

IVAN ORŠANIĆ: VIZIJA SLOBODE (CIJELA KNJIGA U PDF-U)

Priredio Prof. Kazimir Katalinić

Copyright, 1979, Ateneo Republicanao Croata, Casilla der Correo 2959, 1000 Buenos Aires, Argentina

IVAN ORŠANIĆ

(Život – osoba – misao)

Godine 1973., prigodom pete godišnjice smrti profesora Ivana Oršanića, priredio je doktor Ivo Korsky knjigu “Oslobođenje i sloboda” koja je poznata pod imenom “plava knjiga”.

U njoj je u obliku citata sabrao najglavnije misli Ivana Oršanića. Knjiga je doživjela veliki uspjeh, a poslužila je mnogim mladim Hrvatima kao neke vrsti političkog priručnika.

Međutim knjiga ima i svoju lošu stranu. Teško je, naime, čitati same misli, međusobno nepovezane, posebice ako se radi o dubokim mislima.

To nas je ponukalo da prigodom 10. godišnjice smrti prof. Ivana Oršanića tiskamo neke njegove važnije članke, jer se oni lakše čitaju nego citati.

Osim toga za ogromni dio emigracije, a da i ne govorimo o ljudima u domovini, veći dio tih članaka potpuna je nepoznanica. Tijekom godina emigracija se izmijenila, obnovila. Tek neznatni dio današnje hrvatske emigracije iselio se godine 1945., tj. kad se pojavio prvi članak koji donosimo u ovoj knjizi. Osim toga svi su ti članci izašli u političkoj reviji “Republika Hrvatska”, koja u ono vrijeme nije imala ni deseti dio naklade koju ima danas.

Iz tih razloga došlo je do ove knjige.

Ivan Oršanić je napisao toliko toga da bi bilo nemoguće tiskati u jednoj knjizi sve što je napisao. Zato smo ovdje donijeli samo najvažnije članke, one trajnije vrijednosti. Dapače nismo donijeli uvijek ni kompletne članke, nego samo njihov važni dio. Sve je to učinjeno da se smanji broj stranica, te knjigu učini pristupačnom što širem krugu čitatelja.

Članci su poredani po sadržaju, te skup članaka sačinjava određenu cjelinu.

Kako rekosmo, svi članci koji se nalaze u ovoj knjizi bili su objavljeni u časopisu “Republika Hrvatska”. Iza svakog članka nalazi se godina i broj časopisa kad je članak objavljen, te stranice na kojima se nalaze. U ovim člancima koji su tiskani iza Oršanićeve smrti označili smo godinu kada su bili napisani. To smo učinili zato, da bi se čitatelj mogao vremenski uživjeti u doba i ideje koje su vladale kad je članak napisan. Pažljivi će čitatelj moći tako otkriti koliko je Ivan

Oršanić bio ispred vremena u kojem je živio, te koliko su njegove ideje bile napredne i ukazivale na put koji nam je slijediti.

Premda ova knjiga govori sama za sebe, potrebno je ukratko opisati i samoga pisca – kako njegov život, tako i njega kao osobu, kao čovjeka. Osim toga potrebno je prikazati i temeljne misli njegove filozofije.

To je u prvom redu potrebno zbog mladih ljudi, zbog novih generacija, dakle onih, koji ne mogu o njemu puno znati, a kojima je dosuđeno ne samo nastaviti borbu i preuzeti barjak, nego i ostvariti oslobođenje, životni san kojemu je Ivan Oršanić posvetio čitav svoj život.

Kratki životopis prof. Ivana Oršanića

Rodio se u Županji, dne 2. srpnja 1904. godine, kao najstarije djetete Grgura i Marije rođene Bušić.

Svoj prvi politički govor održao je u 14. godini. U 19. godini postaje prvi tajnik Hrvatskog orlovskog saveza, čiji je predsjednik dr. Ivan Protulipac.

Vjenčao se s Ivanom Berger dne 10. svibnja 1925. Imali su troje djece: Ivicu, Branka i Mariju. Prvo profesorsko mjesto bilo mu je u Vukovaru, no naskoro bude iz političkih razloga otpušten iz službe, te se morao brinuti za svoju obitelj privatnim podučavanjem.

Godine 1929. namješten je u Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu kao profesor matematike i fizike. S njegovim dolaskom u Zagreb započinje plansko i sustavno prikupljanje i izgrađivanje hrvatske sveučilišne, srednjoškolske, radničke i seljačke mladeži, kojoj je uvijek posvećivao posebnu važnost. Godine 1933. preuzima zajedno s poznatim hrvatskim nacionalistom doktor Avelinom Čepulićem vodstvo časopisa “Hrvatska smotra”, koji od tada intelektualno i politički izgrađuje hrvatski nacionalistički pokret.

Godine 1935. započinje sustavnom borbom protiv dr. Vlatka Mačeka, dokazujući da je dr. Maček za reformiranu Jugoslaviju, a ne za rušenje Jugoslavije i uspostavu hrvatske države. Godine 1936. preuzimlje i formalno uredništvo “Hrvatske smotre”, a godine 1938., kao jedan od glavnih pripadnika domovinskog vodstva hrvatskih nacionalista (ustaša), osujećuje pokušaj sporazuma između dr. Milana Stojadinovića i hrvatskih nacionalista, što bi bilo značilo skretanje hrvatskog nacionalizma u oportunističke i reformističke vode. U ožujku 1940. godine biva uhapšen zbog revolucionarnog rada. Zatvoren je najprije u Petrinjskoj ulici u Zagrebu, zatim u Lepoglavi, te konačno u koncentracijskom logoru u Kruščici u Bosni. Tamo je dočekao 10. travanj i proglašenje NDH.

Prvu službu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj vršio je kao šef promidžbe (propagande), ali uskoro dođe u sukob s Nijemcima, te na njihov zahtjev bude smijenjen. Odmah nakon toga – u srpnju 1941. – postaje zapovjednik Ustaške mladeži, koja je stvorena s izričitim ciljem da se spriječi nacistički utjecaj na našu mladež.

Prvog svibnja 1944. postaje Državni Savezničar (u rangu ministra). Tako dođu pod njegovu upravu radnički sindikati, udruženja poslodavaca i čitava socijalna politika. Usprkos rata i

autoritativnog državnog sustava, prof. Oršanić provodi izbore sindikalnih predstavnika, te izbore za gradonačelnike gradova Zagreba, Dubrovnika, Karlovca i Siska. Izgrađuje i podnosi Poglavniku napredno socijalno zakonodavstvo, među ostalim i zakon o sudjelovanju radnika u upravljanju i podjeli dobiti u svim poduzećima. Taj je zakon potpisan po Poglavniku dr. Anti Paveliću uoči svršetka samog rata i zbog toga nije mogao biti primijenjen.

U svibnju 1945. napušta sa svojom obitelji domovinu. Pri povlačenju gubi svog sedamnaestogodišnjeg sina Ivicu. Zbog načina kako je izvršeno povlačenje prekida definitivno s poglavnikom dr. Antom Pavelićem.

Dolaskom u Austriju preuzima brigu oko jedne veće skupine hrvatskih izbjeglica, koju uspijeva dovesti u poznati logor Fermo u Italiji.

Proganjan po Englezima skriva se po Italiji. Unatoč tome piše Winstonu Churchill, no ne da traži milost, već ga otvoreno optužuje radi genocida počinjenog nad Hrvatima u Bleiburgu.

U svibnju 1948. prebacuje se u Argentinu. Prvi kruh za sebe i svoju obitelj zarađuje na jednoj novogradnji kao najobičniji manualni radnik.

Godine 1951. s bratom Antom i nekoliko istomišljenika i prijatelja osniva Hrvatsku republikansku stranku, te pokreće političku reviju "Republika Hrvatska" u kojoj redovito surađuje sve do svoje smrti. Ono što je bila "Hrvatska smotra" u domovini, to postaje "Republika Hrvatska" u emigraciji.

U rujnu 1962. postaje vijećnik za promidžbu prvoosnovanog Hrvatskog narodnog vijeća, koje je bilo kratkog vijeka.

U svojoj 64. godini, dne 17. prosinca 1968. umire u Argentini.

Rana mladost

Prepustimo samom prof. Ivanu Oršaniću da nam u nekoliko riječi opiše svoju mladost.

"U mene se usjekao trajan, kao ponavljanje, samo jedan događaj iz mojih dječjih dana".

"Jednog dana jedna gospođa, kod koje sam bio u posjetu, pozdravi jednog gospodina, koji je prolazio i bio prema njoj kao stariji gospodin i po svom položaju i u superiornoj društvenoj poziciji, sa "Ljubim ruke". To je u mom sjećanju ostalo trajno kao neka vrst poniženja koje me je vrijeđalo.

„Moj intelektualni život započinje u trinaestoj godini s učenjem francuskog jezika, kad mi je profesor francuskog jezika počeo davati neke knjige i časopise. Zatim sam počeo čitati rusku literaturu, Solovjeva i različite filozofske knjige, te sam počeo ići na sastanke u Zori i Marijinoj kongregaciji.

„Svršetka Prvog svjetskog rata sjećam se u nekoliko izražaja. Tako ne mogu zaboraviti, da su žandari tukli jednog Hrvata brijača, Dorijata, koji je stanovao preko puta našeg stana, što sam ja gledao s našeg prozora.

„Moj život postaje borba u različitim oblicima, borba s jugoslavenstvom, velikosrpstvom i komunizmom. U ono vrijeme pozicije su postale vrlo jasno izražene.

„Srpsko-pravoslavna komunistička fronta se oblikuje i izaziva otpor u svemu što je hrvatsko, katoličko i antikomunističko.

„Sjećam se prvih đačkih vijeća na kojima govore profesori komunisti i pravoslavci.

„Ja sam se prema tome sve više počeo nalaziti u prilikama napadanoga, progonjenoga i pobunjenika.

„Sve što je otvoreno hrvatski zabranjeno je i progonjeno, dakle se pokriva s katoličkim imenom, u ono vrijeme Marijinom kongregacijom i različitim đačkim društvima.

„Srpsko-hrvatski antagonizam je nesumnjiv.

„Vukovarski fratri vode Marijinu kongregaciju i oni su Hrvati, te štite učenike. No polagano počinje puhati jugoslavenski vjetar na katoličkom području, kroz Jugoslavensku katoličku đačku ligu, što ostaje bez ikakvog učinka u sukobu s pritiskom pravoslavlja i srpstva.

„Hrvatski nacionalni duh se razvija na cijeloj hrvatskoj fronti. Kroz učenike, kroz društva, kao na primjer Hrvatski sokol i pjevačka društva, kroz omladinu, a sve to proti službenom, srpsko-jugoslavenskom pravoslavnom pritisku.

„Uglavnom je moj cijeli đački život prošao u studiranju filozofije i držanju rasprava i predavanja u đačkoj katoličkoj organizaciji, kao i organiziranju hrvatskih nacionalnih pozicija. Učenik sam bio dobar već zato što sam se bavio intelektualnim stvarima. Odlikaš, uglavnom.

„Hrvati profesori nisu praktički postojali. Jedinu Hrvat bio je kateheta, dok su svi drugi šutjeli pred srpsko-jugoslavenskim pritiskom.

„Unatoč svih mojih istaknutih i poznatih hrvatskih i katoličkih stavova, ja sam u ljudskom smislu prilično ophodio i sa Židovima i pravoslavicima. Moj učenički život je bio dosta težak, jer sam se sam morao za sebe brinuti, te puno podučavati. Moj otac je bio mali činovnik, vrlo pošten, te nam prema tome prihodi nisu mogli biti dostatni. (Osim mene bile su dvije sestre i brat).

„U ovom periodu Jugoslavije Hrvati su bili potisnuti elemenat, dok je cvjetalo pravoslavicima, Židovima i Jugoslavenima.

„Hrvati su sustavno tjerani u revoluciju.

„U ovo vrijeme pada i dolazak mnogobrojnih Rusa izbjeglica. Uglavnom sve simpatični ljudi, izgubljeni, iskorijenjeni u borbi za kruh svagdanji. Bio sam s njima vrlo dobar i uzimao sam od njih poduku u francuskom da bih se usavršavao, iako sam bio vrlo dobar u francuskom. Kod njih se jasno zapažao onaj simpatični, neuredni i široki duh, koji bi se htio zabavljati, a ne raditi. Mnogi su u tim tragičnim prilikama bili mučenici. Uvijek sam imao prema njima sklonosti.

Početak djelovanja

„Moj sveučilišni život bio je najmanje sveučilišni, a najviše organizatorni. Kako sam došao iz antikomunističkog, antisrpskog i antijugoslavenskog ambijenta, to sam na sveučilištu logično nastavio istim pravcem.

„No nije mi se sviđala na katoličkom području pozicija takozvane Jugoslavenske katoličke đачke lige, gdje su sveučilištarci iz Dalmacije pokazivali jugoslavenske sklonosti, kao uostalom i samo vodstvo. Postao sam izrazitim pristalicom hrvatske orijentacije na organiziranom katoličkom području i učlanio sam se u Orlove. No kraj nacionalne obojenosti na onom katoličkom području kristalizirala se i izrazita vjerska orijentacija nasuprot klerikalne, totalitarističke organiziranosti.

„Takozvani Seniorat Jugoslavenske katoličke đачke lige započeo je, čini se pod slovenskim utjecajem, organiziranje katolicizma na totalitarističkom, pokretaškom shvaćanju. Za političku granu: Hrvatska pučka stranka, za ekonomsku granu: Zadrugarstvo, za mladež i učenike odgovarajuće organizacije, a sve pod totalitarističkim vodstvom Seniorata, čemu se u neku ruku treba podčiniti i sama Crkva, odnosno biskupi. Seniorat je prema tome imao odlučnu riječ u pozicijama narodnih zastupnika, biskupa, zadruga i sličnih. Moje je stajalište bilo ne samo antijugoslavensko, pa prema tome i protiv Pučke stranke, nego i antitotalitarističko, i za slobodne i nezavisne vjerske organizacije, nezavisne od politike. Bilo je, dakle, aktualno, ali katoličko.

„Radi toga stajališta bio sam za osnutak Hrvatskog orlovskog saveza, gdje sam postao i tajnikom, kad je Ivan Protulipac postao predsjednikom. U ovom svojstvu poslao sam raspis da se na orlovskim priredbama ne smije posebno isticati i pozdravljati predstavnike Pučke stranke.

„Orlovska organizacija bila je tjelovježbena organizacija s izrazitim vjerskim odgojem, nezavisno od politike, nasuprot senioratskoj poziciji, koja je vodila katolički smisao s jugoslavenski orijentiranom Pučkom strankom.

„Polagano sam morao ulaziti na teren svih intriga, koje su se vodile među organizacijama. Tako sam ni kriv ni dužan imao biti obojen isusovački, jer su fratri bili pučkaši. Mene je to smetalo jer su fratri u Vukovaru osnovali Marijinu kongregaciju i nisu svi bili pučkaši. Osim toga, jedni isusovci su bili Jugoslaveni, a drugi su bili Hrvati”.

Revolucionarno-političko djelovanje

„Stvari su postale tako oštre, da je za mene bilo sve manje mjesta i razloga na tom području, te sam s nekim poznanicima odlučio napustiti organizatornu podlogu vjersko-crkvenog područja, ne napustivši ni vjeru ni Crkvu, pa se izručiti onom području koje je bilo ugroženo i progonjeno: političkom području, revolucionarno-političkom području.

„Izvršio sam to na sljedeći način:

„U Zagrebu je izlazio časopis “Hrvatska smotra” pod uredništvom dr. Kerubina Šegvića, dr. Avelina Čepulića i drugih. Predložili su mi ulazak u uredništvo, što sam prihvatio uz uvjet da se časopis ne bavi uglavnom jalovim, kritikantskim, antikomunističkim natezanjima, nego pozitivnim, političkim zastupanjem hrvatske državne ideje i socijalno-ekonomske odgovornosti. Tako je i bilo, i „Hrvatska smotra” je postala aktivnim i određenim nosiocem hrvatskog

nacionalnog, revolucionarnog nastojanja. „Hrvatska smotra” je jedina nezavisna nacionalistička pozicija koja je idejno prihvatila Starčevića i Radića, ali nije izašla iz njihovih redova u organizatornom smislu.

Na jednom nacionalističkom sastanku god. 1935. na pitanje jednog prisutnoga što mislim da treba raditi, odgovorio sam: srušiti Mačeka, jer je on za Jugoslaviju. Bilo je to u času najvećeg Mačekovog političkog uspona.

„Moje su riječi bile slabo shvaćene, ali ja sam u tom smislu radio vrlo odlučno, organizirano i sveobuhvatno, tako da je ta misao totalno prevladala u svim nacionalističkim nastojanjima. Maček je bio sve više brisan na unutrašnjem političkom terenu i 1941., kad je nastala država, nitko za njim nije požalio i svi su smatrali naravnim da bude otpisan.

„Moj tadašnji dio života bio je posvećen organiziranju i propagiranju hrvatske državne misli. Radio sam kao sat, bez prestanka, pisao, predavao, govorio. U taj rad spada izdavanje “Hrvatske smotre” i bezbrojnih letaka i brošura, koji su znali u jedan dan stići s jednog na drugi kraj Hrvatske. Bilo nam je nekoliko tiskara na raspolaganju.

„Samo nekoliko kratkih primjera. Bio sam profesor na Nadbiskupskoj gimnaziji. Za svaki praznik bili su pripravljeni letci koji su učenicima uručeni u dovoljnom broju, da ih razdijele u svojim selima. Naravno, da je to vršeno posve nezavisno od škole.

„Hrvatska smotra” je često bila zaplijenjena, ali je uvijek stizala pretplatnicima. Iznosim samo najgori slučaj. Bio je zaplijenjen jedan veliki dvobroj od 3.000 primjeraka. Odnijet je u prostorije za spaljivanje u Sudbeni stol u Petrinjskoj ulici. Što da se radi? Da ne duljim. Osoba koja je imala ključ te prostorije je pronađena, predobivena i pristala, da u jednu nedjelju poslijepodne i predečer pusti mene i još dvojicu u Službeni stol i da sve iznesemo i spasimo. Bio je to opasan i neugodan pothvat za jednog profesora na Nadbiskupskoj gimnaziji. Ali moralo je biti. Samo nabranje trikova i neprilika s raspačavanjem “Hrvatske smotre” bila bi cijela brošura.

„Ovi su se poslovi morali odvijati brzo i točno. Svakome je bilo određeno kad mora doći. Tako je jednom neki fratar osobno morao donijeti letak iz provincije. Jedan naš je pazio na njegov dolazak u Zagreb i smjesta mi trebao to dojaviti. Međutim on ne dolazi. Što se dogodilo? Drugi, koji je pazio, dolazi i javlja da je fratar pri izlasku na kolodvoru pretražen i odvedem. Još u sto briga što će se dogoditi, kad ulazi fratar i veselo pozdravlja. U čemu je bila stvar? Kao i suputnici i fratar je po običaju pregledan da li ima što za gradske daće. Kako je imao snop papira, platio je neznatnu svotu i stvar je bila u redu.

„Neću nikada zaboraviti jednog mladog inteligentnog seljaka, koji je zbog nekih svojih lokalnih, zagorskih potreba htio izdati letak protiv komunista. Dobro, donesite mi ga, rekoh mu. Kad ga trebate? On zapanjen gleda i ne usudi se ni kazati. Dođite prekosutra u 3 sata, imat ćete letak. Nije vjerovao, ali je došao. Kad je vidio letak otiskan, smatrao je da mu nitko nije ravan. Imao je kasnije željeni uspjeh.

Hapšenje, zatvor, robija

Usred tolikog izdavanja netko je morao biti neoprezan i brbljav. Radilo se o jednom sporednom poslu. Bogoslovi su htjeli nešto tiskati i ponudili se da, tobože, i oni budu korisni. Usljed brbljavosti u bogoslovskom krugu, a i radi protivnika u njemu, stvar je otkrivena. Bogoslovi su na preslušanju rekli, da sam im i ja dao letak. Kad se to događalo, ja sam bio u Varaždinu na nekom vojničkom tečaju. Čim je u stanu izvršena premetačina, moja supruga je došla u Varaždin da me obavijesti da mogu očekivati uhićenje. Ona me je obavijestila oko ponoći i sutradan sam mirno očekivao uhićenje. Došao je komandant, šef redarstva i jedan major. Predao sam im oružje, odveden po majoru u stan, da se presvučem i da budem predan civilnom redarstvu. Major, Srbijanac, vrlo pristojan čovjek, koji se nije čudio što me mora voditi. Šef redarstva, Hrvat, slugan na sve strane, tobože se žurio da me pošalje u Zagreb da ne spavam u lošem Varaždinskom zatvoru, što mi je dao do znanja, a ustvari se žurio zato što je njegov šef Šopek sjedio u vlaku i čekao da se operacija izvede. Šef redarstva nije zaboravio spomenuti, kako je on platio auto i kako je učinio da vlak čeka, dok mi stignemo na postaju. Stražari koji su me pratili su čvrsto pazili da tobože ne pobjegnem. Kad sam pred jutro stigao u Zagreb, šef stražara reče mi da mi se da bolja ćelija i tako sam se našao u zatvoru. Drugi dan se nisam naprosto snašao od posjeta, stražarskih posjeta, koji su mi svi posredno ili neposredno izražavali sklonost, tako da nisam znao da li sam zaista u zatvoru ili u uredu. Svaki stražar je imao neki odnos s mojim slučajem i svi su mi postali prijatelji.

„Sutradan su došla dva liječnika da me pitaju, imam li kakve primjedbe. Imam stjenica. Odmah su izmijenili drveno ležište. Nakon jednog sukoba između moje supruge i dr. Vineka dobio sam i pokrivače. Uglavnom se vidjelo, da je dr. Maček samo formalna vlast bez ikakvog autoriteta.

Došla su preslušavanja poslije pola noći. Sve sam nijekao. Približio se Uskrs. Primim ceduljicu od dvojice bogoslova da će biti pušteni na slobodu ako priznaju i traže od mene dozvolu za priznavanje. Što sam mogao nego pristati, jer sam osjetio da se radi o slabićima, a ne o borcima. Napisah što će priznati da bih ja isto potvrdio, a bilo je prilično glupo. Bili su pušteni i oni i ostali, tako da sam za Uskrs 1940. ostao sam u zatvoru koji se opet napunio.

Konačno sam radi njihovog priznanja morao priznati da sam napisao i tiskao jedan letak u kome se napada Mačeka.

Ja međutim taj letak nisam napisao, ali sam ga dao tiskati, jer su me zamolile ostale revolucionarne skupine. Kako sam imao puno posla, nisam letak čitao ni prije ni poslije i kad me je Šoprek na saslušanju pitao s kojim ciljem sam napisao letak, rekao sam mu da je od onuda prošlo dosta vremena, pa sam zaboravio o čemu se radilo, pa neka mi da, da se podsjetim. Pročitao sam letak i iskombinirao razloge.

Optužnica, koja je sastavljena, tražila je na nekoliko mjesta smrtnu kaznu prema odgovarajućim paragrafima. Kad su mi je čitali, slušajući je zajedno sa mnom u Sudbenom stolu, rekao sam im: “Pa vi to ni manje ni više kanite mene objesiti”. Jednog dana sam pušten na slobodu.

Nakon mjesec dana boravka u zatvoru posjetio sam svoju gimnaziju, gdje su me dosta hladno primili. Drugi dan sam održao jedno predavanje u akademskom društvu August Šenoa (1.), a dan

dva iza toga su me ponovno zatvorili i prevezli u Sudbeni stol. Tamo je bilo jako glupo, jer se nije moglo naći suca koji bi se prihvatio moga slučaja, dok konačno nije prihvatio jedan šepavi sudac, komunist i Židov (Grunfeld). Mislim da je time jasno rečeno, kako me je tretirao. Kad me je preslušavao, rekao mi je da sam optužen kao šef ustaške propagande za tiskanje i izdavanje svih letaka koji su bili stavljeni pred mene. Bilo je tamo letaka koje nisam nikada ni vidio niti za njih čuo. Broj je bio u svakom slučaju impozantan. Nakon pet, šest dana opet su me vratili na redarstvo, gdje sam drugi dan primio obavijest da sam otpušten kao profesor na prijedlog ravnatelja Nadbiskupske gimnazije.

„Čuo sam, naime, da je u povodu toga slučaja nastalo raspravljanje kako da se riješi, jer je dr. Mačeku bilo politički nezgodno da me izruči Beogradu na suđenje, kamo je spadalo, pa je onda sporazumno s Beogradom definirao razgraničenje nadležnosti na taj način da Hrvatske stvari ne idu u Beograd pred Sud za zaštitu države, nego u Zagreb pred Sudbeni stol. No Mačeku je bilo nezgodno započeti sudski proces, jer su se počeli javljati odvjetnici kao branitelji. I tako su odlučili, da me ostave u zatvoru zagrebačkog redarstva, a kasnije, nakon štrajka glađu, da me pošalju u Lepoglavu. Nakon početka rata poslali su me u novi koncentracioni logor u Bosnu, u Krušćicu.

„Na redarstvu je bilo u svakom slučaju vrlo zanimljivo. Kako su svi stražari bili nacionalisti, to sam ja ustvari bio slobodan. Zamolio sam službeno stražara da me zaključa samo onda kad sam htio mirno čitati, pa onda nisu drugi stražari mogli ulaziti na razgovor.

1. Borbena nacionalistička studentska organizacija

„Jednog dana ušla je i moja supruga i bila pol sata. Bio sam uredio da dođe na razgovor i dr. Mladen Lorković i zato kad sam ga ugledao, nisam bio iznenađen. I on je bio uhićen i ostao je neko vrijeme u zatvoru. Jednog dana dovedeni su bili prof. Ognjen Prica i Ivan Krndelj. Stražari ih nisu zaključavali da bi meni pravili društvo. Sporazum je brzo napravljen. Veli Krndelj: „ako mi pobjedimo, ide dolje vaša glava, ako vi pobijedite naša glava ide dolje. Hoćemo igrati preferans.” I tako smo osim pripovijedanja i igrali. Prica je bio vrlo fin, pristojan, bistar i inteligentan gospodin, a Krndelj jedan bistar i brutalni prostak i razbojnik.

„Kako je bio rat na francusko-njemačkoj fronti, to su komunisti bili za pobjedu Nijemaca, a isto tako Prica i Krndelj.(2.)

„Kad sam im jednom rekao, da smatram Miroslava Krležu mizerijom koji je imao petlje da kuražno laje na Majku Božju, ali nikada ni riječi protiv Jugoslavije i Aleksandrove diktature, obojica su rekli da ga smatraju mizerijom i odricali mu da bi se on mogao smatrati predstavnikom komunizma. Tako ja nisam imao što govoriti.

„Za vrijeme mog boravka u zagrebačkom zatvoru bio je češće doveden jedan francuski Židov kojega nisu ostavljali samoga, jer je bio sklon samoubojstvu. Svaki put je bio mučen, ne strašno, ali njemu je bilo dosta. Rekao sam mu da mu žele izvući što više novca. Njegov odvjetnik je bio

doktor Kuntarić. Kad me je pitao što da radi, rekao sam da bježi prema Grčkoj i odanle prema Americi. Na njegovo pitanje, što mislim kako ću dugo ja ostati u zatvoru, odgovorio sam mu, do propasti Jugoslavije. Gledao me blesavo, na što sam mu potvrdio: „Propast će Jugoslavija, izići ću iz zatvora”.

„Jednog dana su bili umjesto stražara dovedeni mladi oružnici da nas čuvaju. Ja sam svakoj novoj straži po običaju održao politički nagovor.

„Za vrijeme štrajka glađu onaj Židov mi je govorio: „Jedite, neće nitko vidjeti.” Primao je hranu iz Esplanade. Bio je slabić, padao je u histerični očaj, tako da sam ga morao miriti. Štrajk glađu ne bi bio strašan da nema srca koje počme nervozno kucati, čim se čovjek malo miče. Ja glad kao glad nisam osjećao, jer je moja volja bila snažna, no srce sam osjećao kao što sam osjećao zavodljivi miris svježeg kruha.

„Prekinuo sam štrajk, kad sam nakon mjesec dana boravka u zagrebačkom zatvoru premješten u Lepoglavu. Bio sam prvi koji je poslan u Lepoglavu kao u logor.

„Tamo sam zatekao dvije simpatične i dvije nesimpatične osobe. Jedna simpatična osoba bio je stražar koji me je primio i s kim sam ostao u stalnom prijateljstvu, kao s vjernim pristašom. Druga simpatična osoba bio je tamnički liječnik koji je kao mladić sudjelovao u oslobođenju Međimurja i politički bio Jugoslaven. Unatoč toga brinuo se oko mene zdušno, pripravan da mi u svakoj sitnici pomogne. Često smo prijateljski razgovarali, makar se nismo uvijek složili.

2. Bilo je to u doba sporazuma Staljina i Hitlera. Tek poslije dolazi do sukoba nacista i komunista

„Nesimpatične osobe su bile šef tamnice Uhrin i šef stražara, nacist Govedić.

„U zatvor je često dolazio presimpatični i predivni lepoglavskih župnik, duša od prirodne dobrote, iskrenosti i otvorenosti. Zaslužuje spomenik brižne dobrote u Lepoglavi.

„Dok sam bio sam, moj se je život odvijao točno. Ustajanje u 6 sati i spavanje u 12 sati. Osim toga čitanje i pisanje, te političko nagovaranje stražara, koji su svi postali pristaše.

„No došli su novaci. Pa komunisti i nacisti. Nastao je nered. Neki su zaveli tip kartanja-zabavljanja i mladenačko-histeričnih ispada. Da nije bilo moje hladnokrvnosti, bilo bi i krvi. Na koncu je ipak zavladao neki red, pjevanje i političko razgovaranje.

„S psihološkog gledišta vrlo je malo ljudi sposobno podnositi zatvor svojom prirodom i svojom voljom. Inteligentni čovjek lakše nego obični čovjek i uglavnom samo karakteri. Slabići nestaju u zatvoru na mukama i sličnim prijetnjama. Buržujski, malograđanski tip čovjeka nesposoban je za zatvor. Nasilje je u prvom redu psihološki čin, a tek onda fizički. Komunisti su zato nasilnici, jer su oni vlastitim iskustvom dokazali da se samo vrlo rijetki ljudi mogu oprijeti ciljevima i metodama nasilja.

„Hrabrost je često zahtjev odgovorne pozicije, a ne osobne vrijednosti.

„Tako, kad su nas u Lepoglavi htjeli prisiliti da se preselimo iz stare kaznionice u novu, a mi nismo htjeli ići, jer nismo bili sigurni o čemu se radi, zaprijetili su se da će pucati ako ne izvršimo zapovijed. Kako sam ja bio na čelu zatvorenika, trebao sam zauzeti stajalište prema zapovjedi da će pucati ako je ne izvršimo. Svi su sjeli s pognutom glavom i na moje izričito pitanje što da odgovorim, nije bilo čuti glasa ni ugledati jednog pogleda. Na to sam se uputio vratima i rekao: “Pucajte, mi ne idemo silom”. To nije bio izraz neke moje osobne hrabrosti, nego izraz moje osobne dužnosti u poziciji prvaka.

„Svi su mogli osobno biti kukavice, kao što su neki i bili, ali ja to nisam smio biti, jer smo bili kao skupina u poziciji borbe i otpora, a u onaj čas sam bio na čelu ovog otpora. Ja sam, dakle, izvršio samo poziciju dužnosti, kao što to izvrši svaki vojnik, a da pri tome nije nikakav junak.

„Život me je stavio u takve pozicije dužnosti.

„Zatvorski život je nesnosan u svojim masovnim i slabo organiziranim kategorijama. Stoga je bilo potrebno neprestano se brinuti za snošljivu zauzetost. Sukobi sa zatvorskim vlastima bili su česti. Žandari, koji su nas čuvali, uglavnom su se prijetili, pogotovo kad smo pjevali o Paveliću. Na koncu sam rekao žandaru da nas prestane opominjati, jer ćemo mi to raditi neprestano. Naravno i žandari su se počeli kolebati.

Konačno rat se počeo približavati granicama Jugoslavije. Vlast je odlučila maknuti nas iz Lepoglave, s granice, i poslati nas u Bosnu. Bio je to važan dan i za nas i za vlast. Svi smo bili u redovima i u lancima. U vlakovima su nas pratili znanci i prijatelji. Na zagrebačkom kolodvoru započinju problemi. Masa svijeta, studenti, demonstracije, policija. Obitelji i ostali uručuju pakete, rublje i stvari.

„Dolazi brzi vlak iz Beograda i u njemu jedan ministar, član Hrvatske seljačke stranke. Mi u lancima za Bosnu, „hrvatski ministar” iz Beograda u salonskom vagonu. Naravno padali su povici „Izdajica” i slični. Zatvorenički vlak, koji je bio upravo kraj pridošlog vlaka, brzo se odvlači dalje.

„Konačno smo krenuli prema Brodu. Ja neprestano čvrsto vezan, a dva stražara neprestano i budno paze na mene, glupo i nepotrebno, dok su drugi slobodno izvlačili ruke iz lanaca i pravili sprdnju. Na postajama nitko nije mogao ulaziti i vlak je bio opkoljen žandarima. U Bosanskom Brodu prijelaz. Naročita straža. No i jedno ugodno iznenađenje. U vlak je ušao jedan viši redarstveni činovnik. Ništa nije govorio. Prolazio je kroz vlak iza sebe bacaо cigarete.

„Na svim postajama kroz Bosnu straža i žandari da se vlaku nitko ne može približiti. Kad smo došli do zadnje postaje, dočekali su nas seljaci. Žandari su pucali da rastjeraju narod. Konačno smo bili stjerani u male vagone koji su nas odvezli do neke velike šumske zgrade u Kruščici, koju je po zaključku beogradske vlade pripremio jedan narodni zastupnik Hrvatske seljačke stranke (Filipović) za hrvatske nacionaliste.

„Ja se ne volim voziti vlakom, a najmanje čvrsto vezan lancima, ali put od Zagreba do Kruščice bio je za mene najljepši put u mom životu. Prekrasan sunčan dan nakon dugog boravka u Lepoglavi.

„Zapovjednik Kruščice isto tako jugoslavenska svinja kao i zapovjednik Lepoglave. Imao sam s ovim, kao i s onim, samo sukobe i objavljivanja.

„Kako se približavao rat, stanje je postajalo sve napetije. Zapovjednik i stražari postajali su sve blaži, dok nije došlo vrijeme da se već više nije znalo tko koga čuva. Molili su nas da budemo mirni, da ne bi bili prisiljeni na upotrebu sile. Okolni seljaci su nas iz daljine čuvali, jer se čulo da bi nas četnici iz okolice mogli napasti.

„Konačno smo dočekali čas proglašenja Hrvatske Države. No morali smo doći do Zagreba, što nije bilo jednostavno, jer je sve bilo u ratnom stanju, rasulu i novom organiziranju. Onaj isti narodni zastupnik HSS-a koji se do jučer brinuo o nama kao o zatvorenicima, morao se brinuti da sve počne u Travniku funkcionirati u ime Nezavisne Države Hrvatske, što je on pripravno činio.

„Autobusom smo došli do Splita, da odatle vlakom nastavimo u Zagreb.

„U Splitu već funkcionira Nezavisna Država Hrvatska s dr. Edom Bulatom i drugima. Ulazak Talijana, koji misle da ulaze u osvojeno područje, iako nisu ništa osvajali. Željeli su se vladati neprijateljski, ali Hrvati u oduševljenju zbog osnutka Nezavisne Države Hrvatske misle da su nam Talijani skloni saveznici. Susrećemo veliki broj srpskih generala bez oružja. Nitko im ne čini ništa na žao sa strane hrvatske vlasti.

„Konačno dolazim u Zagreb” (*Republika Hrvatska 93:40-54*)

Dvije krive teze

Obzirom na ostvarenje 10. travnja u hrvatskoj političkoj literaturi, kao i u hrvatskoj politici, postoje dvije krive teze. Prema jednim, skoro sva zasluga za to ostvarenje imala bi se pripisati Poglavniku dr. Anti Paveliću; drugi se pak trse da to prikažu kao isključivu zaslugu domovinske organizacije. Neki pak mimoilaze jedno i drugo tumačenje, te govore o spontanosti reakcije naroda i o spontanom ostvarenju države.

Oni koji preuveličavaju ulogu i vrijednost dr. Pavelića, a istodobno prešućuju ili umanjuju vrijednost i ulogu domovinske revolucionarne organizacije, nisu svjesni da time tjeraju vodu na mlin onima koji govore da je država stvorena po Nijemcima i Talijanima, a ne po Hrvatima. Jer ako država nije plod domovinskog rada, već rada emigrantskog dijela organizacije, koji se sve do tog časa nalazio interniran po Talijanima i proganjan po Nijemcima te koji se povratio u domovinu tek iza 10. travnja, onda su doista stvorili državu Nijemci i Talijani.

S druge strane, svi oni koji niječu ili umanjuju ulogu i vrijednost emigrantskog dijela organizacije, pogotovo u osobi dr. Pavelića, niječu povijesnu istinu. Ne mogu se negirati sljedeće povijesne činjenice:

a) Dr. Pavelić je bio onaj koji je odlaskom u emigraciju razvio oslobodilački barjak i pozvao na primjenjivanje “ljute trave na ljutu ranu” – dakle primjenu revolucionarnog puta i borbe;

b) Emigrantski dio organizacije je izvršio, u suradnji s makedonskom revolucionarnom organizacijom, likvidaciju kralja Aleksandra Karađorđevića, nakon čega nastaje novo političko stanje i započinje novi politički proces u domovini;

c) Samim time što se nalazio u emigraciji i odrješito zastupao potrebu rušenja Jugoslavije kao i stvaranja suvremene hrvatske države, dr. Ante Pavelić je predstavljao političku alternativu postojećoj Jugoslaviji. I kad je došlo do pogodne vanjsko-političke konstelacije, ta alternativa dobiva međunarodno priznanje i pomoć.

No isto je tako krivo i protivno povijesnim činjenicama nijekati ulogu domovinskog dijela revolucionarne organizacije. Zasluga je domovinske organizacije u sljedećem:

a) Ona je popularizirala u širokim slojevima naroda u domovini rješenja koja je zastupao dr. Ante Pavelić. Radila je to u njegovo ime, dakle, prihvaćajući ga kao vođu. Međutim, u tehničkom smislu radila je potpuno ili skoro potpuno neovisno od njega i gotovo bez ikakvog njegovog utjecaja, pogotovo nakon što je bio interniran po Talijanima.

b) Domovinska organizacija je vršila razne revolucionarne zahvate, u prvom redu promidžbene naravi.

c) Ona je vršila tehničko pripremanje buduće revolucije. A da ovo nije postojalo, ne bi se Jugoslavija srušila kao kuća od karata, niti bi prevrat bio tako brzo i savršeno izveden.

Sama činjenica da je prevrat izgledao kao spontani čin naroda, najbolje govori koliko je bilo uspješno popularizirano po domovinskoj fronti rješenje koje je u emigraciji zastupao dr. Ante Pavelić, te kako je bio savršeno organiziran sam revolucionarni udarac.

Pritom treba imati u vidu i poteškoće na koje je domovinska organizacija nailazila u svome radu, a koje je ipak uspjela svladati.

Rad domovinske organizacije otežavala su u prvom redu tri čimbenika:

a) Popularnost dr. Mačeka, koga se smatralo nasljednikom pokojnog Stjepana Radića. Dr. Maček je bio u duši za Jugoslaviju, a narodu se praznim frazama bacalo samo prašinu u oči.

b) Strah pred Talijanima i – u još jačoj mjeri! – mržnja na Talijane. Stoga u narodu kolebanje kad je bila riječ o Paveliću, koji je živio u Italiji.

c) Pacifistički duh kod širokih slojeva naroda potican po dr. Mačeku, te oportunistički duh kod njegovog vodstvenog i višeg sloja.

“Povijest se ne briše”, napisao je Ivan Oršanić već u prvom broju „Republike Hrvatske”. I doista, povijest se ne briše!

Nemaju pravo oni koji zbog strančarskih razloga ili autoritativnog duha, koji još uvijek živi u njima, nastoje nijekati važnost i ulogu domovinske ustaške organizacije bez koje bi država doista

bila djelo okupatora, te time i njihov satelit a ne suverena država. No nemaju pravo ni oni koji – kao reakcija na ovu krivu tezu ili jer to smatraju časovito oportunistički – niječu važnost emigrantske ustaške organizacije kao i samog dr. Pavelića.

Oba se ova kriva gledišta međusobno uvjetuju. Budući da jedni preuveličavaju ulogu dr. Ante Pavelića – drugi je negiraju i prešućuju. A budući da je ovi drugi negiraju i prešućuju – oni je prvi preuveličavaju. Zapada se tako u dvije međusobno isključujuće skrajnosti. Samo nas povijesna istina može osloboditi obaju netočnih ekstrema. Teza i antiteza nameću potrebu sinteze, a ova je moguća tek nakon što smo se oslobodili svih kompleksa koji su postojali ili još uvijek postoje u nama.

Uloga Ivana Oršanića u domovinskoj organizaciji

Prof. Oršanić je bio u onim najburnijim desetotrvanjskim danima daleko od središta događaja, u koncentracionom logoru u Kruščici. Nije nam nikada o tome govorio, no uvjeren sam da je za njega kao djelatnog borca bilo bolno što nije mogao sudjelovati pri ostvarivanju svoga sna. Slična je bila i sudbina dr. Ante Pavelića. Ta se bol prof. Oršanića-aktivista vjerojatno naslućuje i u ovim njegovim riječima:

„Samo oni koji ne znaju da su u 10. travnju bili prisutni i Starčević i Radić, te beskrajni grobovi, progonjeni i zatvoreni, i da su ti bili veći i snažniji od onih koji su u zadnji čas uskočili i upali u logiku okolnosti, mogu se rugati onima koje nisu tamo vidjeli gdje su se oni našli, kao zadnji dodir s ciljem.“ (Republika Hrvatska, 30:28)

Doista, završnica revolucije nije isključivi uspjeh onih koji su se našli kao zadnji dodir s ciljem, kao što uspjeh žetve nije u onima koji su došli žeti, već u onima koji su zemlju obrađivali, posijali sjeme, čupali korov...

A jedan od tih, koji su zemlju obrađivali, sijali sjeme i čupali korov, i bez kojih ne bi bilo ni žetve, bio je i prof. Ivan Oršanić. Rekao bih da je bio ne samo jedan od tih, već i jedan od najglavnijih i najzaslužnijih.

Godine 1935., neposredno poslije izbora na kojima je dr. Maček dobio apsolutnu potporu Hrvata, prof. Oršanić započinje s kampanjom sustavnog rušenja dr. Mačeka, jer je došao do spoznaje da Mačekova “slobodna Hrvatska” nije ostvarenje hrvatske države, već borba za dobivanje nekih slobodina u okviru Jugoslavije. Dakle, reforma i u konačnici čuvanje Jugoslavije! Lako je danas prosuditi da je dr. Maček stvarno bio reformist i čuvar Jugoslavije, no tvrditi to u ono doba, u doba sveopćeg narodnog oduševljenja s dr. Mačekom, u doba polarizacije Maček-Jeftić, Hrvatska-Jugoslavija, graničilo je s ludošću ili s izdajom hrvatskih interesa. Jer kako nazvati čovjeka koji započinje rušiti jedinstvene narodne redove?

No što bi se bilo dogodilo da prof. Ivan Oršanić nije započeo s time, u ono doba nimalo simpatičnim ni razumljivim procesom? Da nije godine 1941. taj proces već bio toliko napredovao da su i sami članovi Hrvatske seljačke stranke počeli sumnjati u dr. Mačeka, da li bi se bili Hrvati oglasili na Mačekov poziv u smislu borbe da se očuva Jugoslavija? No godine

1941. proces je već bio duboko zahvatio čak i polu-vojničke formacije HSS-a, Građansku i Seljačku zaštitu, bez čijeg aktivnog udjela ne bi bio prevrat izveden tako lako kao što je bio.

Padom Bogoljuba Jeftića, dolazi na njegovo mjesto dr. Milan Stojadinović (prva vlada od 25. lipnja 1935. do 21. prosinca 1938.; druga od 21. prosinca 1938. do 4. veljače 1939.). On započinje politiku približavanja silama osovine (Njemačkoj i Italiji), u čemu uspijeva. Time je na vanjsko-političkom području ojačao Jugoslaviju. Nastoji je ojačati i na unutrašnjem području time da napravi sporazum s hrvatskim nacionalistima. Plan se sastojao u tome da dva-tri ugledna Hrvata, nacionalista, zauzmu ministarske stolice u njegovoj vladi. Međutim, brzom intervencijom prof. Oršanića do ostvarenja sporazuma nije došlo. Na sastanku domovinskog vodstva nacionalista on je zatražio da svi prisutni potpišu jednu izjavu, u kojoj se ima izričito naglasiti smisao borbe hrvatskog naroda za Hrvatsku državu (Republika Hrvatska 97: 28 – vidi i 101: 53/54). Četvorica prisutnih (prof. Ivan Oršanić, prof. Filip Lukas, dr. Đuro Vranešić i Leonard Grivičić) potpisuju izjavu, dok su druga četvorica od kojih dvojica kasnijih hrvatskih ministara – odbili da je potpišu.

Time je doduše razbijeno jedinstvo nacionalističke struje u domovini, te čak jedna neznatna skupina počinje izdavanjem jedne novine koja služi interesima dr. Milana Stojadinovića, no u biti je ipak spriječen Stojadinovićev plan, jer većina nacionalista slijedi prvotni pravac. No što bi se dogodilo da je cjelokupna nacionalistička struja otplovila u oportunističke vode? Veliko je pitanje da li bi u tom slučaju uopće i došlo do 10. travnja.

Što ne uspijeva dr. Stojadinoviću s hrvatskim nacionalistima, to uspijeva Dragiši Cvetkoviću s dr. Mačekom. Sporazum Cvetković-Maček znači bacanje Mačekove krinke i otkrivanje njegove politike kao reformističko-sporazumaške, tj. u okviru Jugoslavije. Uslijed toga jačaju se redovi i rad domovinske nacionalističke fronte. Osim toga zahvaljujući sporazumu donekle su olakšani i uvjeti rada i borbe. Drugim riječima, sporazum u konačnici znači olakšanje rušenja Jugoslavije, makar da je u namjeri onih koji su ga sklapali bilo njeno jačanje. Sasvim bi obrnuti učinak imao sporazum hrvatskih nacionalista s dr. Stojadinovićem, jer bi to značilo skretanje s jasne borbene linije i narod bi bio došao do zaključka da nema nikakve razlike između dr. Mačeka i nacionalista, te da je prema tome jedina realna politika ona koja se vodi u okviru Jugoslavije.

Treći bitni i važni doprinos prof. Oršanića procesu hrvatskog oslobođenja je u odgajanju čitave jedne generacije mladih nacionalista, u čemu ima isključivu zaslugu, jer je on taj rad započeo, planirao i organizirano. On je upravo planski širom Hrvatske stvarao male revolucionarne ćelije hrvatskih srednjoškolaca i sveučilištaraca, koji su bili organizatori i stvaratelji desetotravanjskih događaja u mnogim mjestima Hrvatske, dok je iz njihovih redova izišla čitava plejada mladih ustaških časnika i dužnosnika, koji su se aktivno uključili u cjelokupni život novonastale države.

Rad u državi

Prva dužnost koju vrši Ivan Oršanić u novonastaloj državi bila je dužnost šefa promidžbe (propagande). Bila je to naoko drugorazredna dužnost. I doista, kad je on došao u Zagreb, iz

koncentracionog logora, glavne su pozicije već bile zauzete. Zanimljivo je što o tom piše sam prof. Oršanić:

“Kad su se približavali sudbonosni događaji godine 1941., težište politike palo je na hrvatske nacionaliste i ustaše zbog odlučno jugoslavenske orijentacije glavnog dijela vodstva Hrvatske seljačke stranke. Jedni su bili u Italiji, kao dr. Pavelić, drugi su bili u Jugoslaviji slobodni, kao pukovnik Slavko Kvaternik, a treći u zatvoru, kao dr. Mile Budak, dr. Mladen Lorković i prof. Ivan Oršanić. Međutim, jedino dr. Lorković biva pušten iz logora nekoliko dana pred slom i odlazi u Zagreb da bi mogao sudjelovati na jednoj konferenciji germanofilske političke orijentacije, kojoj je na čelu bio pukovnik Kvaternik” (Republika Hrvatska 97:32).

Filogermanski elementi imaju snažne pozicije u vladi i prof. Oršanić smatra da je to bio jedan od uzroka da su Talijani vršili veliki pritisak i željeli dobiti što više utjecaja u Hrvatskoj, da bi na taj način ograničili njemački utjecaj kojeg su se, unatoč savezništva, uvelike bojali. Dr. A. Pavelić kasnije uklanja jednog po jednog te filonjemačke ljude, koji su i njegovu vlast donekle stavljali u pitanje. U toj perspektivi mnogi makijavelistički potezi dr. Ante Pavelića dobivaju svoje povijesno opravdanje, jer je, braneći svoj osobni položaj, zapravo polako osiguravao i proširivao hrvatsku suverenost. Politika, zaista, nije lak posao i nije glatka teorija, već je to ostvarenje mogućega u vidu zamišljenoga, ostvarenje onoga što se može u vidu onoga što se želi i kani ostvariti.

Naoko nevažan položaj pretvara se u rukama prof. Oršanića u važan položaj. Zanimljivo je da su svi položaji, koje je on zauzimao, dobivali na važnosti dok su bili u njegovim rukama, a gubili tu važnost kad bi na njegovo mjesto došao netko drugi. To pokazuje koliko ima važnost čovjek- osoba.

Prof. Oršanić naskoro dolazi u oštar sukob s Nijemcima koji žele dobiti sve u svoje ruke. Traže monopol na filmove, reklame, neke tiskare, itd., a što im prof. Oršanić onemogućuje. On se bori i protiv uvođenja cenzure. Kao šef promidžbe dozvoljava postojanje HSS-ovačkih novina, pa čak i jednog masonskog lista. Međutim, nakon mjesec dana, na zahtjev Nijemaca, bude uklonjen s tog položaja. Time ujedno nosi „rekord”, jer je bio prvi visoki državni dužnosnik uklonjen s vlasti na zahtjev Nijemaca.

Unatoč toga, u srpnju 1941. postaje zapovjednik Ustaške mladeži, organizacije stvorene zato da se spriječi filonjemačkoj struji da dobije hrvatsku mladež u svoje ruke. Evo što o tome piše sam prof. Oršanić:

“Kako je Slavku Kvaterniku (vođi filonjemačke struje – op. pisca) sve više jačao autoritet, to su oko njega počeli skakati predstavnici mladeži i sve je to polako dobivalo filonjemačku boju. Vrhunac se dogodio prigodom neke proslave u Osijeku, gdje je hrvatski junak izvikivao Kvaternika. Imajući u očima predodžbe da sve ima postati njemačko-satelitsko, predložio sam Poglavniku da se osnuje Ustašku mladež kao jedinu organizaciju, i da ću ja biti zapovjednik. Obadvojica smo točno znali da se ta organizacija osniva zato da se mladež učini nezavisnom od

Nijemaca i da se organizacija učini jedinom tako da se ne mogu osnivati druge. Da nije bilo ovog razloga, nikad ja ne bih osnivao ovu organizaciju, niti je bilo prije predviđeno njeno osnivanje.

“Ja sam preuzeo mladež i poslužio se njemačkim sustavom da isključim germaniziranje. Ne mogu biti dvije ili više organizacija za mladež nego samo jedna, čime je njemu, Slavku Kvaterniku, bilo onemogućeno da rovari ili da stvara neku drugu organizaciju mladeži, kao što je bio počeo. Tako je bila stvorena jedna linija koja već otpočeka nije bila u rukama ni Nijemaca ni Talijana, niti njihovih ljudi”. (Republika Hrvatska 94 : 34/35).

Malo dalje prof. Oršanić opisuje kakva je bila Ustaška mladež:

„U njoj je bilo divnih dužnosnika i dužnosnica. To je bila silna snaga Hrvatske. Herojstvo političkoga reda. Nitko ne može shvatiti da sam ja osjećao i doživljavao posebnu pojavu ljudske ljubavi prema toj mladeži. Nešto izvanredno. Kakve je tu bilo požrtvovanosti, ponosa i hrabrosti” (Republika Hrvatska 94: 41).

“Politički dio ustaškog pokreta bio je ljubomoran i stalno je zanovijetao da se Ustaška mladež drži važnijom od političkog dijela Pokreta. Stvar je, međutim, normalna. Održavanje bezbrojnih tečajeva, držanih po cijeloj zemlji, stvorilo je i izbacilo svu silu sposobnih muških i ženskih dužnosnika, koji su – osobito u manjim mjestima – toliko nadvisili sposobnošću, pameti i požrtvovnošću, te organizacijskom umjetnošću, da su morali nositi prvenstvo pri svakoj stvari koje je selo organiziralo. Politički dužnosnici koji nisu potekli iz redova dužnosnika Mladeži, nisu bili dorasli organizacijskom i političkom radu. To je bila najveća organizacija koju je ikad posjedovao hrvatski narod i usred rata najbolje organizirana. Ona je mogla sve. Ja sam bio samo jedan i jednak među njima“ (Republika Hrvatska 94: 41/42).

„U ustaškoj mladeži sve se radilo u vijećanjima i dogovaranjima. Kad sam ja tako započeo od prvoga dana, zapitaše me dužnosnici zašto ja sam ne zapovijedam. Protumačio sam im: hrvatski narod započinje slobodno i samostalno živjeti. Nema u tome znanja i iskustva. Ne zna ni zapovijedati, ni slušati, ni izvršavati. U organizaciji Mladeži mora se naučiti slobodi i samostalnoj odgovornosti. Mi smo skočili u vodu, moramo učiti plivati. Možemo pogriješiti. Kako bi to bilo da se nad svakim pokretom kritizira, kažnjava i zabranjuje. Zato razgovaramo, vijećamo, savjetujemo, učimo se biti odgovornim i sa znanjem samostalnim. Ustaška mladež imala je divnih dužnosnika koji su slobodno i odgovorno izvršavali svoje dužnosti, ne izbjegavajući dogovaranje i razgovaranje, ali izbjegavajući brutalnost zapovijedanja” (Republika Hrvatska 101: 58/59).

“U mojoj organizacijskoj politici usred rata, s ograničenim ljudskim i materijalnim sredstvima, bacio sam sve snage na periferiju Hrvatske (Srijem, Dalmaciju, Bosnu), zapustivši naravno sam Zagreb. Rekao sam da je Zagreb hrvatski i u to nitko ne sumnja, ali hrvatsko se ime stvara na periferiji i na opasnom mjestu. Otuda tolika snaga razvijena u Srijemu, Bosni i Dalmaciji. Tamo su se držali i tečajevi. Ja nisam za vrijeme NDH bio po Zagrebu, Zagorju, Varaždinu, nego po Srijemu, Bosni, Gorskom kotaru i Dalmaciji. Tamo su neprestano išli dužnosnici iz Zagreba da organiziraju, pregledaju, itd.“ (Republika Hrvatska 94: 43).

Prof. Oršanić će pokušati preseliti i samu središnjicu Ustaške mladeži u Banju Luku, kao buduću prijestolnicu, no to mu ne uspijeva.

Prvog svibnja 1944. prestaje na dužnosti zapovjednika Ustaške mladeži, jer postaje Državni Savezničar. Taj je organ okupljao sve sindikate i ujedno udruženja poslodavaca, te je upravljao čitavom državnom socijalnom politikom. Vrijeme u kojem se Ivan Oršanić prihvaća tog položaja bilo je naročito teško: Hrvatska država nalazila se već pune 3 godine u obrambenom ratu, što se odrazilo na državnu ekonomiju. Prijetila je i opasnost štrajkova.

Prof. Oršanić se odmah prihvaća rješavanja problema. Donašaju se socijalni zakoni, kao na primjer: obavezni plaćeni dopust, pa i za naučnike; opće osiguranje za starost, iznemoglost i smrt; zakon o cijenama i političkim nadnicama (prema tom zakonu, kada bi cijene poskočile, automatski morale bi se povisiti i nadnice), itd.

Počinje se također razrađivati i zakon o sudjelovanju radnika u upravljanju i podijeli dobiti u svim poduzećima. Pri svršetku rata taj je zakon dovršen, pa i po Poglavniku dr. A. Paveliću potpisan, ali nažalost baš zbog svršetka rata nije mogao biti primijenjen. Toliko razvikana Titova fraza o "samoupravljanju" samo je blijeda slika i propagandistički plagijat onoga što su hrvatske državne vlasti bile već zakonski ostvarile.

Ivan Oršanić je u funkciji Državnog Savezničara započeo i provođenje potpuno slobodnog biranja sindikalnih predstavnika. Putem sindikalnih organizacija započeo je i biranje gradonačelnika, pa su tako izabrani gradonačelnici Zagreba, Dubrovnika, Karlovca i Siska. Ti su izbori bili samo prvi korak; prava je namjera bila provesti kasnije slobodne državne izbore za Sabor. Ne smijemo zaboraviti da je sve ovo vršeno usred rata, u doba službenog savezništva s nacističkom Njemačkom, te službenog rata s demokratskim zemljama.

Kako se je na sve to odnosio dr. Ante Pavelić, koji je kao Poglavnik bio glava autoritativnog sustava? Zanimljive su analize prof. Oršanića savezno s ovim složenim pitanjem.

"U Hrvatskoj smo skoro svi bili za neki autoritativni sustav, jer nas je diktatorsko stanje prisiljavalo na pozicije nacionalnog i patrijarhalnog jedinstva oko raspoloživog nacionalnog prvaka, koji se kao takav pred narodom i usred naroda isticao ili bio istaknut. Nije to bio sustav kao takav ni kopiran ni znanstveno složen, nego nasljedovan i životom nametnut. Dr. Pavelić, na primjer, makar pravaški i stranački prvak, kao revolucionarac na Balkanu protiv Srba i četnika, a u poznanstvu s komunizmom, fašizmom i nacizmom, dakle, revolucionarnim pojavama, prirodno se vrnuo u ustaškog Poglavnika" (Republika Hrvatska 101: 59).

"Mi smo, naravno, imali sve ideološke boje, izraze i odraze. Sam dr. Pavelić bio je liberalac. No to on nije pokazivao, nego samo ono što je kao Poglavnik mislio da je oportuno predstavljati. Po tome je bio najbolji hrvatski glumac, jer je zaista savršeno glumio ulogu Poglavnika, šefa države (...) on je i meni rekao: "Moraš biti lukav kao zmija", kad sam imao neke neugodnosti s Talijanima" (Republika Hrvatska 101: 71).

„U njemu je bila i njegova pravaško-demokratska baza, na koju su se mogle orijentirati demokratske inicijative. Zbog toga, kad sam ja kao Državni Savezničar započeo politiku izbora i glasovanja u sindikatima, pa općinskim izborima u pripremi za saborske izbore, na javnoj podlozi sindikata i kulturnih društava a tacite i na temelju Ustaštva i HSS-a kao stranke, njemu to nije bilo ni strano ni neprihvatljivo u njegovoj pravaškoj tradiciji (...) Pa dok se u fašističkoj konstrukciji Ustaškog pokreta nije snalazio, niti je ikoga drugoga zanimalo, to je počeo u doživljavanju demokratske linije snalaziti se s iskrenom prihvatljivošću i suradnjom. I to je bio dio njegove pravaške prošlosti” (Republika Hrvatska 101:72).

Propast države i povlačenje

U svojim nedovršenim uspomenama piše prof. Oršanić:

“Mislim da smo mi mogli očuvati državu:

1. Da su Maček i Krnjević zastupali državu na demokratskoj strani.
2. Da se Pavelić borio, odnosno branio Zagreb, a ne napustio ga.

“Mi smo državu izgubili što jedni uopće nisu bili hrvatski patrioti u elementarnom nacionalnom smislu kad je bio glavni čas, a drugi (ustaše) nisu bili borci u elementarnom smislu kad je tome bio glavni čas. Sve mora biti u svoj odgovarajući čas. I u vlak se ulazi, kad mu je čas da odlazi.

“Ja neću zaboraviti izvjesnije sugestije u osjećajima ljudi. Bilo je dosta jasno da isti ljudi ne mogu voditi dvije međunarodne politike: i ustašku s Nijemcima i protuustašku s Englezima. Zbog toga su ljudi bili skloni poduprijeti Hrvatsku seljačku stranku u svakom pogledu. Samo neka bude za hrvatsku državu. Ali HSS je bila za Jugoslaviju, pa čak i za kralja Petra. Ustaše su bili pripravnici „posuditi” nesposobnoj HSS vojnike za borbu za Hrvatsku državu, ali oni se nisu ni micali u pravcu Hrvatske Države, nego SAMO za Jugoslaviju.

„Kad danas HSS govori da je za Hrvatsku državu, isto je kao dizati nogu da se uđe u vlak kad vlaka više nema.

„Kao Državni Savezničar primao sam sve upute od Poglavnika. U nedjelju ujutro (6. svibnja 1945.) došla je u naš stan jedna dužnosnica Ženske loze (3.) da pita moju suprugu na koji će način napustiti Zagreb. Ništa nisam znao o odlasku, nego sam disciplinirano čekao bilo kakvu vijest. Primijetio sam ovoj dužnosnici: “Pa ja bih valjda nešto znao!” No otišao sam u Glavni Savez i odmah nazvao Poglavnika da ga upitam, pa tko sam ja da se mene ni ne obavještava da se Zagreb napušta, a ne brani. Njegov je odgovor bio: “Pa zar ti nisu javili?” Na to sam zatvorio telefon da nikad više s njim ne progovorim ni riječi, iako sam se s njim skoro svaki dan i po dva puta susretao i križao u Buenos Airesu u Avenidi de Mayo.

“Shvatio sam svu tragediju organizacije odnosno dezorganizacije. Kako je bila nedjelja, bio sam potpuno onemogućen. Sazvao sam Savezničare da se organizira napuštanje Zagreba, što je i učinjeno.

3. Organizacija Ustaškog pokreta za žene.

“Napustio sam Zagreb u 6 sati popodne. Oprostio sam se s dr. Dragom Cerovićem, koji mi je plačući rekao: što bilo da bilo, on ostaje. Putem su bile kolone ljudi, koji su napuštali Zagreb. Sa mnom je izašao i dr. Ivan Protulipac. Bilo je to žalosno....” (Republika Hrvatska 101: 78/80).

S prof. Oršanićem napušta Hrvatsku i njegova obitelj: žena, mlađi sin i kćerka. Stariji sin Ivica, sedamnaestogodišnjak i posebni očeV ljubimac, jer mu je u svemu sličio, a koji je sav izgarao za Hrvatsku, povlači se sa svojom organizacijom Ustaške mladeži (“Jurišnici”), ne s roditeljima, jer je smatrao to svojom dužnošću. Zajedno s tolikim drugima bude po Englezima izručen i prolazi “kolonu smrti” sve do Zagreba, gdje je viđen. Dalje mu se zameo svaki trag.

Prof. Oršanić nam nije nikada govorio o svome izgubljenom sinu, što je bio očiti znak koliko je zbog toga intimno patio. A mi smo poštivali diskreciju njegove boli.

Prvi dani emigracije

Dolaskom u emigraciju prof. Oršanić ne prestaje raditi ono što može za svoj narod. Preuzima odmah brigu oko jedne skupine izbjeglica među kojima se našao, te zajedno s njima bude prebačen u Italiju. Ta skupina završava u poznatom izbjegličkom lovoru Fermo (gradiću u blizini Ancone). No naskoro bude prisiljen napustiti logor i prijeći u ilegalu, jer ga je tražila engleska vojnička policija (M. P.). Skriva se po Italiji, te ni obitelj neko vrijeme ne zna za nj. On, iako u životnoj opasnosti, ipak nastavlja s političkim radom. Tako je sastanak biskupa i kardinala u Rimu godine 1946. iskorišten za propagandu hrvatske stvari, te dolazi do objavljivanja knjige na latinskom jeziku “Martyrium Croatiae”, u kojoj se najprije iznosi popis svećenika, redovnika i časnih sestara ubijenih po partizanima i četnicima, što je svakako moralo posebno zanimati one kojima je knjiga bila namijenjena. Zatim se na lak i sažet način izlaže naša problematika. Knjiga je polučila veliki uspjeh, a među onima koji su spremali ovu akciju nalazio se i prof. Oršanić.

Druga akcija koja je uvelike koristila našoj stvari takve je naravi, da o njoj još uvijek nije moguće pisati. Mogu tek reći da su njeni izvršioCI bili partizani, a da ni sami nisu bili svjesni da ih je u to gurnuo prof. Oršanić.

Vrijedno je spomenuti i pismo koje je prof. Oršanić, pod punim svojim imenom i prezimenom, uputio britanskom premijer Winstonu Churchillu. Ne moli ga u tom pismu za milost, niti se u njemu kaje za počinjene grijehE, već ga optužuje zbog genocida koji je izvršen nad hrvatskim narodom krivnjom Engleza, tj. vraćanjem hrvatskih zarobljenika Titovim partizanima, pokoljem u Bleiburgu i drugdje. Nije važno što je mislio ili osjećao Churchill pri čitanju toga pisma, niti je važno da li je ono uopće stiglo do njegovih ruku ili završilo u rukama nekog nižeg funkcionera. Važno je to kao pojava da je u tim danima progonjeni hrvatski narod preko progonjenog Ivana Oršanića manifestirao svoj ponos, svoj prkos i svoju odlučnost u borbi za svoja prava i ostvarenja svoje suverenosti i slobode.

Daleko od domovine

Godine 1948. prebacuje se pod pseudonimom Ivan Orlini u Argentinu. Kasnije dođe za njim i obitelj. Bez novčanih sredstava, bez poznavanja jezika, prihvaća se prvog posla na koji naiđe: kao obični radnik na jednoj novogradnji. To je bio križni put, kojim je morala proći većina našeg svijeta. Kasnije će i naš profesor naći lakši, pa i bolje plaćeni posao. Neće više dolaziti kući mrtvo umoran. Ipak mu je rad za uzdržavanje sebe i obitelji i nadalje oduzimao previše vremena. Do posla morao je putovati sat i četvrt, a na poslu imao je prekid od sata i pol. No on je i to vrijeme iskorištavao za političke razgovore i diskusije u simpatičnoj buenosaireškoj kavani “Tortoni”, koja ga je po svojoj prilici podsjećala na zagrebačke kavane u kojima su se sastajali i vodili svoje razgovore studenti, pjesnici, književnici, intelektualci i političari. Dospijevao je i do koje prodavaonice knjiga, posebice antikvarijata, jer novaca nikada odviše nije imao, te među knjigama tražio hranu svome nezasitnom duhu.

Čim se malo snašao i smjestio sebe i svoju obitelj, prof. Oršanić se ponovo baca na politički rad, čiji prekid, nametnut prvim snalaženjem u novoj sredini, i nije trajalo dugo. Nemirni i borbeni duh prof. Oršanića brzo je osjetio – poput violinista kad prekine s vježbom – da mu “violina” nekako ne ide tako glatko kako bi on to htio. Zato se odlučuje na intelektualnu gimnastiku. U vezi s time pripovijedao mi je kako se je najprije počeo baviti matematikom, njegovim stručnim predmetom, kako bi ponovo stekao mentalnu elastičnost. Zanimljiva je to pojava, zanimljiv dar opažanja i analiziranje samog sebe, te dijagnosticiranje i izbor “lijeka”. Najbolja slika njegovog sustavnog djelovanja i podvrgavanja čistoj volji!

O ostalim detaljima Oršanićeve života nije potrebno duljiti, jer su oni uglavnom poznati.

Godine 1951. zajedno s bratom Antom i nekolicinom istomišljenika osniva Hrvatsku republikansku stranku, te pokreće političku reviju “Republika Hrvatska”. O pokretanju stranke mislio je još u Italiji, gdje je i započeo s pisanjem programa. Ne želi biti predsjednik Stranke, predlaže drugu osobu, no kad vidi da se ova nećka, odugovlači, preuzima sam tu dužnost. Unutar Stranke uvađa slobodne izbore koji se obavljaju redovito svake godine. Iako su izbori tajni, prof. Oršanić bio je sve do svoje smrti ponovno biran za predsjednika stranke. Prof. Oršanić ostaje u Argentini sve do svoje smrti, osim kratkotrajnog putovanja u SAD i Europu godine 1962., kad je bio napravljen prvi pokušaj osnivanja Hrvatskog narodnog vijeća, u kojem je on figurirao kao vijećnik za promidžbu.

Ništa ne griješim, ako kažem da je u Argentini živio samo tijelom. Jer sve njegove misli, svi njegovi razgovori, sva njegova pisma i članci, sav njegov život i rad usmjereni su uvijek i jedino prema domovini. I tako je, nakon dulje bolesti, dočekao i smrt. Argentinskoj zemlji dao je tijelo, ali duh je ostavio svom hrvatskom narodu. Umro je, kao što svako zemaljsko biće mora umrijeti, no onaj njegov neuništivi dio živi i nadalje za Hrvatsku. Živi u nama, među nama i po nama – njegovim suradnicima, prijateljima i sljedbenicima.

Prof. Ivan Oršanić kao čovjek

Neću ulaziti u dublju analizu prof. Oršanića kao čovjeka; spomenut ću samo neke njegove značajne crte.

U fizičkom je smislu bio visok, impozantan; lijep čovjek. Nije ga se moglo ne zamijetiti, jer se i u većem skupu ljudi isticao svojom pojavom. Već pri prvom susretu nameće poštovanje. Nije bio mrka već uvijek vedra i nasmijana lica. Budio je poštovanje i kod onih koji ga nisu voljeli.

Neki su ga smatrali luđakom, fantastom i Don Kihotom, no nisu ga zbog toga ni prezirali ni sažaljivali; naprotiv, intimno su mu zavijđali na čvrstoj vjeri u ostvarenje onih ideala koji nekad bijahu i njihovi, ili su možda i nadalje njihovi, no skrhala se u njima vjera u njihovo ostvarenje.

Prof. Oršanić je, naprotiv, čvrsto vjerovao u smisao svoga rada, svoje borbe, i u konačni njihov uspjeh, iako je shvaćao da on osobno neće to doživjeti. Uza sve to, vjera u taj uspjeh bila je izvor njegove snage. U jednom pismu svom prijatelju i članu stranke, danas već pokojnom Dragi Mihaljeviću, pisanom 13. listopada 1955., piše:

“Ja znam da stvarno doživljavanje vjerovanja u poštene ciljeve ne pripada realnostima svakoga dana, i da se ovakve osobe može kvalificirati među “luđake”. No čini mi se da Bog doživljava čovječanstvo kao svoju sreću samo kroz ovakve luđake, i da u raj u sjede u prvom redu ovakvi luđaci. Pa gdje bi se konačno Bog mogao ugodno osjećati nego među ljudima silne vjere, među takvim luđacima?”

“Zato nam ne preostaje drugo nego vjerovati i onda kad svi budu klonuli. Ne zaboravimo, da je Bog rekao Mojsiju: „Ako ti nećeš vjerovati, Izraelci se neće osloboditi”. I što onda ako i mi spadamo među one o čijoj vjeri ovisi sloboda hrvatskog naroda?”

„Nisam naduven ni prepotentan da bih mislio da smo upravo mi isključivi kanal uspjeha hrvatskog naroda, ali osjećam što se mene tiče neodoljivu dužnost da tu vjeru unesem u borbu za slobodu hrvatskog naroda i u njegovu slobodu. Samo sam zato predan tom poslu, jer se osjećam na dužnosti. Da sve to radim od dobre volje, možda bih bio komotan, nemaran, ali ne mogu dopustiti jednom vojniku na dužnosti ili jednom činovniku u službi da bude marljiviji od mene na mojoj dužnosti. Što za to ne primam nikakvu plaću, nije nikakvo mjerilo.

„Očevidno je da oni koji su preuzeli vodstvo jedne stvari moraju znati da im je prva dužnost nositi beskrajni teret vjere.

„Ipak je sve, apsolutno sve, u vjerovati”. (Republika Hrvatska 105: 31/33).

Prof. Oršanić je bio duboki vjernik i praktični katolik. Nije bio klerikalac, te je točno lučio vjeru od politike. Vjera je, međutim, prožimala čitavu njegovu osobu. No bila je stvar samo njega samoga, njegov intimni doživljaj, te se nije s njome razmahivao. Nije, dakle, bio farizej koji nosi na čelu znak svoje vjere, već je bio poput skromnog carinika koji se u sebi skrušeno i ponizno molio svome Bogu.

I u vjeri je bio ispred svoga vremena, o čemu najbolje piše njegov prijatelj iz mladih dana prof. Dušan Žanko:

“Njegova predavanja na tečajevima (oko godine 1933.) su najoriginalnija i prebacuju slušatelje u za njih preširoke granice jedne realnosti kao u neki svijet fantazije. (...) Ono što Oršanić govori u užem krugu katoličkih intelektualaca oko p. Karla Grimma između 1930. – 1940. sablažnjava i

uznemiruje duhove. Mogu izjaviti da je on jedini među nama u ono doba (osim vlč. Stjepana Tomislava Poglajena) govorio jezikom koji se danas naziva post-koncilskim u čitavoj Crkvi” (Republika Hrvatska 96: 45/46).

Prof. Oršanić je posebno volio i častio sv. Franju, vjerojatno jer mu je bio toliko sličan u preziranju materijalnih dobara. U “plavoj knjizi” izašao je njegov, rukom pisani, zapis o osjećaju sudbine:

“Kroz cijeli život išao sam u nekom osjećanju iznad svega moralne dužnosti i političke dužnosti.

„Zato sam bio u neprestanom osjećanju obveza prema bližnjemu i narodu, kao i prema Bogu. Ali zbog istih razloga nisam imao nikakav odnos prema materijalnim stvarima.

„Ja sam imao jasno životno osjećanje da bih griješio protiv svojoj savjesti i smislu svoje sudbine, kad bih se u svojim mislima bavio bilo kakvim idejama osobne koristi ili djelatnosti u cilju osobne koristi.

“Imao sam katkada jasno osjećanje da se ja o tome ne trebam brinuti i da to nije moj posao. Ja sam se morao izručiti Volji Božjoj, ja sam morao sebi priznati da se Bog brine o meni kao o jednoj nematerijalističkoj osobnosti, koja prema tome ne može i ne treba da se kalja osobnim koristonosnim mislima i željama”.

Ovaj smo odlomak našli među njegovim zapisima intimne naravi, koje nije pravio za javnost, već u svrhu autoanaliziranja.

A da je doista bio takav, to znaju svi oni koji su ga poznavali.

Volio je ljude i poštivao je svakoga osim onih koji su druge prezirali i iskorištavali, ili pak bili egoisti. Našao sam ga u dva-tri navrata u društvu jednog luđaka, pa sam mu rekao da zašto s njime troši svoje vrijeme. Rekao mi je da ga ne može odbiti, jer ga je poštivao budući da je taj luđak živio za svoje ideale i vjerovao u potrebu ostvarenja kraljevine Hrvatske, pa je o tomu rukom pisao članke i dijelio svoje rukopise.

Druga zanimljiva sličica:

Kad je godine 1962. bio u New Yorku, iskoristio je svoje kratko slobodno vrijeme između dviju sjednica da bi “skočio” i posjetio jednog starijeg Hrvata. Neki od Hrvata prisutnih na sjednici su se tome čudili, budući da se radilo o jednom njima nepoznatom radniku. No prof. Oršanić ga je poštivao, jer je taj isti radnik prije svog dolaska u SAD slao iz Njemačke naš tisk u domovinu na svoj vlastiti račun.

Postoji i treća slika. Dok je bio u zatvoru, djelovao je na stražare i nastojao ih pridobiti za hrvatsku stvar, u čemu je uglavnom i uspijeva. No dogodilo se da više nije imao koga “obraćati” među stražarima, pa se obratio na jednog džepara koji je izdržavao kaznu. Počeo je i s njime diskutirati, te mu razlagao da iako je lopov, ipak bi trebao biti Hrvat. I doista, džepar postane svjestan Hrvat; čak ga je nakon oslobođenja posjetio u njegovu uredu, gdje ga je prof. Oršanić najsrdačnije primio.

No one koji su se za vrijeme NDH bavili politikom, a u emigraciji od nje bježali, nije se ustručavao javno nazvati bagažom, što mu pogođeni nisu nikad oprostili.

Prof. Oršanić se volio lijepo oblačiti, a volio je i dobro pojesti, no uvijek u društvu prijatelja. Nije pio a nakon dolaska u Argentinu prestao je pušiti. Nije uopće pokazivao interes za novcem, ni za bogatstvom; novcima je upravljala njegova supruga, s kojom se vrlo dobro slagao i popunjavao. Ona je bila vješti ekonom, a znala nam je reći da se tome morala naučiti uz muža koji nikad nije imao odviše novaca.

Kad smo već kod njegove supruge, smatram dužnošću reći i o njoj nekoliko riječi, iako znam da joj to neće biti osobito drago. A mogao bi to netko i krivo tumačiti. No ona je zavrijedila da joj se posveti nekoliko redaka. Gospođa Ivana potječe iz židovske obitelji. Prije udaje prihvatila je katolicizam i to iskreno i s dubokom vjerom. Njena se obitelj protivila braku s katolikom, ali ljubav je bila jača i prebrodila sve prepreke. Gospođa Ivana duboko i iskreno voli svoj hrvatski narod te je bila uvijek na pomoći svom mužu i njegovom dugogodišnjem radu i borbi za Hrvatsku. Pokazala je i hrabrost, jer mu je, kad je bio u koncentracionom logoru u Kruščici, prenijela čak revolver kroz stražu. Nikad mu nije predbacivala siromaštvo, već je sa svojim mužem dijelila dobro i zlo; više zla nego dobra. Danas živi od skromne penzije, no uza sve to nije nikad ni od koga zatražila novčanu pomoć, a niti bi je ona primila. Kakve majstorluke pravi da poveže kraj s krajem, to samo ona znade. Niti je gladna niti poderana, dapače uvijek lijepo odjevena, a nikada gost u njenoj kući ne izađe a da ne bude dobro počašćen. A kad je čula da će prigodom desetogodišnjice smrti njenog “Jeana” – kako su prof. Oršanića zvali njegovi najintimniji – izaći njegova knjiga, otkinula je od svoje penzije svotu koja nije mala ni za dublje džepove, kao pomoć za tisak knjige. Uzalud je bilo svo naše protivljenje.

Prof. Oršanić je bio duboko osjećajan čovjek, iako to mnogi nisu zapažali. Volio je glazbu, znao je lijepo zapjevati, iako je to bilo vrlo rijetko. Bio je profinjena duša. Slično kao i Ante Starčević, posebno je volio Francusku. Otuda i njegovo ime kojim su ga u intimnom krugu nazivali, Jean-Ivan. Iako je po svojoj izgradnji bio pravi Zapadnjak, nije bio amerikanofil. Bio je antikomunist, ali ne i rusofob. Vjerovao je da u Rusiji postoje ćelije intelektualnog otpora koje će bez daljnjega s vremenom postati jaka snaga. Bilo je to mnogo ranije nego što se doista pojaviše disidenti. Vjerovao je da prije ili kasnije mora doći do svjetskog sukoba, u kojem će se komunizam u Rusiji raspasti, no da će ruski čovjek i ruski narod nakon toga dati veliki doprinos budućem boljem uređenju svijeta.

Njegov antikomunizam nije bio uvjetovan prihvaćanjem kapitalističkog sustava, već je smatrao da između ta dva sustava nema bitnih razlika. Bio je za bolji, produhovljeni način života, ne negirajući pritom sva materijalna dostignuća.

Bio je protivnik komunizma, jer ga je smatrao negacijom slobode čovjeka. A što se tiče hrvatskih komunista, on nije doživio “proljeće”, te ih je doživljavao onakvima kakvi su bili u njegovo doba, to jest kao Jugoslavena. Zato ih je oštro napadao, no u svim tim napadajima nalazila se i njegova želja (koju nam je i izravno izrazio) da bi oni evoluirali. Nije nikako shvaćao zašto bi

oni morali biti za Jugoslaviju, te zašto jedan komunist ne bi mogao biti za hrvatsku državu. Zato im i predbacuje:

“Našim komunistima nije nikada smjela pasti napamet ideja, da bi hrvatski prostor predstavljao neki, u svakom pogledu različiti povijesni proces prema srpskom prostoru, te da bi prema tome imao pravo na svoju vlastitu socijalističku izgradnju u vidu državne nezavisnosti” (Republika Hrvatska 27: 28/60). “Po kakvoj to Marks-Lenjinovoj nauci razvitak hrvatskog društva ide u istoj liniji razvitkom srpskog društva?” (Republika Hrvatska 2:8). Ove je misli napisao pred kojih dvadeset i sedam godina, točnije, u veljači 1952. godine. U jednom svom pismu, upućenom prijatelju koji je na kraće vrijeme boravio izvan domovine, datiranom 28. srpnja 1963., piše o nepostojanju hrvatskih komunista i ovo: “Ti kažeš da bi bilo dobro da postoje hrvatski komunisti. Pa zašto ne postoje, smrdež jedna”! (Republika Hrvatska 113:25). Dakako, u današnje će vrijeme možda nekoga i smetati ove riječi. No zar nije jasno da baš ta oštrina i taj izraz “smrdež” otkrivaju koliko je želio da bi se borba za hrvatsku državu proširila i na hrvatske komuniste?

No vratimo se ponovo Oršaniću kao čovjeku, a ostavimo Oršanića političara. To nam, istina, nekako teško uspijeva, jer je, kad je govor o prof. Oršaniću, teško lučiti jedno od drugoga. Naime, njegova se osobnost odražavala i na njegovoj političkoj djelatnosti i mislima, kao što su njegova politička djelatnost i logika oblikovale i njegovu osobnost.

Prof. Oršanić je posjedovao vrlo jaku volju, što se odražavalo u svim njegovim akcijama. Bio je sličan satu: niti je kasnio niti je dozvoljavao drugima da kasne. Ono što bi naumio, to je i izvršavao; što obećao, to i ispunio. Njegova riječ vrijedi više od potpisa. Nije znao za laž i prevaru. Lukavost je pokazivao samo prema neprijateljima; prema prijateljima bio je čak i naivan. Sve je opraštao i viđao samo dobru stranu, zaboravljajući na ružnu.

Kako rekoh, najintimniji zvali su ga Jean. No to su bili samo oni njegovih godina i njegovih formacija. Za sve ostale on je bio „profesor”. Nismo ga međusobno zvali imenom, nego kad smo govorili ili još i danas govorimo o njemu, uvijek je za nas samo “profesor”. Da, Profesor, to je bio Ivan Oršanić za nas. Profesor, to je bio u posebnoj mjeri i za pisca ovih redaka; mali, dragi i nezaboravni njegov Profesor i Učitelj.

Političar – revolucionar – filozof

Hrvatska je imala političara, a imala je i revolucionara. No bilo je malo političara, naročito onih većeg kalibra, koji su ujedno bili i revolucionari. A Ivan Oršanić je bio jedini političar, koji se bavio i revolucionarnim radom (što ga je u prvoj Jugoslaviji skoro stajalo i glave), te koji je osim toga bio i filozof.

U hrvatskom narodu jedino prof. Oršanić predstavlja spoj političara, revolucionara i filozofa. To je činjenica nad kojom se moramo malo zamisliti, i koja nam ukazuje važnost prof. Oršanića kao jedinstvene pojave u hrvatskom javnom životu. Ta sinteza politike, revolucionarnosti i filozofije, konkretizirana u Oršaniću-čovjeku, omogućuje mu da čitavo njegovo djelovanje bude sintetiziranje politike, revolucionarnosti i filozofije.

Zato njegovi članci, njegova rješenja konkretnih problema, čitavo njegovo dugogodišnje djelovanje i nastojanje nisu nikad i nigdje kontradiktorni, nepovezani, već imaju vezu i logiku, jer ih povezuje njegova filozofija na kojoj se temelje i iz koje izvire.

Tko god želi u potpunosti shvatiti prof. Oršanića, tko god želi do dna proniknuti u njegove članke i rješenja konkretnih problema, mora najprije proučiti onaj dio njegove filozofije koji ima usku vezu s politikom. Nakon njegove smrti pronašli smo njegove filozofske spise, koji sačinjavaju jedan zaokružen filozofski sustav. Od toga je on u Republici Hrvatskoj objavio samo onaj dio koji se odražuje na politiku, za nas Hrvate upravo najaktualniji i najvažniji. Zato je dovoljno proučiti taj dio, ako želimo shvatiti političko-revolucionarne postavke prof. Oršanića. A to je i svrha ove knjige, pa se na njenim stranicama i nalazi samo taj dio njegove filozofije.

Riječ i stil

Svaki filozof, svaki znanstvenik krči nove puteve, otkriva nove istine, stvara nove pojmove. A svaki novi pojam zahtjeva i novu riječ. Zato svaki filozof ima i neke svoje specifične riječi, na koje se moramo priviknuti. Opis ili prijevod tih riječi omogućuje nam da nekad pojednostavimo sadržaj, no često puta s njime ne pogodimo izvornu autorovu misao.

Filozofi, osim toga, često puta pišu i prilično teškim stilom. Nije to ni čudno, jer je i sam predmet kojim se bave težak. Lako nam je opisati proljeće i pjev ptica ili ljubav mladog para, ili pak neki realni događaj, no teško je opisati bit same stvari. A mislim da postoji još jedan razlog zbog kojeg je stil filozofa posebno težak: oni krče novi put k Istini, a to krčenje nije lako. I oni sami, dok krče taj put, Istinu samo naslućuju, ali je odmah ne mogu uočiti, već joj se malo po malo približavaju. Ona im kao kroz granje i grmlje časovito zabliješti, da je nadošle sjene ponovo sakriju. I što je njihovo krčenje postojanije i ustrajnije, to im Istina postaje sve vidljivija i jasnija. Mnogi na tom putu i posrnu, mnogi se umore, a poneki i zalutaju. Mnogima je dostupan tek dio Istine, jedan njen aspekt. Zar je onda čudno da u tom napornom radu, u tom krčenju puta, mislioci izriču svoje spoznaje na nama težak način? Možemo li zahtijevati od njih da nam taj put njihovog krčenja bude jednostavan, lak i bez poteškoća? Na onima je koji dolaze iza onog tko je put prokrio, da taj put prošire, učine prohodnim, lakim i jednostavnim.

Bilo bi, dakle, prirodno i razumljivo kad bi nam i stil prof. Oršanića bio težak, čak i ponegdje nerazumljiv. Ipak nije tako, jer se tu težinu osjeća samo mjestimično i sporadično. Usudim se reći, da težina se i ne sastoji u njegovom stilu, koliko u samom predmetu. Ona je u samom razvoju misli. No dubljim uronjavanjem u problematiku i postojanošću tog uronjavanja, privikavamo se i na autorov stil, na njegove riječi, te bogatstvo koje počinjemo od toga crpiti, naplaćuje nam stostruko naš prvotni napor.

Četiri temeljne ideje

Prof. Oršanić zamjećuje postojanje četiriju temeljnih ideja koje su prisutne kako u čovjeku kao pojedincu, tako i u ljudskom društvu kao zajednici, bilo da se radi o onoj temeljnoj zajednici ljudskog društva, tj. Obitelji ili o većim i složenijim zajednicama kao što je, na primjer, jedan narod.

Te su četiri temeljne ideje:

- ideja o cjelini
- ideja interesa (probitka)
- ideja interesiranja, te
- ideja smisla i odgovornosti.

Unutar čovjeka-pojedinca te se ideje manifestiraju u njegovim težnjama, nastojanjima, radu i životu kao takvom.

Ideja o cjelini očituje se u tome, što je čovjek društveno biće, koje osjeća potrebu društva počevši od obitelji, kruga prijatelja, raznih udruženja pa do organizacija kao što su sela, pokrajine, narodi, rase i čovječanstvo općenito. Konačno ideja cjeline manifestira se u čovjeku kao takvom, jer ni jedan njegov dio ne može opstojati sam za sebe, niti je njegova svrha u njemu samome, već je svrha svakog dijela čovjeka u cjelini, u čovjeku kao takvom. Srce i mozak ne postoje zbog sebe, već u samom svom postojanju oni manifestiraju ideju cjeline, jer postoje radi cjeline – čovjeka. I ne samo da postoje radi cjeline, nego ni ne mogu postojati zasebno, bez cjeline, bez čovjeka. Isto tako i čovjek ne postoji sam za sebe i samo radi sebe, već je on dio cjeline, dio obitelji, sela, grada, pokrajine, naroda, rase i konačno dio cijelog čovječanstva. Samim svojim postojanjem, samim rođenjem, te čitavim svojim životom čovjek očituje ideju cjeline, očituje sebe kao sastavni dio te cjeline, bez koje ne bi bio ni začeo ni rođen, niti bi mogao živjeti.

Ideja interesa (probitka) isto je tako prisutna u svakom čovjeku. Ona se očituje u potrebi posjedovanja, uvjetovanoj nuždom našeg opstanka. Čak kad bi se radilo i o sasvim primitivnom čovjeku, koji bi se nalazio na „otoku sreće”, i taj bi se primitivac morao „penjati po banane” i brinuti se za sutrašnjicu u kojoj bi moglo ponestati „banana”. Dakle, ideja interesa nužno je vezana uz čovjeka i njegov život.

No čovjek nije samo dio društva (ideja cjeline) i nema samo materijalne potrebe (ideja interesa), već ima i duhovnih (umnih) potreba. Čovjek je razumno biće, u njemu i preko njega se očituje ideja interesiranja. Čovjek se već od malih nogu upoznaje sa svojom okolinom, koja ga u svakom pogledu zanima (interesira). Zato je proučava, iz nje crpi iskustvo, na njoj se uči, itd. U taj aspekt čovjeka možemo ubrojiti i njegovo popunjavanje umjetnošću (crtanje, sviranje, pjevanje, itd.), kao i njegovo zabavljanje.

Konačno, čovjek je i duševno biće. Ideja smisla i odgovornosti duboko prožimlje svakog čovjeka. Svaki čovjek traži odgovor na vječno pitanje: „Zašto?” – Neki nalaze odgovor u vjeri, drugi u životnoj filozofiji, bilo kojoj i bilo kakvoj. Iako neki nikad na to pitanje ne nalaze odgovor, ipak ga neprestano traže, i možda su baš ovi u sveopćoj ljudskoj drami najtragičnije figure, vrijedne našeg poštovanja, a nadasve naše ljubavi.

Prof. Oršanić je duboki vjernik, ali istovremeno i oštar antiklerikalac, dakle, pravi postkoncilski katolik, makar da su njegov odgoj i izgradnja uslijedili mnogo prije II. Vatikanskog koncila. Kao takav on je bio ne samo tolerantan prema onima koji nisu mislili poput njega, ili nisu bili

vjernici, nego je prema tima bio pun kršćanske ljubavi i intimnog poštovanja. Shvaćao je da se ideja smisla ne iscrpljuje sama u sebi, da nije dosta samo vjerovati, ako ne postoji i drugi aspekt ideje smisla. Zato i govori o ideji smisla i odgovornosti, a ne samo o ideji smisla. Jer odgovornost znači lučiti dobro i zlo, te biti za dobro a protiv zla. Odgovornost znači posjedovati savjest, osjećaj poštenja, pravde, razumijevanja i ljubavi prema bližnjemu. Biti vjernik, vjerovati a biti lišen smisla odgovornost i ljubavi, isto je kao biti zvono bez zvuka. A čemu nam onda takvo zvono? Zar nije bolje imati zvuk i ne biti zvono, nego biti zvono a bez zvuka? Zar nije bolje i ne vjerovati, ali posjedovati u svoj svojoj punini odgovornost, savjest, poštenje, osjećaj pravde, razumijevanja, tolerancije i ljubavi prema bližnjemu? „Kad bih jezike ljudske i anđeoske govorio, a ljubavi ne bih imao, bio bih kao mjed koja ječi ili praporac koji zveči. Kad bih imao proroštvo i znao sve tajne i sve znanje, i kad bih ima svu vjeru da bih i gore premještavao, a ljubavi ne bih imao, bio bih ništa. I kad bih razdijelio sve svoje imanje, i kad bih predao tijelo svoje da se sažuje, a ljubavi ne bih imao, ništa mi ne bi koristilo” (Pavao Korinćanima, Prva poslanica, glava 13.)

Društveni organi četiriju ideja

Nakon što je proučio postojanje četiriju temeljnih ideja unutar svakog čovjeka, prisutnih uvijek u čovjeku makar i na najrudimentarniji način, prof. Oršanić zamjećuje i njihovu prisutnost u društvu, počevši od obitelji na dalje. Posebno se zaustavlja na razmatranju tih temeljnih ideja u okviru jednog naroda. Unutar svakog naroda te se ideje očituju kroz određene organizacije, a sve organizacije, koje pripadaju jednoj od tih četiriju ideja, on nazivlje elementarnim varijantama, ili životnim varijantama.

Tako skup organizacija i ustanova kroz koje se očituje ideja cjeline prof. Oršanić nazivlje političkom varijantom. Ideja interesa ostvaruje se kroz socijalno-ekonomsku varijantu, ideja interesiranja kroz kulturnu varijantu, a ideja smisla i odgovornosti kroz vjersko-moralnu varijantu.

Politička varijanta obuhvaća u svojoj punini državnog poglavara, vladu, vojsku, sudstvo, državnu upravu, sabor i stranke. Ona može postojati i bez nekih ovdje navedenih instrumenata, u kom slučaju znači da je nedovoljno razvijena.

Socijalno-ekonomska varijante djeluje kroz sindikate, ekonomske formacije (tvornice, banke, zadruge, trgovine, radionice), zdravstvene i ine ustanove osiguranja, itd.

Kulturna varijanta izražava se kroz filozofiju, umjetnost, znanost, šport, zabavu i kroz sve odgovarajuće ustanove i organizacije.

Vjersko-moralnu varijantu možemo uočavati u svim religijama, te vjerskim i moralnim društvima i ustanovama.

Međusobno prožimanje, dominacija i diktat

Premda postoje četiri temeljne životne ideje (varijante), koje se očituju kako u čovjeku tako i u narodu, to ne znači da su te četiri ideje i njihove organizacije, odnosno instrumenti, međusobno

nepovezani. Oni su u neprestanoj životnoj povezanosti, kao što su u zavisnosti, recimo, srce i mozak, ta dva elementarna organa ljudskog tijela.

No povezanost i međusobna ovisnost ne znači i međusobno brkanje i smutnju. Srce je ovisno o mozgu, kao i mozak o srcu, ali svaki od njih obavlja svoj dio posla i ne može zamijeniti drugog. Za dobro i normalno funkcioniranje ljudskog organizma mora postojati i mozak i srce, te što bolje funkcionira srce, to će bolje funkcionirati i mozak, kao i obrnuto.

Kako u čovjeku-pojedincu tako i u narodu-zajednici varijante se međusobno prožimaju, uvjetuju, potpomažu i upotpunjuju te su zajednici sve jednako potrebne.

No prirodno je da svaki čovjek ne doživljava sve ideje istom snagom, već da snažnije teži ostvarenju jedne od tih četiriju ideja, ili nekima od njih. Prirodno je i to, da se čovjek tijekom života mijenja, pa da se u jednoj dobi više posvećuje ostvarenju jedne ideje (varijante), a u drugoj druge. Na primjer, dok ide u školu više će se posvetiti ideji interesiranja, a kad svrši svoj studij, te kad se želi oženiti i okučiti, snažnije će se posvetiti ideji interesa. A netko će se možda sav posvetiti svome bližnjemu, zajednici, pa i zanemariti svoje vlastite interese. U ovakvim i sličnim slučajevima govorimo o dominaciji jedne ideje nad drugom, odnosno nad drugima. Dominacija je prirodni odnos između ideja, jer je prirodno da jedna ideja dominira privremeno ili stalno nad drugim idejama.

No nije prirodno i pozitivno, ako jedna varijanta, jedna ideja, želi da se nameće i diktira drugim varijantama, drugim idejama, pogotovo ne ako ih želi uništiti. Ovakvo stanje prof. Oršanić nazivlje diktatom jedne ideje, te takav odnos ideja i varijanata smatra životnim neskladom i nesrećom.

Evo što on govori o tome:

„U praktičnom je životu razlika između dominacije i diktata vrlo uočljiva.

„Čovjek u kome dominira, na primjer, politička varijanta (ideja cjeline), želi na socijalno-ekonomskom terenu da bude zadovoljen interes svih ljudi, a ne samo nekih. Na kulturnom terenu želi da svi mogu ići u školu i uživati kulturna dobra, a ne samo neki; na vjersko-moralnom terenu želi također da svi ljudi budu vjerski odgojeni. Time što u njemu dominira ideja cjeline u kompoziciji s ostalim varijantama, u bezuvjetnom priznanju svih ostalih varijanata, on stvarno hoće dati ideju cjeline svim varijantama...

„Čovjek u kome dominira kulturna varijanta, ali ne izolirano od drugih varijanta nego u realnom prožimanju s njima, mora željeti od političke varijante, od ideje cjeline, da bude prosvijetljena filozofijom, znanosti, tehnikom, da bude uljuđena a ne tupa i barbarska. Mora željeti od religiozno-moralne varijante da bude na filozofskoj i znanstvenoj visini.

„Čovjek u kome dominira socijalno-ekonomska varijanta, ali koja ne isključuje druge varijante, hoće od političke varijante da vodi računa o interesima pojedinca, da ih razvija, štiti i osigurava. Hoće od kulturne varijante da se interesira za razvitak interesa pojedinca u filozofskim,

znanstvenim, umjetničkim i tehničkim nastojanjima. Hoće od religiozno-moralne varijante da oplemeni i upravi smislu i odgovornosti interese pojedinca.

„Čovjek u kome dominira religiozno-moralna varijanta i koja priznaje sve ostale varijante unosi u političku varijantu osjećaj odgovornosti, poštenja i pravde; unosi u socijalno-ekonomsku varijantu osjećaj razumijevanja i ljubavi prema bližnjemu; unosi u kulturnu varijantu osjećaj skromnosti, vjere u istinu i u smisao života...

„Ovim je vidljivo pokazano da dominantna varijanta upravo po svojoj superiornosti osjeća da ne može živjeti u supstancijalnom skladu ako ostale varijante nisu zadovoljene barem u najmanjem stupnju. Dubina jedne varijante traži prisutnost svih ostalih varijanata, eda bi mogla rasti i djelovati u kompoziciji (sklada). No očito je da samo sublimne dominacije (izvanredne osobnosti)... mogu svojim djelovanjem priznati sve varijante za sve ljude, a sami se odricati. Samo sveci na religioznoj varijanti postižu visine, odričući se svega. Samo izuzetni kulturni radnici žrtvuju sve u otkrivanju opasnih puteva znanosti za dobro svima. To su velike tragedije, koje svijetle na vrhovima varijanata, ne uništavajući ih nego stvarajući im najbolju hranu za kompozicioni sklad” (Republika Hrvatska 19: 6/7).

„Međutim život nam pruža i obilje primjera životnog nesklada, koji slijedi iz toga što faktori pojedinih varijanata žele diktirati život, potiskivanjem ili uništavanjem drugih varijanata, razaranjem supstancije čovjeka.

„Diktat sa političke varijante izražava se kao diktatura, koja pretvara prije svega samu varijantu u disciplinirano nasilje, odnosno u nasilnu disciplinu. Povijest je prepuna ekscesa i ispada političke varijante u imenima mnogih kraljeva, despota, uzurpatora, diktatora i nasilnika, sve od reda cesara koji su htjeli diktirati život i smrt, imovinu, smisao i vjeru...

„U diktatu socijalno-ekonomske varijante interes pojedinaca pokazuje također svoje ekscese. Život nam je suviše bliz a da ne bismo poznavali načelo prava jačega u individualnoj tendenciji varijante i načelo diktature proletarijata u masovnoj tendenciji varijante... Individualistička tendencija predstavljena u nosiocima velikog pokretnog i nepokretnog kapitala, jednostavno kupuje, plaća i korumpira političku varijantu, tj. političke stranke, vojsku, administraciju i sudstvo. Masovna pak teži javnoj i otvorenoj diktaturi, tj. komunističkim diktaturama. Diktat socijalno-ekonomske varijante na kulturnom terenu podređuje ljudsko interesiranje u čisto služništvo. Silnu masu intelektualaca rutinira u bezlične profesionalce, kojima je jedini cilj postići što bolju socijalno-ekonomsku poziciju” (Republika Hrvatska 19:7).

U članku „Dominacije i diktati” raščlanio je prof. Oršanić u tančine i diktat kulturne kao i vjerske varijante, no već smo i s ovo nekoliko misli dovoljno osvjetlili bitnu razliku između skladnog odnosa varijanata, tj. dominacije, te neskladnog odnosa, tj. diktata. Kako kaže prof. Oršanić: „Dominacija razvija i uzdiže svoju vlastitu varijantu, i hrani, osvjetljuje i prosvjetljuje s najviših vrhova svoje varijante sve ostale varijante. Diktat koči i ponižava vlastitu varijantu, te razara, zamračuje i kvari ostale varijante. Dominacija teži skladu i ne može biti izvan totalne kompozicije (tj. totalne prisutnosti i priznavanja) svih varijanata, dok diktat teži neskladu i uopće

ne može postojati u kompoziciji (tj. u prisutnosti i priznavanju) svih varijanata” (Republika Hrvatska 19:9).

Vizija budućnosti

Kao što se čovjek mijenja, te ne doživljava uvijek s istom snagom pojedine ideje, već znade biti dominiran danas jednom a sutra drugom idejom, tako se i čovječanstvo kao cjelina mijenja, te se i u njemu mogu nazrijeti dominacije jedne određene varijante. Prof. Oršanić vidi u čitavoj ljudskoj povijesti neku težnju prema savršenstvu, prema napretku. No on smatra da se do savršenstva i do konačnog boljeg i višeg stupnja života čovječanstva ne može doći ni odjednom ni naprečac, već postepeno, u epohama.

„Povijest se usredotočila”, kaže prof. Oršanić, „na postepeno razvijanje pojedinih varijanata, priznavajući pritom ostale varijante makar na njihovu primitivnom stupnju. Povijest je usavršavala svoju supstancu razvijajući *postepeno* političku varijantu, pa religiozno-moralnu, uz već razvijenu političku varijantu, pa kulturnu varijantu, uz ostale dvije razvijene varijante, pa konačno danas živimo u epohi razvitka i analize socijalno-ekonomske varijante.

„Mi smo u neku ruku na svršetku povijesne analize, u posljednjoj epohi, i sad bi bilo logično da dođe jedno visoko stanje kompozicije društvenog sklada. Nakon što čovječanstvo zna da je život u svojoj supstanci analiziran samim životom u svim svojim elementarnim varijantama, ono može historijski konkretizirati životni sklad i slobodno ljudsko društvo” (Republika Hrvatska 19:9).

Ove riječi odražavaju puno optimizma i ukazuju nam na bolju i ljepšu budućnost. No nisu temeljene samo na osobnoj želji, nego na analizi prošlosti i stanja koja su bila isto tako teška i tragična, pa čak možda i tragičnija od naših vremena, te koja su također izgledala neprolazna i nepopravljiva, ali koja su bila ipak po životu uništena i zauvijek odbačena.

Prof. Oršanić ne samo da uviđa i shvaća nego i intimno doživljava svu strahotu vremena u kojem nam je živjeti. No to shvaćanje ne pretvara se kod njega ni u pesimizam ni u očaj, jer je uvjeren da se radi samo o jednoj prelaznoj etapi.

„Većina misli”, kaže on, „da aktualna epoha obuhvaća cijelu supstancu čovjekova bića, zbog njenog izvanrednog izživljavanja, te čak stvaraju teorije, ideologije, doktrine, filozofije, pokrete i stranke koje dokazuju da je smisao života i njegov sklad dan u faktorima te jedine varijante. Zbog njene razmahanosti, uspjeha i povijesno-spoznajne naglašenosti javljaju se duhovi od jednoga dana koji, nemajući viziju o razvitku čovječanstva, postaju nosiocima diktata u procesu prirodne povijesne dominacije” (Republika Hrvatska 19:10). Dakle, ono što je trebao biti prirodni proces socijalno-ekonomske dominacije, tj. socijalno-ekonomsko izdizanje čovjeka i čovječanstva, pretvorilo se u diktat te varijante, u zarobljivanje čovjeka i čovječanstva. Sredstvo se je pretvorilo u cilj, svrhu i smislenost.

„U ovaj čas”, nastavlja prof. Oršanić, „svijet muče dvije moćne integracione ideologije, dva materijalistička procesa, dvije grane razularenoga i izbezumljenoga znanstvenog progressa, koji u jednoj grani stvara teror oduševljenja prema produkcionom procesu, što odgovara radničkoj

klasi, dok u drugoj grani nameće sadizam oduševljenja za sam produkt, kako to i odgovara kapitalističkoj klasi. Stroj ima biti bog radničkoj klasi, a proizvod kapitalističkoj. U funkciji stroja odnosno u obilju proizvoda treba da se osjeti jedinstvo, zadovoljstvo i savršenstvo čovječanstva. Stroj i proizvod današnje su ideološke integracione baze u koje bi se imale uključiti sve religije, svi narodi i sve kulture kao pomoćni funkcionalni elementi, bez ikakva svoga autonomna smisla i vrijednosti“ (Republika Hrvatska 16:2).

Prof. Oršanić ne smatra da je zlo u samoj ekonomsko-socijalnoj varijanti, već u njenom diktatu, u njenim ekscesima.

„Nema u tome ništa zla što netko hoće proizvesti stotinu milijardi kravata, ako je tolika potražnja. To je dobro, a ne zlo. Zlo je tek u tome, što bismo morali misliti da je smisao života jedino u pravljenju, kupovanju i nošenju tih kravata ili sličnih stvari, koje se mogu zvati i cipele ili automobili” (Republika Hrvatska 53:9). Nije zlo ni u produkciji ni u produktu, već je zlo u čovjeku. Zlo je u tome što se produkcija i produkt uzimlju za smisao života. „Mnoge su dobre namjere, sjajni impulsi, izvrsna ostvarenja krenuli u krivo, jer su izgubili ko-funkcionalnu obvezu prema ostalim varijantama. Kraj velebnih i nužnih stvari, kraj izvanredno razvijenih pojava, gladne mase, prepotentni imperijalizmi, materijalističke teze, samoživost i ignorancija misle da je sav život u faktorima socijalno-ekonomske varijante, i radi toga je život toliko težak, vulgaran i naoko besmislen” (Republika Hrvatska (19:19/11).

No sve to smatra prof. Oršanić prolaznim i putem k savršenstvu. „Zablude i ekscesi, diktati i mračne reakcije nesklada imale su sličnih uspjeha, a poznata je stvar da teoretski argumenti teško ruše zablude, ekscese i diktate u uspjehu”. Znači, čovječanstvo mora proći kroz te zablude da bi bilo u stanju shvatiti gdje je rješenje i gdje je spas koji prof. Oršanić vidi u skladu i u slobodi. Dijete se mora najprije opeći da se znade potom čuvati vatre; uzalud nam je uvjeravati ga „teoretski” kako vatra peče. Tako se i „pad jednog diktata može očekivati samo onda, kad on u sebi propadne...” „Kad diktat na socijalno-ekonomskoj varijanti počne kolebati, jer ne može pružiti uspjeh, kad, dakle, većina ljudi počne osjećati da zahtjevi i prigovori s područja ostalih varijanata, probuđeni i formulirani od strane hrabre manjine, imaju realno značenje, diktat je još samo stvar tehničkog svršetka” (Republika Hrvatska (19:11)

Ove je misli napisao prof. Oršanić pred dvadesetak godina, tamo oko god. 1955. Nismo li već danas u osvitu tih događaja? Ne javljaju li se već na Zapadu i na Istoku oni koji ne žele služiti ni stroju ni produktu? Nismo li već blizu konačne krize materijalističkog svijeta kome se počinje protiviti čak i sama priroda, kažnjavajući ga zagađenošću rijeka, jezera i mora? Svijet već nije nezdravi zrak, potresi, pa izgleda čak i promjena klime. Zar je, prema svemu ovome, daleko čas kad će biti potrebno ukinuti sve te ekscese, zadržavši i oplemenjujući sve ono što nam je pozitivno donijela ta epoha, koja je već u svojoj kulminaciji a time i na pragu svoga sutona?

Integralna sloboda

Da smo htjeli slijediti logiku i razvoj misli prof. Oršanića, trebali smo započeti prikaz njegove filozofije s prikazom pojma integralne slobode, koju on smatra esencijom svog političko-

filozofskog naučavanja i djelovanja. U iznašanju svoje doktrine započinje prof. Oršanić baš tim pojmom, a taj smo redoslijed i mi poštivali u ovoj knjizi. No zbog didaktičkih i psiholoških razloga, u ovom smo prikazu smatrali potrebnim napraviti ovaj zaokret, pa tek sada iznašamo tu njegovu temeljnu misao.

„Temeljna linija načela“, kaže prof. Oršanić, „temeljna linija našeg republikanstva može se izraziti općenito kao *integralna sloboda*, što znači kao sloboda čovjeka unutar svoje narodne zajednice i kao sloboda narodne zajednice među drugim narodima. Mogli bismo reći i ovako: Integralna sloboda znači slobodu čovjeka kao čovjeka (individue i osobe) i slobodu čovjeka kao Hrvata (zajednice).

„Temeljna, kičmena, strukturalna linija naših načela izgrađena je u problematici integralne slobode“ (Republika Hrvatska 17/18:2).

U ovo nekoliko rečenica doista se nalazi sažeta temeljna linija kako njegove misli tako i njegovog djelovanja. No da bismo shvatili svu zamašitost pojma integralne slobode, koja je upravo privlačivo lijepo formulirana, gotovo bi se moglo reći kao nekakva formula ili slogan, pa se lako i rado prihvaća i ponavlja, iako ne tako lako i potpuno shvaća i doživljava, a još manje dosljedno i u potpunosti slijedi, potrebno je da se malo zadržimo na tom pojmu.

Opasnost je nekih pojmova, koji su formulirani na lak i prihvatljiv način, da ih se, istina, često ponavlja, ali bez shvaćanja njihove biti. Ponavljaju se pomalo i mehanički, pa im tim ponavljanjem počinje blijediti sadržaj. Tko, na primjer, shvaća svu dubinu i važnost riječi koje izgovaramo pri križanju: „U ime Oca, i Sina i Duha Svetoga“, a da i ne govorimo o riječi: „Amen!“, koju ne samo da uglavnom izgovaramo automatski, nego joj mnogi niti ne znaju značenje?

Neka mi se ne zamjeri što sam kao primjer uzeo ove, za svakog kršćanina, svete riječi. No nisam našao jasniji primjer opasnosti mehaničkog ponavljanja uzvišenih pojmova koji tim ponavljanjem često postaju šuplje i prazne fraze bez svakog sadržaja.

I mi smo republikanci stalno i ustrajno ponavljali gornju definiciju integralne slobode, pa smo je možda pretvorili i u naš politički slogan, što i ne bi bilo loše, ako bismo pri tom zadržali svijest i spoznaju o svoj vrijednosti i dubini te misli i tog, danas, našeg političkog slogana.

Upravo integralna sloboda znači ne samo sintetički prikaz misli prof. Oršanića, već i sintezu nekoliko divergentnih političkih misli.

Nasuprot onima koji su smatrali važnim državu ili narod, ili pak oboje, a zaboravljali na čovjeka, odnosno umanjivali njegovu vrijednost i stavljali ga isključivo u službu zajednice; nasuprot i onim drugima koji su isticali vrijednost čovjeka-pojedinca i vrijednost osobne slobode, no istovremeno zanemarivali ili nedovoljno isticali vrijednost zajednice, društva, naroda i države, prof. Oršanić postavlja pojam integralne slobode kao sintezu ovih dvaju suprotnih pojmova, kao sintezu prijašnje teze i antiteze.

No integralna sloboda nije samo u tome, ona je puno više. Jer, kako ćemo vidjeti iz razmatranja tzv. „zakona slobode”, prof. Oršanić pod slobodom ne podrazumijeva samo slobodu misli, govora, pisanja, političkog djelovanja, itd., već on pod time podrazumijeva i slobodu od gladi, tj. socijalnu pravdu.

Dakle, integralna sloboda je doista integralna, potpuna, te predstavlja sintezu svih dotadašnjih pozitivnih težnja unutar sociologije, odbacivši – kao što to mora učiniti svaka ispravna sinteza! – sve manjkavosti tih težnja.

Nema mehaničke demokracije

Što je to sloboda? Svi govorimo o slobodi, svi težimo k slobodi, svi žudimo za slobodom. Otišli smo u emigraciju jer nam je bila oduzeta sloboda, radimo na izvojevanju te slobode, suze nam naviru pri samoj pomisli na tu slobodu. Ivana Gundulića znamo i ne znamo, no čije srce ne zadržiti pri recitiranju njegove himne slobodi. Međutim, malo je onih koji jasno i određeno znaju reći što je to zapravo sloboda.

A budući da ne znamo što je to sloboda i što zapravo znači biti slobodan, to je ne možemo ni ostvariti. Jer kako ostvariti ono što se želi i naslućuje a što se ne pozna i ne zna u čemu se sastoji? „Težiti slobodi prirodno je, ali biti slobodan i znati živjeti slobodno mora se iskušavati, učiti i odgajati. Mnoga razočaranja nakon oslobođenja dolaze otuda što nitko ne zna kako se to bude slobodan, i što to zapravo treba raditi da sloboda predstavlja red i rad, a ne anarhiju i nerad. Dešava se i to, da u takvom razočaranju narod počinje žaliti za starim stanjem reda, ili da počinje težiti za kakvom bilo čvrstom diktatorskom rukom” (Republika Hrvatska 27/28:2)

„Svi ljudi i svi narodi žele biti slobodni, ali biti slobodan, ili bolje reći, znati biti slobodan, tj. biti ono što predstavlja savršenstvo života u svrhotnom smislu, vrlo je daleko od želje za slobodom. Narodi prelaze stogodišnje vremenske epohe od želje za slobodom do ostvarenja slobode, i očevidno je nužno ovakve bitne razlike uočavati a ne vladati se kao da ih nema” (Republika Hrvatska 18:4)

Ivan Oršanić doživljava slobodu ne kao jedno određeno i konačno društveno stanje, već kao savršenstvo kome treba stalno težiti i koje treba svakog dana ponovno izboriti. Postoji, dakle, neprekidno nastojanje prema sve većem i većem stupnju slobode, kao i nastojanje u suprotnom smislu, dakle, neke vrsti borbe između slobodarskih i neslobodarskih ideja i strujanja. „I u postignutoj slobodi borba se nastavlja, jer svrhotna orijentacija slobode svaki dan i svaki čas nameće impulse nezadovoljstva, impulse spoznavanja i sazrijevanja prema nedostižnom savršenstvu” (Republika Hrvatska 13:4). Sloboda je dakle, za prof. Oršanića “nedostiživo savršenstvo” prema kojem teži društvo stalnim i svakodnevnim naporom, nastojanjem i sazrijevanjem. „Biti slobodan i htjeti biti slobodan znači biti u neprestanom naporu” (Republika Hrvatska 21/22:14).

No u čemu se sastoji “nedostiživo savršenstvo”? U čemu se sastoji integralna sloboda”? Da li je dovoljno da izborimo vlastitu državu te da u njoj izglasamo ili revolucionarnim proglasom odredimo uspostavu demokratskog sustava, i da time samim ostvarimo integralnu slobodu?

„Nema mehaničke demokracije“, upozorava nas prof. Oršanić, „nema mehaničkog vladavinskog sustava, nema mehaničke organizacije slobode jednog naroda“ (Republika Hrvatska 13:3).

Sloboda, dakle, ne ovisi o dobroj volji kralja, ni tiranina, kao ni narodnih zastupnika koji donose ustav novostvorene države, već je sloboda uvjetovana stanjem i razvitkom nekog naroda. „Narodi predstavljaju dinamička stanja, koja prirodno i organski nameću onakvu rezultantu vladavine kakva im odgovara. Ne može biti, na primjer, u Abesiniji demokratske vladavine kad tamo nitko ne zna što je to, i kad je nitko nije u stanju organizirati, pa makar koliko se napisalo knjiga u svijetu da bi takav sustav trebao vladati. Kad bi se tamo zaveo engleski vladavinski sustav, on ne bi predstavljao organizaciju slobode, nego anarhiju, a kad bi se abesinski sustav zaveo u Engleskoj, predstavljao bi organizaciju diktature, a ne slobode.

„Vladavina u jednom narodu rezultanta je cjelokupne narodne realnosti, rezultanta je ideja koje taj narod doživljava i koje je sposoban organizacijski izraziti kao žive sile“ (Republika Hrvatska 13:3)

Sloboda, dakle, ovisi o „cjelokupnoj narodnoj realnosti“.

No prof. Oršanić je još mnogo konkretniji u označavanju čimbenika o kojima ovisi sloboda, odnosno unutrašnje uređenje jedne države. On zamjećuje tri uvjeta slobode, koje on nazivlje „zakonima slobode“, te što više jedna zajednica ispunjava te zakone, to je u njoj i veći stupanj slobode.

Prof. Oršanić, dakle, definira slobodu kao stanje u kojem se ispunjavaju „zakoni slobode“.

Kao prvi „zakon slobode“, on navada „Zakon o razvijenosti elementarnih varijanata“, koji izriče ovim riječima: „Što su razvijenije elementarne životne varijante u jednoj zajednici, to je u njoj i sloboda čovjeka razvijenija“ (Republika Hrvatska 17/18:3). Zatim dalje razglaba : „Nema države s vrlo nerazvijenim varijantama u kojoj ne bi postojala diktatura, svejedno kakva, kao što nema države s vrlo razvijenim varijantama u kojoj ne bi bilo slobode, svejedno kakve. Diktatura i nerazvijenost su nerazdruživi pojmovi, kao što su razvijenost i sloboda. Naravno da ima mnogo prelaznih stanja od koji svako može biti predmet posebnog ispitivanja“ (Ibidem).

Dakle, sloboda ovisi o razvijenosti jednog naroda, pa zato „ne može biti u Abesiniji demokratske vladavine“ i zato „nema mehaničke demokracije“.

No razvijenost treba biti potpuna a ne djelomična. „Nema slobode na dijelove. Cijeli čovjek mora biti slobodan u sve četiri varijante, u sve četiri ideje, u cijeloj strukturi svoje supstancije“ (Republika Hrvatska 21/22:20). I zato trebaju biti razvijene sve četiri životne varijante a ne tek neke od njih, i što su razvijenije to će i stupanj slobode biti veći. Imao je, dakle, pravo dr. Ante Radić, kad je govorio: „Prosvjetom k slobodi!“, te kad je govorio da „sloboda ima jednu veliku neprijateljicu i dušmanicu, a to je glupost, tupa pamet ili bedastoća“ (A. Radić: „Sabrana djela“, II-308), jer bez razvijene kulturne varijante nije moguće ostvariti integralnu slobodu. Glupost, tupa pamet, bedastoća i zatucanost temelji su diktature, ali isto tako i uvjeti gubitka narodne slobode. Jer, zar možemo smatrati da je god. 1918. odlazak naših narodnih zastupnika u Beograd

bio znak političke razvijenosti i političke pameti? Zar nije to bilo „srljanje gusaka u maglu”, kako je to slikovito naglasio Stjepan Radić? Zar je vjerovanje u bolju, drugu, Titovu i Šubašićevu Jugoslaviju, bio također znak političke mudrosti i razvijenosti? A zar je buncanje o nekoj trećoj, boljoj Jugoslaviji doista išta drugo nego obična budalaština? „Kako su se smjeli praviti ljudi naši Jugoslaveni”, pita se Ivan Oršanić, „pa smatrati da se dva državna naroda, svaki sa svojom povijesti, različitim socijalno-ekonomskim strukturalnim razvitkom, vjersko-kulturnom orijentacijom mogu složiti u jedan narod ili da su čak jedan narod? Na temelju čega su oni smjeli zaključiti da bi žezlo Karađorđevića simboliziralo manji zločin od žezla Habsburgovaca? Zar nisu svi Karađorđevići i svi Obrenovići došli na prijestolje zločinom a ne demokratskim putem?” (Republika Hrvatska 11:4).

Potrebno je, dakle, imati razvijenu kulturnu varijantu ako želimo ostvariti integralnu slobodu, jer bez toga nužno padamo u ropstvo, bilo narodno ili osobno, ili pak jedno i drugo. No isto je tako potrebno imati razvijenu i socijalno-ekonomsku varijantu. Zato imaju pravo oni koji se bore za svoju koru kruha, koji se bore za socijalnu pravdu, za socijalno-ekonomsko napredovanje kako naroda kao cjeline, tako i svakog pojedinca unutar toga naroda. Gladan čovjek, čovjek koji živi u bijedi i ovisan o ekonomski jačemu ili o dobroj volji svemoćne države, nije slobodan čovjek, kao što nije slobodan niti narod – makar živio u vlastitoj državi! – ako ga eksploatira drugi, jači narod ili jača država. Razvijenost socijalno-ekonomske varijante je, dakle, nužan preduvjet potpune, tj. integralne slobode. Ova razvijenost pretpostavlja pak kako socijalnu pravdu tako i produktivnost, jer bez produktivnosti uzaludna je socijalna pravda, a bez socijalne pravde nema svrhe ni sama produktivnost. Ne može se dijeliti ono što se nije proizvelo, ali čemu proizvoditi ako se ne kani pravedno dijeliti?

No sve kad bi i bila razvijena kulturna i socijalno-ekonomska varijanta, još uvijek ne bi bilo moguće uvesti sustav integralne slobode, ukoliko ne bi bila razvijena i vjersko-moralna varijanta. Jer, u državi u kojoj svatko krade i vara, u državi u kojoj je „plava kuverta” podmićivanja i korupcije opće pravilo, u državi u kojoj je i samo redarstvo korumpirano, nije moguće ostvariti istinsku slobodu. A „najveća osveta diktatora i diktature je u stanju koje ostave iza sebe” (Republika Hrvatska 21/22:11). I zato će nakon oslobođenja naši svećenici, hodže, prote, rabini, moralisti i vjerski aktivisti imati pune ruke posla ako ne želimo prenatrpati poslom sudove i dupkom ispuniti zatvore. U vjersko-moralno nerazvijenom narodu sustav diktature dolazi kao nužno i jedino moguće rješenje. Njegova narodna sloboda svakako dolazi u pitanje, jer ako se netko putem „plave kuverte” prodaje svome zemljaku, zašto se ne bi putem „plave kuverte” mogao prodavati i nekoj stranoj državi, to više što bi ta „plava kuverta” mogla biti i mnogo punija od one domaće.

Od naročite je pak važnosti za sustav slobode snažan razvitak političke varijante. No čini se da je toga svjesniji neprijatelj nego mi sami. Jer, dok mi ne shvaćamo svu potrebu postojanja snažnog političkog života, to naš neprijatelj i te kako shvaća, pa je zato pod stranom vlašću normalna pojava „zabrana političkih stranaka, simbola, glasila i slično; zatvaranje, ubijanje i protjerivanje političkih prvaka; komadanje narodne zajednice, plaćanje i nagrađivanje osoba, pokreta i

stranaka koje služe političkoj varijanti dominatora, kao i podupiranje ideja koje slabe i ruše samu ideju cjeline, itd. Ako u ovom svjetlu analiziramo našu političku prošlost, možemo shvatiti koliko je bilo pogrešno što su se hrvatske stranke bile povukle s političke pozornice još prije Aleksandrove diktature (g. 1929.), te što nisu iskoristavale svaku priliku da se ojačaju, bilo u emigraciji ili u samoj zemlji, kad je to i u koliko je to bilo moguće. Naprotiv, pristale su da se ideja cjeline počne manifestirati u svojoj primitivnoj, totalnoj i totalitarnoj monolitnoj jednostranačkoj formulaciji” (Republika Hrvatska 17/18:4).

„Tako je stvoreno najstrašnije shvaćanje da je, naime, najveća snaga ideje o cjelini najjače zastupana na njenom primitivnom stupnju (tj. nerazvijenosti), a da politička razvijenost predstavlja slabljenje ideje cjeline; stvorena je time diktatura i na unutrašnjoj fronti hrvatske narodne zajednice kraj diktature na vanjskoj” (Ibidem).

„Deklamatorska, demagoška, patrijarhalna, legalistička i legitimistička obmanjivanja o totalitarnom jedinstvu, o politici i o našoj borbi protivna su zakonu o razvijenim varijantama, te nas održavaju na najprimitivnijoj ljestvici pogleda o cjelini, na ljestvici reakcionarnih diktatura. Kad budemo postigli državu provalom narodnog otpora i međunarodne dinamike, ova obmanjivanja nužno će pokušavati ostvariti diktature, jer im je to struktura” (Ibidem).

Smisao postojanje Hrvatske republikanske stranke

Prof. Oršanić nije bio samo teoretičar, već je njemu teorija služila kao orijentacija i pokretač djelovanja.

Zato je i osnovao, zajedno sa svojim prijateljima i istomišljenicima, Hrvatsku republikansku stranku, kako bi time dao impuls razvitku političke varijante. Neki su mu spočitavali osnivanje stranke u emigraciji, na što je on odgovarao da se u emigraciji mora raditi ono što nije moguće u domovini, te da je Stranka osnovana u emigraciji, ali ne i za emigraciju, još manje za emigrantsko izživljavanje, nego sa svrhom rada za domovinu, naravno, u okvirima mogućnosti. Kako se mijenjaju mogućnosti, tako se treba mijenjati i rad Stranke.

„Smatramo”, kaže prof. Oršanić, „da se u političkoj dinamici životnog značenja odgovornosti i pozicije imaju definirati onako, kako je to u cijelom slobodnom svijetu uobičajeno, tj. stranačko-politički, eda bi se proces političkog sazrijevanja mogao vršiti oko što više jasnih i određenih linija i tako usmjeriti aktualizaciji rješenja” (Republika Hrvatska 1:2).

Dakle, da bismo se mogli politički razvijati i sazrijevati, potrebno je formulirati određene temeljne političke stavove i organizirati se oko tih stavova; potrebno je donijeti politički program i stvoriti odgovarajuću političku organizaciju, tj. stranku, makar samo kao i zametak buduće stranke, ili makar kao sjeme koje će u domovini prokljati ili biti odbačeno.

„Početna iskustva slobode vrše se preko stotinu skupina i skupinica dok se dođe do čvrstih linija nacionalnog života, koje se izražavaju u nekoliko velikih skupina. Bolje je da se te linije zacrtavaju kroz izvjesnu, čak bismo mogli reći, anarhiju u emigraciji, nego da se počnu radati u

državi, koja bi trebala biti konstruktivna i odgovorna, bez potreba i želja za diktaturom i totalitarizmom, a u ime potrebe reda i rada” (Republika Hrvatska 55:14).

„Ako stvarno i pošteno shvaćamo duh zapadnjačkog demokratskog razvitka, ako stvarno hoćemo slobodni društveni poredak za svoj narod, onda smatramo s dužnom ozbiljnošću i odgovornosti da mu moramo pripravljati demokratske i slobodnjačke organe ovdje gdje možemo, iz kojih će prirodnom nuždom slijediti i demokratska vladavina. To je patriotstvo, to je općenarodno djelovanje na suvremenoj razini slobodnog društva” (Republika Hrvatska 41:39).

„Razvijenost naroda očituje se snagom argumenata koji se pomoću organiziranih i odgovornih skupina sređeno i sustavno provode na njegovu veću korist i uspjeh. Takovo razvijanje argumenata na širokoj podlozi nije moguće u domovini, a u emigraciji je često oslabljeno argumentom izvan i iznad svega ili odgađanjem koje po djelotvornosti ne zaostaje za njim” (Republika Hrvatska 47/48:47). No, „ako uzgajamo argumenat da se sva politika započinje tek kad nastane država, te da dotle svi moramo biti izvan i iznad svega, onda stvaramo klimu da se emigracija ima okameniti i prestati razvijati kao slobodni dio hrvatskog naroda” (Republika Hrvatska 47/48:48).

U praksi to znači bježati od politike, a time i od oslobodilačkog rada. A tko to radi, taj je indirektni krivac stanja u domovini, jer: „Dok u jednom narodu mnogi žive izvan ideje cjeline i ne bave se politikom, a pritom jadikuju na diktaturu, ne može biti promjena, jer je u tom slučaju kriv narod što ima diktaturu, a diktator sjedi na svojoj prirodnoj stolici. Biti slobodan i htjeti biti slobodan znači biti u neprestanom naporu... Biti pak u ropstvu ili pripadati kao emigrant narodu koji je u ropstvu a koji želi biti slobodan, pa ne sudjelovati u revolucionarnom pripravljanju i razvijanju čimbenika slobode na bilo koji način, znači biti kriv i odgovoran, a pobijati to, znači biti pomagač diktature zbog gluposti, što je rjeđe, ili zbog plaćeništva, što je češće” (Republika Hrvatska 21/22:14)

„Slobodu ne nosi onaj koji kaže da će o njoj netko drugi odlučivati; slobodu ne nameće u vlastitom narodu, niti protiv tuđina, onaj koji se odriče da jest i da bude jedinica odlučivanja u takvome poslu; slobodu ne nose ni oni koji imaju patriotsku, sentimentalnu i deklamatorsku naklonost prema domovini, nego oni koji hoće slobodu određenu, u koju unose sve svoje aktivne sile. Samo razvijene ideje, razvijene političke, socijalne, ekonomske, vjerske, kulturne i ine ustanove i organizacije, koje hoće djelovati u slobodi, mogu nametnuti zemlji vlast, vladavinu, sustav, rezultantu slobode. Sloboda kao sustav, rezultanta je određenih pogleda o slobodi, konkretiziranih u programe, nastojanja i organizacije” (Republika Hrvatska 13:6).

„Sile slobode ne rađaju se iz diktatura i totalitarizama. Iz njih se, naprotiv, rađaju diktatorske i totalitarističke sile. U duši svakog buntovnika zrcali se jedina slika vlasti i vladavine koju nosi i ostvaruje diktatura. Oslobođenje ruši diktaturu, ali slika ostaje i ona oblikuje oslobođenje u novim diktatorskim formama. Ono što je trebala biti sloboda, sve se više izražava kao nova diktatura.

„U oslobodilačkoj slici hrvatskog naroda lebdi vladavina, načini, oblici i formule današnje diktature i nasilja. Diktatori mogu nestati, oslobođenje se može ostvariti, ali što je sa slikama koje stvarno prijete slobodi, a koje ostaju kao jedini izvor za oblikovanje vlasti i odgovornosti, jer nema drugih razvijenih sila koje bi nametale bolje izvore za oblikovanje sustava slobode.

„Zbog tog tragičnog povijesnog stanja moramo vršiti najveće revolucionarne napore u moralnom, intelektualnom i organizacijskom smislu, da bismo u pothvate oslobođenja unosili slike i vizije o sustavu slobode i onemogućili svaki postojeći oblik diktatorskih i totalitarnih shvaćanja među nama.

„Eto, u tom je smisao postojanje Hrvatske republikanske stranke, koja u oslobođenje nosi viziju slobode kao jedinstvenu koncepciju Integralne Slobode hrvatskog naroda” (Republika Hrvatska 27/28:3)

Osuda totalitarizma

Kad smo govorili o četirima temeljnim idejama, odnosno o četirima životnim varijantama, onda smo raspravljali o tome da te ideje i varijante nisu nezavisne i ne mogu postojati same o sebi, niti postoje same za sebe, nego da se one međusobno prožimaju. „Četiri elementarne varijante u jednoj narodnoj zajednici nisu nezavisne varijante, nego su međusobno u funkcionalnoj životnoj zavisnosti, kao što su, na primjer, u neprestanoj funkcionalnoj zavisnosti srce i mozak, elementarni organi ljudskog organizma” (Republika Hrvatska 17/18:4).

Spomenuli smo i dominaciju jedne od njih, bilo u čovjeku ili u narodu, kao i to da je prirodno ako u čovjeku dominira danas jedna sutra druga temeljna ideja, odnosno ako u narodu prevladava jedanput jedna a drugi put druga životna varijanta. U doba vanjske opasnosti ili u doba osloboditeljske borbe prevladavat će ideja cjeline kroz političku varijantu, u doba ekonomskih poteškoća ili socijalnih kriza socijalno-ekonomska, itd.

No govorili smo i o diktatu jedne ideje ili varijante nad drugom ili nad ostalima, te o štetnim posljedicama takvog stanja. Jasno smo ukazali da u takvom slučaju ne može vladati sloboda. A bitna oznaka diktata jedne varijante nad drugima je nastojanje da ih se ne samo podčini nego i uništi.

Ivan Oršanić odbija diktat bilo koje varijante nad drugom. Ni vjersko diktiranje politici, ekonomiji i kulturi (odbijanje klerikalizma), ni podvrgavanje čitavog života socijalno-ekonomskim čimbenicima (odbijanje komunizma i kapitalizma), ni podvrgavanje svega diktatu bilo cara, vojske, stranke ili nekog diktatora, ali niti ukidanje stranaka i političkog života u ime tobože superiorne kulturne varijante.

Svi su ti diktati upravo negacija slobode, koji je nazvao zakon o autonomiji elementarnih varijanata, prema kojem „svaka razvijena varijanta mora uživati autonomiju” (Republika Hrvatska 19:3).

Taj je zakon oštra osuda svih totalitarizama, jer oni doživljavaju čitav život u funkciji vlastite varijante, nastojeći da sve služi njihovoj varijanti. Pa dok se prvi zakon slobode, koji naglašava

potrebu sveopćeg razvitka kao preduvjeta slobode, može s pravom nazvati „zakonom napretka”, dakle progressa, dotle se ovaj drugi zakon može nazvati „zakonom antitotalitarizma”, jer je stvarno uperen protiv totalitarizma.

Možemo zamijetiti i intimnu povezanost, te međusobnu ovisnost obaju zakona, budući da totalitarizam jedne varijante ukida ili oslabljuje druge varijante, pa je time uperen i protiv zakona o razvijenosti životnih varijanata. Istovremeno punina razvitka onemogućuje ili barem otežava totalitarizam, a manjkavost i slaba razvijenost ga omogućuju i olakšavaju. Tamo gdje nema razvijenosti života teško će se moći ostvariti autonomija elementarnih varijanata. „Autonomija elementarnih varijanata potreba je razvijenog života. Samo razvijeni i razvijajući čovjek u svom doživljajnom raščlanjivanju stvara i zahtijeva autonomiju organizacija kojima pripada” (republika Hrvatska 17/18:5).

Dakako, „manifestiranje takve autonomije nije ni nijekanje cjeline ili ideje o cjelini, nego je samo isključivanje totalitarističkog definiranja i upravljanja cjelinom. Autonomija elementarnih varijanata ne znači uništavanje narodne zajednice, nego je jamstvo višeg stupnja njegove slobode (Ibidem).

Među ostalim, autonomija elementarnih varijanata znači da „jedan instrument ne može zamijeniti drugi, nego se samo popunjavati s njime” (Republika Hrvatska 69:9). Ne može, na primjer, vojska postati strankom niti se baviti ekonomijom, ili da se pretvori u vladu, ako želimo da vlada sustav slobode. Isto tako kao što ni stranke, sindikati, crkva itd. ne mogu prelaziti u područja drugih društvenih instrumenata i obavljati njihov dio posla.

„Jedna vlada može sagraditi sve škole, ali kako će se vršiti obuka, to će bolje znati čimbenici s kulturne i religiozno-moralne varijante. I zato imaju pravo i dužnost sjediti u Saboru, gdje se to određuje i normira kao zakon. Vlada može htjeti sagraditi svakoj obitelji dom ali način gradnje, financiranje, vrst domova i slično, bolje će znati čimbenici sa socijalno-ekonomske varijante. Stoga trebaju biti u saboru. Prema tome politička varijanta u sustavu slobode mora željeti najveći razvitak, najveću uravnoteženost, najveće priznanje autonomije svim socijalno-ekonomskim, svim kulturnim, svim vjersko-moralnim čimbenicima, jer bez njih ideja cjeline ostaje bez odgovarajuće supstancijalne hrane za rast i bez hijerarhijske snage za održanje” (Republika Hrvatska 21/22:19). S druge strane, „treba da se okane posla oni koji bi htjeli imati jednu stranku, jedan sindikat, jedno kulturno društvo i jedno vjersko društvo, ili samo nešto od toga, uz uništavanje i isključenje ostalih, jer to nije stvaranje jedinstva nego totalitarizma; jer to nije razvijanje slobode nego diktature i u svemu tome discipliniranje praznine.

„Nacionalno jedinstvo i duh slobode pokazuju samo i isključivo oni ljudi, koji mogu biti u istom kulturnom društvu, makar su različitih stranaka; koji mogu biti u istom vjerskom društvu, makar su u različitim strankama i sindikatima; koji mogu biti u istoj stranci, makar bili različite vjere, sindikata ili kulturnih društava. Takav mi duh moramo stvarati u emigraciji, jer se takav duh ne može stvarati u zemlji; s takvim mi duhom moramo voditi našu borbu i izgraditi našu zemlju” (Republika Hrvatska 23/24:27).

Hijerarhijska ravnoteža

Treću i zadnju uzročnost slobode nazivlje prof. Oršanić „Treći zakon slobode” ili „Zakon o hijerarhijskoj ravnoteži unutar elementarnih varijanata”.

Prof. Oršanić zamjećuje da „ideja nema u svakom čovjeku istu vrijednost. Ona se po svojoj višoj vrijednosti smješta na manji broj ljudi, te ima – da se tako izrazim – individualnu tendenciju, dok po svojoj nižoj vrijednosti obuhvaća veći broj ljudi, te se može kazati da ima masovnu tendenciju” (Republika Hrvatska 17/18:7).

„Vodstvo ideja pripada skupinama s višom vrijednosti a ne skupinama s nižom vrijednosti ideje. Skupine s višom vrijednosti ideje (hijerarhijski superiorne skupine) nastoje održavati svoje pozicije (konzervirati ih), dok ostale skupine (hijerarhijski inferiornije) nastoje podići se i razviti (evolucionirati i revolucionirati)” (Ibidem).

Na temelju svega toga prof. Oršanić dolazi do definicije trećeg zakona o slobodi, tj. zakona o hijerarhijskoj ravnoteži na autonomnom području svake varijante, te kaže da „svakoj ideji u njenoj funkciji među ljudima mora biti priznata hijerarhijska ravnotežna struktura da bi mogla vladati sloboda” (Ibidem).

Dakle, unutar jedne životne varijante treba vladati neki red, određena hijerarhija. No ta hijerarhija mora biti uravnotežena, tj. prirodna a ne neprirodna, ili – što je isto – nametnuta. Svaki čovjek mora doći na ono mjesto kamo po svome radu, sposobnostima, naobrazbi, itd. spada, a ne da dođe na to mjesto radi svog porijekla, rase, kaste, klase, rodbine, prijateljstva, ili pak prisilno, nelegalno i nelegitimno. „Ravnoteža sklada može postojati samo onda, ako je čovjek smješten u dinamici svake varijante „na svom mjestu”, ako je usklađen po elementima svoje supstancije u hijerarhijsku ravnotežu. Samo se na taj način može osjećati zadovoljan svaki čovjek i cijeli narod (Republika Hrvatska 19:13). „Sve se promjene (tj. pomicanja iz jedne skupine u drugu unutar jedne životne varijante) moraju izvršavati poštujući znanje i iskustvo hijerarhijski usredotočeno u ljudima. Nemoguće je mehaničko i samovoljno pomicanje a da ravnoteža ne bude poremećena. Oni koji to čine, koji tu ravnotežu uništavaju, upadaju nužno u neuspjehe, diktature i progone” (Republika Hrvatska 17/18:8).

Svi ljudi nisu jednaki, niti ih se može nivelirati, jer bi to bilo protuprirodno, a niti bi bilo korisno i pravedno. No postojeće društveno uređenje ne ostvaruje uvijek načela pravednosti. Zato prof. Oršanić zastupa potrebu promjene, pa i revolucionarne, no ne u vidu utopističkog niveliranja, nego u vidu pravednosti, u vidu postavljanja svakoga „na svoje pravo mjesto”. Što se više društveno uređenje bude približilo tom idealu, to će sretniji biti kako čovjek-pojedinac tako i zajednica, odnosno to će savršenije biti ostvaren sustav slobode. Tako društvena ravnoteža, a time i pravednost, postaju bitnim dijelom slobodarskog sustava.

HRS u vidu triju zakona slobode

Rekosmo da prof. Oršanić usko povezuje teoriju s praksom. Spoznaja o zakonima slobode dovodi ga do primjene tih zakona na sva područja.

U „Priručniku Hrvatske republikanske stranke”, koji je napisao godine 1957., primijenio je te zakone na rad i djelovanje HRS.

„Jedna stranka”, piše prof. Oršanić, „mora imati točnu načelnu zamisao o slobodi. Inače pada u protuslovlja, zablude, deklamacije i demagogiju, pa čak i u diktaturu i totalitarizam.

„Hrvatska republikanska stranka mora s osobitom odgovornošću doživljavati zamisao o slobodi, jer ova ima sačinjavati izrazitu značajku Stranke.

„Prema tome HRS treba u samim svojim pogledima i djelima zadovoljiti zakone slobode, a u prvom redu na svom stranačkom području. Time će biti živi organizam slobode u životu naroda.

„Ovi zakoni obvezuju Stranku, u pogledu zakona o razvijenosti, na sljedeće:

„Stranka mora smatrati nužnim i pozitivnim (u jačanju slobode) razvijanje političkog života, razvijanje socijalno-ekonomskog, pa kulturnog i vjersko-moralnog života.

„Prema tome, Hrvatska republikanska stranka ne može i ne smije nikada doći na pomisao, a kamoli na djelovanje, da bi ona trebala biti jedina politička organizacija u političkom životu naroda. Ona, dakle, ne smije težiti ni svojoj vlastitoj diktaturi, pa prema tome nužno mora isključivati diktaturu svake druge stranke, poglavara države, vlade ili vojske.

„Samim time što isključuje svoju diktaturu na političkoj varijanti, a priznaje političku razvijenost, učvršćuje se i u priznavanju razvijenosti na socijalno-ekonomskom, kulturnom i vjersko-moralnom području.

„U pogledu drugog zakona slobode, o autonomiji životnih varijanata, Stranka se obvezuje na sljedeće:

„Ne smije nikada doći na pomisao i djelovanje da se učini totalitarističkom strankom, koja bi počela stvarati svoje stranačke sindikate, svoje ekonomske organizacije, svoje kulturne ili vjerske organizacije, ili se dati u službu sindikatima, ekonomskim, kulturnim ili klerikalnim skupinama. Ona mora uvijek priznavati autonomiju sindikalno-ekonomskog, kulturnog i vjersko-crkvenog područja života.

„Pa kako sama nosi ovo poštivanje autonomije razvijenih životnih varijanata, neće priznavati ni drugima da tu autonomiju preskaču i da stvaraju totalitarističko društvo.

„U pogledu trećeg zakona slobode o ravnoteži unutar svake varijante, Stranka se obvezuje na sljedeće:

„U samoj Stranci mora vladati suglasnost između njenih načela i njenih djela. Stranka se kao organizacija mora kretati u svojim načelima. Inače bi živjela izvrnuto u sebi i prema drugima, te bi, prema tome, predstavljala čimbenika diktature ili anarhije a ne uravnoteženosti. Stranka, dakle, neprestano mora uživljavati svoj program u svoje pripadnike.

„Između individualnog dijela u Stranci, tj. njenog vodstvenog elementa u cijelom Stranci, i masovnog dijela Stranke, tj. cjelokupnog stranačkog tijela, mora vladati osjećanje međusobne suglasnosti. Vodstvo mora stvarno pripadati osjećajima i željama pristaša. Prema tome Stranka

mora provoditi tajni izborni sustav u cijeloj organizaciji u biranju svojih vodstvenih čimbenika. Stranka, koja ne bi znala uravnotežiti svoj individualni i masovni dio, predstavljala bi neuravnoteženi jaz koji bi unosila u cijeli politički život

Stranka kao politički čimbenik ne smije nikada zaboraviti da sva njena djela moraju biti usmjerena u ideju cjeline. Izgubiti ovaj ravnotežni odnos, znači postati neuravnoteženim političkim parazitom, znači izgubiti temeljni smisao postojanja i djelovanja” („Priručnik HRS”, str. 3-5).

Opasnost dogmatizma

Čovjek misaono pripada vremenu u kojem živi. Zato samo vrlo rijetki pojedinci mogu biti suvremeni dulje vremena. To su oni koji raspravljaju potpuno načelne probleme, probleme od opće vrijednosti.

Starčević je, na primjer, i danas aktualan, ako se pozivamo na njegove temeljne misli, jer one imaju trajnu vrijednost i moraju biti temelj našem radu i borbi. No mnogi su njegovi govori, rasprave i satire uglavnom već potpuno zastarjeli, makar da ih je i danas ugodno čitati.

Starčević, međutim, nije mogao poznavati nove i buduće probleme. Rješavanje tih problema i krčenje odgovarajućih puteva dužnost je novih mislilaca. No pri tome trebaju nastojati da sačuvaju temeljne misli Ante Starčevića. Traženje novih puteva ne znači rušenja svega dotadašnjega, jer život nije “tabula rasa”, koji bi svaki novi naraštaj morao nanovo ispisati; učimo se na iskustvu starijih, predašnjih naraštaja, i na tome dalje gradimo.

Braća Antun i Stjepan Radić našli su se, na primjer, pred novim problemom, za koji je Starčević možda već bio prestar da ga započne rješavati, jer ovaj u njegovoj mladosti gotovo i nije postojao. To je bio problem novih političkih masa, problem politiziranja hrvatskog seljaka. Starčević duboko voli seljaka, o čemu nam svjedoči i njegova oporuka, u kojoj izražava želju da bude pokopan na selu, s ličkim opancima, te bez podizanja spomenika. No u njegovo je doba politika bila u rukama građanskog sloja, a ne širokih seljačkih slojeva. Zato je bila zasluga braće Radića što su politizirali hrvatsko selo, dakle, stvarno veći dio hrvatskog naroda.

Na sličan se način i dr. Ante Pavelić suočio s novim problemom, jer je u Jugoslaviji trebalo voditi borbu na sasvim drugačiji način nego u Austro-Ugarskoj. I on je morao potražiti nove puteve, te je novu metodu sintetizirao u izreci: “Na ljutu ranu – ljutu travu!”

Međutim, pri uočavanju novih problema i traženju njihovih rješenja može doći i do napuštanja nekih temeljnih stavova. Dakle, umjesto nastavka, može doći do pojave teza – antiteza. Novi problemi iziskuju koncentriranje na njima, pa od tuda i zapaštanje a možda i napuštanje nekih temeljnih pozicija. Na primjer, braća Radić prstom upiru na važnost hrvatskog seljaka u životu hrvatskog naroda, dakle na važnost današnjice nasuprot nekih političara koji su se zatvarali u prošlost i živjeli od prošlosti zaboravljajući na sadašnjost i konkretne probleme. I u tome su braća Radić imali posve pravo. No to još ne opravdava prekidanje dublje veze s hrvatskom

prošlošću, jer ovakav prekid lako dovodi do lutanja u magli sveslavenstva, pa čak i još kobnijeg jugoslavenstva.

Dr. Ante Pavelić je imao pravo kad je radio na stvaranju revolucionarne organizacije. No od toga rada pa do opasnosti da se autoritativni sustav, koji je bio prirodan u onakvoj organizaciji, primijeni i u državi, samo je jedan korak.

Braća Radić obraćaju svu svoju pažnju čovjeku, zaboravljajući koji put i na potrebu vlastite države. Dr. Ante Pavelić obraća svu svoju pažnju stvaranju i obrani države, pa zbog toga zaboravlja da država nije sama sebi svrha, već da je država tek sredstvo za slobodan razvoj kako naroda, tako i čovjeka u njoj.

Konačno, u traženju novih puteva može se začeti i u ćorsokak, može se zastraniti, kao što je, na primjer, zastranio Fran Supilo.

Sve te pojave iz prošlosti moramo imati u vidu, kako se ne bi ponovile iste pogreške.

Moramo shvatiti da život postavlja nove probleme i traži nova rješenja.

No isto tako moramo shvatiti, da ta nova rješenja moraju biti nadopuna a ne negiranje iskustva iz prošlosti.

Dakle, antiteza treba biti samo prvi korak do sinteze, jer u protivnom ako ostanemo samo na antitezi a posve napustimo sve elemente teze, antiteza znači barbarski povratak u mračnu prošlost Krapinskog čovjeka.

Ivan Oršanić je napravio sintezu. A u tom je procesu bio neko vrijeme i antiteza. No antiteza je služila samo kao potreban razmak, samo kao dio intelektualno-političkog procesa na putu do sinteze.

Prof. Oršanić nije bio dogmatik. Da je to bio, ne bi bio došao ni do antiteze, a kamoli do sinteze. On se je dosljedno razvijao. U doba NDH, on nije onaj isti Oršanić prije NDH, a pogotovo nije isti iza NDH i iza Bleiburga. No on nije ni negacija onog bitnog dijela njegove i hrvatske prošlosti. Ovaj Oršanić iza Bleiburga ne negira i ne odbacuje onog prijašnjeg Oršanića, već ga nadopunjuje stečenim iskustvom, dakle usavršava ga. A usavršavanje nije drugo već odbacivanje nebitnog i nadograđivanje novog; nije jednostavno prelaženje spužvom preko ploče. Spužvom treba prijeći jedino preko očitih zabluda.

Ova knjiga iznosi temeljne stavove prof. Oršanića. Neki će dijelovi zastarjeti čim budemo ostvarili državu. Bit će to onaj dio koji raspravlja problematiku osloboditeljske borbe te izbjeglištva. Ali dio koji raspravlja problematiku uređenja države, ostat će od trajne vrijednosti i služiti će kao jasni putokaz ne samo današnjoj generaciji već i budućim naraštajima.

No onaj koji bi smatrao da mu prof. Oršanić rješava sve probleme pa i one koji danas još ni ne postoje, kao i onaj koji bi se držao prof. Oršanića dogmatski, kao pijan plota, bio bi zapravo negacija prof. Oršanića i njegovog duha, jer bi time pokazao da nije slobodan čovjek.

Kazimir Katalinić

Motto

Nije istina da je hrvatski narod tek samo da se kaže za državu, nego je on za slobodu. Njemu je nakon tolikih careva, kraljeva, država i svega što se dogodilo posve određeno stalo do slobode.

No on je toliko pametan i razvijen da zna da svaki narod mora imati svoju državu, to jest svoju politiku, kad uređuje svoju slobodu. Najviši stupanj slobode imaju narodi koji su državno-politički najviše razvijeni. Prva stvar svih revolucionaraca je borba za političku slobodu naroda; imati svoga šefa države, svoju vojsku, svoje sudstvo, svoju vladu, svoju upravu, svoj sabor, svoje stranke.

Hrvatski narod ne može htjeti državu koja bi bila negacija slobode, jer bi to značilo da je glup i da želi ono isto protiv čega se stvarno neprestano bori. Mi dakle izričito, programatski, konkretno, obvezatno i odgovorno naglašavamo i provodimo da se ne može govoriti o državi a da se točno ne konkretizira da ta država mora biti isključivo realizacija težnje hrvatskog naroda za slobodom. U tom gledamo jedini pravi smisao svoga djelovanja: *Hrvat mora biti slobodan u svojoj državi. Mora.* Hrvati su sinovi seljačkog naroda koji nosi u sebi težnju za slobodom, jednako kao i za disciplinom, ali nikada za diktaturom. Ja želim da hrvatski narod, kad misli, govori i djeluje u prvom redu politički, da se osjeti u najvećem stupnju slobode u svojoj državi. I kad bih morao biti između najgoreg sustava, ali u kojem bi se Hrvati osjetili slobodni, bio bih za njega prije nego za najbolji sustav u kojem bi Hrvati robovali. Dosta ropstva ma tko držao bič. Ovo vam govorim samo zato da biste bili na čistu u kojem mi historijskom osjećanju živimo, postojimo i radimo *u beskrajnoj teži da hrvatski narod bude slobodan.* I u toj težnji pripravnici smo biti tučeni, ali i tući, ne samo neprijatelje hrvatskog naroda na granicama, nego i tirane u njegovim granicama.

Upravo zato što znamo što je to politika i zato što znamo što hoćemo, znamo da samo budale i špekulanti mogu očekivati da u novo nastaloj državi moraju pod svaku cijenu postati generalima, ministrima, veleindustrijalcima, sveučilišnim profesorima i tako dalje. *Mi smo pripravnici voditi našu politiku i iz zatvora u hrvatskoj državi,* jer nam nije samo do države nego do slobode u toj državi, do toga da Hrvat bude slobodan čovjek. Pa ako bi mračne sile uspjele biti nadmoćnije od nas, mi bismo znali gdje nam je mjesto. (1961. – Republika Hrvatska, 112: 24/25)

* * *

Govorim o novim putevima. Novi putevi ne mogu biti ni vraćanje na staro, niti neko vrtoglavo izmišljanje nemogućega, nego uvijek jedan *sintetički skok prema budućnosti.* Taj skok se može izvršiti prirodno, u slučaju pameti i mudrosti, ili preko luđačkih pokusa sa strane neznanica, diktatura, nasilja, dok se nametne prirodno stanje koje odgovara zrelosti naroda. Ja bih želio da bude instrumenat znanja, pameti i mudrosti u narodnoj sudbini, a ne neznanja i luđaštva. (1963. – Republika Hrvatska, 113: 27).

Idemo jasnim putem

Život svakog naroda obuhvaća svu silu problema, koji traže rješenja i rijetko je na prvi pogled jasno u čemu je najbolje rješenje.

Nas zanimaju sva ona razmatranja koja se odnose na hrvatski narod, i u ovaj čas posebno na njegovo političko područje života.

Kako stojimo s našom politikom, s našim političkim analizama, dinamikom, doživljajima i rješenjima? Da li smo u tendenciji obogaćivanja naših političkih doživljaja? Da li naša politička problematika, onako kako stoji, dopušta i nameće u svojim perspektivama, u svojoj unutarnjoj organskoj vrijednosti aktualizaciju viših idejnih sadržaja?

Mi u mogućim odgovorima na ova pitanja ne osjećamo zadovoljstvo. Najgrublja tendencija je pak ona, koja hoće da je dobro u onom što imamo u političkoj aktualnosti, dobro koje treba podupirati i cementirati.

Da li možemo biti zadovoljni: sa postavljanjem hrvatske nacionalne problematike i hrvatske domovine na platformu Jugoslavije; postavljanjem rješenja opasnosti u kojima se nalazi hrvatski narod isključivo na princip samoobrane; izbjegavanjem zauzimanja jasnih političkih stajališta u nacionalnim pitanjima; totalitarističko-patrijarhalnim shvaćanjem politike i političke odgovornosti prema narodu u okviru stranaka; krivim naglašavanjem narodnih osobina; mrmljanjem i poistovjećivanjem politike s politikanstvom; prijetnjama i čudnim poimanjem o pravu na slobodu političkog djelovanja i mišljenja itd., itd.

Zašto mi ne bismo jednostavno priznali da smo politički nesavršeni narod? Stotine godina su nas neprijatelji držali u verigama da se ne razvijemo kako treba i kakvog sada ima smisla da mi ovaj naš zaustavljeni, zadržavani stupanj političke zrelosti smatramo dobrim i savršenim. Time zapravo svojom voljom produžujemo verige i uspjeh neprijatelja. Najveći zločinitelji u hrvatskom narodu su oni koji svojim neznanjem, surovošću, stranačkom ukrućenošću, intelektualnom komotnošću i površnosti napadaju svaki politički impuls sazrijevanja i stvaranja kao opasnost za hrvatski narod. Ne možemo mi napredovati ni u čem, ni razviti ništa izmišljajući stotinu razloga zbog kojih se tobože ne bi smjelo pokrenuti ni jedno naše goruće i škakljivo političko pitanje. Goruća se pitanja moraju neprestano pokretati, ako su takva, ali izbjegavati ih se ne samo ne može, nego i ne smije.

Nitko nema prava tražiti da se naši politički događaji iz bliže ili daljnje prošlosti stave i drže u stanju zaboravi ili da samo služe kao građa za slatkorječivo deklamatorstvo, nego treba u nama biti što življi i usvješćeniji kao živo iskustvo koje nam ima neprestano služiti u izgradnji svih naših unutrašnje i vanjsko-političkih pogleda i postupaka. Ne mogu se impulsi životne analize onemogućavati nesolidnim primjedbama da se kvari jedinstvo, ili da se pruža građa neprijateljima te ih uputiti neodgovornoj kavanskoj verbalistici i samodopadnom i beskičmenjačkom izvan-iznad kritikanstvu, te praznom i varavom pozerstvu.

Ne može se hrvatski narod opsjenjivati dobronamjernim improvizacijama, dalekočujnim a slabo djelotvornim kongresima, paradnim proslavama na kojima se ima lijepo govoriti da se ne pokvari proslava, ili nadobudnim i farizejskim pisanjem tobože zbog našeg malog svijeta, kojega se bez

ikakva prava razloga smatra tupavim i nesposobnim da razumije stvari veoma razumljive, razumne i jednostavne.

Pravu pak žalost predstavljaju oni naši intelektualci koji se ne usude maknuti, koji se boje izraziti misao, koji ne osjećaju građansku hrabrost definirati političke impulse koji u njima tinjaju, eda se ne bi zamjerali onima koji zapravo od njih očekuju da se odgovorno i određeno kreću i pokreću.

Smatramo da se u političkoj dinamici životnog značenja odgovornosti i pozicije imaju definirati onako kako je to u cijelom slobodnom svijetu uobičajeno, to jest stranačko-politički, eda bi se proces političkog sazrijevanja mogao vršiti oko što više jasnih i određenih linija i tako usmjeriti aktualizaciju rješenja.

Hrvatska republikanska stranka želi kao životna analiza, kao odgovorni politički impuls, snagom svojih pogleda na hrvatsku političku problematiku i snagom svoje djelatnosti ulaziti u rješenja, u sinteze hrvatske nacionalne politike onako kako to odgovara njenom programu.

Uvodni članak u prvom broju Republike Hrvatske”, Buenos Aires, listopad 1951.

I. Hrvatska i svijet

- 1. Hrvatski prostor*
- 2. Potreba pluralizma u vanjskoj politici*
- 3. Naši susjedi*
- 4. Pomagači Jugoslavije*
- 5. Međudržavne kombinacije*
- 6. Europa*
- 7. Svjetska reakcionarnost*

1. HRVATSKI PROSTOR

- 1. Ofenzivni i defenzivni prostor*
- 2. Hrvatski prostor*
- 3. Jedinstvo našeg područja*
- 4. Geopolitička važnost Hrvatske*

OFENZIVNI I DEFENZIVNI PROSTOR

U oblikovanju jedne nacije i njenih ciljeva prostor igra izvanrednu ulogu, pokraj mnogih drugih odlučnih utjecaja. Tako u analizi mađarskog i hrvatskog prostora dolazimo do zaključka da je mađarski prostor ofenzivne kategorije, a hrvatski prostor defenzivne kategorije, i da te dvije kategorije odigravaju bitnu funkciju u tisućugodišnjim mađarsko-hrvatskim odnosima. Zbog prirode tih kategorija Mađarska teži zauzimanju dunavsko-jadranskog područja, a Hrvatska ne želi od Mađarske ništa. U dinamici tih kategorija Mađarska je izražavala svoje ideološko-političke ofenzivne, a Hrvatska defenzivne formulacije.

Ovakva dinamika manifestirala je zakon historijskog reda, da je, naime, ofenzivna kategorija životno jača od defenzivne, i u odnosima između Mađarske i Hrvatske prednost je bivala u rukama Mađarske.

To je stoga razloga što je najviši idejni domet defenzivne kategorije izražen u nezavisnosti i suverenosti, a najviši idejni domet ofenzivne kategorije u čistoj dominaciji. U dodiru između ofenzivnog i defenzivnog prostora pojavljuju se svi oblici ofenzivnog izživljavanja, kao i svi ljudi, sve stranke, svi pokreti i pojave.

Bit je, dakle, hrvatske povijesti u doživljavanju naše defenzivne kategorije od najvišeg stupnja nezavisnosti do najnižeg stupnja nemoći, beznadnog spašavanja života i običnog podređivanja, u sukobu sa svim ofenzivnim kategorijama koje su se izražavale od najvišeg stupnja dominacije do najnižeg stupnja sporazumijevanja, pregovaranja i nuđenja na bazi jednakosti.

Naravno da nije sasvim jednostavno protumačiti utjecaj prostora na živa čovjeka tako da bi se tumačenje moralo smatrati potpuno jasnim.

Ali ulazeći u činjenice kao što su sljedeće, možemo se približiti shvaćanju o silnom djelovanju prostora na ljudske zajednice. Hladni prostori, gladni i napučeni prostori, dosadni i jednolični prostori, prostori zatvoreni ili otvoreni, sve to posebno ili u kombinacijama, prirodno tjera stanovnike u ideološko-političke izražaje i pothvate koji pretpostavljaju bolja rješenja. Kako god pak ispitali hrvatski prostor, sva su rješenja dana u njemu samome za sve neugodnosti, i u njemu nema naprosto nasilja koje bi tjeralo Hrvate tražiti nešto bolje. Hrvati koji su napustili svoju zemlju kao pojedinci ili u masama, učinili su to samo zbog ekonomsko-političkih nasilja stranih ofenzivnih pothvata.

Hrvatski prostor, organiziran kao država, to jest kao potpuno posjedovanje, sigurnost i kretanje na njemu, predstavlja prostor, koji ozeblome pruža na dohvat ruke toplinu, gladnome hranu i zaradu, brđanima dolinu, suhome rijeke i more, hladovinu i jezera, blago u zemlji i nad zemljom itd. U hrvatskom je prostoru sadržana supstancija zadovoljstva i ona je morala postati bitnim dijelom hrvatskog nacionalnog bića, što je, međutim, potpuno paraliziralo njegovu predjadransko-dunavsku ofenzivnu kategoriju. Taj fenomen zadovoljstva hrvatskog prostora došao je do začudnog izražaja za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, čak i uz sve nemoguće političke, vojničke i ekonomske neprilike koje su onda vladale. Hrvatski seljak, stoljetni mučenik, vagao je novac na kile i kupovao glasovire, a hrvatski je mozak tiskao više knjiga u četiri godine, negoli prije u četiri stotine godina. Kako bi tek bilo kad bi postojala hrvatska

država usred međunarodnog mira i reda, sigurna od dominacija i misionarstva bilo čijih ofenzivnih kategorija.

U mirnim vremenima hrvatski narod bi mogao biti narod mira i reda, narod zadovoljan i cvjetajući, dok je u nemirnim vremenima, kakova već stoljećima vladaju i u kojima ofenzivne kategorije svih demokracija i diktatura slave orgije nad narodima i prostorima prirodnog mira, prisiljavan živjeti u neprestanim nesrećama.

Očevidno je da iz ovoga prostora prirodnog zadovoljstva nije moglo biti ofenzivnih impulsa prema mađarskom prostoru i da hrvatski narod ne može tražiti doista ništa od Mađarske, Srbije ili Italije.

Očevidno je pak i to da je svaka ofenzivna kategorija mogla manifestirati svoju prednost nad nama kad joj je naišao povoljan čas, kao i to da je mogla biti mirna i sigurna s naše strane, jer naša defenzivna kategorija nije nikada prijetila nikome.

To nikako ne znači da mi nismo nikada izašli iz našeg defenzivnog prostora u ofenzivne akcije. Jedva postoji komadić Europe gdje nije bilo hrvatskog vojnika. No svaki put kad se dogodilo, bilo je to *u funkciji tuđih ofenzivnih kategorija, a nikada u funkciji naše nacionalne defenzivne kategorije*. (1953. – Republika Hrvatska, 10:2/6).

HRVATSKI PROSTOR

Ako razmotrimo područje Hrvatske, moći ćemo zamijetiti slijedeće činjenice:

1. a) Njezini se dijelovi gospodarski upotpunjuju, te ne traži za svoje održavanje vršenje krađa i upada po drugim zemljama. Hrvatska se može smatrati zaokruženim i potpunim prostorom.
2. b) Linije Zagreb – Zemun, Zemun – Dubrovnik, Dubrovnik – Zadar, Zadar – Zagreb zatvaraju geopolitički četverokut, koji ne teži ni po jednoj liniji osvajačkom porivu i produžavanju.
3. c) Hrvatska definira strahoviti geopolitički argumenat: *obrambenu snagu*. Po njemu ona jednostavno nikuda ne gleda izvan sebe, te zato naša povijest ne poznaje osvajačke pohode i napade na susjede, ali i ne da nikome protiv sebe.
4. d) Najjači nosilac s tog obrambenog argumenta jest njegov najstabilniji stanovnik, hrvatsko seljaštvo.
5. e) Hrvatska državna nezavisnost prirodni je izraz prostora stanovnika i stanja.

Zbog tog geopolitičkog argumenta Hrvatska je prostorno danas ista kao i prije tisuću godina, a njeni stanovnici nose iskonsku obrambenu snagu koju ne mogu uništiti svi naprijed navedeni argumenti, sva neznanja, sve zablude, sva kolebanja i sva barbarstva. Snaga Hrvatske ne leži u okvirima i reformama, u slavenskom rasizmu, u vjerskom klerikalizmu, nego u geopolitičkoj

konstelaciji stabilnosti i osjećanju punine, koju doživljava u prvom redu hrvatski seljak kao najstabilniji narodni čimbenik.

Hrvatski prostor kao geopolitički argumenat toliko je snažan da bi on sasvim prirodno nametnuo ideju obrane i nezavisnosti i kad bi bio nastanjen nekim drugim narodom. Kad bi, na primjer, kojim slučajem Srbija zauzela Hrvatsku, onda bi oni Srbi koji bi nastavali hrvatski prostor zastupali njegovu nezavisnost prema srbijanskom prostoru, jer ovaj ima sasvim drugačiju geopolitičku argumentaciju, potpuno nezavisnu od hrvatskog prostora. U državnoj stabilnosti hrvatskog prostora svi bi njegovi stanovnici prirodno i nesmetano nosili njegovu samostalnost, obrambenu sigurnost i razvitak, pa i oni koji su se u njega doselili iz drugih zemalja. U takvoj međunarodnoj državnoj stabilnosti bili bi isključeni i nepotrebni svi argumenti nasljednih osvajačkih dezintegracija.

Hrvatski obrambeni prostor u svojoj potpunosti ne trpi okvirno jedinstvo ni s kim, i ne bi ga trpio čak ni onda kada bi izvan i kraj njega živjeli sami Hrvati.

U pogledu prirodne snage samostalnosti hrvatskog prostora zanimljivo je spomenuti i ovakve pojave. Makar je Srbija, po Jugoslaviji, stalno rušila stabilnost hrvatskog prostora, imajući sve prednosti, dolazila je njegova snaga do obrambenog izražaja čak i sa strane Srba koji nastavaju Hrvatsku. Beograd je smatrao pravoslavce iz Hrvatske «Švabama» i nije im priznao ravnopravnost; Demokratska stranka razdijelila se na stranku Srbina Davidovića i stranku Srbina Pribičevića; Srbin Pribičević udružuje se s Radićem protiv Beograda. Poznate su različite koalicije za vrijeme Austro-Ugarske u obrani hrvatskog prostora, sad protiv Austrije, sad protiv Mađarske. No uvijek su smetale različite neprijateljske sile, kao i nastojanja doseljenika, te njihove službeničke projekcije poznate pod nazivima mađarona, talijanaša, crnožutih i jugoslavena, kojima treba dodati i Srpsku pravoslavnu crkvu, da svi stanovnici hrvatskog prostora nisu mogli definitivno shvatiti njegovu grandiozno obrambenu snagu, te se smiriti u njemu kao konstruktivni međunarodni čimbenik u obliku Hrvatske Države. Niti sadašnje barbarstvo jugo-komunizma neće uništiti prirodnu dinamiku hrvatskog prostora. (1961. – Republika Hrvatska, 47/48: 43/44).

JEDINSTVO NAŠEG PODRUČJA

Superiornost obrambene kategorije hrvatskog prostora je u njegovu jedinstvu onako kako je to jedinstveno doživljeno u izražavanju za hrvatsku državnu ideju upravo sa strane hrvatskog seljaka, koji tu kategoriju najsavršenije nosi. Prema tome ideja federativnosti je ideja slabosti naše obrambene kategorije. To je, uostalom, tako očevidno dokazano u našoj povijesti da je teško naći pravu riječ osude za tu ideju. Zar nisu tri imperijalizma: austrijski, mađarski i turski imali naš prostor razdijeljen, čime je snaga naše obrambene kategorije bila paralizirana i zar ta dioba nije bila njihova stvar a ne naša? Zašto da te neprijateljske diobe i zašto da to uništavanje jedinstvenog doživljavanja našeg prostora uđu kao federativna slabost u konstituciju hrvatske državne ideje? Zar da turski imperijalizam još uvijek definira Bosnu kao neku posebnost u

hrvatskom nacionalnom biću i danas kad je nestao? Niti je to zahtjev hrvatskog prostora, niti hrvatskog nacionalnog bića. (1953. – Republika Hrvatska, 10:6).

* * *

Makar su se Hrvati mislili obraniti pomoću okvira, ipak je uspijevalo osvajati hrvatske pokrajine, te na osvojenim područjima utisnuti *argumente osvajačke dezintegracije*. Turci su osvojili Bosnu, Talijani Dalmaciju, Mađari Slavoniju i na njima su zasadili duh autonomije i kolebljivosti u pogledu jedinstva Hrvatske. Slavonstvo sa središtem u Đakovu, Bosanstvo sa središtem u Sarajevu i Dalmatinstvo sa središtem u Splitu predstavljaju dezintegracione izraze, rođene kao nasljedstva stranih zavojevača. Isticanje, na primjer, da je Bosna bila 400 godina izvan ujedinjene Hrvatske trebalo bi usvojiti kao argumenat da nakon tih 400 godina Bosna i nije više Hrvatska, makar se tamošnji stanovnici osjećali Hrvatima i makar su davali živote za hrvatsku državu.

Spomenut ćemo i mnoge doseljenike u naše zemlje, kao Nijemce, Židove i Srbe. Za vrijeme posljednjeg rata pokazalo se da su mnogi od njih djelovali u duhu njihovih matica zemalja, a ne u duhu hrvatske državne ideje, bez obzira na to koliko su stoljeća živjeli njihovi pređi na hrvatskom tlu. Prema tome definirati ih kao *narodne manjine* značilo bi prihvatiti ih i potvrditi kao dezintegracione argumente budućnosti. (1961. – Republika Hrvatska, 47/48:43)

GEOPOLITIČKA VAŽNOST HRVATSKE

Time što nije pravilno riješeno pitanje hrvatskog prostora nisu nesretni samo Hrvati, nego čitav prostor Srednje, Istočne i Jugoistočne Europe. Nismo mi izvan svijeta da o nama ništa ne ovisi. Krivnja naše neodređenosti ne očituje se samo prema Hrvatskoj, nego i prema svim odnosima s Hrvatskom.

U ispitivanjima o sebi ne spoznajemo ispravno funkciju svoje zemlje u najširem međunarodnom smislu.

Kad o ovome govorimo, ne želimo isticati nikakvu nacionalističku prepotentnost, nego samo povijesne činjenice.

Činjenica je da je srednjo-istočni europski prostor bio jak, dok su na njemu bile jake dvije periferne pomorske geopolitičke pozicije: Poljska i Hrvatska, koje su predstavljale temelj otpora protiv navala Turaka i Venecije, Njemačke i Rusije. Uništenjem tih pozicija i unošenjem unutrašnjih snaga: Austrije i Mađarske, kao nadmoćnih pozicija, počinje se izražavati povijesna slabost toga prostora. U mučeničkom stradavanju Poljske i Hrvatske nalaze Austrija i Mađarska prigode za nametanje svojih političkih, ekonomskih i kulturnih imperijalističkih “misionarskih” ambicija, pokazujući time totalno nerazumijevanje i svojih i naših funkcija u tom prostoru.

Beč i Pešta dolaze do dekadentne moći kad započinju igrati svoj egoistični sjaj s neprijateljima prostora na račun Poljske i Hrvatske.

Stvaranjem nadmoći Srbije i Češke, dakle, opet dviju unutrašnjih pozicija toga prostora, na mjesto Austrije i Mađarske, samo je produžena misionarska nemoć prostora. „Veliki” Beneš, predsjednik Čehoslovačke, službeno izjavljuje prije početka prošlog rata da se Česi neće tući s Nijemcima zbog poljskog Danziga, dok istovremeno misionarski teroriziraju Slovake. Srbi pak napuštaju i izdaju Malu Antantu, te se priključuju anti-kominternom paktu, tj. Nijemcima i Talijanima misionirajući po Hrvatskoj. Dakle, Česi i Srbi su pokazali, jednako kao Austrijanci i Mađari, da je njima više stalo do susjedske pljačke i imperijalizma, negoli do vršenja odgovornih funkcija u snazi srednjo-istočnog europskog prostora i u obavezama prema Europi. Ta su četiri naroda rastepli i upropastili snagu, vrijednost i povijesnu sposobnost ovoga prostora.

Česi neće braniti Danzig kad Nijemci prijete Poljskoj, a Srbi Jadran kad se Talijani iskrcavaju u Albaniji i Grčkoj! Kolike li, dakle, povijesne nedoraslosti za funkciju jednog velikog prostora!

Dok su Hrvatska i Poljska bile moćne države, dotle je Istok Europe pripadao al pari europskom razvitku. Kad su na njem zasjele moćna Austrija i Mađarska, Istok Europe pretvara se u tupu reakciju najgore vrste, a u sjaju Češke, i pogotovo Srbije, postaje poprištem najgoreg barbarstva po kojemu se Istok Europe ne smije ni spominjati uz bok Zapadne Europe. Moć Austrije, Mađarske, Češke i Srbije upropastila je Istok Europe i izručila ga barbarstvu i Zapadu i Istoka.

Sve kombinacije međunarodno političkog, vojničkog i ekonomskog reda, u cilju razvijanja snage europskog Istoka, moraju pretpostavljati kao temeljne čimbenike: čvrstu Poljsku i čvrstu Hrvatsku.

Nijemci i Talijani su to shvatili, uništavajući ih u svom imperijalističkom egoizmu izvan svakog europskog osjećanja, kao što to nisu shvatili ni Francuska ni Engleska ni u kojem pogledu.

Hrvatski je prostor postao osjetljivo manjkavim u snazi Istoka Europe kad se počeo sam oportunistički uništavati i podređivati funkciji austrijskog i ugarskog feudalizma i građanstva, te slavensko rasističkog srpskog barbarstva.

U tom oportunizmu Hrvati gube osjećaj i viziju o međunarodnoj funkciji svoga prostora, te lokaliziraju i provincijaliziraju svoje poglede u okvirima sebičnog igranja svojih susjeda i tako dopuštaju da svijet doživljava hrvatski prostor i njegovu funkciju kroz Beč, Peštu i Beograd, već prema tome čijom su se mentalnom i stvarnom provincijom učinili Hrvati odnosno njegove oportunističko-ideološke skupine.

Hrvatska pak nema potrebu uništavati važnost, smisao i jasnoću svoje prostorne pozicije, ograničavajući se i trpajući u dekadentni i besmisleni krug Austrije, Mađarske, Češke i Srbije. Hrvatska ne može u tom krugu izgraditi svoju *integralnu slobodu*, jer su ove zemlje nosioci nacionalističkog imperijalizma. Naprotiv, Hrvatska u funkciji ideje slobode i svoje nezavisnosti prisiljava i Srbiju i Mađarsku i Austriju da se okane svih pokušaja imperijalizma pod vidom bilo kakvih dinastičkih, rasnih, ideoloških, geografskih i ekonomskih pogleda. *Slobodna i nezavisna Hrvatska samim svojim postojanjem nameće slobodu i nezavisnost Mađarske i Srbije*, toliko je važna i određena njena funkcija u stabilizaciji slobode na cijeloj polovini Europe, sve uz takvu istu funkciju Poljske. To su dvije zemlje koje odbijanju slavenski rasizam kao bazu bilo kakvih

ideološko-političkih pogleda, dok su Česi i Srbi slavenski rasisti. Isto tako Hrvati i Poljaci odbijaju diktat latinskog rasizma na Jugu i germanskog na Sjeveru, koji bi htjeli prodirati pod krinkom zapadne civilizacije i misionarskog napretka, dok su Austrija i Mađarska nosioci upravo ovakvih kombinacija.

Prema tome pravi nosioci slobode i nezavisnosti cijeloga prostora stvarno su stanovnici Hrvatske i Poljske. U njihovoj snazi, slobodi i nezavisnosti raste snaga, sloboda i nezavisnost cijele polovine Europe, kao što u njihovoj slabosti nema ni snage, ni slobode, ni nezavisnosti toga prostora.

Da je godine 1918. bila stvorena hrvatska država namjesto Jugoslavije, izgledala bi godina 1939. sasvim drugačija u Europi. Pokraj čvrste Hrvatske Italija ne bi nikada pomislila na ulaz u Albaniju i Grčku. Kraj "moćne" Jugoslavije, koja se ne smije maknuti samo zato da bi držala Hrvatsku u zatvoru, cijeli je Jug paraliziran. Manjka Hrvatska da čuva prostor. Hrvatska slobodna i nezavisna, a ne zarobljena kojoj je svatko dobar tko će joj otvoriti tamnicu. Kraj „moćne” Jugoslavije Njemačka maršira u Poljsku, jer Jugoslavija likvidira cijeli sustav Male Antante samo zato da bi držala Hrvatsku zarobljenom. Da je Hrvatska bila slobodna, cijeli bi Jug bio pripravan i solidaran s Poljskom, jer bi bile slobodne i Mađarska i Hrvatska i Srbija i Rumunjska i Bugarska, Albanija i Grčka. *Ali političari si dozvoljavaju luksuz ne vidjeti funkciju Hrvatske u ideji slobode.*

To što su se Hrvati našli u istom kolu s Italijom i Njemačkom u posljednjem ratu ima svoj uzrok upravo u ovome posve naopakom definiranju snaga na Istoku Europe. Mi smo morali rušiti Jugoslaviju, jer je u njoj i po njoj bilo definirano naše ropstvo. Mi smo morali naglasiti našu volju za slobodom zbog nas, a ne možda zbog fašizma i nacional-socijalizma, ali usred svega toga.

I život je to htio ispraviti, ali nismo imali nikoga tko bi prihvatio inicijativu života, kao što nije bilo nikoga ni godine 1918. Srbi, krivo smješteni u savez s Engleskom i Francuskom, brzo se snalaze na terenu i stvarno predstavljaju saveznike Italije i Njemačke, dok mi nemamo nikoga da iskoristi to, kao i naš mučni odnos savezništva s Njemačkom i Italijom, te da definira borbu hrvatskog naroda u ideji hrvatske države na strani Francuske i Engleske.

Da je pak Hrvatska ostala državom iza godine 1945. cijelog tog cirkusa s Titom, Grčkom i Albanijom ne bi bilo, a sasvim bi drukčije ispale mogućnosti oblikovanja Poljske, Mađarske, Češke, Srbije itd. u čiste komunističke kolonije. Slobodna Hrvatska, nezavisna Hrvatska jamstvo je slobode, nezavisnosti i snage srednjo-istočnog europskog prostora, a nije to uokvirena, federirana, zarobljena i oportunistički kombinirana Hrvatska. To što mnogi, unatoč svih ovih događaja, ne vide Hrvatsku i njenu funkciju, ne znači da Hrvatske i njene funkcije nema. *To pak što bi mnogi htjeli da zarobljena Hrvatska odigrava ulogu čvrste i slobodne Hrvatske veoma je glupo.*

Ako bi se uspoređivali dijelovi prostora u strateško-vojničkom smislu, vidjelo bi se da su Poljska i Hrvatska prostori dugih i mnogih borbi, dok su Češka i Srbija prazni prostori. Tko, na primjer,

dođe sa sjevera ili istoka prema Srbiji, smjesta je u Skoplju. Tko pođe od Skoplja, smjesta je na Dunavu. Srbije nema u strateško-vojničkom smislu. Ni Češke također. Njihova je funkcija u strateško-vojničkom smislu predati se i ništa drugo.

Srbi u Hrvatskoj misle da su se borili u funkciji Srbije. U funkciji Srbije oni su se predali kao i svi Srbijanci. I da nisu bili na tlu Hrvatske, prešli bi rat mutno i mirno kao i njihovi pređi za vrijeme turskih stoljeća ili kao Česi za vrijeme Hitlera.

Obrambena egzistencijalna snaga Hrvatske od bitne je važnosti za cijeli Istok u pokretima sa Zapada prema Istoku i obratno. Turska je imala svoju zadnju snagu na području Hrvatske.

Sve ovo dokazuje da hrvatski prostor definira funkciju međunarodnog reda, na kojoj se ima stvarati i razvijati njegova međunarodna politika, te je dužnost Hrvata da toj funkciji daju život i dinamiku.

U tu svrhu Hrvatska se ne treba podređivati tuđinskom imperijalističkom mesijanizmu i ideološkim zabudama da bi našla svoju sigurnost i svoj egzistencijalni smisao, kad sama definira po sebi i u sebi svoj smisao.

Hrvatska nema što tražiti za svoju sigurnost i za svoj egzistencijalni smisao na području Austrije, Mađarske, Srbije i Italije, kad su sve ove zemlje u naponu svojih moći definirale koncepcije propasti, zla i besmisla na našem prostoru i za svoj prostor. Mi to nismo za njih, jer u nama leži rješenje za sigurnost i egzistencijalni smisao i naš i njihov.

U postojanju jake Hrvatske nema opasnosti za Srbiju, na primjer, ili Mađarsku, nego ih Hrvatska naprotiv čuva. Od nas se ima polaziti u postavljanju rješenja za sve njih – jer su oni potpuno propali sa svim svojim rješenjima. Mi trebamo definirati rješenje Istoka Europe. Ustvari mi i Poljaci. Svi oni koji su to zaboravili, a među te spadamo i mi i Poljaci, svjesno ili nesvjesno upropastili su sebe i Europu.

Što su dobili Nijemci rušenjem Poljske? Ruse u Berlinu. Što su dobili Talijani rušenjem hrvatske države? Tita i Ruse u Trstu.

I što Hrvati imaju tražiti također na terenu takvih političkih primitivizama? Niti išta korisna i pametna imaju tražiti niti naći, nego se samo učiniti istim takvim nesretnim i neuravnoteženim faktorom europske politike kakve su ove njima i slične zemlje bile kad im je Bog dao priliku da budu odgovornim graditeljima sudbine svoje i svojih bližih. Hrvatska mora sama dati i izgraditi svoju međunarodnu političku liniju, a ne tražiti je tamo gdje vlada praznina i inferiornost. Misija je naših susjeda prema nama i prema Europi povijesno propala. Naš je red, na nama je odgovornost misije prema našim susjedima i prema istoku Europe, i toga moramo biti svjesni.

U Hrvatskoj se ne može naći ni jednoga čovjeka koji bi optužio Srbe ili Mađare što nisu branili Hrvatsku jednostavno zato, jer Hrvat ne može ni pomisliti da bi oni to mogli učiniti kad to jednom sami Hrvati ne mogu.

Naprotiv Srbi i Mađari nalaze u tisućugodišnjem sjećanju razloge da Hrvatima prigovaraju i da od Hrvata računaju da ih mogu braniti, kad oni sami to ne mogu učiniti. Srbi, na primjer,

napadaju Hrvate zbog propasti Jugoslavije, ali sebe ne, jer znaju da se može napadati samo onoga koji je doista mogao izvršiti jedan zadatak. Hrvati su mogli braniti, pa makar i ne obraniti Jugoslaviju da su htjeli, ali Srbi je nisu mogli ni braniti ni obraniti, i stvarno to nisu ni učinili, niti će to ubuduće učiniti. Hrvati su prije tisuću godina obranili Srbe od najmoćnijih vladara onoga doba, jer se sami Srbi nisu mogli ni braniti ni obraniti kad je bugarska vojska prešla Srbiju, kao što su to uostalom učinile sve vojske još od rimskih vremena. Srpski prostor nema otpornu snagu. Pa ako se tome prostoru podredi Hrvatska pomoću međunarodnih sila, onda to znači potpuno uništiti snagu cijeloga Juga i dosljedno cijeloga Istoka Europe, što je i dokazano postojanjem Jugoslavije.

Jedino smo mi kroz povijest dokazali da predstavljamo antiimperijalističku prostornu i moralnu strukturu i jedino smo mi branili svakog našeg susjeda u njegovim teškoćama, pa čak i Srbiju, kad smo bili moćni. Naše su mogućnosti i povoljne prilike bile mnogobrojne da izrazimo nadmoć prema svojim susjedima, ali u našoj strukturi nije bilo impulsa za to.

Prema tome sigurnost prostora u povijesnom smislu počiva na postojanju čvrste Hrvatske i na njenoj solidarističkoj odgovornosti u funkciji sigurnosti cijeloga Istoka Europe. Ako Europa hoće da njen Istok bude egzistentan u civilizaciji svijeta, onda to mora biti prije svega Hrvatska.

Poljska je doduše postojala, ali Hrvatska je bila u ropstvu, slaba i uništena u vlasti izdajnika, te prema tome ni Poljska nije mogla izvršiti svoju funkciju, jer je odsustvom Hrvatske bio slomljen cijeli Jugoistok Europe. Hrvatska je time dokazala i pokazala, slaba i odsutna da ne može biti svjetske politike na prostoru Istoka Europe bez nje, mimo nje i protiv nje.

Povijest zna i to da Hrvatska raspolaže s najvećom osobinom s kojom može raspolagati jedna potpuno čvrsta personalnost: izvršenjem obveza i ugovora, što u funkciji solidarističke odgovornosti predstavlja jamstvo najvišega reda.

Ako se samo sjetimo prošlog rata, moramo utvrditi da je poredak koji je počivao na odgovornosti Poljaka, Čeha i Srba izrazio samo Poljsku kao odgovornog čimbenika, dok su Srbi i Česi kapitulirali i izrazili oportunistički, čime je dokazano da je poredak počivao na krivim očekivanjima.

Hrvatska se naprotiv izrazila u svojim obavezama kao vrlo čvrsti elemenat savezništva, s kojim se, na primjer, Italija uopće ne može ni uspoređivati, nego tek samo nacije kao Japan, Njemačka, Engleska i slično.

Jedan narod koji je kroz povijest dokazao antiimperijalističku strukturu, solidarističku odgovornost i jamstvo u izvršenju obveza predstavlja stvarni i ozbiljni elemenat za stvaranje sustava slobode i sigurnosti. Hrvatska u vladavini slobode, Hrvatska nezavisna predstavlja superiornu funkciju za sve svoje susjede i za sam Istok Europe.

Kako se prema tome smije misliti da je sve propalo, da je propalo ono što je vjekovima analizirano na našem prostoru, a samo zato što je na njemu zaigrala kolo skupina ideoloških smušenjaka uz pomoć međunarodne koegzistencijalističke tuposti.

Duh slobode koji pripada budućnosti naš je duh, naša je povijesna struktura. Naši su susjedi bili moćni i danas su još u prednosti, iskorišćujući zadnji period mraka, barbarstva i nasilja. Uništenjem toga perioda, naša je funkcija očevidna. U njoj će i naš Jadran postati slobodnim, europskim morem. Bit će mađarsko, srpsko, češko, slovačko, austrijsko, poljsko i talijansko more tek onda, kad na njemu bude postojala solidaristička odgovornost i jamstvo hrvatske slobode.

Uzalud, dakle, negirati Hrvatsku i Hrvate, kad njihova pozicija odlučuje o stabilnosti velikog dijela Europe.

Kad, dakle, zastupamo stajalište Hrvatske države za hrvatski prostor, onda se tu ne radi o nekom nacionalističkom šovinizmu, nego o potrebi da se *po slobodi i nezavisnosti hrvatskog prostora stvori nužna baza za slobodu, red i sigurnost kako hrvatskog naroda, tako i svih naroda Istoka Europe.* (1956. – Republika Hrvatska, 20:2/7)

2. POTREBA PLURALIZMA U VANJSKOJ POLITICI

POTREBA PLURALIZMA U VANJSKOJ POLITICI

Po naravi demokratskog sustava mijenjaju se i vlade i stranke na vladi, te se prema tome češće i odlučno mijenja korak i sklad među zapadnim silama. Kako stvari izgledaju, postoje značajne razlike ne samo u pogledima između sjevernoameričke Republikanske i Demokratske stranke, nego i unutar samih stranaka, pa Konzervativne i Laburističke stranke, kao i unutar njih itd., što nikako ne dopušta da se u svim i svakom slučaju vrši generaliziranje u upotrebljavanju riječi Amerika, Engleska, Francuska, Italija itd., i u odgovarajućem djelovanju. Ove opće oznake treba upotrebljavati kada se misli na službene odluke i odnose odgovornih vlada, ali kada se radi o utvrđivanju različitih političkih mogućnosti, onda se ne smije zaboraviti, da u onoj zemlji koju se zbog izvjesne stvari napada pod njezinim nazivom, mogu postojati vrlo jake struje i stranke koje isto misle kao i onaj koji napada. U takvom, dakle, slučaju postoji mogućnost suradnje i u takvoj suradnji mogućnost aktivnog čekanja da se stvari promijene. Sasvim je, dakle, prirodno da se ovakve pojave moraju razlikovati u praktičnoj politici.

Tko misli da je u današnjem stanju međunarodne politike na demokratskom području moguće voditi očevidno jasnu i točno uperenu jedinstvenu politiku, taj može komotno sanjati o jedinstvu, ne shvaćajući možda dovoljno da je nemoguće obraćati se jedinstveno na sve strane, na sve mogućnosti, na sve ideologije i na sve vlade, na sve stranke, na sve promjene, na sva iznenađenja, na sva rivalstva, na sve interese, na sve gluposti itd. To je tako u prirodi života, u prirodi događanja, u prirodi odnosa među ljudima i skupinama. Kad bismo mi mogli strpati svu međunarodnu politiku u jedinstvenu poziciju prema našem nacionalnom zahtjevu, onda bi bilo prirodno suprotstaviti tome i jedinstvenu odskočnu podlogu. Ali što da radimo kad ima stotinu

ušiju od kojih svako želi čuti muziku na svom valu, a život ne podnosi jedinstvene skupine koje bi svoju muziku slale na svim valovima.

Život kaže da demokrati slušaju muziku najradije na demokratskom valu, sa demokratske postaje, komunisti na komunističkom valu s komunističke postaje itd. Postaju, koja bi u sebi bila jedinstvena kompozicija i slala svoju muziku na povoljno prihvaćanje i komunistima i kršćanima, i fašistima i kapitalistima, i socijalistima i svim mogućim strujama i interesima, može se zamisliti kao jedan monstrum, ali ne kao životnu funkciju.

Mudrac koji bi točno znao što će se dogoditi (ne radi se o onima mnogima, koji poslije izvjesnog događaja kažu: pa ja sam kazao, ja sam točno znao da će se dogoditi...) imao bi pravo nametnuti jedinstvenu bazu, jednu muziku na jednom valu, uperenu na jedno uho.

Međutim, zar nam nije povijest dokazala kako nam je uvijek manjkala truba i za drugu stranu (i zar samo za drugu?). Zar su zaboravili svoje riječi oni koji su govorili da smo za vrijeme rata trebali odvojiti trubače i za drugu stranu, u obliku posebnih jedinica u šumi, u obliku političkih ljudi koji bi vani djelovali, kad je u tom pogledu potpuno zakazala „kraljevska” emigracija Hrvatske seljačke stranke. Organičnost života ne priznaje teoretske, mehaničke pretpostavke na temelju kojih bi se politika mogla voditi upućivanjem jednih u Moskvu, drugih u Berlin, trećih u Washington, četvrtih u Vatikan, petih u šumu iz jednog jedinstvenog sjedišta. Takvi su uvijek samo poslanici i ništa drugo. Nikakva gluma i vještina nije dostatna da iskusnom oku sakrije pomanjkanje organske pozadine u zastupanju jedne, druge, treće, četvrte itd. politike. Život ne priznaje ove vještačke kombinacije, nego traži realnost, a za komunizam, na primjer, predstavljaju realnost komunisti, a ne skupina poslanih da glume komunizam, i tako na svim drugim područjima. Prema tome mi moramo imati žive, stvarne, razvijene političke skupine, koje će hrvatsku muziku svirati na organskom živom valu koji može prodirati do odgovarajućih postaja. (1952. – Republika Hrvatska 5/6: 2/3)

3. NAŠI SUSJEDI

1. *Naši susjedi*
2. *Nezavisnost i hrvatska ekonomska orijentacija*
3. *Hrvatska i Italija*
4. *Hrvatska i Slovenija*
5. *Hrvatska i Mađarska*
6. *Hrvatska i Srbija*
7. *Jugoslavenstvo kao nesreća Srbije*
8. *Životni antiinteres*

NAŠI SUSJEDI

Svi narodi koji su nas okruživali nalazili su u Hrvatskoj razloge za okvirno ujedinjivanje s njome. Slavonsko žitno i šumsko more, bosansko voćno i rudno more, te konačno i iznad svega Jadransko more predstavljaju prirodne osvajačke argumente naših susjeda. U neprilikama stvaranja savezništva zbog zajedničkih razloga kakvi uvijek mogu postojati među susjedima, te zbog zajedničkih napadača koji su se izmjenjivali, naši su susjedi nastojali od savezništva na granicama stvoriti svoju dominaciju u hrvatskim granicama na bilo kojem hrvatskom moru.

Njima je navodno odgovaralo da tu dominaciju ne postignu po svojim osvajačkim i izazivačkim upadima, već po argumentima samih Hrvata – onih Hrvata koji su dezintegrirali hrvatsku obrambenu snagu i cjelovitost za njihov račun. Mi poznajemo ove nosioce interesa naših susjeda kao mađarone, austrofile i slično. Svi su oni djelovali s argumentima okvira i reformi na korist zavojevača i zato su se naši siromašni susjedi mogli izgraditi, dok je prirodno bogata Hrvatska siromašila kao prostor i odlazila u emigraciju kao narod. U osvajačkim uspjesima hrvatska su mora počela pripadati došljacima, dok su Hrvati bili prisiljeni definirati jedan novi argumenat: emigraciju.

U doživljavanju našeg prostora, naših susjeda i cijelog svijeta sukobili smo se i s pojmovima i činjenicama o prijateljima. Na tom smo području utvrdili teški argumenat *da su nam naime svi susjedi neprijatelji koji bi htjeli s nama okvir da bi onda na toj okvirnoj podlozi stvorili svoju prednost prema nama i prema drugim svojim susjedima i ostalim narodima*. Tako je Austrija htjela pomoću nas prednost prema Mađarskoj i obrnuto. Srbi su htjeli pomoću nas prednost prema Mađarskoj, Albaniji, Bugarskoj, Grčkoj i Italiji. Susjedska ljubav uvijek se izrazila kao ljubav jahača prema konju na trkama.

Slovinci su htjeli okvir s nama ne toliko da bi na okvirnoj podlozi stvorili svoju prednost, nego svoju sigurnost, računajući na neprestani sukob između Hrvatske i Srbije koji iskorišćavaju zaboravljajući, međutim, na totalnu nesigurnost koja ih je zadesila pri raspadu Jugoslavije, a koja će se ponoviti. Slovenski susjedski argumenat u stvari je neprijateljski, jer stvarno, te idejno-političkom propagandom u cijelom svijetu podupire okvir koji isključuje našu državnu nezavisnost.

Argumenat prijatelja, tj. naroda koji bi u nama nalazili svoj solidni interes, nismo imali prilike razviti i dovoljno upoznati. Kako smo previše živjeli u okvirima, nismo mogli pronalaziti prijatelje u svijetu, jer politička personalnost bez države nikada nije pogodna za stvaranje prijatelja. Ističemo li svoju budućnost s argumentom okvira, isključujemo se uopće s međunarodne pozornice, te ne možemo ni očekivati neka odlučna prijateljstva.

Postoje čak i države koje su smatrane sumnjivim i nesigurnim, te se prema tome ne može pokazati dovoljno ozbiljnim argumentom ono što niti ne postoji kao subjekt odlučivanja ili što sebe sakriva u okvire ne samo realne, nego čak i imaginarne.

Sigurno bi nam trebalo mnogo solidnih kritičkih analiza o mogućim prijateljima i neprijateljima, držeći na pameti naš obrambeni, a ne napadački geopolitički argumenat, nasuprot napadačkim

argumentima izvan nas koje je povijest neprijeporno izrazila. (1961. – Republika Hrvatska 47/48: 45/46)

NEZAVISNOST I HRVATSKA EKONOMSKA ORIJENTACIJA

Hrvatska je bogata zemlja, okružena Austrijom, Mađarskom, Srbijom i Italijom, te prema tome predstavlja za njih privlačno ekonomsko područje.

Mi ipak nismo mogli postati imperijalistima, jer u nama nije bilo prirodnog impulsa siromaštva, ali smo mogli postajati izbjeglicama pred imperijalizmom naših siromašnih susjeda. Svi su, naime, imperijalizmi upereni prema hrvatskim zemljama i to naravno ne otvoreno, nego pod različitim plaštevima, sad u vidu jugoslavenskog bratstva, pa u vidu posestrimskog svetostjepanskog ili apostolskog habsburškog legitimizma, ili u vidu kulturnih venecijanskih lavova koji gledaju iz Dubrovnika u „mare nostrum“. U svima njima Hrvatska treba biti na bilo koji način ukopčana i priključena, sa što manje nezavisnosti da bi mogla biti što bolje iskorištena. Zbog ovog je razloga hrvatska državna ideja bila sustavno krnjena, izigravana i uništavana u dodiru sa susjedima, bilo kao zajednička država ili kao saveznička politika. Tako je kroz stoljeća dokazano da hrvatski narod ne može zapravo imati gospodarske sigurnosti i gospodarskog napretka bez državne nezavisnosti, te da izručiti hrvatsku ideju ekonomskom području spomenutih susjeda znači izručiti se za ekonomskog i političkog roba, znači seliti se u strane zemlje i tražiti kruh i slobodu.

Prema tome, svi oni koji definiraju bilo kakvu politiku i rješenja u zajednici s jednim ili više naših siromašnih susjeda, neizostavno definiraju način kako bi žrtva imala lakše skočiti u ralje gladnoj zvijeri i kako bi hrvatska državna ideja bila i dalje uništavana u sakrivenim ekonomskim razlozima. Hrvatska državna ideja je organski nemoćna izraziti se kao imperijalizam na ekonomskim točkovima, jer Hrvati naprosto ne znaju što bi trebalo pljačkati u Austriji, Mađarskoj, Srbiji ili Italiji. Nestanak hrvatskih šuma na Jadranu, koje su pojeli venecijanski lavovi, pa dizanje Beograda, Pešte i Beča, vidljivi su dokazi naše ekonomske uloge, dok mi imamo za uspomenu iz zajedničkog života samo batine, medalje i čitav niz žalobnih svečanosti.

Ne može se doduše reći da se u Hrvatskoj nije upravo nikada razmatrala mogućnost izvjesnog imperijalističkog zahvata. Na primjer, nisu svi ljudi u Hrvatskoj osjećali jugoslavenstvo samo kao spašavanje od Germana i Latina. Zagrebački su novčarski krugovi pomišljali da bi razvijeni hrvatski gospodarski nivo mogao još više uspjeti proširenjem na nerazvijeno srpsko područje. Ovi naivni krugovi nisu, naime, shvatili jednu važnu stvar u dinamici životnih sila: da je imperijalizam u osnovi osvajanje i pljačka, čega nema bez vojničko-političkih snaga. Zbog ovoga se zakona dogodilo da je u stvari cjelokupno hrvatsko gospodarstvo došlo u srpska kliješta (porez, krediti, koncesije, međunarodna trgovina i zajmovi, promet itd.), a novčarski, trgovački i industrijski krugovi, i ukoliko nisu pripadali Srbima, definirali su svoj interes nezavisno, pa i protiv interesa hrvatskog naroda, te su u krajnjoj liniji postali instrumenat imperijalizma, osiguranog srpskim vojno-političkim snagama.

Naša ekonomska orijentacija mora ići realnim političko-ekonomskim kanalima svijeta, a ne u zamjenu za Arpade, Habsburge, Karađorđeviće ili Savoje, te za njihove kovčege medalja i titula, između kojih se nalaze užeta za stezanje slobode i nezavisnosti.

Prošla su vremena u kojima se mislilo da svaki narod i svaka država moraju imati u svojim granicama sve ono što im treba; naprotiv, svi su razvijeni narodi u ekonomskom pogledu međusobno ovisni. Ta se ovisnost uređuje različitim ugovorima ekonomskog značaja koji ne mogu krnjiti nacionalne nezavisnosti. Kako Hrvatima nije potrebno gubiti političku nezavisnost zbog vlastitih ekonomskih razloga, to nije jasno zašto bi je trebali gubiti u razlozima bilo kojeg drugog naroda na svijetu, i to još možda s našom jedinstvenom pomoći na različitim bratskim, posestrimskim, ideološkim i sličnim dekorativnim zamkama. Hrvatska ekonomska baza je takve naravi po svojoj poziciji da nije nužno iscrpljivati je politički u okviru izrabljivačkih koncepcija, kad ona pruža mogućnost za stvaranje ravnoteže u kojoj sloboda i nezavisnost hrvatskog naroda mogu biti potpuno osigurani. (1952. – Republika Hrvatska 5/6:20/21).

HRVATSKA I ITALIJA

Italija ne pomišlja na osvajanje dijelova Francuske, Španjolske, Afrike, Grčke i Austrije, ali stvarno pomišlja na osvajanje dijelova Hrvatske, Slovenije i Albanije, kao tobože talijanskih zemalja. Dijelovi Hrvatske, u pitanju, jesu oni krajevi zbog kojih postoje sukobi između Italije i Hrvatske u svim fazama hrvatske povijesti i talijanskih pređa na Apeninskom poluotoku.

U cijelom pak ovome sukobu najmanje je bitna stvar da li ove krajeve naseljavaju Hrvati ili Talijani, jer problem ostaje takvim u cijelosti i nakon što je pitanje o stanovništvu definitivno utvrđeno. Apeninsko nadiranje na Hrvatske obale, to jest nadiranje Rima, Venecije, Italije nije imalo svoju osnovu i svoje razloge u tome što bi te obale bile talijanske, bizantske, ilirske, slavenske, hrvatske. Nema, dakle, smisla usmjerivati bit ispitivanja isključivo na činjenicu da su te obale nastanjene Hrvatima pa da su prema tome hrvatske, kad to svi znaju u najmanju ruku tako dobro kao i mi, ili još i bolje. Istina je, doduše, da se Venecija, odnosno Italija, muče da bi i ovaj argumenat o stanovništvu učinili također stvarnim, ali u tome nemaju uspjeha, jer bi površinsko zasađivanje tuđinskog življa usred domaćega, korijenskog stanovništva uvijek bilo likvidirano. Po stanovništvu, hrvatska obala je hrvatska, kao i hrvatski otoci, no unatoč tome Venecija i Italija ne prestaju nadirati bez obzira na ideologije i političke smjerove koji se redaju u apeninskog politici. Ne treba se prema tome ni zbunjivati što talijanska promidžba govori da je naša obala talijanska po stanovnicima, kulturi, povijesti itd., jer valjda neće to govoriti za engleske otoke, Bavarsku ili Španjolsku, kad tamo nema nikakvih zahtjeva. No mnogi su naši ljudi toliko impresionirani ovom neistinitom promidžbom, u koju vjeruju i mnogi Talijani, te se samo njome bave, nju opovrgavaju i tako gube vrijeme u nebitnom poslu. Shvatimo jednom zauvijek i definitivno: niti je Venecija posizala za našim obalama što bi na njima stanovali Mlečani, niti Italija posize za njima što bi na njima stanovali Talijani. To nije ni uzrok ni razlog. Oni su samo uvijek nastojali pravim uzrocima i razlozima dodati i ove činjenice, smatrajući da će

posizanje imati lakšu i veću potporu u samom talijanskom narodu i na međunarodnom političkom tržištu.

O čemu se, dakle, radi?

Svaki narod nastoji imati što sigurnije položaje na svim svojim stranama. Talijani su smatrali, kao i svi drugi narodi svijeta, da bi trebali uhvatiti što više teritorija, strateških točaka, ulaza, prolaza itd. Biti gospodar Jadrana, ulaza u Jadran, jadranskih otoka, pa jadranske obale, znači osjećati se sigurniji na cijeloj istočnoj obali Italije, to jest na polovini Italije. Tako su Talijani statički definirali sigurnost na svom Istoku. Prirodno je da su na svim ovim mjestima nasadivali talijanski živalj, te da bi se činilo kao da Talijani brane talijanske položaje na licu mjesta, a ne da drže tuđe područje zbog vlastite sigurnosti. Uzme li se u obzir da je Austro-Ugarska, kao istočna strana Italije, stvarno držala na Apeninskom poluotoku izvjesna područja, može se smatrati razumljivim talijansku želju i talijansko nastojanje za osiguravanjem na toj strani, naravno, na isti ovakav način na kakav su to činili Austro-Ugarska i sve ostale zemlje na svijetu, to jest zauzimanjem teritorija i stabiliziranjem na njemu sa svima sredstvima koja izgledaju uspješna, pa dakle i potalijančivanjem, silom ili milom. Tako se dogodilo da Italija nije primijetila u propasti Austro-Ugarske nestanak sila dominacije i pritiska sa Istoka, tj. Bizanta, Turske i konačno Austro-Ugarske, dakle, rađanje povoljnih mogućnosti za sasvim novu priliku prema Istoku, politiku slobode, nezavisnosti i oslobođenja, nego je, naprotiv, postavila zahtjeve za osiguranje („Londonski pakt“), koji su se izrazili kao imperijalizam, budući da su razlozi sigurnosti historijski bili nestali.

Velike su sile bile dovoljno inteligentne da Italiji priznaju ponešto na račun Slovenije, na račun Hrvatske, na račun Albanije i Grčke, kako bi podržavali stalno neprijateljstvo između ovih zemalja i talijanske kratkovidnosti.

Kako je Italija samo djelomično bila uspjela u svojim zahtjevima krajem Prvog svjetskog rata, to je svoje nezadovoljstvo neprestano podržavala u okviru fašističkog pokreta koji godine 1941 – gubeći osjećaj ravnoteže u političkoj prepotenciji i sljepoći – ulazi tako daleko na područje Hrvatske, i na takav način da to izaziva nepodijeljenu mržnju u cijelom hrvatskom narodu.

Italija je očividno, na istom stajalištu za vrijeme Austro-Ugarske, prve i druge Jugoslavije, kao i za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske.

Međutim gubitkom rata Italija gubi sve položaje, ali ne gubi staro stajalište da bi se morala sa istočne strane osiguravati, tj. upeti sve snage i iskoristiti svaku priliku, da opet zauzme hrvatske obale kao tobože položaje svoje istočne sigurnosti.

Ni jedna politička studija, ni jedna talijanska politička stranka nisu postavile sljedeća pitanja:

1. Da li zahvaćanje hrvatskih područja uopće predstavlja osiguranje Italije sa Istoka ili naprotiv upravo to zahvaćanje predstavlja izgrađivanje, održavanje i izazivanje nesigurnosti?

2. Da li postojanje Hrvatske i susjednih zemalja kao slobodnih država, kao država željenih i uvijek podupiranih od strane Italije, a ne sakaćenih i dominiranih, ne bi predstavljalo jače i stalnije osiguranje sa Istoka, negoli tjeranje tih naroda u neprijateljske blokove?

Talijani nijesu do danas pokušali ni postaviti niti odgovoriti na ova pitanja, što mi moramo smatrati vrlo važnim.

Svakako, nije naša stvar da Talijanima držimo propovijedi, jer niti to odgovara našim prilikama, niti je naše pravo govoriti što bi Talijani trebali misliti i raditi. Naša je stvar ustanoviti činjenice i obrađivati poglede koje smatramo da odgovaraju našim probicima, poštujući kod toga i tuđe interese, jednake i iste idejne vrijednosti. I nitko ne zna bolje od nas da mi nismo u ideji i činjenici hrvatske države ni gledali ni pomišljali na bilo kakvo neprijateljstvo prema Italiji, nego smo, naprotiv, smatrali da se priznanjem hrvatske države po Italiji stvara temelj za apsolutnu sigurnost Italije od strane Hrvatske. Međutim, činjenica je da su Talijani udarili hrvatsku državu tako snažno u teritorijalnom, moralnom, ekonomskom i političkom pogledu, tako bezobzirno i brutalno da danas nema sigurno ni jednog Hrvata, koji bi vjerovao da je Italija sposobna za bilo kakvu drugu politiku, to više, što se o takvoj drugoj politici ne daje ni glasa, dok o onakvoj prijašnjoj više na sva usta.

Italija je bez sumnje izgubila jednu povoljnu povijesnu priliku da analizira, iskuša i izgradi nacionalno-politički odnos sa hrvatskim narodom na novoj koncepciji, imajući na raspolaganju čak i jedan vrlo govorljivi primjer Engleske, koja je podupirala Belgiju i Nizozemsku. Italija nije trebala ništa misliti, ništa stvarati, nego samo priznati!

Italija je izgubila priliku da u svoju povijest uključi pojavu, kao što je pomaganje slobode i nezavisnosti jednoga ili više naroda. Svaki, naime, veliki narod može spomenuti na međunarodnom području borbe za slobodu neki svoj pothvat i zahvat, osim Italije, koja je takvu priliku ne samo propustila, nego si je pribavila neizbrisivu sramotu.

To su činjenice u razmatranju pitanja sigurnosti Hrvatske od strane Italije i Italije od strane Hrvatske.

Mi smo jednom nosili prijateljstvo i sigurnost prema Italiji u ideji svoje slobode i nezavisnosti, u najdubljem i najsavršenijem smislu svoje egzistencije – Talijani pak nikada – nego su nam, naprotiv, u naponu svoje moći zabijali toliko noževa u slobodu i nezavisnost da su dovodili u pitanje i realnu vrijednost same ideje.

U tom pogledu povijest pokazuje sljedeću zakonitost:

1. Da su Između Apeninskog poluotoka i hrvatskog geopolitičkog područja postojali sukobi kojima je izvor bio na poluotoku i stalno uperen prema nama;
2. Da na našem geopolitičkom području nije postojala tendencija prodora i osvajanja apeninskog područja;
3. Da je apeninski prodor uspijevao zahvatiti dijelove našega područja;

4. Da je apeninski prodor svagda bio odbačen.

Hoće li se ovo povijesno osciliranje nastaviti, ovisi isključivo o Talijanima. Povijesni zakon kaže samo to da će s našega prostora prodori biti odbačeni, i ništa drugo.

Za nas je, međutim, važno pitanje, da li možemo izgraditi našu politiku na takvim činjenicama da u njihovu sklopu Italiji bude nemoguće posizati za našim područjem.

Važna je povijesna konstatacija da je dinamika Apeninskog poluotoka izražena na jadranskim obalama kao pomanjkanje svake koncepcije o toleriranju, stvaranju ili izgrađivanju ideje slobode. U cijeloj talijanskoj političkoj dinamici nije ni ventilirana mogućnost slobode na tim obalama, a kamoli postavljena na međunarodnu pozornicu.

Nitko u Italiji nije postavio ideju sigurnosti Italije na temelju postojanja Slovenije, Hrvatske, Albanije i Grčke, kao prijateljskih država koje bi osjećale potrebu međunarodnog podupiranja, i koje bi gledale u Italiji najjači stup slobode i postojanja nezavisnosti.

Stoga se na osnovu gornjih činjenica logično nameću slijedeći zaključci:

1. Hrvatska kao samostalna država treba sačinjavati sa Slovenijom, Albanijom i Grčkom mediteranski sigurnosni blok koji ima interes držati Italiju u granicama apeninske realnosti te izvan cezarsko venecijanskih obmana. Taj je blok vojnički dovoljno moćan zaštititi svoj interes, pogotovo još u društvu s bilo kojom drugom mediteranskom silom.

2. Trst ima pripasti Sloveniji zbog toga što njegova značajka nije u njegovu stanovništvu, nego u njegovoj imperijalističkoj tendenciji kad je u rukama Italije. Gubitkom Trsta, Italija se lišava jedne imperijalističke odskočne pozicije i izlazne točke za stvaranje nereda na Balkanu i u Srednjoj Europi. Italija je u prvom redu iz Venecije, a kasnije iz Trsta, bacala poglede na hrvatsku obalu i spremala osvajačke pohode.

3. Hrvatska treba da bude u društvu s onima koji teže stvaranju velike srednje i istočno europske superdržavne kombinacije, u kojoj bi Trst, Jadran i Albanija dobili svoju prirodnu funkciju i sigurnost.

4. Jadranski blok država: Italije, Slovenije, Hrvatske, Albanije i Grčke, kao blok slobodnih država, treba smatrati nerealnim za mentalnu zrelost apeninskog prostora (1953. – Republika Hrvatska 7:7/14).

HRVATSKA I SLOVENIJA

Da bismo mogli doći do temeljnih povijesnih linija koje bi određivale razumne i razborite odnose između Slovenije i Hrvatske, čini nam se uputnim istaknuti ono što hoće hrvatski odnosno slovenski narod.

Hrvatski narod hoće svoju državu, jer vjeruje da bi u njenom postojanju mogao izgrađivati svoju političku, kulturnu i ekonomsku slobodu. Jugoslavija ne dolazi u obzir kao temelj slobode, jer ili je diktatura ili je ne može biti.

Slovenski narod ne govori ili malo govori o svojoj državi, ne možda zato što se ne bi osjećao povijesnim narodom ili što ne bi znao da i njemu može pripadati pravo na samostalnost, nego zato što smatra da se Slovenskom Državom ne rješava problem Slovenaca, da se ne rješava pitanje što ima biti sa živim viškom, sa Slovencima koji ne mogu naći zaposlenje unutar Slovenije, nego prirodno traže slobodan izlaz kojega samostalne države jednostavno nemaju. Osim ovoga, izvanredno važnog pitanja, slovenski narod smatra da bi se osjećao vrlo nelagodno izložen sam, između Nijemaca i Talijana, u svojoj samostalnoj državi.

Čini nam se da su ova dva razloga temeljem političkog osjećanja i orijentiranja Slovenaca.

Zbog oba razloga Slovenci su tražili smještaj u širem prostoru i većoj sigurnosti.

I Jugoslavija im se učinila povoljnim rješenjem, čime su došli u prirodni sukob s Hrvatima. Među ostalim razlozima, i zbog ovoga razloga, oduzet je slovenskom gledanju na Jugoslaviju značaj realnosti, te se ona stvarno pojavljuje za Slovence kao nepovoljno rješenje, kao iluzija.

U razumnom razmatranju ovoga pitanja ne mogu Slovenci reći Hrvatima da bi trebali prihvatiti tezu Jugoslavije samo zato što bi se time učinila prihvatljivijom za Slovence. Isto tako ne mogu Hrvati govoriti da se njih ne tiče mišljenje Slovenaca, jer se na taj način ne postavljaju nikakvi temelji za dobre odnose, nego se, naprotiv, daje Slovencima moralno pravo da idu također bezobzirno svojim putem, što za nas može ispasti vrlo nezgodno.

U političkom obrađivanju susjedskih odnosa u prvom je redu naša dužnost utvrditi sve povoljne mogućnosti za zadovoljenje slovenskih potreba po postojanju Hrvatske Države. Nama, naime, mora biti razumljivo da u krajnjoj liniji u nama leži odgovor na pitanje o realnosti Slovenske Države. Zbog toga ne možemo nikako opravdati odsutnost pogleda i pothvata u hrvatskoj politici u kojima bi bilo očevidno da postoji apsolutna suglasnost s promicanjem i stvaranjem Slovenske Države. Nemamo ni jednog jedinog argumenta protiv postojanja Slovenske Države, ali imamo stotinu povoljnih za njeno postojanje.

Hrvatska je u prošlom ratu dala zaklon mnogim Slovencima, makar smo službeno bili na suprotnim međunarodno-političkim linijama. Ovime je pokazana na osobit način i u izvanredno teškim i složenim prilikama iskrenost prema Sloveniji, te sposobnost Hrvatske da bi mogla definirati politiku otvorenih vrata i u normalnim vremenima za njen višak stanovništva i time omogućiti Slovencima da svoju nezavisnost ne osjete kao zatvor i siromaštvo uslijed vjerojatne prenapučenosti.

U pogledu slovenske nelagodnosti obzirom na Talijane i Nijemce, život je pokazao da u dinamičnim vremenima navale Talijana i Nijemaca obuhvaća istodobno i jednako Sloveniju i Hrvatsku, bez obzira na to tko je na kojoj strani. U prošlom ratu Srbi su bili nosioci službenog neprijateljstva prema Nijemcima i Talijanima, dok su Hrvati bili nosioci službenog prijateljstva. Međutim, na terenu realnosti, Nijemci i Talijani su potražili i definirali prijateljstvo sa Srbima, a kvarili ga i odbijali prema Hrvatima i Slovencima. Očevidno je da protiv dinamičkih želja i pohoda sa Zapada veća sigurnost Slovenije počiva u prijateljstvu i stabilnim političkim odnosima s Hrvatskom negoli sa Srbijom. U mirnim pak vremenima, Slovenija predstavlja vrlo važan,

potreban i jak gospodarski čimbenik u odnosu s Nijemcima i Talijanima, ali bez ikakve opasnosti i konkurencije za Hrvatsku.

Prema tome, Hrvatska politika prema Sloveniji mogla bi načelno biti definirana u sljedećim linijama:

1. Hrvati smatraju da su postojanjem Hrvatske Države prirodno i nužno uvjetovani pogledi, nastojanja i razumijevanja za postojanje Slovenske Države.
2. Hrvati smatraju da je uništavanje povijesnih narodnih individualnosti zločin, te prema tome gledaju u postojanju Slovenije kao potpuno slobodne i nezavisne političke jedinice izraz stvaralačke sposobnosti jednog naroda, povijesno djelo oblikovano kroz stoljeća, koje ima pravo na život i poštovanje, slobodu i nezavisnost.
3. Hrvati odbijaju sve naopake misli barbarsko-imperijalističkog karaktera o likvidiranju, zauzimanju i dominiranju Slovenije i slovenskog naroda.
4. Hrvatska Država imat će otvorena vrata za prirodni višak i oticaj slovenskog stanovništva.
5. U mirnim vremenima Hrvatska i Slovenija mogu stvoriti i učvrstiti najprijateljskije odnose, jer se hrvatska i slovenska gospodarska aktivnost ne pojavljuju kao opasni natjecatelji ni u bližoj, ni u daljnjoj okolini.
6. U dinamičkim vremenima pritiska sa Zapada, interesi Hrvata i Slovenaca su identični, te se prema tome nameće logično shvaćanje i nastojanje u Hrvata da Slovenska Država bude u svakom pogledu što jača.

U ovome ventiliranju odnosa između Hrvatske i Slovenije svakako je najvažnije da mi Hrvati točno shvatimo i osjetimo ono što je povijesno bitno, odlučno i neuništivo u slovenskoj problematici, a da to isto shvate Slovenci o nama. Ako možemo naći dodirnih točaka u ovim životnim pitanjima, lako ćemo doći do sinteza tehničko-političkog reda. Pri tome ne bismo trebali sustati ni ako jedni druge dobro napadnemo i prokritiziramo, kako bismo na taj način likvidirali naše pogreške, zablude i nerazumijevanja, jer na kraju krajeva, nećemo valjda tvrditi da su realizacije hrvatske i slovenske politike u svim vremenima bile savršene. Mi nećemo izbjegavati ni jednu polemiku o ovim pitanjima, pismenu, usmenu, javnu ili diskretnu, jer smatramo da stabilnost slovenske državne ideje počiva isključivo na tome, da li se ona može smjestiti puninom svoje pojavnosti u trajno i pouzdano razumijevanje hrvatske politike, i jer smatramo da je Slovenska Država povijesno, prirodno i nužno rješenje, u kojem Hrvatska može gledati korisnu stabilizaciju svojih odnosa prema jednom susjednom narodu.

Odlučno želimo da bi Slovenci počeli osjećati u pročišćavanju ovih odnosa, da na svojim granicama mogu naći prijatelja povijesnog reda za ostvarenje najviše ideje koju jedan narod može iznijeti, ideje slobode i nezavisnosti.

Ne želimo utvrđivati razloge za međusobni dodir, interese, identične poglede zato da bismo na možebitnoj uniformnosti i nuždi postavili tezu o zajedničkom životu unutar jedne države, s prikrivenom željom da bi se tijekom godina likvidiralo Slovence kao narod, ili s usiljenim

argumentima da smo mi zapravo već i danas jedan narod. Samo to ne! Upravo u isticanju razumijevanja, u traženju identičnih interesa želimo postaviti tezu da će obje države, obje slobode, obadviije nezavisnosti, kao ostvarenja stoljeća, imati trajne i konkretne razloge za međusobno podupiranje i pomaganje, a ne za međusobno uništavanje i slabljenje.

Zastupamo stajalište da je bogatstvo čovječanstva u povijesnim individualnostima i želimo pronaći sve razloge po kojima i u kojima Hrvatska i Slovenija mogu biti kao dva susjeda pozitivnim čimbenicima u manifestiranju ovoga stajališta. Stoga bismo osjetili kao najteže udarce sva djela i sve postupke s hrvatske ili slovenske strane u kojima bi se potkrala tendencija međusobne mržnje, uništavanja, podcjenjivanja ideja slobode i nezavisnosti, kao i bezobzirno isticanje jednostranog i sebičnog političkog djelovanja.

U lokalnoj problematici uređenje Europe ovako postavljeni odnosi između Hrvatske i Slovenije ističu princip slobode kao i praktične političke linije za njegovo trajno održavanje u životnoj realnosti, čime se stvara temelj za održavanje mira i poštovanja između dva naroda. (1952. – Republika Hrvatska, 2: 8/11)

* * *

Moramo točno uočiti slovensku problematiku da bismo znali čega se moramo držati.

U njoj su važne dvije struje: jedna, tzv. liberalna struja dr. Alberta Kramera i dr. Gregora Žerjava, pripada istom onom međunarodnom zadatku koji je Srbiji nametnuo ostvarenje diktatorskog, nasilnog jugoslavenstva protiv hrvatske, zapadnoeuropske ideološke orijentacije kojoj je pripadao i slovenski narod kao cjelina. Ova je struja izrazito protuhrvatska.

Druga struja, tako zvana klerikalna, pod vodstvom dr. Antona Korošca i dr. Mihe Kreka, nije bila u početku postojanja Jugoslavije ni jugoslavenska ni protuhrvatska. Korošec je prigodom jednog govora u beogradskoj Narodnoj skupštini dobacio Srbijancima: „To je vaš kralj, a ne naš”. Kasnije je i ova struja prihvatila Jugoslaviju kao najbolje oportunističko političko i ekonomsko rješenje, te ju je podupirala svim snagama u svim odlučnim časovima kad se Jugoslavija nalazila u teškoćama, poimence 1929. nakon atentata na Stjepana Radića, kad je kralj Aleksandar prijetio raspadom Jugoslavije i zatim proglasio diktaturu.

Slovinci, dakle, nisu imali u životu Jugoslavije i u odnosima prema Hrvatima druge razloge nego samo ili jugoslavensko ideološke ili jugoslavensko oportunističke. Slovenska posebnost bila je uvijek sačuvana jezikom i siromaštvom. No slovenska državnost nije se pojavila ni kao najmanja struja. Slovenci su smatrali da oni ne mogu voditi borbu protiv Jugoslavije u ideji slovenske države, jer su Hrvati kao jači narod bili za Jugoslaviju. I u tom pogledu na mjestu je ispitati ispravnost našeg stajališta.

Kad se jednom jedan naš čovjek (1.) usudio prigovoriti banu Natlačenu u njegovu uredu da Slovenci vode jugoslavensku politiku ističući pri tome svoju hrvatsku državnu ideju, ovaj mu je lijepo odgovorio: „Vi ste osobno za hrvatsku državu, ali vaša je službena politika jugoslavenska“.

Kad je pak jedan nacionalist (2.) predlagao na sastanku hrvatskog domovinskog vodstva, dostatno vremena prije rata, da bi trebalo privući Slovence na zajedničku politiku s Hrvatima, onda je to drugi, ugledni prvak, onemogućio izjavom: „Ma što nas se tiču ti Kranjci“.

To se ipak kasnije malo popravilo.

A kad je jedan naš nacionalist (3.) upozorio jednog i danas vodećeg političara u Sloveniji, dvije-tri godine prije rata, da ćemo mi Hrvati svakako iskoristiti rat da srušimo Jugoslaviju, te da je nužno da Slovenci za taj slučaj imaju neku koncepciju, i predlagao mu da stvore jednu skupinu koja će istodobno s Hrvatima proglasiti Slovensku Državu, ovaj je sav očajan rekao da je za svako pripravljanje kasno.

A kad je 1945. godine, odmah, iza svršetka rata, u jednom logoru predočeno skupini slovenskih političkih predstavnika da to nije svršetak što je hrvatska država propala, nego samo uputa Slovincima da ne mogu voditi jugoslavensku politiku smatrajući je politikom svoje sigurnosti, te da moraju predvidjeti ponovno propast Jugoslavije, onda su u neku ruku izrazili kao zaključak da ne bi bilo uputno da se u svijetu prikazuju kao Jugoslaveni, nego da bi se trebali prikazivati kao Slovenci.

Tek danas, nakon evidentiranja hrvatske državne ideje i nakon dugog političkog procesa, postoji u slovenskom narodu struja koja stoji na stajalištu slovenske države odbijajući ideološko i oportunističko jugoslavenstvo.

Na nama je, dakle, težište odgovornosti da se među Slovincima ojača duh slobode i samostalnosti, a uništi svaki trag jugoslavenstva i svih njegovih ideoloških i oportunističkih izražaja. Njegovim uništenjem unosi se na Balkan čista povijesna ideja: državna ideja za područje Hrvatske, Srbije, Slovenije i Makedonije. Na nama je najveća odgovornost da ova ideja dobije na Balkanu i za Balkan svoju organiziranu vrijednost, da postane realnom funkcijom u razvitku slobode na Balkanu.

(1.) *Bio je to prof. Ivan Oršanić.*

(2.) *Idem.*

(3.) *Idem.*

Stoga treba i na međunarodnom području označiti i prikazati sve i svakoga tko bilo kojim načinom pomaže jugoslavenstvo odgovornim krivcem nereda na Balkanu u prošlosti i u sadašnjosti;

treba tumačiti ispravnost odlučne i neodstupne pozicije hrvatskog naroda u borbi za državu;

nasuprot srpskoj imperijalističkoj poziciji jugoslavenstva treba istaknuti pripravnost na svaku borbu protiv njoj i na svaku organizaciju unutrašnjeg i međunarodnog značenja za uništenje te pozicije;

treba odbiti sve slavensko-rasne, bratske, antigermanske, antilatinske, strateške, ekonomske, proleterske i staleške argumente s kojima se hrani malodušje da bi priznalo činjenicu srbijanskog imperijalizma u održavanju Jugoslavije.

Nasuprot slovenskom oportunističkom jugoslavenstvu treba poduprijeti, cijeniti i isticati valjanost i dostojanstvo slovenskog državnog stajališta s realnim argumentima da slovenski populacioni, ekonomski, turistički i međunarodni razlozi mogu biti i moraju biti usklađeni s postojanjem hrvatske države; treba isticati da će svaki oblik jugoslavenstva donositi takve nesreće i udarce slovenskom narodu, kraj izravne odgovornosti za njih, da ih jugoslavenski oportunizam nikada ne može nadoknaditi. (1958 – Republika Hrvatska, 97:25/27)

HRVATSKA I MAĐARSKA

Za razmatranje odnosa između Mađarske i Hrvatske, korisno je istaknuti ono što hoće Mađarska od Hrvatske, kao i ono što hoće Hrvatska od Mađarske. I za to nam stoje na raspolaganju skoro tisuću godina i što je u njima izraženo sigurno je vrijedno pažnje.

Ukratko rečeno, tih tisuću godina kažu da je Mađarska htjela u krajnjoj liniji uništiti Hrvatsku da bi direktno došla na more, dok Hrvatska nije od Mađarske u stvari ništa htjela.

* * *

Unatoč tome što naš prostor definira jednu obrambenu kategoriju silne i odlične snage, ne možemo ga razmatrati izvan vrlo raširenog i povezanog lanca lokalnih i svjetskih događaja. Definirati odnose između Mađarske i Hrvatske izvan pogleda u taj cijeli lanac pojava jednostavno nije moguće. Pokušaj mađarske ofenzivne kategorije da uokviri i izolira hrvatsku sudbinu u svoj okvir nije uspio, te predstavlja historijsku zabludu.

Mađarski narod nije nikada izračunao da nema dovoljno fizičke snage za gospodarenje nad Hrvatskom, da on nije sam koji bi upravljao svojim ofenzivama u hrvatski prostor i da na slabosti i uništenju hrvatskog naroda Jadransko more ne postaje mađarskim morem. Naprotiv, upravo kad je Mađarska zadavala hrvatskom narodu najteže političke, moralne i ekonomske udarce u prvoj fazi ovoga svjetskog rata (1914.-1918.), hrvatski se prostor zatvara Mađarskoj, jer se pojavljuju srpska i talijanska ofenzivna kategorija. Pa i za vrijeme austro-mađarskog političkog konzorcija, kad se hrvatska obrambena kategorija ljuljala sad u naručje austrijskog, sad mađarskog imperijalističkog umiljavanja da bi tresnula u času njihova sporazuma, Mađarska nije mogla ni smjela smatrati da bi se nalazila na putu trajne pobjede.

Cjelokupno mađarsko nastojanje da se silom stvori velika mađarska nacija u rasno-biološkom i pravno-političkom pogledu, da se oduzme što više teritorija i stanovništva od svih susjeda i da se mađarska ofenzivna kategorija stabilizira kao trajna dominacija, historijski propada.

Unatoč tome, sva je mađarska politika i propaganda u pauzi od prve faze svjetskog rata do druge ispunjena zahtjevima za našim teritorijem kao za nekim vlastitim sastavnim dijelom, što će reći da je mađarska ofenzivna kategorija stalno podržavana u zabludi. Za vrijeme druge faze

svjetskog rata (1939.-1945.), u kojem Hrvatska manifestira svoju državnu nezavisnost, a Mađarska uzima čak i Međimurje, vladali su između Mađarske i Hrvatske najhladniji odnosi, jer je ofenzivna mađarska kategorija osjećala povrijeđenost u svom dominatorstvu, a hrvatska defenzivna kategorija u svojoj nacionalnoj nezavisnosti i cjelokupnosti.

Historijske zabune kao da nemaju oči, nego moraju biti uništene u korijenu, jer dok je najmanja nada moguća, zabluda cvjeta.

Kao što je Mađarska za vrijeme Austro-Ugarske slabila svoju krunsku sestru Hrvatsku, ne videći da uništava vlastitu historijsku sigurnost, tako to isto nije vidjela ni Italija za vrijeme druge faze svjetskog rata. I ona je smatrala da se njena sigurnost jača ako biološki i politički slabi, uništava i vrijeđa svoga saveznika Hrvatsku. Mađarska je htjela čak i Međimurje, a gdje je sada; Italija je htjela Split, a gdje je sada? *Ofenzivne kategorije naših susjeda ne vide da međunarodna funkcija hrvatskog prostora ne može biti izručena imperijalizmu ni jedne od njih.* Suvišno je pitati, a gdje su Turci s njihovom ofenzivnom dinamikom. Svakako je uputno istaknuti da ni srpska ofenzivna kategorija nije ništa naučila iz događaja od godine 1941. – 1945. Dobro je uzeti zemljopisnu kartu iz tih vremena pa pogledati kako ona izgleda u unakrsnoj vatri sila koje postoje. I ta bi kategorija mogla jednog dana mnogo toga pitati, unatoč tome što ima još i danas Hrvata koji smatraju da čine dobro djelo izmišljajući kako bi se moglo uništiti cjelovitost onoga prostora, kojega su morali napustiti najsilniji imperijalizmi svjetske povijesti i koji se historijski izrazio toliko moćnim u svojoj obrambenoj dinamici.

No dinamika mađarske ofenzivne kategorije nije samo u lancu veza smjerom prema Jadranu, nego i prema Slovačkoj, Rumunjskoj i Srbiji, što znači da svaki mađarsko-hrvatski pokret nužno pomiče sve niti u slovačko-mađarskim, rumunjsko-mađarskim i srpsko-mađarskim odnosima.

Egzistencija te povezanosti, egzistencija toga lanca *kao političke aktualnosti i aktivnosti*, onemogućuje i isključuje mađarskoj ofenzivnoj kategoriji svaki dominatorsko-imperijalistički uspjeh trajnog karaktera, bilo na račun Slovačke, Rumunjske, Srbije ili Hrvatske. Funkcija imperijalizma historijski je završena, kao što je jednog dana bila završila funkcija, recimo, perzijskog, turskog, španjolskog imperijalizma itd.

To mi vidimo, to tako jeste, ali to ne vide svi Mađari, a konačno oni su nosioci vlastitih ideja, realnih i irealnih.

I zamislimo si mi još jednom živjeti u zajednici s Mađarskom, u jednoj jedinoj ideji koju je Mađarska manifestirala, a koje se nikako ne odriče: Velika Mađarska, unutar čijeg se nasilja moraju osjećati sretnim svi narodi oko nje da pomalo nestanu. Vrlo je vjerovatno da je ova ideja, potpuno neodgovarajuća fizičkoj snazi Mađarske, oslabila nestankom feudalnog sustava i pljačkaške supstance mađarskog građanskog društva, što bi u svakom slučaju bilo korisno za život Mađarske i svih njenih susjeda. Jer, ako bi, naime, Mađarska ustrajala u svojim imperijalističko-aneksionističkim nastojanjima na području realne mađarske politike, te ih pokušala povezati s politikom bilo koje velike imperijalističke sile ili hvatati prednost unošenjem intriga i varavih pomoći Srbima protiv Hrvata, a Hrvatima protiv Srba, ili popuštati časovito na

jednoj strani da bi mogla izvršiti pritisak na drugoj, što je sve moguće, vrlo vjerojatno i normalno svakome tko je pročitao mađarsku političku povijest, onda bi se nužno morala oblikovati jedna zajednička politika za obranu i za uništenje takvih nastojanja. Ako bi Slovačka, Rumunjska, Srbija i Hrvatska umjesto obrambene politike protiv mađarskog aneksionizma osnovanog na starom zauzimanju teritorija u vremenima Austrougarskog imperija, postale obuzete istim takvim ludilom u opravdanoj reakciji, pa definirale jednu zajedničku ofenzivnu politiku, što bi bilo od Mađarske? Što bi bilo od Mađarske kad bi sve susjedne zemlje upravile istu takvu ideju prema Budimpešti kakvu Budimpešta upravlja prema svim tim zemljama? I ako bi takva ideja bila isto tako intenzivna, onda od Mađarske ne bi ostalo ništa.

Kompleks mađarskog rasnog straha koji se naslonio na germanski imperijalizam protiv slavenske opasnosti nema historijskog opravdanja, jer niti su Hrvati niti Srbi niti Slovaci niti Poljaci, a niti Rumunji izrazili bilo kakvu tendenciju uništenja mađarskog naroda. Prema tome mađarska rasno-politička i misionarska ofenzivnost uperena na sve strane objektivno i historijski predstavlja čisti imperijalizam za kojega je nastupilo najbolje vrijeme da bude smatran i u mađarskoj političkoj djelatnosti isključivo prošlošću.

Prošlost je doduše bila sklona mađarskim imperijalističkim nastojanjima, dok je Mađarska bila u sklopu početnog germanskog imperijalističkog oblikovanja, tj. za vrijeme Austro-Ugarske. No već u drugoj fazi ovoga svjetskog rata otkriva se da Njemačka može trebati Mađarsku čak i za svoj rasno-ekonomski imperijalizam, ali ne može poslužiti Mađarskoj za njen. Prema tome u igri sila nije jasno da bi mađarski imperijalizam mogao osigurati njemačku potporu za trajni uspjeh. Talijanski pak imperijalizam ne treba Mađarsku na Jadranu. Istina je također i to da su Hrvati zbog svoje defenzivne kategorije, tj. zbog odsustva vanjsko-političkih pogleda, osjećaja i inicijativa ostavljali Mađarima mogućnost da se na drugim stranama aneksionistički stabiliziraju, kao i to da se ni Slovenci ni Srbi ni Rumunji nisu istaknuli kao neka opasna vanjsko-politička prijetnja Mađarima u njihovim pothvatima protiv Hrvata, ali to je tako bilo u prošlosti, za vrijeme Austro-Ugarske.

Već propašću Austro-Ugarske biva Mađarska prikliještena međunarodnom kompozicijom Male Antante, što znači da je ma kakva međunarodna zajednička inicijativa među susjednim zemljama Mađarskoj u stanju uništiti mađarski imperijalizam i uvijek dokazati njegovu historijsku besmislenost.

Ni po čemu pak nije jasno da se protiv mađarskog imperijalizma ne može sastaviti uspješna kompozicija i na bazi slobodnih država, kad je to bilo moguće između politički slabe Čehoslovačke i Jugoslavije.

Mađarska težnja za morem, postupno ili najednom, ne može se ostvariti imperijalistički niti silom niti stavljanjem krpica, ni hrvatskom glupošću, niti legitimizmom, niti intrigantskim niti zabrinutim, niti diskretnim plašenjem sa Srbima i Talijanima.

Obrambena kategorija hrvatskog prostora toliko je beskrajno snažna da nitko ne može imati trajno Jadrana bez, mimo i protiv hrvatskog naroda. Dok to ne shvate svi i apsolutno svi, dotle

Jadrana nitko imati neće. U priznatoj nezavisnosti Hrvatske, u miru i redu, hrvatska obala pripadala bi svima jednako; ona bi jednako bila mađarska, srpska, talijanska, austrijska, slovačka, poljska, bugarska i rumunjska. Ovako Jadran nije ničiji, on je mrtvo more, jer imperijalizam hoće dominaciju i isključivost. Prema tome, kad Mađarska definitivno prizna cjelovitu i jedinstvenu Hrvatsku, bez osiguravanja na Sjeveru da bi mogla prodirati prema Jugu, bez javnih i tajnih prijetnja srpsko-talijanskih dioba, bit će na Jadranu na mađarskom moru, i to ne samo na Rijeci, nego u svim hrvatskim lukama.

Hrvatska treba samo jedno: priznanje najviše ideje obrambene kategorije njegova prostora, a onda bi najprimitivnija trgovačko-politička mudrost zahtijevala izlaganje svih hrvatskih luka uz najpovoljnije uvjete svim narodima neposredno povezanim u lancu interesa oko toga prostora. Ako je snaga toga prostora izdržala toliki broj imperijalizama (bizantski, venecijanski, turski, austrijski, mađarski itd.) u funkciji njihova vlastitog uništenja, *kako bi se mogla osjećati ugroženom u funkciji opcije priznavanja i suradnje?* (1953. – Republika Hrvatska, 10:2/9).

HRVATSKA I SRBIJA

Uređenje odnosa između Hrvatske i Srbije predstavlja vrlo važnu stvar kako za Srbiju tako i za Hrvatsku (kao i za njihove susjede), te zbog toga o njima treba raspravljati. Ako se, naime, ništa ne raspravi i na temelju raspravljanja ništa korisna ne zaključi, onda nema drugog izlaza doli sile, kojom se, kako smo vidjeli, ništa ne rješava, nego samo obmanjuje. Samo naivne osobe mogu misliti da je izvor sile uvijek na istoj strani pa da, prema tome, druga strana ne može doći u priliku vraćati dugove.

Svakako bi, dakle, najbolje bilo riješiti sve odnose između Srbije i Hrvatske raspravljanjem u konkretiziranju svih pitanja.

Osnovna je pak stvar u konkretiziranju tih pitanja da postoje Srbija i Hrvatska, srpski i hrvatski narod, te da se tisuću godina srpske i tisuću godina hrvatske povijesti oblikovanih na dva posebna teritorija i različitim povijesnim orijentiranjima, ne mogu sada najjednom izbrisati i pobrkati.

I konačno, zašto?

Ako nije nikakav grijeh ni zlo što postoje, recimo, Italija i Francuska, talijanski i francuski narod, zašto bi nakon tisućugodišnje činjenice trebalo vršiti nasilje, upinjati se i dokazivati da Srbija i Hrvatska ne postoje, nego da se radi o jednoj zemlji – Jugoslaviji, i o jednom narodu – jugoslavenskom? Zar je teže poći od činjenice o postojanju Srbije i Hrvatske, srpskog i hrvatskog naroda, a jednostavnije, možda, od „Jugoslavije“ i od „jugoslavenskog naroda“? Tisućugodišnje susjedstvo Srbije i Hrvatske, srpskoga i hrvatskoga naroda, ne poznaje ni jedan međusobni rat, ni jedan međusobni sukob, ni jedno međusobno klanje. Nametanje, naprotiv, Jugoslavije i jugoslavenstva predstavlja niz zločina, predstavlja uništavanje Srbije i Hrvatske, Srba i Hrvata.

Postaviti se, dakle, u raspravljanju na stajalište Srbije i Hrvatske, srpskoga i hrvatskog naroda, znači stati na stajalište tisućugodišnjeg činjeničnog stanja, na stajalište tisućugodišnjeg mira.

Postaviti se, pak, u raspravljanju na stajalište Jugoslavije i jugoslavenstva, znači postaviti se na stajalište nasilja, zločina, uništavanja, brisanja – a zašto?

Time što postavljamo za temelj raspravljanja o odnosima između Srbije i Hrvatske tisućugodišnje činjenice, tj. Srbiju i Hrvatsku, ne želimo izbjeći ni mimoći raspravljanje o Jugoslaviji i jugoslavenstvu, jer bi to značilo nojevski stavljati glavu u pijesak. Jugoslavija i jugoslavenstvo, makar oblikovani kao nasilje i zločin, nisu pali neorganski iz oblaka, nego predstavljaju životne varijante u kompleksu povijesnih događanja.

Jugoslavenstvo je, u prvom redu, hrvatska orijentacija, orijentacija osjećaja hrvatske inferiornosti na maglovitoj liniji slavenstva u strahu od navaljujućeg germanstva i latinstva. Svi su poznatiji Jugoslaveni zauzimali neprijateljski stav prema Austriji (germanstvu), prema latinstvu (čak i Katoličkoj crkvi), a pokazivali istaknute naklonosti prema maloj Srbiji i Bugarskoj kao konkretnim sastavnim dijelovima u koncepciji praktičnog jugoslavenstva. Srbi, međutim, niti su ikada doživjeli rađanje jugoslavenstva na ovaj način, niti su ga mogli doživjeti. Oni su Austriju i Italiju, latinstvo i germanstvo, doživljavali kao dodir sa stranim zemljama, jednom povoljno drugi put nepovoljno, kako to već biva u političkoj i vojničkoj igri. Oni doživljavaju slavensku liniju kao stvaranje Srbije, srpske nezavisnosti, srpske veličine, koja u borbi s Turcima i kroz različite manevre postaje sve veća. Srbija na liniji slavenstva razvija osjećaj srpstva u pozitivnom smislu; Srbi doživljavanju impuls k moći, afirmaciji, superiornosti, a Hrvati impuls ka spašavanju, predanosti, nemoći, inferiornosti, osjećaj u negativnom smislu.

Pašić hoće afirmaciju Srbije i nekako mu ne godi Jugoslavija.

Trumbić hoće Jugoslaviju da spašava Hrvatsku.

U ovim se dvjema tezama, od kojih srpska ima sve oznake povijesne superiornosti, a hrvatska povijesne inferiornosti, stvara Jugoslavija, i posve je prirodno da superiorna teza dominira. Jugoslavija postaje afirmacija Srbije, postaje Velika Srbija, postaje afirmacija povijesnog impulsa u kome se kretao srpski narod. Ne prolazi dugo vremena, te Hrvati osjećaju da su stvarno prešli iz jednog zatvora u drugi, iz Austro-Ugarske u Jugoslaviju.

I započinje borba za ponovno spašavanje.

Vrijedno je usput spomenuti, kako su i Starčević i Radić osjetili da je jugoslavenstvo za Hrvate zlo.

Starčević genijalno uočava inferiornost jugoslavenske teze, te ističe prirodnu, državnu, i stoga superiornu, tezu naroda. Radić jedini protestira godine 1918. kad hrvatski političari plivaju u Jugoslaviju i konačno bude ubijen usred Beograda u ime jugoslavenstva kao afirmacije velikosrpstva.

U borbi za spašavanje Hrvati se opredjeljuju u dva smjera: u borbu za potpunu nacionalnu nezavisnost i u „borbu” za postizavanje ravnopravnosti unutar Jugoslavije.

Ova želja za ravnopravnošću iskočila je kod Hrvata kao najviši doživljaj u hrvatskom spašavanju na jugoslavenskoj liniji.

Superiorna pak teza dovodi do oružanog sukoba da prisili protivnika na jednakopravnost, načelno i stvarno.

Hrvati doživljavaju svoj psihološki maksimum u godinama od 1941. do 1945. u željenju nezavisnosti i u borbi za nezavisnost, što postaje stvarnim temeljem za učvršćenje ideje nezavisnosti u pozitivnom smislu, za povijesnu afirmaciju svoje superiorne teze.

Srbi, međutim, spašavaju Jugoslaviju, spašavaju svoje pozicije; hvataju se jugoslavenskog imena, da po njemu nešto spašavaju i upravo se boje srpskog imena, jer osjećaju da ono ne znači mnogo i da u njemu ništa nema; oni u svom i po svom imenu doživljavaju osjećaj inferiornosti.

Srbi traže spas i svoju moć u jugoslavenstvu, jer su izgubili osjećaj da je u srpstvu moć.

Srbi su danas u impulsu spašavanja srpstva mimo svoje prirodne povijesne linije, dok su Hrvati u impulsu afirmacije svoga prirodnog hrvatskog osjećaja, te se prema tome nalaze u superiornijem položaju od Srba i historijski im u međusobnom odnosu pripada prednost i nadmoć. Srbi, gubeći smisao za definiranje Srbije na realnoj povijesnoj podlozi i gurajući se inferiorno na imaginarni teren jugoslavenstva, protiv kojega vrije hrvatska superiornija životna teza, nužno će se morati pomiriti sa činjenicom da im drugi definiraju mjesto i mogućnost na terenu realnosti.

Možda nije ni potrebno naročito isticati da je jugoslavenstvo kod Hrvata izgubilo svoju prividnu povijesnu opravdanost, jer Austro-Ugarska ne postoji niti je aktualan germanski pritisak; jer je opasnost od Italije izgubila izgled velike važnosti, i jer su se na liniji slavenstva Srbi izrazili s istim značajem kao i Talijani, Nijemci i svi drugi narodi. Dakle: otpali su svi nekad živi razlozi za oblikovanje jugoslavenstva. Naglasivši, osim toga, prirodni razvitak ideje državnosti, jugoslavenstvo je na hrvatskom terenu izgubilo sve organske mogućnosti postojanja.

Budući da su Srbi prihvatili i doživjeli jugoslavenstvo kao afirmaciju srpstva u njegovom imperijalističkom izdanju, kao afirmaciju konkretne političke, vojničke, ekonomske i vjerske moći, dakle, kao pojavu primarno i iznad svega vezanu na sebe i u sebi, a onda joj tek dali važnost obzirom na Nijemce, Mađare, Talijane, Slavenstvo itd., to bi oni htjeli i dalje nastaviti u istom smislu, tim više, što je oslabljena u svom prirodnom razvitku sposobnost za osjećanje i definiranje srpstva izvan, bez i mimo ove moći, tj. bez realnih pozicija, osvojenih dok su Hrvati bili pod impulsom jugoslavenstva i molećive ravnopravnosti, a bez svoje naglašene državne ideje. Kako je sad na hrvatskoj strani nestalo tog jugoslavenskog impulsa i kako je ideja hrvatske nezavisnosti jaka, to je prigoda za srpsko doživljavanje jugoslavenstva izgubila objektivnu vrijednost na terenu realnosti, – iako ne u srpskim osjećajima. I to je baza srpske dileme za budućnost: staviti srpstvo na tračnice povijesne određenosti i likvidirati jugoslavenstvo kao osjećaj i perspektivu realnosti, ili se i dalje gubiti na privlačnoj ali neodrživoj jugoslavenskoj iluziji.

U vezi s jugoslavenskom varijantom u težnjama s hrvatske strane i s velikosrpskom afirmacijom sa druge strane koji su težili konkretizaciji u okviru jedne države, iskočio je jedan izvanredno jaki faktor: Srbi u Hrvatskoj. Oni tijekom vremena postaju najjačim argumentom jugoslavenstva Hrvatske prema vani i najjačim čimbenikom velikosrpstva unutar Hrvatske i Jugoslavije.

Srbi u Hrvatskoj osjećaju da velikosrpska dominacija na tlu Hrvatske može postojati samo u koncepciji jugoslavenstva koje je u dugom periodu vremena imalo značiti likvidaciju hrvatstva kao imena, kulture, vjere i ekonomije i kao afirmaciju srpstva u njegovom supstancijalnom smislu, a bez srpskog imena.

Upravo zbog očekivanih uspjeha toga srpstva na hrvatskom području u politici, ekonomiji, kulturi itd., Srbijancima je iz Srbije bilo lako preboljevati gubitak srpskog imena; osjećali su da se sve afirmira, zataškavajući ime.

Hrvati su pak osjetili ovu funkciju Srba u Hrvatskoj u njezinoj potpunosti. Osjetili su u njoj i po njoj da bi Hrvati trebali izgubiti sve, tj. nestati kao povijesna supstancija, s imenom i bez imena. Zbog toga se hrvatski osjećaj upravlja protiv njih, odnosno, protiv njihove duboke uništavajuće povijesne funkcije.

Hrvati su pak osjetili i doživjeli Srbe u Hrvatskoj tako ispravno i potpuno da je njihova funkcija u potencijalnom smislu za svagda završena. Oni više ne mogu govoriti o jugoslavenstvu, jer Hrvata Jugoslavena tako reći nema. Prema tome postaje očevitim, zbog točno definiranog kruga, da je jugoslavenstvo varka za imperijalističko presizanje Srbije za hrvatskim područjem pomoću svoje pete kolone.

Kako smo već rekli, srpstvo povučeno u jugoslavensku konkretizaciju traži sada spas u jugoslavenstvu, jer je izgubilo prirodni osjećaj snalaženja na bazi Srbije, te povijesnog i realnog srpstva i zbog toga je, očevitno, u inferiornoj idejnoj i psihološkoj poziciji. I u svakoj drugoj; jer – kako se može, nakon svega što je bilo i što se događa na hrvatskom području, afirmirati srpska supstancijalnost pod firmom jugoslavenstva, a da to ne bi bilo neprestano u pitanju i u znaku mogućnosti obrata, za koje smo vidjeli kakve oblike mogu imati.

Srbi, koji su impuls srpstva za afirmacijom slobode i nezavisnosti razgradili i utjelovili u jedan povijesno krivo montirani imperijalizam i prepotenciju i tako mu pokvarili unutarnju čistoću i prirodnost; koji su imali sve momentalne koristi što ih pružaju pozicije dominiranja i prepotencije, pretvorili su srpstvo u sadržaj bez vrednota i vrlina. Srpski se narod morao pretvarati u diktatorski narod, jer je to tražila pozicija dominacije; u narodu kojega se inteligencija priučavala na ekonomske koristi, bez odgovornosti i savjesti, što je pozicija dominacije obilno pružala u državnoj upravi, i u ekonomskim ustanovama, diplomaciji, kreditima itd.; pretvorila se u gotovane i uživatelje u kojima je nestao svaki moral, junaštvo, savjesnost itd., što je došlo do izražaja i god. 1941.

Istina je da su Srbi imali velike koristi od jugoslavenstva, ali uz bezuvjetno prihvaćanje osobina i primjenjivanje metoda koje ni samo srpstvo ne može cijeniti u ozbiljnoj duhovnoj i političkoj analizi, a kamoli poslužiti se njima na internacionalnom političkom tržištu.

Srbima Hrvatske nije teško živjeti u takvoj duhovnoj i mentalnoj strukturi, jer oni sve rekompensacije nalaze u materijalnim koristima i u položajima dominatorske prednosti, ali narod Srbije mora osjetiti da je potpuno prazan i da jugoslavenstvo nije zapravo ništa, a najmanje ideja u kojoj se može pozitivno oblikovati čovjek i narod – i pogotovo nije ništa ako mu se ne može čisto i bistro kazati, dokazati i jamčiti da će on neprestano imati od toga materijalne koristi, kao što je to bilo do sada.

Osim toga, Srbi su u Hrvatskoj izgubili ono što svaki čovjek nosi koji je uživljen i smješten u svojoj nacionalnoj sredini: osjećaj časti, ponosa, savjesti, vrijednosti itd. Kao poklonici Austrije, Mađarske, Hrvatske, Italije i Turske, oni ustvari ne predstavljaju nikakav vrijednosni kolektiv sa stabiliziranim osobinama, nego su tek pojedinci koji su nastojali doći do što boljih materijalnih položaja kao udvorice, denuncijanti, sluge niskog i visokog ranga, a bez obzira na savjest, ponos, čast i vrline.

Srbi Hrvatske unijeli su u srpsku afirmaciju na liniji jugoslavenstva svu rugobu i bljutavost bezobzirnosti, neodgovornosti, gramzljivosti i bahatosti, gdje su po tome uspjeli definirati srpstvo u očima Hrvata isključivo na taj način. Međutim, to nije srpstvo Srbije, to nije srpska povijesna realnost, to je realnost srpskih beskućnika na hrvatskom tlu koja se u povoljnom času unijela sa svom svojom inferiornošću u srpski tijek zbivanja.

Na iskrivljenoj liniji povijesnog događanja Srbi Hrvatske unijeli su inferiornost svoga stanja i manifestiranja u kompleks srpske težnje za afirmacijom. No ni jedan narod, ma u kakvim prilikama živio, kao zajednica ne može postojati i biti bez impulsa vrednota, pa tako ni srpski narod. Međutim taj je impuls potisnut dominantom srpske inferiornosti iz Hrvatske, u kojoj se započela preoblikovati supstancijalnost povijesnog srpstva. Srbi iz Srbije nisu to mogli ili, bolje reći, nisu to htjeli uočavati zbog varave i privlačne grandioznosti posvema vanjskog i akcidentalnog značaja, kao npr. uvećavanja i uljepšavanja Beograda, Velike Srbije nasuprot maloj Srbiji, „velike” vojske, diplomacije, birokracije, luksuza i svih mogućih oblika pompozne vanjštine. Srbi su podsvjesno osjećali supstancijalnu inferiornost „Švabe iz preka”, to jest Srba iz Hrvatske, ali varava vanjština i efektivne materijalne koristi svele su to na nebitnu konkurenciju koja se uljuljala u istu liniju inferiornosti, uništavajući aktivni utjecaj i razvitak elemenata vrijednosti. Prema tome, u jugoslavenstvu kao konkretizaciji velikosrpstva, oblikovana je jedna socijalna kategorija najgore vrste, jedna nakaznost i degeneracija koje će se Srbi kad-tad stidjeti, jer će otkriti da je impuls vrednote srpskoga naroda bio potpuno odsutan, reduciran i umrtvljen. Jasno je da sve dotle dok osjećaju da u jugoslavenstvu imaju neke šanse za održavanje položaja, šanse za „realno osjećanje” jugoslavenstva, tj. srpstva u najgorem izdanju, oni neće htjeti priznati defektni i inferiorni karakter jugoslavenstva. Ali kad jednom budu „oslobođeni“ tih položaja, što se konačno dogodi narodima i imperijima jačih razmjera (Austro-Ugarska, Turska, Engleska itd.), onda će biti prisiljeni osloniti se na onakve elemente svojeg ondavremenog sadržaja kakvi jesu, i konstatirat će da svi ti elementi predstavljaju istaknute oblike nepodopština i zala na kojima ne može počivati zdravi razvitak jednog naroda. Osloboditi se od jugoslavenstva za srpski je narod slično oslobođenju čovjeka od razvratnosti. Oslobođenje nije lako, ali je za

uređeni i samostalni život čovjeka neophodno potrebno. U stvari, što god se Srbi kasnije oslobode jugoslavenstva, to će se kasnije osposobiti za odgovorni i uređeni politički život, to će kasnije primijetiti inferiornost i defektnost svoje povijesne linije. Najteže bi moglo za Srbiju biti to da ona u nojevskoj grandomaniji i „jugoslavenskoj” ili, bolje rečeno, velikosrpskoj zaslijepljenosti ispusti iz vida građenje i pripravljanje realnih pozicija srpstva, te zbog osvete ili sličnih razloga izgubi ne samo jugoslavensku dominantnu poziciju, nego i realnu srpsku poziciju za koju se nitko neće zanimati niti znati koja je, kad to nije zanimalo i ne zanima ni same Srbe. Ni po čemu pak nije jasno da bez hrvatskog jugoslavenstva može cvjetati i biti sigurna velikosrpska dominanta, okružena Hrvatskom, Albanijom, Makedonijom, Grčkom, Bugarskom, Rumunjskom i Mađarskom. Svakako je vjerojatnije očekivati sve samo to ne, nasuprot još jednom pokušaju obnove jugoslavenstva.

Jugoslavenstvo kao i sve faze velikih i malih oblika imperijalizma historijski gube tlo pod nogama u Europi; jugoslavenstvo gubi mogućnost smještaja u općem kompleksu ideja i naklonosti, pa je prema tome za srpstvo logički nužno tražiti realne pozicije za svoju egzistenciju.

Srpstvo se u tezi jugoslavenstva pojavljuje inferiorno ne samo u odnosu na Hrvate, nego, bez sumnje, i na stanje ideja u svijetu.

Problematika se raspravljanja svakako svodi na to da li se odnos između Srbije i Hrvatske može postaviti na osnovu stvarnog povijesnog srpstva i hrvatstva, Srbije i Hrvatske, bez jugoslavenstva, u smislu nekog hrvatskog spašavanja od Germana i Latina, i bez jugoslavenstva, po kojem se ima spašavati velikosrpski izljev izvan povijesnog srpstva i Srbije. Konačno je očevidna istina da jugoslavenstvo i Jugoslavija ne spašavaju Hrvate ni od čega, niti osiguravaju Veliku Srbiju i srpstvo. Prema tome, treba se vratiti na povijesne realnosti: Srbiju i Hrvatsku, Srbe i Hrvate.

Kao povoljna mjera za vjerojatno solidnije i razboritije raspravljanje, nužno je da riječi Jugoslavija i jugoslavenstvo nestanu iz njih, te da u raspravljanjima mogu sudjelovati samo Srbi iz Srbije i Hrvati iz Hrvatske, Srbima iz Hrvatske ili Hrvatima iz Srbije nema mjesta u raspravljanju o povijesnim odnosima između Srbije i Hrvatske, jer oni nemaju osjećaj povijesne realnosti niti Srbije niti Hrvatske, budući da su na tom tlu slučajni, a ne prirodni čimbenici, te u raspravljanje ne mogu unijeti ništa drugo doli isključivanje i laž, laž o jugoslavenstvu Hrvatske, laž o spašavanju Hrvatske u jugoslavenstvu, laž o veličini i sigurnosti srpstva u jugoslavenstvu, te svoje časovite osobne razloge koji nemaju nikakve veze s trajnim povijesnim osjećajima o sudbini naroda.

U kompleksu raspravljanja o odnosima između Srbije i Hrvatske potrebno je donekle istaknuti i to da mi nismo nikakva braća i da takve tvrdnje spadaju u ludost, nego da se radi o dva naroda koji moraju živjeti jedan do drugoga, pa onda kao takvi razborito razgovarati o svim pitanjima koja između dva naroda postoje, isključivši sve ideje koje tisućugodišnja povijest ne pozna i isključivši sve ljude koji nisu tisućugodišnje definirani.

U ovom se raspravljanju pojavljuje izvjesno neugodno isticanje, naime, da bi Srbija trebala napustiti Srbe u Hrvatskoj, u čemu, očevidno, nema izbora; ili proslijediti liniju jugoslavenstva na bazi isticanja da su hrvatske zemlje srpske zbog doseljenih Srba u hrvatske krajeve bježanjem ispred Turaka (čime hrvatski krajevi nisu prestali biti hrvatski), ili prihvatiti Srbe natrag, jer Turaka više nema, ili jednostavno i ispravno smatrati da na granicama između Hrvatske i Srbije prestaju sva prava jednih prema drugima i da započinje apsolutno poštivanje, *u kojem bi slučaju Srbi u Hrvatskoj normalno živjeli kao i Hrvati*.

Svakako bi bilo loše pokvariti realna raspravljanja s infantilnim deklamacijama o bratstvu, o mogućnosti jugoslavenstva na temelju ljubavi i jednakopravnosti, te tako sa sladunjavom i milozvučnom frazeologijom, licemjerstvom i usiljenim idealizmom sakriti perspektive hladnoga noža koji upućuje na razumnost i hladno rasuđivanje.

Otkud, konačno, upravo Srbi i Hrvati upotrebljavaju te glupave laži o bratstvu kad to nitko ne čini u uređenju svojih odnosa. Time se ne može nikoga više obmanjivati i to je neozbiljno. Kakve su to barbarske i neznanstvene zaostalosti o nekom specijalnom bratstvu; valjda smo mi na koncu konca braća i s Poljacima i s Nijemcima i s Norvežanima, Francuzima itd., jer smo ljudi. Kakvo je to usiljavanje ljudske pameti, ljudskih osjećaja, povijesti i znanosti da su Hrvati neka posebna braća sa Srbima i da onda moraju radi toga naročito izumljenog bratstva, od kojeg se brane politički i oružjem, prihvatiti jugoslavenstvo, izvor zla, zločina i svih vrsti nakaznosti, mjesto da ozbiljno, kao i svi drugi ljudi i narodi, razgovaraju i raspravljaju.

Nikakve Jugoslavije na bazi pretpostavke o ravnopravnosti među braćom, nego stvarna ravnopravnost na granicama dviju zemalja, dviju država, dvaju naroda. Samo to, i ništa drugo, može biti osnova poštenoga raspravljanja o odnosima između Hrvatske i Srbije.

Jugoslavenska srpska linija znači rat, prema mogućnostima i prilikama, i u tom pogledu nema smisla ništa raspravljati; srpska državna linija i hrvatska državna linija dva su temelja za raspravljanje, i na tim temeljima nije uopće jasno zašto bi između Srbije i Hrvatske bio rat. Tako barem glasi tisućugodišnji zakon prošlosti.

U raspravljanju o odnosima između Srbije i Hrvatske u smislu tog zakona nemamo potreba ulaziti u pitanja Srbije i srpskog naroda. Za nas su Srbi susjedi, a ne braća, odnosno braća toliko koliko i svi narodi svijeta. Ne bismo čak željeli napadati Srbe ni zbog toga što nisu htjeli priznati Hrvatima ravnopravnost u okviru Jugoslavije, to jest ono što je u elementima povijesnog procesa bilo moguće, jer – oni su čas hrvatske inferiornosti iskoristili, kako je to konačno u životu razumljivo. Ali sad kad je očevidno da je poslije neznatan broj onih koji još uvijek misle, zbog raznoraznih prilika, naivnosti, interesa i gluposti, da bi mogla postojati i neka jugoslavenska ravnopravnost, sada kad je hrvatski narod više nego svjestan svoje snage u otporu protiv iskorišćavanja prilika, dakle, kad je vrijeme sazrijelo da pohod završi, sad bi Srbi mogli reći: „Što smo digli, digli, dobro nam je došlo; više se ne može ni silom ni obmanom, ni sporazumom; moramo drugim putem, jer živjeti jedni kraj drugih moramo”.

Mi ćemo Hrvati pak reći: „Dobro ste nas udesili, jer smo bili naivni, ali sad više ne ide, vi to vidite, pa ćemo urediti susjedske odnose na bazi stečenih iskustava i povijesnih određenja, unatoč toga što je na nama red da 'dugove' vraćamo”.

U našem stajalištu nema mjesta raspravama još zaostalih i zatucanih Jugoslavena koji neprestano plaču što Srbi nisu priznali Hrvatima ravnopravnost, te ih napadaju da su krivi za propast Jugoslavije. Oni to čine samo zato da bi u neku ruku spasili svoj „idealizam“ u kojem su izgradili „kuću od karata“, jednu lijepu, bratsku, ravnopravnu Jugoslaviju i koji, zbog intelektualnog siromaštva, stvarne političke nepismenosti, nepoznavanja povijesti naroda, zastupaju takvu plačljivu blesavost nasuprot životnom realizmu.

Na hrvatskom je tlu nekad bilo dosta ovakvih cmizdravaca među hrvatskom inteligencijom, koja se uputila neopasnom linijom prihvaćanja Jugoslavije kao činjenice, uz stalno sladunjavo deklamatorstvo da bi trebala vladati ravnopravnost, eda bi time izbjegla ispred naroda i ispred savjesti potrebu obrazloženja zašto ne stoji na izvjesnoj čvrstoj liniji političke odgovornosti, borbe i odlučnosti. Tamo gdje je povijesno bila na mjestu takva linija, tamo je beskičmenost, zaodjenuta vještinom praćakanja po kulturi svijeta, priznala krutu činjenicu uz opravdanje da bi trebala vladati ravnopravnost. *Tako se imaginarna teza o ravnopravnosti na tlu Hrvatske pojavljuje nasuprot srpskom povijesnom realizmu, kao molećivi izraz inferiornog kukavičluka, a ne kao nacionalna državna teza koja određuje ravnopravnost svojim postojanjem, pripravnostu na borbu, rat, žrtve itd.*

Kad mi, dakle, sada želimo raspravljati i postaviti tezu o ravnopravnosti na granicama Srbije i Hrvatske, onda to ne proizlazi iz kukavičluka, nego iz činjenica koje su tako notorne i jezive u svojoj argumentaciji da i Srbi imaju sve razloge uzeti ih u obzir i prihvatiti raspravljanje na bazi stvarne ravnopravnosti. Takva je pak ravnopravnost među narodima definirana postojanjem granica koje se ne može samovoljno prelaziti, a pravo gospodarenja sa svake strane granica zove se državna suverenost.

Kad se govori o dvjema susjednim državama, nikako se ne može pustiti iz vida razgovore o granicama. Kako na svijetu ne postoje dva susjedna naroda koji se nisu počupali, pogađali, raspravljali zbog granica, to onda takvo pitanje između Srbije i Hrvatske ne može predstavljati neku posebnu, izuzetnu poteškoću, nego naprotiv jedan normalni slučaj. Nigdje nismo pročitali da bi se zbog postojanja ovakvoga normalnog slučaja dva naroda proglasila braćom, jednim narodom ili jednom državom, nego su se tukli zbog granica ili nagodili.

A mi ovo pišemo upravo zbog toga da bi se izbjegao rat, ukoliko je to prava riječ za ono što smo mi i sposobni i voljni učiniti, i da bi se sva pitanja uredila raspravljanjem. Iskreno rečeno, mi ne vjerujemo da bi Srbi bili psihološki pripravnici u ovaj čas na ma kakvo raspravljanje, dokle god im se i najmanje čini da mogu držati što se držati dade, bez obzira na pravo i razbor – a što se konačno može smatrati i razumljivim, u jednoj zemlji, gdje je izgubljen vrijednosni impuls, pa se šovinističko bjesnilo nametnulo svima kao kriterij za nacionalnu ispravnost i kao obvezatni način rezoniranja i djelovanja; kao surogat koji to više više što se više boji svoje vlastite praznine i ispraznosti. Jugoslavenstvo nije oduzelo samo Hrvatima pravo na slobodu, nezavisnost i

rezoniranje, nego i Srbima. Nisu se Srbi mogli igrati Engleza koji su u svojoj kući izgradili slobodnu igru, a izvan kuće kako im je odgovaralo. Srbi su sve izgubili što su Hrvatima onemogućili: slobodu, nezavisnost, ime, teritoriji i pravo na rezoniranje. U realno razmatranje spadaju i te činjenice da Srbi ne smiju misliti nejugoslavenski, jer bi to značilo misliti izdajnički, to bi značilo napustiti liniju dominacije kojoj je šovinizam dao sve oznake i značajke obveza i svetosti. Mi smo uprli dovoljno jasno na izvjesne pojave idejne, psihološke i ostale naravi koje imaju moć argumenata, ali koje bi, kad se radi o granicama, mogle biti još uvijek nedovoljne – jer je šovinizam teška bolest koja se ne liječi lako kod bolesnika koji ju je hranio tridesetak godina.

Prirodno bi, stoga, bilo očekivati da bismo mi bili prisiljeni još jednom ponoviti događaje iz 1941. – 1945. godine, kako bi argumentacija bila definitivno uvjerljiva da je psihološka kategorija o inferiornoj ravnopravnosti nestala kod Hrvata, te da postoji još samo superiorna kategorija nacionalne nezavisnosti nad kojom nema mjesta zaostacima šovinističkih izživljavanja.

Praktična psihološko-politička strana problema svodi se, dakle, na to da li se može među Srbima oživjeti, probuditi i razviti nepatvorena linija tisućugodišnje povijesti koja bi imala hrabrosti otresti se jugoslavenske razvratnosti, uvjeriti Srbe da između Srbije i Hrvatske mora biti granica i da bi najbolje bilo da se nađe način da se ta granica ne pomiče prema ratnim ishodima o borbi između Srba i Hrvata, nego da se izvrši dogovorno, tamo gdje se to može, a gdje je to pak nemoguće, onda, recimo, priznanjem odluka Ujedinjenih naroda. Ako se pak u ovom pogledu ne dođe ni do kakvih zaključaka pravovremeno, onda će se bezuvjetno, i nitko to neće moći onemogućiti, ponoviti događaji iz 1941. – 1945. godine, jer oni prirodno i nužno leže u postojanju jugoslavenstva kao imperijalističke velikosrpske teze i hrvatstva kao nacionalne teze slobode i nezavisnosti. Razlika bi bila samo u tome što se ovaj puta borba ne bi mogla voditi kojegdje, nego isključivo na terenu Srbije, tj. tamo gdje je pamet i rješenje moralo biti, ali se nije našlo. Struktura i dinamika života ne bi mogle podnositi niti sjenu, a kamoli izvor jednog povijesno krivo upućenog barbarstva, prepotencije i dominacije, te bi ga se moralo uništiti u korijenu. Ovo izlazi logički iz činjenice da u postojanju ideje o nacionalnoj nezavisnosti, realno doživljene i evidentirane, narod ne može smatrati jedinim načinom za svladavanje sigurne opasnosti čekanje i obranu, nego pripravljanje i napadaj, te osiguravanje potrebnih pomoći, odnosno pružanje takvih pomoći. Ako, dakle, Srbi shvate da cjelokupna idejna i politička struktura zahtjeva da se oni u svom prostoru trebaju smjestiti na realno, na povijesno zadovoljstvo svoje i svojih susjeda, pa dakle i Hrvata, onda bi se sva pitanja, pa naravno i pitanje granica, mogla riješiti bez borbi i što je izvanredno važno, onda bi se mogla započeti rješavati s mnogo stvarnijim izgledima za uspjeh i pitanja uređenja Srednje i Istočne Europe.

Naša je dužnost, iznad svega naša, nas Hrvata, unijeti jasnoću na političko područje Balkana, jer tu smo mi s jugoslavenstvom postavili potpunu idejnu i političku zbrku u zdravi razvitak bugarskog, srpskog i hrvatskog naroda, te sada moramo imati hrabrosti vikati, dokazivati da je to bila glupost, pa čak i priznati da nije ni moglo ići bolje, nego li je išlo i negoli što ide; da smo zbog te gluposti čak i zaslužili da nam se mnogo toga dogodi, što se i dogodilo. Nemamo mi

nikakvo posebno pravo na svetost, na neodgovornost i nekrivnju za sve što se dogodilo u eri jugoslavenstva. I kad su nas Srbi počeli udarati po glavi i s tim jugoslavenstvom (što su potpuno imali pravo) da se otriježnimo od te ludosti, onda smo počeli plakati kao mala djeca za ravnopravnošću, počeli smo napadati Srbe što nam ne daju ravnopravnost, što tlače itd.

Ali mi smo sami previše krivi i trebali bismo prestati napadati Srbe. Mi možemo s njima ratovati, dobiti ili izgubiti rat, ali napadati ih ne možemo. Pa nisu Srbi krivi što mi nismo znali da se sve, ama baš sve ravnopravnosti moraju izvojevati. Izmoliti se može milost, ali nikada ravnopravnost! Mi nismo imali pravo pretpostaviti da su Srbi sveci, pa da smo mogli zahtijevati od njih da ne iskoriste situaciju za koju su, uostalom, imali savršene zmiije i povodljivce u Srbima Hrvatske, kad su vidjeli da smo mi naivni, kao što su to bili svi Jugoslaveni, a i mnogi drugi.

Mi isto tako smatramo u najmanju ruku neumjesnim što nas Srbi napadaju za godinu 1941. i za poslije. Pa nama bi se morao smijati cijeli svijet i sve bi Hrvate trebalo smjestiti po svjetskim cirkusima da mi u onoj situaciji nismo iskoristili priliku. *I svaku drugu koja naiđe, ama baš svaku!*

Kad se ističe ova politička određenost, onda se vidi kako su Srbi sa svojim jugoslavenstvom – jer naše više nije – došli u stanje političke nejasnoće i kako bismo mi Hrvati morali biti u krajnjoj liniji zapravo zadovoljni da Srbi slave svoje pozicije imaginarnom tezom jugoslavenstva, kad se ne bi radilo i o tome da se već jednom među svim narodima Srednje i Istočne Europe učvrste ista idejna gledišta o slobodi i nezavisnosti svih povijesnih naroda. Zbog toga treba da nestane ta primitivna i infantilna koncepcija o jugoslavenstvu u ime koje bi izvjesni politički naivčine i utopisti htjeli obvezati i Bugare, i možda još koga, da povećaju konfuziju izmišljenog bratstva.

U Europi su svi narodi već stvoreni i ljudi koji hoće stvorene narode uništavati ili od njih stvarati nove narode ili su nezalice ili zločinci. Idealisti nisu.

Kad su Srbi ušli u Jugoslaviju, oni nisu ušli zato što su zločinci ili zato da to budu, nego su to morali postati, jer se naprosto ne može uništavati druge narode a da se ne vrši zločin, pogotovo ako se u samim njima nalaze za to povoljne fizičke i duševne pretpostavke i struje.

Danas je pak vrijeme da shvatimo *postojanje zločina u samoj ideji, u samoj koncepciji stvaranja jednog naroda od više povijesnih naroda*, da shvatimo da je jugoslavenstvu prava narav zločin.

Da nije bilo Starčevića, naši bi Jugoslaveni imali pravo na opravdanje, ali nakon njega nitko nema na to pravo a pogotovo nemaju pravo da ih se zbog tisuću udešenih obzira stavlja i na bolje mjesto u hrvatskoj povijesti. Danas je pak Jugoslavenima mjesto u bolnici ili, kad bi bilo suda, pred sudom zbog širenja ideja o uništavanju naroda ili zbog konkretnog uništavanja, jer – nakon tisuća i tisuća hrvatskih žrtava, očevidno palih za hrvatsku nacionalnu nezavisnost – nema druge alternative u spoznajama i svijesti hrvatskog čovjeka. Oni pak koji potječu iz nehrvatskih obitelji i koji su na hrvatskom tlu postigli čak i političke položaje, ali im je jugoslavenska linija uništenja idejno bliža i simpatičnija, jer u njoj svi moraju izgubiti ono što oni sami gube, ne bi se trebali šaliti, nego se pošteno povući da ne smetaju dok se povijesne linije ne kanaliziraju. Radi se o

previše ozbiljnim stvarima a da bi oni smjeli nositi odgovornost odlučivanja i istaknutog djelovanja.

Na područje Balkana upućeni su zabrinuti pogledi sa svih strana svijeta, kao i želje da bi se na njemu uspostavio red i mir. Hoće li to biti, ovisi u prvom redu o Srbima i Hrvatima, te na njima leži odgovornost i dužnost da iznesu stajališta koja mogu najbolje zadovoljiti i te zabrinute poglede i želje, kao i stvarne, povijesne i prirodne osjećaje naroda.

Po našem mišljenju, mnogo bi se moglo postići kad bi se pristupilo raspravljanju o sljedećim pitanjima:

1. Da bi predstavnici hrvatskih odnosno srpskih političkih stranaka započeli smatrati razboritim obustaviti napadaje na srpski odnosno hrvatski narod za sve ono što se dogodilo od godine 1918. pa do danas.

2. Da bi predstavnici hrvatskih i srpskih političkih stranaka smatrali potrebnim donijeti zaključak da Jugoslavija ne predstavlja rješenje odnosa između srpskog i hrvatskog naroda, niti može služiti kao baza za sređivanje prilika na Balkanu, nego da, naprotiv, istaknu i priznaju da pravim nacionalnim željama odgovaraju za hrvatski narod: Hrvatska Država, a za srpski narod: Srpska Država, kao dvije posve odijeljene i suverene države.

3. Da bi predstavnici hrvatskih i srpskih političkih stranaka smatrali potrebnim priznati:

a) Granicu između Srbije i Hrvatske koja je postojala 1918., kao provizornu granicu.

b) Sve izmjene i ispravke provizorne granice koje ne bi mogle biti uređene direktnim pregovorima između legalnih vlada, predlagale bi se Organizaciji ujedinjenih naroda na rješenje.

4. Da bi se gornji pogledi trebali saopćiti:

a) Organizaciji ujedinjenih naroda.

b) Srpskom i hrvatskom narodu u obliku proglašenja.

5. Da bi predstavnici srpskih i hrvatskih političkih stranaka smatrali potrebnim poslati zahtjev američkoj, engleskoj i francuskoj vladi da obustave pružanje svake političke i vojničke pomoći Jugoslaviji, jer da Jugoslavija:

a) ne odgovara željama srpskoga i hrvatskog naroda;

b) ne predstavlja ništa stabilna u pogledu planova za uređenje Europe;

c) nije stvaran čimbenik u pogledu obrane od komunizma.

(1952. – Republika Hrvatska, 3:2/11)

JUGOSLAVENSTVO KAO NESREĆA SRBIJE

Ne možemo voditi politiku ako ne nastojimo stvoriti što točniju sliku o stavovima Srbije i Srba.

U tom pogledu ne postoji ni jedan argumenat, dokumenat i stav kojim bi se moglo dokazati da je Srbija nosila prijateljstvo prema Hrvatskoj, niti da ga nosi za budućnost. Ona je prema Hrvatskoj ostvarila dva zadatka: jedan međunarodnog značaja, a drugi posve srbijanski. Po prvom, Hrvatska je imala biti uništena kao zapadnoeuropska ideološka pozicija. U izvršenju ovog zadatka, u kojem je Srbija primila na sebe odgovornost za izvršenje sarajevskog atentata 1914. godine, ona je uživala i još uvijek uživa odgovarajuću međunarodnu pomoć sila zainteresiranih na tom zadatku. Po drugom, posve srbijanskom zadatku, Srbi su htjeli ostvariti svoje imperijalističke prohtjeve nad Hrvatskom, jednako kao protiv Mađarske, Bugarske, Grčke i Albanije. Prema tome naš odnos sa Srbijom odvijao se u projekcijama ovih srbijanskih zadataka.

Na području Hrvatske djelovali su u ovim projekcijama Srbi iz Hrvatske kao i svi Hrvati-Jugoslaveni.

Stoga su jugoslavenstvo i srpstvo nužno morali biti u prosrbijanskoj i antihrvatskoj orijentaciji. Isto je tako svaka hrvatska afirmacija nužno morala biti protusrbijanska i protujugoslavenska.

No Srbijanci, zajedno s prečanskim Srbima i Jugoslavenima, bili su preslabi da oblikuju svoj vlastiti nacionalni život nezavisno od oba zadatka. Uništavati Hrvatsku zapadnoeuropsku personalnost i komadati Hrvatsku nije bilo lako. Srbija je ovo platila apsolutnim prekidom svog povijesnog nacionalnog razvitka.

Ne smije se, naime, zaboraviti da se Srbija bila historijski uputila, prije Prvog svjetskog rata, praktičnom traženju u ostvarivanju demokratskog sustava. Ona je htjela biti ne samo država nego i država slobode.

Međutim, što je od svega toga nastalo? Na to bismo mogli odgovoriti riječima jednog prvaka srpske Zemljoradničke stranke Dimitrija Vujića, inače stalno opozicionalca, koje je izrekao u beogradskoj Narodnoj skupštini prigodom prepirke između Stjepana Radića i jednog radikalskog prvaka (Živkovića) ne mnogo prije atentata na Radića: „Zapamtite, gospodine Radiću, kad dođe do odlučnoga, svi ćemo Srbijanci biti zajedno“. I ušao je 1929. u Aleksandrovu diktatorsku vladu da ostvari ovaj odlučni i zajednički stav protiv Hrvata.

Srbija, dakle, prekida 1929. godine svoj povijesni proces koji je do tada uzalud pokušavala sačuvati da se definitivno izruči diktatorskom uništenju Hrvatske i ostvarenju svog imperijalizma.

U prijelomnom času prije proglašenja diktature kralj Aleksandar je htio izvršiti diobu Jugoslavije da bi sačuvao srbijansku personalnost i kraj toga ostvario imperijalističke zahtjeve. Međutim, time bi napustio ostvarenje onog prvog zadatka međunarodnog značaja što nisu mogli dopustiti Jugoslaveni kao najsavjesniji nositelji uništenja hrvatske personalnosti, te tako dolazi do uvođenja diktature, proglašenja Jugoslavije umjesto Države Srba, Hrvata i Slovenaca, u ime jedinstva troimenog naroda, dakle, sa Supilovom formulacijom, na što slijedi, razumljivo, osnivanje revolucionarnog ustaškog otpora, te njegov neljubezni susret s Aleksandrom Karađorđevićem u Marselju.

Makar je izvana izgledalo da se radi o srpskom usponu, u povijesnom smislu radilo se o uništenju srpskog procesa u razvijanju sustava slobode. U borbi protiv Hrvata Srbi su u svom razvitku uništili duh slobode i još ga nisu uspjeli obnoviti, niti će ga za dugo vremena obnoviti.

Srbija kao personalnost ne predstavlja danas ništa. Ne zna ni što hoće ni što neće. Konfuzno zapletena oko održavanja Jugoslavije obmanjuje se u krajnjoj liniji s nekim federacijama Jugoslavije, ali ne može naći pravilni put svoje slobode i zrele izgradnje. Srbija kao nacija, kao proces oblikovanja oko nekih stvarnih životnih ideja, predstavlja potpunu nesređenost i neodređenost. Srbijanci danas, seleći se po svim mjestima izvan Srbije da bi tobože fizički uništili Hrvatsku i manifestirali svoju moć i nadmoć, u povijesnom smislu uništavaju Srbiju. Smatrati prema tome Srbiju onakvom snagom kakva je bila, recimo, 1913. godine, nema sociološkog opravdanja. Samo naše neznanje o razvitku srbijanskog društva, samo naše inferiorno mišljenje da su svi naši neprijatelji jaki, sposobni, pametni i tome slično, uvjerava nas da je Srbija, nakon tridesetgodišnjeg* idejnog samouništanja, još uvijek ozbiljna sila. Nikako se pak ne smije zaboraviti da je za vrijeme prošlog rata nestalo u Srbiji cijelo srbijansko političko društvo. Sukob između Radikalne i Demokratske stranke pretvorio se na samom tlu Srbije u krvavi sukob između četnika i partizana, između nacionalne i komunofilske Srbije, u kojem je izginulo sve što je bilo politički pismeno.

Srbi u emigraciji toliko su malo politički hrabri da cijelu svoju propalu srpsko-jugoslavensku politiku prikrivaju s nekim protuhrvatskim šovinizmom, s neinteligentnom propagandom o hrvatskim zulumima, kao da se u tome može naći osvježenje za obnovu izvrnutog srpskog povijesnog procesa.

Valja spomenuti da su Srbijanci pokušavali na dva kolosijeka naći neko nediktatorsko ili manje diktatorsko rješenje nakon smrti kralja Aleksandra i nakon Jeftićeve diktature nemoći. Srpska demokratska stranka Ljube Davidovića stvara s Mačekom opozicioni sporazum koji u Hrvatskoj nikoga ne zanima i koji nema nikakve snage za vladavinske kombinacije. Radikalna stranka na čelu s dr. Milanom Stojadinovićem (već u mutnoj svjetskoj situaciji) vrši pokušaj s hrvatskim nacionalistima, dopušta povratak nekim emigrantima, ali bez supstancijalnog uspjeha. Nakon toga neuspjeha, te radi sve većih međunarodnih komplikacija, Radikalna stranka s Dragišom Cvetkovićem stvara vladavinski sporazum s Mačekom.

1. Napisao god. 1958.

Srbija je, dakle, neprestano zakvačena za održavanje Jugoslavije i u tom neorganskom održavanju potpuno se gubi, da danas uopće više ne zna ni što je državna ideja ni što su joj njene unutrašnje-političke formulacije.

Jugoslavenstvo, dakle, nije samo nesreća za Hrvatsku nego i za Srbiju, stvarno za cijeli balkanski prostor, pa ako Srbi nisu slobodni zbog svoje varave imperijalističke gramzljivosti unijeti osjećanje odgovornosti na taj prostor, moramo to mi uništenjem izvornog uzroka definirano jugoslavenstvom.

ŽIVOTNI ANTIINTERES

Sve diktature unutar nacionalnih država ističu uvijek isti argumenat: zajednički interes nacije, a sve diktature kombinacija ističu zajednički interes kombinacije. Međutim, po svemu sudeći, Hrvati su spoznali da im je „zajedničkih interesa“ već dosta.

Mi se moramo usvješćivati samo u tome da je naš interes jedan i jedinstven: naša integralna sloboda, slobodna hrvatska država među drugim državama i slobodan Hrvat u svojoj državi. Sve drugo je laž, samo laž i tuđi interes, jednom austrijski, drugi put mađarski, i danas srpski i njihovih projekcija koje zamračuju čistoću naših interesa.

Kakvog mi interesa, na primjer, imamo smatrati da bi jedan dio Bugarske imao pripadati Srbiji i zbog takvog mišljenja biti pripravn i na rat s Bugarskom, tobože zbog „zajedničkih interesa“. Zbog takvih istih „zajedničkih interesa“ mi bismo morali biti pripravn i na rat s Albanijom, jer Srbi hoće i jedan dio Albanije. Zbog istih takvih „zajedničkih interesa“ mi bismo se morali odreći i jednog dijela Hrvatske za račun Srbije.

Srpska glupost je beskrajna. Oni sebe obmanjuju, ali ne nas kad neće da vide da je hrvatski međunarodni interes jednak interesu Bugarske i Albanije protiv imperijalističkog šovinizma Srbije.

Ne samo da među nama nema zajedničkog interesa, nego naprotiv postoji zajednički antiinteres, koji obvezuje hrvatsku politiku na odgovornu djelatnost.

Nismo mi nikakvi bratski narodi među kojima će Srbi dopuštati Hrvatima nekakve oblasti, banovine, autonomije i federacije, nego smo svjesna i aktivna baza koja će u organiziranom djelovanju s drugim narodima uništiti srpski imperijalizam i stvoriti odgovorni red na Balkanu.

Glavni argumenti, s kojima su uspijevali obmanjivati neke hrvatske šuplje glave, propali su svi od reda. Takozvana zajednička obrana od Nijemaca i Talijana svršila je kao zajednička suradnja Nijemaca, Talijana i Srba na uništenju Hrvata. „Zajednička obrana“ od Rusa provodi se kao srbizacija Hrvatske i Slovenije. Danas je već zaista suviše jasno da mi sa Srbijom nemamo nikakvih zajedničkih interesa, makar su nam susjedi, otprilike kao što nemaju nikakva zajednička interesa tamničar i utamničeni makar su zajedno i najbliži. Izgrađivati teorije o bratstvu između tamničara i utamničenika bilo bi suviše komično, makar se i time poneko bavi.

Povijest treba čitati i vrlo dobro čitati da se iz nje nešto nauči, a ne da ju se ponavlja. Međutim druga Jugoslavija nameće ponavljanje. Prva je Jugoslavija tragično završila 1941., predstavljajući diktaturu i nasilje, makar s potporom vođe hrvatskog naroda, dok druga Jugoslavija ponavlja nasilje i diktaturu, no bez ikakvih unutrašnjih potpora, te očevidno nameće proces ponovnog tragičnog svršetka.

Zašto to? Zbog nekog *zajedničkog* interesa ili zbog nekog *jednostranog* interesa?

Među mnogim narodima postoje zajednički interesi, te se zbog toga stvaraju mnogobrojni ugovori i savezi, ali na tako besmisleni ideju da se zajednički interesi moraju bezuvjetno utvrđivati zajedničkom državom trebali bismo samo mi pristajati. A ako tih interesa stvarno ni nema, kao što ih nema, onda zajednička država zaista mora biti diktatura i nasilje, tj. Jugoslavija.

U današnjoj Jugoslaviji režim nastoji diktaturom sakriti kontinuitet zajedničkog antiinteresa između Srba i Hrvata. No ubojstvo Radića i Aleksandra, raspad 1941., beskrajne statistike o pljačkanju, međusobnom mučenju i ubijanju, te stalna diktatura, otkrivaju postojanje živog i snažnog antiinteresa.

Brbljanja o bratstvu, autonomijama, federacijama i konfederacijama ne rješavaju tu ništa.

Ako neki hoće da slavenska, germanska, latinska, arapska ili bilo kakva druga slična podloga određuje i za nas neke zajedničke interese, onda ćemo se s takvim barbarima u izvjesnim prilikama i tući, ali slijediti ih i definirati život na njima nećemo. Ako je rasističko-slavenski razlog sadržaj zajedničkog interesa između Hrvata i Srba, kojemu se život ima podrediti, onda se mi otvoreno izjavljujemo, ne kao antislaveni ili antigermani ili antitalijani, nego kao antirasisti. Ako veliki Slaven znači biti veliki rasist, u ime čega se ima ubijati ljude i narode, onda je to barbarstvo. Ako se na tom velikom slavenstvu ili malom jugoslavenstvu ne gradi sloboda naroda, sloboda ljudi i sloboda čovječanstva, nego diktature i zločini, onda je to, kao što je u svim dosadašnjim izrazima pokazano, obično rasističko barbarstvo u kojem se skriva primitivistička mržnja protiv Nijemaca, Talijana, Turaka i tako slično. Mi bismo pod vodstvom Švabe Strossmayera trebali doživljavati slavensko ushićenje, interes i bratstvo s vlaško-cincarskim slojem Srba i upirati oči u velike „Slavene“ Staljina i Mikojana! Gluposti.

Ili bismo trebali mrziti prusko-slavensku mješavinu kao Germane, ili arapsko-španjolsku kao Latine, ili bismo trebali težiti uništenju Rumunja koji su nakon dvije tisuće godina zaljubljeni u sebe kao u izvorne Rimljane, ili uništenju Mađara, koji si utvaraju da su nekakva posebna rasa, nakon tisuću godina miješanja s Hrvatima, Srbima, Ukrajincima, Slovencima, Nijemcima, Ciganima, Vlasima, Rumunjima i Židovima. Gajiti rasistički duh na ovakvim činjenicama i definirati ga vodičem i ideologijom života zaista znači biti natražnjak.

Kako Hrvati nisu rasisti, to usvajanje slavenskog razloga kao zajedničkog interesa sa Srbima predstavlja zaglupljivanje hrvatskog naroda. Smatrati da se ne smijemo ubijati samo zato što smo tobože braća Slaveni a ne ljudi, negacija je kršćanstva i svođenje na životinjstvo, gdje se vukovi ne jedu međusobno, ali to mogu učiniti s ovcama i ljudima.

Zar može biti naš zajednički interes *divljačka mržnja pravoslavlja na katolicizam i muslimanstvo, zatim naseljavanje Hrvatske po Srbima, građenje Beograda i Srbije na račun Hrvatske i Hrvata, progon Hrvata koji jednostavno neće da budu ni Srbi ni Jugoslaveni, itd.*

Totalnost života: međunarodnog i unutrašnje-političkog, socijalno-ekonomskog, kulturnog i vjerskog definira životni antiinteres između Srba i Hrvata.

Što, međutim, začuđuje da jedan prostor i jedna skupina ljudi s ambicijom neke misionarske nacije, nekog „Pijemonta“, nije uspjela izbaciti niti jednog čovjeka koji bi mogao biti ogledalo te nacije, kao filozof, sociolog, povjesničar i reći joj otvoreno da je ona u ćor-sokaku.

Reći joj, da je njena ambicija da se nadme na račun Hrvata, Albanaca, Bugara, Rumunja i Mađara zakašnjela i pogrešna, te joj prikazati slične ambicije iz nedavne prošlosti. Barem iz pruske prošlosti, koju bi Srbi htjeli tako rado oponašati, predviđajući pruske posljedice.

Reći joj, da se još nije snašla i stabilizirala ni kao Srbija, te da je ustvari sasvim propala kao Jugoslavija.

Reći joj, da se u koruptivnom čaršijstvu nije razvila nikakva društvena stabilnost, a kamoli zrela odgovornost za vođenje jedne države.

Reći joj, da se kulturno stvaralaštvo mora razvijati na vrlo dugotrajnim podlogama, a ne na lažnom primitivizmu jugoslavenstva, ne na nasadiivanju Hrvatima srpskog povijesnog razvitka ili na razbijanju vlastitog, teškom mukom stoljećima stvaranog bogatstva.

Reći joj, da je pravoslavlje kao religija sasvim nestalo u svojoj funkciji političkog služništva.

Reći joj, konačno, da *hrvatski izvrnuti izdanci, špekulanti, rasisti, ateisti, useljenici i smušenjaci koji nisu osjetili hrvatsku personalnost ne mogu biti čimbenici* kojima se može dopustiti da poremete razvitak srpske personalnosti navlačenjem po liniji zamamljivih i jeftinih imperijalističkih ambicija.

Reći joj, da je *jedna nacija, koja se supstancijalno rastvori, osuđena na propast*, te da je vrlo opasno obmanjivati se povremenim uspjesima.

Reći joj jasno, da su se prevarili, misleći da će jugoslavenstvom uništiti hrvatski narod, ako već ne mogu shvatiti da bi to bio i zločin.

Time pak, što nemaju ljudi koji bi imali snage izražavati pojave o svojoj egzistenciji u svakom pogledu, pokazuju pomanjkanje svijesti i savjesti, pokazuju svoju zatučenu, zamagljenu i poremećenu personalnost.

Mi bismo Hrvati mogli o ovom procesu i znanstveno raspravljati, naravno zbog nas i za nas, jer sa Srbima je to nemoguće. Oni polaze od aksioma i u najboljem slučaju od bizantinskog raspravljanja da sakriju odsutnost odgovornosti. Na području Jugoslavije taj se aksiom zove teror, a izvan Jugoslavije bizantinska hipokrizija o nekakvoj federativnoj i konfederativnoj ravnopravnosti, a sve to zbog nekih tobožnjih zajedničkih interesa, dakle, zbog laži koje se aksiomatički nameće.

Četrdeset godina postojanja diktatura, terora i ubojstva, to je povijest Jugoslavije. Međutim to ne može biti i ne smije biti povijest hrvatskog naroda, to ne može biti njegova ideologija, to ne može odgovarati njegovoj osobnosti. Pravo je hrvatskog naroda da se oslobodi te mentalne i moralne pokvarenosti svim sredstvima i u svim prilikama. Aleksandar i Tito predstavljaju

sramotu koju hrvatski narod mora nadomjestiti i oprati, ali samo u ideji slobode, a ne u istim ili sličnim idejama kojih se mora osloboditi.

Nasuprot Jugoslaviji zločina, terora i diktatura naša je dužnost ostvariti Hrvatsku u idejama političke, kulturne, vjerske i socijalno-ekonomske slobode. Ne možemo postati bizantincima na osnovu argumenta da se s bizantincima mora biti bizantinac. Ne možemo prihvaćati ni diktaturu ni totalitarizam s argumentom da se protiv barbarstva mora biti barbar. Ne možemo postati Srbima i komunistima u borbi protiv Srba i komunista. Moramo s najdubljom odgovornosti spoznavati da nam pripada sudbinska pozicija i obveza slobode u borbi protiv jugoslavenskog besmisla.

No ipak bi bilo krivo smatrati da u izvjesnim časovima nema upravo nikakva zajedničkog interesa između Hrvata i Srba.

U ovim vremenima taj je interes izvanredno velik i važan, te bi bilo mnogo bolje da na *njemu* surađuju američka, engleska i francuska pomoć, kraj svih Srba i Hrvata.

Taj je *zajednički* interes samo u tome da se Hrvati i Srbi mirno raziđu.

Sve je drugo laž za koju nose krivnju i odgovornost u svim njenim strahotama i posljedicama svi oni koji su je idejno *začeli*, koji su je *opravdavali* i koji je milom ili silom još uvijek *podupiru*.

(1959. – Republika Hrvatska 34/35:3/8).

4. POMAGAČI JUGOSLAVIJE

1. *Naš nacionalizam i imperijalizmi*
2. *Jugoslavija u računici Sjeverne Amerike*
3. *Engleska politika podupiranja Jugoslavije*
4. *Francuska i Jugoslavija*
5. *Jugoslavija i istočni susjedi*
6. *Vojno-strateški razlozi našeg ropstva*
7. *Krhkost Jugoslavije*

NAŠ NACIONALIZAM I IMPERIJALIZMI

Narodi kao historijske pojave u razvijanju svoje nacionalne osobnosti formuliraju dvije faze: nacionalističku i imperijalističku. Nacionalistička faza se iscrpljuje u težnji za vlastitom državom sa svim atributima nezavisnosti na cijelom nacionalnom području. Imperijalistička faza izražava se u političkoj, ekonomskoj, kulturnoj ili vjerskoj dominaciji nad drugim narodima, koji žive

odvojeno, uključeno ili priključeno imperijalističkom narodu. Okrenemo li se po svijetu, moramo utvrditi da on pripada vladavini imperijalizma, vladavini izraženih ofenzivnih kategorija. Pritisak imperijalističkog duha, pojačan svim mogućim idejama kozmopolitskog, internacionalnog i univerzalističkog karaktera, tako je snažan i dominantan da se riječ nacionalizam često smatra nečim isključivo negativnim i inferiornim. Stanje je takvo da ako za nekoga kažete “nacionalist”, skoro bi se moglo reći “nekakav nacionalist”, dok se nikako ne bi moglo upotrijebiti frazu „nekakav imperijalist”, jer bi to bilo psihološki protuslovno.

Danas se još smatra da nacionalizam predstavlja u svakoj svojoj kvalifikaciji inferiornu fazu u manifestiranju osobnosti jedne narodne zajednice, dok je imperijalizam priznat superiornom fazom u manifestiranju bilo koje narodne zajednice.

Kako, dakle, možemo mi ući u gornji dom svijeta kad po našoj defenzivnoj kategoriji ne možemo biti imperijalisti, nego tek najviše samo nacionalisti, tj. ono što je klasificirano inferiornim u svijesti i savjesti današnje zrelosti svijeta. Mi smo na liniji Tunižana i sl., dok su na drugoj strani smješteni svi veliki i mali imperiji i imperijalisti, ne isključivši naravno ni Mađare, Srbe, Talijane itd. Ofenzivne kategorije koje se mogu imperijalistički konkretizirati upravo najviše preziru nacionalizam, jer im je on brana protiv svakog mogućeg dominiranja. Svi oni koji talijanski fašizam i njemački nacizam smatraju nacionalizmima imaju krivo. U stvari to su dvije pojave imperijalizma, dvije izražene ofenzivne kategorije koje su vrlo nerado susretale svaki nacionalizam, pa i hrvatski u svojim ofenzivnim ostvarenjima. Razumljivo je pak da među mnogim imperijalističkim željama mora dolaziti do sukoba, u kojima poneki imperiji mogu i propasti ili popustiti, i tako može uspjeti sad jednom sad drugom narodu dolaziti do slobode. Engleski i francuski imperiji znali su se na različitim kongresima i sporazumjeti sa, recimo, Austro-Ugarskom, ali su 1918. godine nacionalistički pritisci dali povoljnu priliku da se taj Imperij jednostavno sruši. I jedva su češki, poljski i srpski nacionalizam osjetili pobjedničku sigurnost, tj. afirmaciju nezavisnosti i države, odmah izražavaju imperijalističku fazu nad Slovacima, Hrvatima i Bugarima. U svakom slučaju bolje je da postoji više imperijalizama negoli samo jedan, poput, recimo, Rimskog imperija, jer ima nade da će u njihovoj unakrsnoj borbi svim narodima svanuti sloboda.

Dominacija samo jednog imperija na cijelom svijetu značila bi dominaciju mraka, jer bi svo svjetlo bilo apsorbirano za imperijalnu naciju, kako se to izrazilo u svim velikim i malim imperijalizmima.

Imperijalistički Beč, Pešta i Beograd i svojom vanjštinom i veličinom pokazuju Zagrebu gdje je bilo središte svjetla, te ne moramo u egzistenciji Rimskog imperija ispitivati zakon o razdiobi imperijalnog svjetla i imperijalnog mraka.

Kao što je u feudalno doba bilo jasno da su feudalcu područja svjetla, a kmetovi područja mraka, tako je to jasno i u današnje doba međunarodnog feudalizma, pa čak i veta. Kao što je nekad bilo ljudi koji su smatrali da je svijet u opasnost ako svi ljudi budu slobodni u nacionalnoj suživljenosti, tako i danas ima ljudi koji to isto misle ako bi svi narodi bili slobodni u međunarodnoj suživljenosti. Kao što su nekada ljudi s naravnim poštivanjem gledali u sastanak

feudalne gospode i smatrali to nacionalnim poslom, tako još i danas živimo u zaostalosti, smatrajući da sastanak velikih treba rješavati međunarodne poslove.

Ujedinjenoj Europi ili Ujedinjenom Svijetu nisu prijetnja nacionalizmi koji nemaju još ni države, nacionalizmi mnogih malih naroda, nego su to u prvom redu nekoliko velikih imperijalizama koji podupiru i nose takav sustav i u malim imperijalizmima. Demokratski sustav između nacionalnih suvereniteta ne može se uvesti sve dotle, dok ne bude srušen feudalni sustav na međunarodnoj pozornici, kao što se nije mogao zvesti niti među individualnim suverenitetima, dok su vladali feudali. Ipak je danas na mnogim mjestima ostvareno načelo individualne ravnopravnosti kraj postojanja središnjeg državnog autoriteta, te ima vjerojatnosti da će jednoga dana biti ostvareno i načelo narodne ravnopravnosti, kraj središnjeg međunarodnog autoriteta. Bilo bi, međutim, za nas vrlo neuputno zbog ove vjerojatnosti izgubiti osjećaj odgovornosti za realno stanje stvari. Zar mi možemo zaboraviti da su ofenzivne kategorije pružale svoje imperijalističke akcije stoljećima, te da je Hrvatska bila razdijeljena u tri imperijalistička utjecaja (Turske, Austrije, Mađarske) kraj dva nervozna imperijalistička očekivanja (Italije, Srbije) još prije prve faze Prvog svjetskog rata (1914. – 1918.). Svršetkom te faze ulaze u igru srpski i talijanski imperijalizam, pod kontrolom engleskog i francuskog imperijalizma. Za vrijeme druge faze ovog svjetskog rata (1939.-1945.) ulaze u igru njemački i ruski imperijalizam, a danas je tamo angažirana i Sj. Amerika. Dakle, na hrvatskom prostoru postoji stalna igra najvećih imperija svijeta, uz igru manjih imperijalističkih zahvata. Mi smo prema tome bivali neprestana aktualnost u svjetskim zbivanjima, jer toliki broj imperijalizama niti je mogao niti može ikada biti u miru dulje vremena. I za cijelo to vrijeme mi smo cementirali u svojim nacionalnim akcijama defenzivnu kategoriju našega prostora, bilo to u „ugovoru” s papom Agatonom, bilo kao predziđe kršćanstva, kao obrana Zapada, kao obrana vlastitog života, kao obrana prava, obrana kraljevstva i tako slično. U našoj defenzivnoj kategorije branili smo sebe defenzivno i sve što su različite imperijalističke pozicije smatrale da se na našem teritoriju ima braniti. U napadaj smo išli kad je to trebalo imperijalističkim ofenzivnim kategorijama, a ne potrebama hrvatske nacije. Mi smo vikali i vičemo da smo obrana Zapada i od Srba, ne videći da su Srbi prema nama samo istočna strana Zapada koji nas bije. Tako iscrpljeni svojom kategorijom u funkciji vlastite obrane, u funkciji tuđih obrana i napadaja, te stalno izvan svake ofenzivne ideje u vlastitoj potrebi, postajali smo lakim plijenom, psihološkim i stvarnim, za pothvate dominacija na našem terenu, te čak i za produciranje idejnih koncepcija za potpuno nacionalno uništenje i historijski nestanak.

Što je jugoslavenstvo, ako ne vlastiti ideološki produkt za historijski nestanak kao nacije? Što je austro-mađarsko katoličanstvo, ako ne uvlačenje naše defenzivne kategorije nemoći i slabosti u historijske ofenzivne kategorije Beča i Pešte, u kategorije historijskih dominacija?

Ipak, svega toga ne bi bilo sa nama da mi nismo nacija, makar i s toliko nesretnim prostorom za vremena u kojima smo živjeli i u kojima živimo. Nešto, što nije ništa, bilo bi uništeno, te ne bi moglo nositi najvišu idejnu snagu defenzivne kategorije, hrvatsku državnu ideju, vlastitu nacionalnu ideju.

Očevidno je, da po konstituciji naše egzistencije moramo željeti propast svih imperijalizama u svijetu, malih i velikih.

Da li je čovječanstvu dano da doživi i to vrijeme da među slobodnim narodima bude vladao odnos kako vlada u uređenom društvu među slobodnim ljudima, mi ne možemo znati, ali je sigurno da bi u tom slučaju hrvatski narod bio u prirodnom, sretnom i korisnom međunarodno-političkom i nacionalnom smještaju.

U tom očekivanju izlaska iz svoje sudbinske tragedije, mi ne smijemo neprestano plakati zajedno sa cijelom Europom, jer se mi nismo ni smijali neprestano zajedno sa cijelom Europom. U našoj nacionalnoj sudbini kao da se ogleda izvjesna bitna životna neproporcionalnost sa sudbinom Europe, makar smo očevidno u njoj. Tko bi mogao protumačiti taj paradoks? Europa se digla iz kaosa tmine i zaostalosti, postigla je vrhunac svoje moći i vladanja nad svijetom i već počinje nepovratno padati pred dizanjem ostalih svjetova, a mi? Zar mi možemo još niže pasti, nakon što smo za cijelo vrijeme moći ove cvjetajuće i imperijalističke Europe bili križani i uništavani sa svima, u ime svih i protiv svih principa? Naša je dužnost i naše pravo da mrzimo i preziremo sve imperijalizme i sav svjetski odgoj na čijem su oltaru imperijalni bogovi, jer to nisu naši bogovi, i jer to nije odgoj za nas i za našu budućnost. Nama je bliža povijest Isusa Krista negoli Cezara, i sv. Franje negoli Napoleona, te Starčevića i Radića negoli Staljina i Churchilla.

Ali ako još moramo, kao što očevidno moramo, kretati se životom onakvim kakav jest, onda, jer sudbinski ne možemo definirati vlastite ofenzivne ideje, *trebamo voditi vanjsku politiku u društvu s onima i onakvim kategorijama* (relativno pozitivnim) *koje imaju vlastiti interes da budu protiv nama neprijateljskim ofenzivnim kategorijama* (relativno negativnim). Pa ako u tom društvu moramo ići u rat, uništiti ćemo ili oslabiti bilo koju od njih, a ne ojačati kako je to bivalo u našoj povijesti. Ako još uvijek živimo u vremenima stezanja užeta oko vrata, neka to ne bude oko našega. Dosta je tisuću godina. (1953. – Republika Hrvatska 10:3/10)

JUGOSLAVIJA U RAČUNICI SJEVERNE AMERIKE

Smisao sjevernoameričke politike izgleda da je u organiziranju obrambenog obruča što bliže Rusiji, a što dalje od Sjeverne Amerike.

Stvaranje ovoga obruča koji bi trebao prisiliti Rusiju na shvaćanje da je preslaba za rat i čak možda da bi trebala ući u svoje granice, zove se politika mira. Ustvari to je jedna gigantska utakmica u naoružanju, usred stalne napetosti i nervoze, bez kojih nije ni jedna utakmica.

U taj je obruč uključena Jugoslavija. Amerika računa da će se Tito i sve ono što je s njime u krajnjem slučaju gerilski braniti u gorama i šumama, te mu je takva funkcija bila i dodijeljena u prvom američkom planu na njegovo veliko nezadovoljstvo. Samim time se pretpostavljalo da će se po cestama kretati oni koje će trebati iz gora i šuma napadati.

Pitanje je, da li će Rusija htjeti čekati razvitak događaja, ili će prići rješavanju, tj. kidanju obruča u Jugoslaviji.

Ako bi to moralo biti brzo, onda bi Tita zamijenili komunisti koji bi čak mogli i polagano prijeći ponovo na rusku stranu, kao što je Tito polagano prešao na američku. Radi se o procesu koji ne dopušta stranim vojskama prijelaz granica, jer bi to bilo označeno kao miješanje u unutarnje probleme „suverene” države. Za ovaj slučaj Sjeverna Amerika nema ni tehničke ni ideološke mogućnosti da bilo što napravi i kaže, jer je očividno da jedna komunistička vlada, pa dakle i Titova, odnosno kojega njegova nasljednika, može ponovno uspostaviti najbolje veze s ostalim komunističkim vladama.

Smiješno je prema tome davati Jugoslaviji bilo kakvu obrambenu funkciju u napadaju boljševičke Rusije, kad ova nema ni namjere, niti potrebe napadati, budući da može „osvojiti” Jugoslaviju iznutra, skoro jednostavno.

Ali zašto to učiniti prije skrajnje potrebe, zašto natovariti odgovornost za jugoslavensku glupost kad je lakše prepustiti je Americi, Engleskoj i Francuskoj? Vjerni boljševici su dobro organizirani za ono što će doći, a ne snose odgovornost i mržnju za ono što je danas tamo.

U slučaju pak da bi se Tito mogao povući u brda zbog obrane od napadaja Rusije i satelita (po planu američkog obruča), nije jasno kako bi se od brda do brda i od šume do šume održavala disciplina nad jedinicama koje nisu komunističke i nad komunistima, kojima bi se sasvim sigurno učinilo udobnije, i ideološki i praktički, biti na cesti s ruskim komunistima negoli u šumi s dolarskim komunistima.

Američka, engleska i francuska vlada izmislile su postojanje jugoslavenskog nacionalizma i dale su mu ulogu branitelja izvan boljševičkog svijeta od navale udruženog komunizma!

Dakle, jugoslavenski nacionalizam drži Makedonce uz Jugoslaviju; jugoslavenski nacionalizam drži Hrvate uz Jugoslaviju!

Među nama govoreći, američka, engleska i francuska vlada mogu izmisliti što hoće, jer je to njihovo pravo, ali tvrditi da je jugoslavenski nacionalizam snažan držati Jugoslaviju, to je poslastica za „bogove”. To nije nikada rekao ni kralj Aleksandar. Trebao je doći rat između Hrvata i Srba, trebao je nastati prekid između Moskve i Beograda zbog sukoba Srba i Makedonaca, pa da nakon toga jedna američka komisija izmisli jugoslavenski nacionalizam kao najjači oslon za naoružanje Jugoslavije.

Obzirom na to da su u Americi na vlasti isti oni ljudi koji su koncipirali mir ovakav kakav jest, ne treba se čuditi što je ovako konfuzno koncipirana i uloga Tita i Jugoslavije u obrambenom američkom ključu. Možda bismo trebali biti jedinstveni u divljenju i moljakanju oko ovakvih pogleda koji stvarno gaze ne samo načela moralna, politička, vjerska, ekonomska i vojnička, nego i logička.

Dobro bi bilo znati tko koga smatra „korisnom budalom” u tom poslu, i tko to zaista jest prije negoli bude prekasno.

U definitivnom prihvaćanju Tita i Jugoslavije kao čvrstog i solidnog člana uništavajućeg obruča protiv komunističkog bloka, Amerika, Engleska i Francuska su pokazale priličnu vojničko-političku naivnost.

I u tom prihvaćanju nema naravno ni govora o hrvatskom narodu, o hrvatskoj državnoj ideji.

Ipak bi bilo krivo misliti da u Americi, Engleskoj i Francuskoj nema struja, i aktivnih i utjecajnih, koje se ne slažu s ovakvom politikom.

Izmišljanje jugoslavenskog nacionalizma došlo je nakon što su mnoge hrvatske skupine, mnogi ugledni politički ljudi cijeloga svijeta iznijeli i proteste i objašnjenja na pravim mjestima, kao što su odgovorna ministarstva i parlamenti, nakon što su Srbi iznijeli sve moguće tužbe protiv Hrvata i time dokazali bolje nego li mi da na tlu Jugoslavije jedino ne može biti jugoslavenskog nacionalizma.

Povijesni primjeri, psihologija, tumačenja konkretnog stanja, protesti, ideološki razlozi, i sve što je bilo potrebno za suditi i prosuditi, bili su poznati i Americi i Engleskoj i Francuskoj, te si ni jedan Hrvat ne može predbacivati da je možda zakasnio sa svojim memorandumom i tumačenjem.

Silama kojima servira jedna diktatorska država (za koju one same navode realne primjere nezadovoljstva) da može izbaciti milijun vojnika, dok se one natežu u Zapadnoj Europi kao slobodne i velike države, da bi podigle manju vojsku, ne manjkaju novi argumenti, razlozi, protesti i primjeri, nego naprosto novi mozak. (1952. – Republika Hrvatska, 5/6:3/7).

* * *

Evo nastojim Ti poslati još jedno pismo. Stići će*.

Sad, kad Ti je Amerike dosta, shvatit ćeš zašto smo mi republikanci – jedini – cijelo vrijeme bili rezervirani i nismo ni jedan čas vjerovali da će ona bilo koga osloboditi. Zato smo bili našoj hrvatskoj emigraciji pomalo nesimpatični, jer je ona mislila da zato što je Amerika najveća, da se zato hoće za nekoga boriti, žrtvovati i nekoga oslobađati. Bili smo realisti i u tome kao što smo bili realisti u pogledu gledanja na emigraciju i na naš politički razvitak. Morali smo gutati i još moramo gutati zbog toga što se na sve probleme gleda deklamatorski, površno, komotno i u sloganima, dok mi od svega toga odudaramo i razlikujemo se. Isto tako kao što nas Ti nisi htio uzeti ozbiljno nisu ni drugi, ali ozbiljni rad i ozbiljna odgovornost konačno pobjeđuju. A Ti dobro znaš da ja nisam ni prije 1941. tražio propagandističku poznatost i uvaženost, nego mi je bilo stalo samo do rada, pa onda kako bude. Tako je i danas. (1963. – Republika Hrvatska, 113:29)

1* Ovo pismo napisao je prof. Oršanić god. 1963. jednom svojem prijatelju iz sveučilišnih dana, koji je na nekoliko mjeseci došao iz domovine i u to vrijeme boravio u Sjedinjenim Američkim Državama.

ENGLESKA POLITIKA PODUPIRANJA JUGOSLAVIJE

Kako je Engleska zemlja političkog realizma, to u njoj ne reagiraju na ideološku muziku na terenu činjenica i političkog odlučivanja. Ipak bi bilo pretjerano reći da se u Engleskoj ne zamjećuje suglasnost između ideoloških i praktično političkih pothvata kad je to politički korisno i kad je to moguće. Postojanje i podupiranje prve Jugoslavije bilo je ideološko-političke naravi.

Ne zadržavajući se na prošlosti, koja nije pokazala razumijevanje za problem hrvatske države, važno je istaknuti jednu pojavu, neobično opasnu, koja se prezentira budućnosti u prvom redu iz Engleske, a koja ima veliku važnost za Hrvatsku.

U kombinacijama o budućem razvitku svijeta, socijalistički krugovi smatraju da bi trebalo osigurati pobjedu socijalizma na slomu kapitalizma i komunizma. U ovome je shvaćanju međunarodni socijalizam, pod vodstvom Laburističke stranke, a u konkretnom nastojanju Bevana, smatrao da bi Tito trebao biti izvikan kao primjer kojega bi trebali slijediti mnogi komunistički prvaci u napuštanju boljševizma i naravnog ulaska u krug socijalizma.

U tom je shvaćanju uslijedilo također priznanje komunističke Kine sa strane Engleske, uz potpuno i izričito odobravanje Achesona, te propaganda o razilaženju između Kine i Rusije, kao što su se dogodili i mnogi drugi važni međunarodni događaji o kojima nećemo govoriti, jer ne spadaju u ovo raspravljanje.

I jugo-marksistički socijalizam Cilige treba gledati u ovom međunarodnom političkom kompleksu a ne kao neki izolirani slučaj svetaštva i idealizma.

Padom laburizma u Engleskoj, dolaskom Pinaya na vlast u Francuskoj i neobičnim napadajima američke Republikanske stranke na Trumana i Achesona, međunarodni socijalizam donekle gubi službene pozicije, ali ne napušta socijalističku viziju o budućnosti. Ipak dolazi do bitne promjene u gledanju na Jugoslaviju i Tita. Za vrijeme laburističke vladavine Tita se nastoji tretirati kao člana socijalističke zajednice, uz dužne isprike za specijalne razloge na Balkanu, ali danas je trebalo dokazati da je Tito efektivni član obrambenog obruča, što je i učinjeno „utvrđenjem” o postojanju jugoslavenskog nacionalizma.

U vizijama međunarodnog socijalizma ne pojavljuje se hrvatska državna ideja kao ideja individualne i nacionalne slobode hrvatskog naroda nigdje, a što se tiče konkretne politike ne smijemo zaboraviti da je laburistička vlada Engleskoga imperija bila najaktivnija u izručivanju Hrvata na klanje Titu, da je ona potpuno svjesno i pripremljeno hvatala ljude kao životinje te izručivala u smrt, znajući to posve pouzdano; da je, dakle, ondašnja laburistička vlada u kompleksu hrvatske nacionalne tragedije skupina odgovornih zločinaca.

Jalta je preslabi politički, juridički i moralni argumenat za sve što je učinjeno.

Oni koji misle da mogu učiniti nešto korisna za hrvatski narod i među ovakvim ljudima, neka to čine, ali za Boga miloga, neka ne obvezuju hrvatski narod i hrvatsku politiku na jedinstvo za takav posao i u takvom sličnom poslu, samo zato što slučajno stanuju s njima u istoj zemlji. (1952. – Republika Hrvatska 5/6:7/8).

FRANCUSKA I JUGOSLAVIJA

Francuska predstavlja pravi tip malograđanske sitosti koja bi htjela poslije ručka odmarati se ili se eventualno inteligentno spominjati kod crne kave. Iz takvog je stanja francuska politika podupirala prvu Jugoslaviju kao čimbenika za održavanje toga stvorenoga stanja. Aleksandrove ludosti su nervirale francusku povijesnu zaspanost, ali hrvatske su težnje za slobodom predstavljale pravi udar. Kakva se drukčija mudrost mogla očekivati od Francuske negoli komotni savjeti, diplomatski ukori i upute za sporazumijevanje.

Francuska nije čula na svoje demokratske uši da jedan narod više za slobodom: ona nije vidjela svojim strateškim očima da bi sigurnost Francuske prema Italiji mogla biti bolje održavana skupinom slobodnih naroda: Grčke, Albanije, Hrvatske i Slovenije negoli u kombinaciji s jednom jugoslavenskom tamnicom; ona nije osjetila u svom katoličkom srcu da je pozicija katolicizma jača u Hrvatskoj negoli u Jugoslaviji, ali je zato slobodno-zidarski mozak osjetio da je Jugoslavija prikladna zгода za uništenje katolicizma.

Danas se pak Francuska opet bori za ugodni mir, za održavanje makar i ovakvog idiotskog stanja u svijetu, samo neka bude mir u Francuskoj, u Tunisu, u Indokini i na cijelome svijetu.

Mi Hrvati, međutim, želimo promjenu i zato u Francuskoj općenito za nas nema ni očiju ni osjećaja, jer krik iz Hrvatske za Francuze ima tunisku boju, i odmah djeluju odbojno. A očevidno je da se ne može svirati ista pjesma u Parizu i Tunisu. Ni ista pjesma ni isti muzikanti.

No unatoč ovoga realnog, vrlo pesimističnog stanja za hrvatsku problematiku, moramo imati na pameti da ima i u Francuskoj skupina koje nastoje pomladiti i spasiti Francusku, a koje to neće moći ako ne budu idejno čvrste, ako ne budu imale oči, uši, pamet i osjećaje za pitanja kao što je i naše. (1952. – Republika Hrvatska. 5/6:8/9).

JUGOSLAVIJA I ISTOČNI SUSJEDI

Svakako je potrebno imati uvijek na pameti države oko Jugoslavije, danas uglavnom pod komunističkom vladavinom. To je bitno i čak je najbitnije sa stajališta hrvatske državne ideje.

Pokazalo se, naime, da geopolitički sklop tih zemalja ne trpi egzistenciju države kao što je Jugoslavija, pa niti u željeznom sustavu komunističke discipline.

Staljin je htio Jugoslaviju, no uz izvjesne korekture, eda bi se održalo jedinstvo u komunističkoj obitelji, ali bez uspjeha.

Jugoslavija nije samo nasilje u svojoj unutrašnjoj koncepciji; ona je to i za sve susjedne narode, te zbog toga mora biti diktatura u unutrašnjem uređenju, a prema vani izdržavana i umjetno održavana.

Versailleski ugovor je priznao geopolitički sukob u postojanju Jugoslavije, komunizam je mislio ideološki ga prebroditi, dok su ga Amerika, Engleska i Francuska ponovno priznale.

U osnovi obrane Jugoslavije postoji nacionalizam ali ne jugoslavenski, nego srpski.

Kako su ostale države pod vodstvom boljševičke Rusije, to onda izgleda kao da bi se Jugoslavija branila od boljševičkog napadaja, i po tome je Srbija, kao Jugoslavija, uključena u obrambeni obruč Zapada protiv boljševičke Rusije.

Netočno je međutim da bi boljševička Rusija htjela nestanak Jugoslavije, jer da je ona to htjela, da je ona dopustila najmanji dinamički pokret, Jugoslavije ne bi bilo. Boljševička Rusija je u očevidnom sukobu sa svojim satelitima u pogledu na Jugoslaviju, no da bi narodi bili obmanjivani od vremena do vremena dolazi po koji ruski maršal održavati govor protiv Jugoslavije. Satelitski su političari morali odlaziti s položaja, jer su pomišljali da bi možda u govorima maršala mogli naći osnove za stvarnu politiku protiv Jugoslavije. Rusija je do sada dokazala da ne dopušta udar na Jugoslaviju ni jednom, ni svima satelitima zajedno.

Rusija se ne boji Jugoslavije jer zna da je Jugoslavija jači saveznik kad je na protivnoj strani, a da kao formalni saveznik ne vrijedi ništa.

U tom, dakle, geopolitičkom kompleksu hrvatska državna ideja je najjača u dinamici događaja: Jugoslavija propada, čim se makne ili bude dotaknuta. Unutrašnje i vanjske sile Balkana ne trpe egzistenciju totalnog nasilja i ono će morati nestati bez obzira na postojeće ideologije i bez obzira na krivo, nelogično, umjetno i nasilno nametnute funkcije, kako od strane Rusije, tako i od strane Amerike, Engleske i Francuske. (1952. – Republika Hrvatska 5/6:9/10).

VOJNOSTRATEŠKI RAZLOZI NAŠEG ROPSTVA

U međunarodnim pogledima definirano je pitanje hrvatskog nacionalnog ropstva danas, kao jučer, vojno-strateškim razlozima. Jednom protiv Turaka, drugi put protiv Nijemaca i Talijana, treći put protiv Rusa. Međutim, u takvim istim razlozima, još nitko u tom istom svijetu nije primijetio mogućnost i potrebu stvaranja i podupiranja hrvatske države.

Ne bi se moglo reći da tome nema udjela i u našoj odgovornosti. Zar nismo, na primjer, u periodu Austro-Ugarske položili sve vojničke ispite besprijekorno, ali uza sve to i glupo? Možda se i zbog toga razloga moglo tako olako propagirati do godine 1941. da je Jugoslavija jaka i moćna država, makar su Hrvati bili nezadovoljni; računalo se da može biti i za vrijeme Jugoslavije ono što je moglo biti za vrijeme Austro-Ugarske. I još uvijek se tako računa.

Međutim po svemu izgleda da Hrvat nije više povijesno ni voljan ni sposoban izvršiti bilo kakvo vojničko djelo s lancem oko vrata da bi ga što bolje učvrstio. Hrvat ne može shvatiti kako to da

borba za slobodu čovječanstva i civilizacije stalno počiva na njegovu ropstvu; kako to da je međunarodno tako važno da on robuje, a tako neznatno kad se radi o njegovoj slobodi. Za Hrvata je definitivno jasno da su svi tzv. „viši razlozi” s kojima se skida s dnevnog reda hrvatska sloboda sasvim obična laž. Laž je i danas da Hrvati moraju trpjeti komunističku diktaturu i jednu ustanovu kao što je Jugoslavija zbog potrebe obrane od Rusije. Laž je da se Hrvati još uvijek mogu povlačiti kroz povijest kao prvorazredna vojnička sila bez truna mozga.

Uspjeh borbe protiv komunizma niti ovisi niti ne ovisi o nama, pa nam savjest može biti mirna, to više što smo mi neprestano za nešto krivi. Krivi smo, što smo prije bili protiv komunizma, a što danas nismo za komunizam, i to tobože sektaški. Krivi smo, što prije nismo bili protiv fašizma, a što danas nismo za fašizam, ili kako to lijepo naziva jedna službena američka komisija za jugoslavenski nacionalizam. Osim toga, po čemu je jasno da bismo mi trebali biti prvi vojnici na bojnopolju, kad je, na primjer, Amerika bjelodano dokazala da je to najgora.

Naša nam je povijest dokazala uglavnom i to da nam ni jedan vojnički uspjeh nije donio nikakav politički uspjeh, iako smo mi bili na svim bojnim poljanama svijeta, osim što nas je nekoliko desetaka milijuna manje. Uostalom, zar još uvijek ima toliko Hrvata koji bi trebali ginuti, pa da poslije toga ne bude Hrvatska?

Krivo je, dakle, misliti da borba u svijetu bitno ovisi o nama, kao i to, da naš politički uspjeh bitno ovisi o našem vojničkom ulogu u toj borbi.

Skoro smo nestali u povijesti izlažući se vojnički, pa nismo ništa postigli. Što dakle hoćemo: potpuno nestati?

Besprijekorno, glupo i jedinstveno? (1952. – Republika Hrvatska 5/6:18/20).

KRHKOST JUGOSLAVIJE

Jugoslavija je ili diktatura ili je ne može biti – zakon je izražen u apsolutnom smislu od godine 1918. pa sve do danas i isključena je svaka mogućnost nijekati ga. Ni politika srpske radikalne, demokratske, republikanske i komunističke stranke, ni politika Hrvatske seljačke, federalističke i pučke stranke, ni politika jugoslavenske muslimanske organizacije, ni politika Korošćeve i Žerjavove stranke, ni politika slobodnih zidara pariške i londonske orijentacije, ni politika srpsko-pravoslavne crkve, ćirilometodstva i konkordata, ni politika svih sindikata nacionalnih, internacionalnih i anacionalnih, ni politika svih manjina: Židova, Švaba, Mađara i dr., ni politika intelektualaca, kapitalista, obrtnika, ni sve stranačko-vladavinske kombinacije, ni svi sporazumi, oblasti i banovine, ni monarhistička, ni republikanska forma, ni politika s parlamentom ili bez parlamenta itd., itd., nisu mogli spriječiti i onemogućiti stalno djelovanje ovoga zakona, jer je životni oblik Jugoslavije diktatura.

Posve je razumljivo da se obrambena sposobnost prve Jugoslavije morala pokazati u ratu godine 1941.

Zakon o diktaturi je izrazio svoju najjaču logičnu posljedicu, tj. apsolutnu težnju za oslobođenjem; nitko, ama baš nitko, ni jedan jedini čovjek, ni jedna jedina puška, ni jedan jedini top, ni jedan jedini avion, nije se suprotstavio ulasku Nijemaca i Talijana, tj. onih naroda koji na području Jugoslavije općenito nisu uživali simpatija. Zakon o diktaturi tako je bio silovit u svom naličju da je srozavanje diktature potpuno paraliziralo sve nosioce „moćne“ Jugoslavije i svu laž godinama širenu po engleskom, francuskom i švicarskom tisku o potrebi i vrijednosti Jugoslavije, te hrabrom “jugoslavenskom narodu”.

Pa, ako se tako dogodilo s Jugoslavijom kad su na nju navalili Nijemci i Talijani, onda je uopće nemoguće da se i jedan jedini prst makne protiv bilo kojeg drugog napadača, s koje god strane ikada došao, jer je zakon o diktaturi danas još snažniji, a narodi su još svjesniji.

Stvaranje Jugoslavije versailleskim mirom može se smatrati dijelom učinjenim iz neznanja; stvaranje pak Jugoslavije godine 1945. djelo je pobjedničko-osvetničke gluposti i obnevidjelosti, a podupiranje Jugoslavije danas već je čisti zločin.

Srbija i Hrvatska postojale su tisuću godina svaka za sebe i nije dolazilo ni do kakvih klanja ni ratovanja; trebalo je izmisliti ludost o jednom narodu i bratstvu, trebalo je ponoviti 1945. godine ignoranciju iz 1918. godine, te silom nametnuti jednu lošu političku tvorevinu; trebalo je ugurati narode Balkana u međusobna ubijanja, treba to danas novcem, oružjem i politički održavati – a zašto?

Čemu služi ta diktatura, ta tamnica naroda; zašto je stvorena teorija da će se ona od nekoga i proti nečemu braniti, kad je u njoj samoj definiran zakon najvećeg mogućeg neprijateljstva od kojeg se iznad svega i prije svega treba braniti, i to tim više što ga se jače podupire.

Tko to ima interesa u Sj. Americi, Engleskoj i Francuskoj, pa toliko obmanjuje svijet i vlastite narode da je Jugoslavija ozbiljna država i da ona može bilo što braniti, kad to nije uspjela godine 1941.? Ono što se poslije događalo nije više bila Jugoslavija.

Koji su to Sjevernoamerikanci, Englezi i Francuzi, koji mogu trošiti novac vlastitih građana za izdržavanje diktature i ropstva, kad se upravo iz njihovih zemalja dižu tako često glasovi protiv diktature?

U Jugoslaviji vladaju sve srpske stranke, osim radikalne, uz potporu Srpske pravoslavne crkve: samostalni demokrati (prvi fašisti, prve crne košulje Balkana), zemljoradnici (prvi put ušli iz opozicije u diktatorsku vladu kralja Aleksandra), republikanci (izjavili su još 1925. godine da se ne može smatrati strašnim ako “koji” Hrvat “postane” Srbinom) i komunisti (koji su uspjeli Staljinu nametnuti srpsku imperijalističku liniju za bazu komunističke politike na Balkanu). Udružena srpsko-pravoslavna diktatorska koalicija nastavlja u drugoj Jugoslaviji politiku srpsko-pravoslavne diktature iz prve Jugoslavije, to jest politiku uništavanja u prvom redu Hrvata (Tito kao renegat služi još samo kao obmana).

Diktatura Jugoslavije tolerirana je u očima neupućene svjetske javnosti kao tobože neka strateško-politička pozicija protiv boljševičke Rusije. Međutim, nosioci pomoći moraju znati da

upravo za slučaj rata Jugoslavija nije nikakva pozicija, nego je to isključivo u vrijeme mira kad može sigurno i slobodno vršiti svoju diktatorsku zadaću, zadaću koja je stalna i nepromjenjiva od godine 1918. sve do danas.

Srpska diktatura veliki je pobornik mira, najveći na svijetu, jer za vrijeme mira Jugoslavija je tako „moćna”, tako impozantna, tako veliki branilac slobodoljubivog i miroljubivog „jugoslavenkog” naroda, dok bi za vrijeme rata provalila snaga slobode proti krvavoj diktaturi, makar ona bila podupirana danas i zlatnim dolarima, funtama i francima – jer je težnja za slobodom u stanju zbaciti i zlatne i željezne verige. (1952. – Republika Hrvatska 2:19/21).

Vidjeli smo da je bio potreban najmanji dodatak vanjske sile da hrvatska državna ideja pobijedi Jugoslaviju. Jugoslavija je stoga neprestano u pitanju uza svu svoju današnju silu i kraj svih izvanrednih nastojanja da ostane. Sve su hrvatske stranke i skoro svi hrvatski prvaci pokušavali urediti Jugoslaviju na različite izvanredne načine. Uzalud. Sve su vjere bile vrlo tolerantne. Uzalud. Svi su sindikati i sve ekonomske ustanove bile korektne. Uzalud. Sve su kulturne ustanove bile više nego blagonaklone. Uzalud. Jugoslavija ne može postojati ni silom ni svim blagim izrazima Hrvata, sve dok su Hrvati, jer Jugoslavija nosi srpsku državnu misao kao životnu realnost koja se isključuje sa svakim izražajem hrvatstva. *Srbi su upotrebljavali silu da održe Jugoslaviju i da unište Hrvatsku. I Hrvati su upotrebljavali izvanredne napore da spase Jugoslaviju, pa ipak ova se ne može održati.* Znači da je tisućugodišnja Hrvatska tako jaka egzistencijalnost da je još nisu mogli uništiti ni izvanredna sila ni izvanredna Hrvatska blagonaklonost. Toliko godina nasilja uz izvanredno pomaganje Jugoslavije sa strane Hrvata i uz slabljenje hrvatskog pozitivnog političkog života još uvijek ne jamče Jugoslaviji sigurnost i stabilnost, što kaže i nama i svijetu da je Jugoslavija neprirodna i da je naše djelovanje u smislu razvijanja samostalne Hrvatske osobnosti *povijesno korektno i moralno opravdano.*

Uništavanje sa strane neprijatelja očividno se ne sastoji uvijek u frontalnom napadaju, nego u prvom redu u stvaranju obilnih i snažnih negativnih struja u samom hrvatskom narodu, kako bi on vlastitom snagom uništavao i uništio svoje pozitivne orijentacije i konačno sebe kao narod. Austrijski Nijemci uništavali su nas pomoću austrofila-Hrvata, Mađari pomoću mađarona-Hrvata, a Srbijanci pomoću Jugoslavena-Hrvata i sve to naravno na političkom, vjersko-moralnom, socijalno-ekonomskom i kulturnom području.

Iz ovoga se vidi da je problematika hrvatskog naroda *unutrašnja-nacionalne* naravi, a ne samo međunarodno-političke.

Bilo bi doista na mjestu da prestanu svi oblici naše blagonaklonosti prema uređenju i preuređenju Jugoslavije, kao i prema onima koji su na bilo koji način protiv pozitivnih hrvatskih orijentacija.

(1964. – Republika Hrvatska, 58: 14/15).

5. MEĐUDRŽAVNE KOMBINACIJE

- 1) *Superiornost slobodnih država*
- 2) *Okvirna ujedinjavanja ili solidarnost u slobodi*
- 3) *Narodne države i federacije*
- 4) *Krivi smo sami*
- 5) *Hrvatstvo i jugoslavenstvo*
- f) *Krivci krvoprolića*
- g) *Podunavska i balkanska kombinacija*
- h) *Hrvatska i međudržavne kombinacije*

SUPERIORNOST SLOBODNIH DRŽAVA

Upravo smo mi primjer koji bi trebalo pred cijelim svijetom iznositi da bi ovaj mogao vidjeti kako se kombinacije naroda i država moraju stvarati na vrlo pažljiv način. Nitko nije valjda bio toliko kombiniran kao mi, i prema tome mi predstavljamo iskustvo za svako znanstveno političko ispitivanje na području kombinacija. Ono što mi o Tome govorimo, to ima biti znanstveno za svijet.

Mi smo bili u dvije koncepcije član kombinacija: kao država u okviru Austro-Ugarske i kao narod u okviru Jugoslavije. Pritom smo prešli sve nijanse u kombinacijama, od personalnih unija do krajnje tuposti, kao što je sentimentalno bratstvo.

Mi smo bili povijesni kunić na kojem je do sada pokazano sve i nakon svih tih pokušaja naše je pravo reći svakom na svijetu s naučnom sigurnošću i autoritetom: *“Tko je narod, a nema države, neka se bori za nju, a tko ima državu, neka je ne dopusti uništiti ni u kakvoj kombinaciji”* – jer je smisao života u afirmaciji integralne slobode. Integralna pak sloboda obuhvaća slobodu pojedinca i slobodu naroda.

Država koja ne afirmira slobodu osobe je zločin, a kombinacija koja ne afirmira državu-narod je besmisao.

Rezultat našeg „povijesnog kuničarstva” mora biti ne samo znanstveno politička rezerviranost s naše strane prema kombinacijama, nego i za sve političare i političke pisce cijeloga svijeta tako da više nitko ne padne u zabludu kao što je Jugoslavija.

Jugoslavija je nesreća za hrvatski narod, ali je sramota cijelog svijeta.

Svi spisi u smislu kombinacija od Kanta preko Coudenhove Kalerghija do hrvatskih kombinatorika dokazuju samo da se teoretski kombinira, ali da se ništa ne realizira što bi predstavljalo pozitivno iskustvo, te da je posve neispravno kad se ističe da su danas ideje

samostalnih država preživjele stvari. Svi predsjednici vlada i svi kraljevi, sve vlade, svi bezbrojni senatori i poslanici rade za održavanje i prosperitet svojih država, tj. za ono što postoji. Ni jedan političar još nije rekao ni svojim biračima, ni u svojim parlamentima, ni pred drugim takvim ustanovama da bi smatrao egzistenciju svoje države zaostalošću koju bi trebalo likvidirati u smislu bilo kakve kombinacije. *Egzistencijalnost države u razvitku čovječanstva nije ni iskustveno ni bilo kakvim teoretskim izvodima osuđena kao nužna i adekvatna kategorija u doživljavanju nacionalnih težnji povijesnih skupina.*

S kakvim pravom može to izvršiti jedan hrvatski intelektualac i političar u pogledu hrvatskog naroda i pred hrvatskim narodom?

Naprotiv, život afirmira kategoriju slobode i nezavisnosti čovjeka, kao i kategoriju slobode i nezavisnosti historijskih skupina, definiranih pojmom narod.

Upravo je u superiornoj koncepciji o razvitku čovječanstva filozofski nužno pretpostaviti što veću afirmaciju slobode čovjeka i slobode naroda. A ni u kojem slučaju afirmaciju kombinacija u kojima bi se imalo očekivati likvidiranje i uništavanje nacionalnih osjećaja, ideja nezavisnosti itd.

Očevidno je svakako da život ne trpi princip životne izoliranosti nego princip kooperacije, kolaboracije, kombinacije zajedničkih interesa. Ali sve to samo onda kad to svaka država slobodno i nezavisno tako hoće, zaključuje i doživljava.

Upravo u perspektivama višeg reda morala bi svaka kombinacija pretpostavljati definirani element kombinacije, tj. slobodnu državu koja zna svoj interes.

Postoje samo dvije „superiorne” ideje unutar kojih se nacije označuju kao kompleksi zaostalosti: materijalističko-kapitalistička i materijalističko-komunistička, dvije varijante proletersko-građanske gladi nakon propasti feudalnog društva, koje su još na suviše niskom stupnju a da bi mogle biti nosioci duha i kulture, nosioci doista superiornih ideja za formiranje ljudskog društva.

U diktaturi Moskve i za stolovima kapitalističkih računa suviše su sve slobode, sve nacije, sve tradicije, svi kompleksi; superiorno je samo ne smetati i slušati.

Međutim, budućnost svijeta pripada kulturi, afirmaciji personalnosti individualnih, pa zatim personalnosti partikularno-skupinskih (društava), kao i personalnosti nacionalno-državnih u svim mogućim kombinacijama. To je znanstveno očekivati, jer je u svrhotoj orijentaciji osobe manifestiranje njene personalne superiornosti, a ne životinjske inferiornosti; jer je svrhota orijentacija svih skupina njihova tradicija, odgovornost, znanje, savršenstvo, personalna superiornost, a ne čoporska skupnost. To tako život i pokazuje. Kad čovjek i čovječanstvo završe jedan akt i period životne inferiornosti, oslobađaju se za realizaciju superiornosti. Kad se čovječanstvo idejno naždere supstancije materijalističkog kapitalizma i materijalističkog komunizma u svim njihovim elementima zločina i obilja, bit će gladno duha, kulture, slobode i vrijednosti.

Boriti se, dakle, za hrvatsku državu i hrvatsku slobodu znači biti idejno superioran, znači biti protiv takve bijedne kombinacije kao što je Jugoslavija, makar ona bila podupirana s lijeva ili desna, znači biti protiv boljševičke koncepcije kolhoza za sve narode, znači biti protiv takvih kombinacija u okviru kojih se ljudsko društvo svodi na trgovačko, financijsko i carinsko strukturiranje. *Znači biti u današnjoj situaciji za vojničko-političke kombinacije u interesu hrvatske državne ideje, pa makar ona bila izvan svakog okvira, jer samo je to do danas iskustvo pokazalo realnim i modernim.* Francuska je pravila i s Turskom kombinacije kad je trebalo. Commonwealth je kombinacija preko brda, mora i naroda. To je danas zakon sigurnosti i interesa. (1954. – Republika Hrvatska, 11:10/12).

OKVIRNA UJEDINJAVANJA ILI SOLIDARNOST U SLOBODI

Ujedinjavanja među razvijenim narodima na osnovi rasnih, klasnih, vjerskih, ekonomskih, vojničkih, tehničkih, susjedskih, kontinentalnih i inih razloga supstancijalna su negacija duha slobode, te bez izuzetka predstavljaju varijante diktatura. Duhu slobode, koji predstavlja najdublju egzistencijalnu smislenost, odgovara samo solidarnost među slobodnim narodima.

Tko teži u svojim političkim i drugim pogledima okvirnim ujedinjavanjima, izraženim u formulama kao što su federacije ili konfederacije, nužno teži ostvarenju diktatorskog sustava bilo da se radi o Jadranskim, bilo Podunavskim, Europskim ili Svjetskim federacijama.

Ideja ujedinjene Europe bila je najneprirodnija ideja s kojom je Washington operirao na području slobodne Europe, jer je tom idejom udarena sama struktura čovječanstva u njegovom najrazvijenijem dijelu.

Takva bi se Ujedinjena Europa mogla napraviti silom, prijevarom ili zabludom, ali nikada dobrovoljno i na temelju ispravnog poznavanja zakona o ljudskom razvitku.

U pretpostavci da će u Europi ili u svijetu konačno pobijediti duh integralne slobode, u postojanju slobodnih naroda i u postojanju slobode unutar naroda, očevitno je da se može i mora sve više izražavati princip solidarizma koji ustvari predstavlja sva oblikovanja u ljudskom društvu u duhu slobode.

Ako pak pretpostavimo da duh slobode neće dominirati, ipak nemamo dovoljnih dokaza da je okvirno ujedinjavanje najbolja forma zaštite za sve članove okvirne zajednice, jer u njoj se uglavnom slabiji troši da bi jači bili još jači. Naša je povijest dokaz da je okvirno ujedinjenje najgora forma zaštite, jer smo stoljećima doživljavali različite varijante diktatura i trošenja, a nismo se ni od čega zaštitili.

Turci nisu uspjeli ni jedan narod uništiti, nego su, naprotiv, bili oslobođeni apsolutno svi narodi koji su bili pod turskim gospodstvom, samo to nismo mi koji smo se bezuvjetno ujedinili zbog zaštite od njih.

I opet bi se možda trebali ujedinjavati zbog zaštite, kao da već nije jasno da su zbog zaštite realni i potrebni samo vojnički sporazumi, a ne i okvirna ujedinjavanja.

Čovječanstvo je na raskrsnici: ili će prihvaćati krivi i pogrešni put uokvirivanja koji je bezuvjetno projekcija svih diktatorskih koncepcija o životu koje izvire iz osvajanja, straha, rase, klase, vjere, itd. i u kojima nema mjesta samostalnim državama, ili će razvijati ispravni i zdravi put solidarnosti među slobodnim narodima koji je projekcija slobodnog doživljavanja potreba, interesa i orijentacija, i to ne samo između država kao cjelina, nego i svih manifestacija u jednom narodu sa sličnim manifestacijama u drugim narodima.

Krivo je i pogrešno slijediti shvaćanje o ujedinjavanju čovječanstva u jednu superdržavu, u jedan jezik, jedan novac, jedan odgoj i slično, jer to znači pomirivati se u duhu, idejama, moralu, svijesti i djelima s parcijalnim i totalnim diktatorskim integracijama u kojima se opravdava imperijalizam i sve vrste „jugoslavenstva” na cijelom svijetu, u kojima se priznaje velikim narodima pravo na dominacije nad manjim narodima, u kojima se interesi moćnih i nadmoćnih smatraju pravim interesima čovječanstva kojima se treba diviti, priklanmati, slijediti, apsorbirati i integrirati se.

Ujedinjenje čovječanstva je divni i privlačni zastor iza kojega stoje svi oblici nasilja i sva opravdanja za sva nasilja, iza kojega stoji red, mir i jedinstvo barbarstva, idiotizma i smrti. Jugoslavija je samo isječak ujedinjenog čovječanstva.

Nitko ne može tvrditi da u duhu slobode leže sve vrijednosti i sva jamstva za savršeni život. No, bez slobode sve je inferiornost i zbog toga slobodu treba razvijati.

Sve vladavine u svijetu vrijede i mogu se mjeriti isključivo po tome što su učinile u razvijanju i osiguravanju slobode. Ekonomska sigurnost sama po sebi ne znači još ništa – jer i u zatvoru čovjek može vrlo dobro jesti, imati red, disciplinu, krugoval i biblioteku, ali slobode nema. Sloboda koja ne bi bila razvijena i osigurana u političkim, ekonomskim, socijalnim, kulturnim, vjerskim, sudskim i redarstvenim aspektima bila bi manjkava i nesolidna, *čime se i određuje smisao života u davanju sadržaja slobodi*. Sveci očevitno najsavršenije ispunjavaju život, dajući slobodi sadržaj ljubavi i požrtvovanja.

Mi u našim izlaganjima ne isključujemo sporazume solidarnosti, nego svaki i apsolutno svaki sporazum ujedinjavanja: Jadranskog, Dunavskog, Europskog ili Svjetskog, jer je to pitanje našeg filozofsko-političkog gledanja, u kojem nas je pojačala upravo povijest hrvatskog naroda.

Sporazum solidarnosti Hrvata sa Srbima nitko ne može osuđivati, ali ujedinjenje sa Srbima ili s drugima zbog zaštite od Srba ili od drugih, apsolutno je zlo. Sporazum solidarnosti s Mađarima nitko ne može osuđivati, ali ujedinjavanje s Mađarima ili drugima zbog zaštite prema drugima ili Mađarima, apsolutno je zlo.

Sve je u principu solidarnosti među narodnima, jer ona živi od slobode naroda, a ništa u okvirnom ujedinjavanju, jer ono živi od nasilja među narodima.

Tko ne zna gledati hrvatske ekonomske, vjerske, kulturne, civilizacijske i ine interese u sporazumima solidarnosti, nego isključivo u okvirnom ujedinjavanju, stvarno upućuje sudbinu hrvatskog naroda putevima reducirane suverenosti i neosporive tragičnosti.

Dužnost Hrvata nije, dakle, u tome da proučavaju načine za svoj ulazak u okvire bilo s kime u svijetu, nego da proučavaju načine kako da sruše i ovaj u kome su sada i kako bi stvorili državu odgovorne slobode i solidarnosti.

Mi smo u filozofsko-političkom smislu za svjesno i odgovorno jačanje solidarističke i diferencirane linije slobode, a protiv svih okvirnih ujedinjavanja zrelih naroda, jer se u njima ostvaruje svjesno i nesvjesno diktatorska i monolitna linija, apsolutno protivna boljoj prirodi čovjeka i bogatstvu ljudskog stvaralaštva. (1955. – Republika Hrvatska, 16: 12/15)

NARODNE DRŽAVE I FEDERACIJE

Velika je razlika u tome da li jedan prostor postoji kao nezavisna država u odnosu na sve porive oko sebe i u sebi, u slobodnom izrazu svoga povijesnog bića ili je naprotiv sastavni dio jednog drugog prostora, nekog drugog povijesnog bića, nosioca državne nezavisnosti. Očevidno nije isto da li je Ukrajina nezavisna država ili je sastavni dio današnjeg Sovjetskog Saveza; da li je Poljska nezavisna ili podijeljena između Rusije, Pruske i Austrije; da li je Hrvatska nezavisna ili sastavni dio Jugoslavije; da li je Francuska nezavisna ili okupirana po Hitleru i da li je, recimo, Njemačka ujedinjena i nezavisna ili je ovakva, kakva je danas podijeljena i okupirana.

Prostori i narodi su isti, ali se definiranjem njihove nezavisnosti unosi bitna razlika u njih i u svijet. Razlika ne samo tehničko-prometne, industrijske, trgovačke i diplomatske naravi, nego i unutrašnje i vanjsko-političke, kulturne, socijalno-ekonomske i vjersko-moralne naravi.

Zbog tehničke sličnosti u organizaciji država izbjegava se vidjeti da je biće organske države bitno različito od naravi nametnute države koja uvijek izražava osobnost dominirajućega ili tuđeg naroda. Zbog nepriznavanja tih različitosti, te nastojanja da se državi dade neka posebna supstancijalnost, dolaze teške zabune i nesreće. Međutim država nema svoga bića, nego je strukturalni oblik jednog bića i uvijek pripada njemu. Engleska imperijalna vlast, na primjer, bitno se razlikuje na tuđem području od francuske imperijalne vlasti na tuđem području, jer je svaka od njih izraz engleske odnosno francuske organske podloge, izvorne personifikacije. Za sama pak kolonijalna područja obje vlasti predstavljaju mehaničku državu.

Isto tako kad se dva ili više naroda udruže u jednu državu, onda ona, jer *mora predstavljati biće samo jednog naroda*, a ne dva ili tri, što bi bilo apsurd, *mora izražavati i dominaciju toga naroda, te stalne nesreće za druge narode koji tu državu osjećaju kao mehaničko-tehnička nasilja*, koja, kao takva, mogu biti i vrlo savršena. Zbog neprestanog neslaganja među narodima o organizaciji države pristupa se različitim reformama koje bi tobože imale zadovolji sve narode, što je međutim nemoguće. Kao što razvijena individualna osobnost odbija diktaturu države, tako i razvijeni narod odbija mehaničku državu.

Primitivan čovjek lakše podnosi diktaturu, jer njegovu nerazvijenom biću takva država tehničko-mehaničkog reda lakše odgovara. Isto je tako lakše strpati primitivne narode u velike državne okvire, ali je teško s razvijenim narodima. Kad bi Englezi i Zulukaferi bili stavljeni u jednu

državu, pa oboje bili zadovoljni, onda bi se moglo govoriti o posebnom biću države, ali kako je očividno da bi država Engleza bila nesreća za Zulukafera, a država Zulukafera za Engleze, onda je jasno da biće države izvire iz Engleza odnosno Zulukafera, te da ne bi bila na mjestu jedna zajednička država Engleza i Zulukafera.

Europa nije bila uvijek jedinstveno povijesno područje, a nije to još ni danas u dinamici ostvarivanja smisla povijesti, u stvaranju i razvijanju povijesnih individualnosti, to jest manifestiranju prava naroda uz potvrđivanje prava čovjeka. Na samom području Europe izražavaju se različita načela. Dok je za neke narode bilo očividno da se njihovo pravo ostvaruje postojanjem vlastitih država, dotle se drugim narodima nametalo shvaćanje da oni svoja prava ne smiju gledati u ostvarivanju vlastitih država. Bilo zbog broja, bilo zbog smještaja ili drugih kakvih strateških, gospodarskih ili ideoloških razloga nalazilo se tome opravdanje i razumijevanje, pa se čak smatralo apsurdnim da bi svaki narod imao svoju državu. U neku ruku povijest bi se imala zaustaviti, priznavajući smislenu vrijednost samo postojećim narodnim državama i besmislenost u stvaranju novih narodnih država. I to u samoj malenoj Europi! Učenjaci i pravnici nemaju velikih poteškoća u zastupanju i opravdavanju ovakvih suprotnosti, te nalaze sretni izlaz u mogućnosti oblikovanja tobože jednakopravnih federativnih ili konfederativnih iluzija, kojima se samovoljno supstituiraju najljepša rješenja, pa čak, u krajnjoj liniji, i oblikovanja čovječanstva u jednoj državi i jednoj vladi, kao u zadnjem uspjehu tehničke organizacije svijeta. Narodi bez država trebali bi se zanositi ovim iluzijama pod vodstvom drugih naroda, koji, međutim, nisu prihvatili i ostvarili ni jedan jedini argumenat za stvaranje tih federalnih jednakopravnosti, nego, naprotiv, nalaze previše razloga s kojima obvezuju narode bez država da se čak bore za opstanak njihovih država, kad im zaprijeti bilo kakva opasnost.

Federalistički prijedlozi odreda su supstancijalni falsifikati. Dok se s federalizmom hoće s jedne strane postaviti jedna tobože šira platforma jednakopravnosti, koristi i sigurnosti, dotle se sa druge strane svaki federalizam postavlja na jednu jednostranu osovinu prednosti koja isključuje ravnopravnost. Ustvari se otkrivaju definicije za organiziranje jednostranih dominacija, čak i s umišljenim misionarstvom nad drugim narodima.

Sve se federalističke kombinacije dijele na okvire u kojima treba tražiti jednu više ili manje vješto prikrivenu imperijalističku podlogu koja je ili rasnog ili vjerskog ili nacionalno-šovinističkog ili ekonomskog karaktera. Zbog toga niti su dale niti mogu dati ozbiljnih rezultata. Supstancijalni švindli ne mogu biti solidnim podlogama za uređenje svijeta.

Samo ona ideja, koja je jednaka za sve ljude, može biti supstancijalnom podlogom za uređenje svijeta, a to je ideja integralne slobode.

Posve je krivo tumačenje da se države sve više odriču svoje suverenosti zbog sve složenijih potreba života, pa da se prema tome prirodno teži nekom federativnom uređenju društva.

Očividno je da razvijeni čovjek želi posve slobodno pripadati različitim društvima: političkoj stranci i sindikatu i po kojem kulturnom i vjerskom društvu, te da je zbog toga prepun tehničkih obveza, sastanaka, razgovora, odluka i izvršenja, koja sva potvrđuju slobodu njegovih visokih

stvaralačkih poriva, dok je jedan posve primitivan čovjek bez svih tih obaveza, jer je i bez stvaralačkih poriva. *Tako isto i razvijenije države imaju veliku potrebu za međusobnim obvezama i dogovorima u svom stvaralačkom bogatstvu, što međutim ne ukida, nego potvrđuje njihovu supstancijalnu suverenost.* Za površna gledaoca čini se, da bi primitivni tip naroda lakše mogao nositi nezavisnost, negoli narod pun u svojoj personalnosti, pa naravno i obilju odnosa i tehničkih obveza. Dokazivanje, stoga, da je potrebno ukinuti suverenosti zbog bogatstva tih odnosa, stvarno sakriva siromaštvo mentalnih i moralnih sposobnosti da se nosi visoko razvijeno suverenstvo i mnogobrojne obveze.

Kad bi se na čelo jednog vrta postavilo vrtlara koji vrlo malo zna, on bi nastojao svesti vrt na što manji broj cvjetova. Naprotiv, velik i sposoban vrtlar uživao bi u bogatstvu prekrasnih, pa i najrjeđih cvjetova.

Engleska i Francuska nisu nikad zaplakale zbog svoje suverenosti radi obilja odnosa, jer su nosile dovoljne sposobnosti da se u svima njima snađu. No, nažalost, pojavljuju se sile koje ne nose dovoljne sposobnosti za obilje razvijenosti u čovječanstvu, pa onda žele nametnuti jednostavnost nivelacije i barbarstvo, tj. ukidanje supstancijalnih suverenosti. Njima više odgovaraju velika državna područja s jednim diktatorskim presjekom: Hruščev, Mikojan i General Motors! Svi diktatori, sve diktature i integracioni totalitarizmi najprije uništavaju bogatstvo individualnih i skupinskih razvijenosti, te njihovu autonomiju, da bi život sveli na svoju mentalnu prosječnost i tehničku jednostavnost.

Suverenost se, međutim, ne ukida slobodno prihvaćenim i slobodno nošenim obvezama, nego, se, naprotiv supstancijalno potvrđuje, a tek samo tehnički ograničuje. Kad se dva čovjeka slobodno dogovore da će se sastati u određeno vrijeme, oni su postojanje svoje slobode supstancijalno potvrdili, a tehnički ograničili. Kad se dva naroda dogovore o ukidanju vize, oni su supstancijalno potvrdili svoj suverenitet, a tehnički ga ograničili. Kad pak stanovnici Sovjetskog Saveza mogu glasovati, onda je to tehnička sloboda, ali nije supstancijalna. Kad rumunjski parlament glasuje i vijeća, onda je to također tehnička sloboda, a ne suverenost rumunjskog naroda.

Tehnička ograničenja koja slobodni ljudi i slobodne države solidarno i solidaristički prihvaćaju, predstavljaju supstancijalnu potvrdu suverenosti i slobode. Supstancijalno je pak kontradiktorno da čovjek ukine svoju slobodu, a narodi svoju suverenost. To su u krajnjoj liniji samoubojstva. Čovjek koji bi sebi ukinuo slobodu, recimo, na taj način da ukine pravo na slobodu izražavanja i organiziranja svojeg mišljenja, te slobodnog biranja, reducirao bi se samo na animalnu strukturu s tehničkom sposobnošću samostalnog snalaženja, a narod koji bi se odrekao vlastitosti da ima svoj slobodni parlament, iz kojega bi izlazile sve odluke i odgovornosti, odrekao bi se svoje suverenosti.

Shvaćajući, dakle, da brojne obveze, odnosi i tehnička ograničenja ne ukidaju suverenost razvijenih naroda, nego je, naprotiv, potvrđuju, nećemo se zbunjivati u slobodnom prihvaćanju i u prirodnoj potrebi stvaranja obveza i tehničkih ograničenja. Nećemo iz takvih obveza i ograničenja povlačiti razloge za stvarna ukidanja suverenosti i stvaranja federativnosti, *pa se*

onda mučiti oko jalovih reformi koje dovode do sukoba, progona i zločina u nemogućnosti da se ravnopravno federiraju uokvireni problemi i narodi.

U ostvarivanju mnoštva država ne treba se zbunjivati zbog sadašnjih umjetnih poteškoća među njima. Kao što ima ljudi koji misle da bi izgubili svoju nezavisnost kad bi pristojno pozdravili, tako ima i država koje misle da bi izgubile suverenost kad bi uklanjale nepotrebne ograde. Ograde međutim treba ukidati, a ne narode i države. Ako, recimo, postojanje viza nije potrebno, neka ih ne bude. Ako su carine nepotrebne, neka se uklone. Zašto bi konačno svaki narod morao imati svog predstavnika u svim državama svijeta? Zbog kakvog to luksuza i suverene potrebe?

Bratstvo jezika, običaja, književnosti, umjetnosti, glazbe, načina upravljanja, organiziranja i drugih izraza što ih vidimo u slobodnim državnim narodima daleko više negoli u primitivnim izrazima neslobodnih naroda treba čuvati i razvijati, a ne izrugivati i pobijati. Opasno je u tom pogledu gledati u „egipatskim piramidama” i „sputnicima” bilo kakve kriterije o slobodi, te ih prema tome suprotstavljati kao prednost realizacijama integralne slobode.

To što je neki narod malen, ne ukida načelo. Jer, ako bi broj i površina bili kriterijem, onda bi samostalnost Engleske došla u pitanje, jer iza Rusije, Kine, Indije, Indonezije, Japana, sjeverne Amerike, Brazila, još uvijek nema Engleske, a gdje bi tek bile, recimo, Češka i Mađarska. Stoga, na primjer, planove o tome hoće li i može li Slovačka biti federativnom jedinicom Poljske, autonomnom jedinicom Čehoslovačke ili običnom oblasti Mađarske, treba smatrati neukusnim. Samo je jedino ispravno: Slovačka ima biti projekcija ideje integralne slobode isto kao i Poljska, Češka i Mađarska.

Predavati federacijama nekakve izvanredne vojničko-političke moći, nasuprot izvjesnim neprijateljima, posve je samovoljno i bez ikakva osnova. Narodi su naj snažniji u svojoj potpunosti kao slobodne države. Naprotiv, narodi kao federacije, čini se, kao da predstavljaju organizacije upravo najveće slabosti. Čehoslovačka pred navalom Hitlera ne samo da ne predstavlja otpor svih Čeha i Slovaka, nego ukida i moć Čeha koji su nosioci Čehoslovačke. Jugoslavija ne samo da ne predstavlja neku zajedničku, samovoljno zbrojenu moć, nego ukida i moć Srba nosilaca Jugoslavije. Rusija pred navalom Hitlera predstavlja totalnu nemoć.

Očevidno bi pak samostalna Češka, samostalna Slovačka, pa Ukrajina, Hrvatska i svi ostali u slobodnom solidarističkom otporu za održavanje integralne slobode bili jača vojnička snaga, nego su to trebali biti na održavanju glupih protuprirodnih tvorevina.

Posve se neopravdano navode gospodarski razlozi kao argument za stvaranje federativnih kombinacija i pritom se plače za austrougarskom gospodarskom jedinicom, pa se čak navodi da bi je kao takvu trebalo ponovno stvoriti.

Da netko može opisivati Austro-Ugarsku kao gospodarsku jedinicu, sasvim je razumljivo, ali bezbrojni hrvatski i poljski emigranti koje je ona istjerala iz njihovih zemalja u Amerike, neprolazni su dokaz da je Austro-Ugarska bila vrlo loša i negativna jedinica za većinu njenog

stanovništva. Nesposobna gospodarska politika Austro-Ugarske, koja je sebe i druge obmanjivala osjećanjem zadovoljstva u Beču i Pešti a ne cijelom carstvu, niti je razvila industriju niti napredno gospodarstvo. Sve je to došlo do izražaja kad se država raspala. Kriza u svim zemljama. Ne radi toga što se raspalo jedinstveno i vrijedno gospodarsko područje, nego zato što se raspala jedinstvena laž, obavijena sjajem u Beču, Pešti i feudalnim dvorovima. Otkrila se nemogućnost da toliko veliko i zaostalo agrarno područje kako su predstavljale Poljska, dio Rumunjske i područja Jugoslavije bude zadovoljno u komplementarnom smislu s Austrijom i Mađarskom. To, pak, što su različite zemlje nasljednice, nove i stare države toga područja, dolazile u krize nije bilo samo zbog međunarodnih i gospodarskih razloga, nego i zbog prilične ignorancije, demagogije, korupcije i klasne eksploatacije.

Osim toga, Njemačka je mirovnim ugovorima bila isključena iz prirodnog gospodarskog uravnoteživanja, a boljševička Rusija nalazila se u neprestanoj krizi i izolaciji, što nije imalo nikakve veze s nestankom Austro-Ugarske.

Ulazak jeftinog američkog žita u Zapadnu Europu nasuprot skupog žita iz područja spomenutih zemalja smetao je sređivanju ovih zemalja, no ni ta pojava nema nikakve veze s nestankom Austro-Ugarske, nego je samo još jedan dokaz da se Istok i Zapad Europe ne mogu svesti na dva komplementarna dijela: industrijski i agrarni, jer postoje i drugi kontinenti prema kojima je uzalud stvarati jedinstvenu federalističku Europu. Smiješno bi bilo tražiti od Italije da se pretvara u neku isključivo industrijsku zemlju, a od Poljske da bude agrarnom zemljom zbog neke teoretske federalističke komplementarnosti.

Isto je tako nedovoljno obrazloživo da susjedski narodi imaju smatrati samo po sebi razumljivim da moraju ići zajedno i da se moraju totalno komplementirati. Upravo oni koji vole govoriti da čovječanstvo treba biti jedna država, morali bi shvatiti da različiti interesi i komplementarni odnosi mogu biti građeni i na udaljenostima od tisuća kilometara, dok u neposrednoj blizini mogu imati minimalne razloge za komplementarnost. Federalistička nasilja i različiti prijedlozi o unijama među susjedskim narodima upravo izruguju smisao jedinstva čovječanstva, te silom hoće od jednog dijela napraviti nekakav totalno izolirani i organizirani otok. Svaki narod mora imati slobodan dodir sa drugim narodima čovječanstva i ne može ga se *trajno* zarobiti zbog *povremenih* vojničko-političkih razloga u protuslovni gospodarski i kulturni okvir, a zbog povremenih ekonomskih razloga u stalni protuslovni vojničko-politički okvir.

Narodi se moraju slobodno kretati u čovječanstvu i definirati svoje povremene ugovore, lige, saveze i zajedničke solidarističke poslove.

Engleska je dokazala da se gospodarska politika može uspješno voditi na solidarističkom odnosu Commonwealtha uzduž cijelog svijeta, na priznavanju slobode svih naroda.

Ako hoćemo temeljito uzimati u obzir gospodarsko jedinstvo, kao smisao i temelj života, bez obzira na prirodnu nuždu integralne slobode, onda je najbolje zastupati da ili Rusija ili Sj. Amerika zauzmu cijeli svijet, a ne da se prave šaljivi prijedlozi oko totalnog, većeg ili manjeg uskrisivanja Austro-Ugarske ili nečeg sličnoga.

Uistinu bi već trebalo prestati gubiti vrijeme oko federacija, koje su lijepe i privlačne samo zato što ih se samovoljno složi kao neko rješenje, a bez ikakve supstancijalne realnosti. (1965. – Republika Hrvatska 64: 23/33).

KRIVI SMO SAMI

Naša nacionalna tisućugodišnja hrptenjača i naša osobnost, protkana svim mogućim nitima kroz tih tisuću godina, izražava mnoge osobine koje nismo nikada dovoljno ispitali da bismo utvrdili njene značajke, što nam naravno manjka.

Mogli bismo isto tako navesti stotine dokaza koji bi nas uvjerali da smo bili uništavani do najvećih mogućnosti, ali time što nismo uništeni sigurno je da postojimo kao nacionalna osobnost u nekim čvrstim značajkama. Približiti im se, znači spoznavati se u konkretnostima s kojima i prema kojima se može upravljati i razvijati ta osobnost.

Svakako je neugodna jedna naša današnja značajka, da svoju sudbinu, ovakva kakva je, toliko svaljujemo na leđa drugih, da sebe prilično isključujemo kao djelatni subjekt u njoj. Želimo se u neku ruku prati pred samima sobom, definirajući se time kao manje važni i skoro nebitni čimbenik sudbine. Takvo susretanje pojava značajno je, jer kao vrsta jadikovanja predstavlja ocjenu doživljavanja o pređašnjim nepovoljnim pojavama.

Hrvatska politička povijest bez sumnje predstavlja tragediju iz koje se mi, međutim, ne možemo izlučiti s našom odgovornošću. Predstavlja zaista veliku tragediju, jer smo nakon tisuću godina državnosti obnevidjeli u času kad se u svjetskim razmjerima pružala prilika da se ideja samoodređenja ostvari, ali kad smo imali toliko slomljenu povijesnu hrptenjaču da smo posumnjali u svoje samostalno nacionalno postojanje i proglasili se nekim drugim, nepostojećim jugoslavenskim narodom. To je naša krivnja u prvom redu, to je krivnja i odgovornost svih Hrvata pojedinaca, političara, ideologa i stranaka koje su svjesno u ime naroda radile protiv hrvatske državne samostalnosti.

Zato, što živimo u komunističkoj diktaturi, nismo oslobođeni dužnosti misliti o Hrvatskoj i njenim problemima. Već smo i prije živjeli u različitim državama i diktaturama, pa se pokazalo velikom pogreškom što smo za njihovo vrijeme mislili da je glavno osloboditi se diktatura i država, dok će sve drugo doći samo po sebi.

Ne možemo biti pesimisti zbog toga što se neprestano oslobađamo, jer su i mnogi drugi narodi prolazili kroz duge oslobodilačke borbe, dok se nisu donekle sredili u svojim državama. No naš je problem danas nešto složeniji zbog toga što smo došli do svoje države, pa je izgubili kad se je ona trebala povijesno ustaliti. Izbile su pojave koje se ne može mimoilaziti, ako ne želimo nastaviti u beskrajnost našu oslobodilačku sudbinu. Ne smijemo zaboraviti da smo hranili stvarne izdajničke pozicije s tolikom snagom, ustrajnošću i glupošću, da se mi, čini se, nismo ni smjeli osloboditi.

Ne možemo sad prepisivati cijelu hrvatsku povijest i ići previše unatrag, ali je činjenica da austrofilni nisu Nijemci, nego Hrvati, da mađaroni nisu Mađari, nego Hrvati, i Jugoslaveni nisu Srbijanci, nego Hrvati. I na njima je težište hrvatske političke odgovornosti, a ne samo na Mađarima, Nijemcima i Srbijancima. Ne možemo povijesno zauzeti stajalište da su Nijemci, Mađari i Srbijanci trebali misliti i raditi hrvatski, a ne njemački, mađarski i srbijanski, pa ih zato osuđivati i svaljivati svu krivnju samo na njih da bi time naša krivnja postala umanjenom ili izbrisanom.

Ne može se pitanje hrvatske političke odgovornosti rješavati napadajem na Nijemce, Mađare i Srbijance što nisu držali obećanja Hrvatima, kad ni sami Hrvati nisu bili sposobni držati obećanja svome narodu, nego su ga napuštali, prodavali i izdavali. Ni jedan Nijemac, ni jedan Mađar, ni jedan Srbijanac ne može biti smatran krivim što je prevario bilo kojeg Hrvata da se ovaj odrekne svoje državne ideje ili da radi protiv nje. I uvijek su krivi i odgovorni samo oni Hrvati koji su to radili.

Mi možemo napadati, na primjer, cara Leopolda, odnosno njegove savjetnike-gospodare, što su prevarili Zrinskoga, jer je svaka prijevara nemoralan čin, ali je Zrinski politički odgovoran. On je trebao izgubiti glavu u borbi za Hrvatsku, ako je već do toga bilo došlo, ali ne zbog vjernosti skupini austrijskih kriminalaca, kakvim ih je i on sam smatrao.

Dokazivati kako su nas varale Austrija i Mađarska, te iznositi njihova “vjerolomstva”, ne može biti prihvaćeno u našoj povijesnoj svijesti kao opravdanje da su hrvatski predstavnici radili dobro sve što su radili na štetu hrvatskog naroda. Naša dobra vjera uvijek mora biti teret na nama, a ne na onima koji su nas varali i prevarili u našoj “dobroj vjeri”.

Nijedan narod i nijedan čovjek ne može imati pravo da s argumentom o svojoj dobroj vjeri radi protiv općenito poznatih i usvojenih političkih načela.

Ako je na primjer, u moderno doba načelo samoodređenja bilo općenito priznato, onda su krivi za sva zla naroda svi predstavnici naroda koji su to načelo izdali, zanemarili odnosno u narodu radili protiv njega. Nitko se ne može opravdati govoreći: Srbijanci su nas prevarili, Aleksandar nas je prevario. Na političkom području moramo se držati općenito priznatih državno-političkih kriterija, a ne možda samo kulturnih vjersko-moralnih i socijalno-ekonomskih.

Po političkim kriterijima razumno je smatrati korektnim nastojanje jednog naroda da ostvari svoju državu, pogotovo ako je taj narod imao svoju državu već prije tisuću godina i neprestano bio smatran kako u političkoj literaturi tako i u javno-pravnim izražajima političkim narodom. Prema tome *djelatnost drugih naroda u protivnom smislu bilo je neprijateljsko djelovanje a u samom narodu izdajničko.*

Ideološko-političkom tezom da mi Hrvati kao Hrvati, kao posebna sociološko-politička cjelina, nismo politički nosioci ničega, nego su to jedan drugi sociološko-politički čimbenik, Jugoslaveni, jedan izmišljeni troimeni narod kao nosilac državno-političke odgovornosti – izvršena je sa strane hrvatskih Jugoslavena najveća politička izdaja i zabluda prema hrvatskom narodu.

Njihova beskrajna politička glupost ne može biti uljepšana time što optužuju Srbijance kao krivce da nisu bili ni braća ni Jugoslaveni, nego samo ono što jesu, Srbijanci. (1965. – Republika Hrvatska, 62: 3/6).

HRVATSTVO I JUGOSLAVENSTVO

Svaka stvar teži da zadovolji onome što je u njenom biću. Na primjer, opeka služi gradnji kuće i to je njena svrhotna orijentacija. U oživotvorenju takve orijentacije opeka “doživljava” pozitivno životno stanje. No s opekom se može razbiti nekome glavu, što očevidno nije svrhotna orijentacija opeke.

Nijedna stvar nije anarhična u svome biću, *nego se nužno i prirodno opire, kad se nalazi u negativnim životnim stanjima, težeći ostvarivanjima koja odgovaraju svrhotnoj orijentaciji.*

Na primjer, ne može čovjek ne jesti, nego mora jesti, jer je to u biću stvari. Ne može čovjek ne težiti slobodi, nego mora težiti slobodi, jer je to u biću čovjeka. Ali može donekle gladovati i može svašta i svakako jesti, kao što može rušiti i uništavati slobodu, jer je slobodan činiti dobro i zlo, makar je supstancijalno upućen dobru.

Stotine prošlih godina dopuštaju nam, dakle, da mnoge stvari smatramo pozitivnima, te da možemo suditi s izvjesnim poznavanjem strukturu različitih stanja.

Ako se mi u ovom ispitivanju ograničimo samo na životna stanja označena pojmom narod, onda nam činjenice i iskustvo moraju kazati što je svrhotna orijentacija takvog životnog stanja.

Znanstveno govoreći *svrhotna orijentacija životnog stanja označenog pojmom narod je organizacija vlastite države.* Tko, dakle, jednom narodu negira pravo na organizaciju njegove vlastite države, čini to potpuno neznanstveno. Tko to silom onemogućuje, taj mora ostvarivati negativno životno stanje, zločin, mržnju, nesklad, divergentno i neuravnoteženo životno stanje.

Da Jugoslavija jest i mora biti zločin, nesklad i negativno životno stanje, znanstveno je nužno i očevidno.

Da Hrvat mora zastupati ideju svoje države, znanstveno je obavezno.

Podupirati Jugoslaviju predstavlja znanstvenu apsurdnost i u svijetlu znanstvenih ispitivanja naše je pravo smatrati i nazvati sve one koji „vjeruju” u Jugoslaviju i podupiru je običnim neznalicama. Ne može se obvezivati hrvatski mozak da u takvim stvarima gleda znak bilo kakve mudrosti.

Isto tako ni jedan Hrvat, s jugoslavenskim prizvukom, od danas ili od jučer, bez obzira na položaj i ime koje je uspio izgraditi u jugoslavenskoj lojalnosti, nema pravo na bilo kakav autoritet i poštivanje u svijetlu znanstvenog ispitivanja. Svaki je bio i jest neznalica, jer nije poštivao činjenice i životna iskustva, nego je svoj vlastiti narod gurao, gurnuo ili gura u životno negativna stanja, u nesreću.

U svjetlu znanosti nitko nema prava smatrati da je jugoslavenstvo bilo, da je moglo biti ili da je trebalo biti nečim superiornim nad hrvatstvom. Znanstveno to je bila glupost i ignorancija.

Svaka ideja i sve ideje izvan i protiv svrhotnih orijentacija jesu inferiorne, negativne, i ako se životu nameću nužno rađaju zločin.

Netko bi, na primjer, mogao zamišljati jedan tip ljudskog bića, a ne dva tipa (muški i ženski) i proglašavati to superiornom idejom, te u tom smislu vršiti pokuse i nasilja. Međutim to je izvan životne strukture i stoga je inferiorno.

Zamišljanje i pravljenje jednog naroda od više naroda također je znanstvena glupost, te prema tome inferiornost, makar koliko se idealističkog pubertetstva s jedne strane i zločinstva s druge strane ulagalo u takva zamišljanja i takva pravljenja.

U ime znanosti, u ime životnih činjenica i iskustava, u ime pameti, u ime humanosti, u ime bezbrojnih mrtvih, mučenih, osakaćenih, gladnih, beskućnih, jugoslavenstvo je jedna od najinferiornijih, najstrašnijih, najgadnijih ideja suvremene povijesti čovječanstva, odgovorno po svim ljudima, koji su je postavili i provodili za najstrašnija ubojstva i zločine koji su se dogodili između dva naroda, srpskog i hrvatskog, a kojima nema spomena u njihovu razvojnom tisućugodišnjem životu.

U suvremenoj svijesti moramo smjestiti jugoslavenstvo i sve Jugoslavene u zadnju kategoriju idejne inferiornosti, ignorantstva i zločinstva.

Onaj hrvatski čovjek, koji se morao boriti, našavši se u prirodnoj funkciji svoje nacionalne svrhotne orijentacije, ne može biti historijski smješten u kategoriju inferiornosti da bi si idejni i stvarni uzročnici jednog od najgorih suvremenih zala osigurali kategoriju superiornosti.

On se je u superiornosti svoje ideje morao boriti u mraku užasa, stvorenog i uvjetovanog strahotom jugoslavenstva.

Svaka ljudska ideja ima svoju životnu supstanciju otprilike kao sjeme jedne biljke.

Jugoslavenska ideja je ljudska ideja koja također mora imati svoju supstanciju, svoju svrhotnu orijentaciju.

No egzistencija jedne ljudske ideje ne mora biti egzistencija jedne vrijednosti. Može se raditi o zlu i zabludi.

Pa kako čovječanstvo već dugo vremena živi filozofski, analizirajući i sintetizirajući ideje, iskustva i objavu u izvjesne zakone i kriterije, to se može prosuditi vrijednost mnogih ideja, a da se ne čeka uvijek i ponovno na rezultat iskustva.

Čudno bi bilo kad bi neki čovjek rekao: „Zasadio sam voćku, pa me zanima, da li će i njen plod padati prema zemlji. Nije, međutim, dopušteno praviti se lud i reći: „A možda ipak plod od ove voćke neće padati prema zemlji – jer na takvu primjedbu nema argumenata.

Kako su se smjeli praviti ljudi naši Jugoslaveni, pa smatrati da se dva državna naroda, svaki sa svojim definiranim prostorom, svojom povijesti, različitim socijalno-ekonomskim strukturalnim

razvitkom i vjersko-kulturnom orijentacijom mogu složiti u jedan narod ili da su čak jedan narod? Na temelju čega su oni smjeli zaključiti da bi žezlo Karađorđevića simboliziralo manji zločin od žezla Habsburgovaca? Zar nisu svi Karađorđevići došli na prijestolje zločinom a ne demokratskim putem?

Na temelju kakvog se to povijesnog razmatranja smjelo zaključiti da “Velika Hrvatska” unutar neznanstvenog, nepovijesnog, nesociološkog bratstva sa Srbijom ima prednost pred manjom i osakaćenom Hrvatskom Državom, koja bi nastala na raspadu Austro-Ugarske, ali sa svojim predsjednikom države, svojom vladom, svojom vojskom, svojom diplomacijom, svojom ekonomijom, svojim zahtjevima pred svijetom za revizijom, itd.?

Zar ta “Velika Hrvatska” nije bila reducirana na običnu banovinu, čak i u času kad je Jugoslaviji počela prijetiti opasnost?

Tisuću pak dokaza postoje da je najmanja baza nacionalne nezavisnosti postajala polaznom točkom za uspješno ostvarivanje ne samo opravdanih, nego čak i imperijalističkih zahtjeva.

Kakvog su imali znanstvenog prava naši Jugoslaveni ne znati za ove činjenice? Ili možda nisu znali čak niti to da je upravo Srbija jedan takav dokaz!

Ne možemo griješiti i stavljati sve naše Jugoslavene u okvir ignorancije, jer postoje Jugoslaveni koji su točno osjećali bit jugoslavenstva, slijedili ga i slijede ga još i danas.

Za njih je jugoslavenstvo integracija u slavensko-rasnu i liberalno-bezvjersku srpsko-balkansku strukturu, koja ima uništiti tzv. latinski, rimozapadni, kulturni, idealistički tip života.

U tom integracionom procesu svaki je Jugoslaven-Hrvat nužno simpatizirao sa srpstvom, podupirao ga i širio, a sve više je mrzio hrvatstvo, sužavao ga i uništavao. U razvijanju srpstva i uništenju Hrvatske doživljavao je svoje ideološko zadovoljstvo. Ne može se, naime, biti pripadnikom vlastitog naroda izvan njegove historijske personalnosti. Zato su naši Jugoslaveni postali najstrašnijim progoniteljima Hrvata, a pogotovo onih koji su zastupali ideju nezavisnosti. To je bio logički zahtjev ideološke supstancije jugoslavenstva, konkretizirane na srpskom tlu, a bitno protivne ideološkoj supstanciji hrvatstva.

Ove naše Jugoslavene ne možemo mjeriti tek samo znanstvenim mjerilima. Oni znaju da ne hodaju po znanstvenim principima, nego tek vjeruju da će imati na raspolaganju dovoljno vremena da ognjem i mačem likvidiraju hrvatsku ideološku supstanciju, da pretvore hrvatski narod u masu koju će moći integrirati u svoj ideološki proces.

Kako pak hrvatski narod nije mogao živjeti i ne može živjeti izvan osjećaja i izražavanja svoje svakodnevne orijentacije, naprosto zato što živi, to je on bio od godine 1918. u stanju *neprestanog izazivanja* po ovome zločinačkom i neznanstvenom integracionom procesu. Naši su Jugoslaveni mogli misliti da će im životno stanje nasilja dovoljno trajati da bi mogli izvršiti historijsku dezintegraciju hrvatstva, ali to se, međutim, nije dogodilo, jer je došla godina 1941. i obračun.

Taj obračun se manifestira kao užas. No to nije sve, pojavljuje se i pitanje historijske odgovornosti za postanak užasa. Tko je kriv za jedno od najstrašnijih klanja na Balkanu?

Da li oni koji su postavili ideju, ideologiju, državu, stanje, organe i organizacije, i sve to kao silu i nasilje, supstancijalno protivno svim i svakom znanstvenom zahtjevu, ili oni koji nisu odgovorili ciljevima nasilja, nego prirodi svoje svakodnevne orijentacije, supstancijalno suglasne sa svima i sa svakim znanstvenim zahtjevom?

Tko su zločinci Balkana?

Jugoslavenstvo kao integraciona ideološka supstancija Balkana, kao slavensko-rasistički imperativ mržnje protiv drugih rasa, kao kulturno barbarski imperativ mržnje protiv impulsa kulturnosti i duhovne superiornosti, kao vulgarno-politički imperativ mržnje protiv hijerarhije vrijednosti i moralnih odgovornosti, kao bezvjerski i primitivistički imperativ mržnje protiv religiozno-filozofskom idealizmu.

Jugoslavenstvo kao supstancija beogradsko-balkanske inferiornosti i mržnje na zagrebačko-europsku supstanciju superiornosti moralo je biti i bilo je nosilac, okupljač i organizator negativnog životnog stanja, nesklada, nesreća i zločina.

To su također i svi oni koji su svjesno pomagali i još uvijek pomažu jugoslavenstvo, Jugoslaveni i Jugoslaviju.

Nema Hrvata-Jugoslavena koji je ostao u procesu integracije, a da se nije pretvorio u svjesnog uništavatelja svega što je hrvatsko. Najprije nacionalno samoubojstvo u sebi, a onda u cijelom narodu. To su činili i morali su činiti i svi oni koji su ma u najmanju ruku pristajali uz jugoslavenstvo i Jugoslaviju.

Ni u jednoj fazi, ni u jednom času jugoslavenstvo i Jugoslavija nisu bili afirmacija hrvatstva. Uvijek i svagda samo njegovo uništenje.

Borba, dakle, protiv jugoslavenstva i Jugoslavije je borba protiv jednog od najvećih zločinačkih kompleksa u povijesti Balkana, borba je protiv mržnje kao regulatora sudbine naroda, borba je protiv jedne prljave ideološke inferiornosti, borba je protiv jednog stanja koje predstavlja stalno i nepromjenljivo obnavljanje zločina.

Mnogi su naši Jugoslaveni napustili jugoslavenstvo kad su osjetili svu logiku integracionog procesa i smjestili se ispravno u okvir hrvatske borbe.

No izvjesni Jugoslaveni te vrste još uvijek ustraju u tvrdnji da je jugoslavenstvo moglo biti nešto superiorno prema hrvatstvu, tek su tobože samo Srbi krivi da se ono nije ostvarilo. Oni, da bi tvrdoglavo opravdali svoj jugoslavenski period, žele nametnuti hrvatskom osjećanju i hrvatskoj povijesti jedno posve neznanstveno gledanje i prosuđivanje životnih iskustava i činjenica.

Pogotovo je sramotno stajalište u znanstvenom, političkom i moralnom pogledu ono koje hoće da je narav borbe protiv zločina jugoslavenske supstancije nešto što pokazuje da su Srbi i Hrvati jedno.

Boriti se za Hrvatsku znači ne samo biti u prirodnoj dužnosti, u svojoj svrhotoj orijentaciji, nego biti i proti konkretnom zločinu što ga predstavlja Jugoslavija.

Međutim Srbi i Hrvati su dvoje, ne zato što su oni to tako htjeli, nego zato što moraju biti dvoje. Naše dvojestvo u jezgri postanka nije ni rasnog, ni civilizacijskog, ni vjerskog, ni kulturnog reda, nego sudbinsko-prostornog. Na Drini je pukla crta dvojestva i nametnula je sve ono što se može definirati kao razlika: običaje, vjere, civilizacije, društvene i sve moguće elemente koji zajedno formuliraju povijesnu personalnost.

U egzistenciji zemlje i njenih dijelova također se manifestira funkcija života i mi u sudbinskoj suživljenosti s našim prostorom odgovaramo jednoj funkciji, koja može biti na oko materijalnog reda, ali koja definira životnu posebnost, koja se u živim stvorovima očituje kao jedinstvo života, kao sudbinska zajednica, kao narod. *Mi nismo narod zato što smo to htjeli biti, kao što to nitko na svijetu nije rođen zato što je to htio. Ali kad postoji, onda to i hoće. Mi smo rođeni za narod i to hoćemo biti.* Sve što se s nama događalo: ratovi i poniženja, mržnje i bratstva, vjere i kulture, napunilo nas je povijesnom jedinicom, kao što sve što se daje pojedincu služi za oblikovanje osobnosti jedinice koja jeste. Srbi i Hrvati su dvoje, jer su rođeni i određeni kao dvoje i sve što se s njima događa oblikuje uvijek ono što jest, to jest dvoje, dva povijesna bića, dvije različenosti, dvije civilizacije, itd. I Srbi u Hrvatskoj, oslobođeni pravoslavsko-srbijanskih, mađarskih, talijanskih, austrijskih i svjetskih intriga, utonuli bi u dubinu supstancijalnosti definirane hrvatskim prostorom.

Hrvatski nacionalizam nije histerija, nije kompleks, nije imperijalizam, nije ni umišljena želja da Hrvat bude narod, ili država, ili nezavisnost, jer on mora biti narod i država; jer je rođen i definiran za to. Nisu li mnoga naša zvučna imena idejno s onu stranu Hrvatske: na bečkom, peštanskom, beogradskom, carigradskom tlu, pa smo mi opet narod koji mora biti nezavisan, koji mora biti država, koji mora biti historijska pozornica događaja i u kojem se izražava sudbinska težnja za nezavisnosti kao njegova prirodna svrhota orijentacija. (1954. – Republika Hrvatska, 11:2/6).

KRIVCI KRVOPROLIĆA

Od 1918. godine pa sve do danas na području pod nazivom Jugoslavije neprestano postoji diktatura. Čak, štoviše, za to vrijeme dogodile su se pojave takvih razmjera kojima se teško može naći primjera u cijeloj povijesti čovječanstva. Nama kao Hrvatima spada u dužnost i odgovornost imati jasnu sliku o tim pojavama, te jasne orijentacije u djelovanju prema tim pojavama, jer mi pripadamo tom prostoru.

Nemojmo zaboraviti da nad hrvatskim prostorom i hrvatskim narodom leži kao mora mutna odluka po kojoj bi hrvatski narod imao biti osuđen i isključen iz redova civiliziranih naroda zbog pojava na Balkanu. Tko će to raspraviti i raščistiti ako to nećemo mi Hrvati?

Ne može se tvrditi da stanje na Balkanu nema posve određene i odgovorne nosioce među nama Hrvatima i stoga je naš posao točno ih označiti i procijeniti njihovu ulogu u hrvatskom narodu, u pripravljanju ljage koja je pala na hrvatski narod. Povijesna odgovornost za klanje i nered na Balkanu ima biti utvrđena. Pri tome ne može biti ni govora o tome da se posljedice proglaše uzrocima, te da se uzroci i uzročnici pojave čak kao tužioci i suci nad strašnim posljedicama vlastitih dijela. Ne može biti optužena i osuđena hrvatska državna ideja, ne mogu biti optuživani i osuđivani borci za ostvarenje te ideje u povijesnoj odgovornosti hrvatskog prostora, u svijesti i savjesti hrvatskog naroda te širom cijelog svijeta.

Kako se može – i smije – bacati krivnju i odgovornost za krvoprolića na Balkanu na hrvatski narod zato što je narod i zato što je kao takav htio svoju državu, to jest ono što imaju svi narodi Europe osim njega, a mimoilazi se jugoslavenski izvor i sve projekcije kao i svi nosioci jugoslavenstva 1* koji su idejni i stvarni graditelji nesreća na Balkanu? Otrov Balkana je u jugoslavenstvu. Nosioci otrova na Balkanu jesu nosioci jugoslavenstva. (1958. – Republika Hrvatska 97: 16/18)

* * *

U najdubljem povijesnom smislu krivnju za zločine na Balkanu ne nose ni srpska ni hrvatska državna ideja, jer ove izražavaju načela samoodređenja i srpskog i hrvatskog naroda; krivnju nosi jugoslavenska zabluda.

Jugoslavenska zabluda je najveća nesreća Balkana i izvor zločina, jer je protiv ideje slobode i samoodređenja svih njegovih naroda.

Mi moramo biti protiv Srbije u konkretnom smislu, jer drukčije nije moguće, ali u idejnom i temeljnom smislu mi moramo biti protiv jugoslavenske zablude.

U izvornom smislu ispravno je antijugoslavensko stajalište, jer smo po jugoslavenstvu postali srpskom kolonijom.

U tom poslu naša je stvar da se jugoslavenska zabluda potpuno dotuče ali ne obranom Jugoslavena, a napadanjem Srba, nego napadanjem Jugoslavena, Jugoslavije i jugoslavenstva, te životom u našoj državnoj ideji, a stvar je Srbijanaca, da se oslobode zastarjelih ambicija Pravoslavne crkve i da žive u svojoj državnoj ideji tako da na granicama Hrvatske i Srbije ne bi stajali luđaci, koji bi se htjeli smatrati ideolozima i svecima, nego stanovnici normalno priznatih i ostvarenih načela u cijelom svijetu. Samo u tom slučaju moglo bi se očekivati i na Balkanu razvitak solidarističkih odnosa kakvi postoje i među drugim narodima.

Međutim kod Jugoslavena-Hrvata opaža se kompleks čudnog izživljavanja. Stalno napadaju na Srbijance, umjesto da napadaju sebe i svoju zabludu.

Ako su Pašić i Aleksandar Karađorđević Srbi, to je normalno i što imamo mi tu napadati.

1* Napisao god. 1958.

To što Maček, Subašić, Meštrović, Tito i Bakarić nisu Hrvati, kao što su oni Srbi, to je abnormalno i glupo, to treba napadati. Mi bismo pak ove htjeli zaobilaziti, nepovijesno i blagonaklono, te ih osloboditi krivnje “lajanjem” na Pašića, Aleksandra i Rankovića i time prihvatiti shvaćanja da su ovi krivi zato što nisu Jugoslaveni, a ne oni prvi što nisu Hrvati.

Hrvatstvo se ne može definirati kao neko antimadžarstvo, antitalijanstvo, antifrancustvo, antisrpsstvo i kao mržnja na druge narode i njihove državne ideje, nego se mora definirati kao antijugoslavenstvo i kao mržnja na Jugoslaviju i jugoslavenstvo, jer to isključuje hrvatska državna ideja u svim svojim pozitivnim političkim, kulturnim, socijalnim, ekonomskim i vjersko-moralnim projekcijama kao nešto neprirodna, kao sociološki i povijesni monstrum.

Ako ovo shvaćamo, onda će nam biti jasno da na području naše politike ne može biti spašavana jugoslavenska zabluda sa svim njenim strahotnim posljedicama i zločinima iznošenjem nepovijesnih napadaja na Srbiju kao na krivca za neuspjeh jugoslavenstva. To što Srbi nisu htjeli i nisu mogli biti Jugoslaveni, povijesno je i sociološki u redu, a to što su nas neki Hrvati podmetali Srbiji kao Jugoslavene, povijesna je i sociološka zabluda te njihova krivnja. Ovi Hrvati ne mogu tražiti opravdanje za svoju zabludu optužujući Srbe, a najmanje imaju pravo očekivati da njihova jugoslavenska zabluda, koja je postala izvorom tolikih zločina, bude smještena u kategoriju velikih idealizama, a zločini da se pripišu hrvatskoj državnoj ideji i hrvatskom narodu kao krivnja i osobina.

No krivo je napadati Srbiju što se nije realiziralo umišljeno jugoslavenstvo, dok je ispravno napadati hrvatske Jugoslavene što su jugoslavenstvom povijesno otvorili vrata srbijanskom imperijalizmu i stvaranju mržnje u hrvatskom narodu. Time što Hrvati-Jugoslaveni napadaju Srbiju i Srbijance ne dobiva jugoslavenska zabluda ni ispriku ni opravdanje, a najmanje posebni ugled u hrvatskoj politici, to više što oni to ne čine da bi dali autoritet i priznanje hrvatskoj državnoj ideji – nego sebi i jugoslavenstvu – jer, eto, Srbi su krivi a ne mi (što smo mi glupi) i jugoslavenstvo (što je neprirodno).

Nedostojno je da se hrvatstvo iživljava u lajanju na Srbiju i Srbijance zbog toga što oni nisu usvojili jugoslavensku zabludu negacije srpstva i srpske državne ideje, kao što su to napravili hrvatski Jugoslaveni s hrvatskom državnom idejom. Hrvatstvo se ne može hraniti mržnjom ni na jedan narod ni na čiju državnu ideju, najmanje za ljubav onima koji su stvorili i održavali tu mržnju u djelima zbog kojih osuđuju sve druge, a samo ne sebe, zbog onih koji su stvorili idejne i stvarne neredne na Balkanu. (1953. – Republika Hrvatska, 55:10/13).

PODUNAVSKA I BALKANSKA KOMBINACIJA

Iskustvo pokazuje da je postojala vrijednost kombinacija i da *postoji vrijednost u kombinacijama slobodnih i nezavisnih država*. Isto tako pokazuje da su sve *kombinacije okvira* u stvari veće ili manje realizacije divergentnih i negativnih životnih stanja i zločina, a nisu afirmacije slobode. Boljševička Rusija manifestira zločin nad individuaama i narodima jednako kao i Jugoslavija. Austro-Ugarska, Čehoslovačka, bivša Poljska, bivša Jugoslavija, bivša Turska, bivše Napoleonovo carstvo, Hitlerovo, Mussolinijevo okviraštvo, sve je u krajnjoj liniji zločin, makar predstavljala kombinacije višeg vojničkog, političkog i ekonomskog reda.

Kombinirati se može kako se hoće, ali znanstveno kombinirati znači u najmanju ruku voditi računa o onome što je bilo formirano kroz tisuću ili dvije tisuće godina. To se ne može ni mimoići ni likvidirati niti nadmudriti rječitim, deklamatorskim i plemenito sastavljenim kombinacijama koje reflektiraju na superiornost zato što im je dano anđeosko savršenstvo, a inače sa životom na zemlji nemaju zapravo nikakve veze.

Problematika kombinacija očividno se ne svodi samo na povlačenje okvira sad oko ovoga, sad oko onoga kraja, sad po cijeloj Europi, sad po cijelom svijetu, niti na nedozvoljenu pretpostavku da se kombinacijama nužno rješavaju svi dosadašnji bitni nacionalni problemi (sigurnosti, socijalno-ekonomske stabilnosti, ravnopravnosti).

U svjetlu znanstveno-filozofskom, u svjetlu činjenica i cilja, u viziji konvergentnih i divergentnih životnih stanja, naprosto je nerazumljivo kako, na primjer, mogu i kako zapravo smiju pisci o, recimo, podunavskom federiranju uključivati Austriju u tu federaciju, a da ne spominju činjenicu, biće stvari, životnu dužnost, izraženu efektivno u dva slobodna glasovanja po kojima se Austrijanci smatraju Nijemcima i po kojima hoće biti sastavni dio Njemačke.

S kakvom si to moralnom i intelektualnom hrabrosti dozvoljava jedan Hrvat spajati Austriju s ciljem koji ona neće, a isključivati ili ne obzirati se na cilj koji ona hoće.

Možda Austrija ne unosi više i ne bi mogla unijeti pogreške prošlosti prema susjednim narodima, no ona ne unosi ni ono što je bitno, životno, temeljno, a to je svrhovitost, odgovarajuće biće, životnu dužnost za federaciju, recimo, s nama, jer njeno biće pripada Njemačkoj.

Austrija tuguje za Njemačkom, pri čemu joj naravno ne bi bilo krivo ići na bračno putovanje na "svoj" Jadran, što spada isključivo u kategoriju imperijalizma, jednako osjećana u Berlinu i Beču, a nikako u osjećanju nepogrešive pripravnosti za ravnopravnu federaciju.

U ispitivanju njemačkog naroda stalno se zaboravlja misliti na razvitak u njemu, na razdoblje snažne dinastičke Austrije i slabe Pruske, te konačno na jačanje Pruske u formiranju nijemstva koje snagom svoga bića privlači svoj dio, Austriju.

Zbog gledanja iz neke podčinjenosti na bivšu, moćnu Austriju, zaboravlja se da austrijski Nijemci osjećaju u stvari i strah koji ih upravlja u okvir nijemstva. Strah da nestanu usred Čeha, Slovaka, Poljaka, Slovenaca i ostalih. Austrija, izolirana od Njemačke, bila bi likvidirana

prirodnim prodorom Čeha, Poljaka, Slovaka i Slovenaca. Austrijski Nijemci teže Njemačkoj da se spase, a Njemačka želi Austriju kao poziciju prodora prema Istoku.

Ne može se dokazati da Federacija Srednje Europe ne bi implicitno bila antinjemačka formulacija.

Kako bi se Austrija morala braniti od takve antinjemačke formulacije, jer to pripada njenoj njemačkoj orijentaciji, to bi podunavska kombinacija bila očevidno negativno životno stanje u njenom historijskom razvitku. Zar je to naš posao biti idejno-političkim stupom takve jedne nesreće?

Oni pak koji bi pod svaku cijenu htjeli neku balkansku okvirnu kombinaciju, također ne smatraju apsolutno potrebnim iznijeti nikakav dokaz koji bi se obazirao na iskustvo, prošlost i činjenice. U pogledu historijske inicijative, obrane, interesa, ravnopravnosti i bilo čega što bi imalo snagu argumenata. Ništa od svega toga. Čak je i smiješno to izmišljanje nekakvih drugih i drugačijih svrha tih orijentacija za hrvatski narod, kao da je on nekakva anarhična irelevantnost po kojoj bi mogao i ne morao biti država, u kojoj bi mogao biti i hrvatski i jugoslavenski narod, u kojoj je on Balkanac i Srednjoeuropejac, u kojoj je on samo civilizacija, pa zato mora biti svakako kombinacija, a ne nezavisnost; u kojoj je težnja za nezavisnosti tek nekakav kompleks, nešto što ide na korist našim neprijateljima, te se nama nameće federacija nadržavna, a mi jedva znamo što je država. Međutim oni koji su bez države, a neće da budu država, nemaju nikakva prava govoriti kako se imaju graditi nadržavne i međudržavne kombinacije, *jer su izvan bića stvari*, jer su izvan svrhovitosti, jer su izvan životne dužnosti, jer su izvan skladnog zamišljanja i realiziranja životnog stanja.

Prema tome oni koji s posebnim interesom zastupaju bilo koju kombinaciju za hrvatski narod moraju po znanstvenom postulatu biti za hrvatsku državu u apsolutnom smislu, jer se cilj kombinacije ne može izraziti bez njenog bitnog elementa, to jest države. Dakle, država biti mora, i prema tome nastaje pitanje zašto su neki naši kombinatorici toliko nenakloni prema onima koji zastupaju ideju hrvatske države u mimokombinatornom naglašavanju države?

Odgovor je samo jedan: oni nisu za hrvatsku državu, oni varaju hrvatski narod i hrvatsku javnost na isti način kao što je godinama bila varana s frazom „Slobodna Hrvatska”. Onaj pak kombinatorik, koji znanstveno i politički pošteno zastupa bilo koju kombinaciju, čini to jedino i isključivo s toga razloga da afirmira hrvatsku državnu nezavisnost, jer je u njoj bit stvari i jer je bez takve afirmacije kombinacija besmislena. Takav nužno mora biti borac za hrvatsku državu u apsolutnom smislu i takav se mora veseliti svakom poštenom borcu za hrvatsku državu, pa makar ovaj ne predviđao nikakve kombinacije. Ljudima iskorijenjenima bliže su ideje i kombinacije koje nemaju ozbiljna korijena. Ljudima bez naroda, izvan naroda, bez države i izvan države, čini se sav taj nacionalizam, sve te nekakve borbe nečim čudnim, izvan naroda, egzaltiranim. Takvi se ljudi u krajnjoj liniji približavaju bez ikakvih poteškoća svesvjetskoj kombinaciji, federaciji, miru, sublimnoj praznini, u kojoj samo smetaju nekakvi „marokanski” kompleksi.

Budući da hoće pokazati vezu sa zemljom svoga rođenja i svoga čudnog interesa, to onda oko te zemlje povlače nekakve krugove i teoretski federiraju hrvatsku sudbinu bez ikakva znanstvenog i filozofskog argumentiranja, unoseći tako idejnu smutnju na teren na koji bi trebalo unositi samo jasnoću.

Od Hrvata se traži zapravo vrlo malo, najmanje što se može tražiti, da naime već jednom misle i govore određeno i jasno što hoće o sebi i za sebe, a u smislu onoga što već negdje postoji u svijetu tako da svatko može razumjeti što je to što hoće Hrvati, a ne da uređuju svijet, izmišljaju maglovite federacije i trpaju u kombinacije čak i narode koji to neće.

„Narod pod stolom” ima prvu dužnost izvojevati pravo na poredak u kojem će sjediti za stolom, kao čovjek s dostojanstvom i slobodom zaključivanja, jednak svima ostalima.

Budući da je danas poredak jednakosti, prava i nacionalnog dostojanstva definiran nezavisnošću (Engleska, Francuska, Španjolska, Italija itd.), to je znanstveno ozbiljno na političkom terenu zastupati taj poredak.

Kombinatorika koja mimoilazi tu današnju realnost nije znanstvena, nego spada u svijet šarlatanstva i skrivenog ili otvorenog upućivanja hrvatske sudbine poznatim bečko-peštanskim ili beogradskim kompleksima.

Ta neznanstvena politička kombinatorika u stvari je križ na koji se razapinje hrvatska državna ideja.

Kao što stotinjak naroda živi u svojim nezavisnim državama usred isticanja da se nalazimo u modernim vremenima nadnacionalnosti, i ni jedan nije slobodno napustio svoju državu, to i hrvatski narod opravdano teži za životom u svojoj državi, te ne može preskakivati realnost i uživljavati se u imaginarnosti. Nema skakanja. Sve slobodne kombinacije izviru iz stanja državnih suverenosti, te prema tome i svaka naša kombinacija mora početi od te pretpostavke. Samo je to znanstveno.

Igrati se s temeljnom nacionalnom idejom i stavljati je u sumnju, balanciranjem po imaginarnostima, znači ići na korist makar i ovakvoj realnosti kakva je Jugoslavija. Sve te nacionalne sugestije koje hoće pokazati ne samo pripravnost, nego upravo nametljivost u prihvaćanju, a uz potiskivanje hrvatske državne ideje, stvarno pogoduju jugoslavenstvu, koje se može na isti tako neznanstveni način idealizirati u federativnom smislu, kao što se to polako čini fabriciranjem balkanskih, europskih ili svjetskih federacija.

Pustimo da nam Francuzi ili Nijemci kažu da bismo trebali biti za europsku federaciju, ali mi njima trebamo govoriti da smo za državu. Jer ako oni budu htjeli federaciju, bit će ona i bez našeg pristanka, ali ako mi i upravo mi ne ističemo da smo za svoju državu, nitko nas na to neće prisiliti niti preporučiti, ni u sustavu federacija niti nefederacija. (1954. – Republika Hrvatska 11: 12/14).

HRVATSKA I MEĐUDRŽAVNE KOMBINACIJE

Mnogim se Hrvatima čini da međunarodni politički razvitak prirodno i logično nameće potrebu prihvaćanja nekih većih kombinacija, koje nadilaze veličinu jedne samostalne države, pa prema tome i raspravljaju o njima.

Među njima Jugoslavija, makar priznata država, ne uživa nikakav glas, te u neku ruku ulazi u argumente i razloge zbog kojih se prave i ističu različite nove kombinacije. Jugoslaviju prihvaćaju kao kombinaciju, ili bolje reći kao bazu za širu kombinaciju, samo one osobe u kojima titra slavenska žica. To su slavenski rasisti koji nemaju hrabrosti svoju stvar niti solidno iznijeti niti solidno zastupati u pozitivnom smislu, nego govore o potrebi „zajedničke obrane” “jednokrvne braće” pred navalom Germana i Latina, te time indirektno i maglovito postavljaju cijeli problem na rasnu i rasističku podlogu.

Nasuprot ovome jugoslavenskom rasnom kompleksu, koji su Srbi uglavnom dotukli i upravo zbog toga što je tako, ističe se s priličnom slobodom i komotnošću austrougarski kompleks kao vizija budućih kombinacija. Pa kako je dobar dio osoba koje su bivšu Austro-Ugarsku doživljavale uglavnom umro, a drugi je pak dio u njoj doživljavao mladost koja u većini slučajeva unosi veseliju stranu života prema nekadašnjim ili sadašnjim tragičnim danima, pa kako je osim toga negativno stajalište prema Austro-Ugarskoj bilo istrošeno u zadnjih četrdeset godina jugoslavenskom tragedijom, to onda sjećanje na Austro-Ugarsku ima donekle privlačne ili barem podnošljive obrise, dok napadaj ispada kao izražavanje jugoslavenskih naklonosti. I tako se austrougarski kompleks šulja oko nas kao spodoba sa sposobnim smiješkom. Međutim, mi nismo voljni suglasiti se ni sa Hrvatima ni sa strancima koji hoće na komotno neodgovoran način učiniti austrougarski kompleks privlačnom vizijom među budućim kombinacijama, a samo zato što je on daleko, pa se uglavnom danas više ne zna kako je to bilo, i samo zato što je ovo danas strašnije, jer je bliže.

Ni jedan pak Hrvat, koji hoće pokazati znanstvenu i političku odgovornost, ne bi smio izlagati pred svojim narodom austrougarski kompleks, a da nema na pameti dovoljno isticane slučajeve Zrinskoga, Gupca, Starčevića, germanizacije, mađarizacije, jugoslavenstva, bosanstva, slavonsstva, dalmatinstva, hrvatskih iseljenika itd., itd. To bi bilo isto tako kao kad bi netko ulazio u izlaganje o jugoslavenskoj kombinaciji nakon pedesetak godina, a jednostavno se ne bi ni obazirao na ono što je bilo jučer i što se događa danas.

Nije se Starčević borio cijeloga svoga života za to da si mi danas smijemo dozvoliti komotno raspravljanje i nametanje hrvatskoj političkoj tragediji jedne vizije u kojoj se ne bi vidjela njegova gigantska figura i ondašnje stanje cijeloga hrvatskog naroda. Zar se smije zaboraviti da su Austro-Ugarska i Jugoslavija dvije koncepcije jednako tragično doživljavane u osjećajima hrvatskog naroda i jednako prosljeđene i osuđene kao nepovoljne koncepcije?

Naravno, nema više onih koji bi se sjećali da je u kraljevini Hrvatskoj za vrijeme Austro-Ugarske bilo sramota govoriti hrvatski; nema više onih koji bi se sjećali da je u Hrvatskoj trebalo tražiti željezničku kartu mađarskim jezikom, da je za troje mađarske djece osnivana u Hrvatskoj

mađarska škola, a za tisuće hrvatske jedva ikakva ili nikakva; nema više onih koji bi se sjećali da su činovnici morali slati svoje vlastite ili iznajmljene žene na više mjesta da bi se spriječio nepravedni premještaj; nema više onih koji bi se sjećali da su kao diplomirani ljudi morali kukavički prignuti šiju da bi dobili namještenje; nema onih koji bi se sjećali da je Austro-Ugarska bila moćna organizacija koja je sustavno činila sve, ama baš sve, da hrvatski narod nestane: i kao ime i kao teritoriji, te da se pretvori u Slavonce, Bosance, Dalmatince, Ličane, Hercegovce itd., što još i danas nesvjesni i ne savjesni ljudi ne znaju staviti na pravo mjesto. Umjesto da se stide tog austrougarcizma, oni ga u svojoj ograničenosti brane, ističu i nadmeću se njime.

Nema više onih koji bi nam govorili o službouljudnim, inteligentnim, savjesnim i moćnim Hrvatima čijom je pomoći hodala reakcija i teror austrougarskog političkog kompleksa, kao uspjeh s kojim su visokopostavljeni robovi onemogućavali narodu da postane suveren, nezavisan, i slobodan.

Nema više onih seljaka koji bi nam govorili, kako se nisu smjeli ni pojaviti u bilo kojem uredu, a da prije toga nisu ispraznili torbu u stanu poštenih činovnika, ili da nam istaknu ulogu bilježnika, poreznika, te moćnih i ciničnih kreditora buduće žetve itd. Sve je to daleko, pa nesvjesni i možda nesavjesni ljudi upućuju poglede k ovom kompleksu, misleći, da su zaštićeni, budući da bi se svaka reakcija na to upućivanje mogla strpati u danas svakako omraženo jugoslavenstvo i time onemogućiti.

Ali nije tako.

Osim onih koji doživljavaju svoju egzistenciju u okretanju glave sad na jednu sad na drugu stranu da bi nešto našli čime bi je ispunili, postoje i hrvatski nacionalisti koji se ne plaše da će im neki politički kameleon od danas ili od jučer prišiti jugoslavenstvo, kad se suprotstave austrougarskom kompleksu, niti ih je strah kad dreknu prema jugoslavenskom kompleksu da će biti označeni fašistima ili nacistima. Hrvatski narod mora imati i ima političke skupine kojima je vlastiti narod primarna stvar u svim njegovim doživljajima i reakcijama na vanjski svijet. Za takve političke skupine nije važno samo ono što se danas događa, nego je jednako i isto tako važno i ono što je bilo prije stotinu godina. Smisao našeg nacionalizma jest u tome da potpuno izgradimo svoju osobnost, a to ne možemo niti bez prošlosti niti bez sadašnjosti.

No time što smo se ogradili od jugoslavenskog i austrougarskog političkog kompleksa, izloženi smo naoko opravdanom pitanju: «Pa kakva još druga kombinacija može doći u obzir?»

Kao što ne želimo da bi se nesavjesno nametale različite povijesne orijentacije, isto tako ne želimo da bi se trebalo smatrati nekim izdajničkim poslom analiziranje različitih kombinacija. Naprotiv, svaku kombinaciju treba ispitati što je moguće detaljnije.

Makar smo, dakle, odbili austrougarski kompleks sa stajališta hrvatskog naroda i u činjenicama koje nisu previše daleke, pa da bi se moglo govoriti da sada vladaju druge ideje i da se sve promijenilo, ipak ćemo ga pogledati i u novim perspektivama kako ne bi izgledalo da se možda komotno ograđujemo od budućnosti.

Podimo, dakle od kombinacije: Hrvatska i Austrija kao dvije države u jednoj zajednici superdržavnog života. Što je Austrija? Austrija je zemlja koju nastava narod koji zna da je njemački, i koji je dva puta u razdoblju od dvadeset godina rekao cijelome svijetu da neće da bude samostalan, nego u sastavu s njemačkim narodom iz Njemačkog Reicha. U tom smislu logično, Austrija kao samostalna država nije ispalila ni jedan metak niti je dala bilo kakav znak da bi se htjela obraniti od sjedinjenja s Njemačkim Reichom. Austrija je uglavnom siromašna i međunarodno izdržavana zemlja, te prilično nesposobna za samostalni život.

Na sve ovo postavljamo samo tri pitanja.

1. Da li bi Njemački Reich prestao težiti priključiti Austriju?
2. Da li bi Austrijanci prestali težiti priključiti se Njemačkom Reichu?
3. Tko bi imao braniti Austriju od „napadaja” Njemačkog Reicha, kad to Austrijanci ne bi htjeli učiniti, i tko bi trebao spriječiti Austrijance da se ne priključe Njemačkom Reichu?

Odgovor je jasan.

Hrvati bi trebali biti vojska na granici između Njemačke i Austrije da ne dođe do sjedinjenja.

A zašto to? Zato da bi mogli obmanjivati sebe i cijeli svijet da bi to bila veća i bolja zajednica negoli sama Hrvatska.

U ovakvoj se, dakle, kombinaciji dosuđuje hrvatskom narodu nova funkcija samouništanja. Najprije nekoliko stotina godina obrane Beča od Turaka (obrana Zapada), što bi sad trebalo zamijeniti obranom Austrije od Njemačke. I onda bismo možda trebali izginuti da bi se Austrija mogla proširiti u prazan hrvatski prostor, i u pogodnijem čašu izvršiti ono što nije bilo moguće 1941. tj. proglasiti u lijepoj i plodnoj Slavoniji „Njemačku odnosno Austrijsku državu”, od tako zvanih asimiliranih Hrvata koje bi neki novi Hitler “dozvaio pameti”, tj. dominaciji na tuđem teritoriju.

Možda ipak netko misli da bi u toj kombinaciji Austrijanci shvatili da nema smisla biti ujedinjen s Njemačkim Reichom, jer da je ova kombinacija bolja. Jest, ona bi bila uvjerljivo bolja, ako bi Hrvati zbog održavanja te kombinacije pristali da Hrvatska postane političkom, ekonomskom i vojničkom kolonijom Austrije, tj. da bude onako kako je to bilo u prošlosti kad je Hrvatska ušla u kombinaciju s Austrijom kao država, ali je zbog razloga (neprestano viših) „obrane” svoju državnost gubila, a austrijsku izdizala.

Dodajmo pak ovoj kombinaciji još i Češku, da bi imali zadovoljstvo oni koji bi mogli primijetiti da je austrijsko-hrvatska kombinacija previše malena.

I u tom slučaju ostaje realno pitanje, tko bi se suprotstavio pritisku Njemačke, kad Austrijanci predstavljaju otvorena vrata za taj pritisak; kad češki agrarni krugovi smatraju Njemačku vrlo povoljnim tržištem za svoje proizvode i kad na granici Češke stoji „Dobri vojak Švejk”?

Da li bi bilo dosta hrvatskih vojnika da čuvaju tako velike granice, unatoč toga što bi sasvim sigurno bilo dosta medalja, titula i odlikovanja za hrvatske junačke generale, pukovnike i kapetane?

No pa ako bismo u ovu kombinaciju prihvatili još i Mađarsku, otpor proti njemačkom pritisku na bojnopolju ne bi se ni u kojem slučaju povećao, nego samo možda broj medalja za hrvatska junačka prsa i hrvatsku glupu pamet.

Kad se, dakle, prave kombinacije u kojima se mora pretpostavljati egzistenciju pritiska na granicama od takve jedne vojničke i ekonomske velike sile kao što je Njemačka, onda se, da bi ta kombinacija mogla biti realna i razumna, mora pretpostaviti u toj kombinaciji elemente i čimbenike vojničkog i ekonomskog reda koji su u stanju taj pritisak ozbiljno izdržati.

Po tome je pak očividno da se bez ozbiljnih vojničkih i ekonomskih čimbenika (npr. Poljske, Rumunjske i sl.) ne može ni spominjati jedna ozbiljna kombinacija koja bi predstavljala ma s koje strane bilo kakav pritisak.

No kada se govori o mogućnostima takvih reduciranih kombinacija kao što su Češka, Austrija, Mađarska i Hrvatska zajedno, koje u vanjsko-političkim odnosima jačega značenja ne predstavljaju apsolutno ništa, kao na primjer niti Jugoslavija, treba voditi računa i o njihovim unutrašnjo-političkim odnosima. Kako su Austrija i Mađarska dvije siromašne zemlje, sa dva grada kao što su Beč i Budimpešta, to bismo u unutrašnjo-političkim odnosima morali izdržavati i pritisak toga siromaštva, koji bi prirodno težio uništavanju zapreke između suverenih država, što su i Hrvati i Česi (kao i Slovaci i Slovenci) već u svojoj povijesti preteško osjetili. Austrija je bila težak teret od godine 1918. za međunarodne blagajne, a kako bi tek bila teška za hrvatsku blagajnu! Mađarska je sakrivala siromaštvo svoje zemlje feudalnim sustavom i dobrim oružništvom, što očividno više ne dolazi u obzir, ali siromaštvo ostaje.

Za gubitak političkog suvereniteta, za pristanak na ekonomsko izrabljivanje, za ljubav bližnjega, za obranu na sve strane, morali smo „dobrovoljno” prihvatiti Habsburgovce, Arpadovce, Karađorđevićevce i Savoje. Zašto „dobrovoljno”, zašto ne isključivo kao rezultat izgubljenog rata?

Hrvati ne mogu gajiti ideje imperijalističkog karaktera ni prema Italiji ni prema Mađarskoj, ni prema Srbiji ni prema Austriji, niti prema bilo kojem drugom siromahu na svijetu. Mi ne možemo izmisliti nikakvog Arpada ili Đorđa ili tako nešto slično da bismo s njima prelazili u važnim misionarskim funkcijama u tuđe zemlje, jer mi ništa ne želimo opljačkati u tim zemljama, pa su nam nepotrebni svi ti hipokritski misionarski argumenti.

Predsjednik austrijske vlade doktor Schuschnigg napisao je neposredno prije propasti Austrije, kao argument protiv Hitlerovih zahtjeva, da Austrija ima važnu ulogu na jugu Europe. Ja pitam sve ljude na svijetu, kakvu drugu ulogu može imati jedna izdržavana zemlja, s gladnim velegradom kao što je Beč, s vojskom koje u ovom ratu nigdje nije bilo, ni kad nije trebala ratovati protiv Hitlera ni protiv komunista, nego da nađe nekakve budale, pa makar to bili i

Hrvati, kojima će ići u kolonijalnu pljačku i to sve uz protuuslugu za nekoliko generalskih činova i sjajnih medalja sinovima ličkih čobana.

A koji je smisao svetoš Stefanskog mađarskog misionarstva negoli da bi se Mađari domogli jadranske obale i uspostavili vrijednost „krpice“!

A koji je smisao srpsko balkanske funkcije negoli da bi se domogli u najmanju ruku Bosne, Hercegovine i Dalmacije?

A koji je smisao kulturnog misionarskog rikanja venecijanskih lavova, ako ne hrvatska obala kao ekonomsko i vojničko čvorište?

Hrvati bi morali smatrati da je najveće moguće zlo udruživati se sa siromašnim misionarima u bilo kakve političke, vojničke i ekonomske zajednice, pa makar oni dolazili sa zastavom Svetoga Stjepana, Apostolskog Habsburga ili Demokratskog Karađorđevića.

Danas je život suviše kruta, teška, realna i ozbiljna stvar a da bi se smjelo u njega unositi ovakve političke primitivizme. Pa ne možemo mi valjda danas ulaziti u razgovore o takvim kombinacijama u kojima bi se siromasi htjeli igrati misionara, unifikatora, i tome slično.

Superdržavne kombinacije morale bi izvirati iz stvarnih, ekonomskih, vojničkih, političko-pravnih, unutrašnjih i međunarodnih razloga u kojima se ne bi smjelo zaboraviti ništa od onoga što je pokazala prošlost, što pokazuje sadašnjost i što se želi od budućnosti.

U pogledu ovih superdržavnih kombinacija Hrvati bi morali imati na pameti barem sljedeće smjernice:

1. Nikome se ne može priznati da u superdržavnu kombinaciju unosi svoga kralja, pretendenta ili dinastiju, bilo za sebe, bilo za sve.
2. Nikome se ne može priznati bilo kakav staromodni papirnat legitimitet, u ime kojega bi jedan narod mogao pretendirati na nekakva prava nad drugim narodom ili nad tuđim nacionalnim teritorijem, kao na primjer, da bi se teritoriji slovačkog naroda imalo smatrati dijelom Mađarske ili Češke, i da bi se prema tome Slovačkoj eventualno dodijelila autonomija.
3. Ne može biti priznato nikakvo misionarsko vodstvo ili dominacija, ni jednom narodu, klasi ili staležu nad drugim narodima, klasama ili staležima.
4. Ne može se smatrati ozbiljnim, ekonomskim, političkim, vojničkim, superdržavnim kombinacijama takva mala kombinacija kao što je npr. Jugoslavija.
5. Ili potpuno samostalne nacionalne države ili velike superdržavne kombinacije, u kojima bi bilo očevidno i moguće da bude znatno manji broj carinskih ograda, pa jedna velika međunarodna politika, te da vlada unutrašnja ravnoteža.
6. Ne može se ni govoriti o takvim kombinacijama, u kojima bi se dva siromaha mogla udružiti protiv trećega, jer bismo taj treći bili mi, nego naprotiv samo o takvim velikim kombinacijama, u kojima bi se mogla održavati unutrašnja ekonomska i politička ravnoteža, ili u slučaju ako bi se neki umišljeni misionari počeli udruživati proti ostalima da bi im se moglo suprotstaviti i

prouzrokovati raspad superdržavne kombinacije ne čekajući ratove kao što je to bilo u slučaju Austro-Ugarske 1914. ili u slučaju Čehoslovačke i Jugoslavije u drugom svjetskom ratu, ili kao što se sada očekuje da se u ratu raspadne cijeli svijet, jer je sve skupa tako loše složeno. (1952. – Republika Hrvatska, 5/6:21/25).

6. EUROPA

1) *Europa, bogatstvo različnosti*

2) *Srednja i Istočna Europa*

EUROPA, BOGATSTVO RAZLIČNOSTI

Europa je superiorno područje čovječanstva s izvanredno bogatim političkim, kulturnim, socijalnim i ekonomskim životnim varijantama unutar pojedinih narodnih sredina. Ona kao cjelina nije jedna jedinstvena sredina u historijskom smislu, te predstavlja pravo veličanstvo različnosti čovječanstva.

Najveći stupanj neznanja pokazuje se upravo time što se to ne priznaje, nego se Europi nastoji nametnuti značajka jedne jedine sredine na kojoj se hoće nasaditi i organski konstruirati ideja integracionog jedinstva. Europa nije i ne može biti jedna sredina, dok Europljani ne dožive svoje životne varijante kao zajedničke, sudbinske manifestacije. Ona ne može biti ujedinjena po izmišljenoj nadvrijednosti same ideje ujedinjenja, nego isključivo po prirodnim i organskim nuždama ujedinjenja ili po nasilju ujedinjavanja.

Sredina je definirana time što njeni članovi osjećaju da su im međusobni odnosi u zajedničkom sudbinskom razvijanju i uravnoteživanju, u svim razlikama i različitostima. To međutim nije slučaj s Europom. Ni Europljani kao pojedinci ni Europljani kao nacionalne sredine ne osjećaju svoje sredinsko, sudbinsko, voljno, interesno itd. zajedništvo. Jedan Rus i jedan Španjolac ništa ne osjećaju, kao niti jedan Grk ili jedan Danac, niti svi skupa, niti kao pojedinci, u težnji prema bilo kakvoj vrsti jedinstva i uravnoteživanja.

Prema tome, što bi imala biti Ujedinjena Europa kao jedna organizacija u kojoj bi narodi bili temeljne komponente?

Da li bi to bila jedna superiorna ravnotežna, skladna sredina ili pak jedna diktatorska, neuravnotežena sredina?

Budući da su elementi ravnoteže vrlo neproporcionalno raspoređeni i budući da nema supstancije sudbinskog osjećanja privlačnosti i zajedništva upravo na stajalištu naroda, *to bi za održavanje jedinstva Ujedinjene Europe morala vladati vrlo snažna diktatura*. Njemačka i Italija, da ne govorimo o drugima, imaju toliko neproporcionalno težinu prema Francuskoj da bi održavanje ravnoteže moralo imati izvanredne diktatorske oblike uperene protiv Njemačke i Italije. Ako pak

takve diktature ne bi bilo ili ako bi njemački i talijanski revolucionarni impuls za ravnotežu bio uspješan, on bi svojim pritiskom potpunoma razbio ovu sredinu.

U vezi sa gornjim izlaganjima uputno je zapitati i zašto je tko za ideju Ujedinjene Europe.

Izvjescni moćni i mnogobrojni Amerikanci su za tu ideju, jer jednostavno ne razumiju fenomen da čovječanstvo živi, da se čovječanstvo izražava i formulira kroz organsko-historijske životne sredine koje se zovu narodima, da je, dakle, život čovječanstva izražen isključivo egzistencijom naroda. Oni ne razumiju da uništavati narode bilo kakvim integracionim procesom ili krivo nametnutim višim razlozima predstavlja zločin prema čovječanstvu, čak i u tom slučaju ako se radi o malenim narodima. Nekim se Amerikancima učinilo da bi se svi ti Europljani trebali prestati „igrati” naroda i država, uokviriti se što je više moguće u jednu bilo kakvu zajednicu i svrstati u vojnike za obranu Amerike od boljševizma, pod američkim generalom i s američkim jedinstvenim tipom oružja. Teza zajedničkoga stava prema boljševizmu bila je ispravna, ali nije bila dovoljna da nametne totalno jedinstvo u kome ne bi bio riješen ni jedan od bilo kojih naprijed navedenih i još mnogih drugih problema. Njemačka i Italija prihvaćaju sa simpatijama američko narivavanje ideje Ujedinjene Europe, jer u krajnjoj liniji gledaju, nakon izgubljenog rata, novu priliku za osvajanje Francuske a bez rata.

Francuska pak ustrajno odbija ideju Ujedinjene Europe, izlažući se osudi Amerike, te osobito Njemačke, kao i cijeloga svijeta koji ne može shvatiti, pod pritiskom propagande, kako se to može biti protiv ideje Ujedinjene Europe. Tj. protiv jedne ideje koju se apsolutno ne smije drugačije gledati, nego kao nešto velika i vrijedna. Svi oni koji su zastupali tu ideju, prisvajali su sebi poziciju superiornosti, s koje je Francuska bila polako i nesolidno osuđivana. I kad je ona u Bruxellesu odlučno naglasila zahtjev za sigurnost svoje nacionalne nezavisnosti i svog nacionalnog prostora i to ne prvi puta nego po stoti puta, sve tamo od konferencija mira i stvaranja Lige Naroda, a po tome njemački zahtjev za suverenosti i donekle jedinstvom, teza američke nerealnosti i njemačko-talijanskog impulsa nadmoći u ideji Ujedinjene Europe, u ideji kolhoza naroda, propada. Mnogi optužuju Francusku da se Rusija veselila njenom stavu i da je ova bila jedini dobitnik zbog toga što Francuska nije ratificirala tobože prvi korak ka stvaranju Ujedinjene Europe. Međutim, Francuska je tražila svoju sigurnost koju je nekada definirala u zajednici s Turskom protiv Rusije, pa s Rusijom protiv Njemačke, dok je danas trebala biti prisiljena *da stane sama prema Njemačkoj i Italiji*, bez ikakvih garancija s Istoka ili Zapada. Uvjet Francuske bio je historijski logičan. Ako Francuska ne treba tražiti pomoć na Istoku protiv Njemačke, onda je moraju pružiti Amerika i Engleska. Ove su to donekle i preko volje učinile, priznavajući time da francuska sigurnost prema Njemačkoj i Italiji ne može biti definirana na tlu reducirane Europe i u ideji Ujedinjene Europe, nego samo u zajednici s drugim silama, pa čak i izvan Europe.

Dobro bi bilo pogledati, da li nije u sličnoj logici i sudbina hrvatskog naroda, koji je došao na rub propasti u idejama, okvirima i sustavima političkih, strateških i ideoloških integracija?

Zar nije Sj. Amerika htjela nametnuti Francuskoj obvezu da zbog viših razloga obrane svijeta, Europe i civilizacije ima prihvatiti integracionu ideju vlastite životne nesigurnosti i u krajnjoj

liniji propasti još prije propadanja? Zar nije historijska sudbina hrvatskog naroda u tome da se njegov život stalno podređuje integracionoj ideji nesigurnosti i propadanja *zbog viših razloga obrane svijeta, Europe i civilizacije*? Francuska se nije htjela podrediti toj integracionoj ideji, nego je izdigla realnost svoje nacionalne sigurnosti i nezavisnosti, i sad se svi hvale s postignutim rješenjem, nakon što su je optužili da radi čak i za Rusiju. U stvari za Rusiju je radila Sj. Amerika godinama, kao što to radi i na terenu Jugoslavije. Htjela je napraviti od Zapadne Europe isto takvo ujedinjenje, kao što je u Jugoslaviji, u kojoj su se Srbi razmilili po Hrvatskoj, kao što bi to htjeli Nijemci i Talijani po Francuskoj.

Francuska je imala snage suprotstaviti se barbarskoj ideji integracije propasti uz ogromno odobravanje francuskog parlamenta i ne plašeći se da će biti označena nacionalističkom. Hrvatska pak mora čamiti u ropstvu integracione ideje jugoslavenstva, kojoj međutim ni sav dolarski sjaj ni sve maršalske uniforme i posjeti, ni svi hrvatski glupani, koji natežu velike autore i moćne države da bi prikazali zahtjev za hrvatskom državom kao neki pretjerani nacionalizam, a idealizirajući pri tome svaku okvirašku podrtinu, ne mogu osigurati zločinačku trajnost protiv prirodnog prava hrvatskog naroda za vlastitom sigurnosti na temelju nacionalne nezavisnosti.

Idealizirajući ideju Ujedinjene Europe, Jugoslaviju, balkanski okvir, austrougarski okvir, to jest *obmanjujući se do besmisla, sve možemo „riješiti“*, ali ulazeći u realnosti problema i komponentnih čimbenika koji su daleko mnogobrojniji nego što sam spomenuo, moramo zaključiti da ta ideja nužno nameće procese protuprirodnih integracionih nasilja, da vodi u perspektive interkontinentalnih sukoba i da ne može obuhvatiti rješenja europskih problema izvan svjetske skale, i konačno izvan jednoga principa, principa solidarizma. (1954. – Republika Hrvatska 14/15: 40/42).

* * *

Pokušaji rješavanja europskih problema s konstrukcijama koje se mogu lako staviti na papir, o kojima se može divno govoriti, oko kojih se može prekrasno sanjati, pa čak i brati lovorike genijalnosti, plemenitosti itd., nisu novi. Protiv brutalnih pothvata za integraciju Europe uvijek je bila suprotstavljena naoko suptilna ornamentika „anđeoske” integracije, kao tobože boljeg rješenja za život Europe.

Zar nije, na primjer, ruski car Aleksandar I. suprotstavio svoju plemenitost u papirnatim konstrukcijama nasuprot napoleonskim pothvatima; zar nije Wilson sipao svoju genijalnu plemenitost nasuprot pokušajima integracije od strane njemačkog Wehrmachta; zar konačno nismo tako dugo pod pritiskom anđeoskog koncipiranja europskog kolhoza u ideji Ujedinjene Europe nasuprot brutalnog osvajanja od strane boljševizma.

Pri ovima i mnogim sličnim pokušajima čovjek se mora čuditi kako se tolike mentalne špekulacije nameću životu, makar su izvan okvira životnih proporcija.

Kako su sve te priče o ujedinjenju lijepe i čarobne, kako zabavljaju našu fantaziju i špekulativnu naklonost i kako bi to konačno bilo tako lijepo da su svi ljudi braća, da nema tih stotinu naroda, barem malenih, pa stotinu jezika, kultura, umjetnika, novaca, carina – da svi govore jednim jezikom, da postoji samo jedan novac, da svi imaju isti ukus da su svi za mir, da su svi iste ideje, da se ne svađaju ili barem ne tuku, itd.

O, Bože, kako bi to bilo lijepo kad bi svi ljudi bili kreteni, kao što su nosioci ovih divnih, genijalnih i plemenitih ideja, nivelacija, integracija i simplifikacija, a ne kao što si Ti, koji nisi htio stvoriti ni dvije jednake vlasi na glavi, ni dva jednaka lista na grani, ni dva jednaka cvijeta u vrtu, ni dva jednaka zrna u ljuski, ni dva jednaka pileta pod kvočkom i koji se prikazuješ toj slabosti ljudskoj u tisuću prekrasnih varijanata, biljki, oblika i formulacija.

Nema toga velikog duha koji bi mogao reći: „Život je siromašan, ne znam kud bih se okrenuo, sve je isto, sve znam, sve sam vidio, smislio i doumio”.

Bogastvo života odaje genija, odaje plemenitost duha, odaje stvoritelja, koji je mogao reći: „Sezame, otvori se”, ali to nije učinio. Nije to učinio, jer očevitno „Bog nije svemoguć”: On ne može činiti gluposti! Takvo je božanstvo samo čovjek koji hoće manifestirati svoju pobjedu nad Njime u idejama i djelima rušenja, negiranja i integriranja temeljne strukture čovječanstva i njegova neizmjernog bogatstva.

Gospodin Bog je neizmjereno bogatstvo, jedinstvo i harmonija različitosti, a nije monolitna identičnost. Isto tako stotinu Božjih svetaca predstavljaju stotinu različitih individualnosti negoli ma kojih stotinu bankara, radnika ili seljaka.

Ako hoćemo slijediti Boga, ne trebamo izmiješati ideje, nego priznati njegove zakone i na njima ostvariti harmoniju, a ne uništenje.

Univerzalizam Isusa Krista je najjača hrana svim prirodnim različitostima i harmoniji među njima, a nije ni ideja ni podloga za konformističke, komotne, bezbožne, materijalističke i imperijalističke nivelacije, integracije, okvire, okruživanja izvan smisla, potreba, razumnih želja, razloga, sjećanja, itd.

Zbog toga što dva ili više naroda imaju razloge za zajedničku obranu, trgovinu ili bilo kakav dodirni interes, slijedi samo to da treba dobro uvježbavati funkcioniranje toga interesa, a ne da se stvara ideja koja bi predstavljala integraciju želja, interesa, razloga koje nitko ne osjeća i neće da osjeća. Ako gospodin Bog hoće da budu narodi, otkud dolaze neki kršćani da kažu da se od više naroda može i ima praviti jedan narod ili da se postojeći narodi trebaju uokviriti? Ako gospodin Bog hoće da ima i malenih naroda, naravno slobodnih, zašto se čak i kršćani nameću s idejama koje brišu, integriraju, izrugivaju malene narode, jer su tobože slabi, jer skoro ništa ne predstavljaju i slično? Što se kršćani uopće bave izmišljanjem ideja tamo gdje Bog jasno govori? Je li to zbog razloga iz „onoga” svijeta ili zbog konformizma sa zločestim, ograničenim, komotnim i neznalačkim razlozima ovoga svijeta?

Zbog obrane od komunizma ili tobože zbog višeg stupnja života najednom nema smisla što postoje narodi i države, a pogotovo maleni narodi i malene države, nego bi sve trebalo izvrnuti, izopačiti cijeli život i sve njegove tekovine, i integrirati u jedan supranacionalni, internacionalni, anacionalni ili višenacionalni kolhozni tehničko-materijalistički sustav. Zbog obrane od komunizma imalo bi se nametnuti uništenje svega onoga što supstancijalno isključuje komunizam, tj. narode kao formule čovječanstva, stvarane i razvijane stotinama godina u krvi, mučeništvu, pameti, nastojanjima najboljih sinova i pokreta rođenih i rađanih sredina.

Sam Bog Isus Krist nije izašao iz oblaka, nego je rođen usred jednog naroda, jedne izrazite historijske sredine i ovakvo važno isticanje učinjeno je valjda zato da se pokaže da i sam Bog poštuje i naglašava temeljni zakon o konstituciji čovječanstva koje je stvorio, naime, da čovjek prirodno pripada čovječanstvu pripadajući jednom narodu, jednom životnom kontinuitetu.

Ne može se besmislenost očevidnih i *fizički brutalnih integracija* zamijeniti s besmislenosti *idejno brutalnih integracija*, jer se ove prije ili kasnije moraju izručiti fizičkoj brutalnosti u želji za održavanjem svoje besmislenosti ili pak moraju ostati u svijetu iluzija. Tako, na primjer, jugoslavenstvo kao idejno brutalna integracija neprestano ima fizički brutalno izražavanje, jer se sve brutalne ideje moraju ostvariti isključivo fizičkom brutalnošću. (1955. – Republika Hrvatska 16:2/9)

SREDNJA I ISTOČNA EUROPA

Nije čudo da se o Europi mnogo raspravlja, jer je već svakome jasno da u njoj previše toga ne valja što je bilo temeljem njena tragična doživljavanja.

U ovaj čas ograničit ćemo se samo na pozornicu Srednje i Istočne Europe, te istaknuti tragediju europske koncepcije na njoj. Ne vodeći naime računa o toj tragediji, nije moguće stvoriti jasnu sliku o poteškoćama koje se stavljaju kao ozbiljne zapreke svim višim shvaćanjima i mogućnostima u uređenju toga dijela svijeta. Da ne bismo zašli predaleko u povijest i tako izbjegli praktičnu i političku stranu pitanja, zadržat ćemo se samo na ovim momentima koji su od očevidne važnosti za neposrednost i budućnost europskog političkog života. Na pozornici Srednje i Istočne Europe tragediju definiraju uglavnom pet političkih linija: Francuska, Njemačka, Engleska, Rusija i Italija.

Francuska politička linija

Francuska politika osiguravala je do prošloga svjetskog rata u svim središtima Srednje i Istočne Europe, preko dobro organiziranih slobodno-zidarskih loža, sve ono što predstavlja moć: tisak, ekonomiju, vodstva stranaka i odgoj, to jest aristokratsko doba građanskog društva na liberalno-bezvjerskom temelju.

Kao osobiti izrazi te moći stvorene su četiri države, četiri diktature, četiri međunarodna kaplara i stražara koji su dobili pravo da u svojim funkcijama budu označeni čuvarima demokracije. Te su

države: Pukovnička Poljska, u kojoj bi (demokraciji) osim Poljaka mnogo znali govoriti i svi Ukrajinci; Tituleskova Rumunjska, o kojoj bi osim Codreanua i Željezne garde mogli mnogo govoriti i svi rumunjski seljaci; Masarykova Čehoslovačka, koja je osporavala i onemogućavala pravo na slobodu cijelom slovačkom narodu; Aleksandrova Jugoslavija, u kojoj je bilo sasvim svejedno ubiti usred parlamenta šefa jedne hrvatske stranke, makedonskog seljaka ili muslimanskog hodžu. Izvan pak svojih granica imale su te države ulogu biča za sve svoje susjede.

To je bila Francuska redakcija europske misli za Srednju i Istočnu Europu, projekcija najvišeg moralnog, intelektualnog i političkog kapaciteta građanskog društva.

Usljed pojave nacionalističkih, radničkih, socijalističkih, komunističkih i seljačkih gibanja francuska linija povijesno propada, jer ne može održati unutrašnji sklad u slobodno-zidarskim redovima, ni položaje moći na unutrašnjoj i međunarodnoj podlozi svojih stražarskih država.

Da li postoji danas kakva druga redakcija europske misli u francuskoj političkoj liniji, nitko ne zna, ali ona koja je propala očevidno je bila duboko antieuropska.

No, unatoč toga nisu nestala nostalgična nastojanja i upinjanja za uzaludnom obnovom, koja se manifestiraju kao intelektualne i političke zapreke u stvaranju solidne europske koncepcije, kako za područje Srednje i Istočne Europe, tako i za cijelu Europu.

Njemačka i engleska linija

Njemačka linija u Srednjoj i Istočnoj Europi pojavljuje se kao „Lebensraum”, kao čisti zahtjev za osvajanjem zemlje, istrebljenjem i dominacijom, kao kolonijalno-imperijalistička linija zadnjega reda na tlu Europe.

Hitler ističe tu liniju u početku kao borbu protiv internacionalnog kapitalizma i komunizma s lozinkom „jedan narod, jedna država”, kao borbu za nacionalnu nezavisnost i socijalno uređenje – ali samo njemačkog naroda. Konačno, definitivno otkrivena u svom brutalnom egoizmu (Drang nach Osten, Deutschland über alles, Lebensraum, Herrenvolk), očevidno primorava njemački narod da potraži novu idejnu podlogu kojom bi se mogla privući naklonost Europe. Sigurno je, međutim, da je njemačka linija bila na području Srednje i Istočne Europe duboko antieuropska; linija naroda koji je sebe označio kao “Herrenvolk”.

Engleska linija stražarskog uravnoteživanja započinje se stidljivo pojavljivati kraj francuske linije preko pravoslavne crkve, kršćanske zajednice mladih ljudi, različitih sekti, umjerene slobodno-zidarske koncepcije, ekonomskog usidriavanja i propagande o svojoj demokraciji, da odlučno istupi kao protuteža ruskoj liniji nakon sloma francuske i njemačke linije.

Engleska je teza bila da bi sve seljačke stranke u Srednjoj i Istočnoj Europi ušle u suradnju s komunističkim strankama. Ispravno je, naime, bilo gledati u seljaštvu prirodnog protivnika komunističkim idejama, ali je krivo bilo očekivati da bi seljačke stranke, kao organizacija, i njihovi prvaci, u 99 posto odvjetnici (koji su iskorištavali loše postavljenog seljaka u

građanskom sustavu, ali ne i osposobili ga za ozbiljnu borbu), mogli zaustaviti ideološki i organizatorno dinamički komunizam.

Engleska linija u Srednjoj i Istočnoj Europi potpuno je i savršeno propali pokušaj da se građansko-liberalno društvo održi pred navalom radničke klase, predvođene komunizmom, pomoću seljaka, predvođenih advokatima.

Ruska linija

Ruska linija pojavljuje se kao rasno-vjerska teza ruskog imperijalizma na području Srednje i Istočne Europe pod diktatorskim vodstvom feudalizma i Pravoslavne crkve – nekad; danas pak pod diktatorskim vodstvom komunističke aristokracije i poslušne Pravoslavne crkve.

Započeta diktatura radničke klase završila je diktaturom nad svima, pa i nad radničkom klasom. Ruski imperijalizam pretkomunističkog razdoblja i danas je aktualan u potpunosti. Srednja i Istočna Europa nikad nisu osjećale da bi s ruske strane dolazio vjetar slobode, nego samo organizacija kaplarsko-stražarskih stupova, to jest potpuno antieuropsko nastojanje.

Samo budućnost može Rusiji pružiti priliku da oblikuje i izrazi ideje koje bi se moglo smatrati privlačnim u sferi slobode, jer danas o takvim idejama ne znamo ništa ni s područja Rusije ni od Rusa izvan Rusije.

Talijanska linija

Linija siromašnog, malograđanskog, jeftinog nacionalizma koja kulminira u modernom deklamatorstvu fašizma i pokušajima da se d'Annunzijevskim improvizacijama stvore imperijalističke baze na području srednje i Istočne Europe – još uvijek živi. Linija sitnih ambicija nema sposobnosti osjetiti veličinu ideje Katoličke crkve, definirati odgovornost prema njoj i time se približavati svijetu.

Talijanske linije, fašistička i predfašistička, jednako su antieuropske za područje Srednje i Istočne Europe. Ni danas se ne vide spomena vrijedne formulacije u kojima bi ta područja mogla nalaziti oslone za ostvarenja slobode.

Kuda, što, kako?

Zašto se ne vidi ili zašto se zaboravlja da su Srednja i Istočna Europa najznačajnije pojave u razvitku svijeta upravo po tome što predstavljaju najveći broj povijesnih naroda jedan do drugoga. Veličanstveni lanac povijesnog zbivanja od Kovna, Kijeva i Krakova do Skoplja, Tirane i Atene, dostojan da sam bude jedna linija u kojoj samo isključivo sloboda i nezavisnost mogu biti prirodna i logično materija svake formulacije. Samo luđak može tu tražiti rasne, klasne, vjerske i nacionalne dominacije, tu, u tom najljepšem vrtu povijesnih individualnosti. Srednja i Istočna Europa su veličanstvene upravo u činjenici tih individualnosti i tradicija, i zbog

toga su pojave kao, na primjer, „čehoslovački” ili „jugoslavenski” narod bljutave, nekulturne, barbarske, izrazi krajnje nesposobnosti u doživljavanju ideja. Narode kao litvanski, letonski, estonski, slovački, slovenski, makedonski, albanski i crnogorski, sve odreda političke narode trebalo bi čuvati, priznavajući im sve što političkim narodima pripada.

Umjesto da su ti maleni narodi objekt shvaćanja, ispitivanja, čuvanja, njegovanja i divljenja, brutalne osobe koje slučajno pripadaju narodima s mnogo ljudi, novca ili oružja usuđuju se smatrati da je razumno i razborito podcjenjivati i uništavati ljudska bića koja pripadaju malenom narodu ili čine maleni narod.

Kako bi se moglo u svijetu očekivati poštivanje i priznavanje prava jednoj običnoj osobi kojoj život traje pedesetak godina, kad se tako bezobzirno prihvaća i inicira uništavanje zajednica s tisućugodišnjim naporima, mukama, osjećanjima i pothvatima.

Političari, intelektualci, umjetnici i svi stanovnici Srednje i Istočne Europe trebali bi učvršćivati taj osjećaj poštovanja, pa čak osjećaj divljenja prema manjim narodima i okaniti se svake barbarske, nekulturne i podle misli, kao i nastojanja da bi se trebalo i smjelo više naroda stapati u jedan narod, milom ili silom. Treba rušiti svim pogodnim sredstvima svaku ideološku i političku formulaciju u kojoj bi se otvoreno ili prikriveno iznosilo nastojanje i potreba da se uništi veličanstvo povijesnog zbivanja na području Srednje i Istočne Europe – osobito u robot-mozgovima materijalističkog Zapada ili Istoka, kao i u surovom egoizmu Zapadne Europe koja je uspjela odgurnuti i isključiti kulturni duh iz domene odgovornosti, te učiniti politiku vještinom proračunatih podlosti. Zbog toga što svaki narod nema sto milijuna stanovnika, te što ima previše carinskih ograda i sličnih prepreka ne može se uništavati žive tradicije i stoljeća stvaranja u kriterijima ekonomskog racionaliziranja i policijsko-političkih sustava. Treba pristupiti uklanjanju svih mogućih tehničkih smetnja (koje se uostalom kod malih naroda pojavljuju kao posljedica i odraz zbrke kod velikih naroda), tj. činiti ono što životu pripada prirodno, a ne uništavati život oblikovan vjekovima.

Jedino Srednja i Istočna Europa mogu prirodno definirati Europsku koncepciju za svoje područje i u krajnjoj liniji za cijelu Europu. Nijedan narod toga područja nije opterećen vezama kao što su Commonwealth, kao što su održavanje ili priželjkivanje kolonija, a svi su bez izuzetka doživjeli sve moguće tragedije u hvatanju labavih i duboko besmislenih kombinacija s „moćnim” zemljama Zapada ili Istoka protiv svojih neposrednih susjeda; svi su osjetili da su susjedski ratovi služili samo za međusobno uništavanje, za umišljeno i krivo definirano grandomanstvo, za pojačavanje međunarodnog položaja velikih „saveznika”, a ne za trajne koristi naroda Srednje i Istočne Europe; svi su se prečesto mučili u teškim lomovima na koju bi se stranu odlučili, morajući čak napadati svoje političke prvake da nisu dovoljno lukavi, pokvareni, prevrtljivi i podli u igri velikih, s velikima i malima. Ovi narodi, u kojima se skoro svo radništvo i građanstvo razvijalo iz seljačkog sloja zemlje i života, umjesto da su mogli izraziti relativno miran politički, ekonomski i socijalni poredak, morali su svoju europsku, satelitsku, stražarsku i kaplarsku funkciju upotrebljavati za svoje vlastito uništavanje i ponižavanje. Igra europskih linija Moskve, Londona, Pariza, Berlina i Rima stvarala je i razbila na području Srednje i Istočne

Europe očaj. Ne želimo se gubiti pišući povijest, ali sjetimo se samo koliko je puta bila dijeljena Poljska, sjetimo se samo rezanja među narodima Srednje i Istočne Europe između dva posljednja rata, i konačno pomislimo na današnje stanje, formulirano za zelenim stolovima, za kojima je Sj. Amerika nažalost pokazala također da se svojim dolaskom na područje europske politike nije pojavila ni s kakvom novom i boljom koncepcijom. Europska ideja u koncepciji Rusije, Njemačke, Engleske, Francuske i Italije uvijek je ponižavajuća za narode Srednje i Istočne Europe, koji imaju jednom u ulozi kaplara, na jednoj strani slušati, a na drugoj, udarati; drugi put u ulozi stražara ginuti da bi se ono „bolje” sačuvalo.

Uzalud je tražiti europsku koncepciju u Njemačkoj, Engleskoj, Italiji i Rusiji koja bi za narode iz Srednje i Istočne Europe predstavljala nešto dostojna, pravedna i razborita.

Srednja i Istočna Europa imaju sve moguće titule i medalje stražarsko-kaplarskog reda, ali Zapadna Europa prepotentno smatra da Europa, kultura i civilizacija, završava na granicama Zapadne prema Srednjoj Europi. Točno je doista da između Kijeva, Bukurešta i Sofije s jedne strane, te Berlina, Londona i Pariza s druge, vlada prilična razlika koju je Zapadna Europa definirala kao razliku između kulture i nekulture. Točno je pak i to da bi bilo vrlo težak posao dokazivati da Engleski imperij i Albanija mogu definirati svoje poglede i koristi u zajedničkoj i jednakoj formulaciji. Točno je, međutim, i to da je vrlo lako dokazati da Litva i Albanija imaju tragično jednake razloge za definiranje svojih interesa u zajedničkoj i jednakoj formulaciji. A sve ono što jesu, što hoće i trebaju Litva i Albanija, jesu, hoće i trebaju sve zemlje Srednje i Istočne Europe.

Međutim problematika Srednje i Istočne Europe nije samo u realnosti interesa sa zajedničkim nazivnikom i dubini povijesnog očaja, nego u tome da bi različiti prvaci naroda s ovoga područja sve to skupa intelektualno doživljavali. U tradiciji, svijesti i odgoju mnogih školovanih ljudi, književnika, umjetnika, stručnjaka i političara postoji veliko poštovanje, često ropsko obožavanje, u prvom redu pojedinih zapadno-europskih linija, izraženih na vrlo zavodljiv i opipljiv ideološki ili koristonosni način, što predstavlja ogromnu moralnu i psihološku zapreku za postavljanje i osjećanje formulacija o Srednjoj i Istočnoj Europi, koje ne bi bile u krajnjoj liniji ropsko-satelitskog reda. To ne znači da pojedini narodi Europe ne bi imali što davati drugim narodima, ali je ideja slobode doživljavana tako stvarno na području Europe da ova povijesno ne može više biti objekt bilo kakvih imperijalističkih davanja i primanja.

Svatko tko u Europi koncipira jedan narod kao područje na kojem bi trebao imati posebno pravo ideološkog, političkog ili ekonomskog utjecaja, ustvari koncipira zločin u ovom ili onom obliku. I svi ugovori, sve konferencije i svi ratni ciljevi, koji to u Europi priznaju, stvaraju i predviđaju, izražavaju zločin također.

Na području Srednje i Istočne Europe nema mjesta imperijalizmu i kolonijalizmu.

No, osim imperijalističkih kaplarsko-stražarskih koncepcija, s karakterom očevidne sebičnosti prema području Srednje i Istočne Europe, dosta je razvijena i jedna čudna bolest na samom području Srednje i Istočne Europe, koja se izražava kao težnja pojedinih naroda da među

drugima vrše neku misijsku ulogu, s pravom, to se samo po sebi razumije, da nad njima vladaju i da ih drže u „zaostalosti”, eda bi misionarska funkcija što dulje trajala i imala što jače obrazloženje. Ovo je jedna od velikih zapreka i smetnji za razvijanje pozitivnih pogleda o sudbini naroda Srednje i Istočne Europe, jer predstavlja ideju nejednakosti, umišljenosti i sebičnosti koja je uvijek povoljna podloga za sve one koji će nastojati dobru stvar pokvariti.

Kako bilo da bilo, međutim, svijet uzalud očekuje formulaciju i formaciju Europe iz Pariza, Moskve, Rima, Berlina ili Londona, jer ona je jedino moguća u geopolitičkoj psihološkoj realnosti Srednje i Istočne Europe, jedine stvarne baze Europe kao kontinenta.

Stoga se svakoj političkoj skupini i pokretu, kao i svim političkim ljudima koji nastoje formulirati Srednju i Istočnu Europu kao Europu, kao formaciju slobode i nezavisnosti naroda i ljudi, može poželjeti najveći uspjeh.

Oni trebaju uvjeravati i uvjeriti sav svijet da u formulaciji Srednje i Istočne Europe ne može biti stvorena niti predstraža Rusije protiv Zapadne Europe, niti neprijateljska brana i prijetnja Zapadne Europe protiv Rusiji, nego sama Europa, kontinent koji će prisiliti i Moskvu i Berlin i Pariz i Rim i London da se pomire sa činjenicom da čovječanstvo ne može postojati zbog ekonomske konkurencije između Londona i Berlina ili francuskog straha od Njemačke ili ruskih želja za izlazom na Baltičko more itd., nego da je čovječanstvo mnogo veće, pa da se oni moraju reducirati na jednu realnost koju će svijet moći podnositi, tj. na Europu.

Europa se mora podčiniti ideji *slobode i dostojanstva* izvan svih i svakakvih ideoloških, klasnih, rasnih, vjerskih i ekonomskih diktatura i dominacija, jer se ona ne može svesti na jednu ideologiju, na jednu rasu, klasu, vjeru i ekonomiju, a da to ne bi bila diktatura.

Mi smo na liniji slobode čovjeka i slobode povijesnih naroda, kao jedinih temelja za sve trajne i pravedne formacije i formulacije. (1952. – Republika Hrvatska, 2:14/18).

7. SVJETSKA REAKCIONARNOST

1) *Fašizam i nacizam kao negacije nacionalizma*

2) *Svjetska reakcionarnost*

3) *Potreba dijalektičkog uništenja*

4) *Enciklika Pavla VI. “O razvitku naroda”*

FAŠIZAM I NACIZAM KAO NEGACIJE NACIONALIZMA

Nalazimo se danas u sličnom položaju kao godine 1941. I onda smo bili razapeti između nekoliko neprihvatljivih položaja u idejno-političkom pogledu.

S jedne strane bile su Amerika, Engleska i Francuska, a s druge strane Njemačka, Italija i Japan. I Rusija je došla kao dodatak zapadnim demokracijama, jer je Njemačka htjela ruski teritoriji. Te pozicije pokazuju da se radilo s jedne strane o bogatim kapitalističkim zemljama, a s druge strane o siromašnim kapitalističkim zemljama.

Rat je nastao, jer se i na jednoj i na drugoj strani radilo o novoj podjeli svijeta u kapitalističkom shvaćanju. Porastom pučanstva mislilo se riješiti probleme na individualističko-kapitalističkoj podlozi stvaranjem novih izvora kapitala, povećanjem kolonijalnih područja. Njemačka, Italija i Japan, koje nisu imale kolonija ili ih nisu imale u dovoljnoj mjeri, mislile su na stvaranje svojih izvora kapitala, povećavanjem kolonijalnih područja. Njemačka, Italija Japan, koje nisu na stvaranje svojih kolonijalnih imperija ili ih nisu imale u dovoljnoj mjeri, mislile su na stvaranje imperija na račun Engleske, Francuske, Nizozemske, Belgije i ostalih. No kako je Njemačka htjela osim toga i rusko područje kao izvor sirovina i jeftine radne snage, a iz ideoloških razloga nacizma htjela uništenje američko-židovskog kapitalizma, morala je doći u sukob još i s Amerikom i Rusijom. No unatoč tome, glavni je temelj rata odigran na kapitalističkom području između onih koji imaju i onih koji nemaju. Iz rata je Amerika izašla kao najveći pobjednik i jer je bila glavi nosilac kapitalističko-individualističkog sustava, to je u većem dijelu svijeta pobijedio taj sustav. Njemačka, Italija i Japan su izgubile i rat i svoje kolonijalne položaje, ali su nastavile živjeti u kapitalističkom sustavu i kako se nisu smjele naoružavati, uspjele su podići zavidan gospodarski razvitak.

U 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća razmahanost i razvitak individualističkog liberalizma doveli su do vrhunca problematičnosti pitanje zajednice i društvenog života. Fašizam i nacizam htjeli su riješiti ova pitanja proširenjem svojih kolonijalnih mogućnosti, izvrnuvši tako osjećanje zajednica, prirodno i nacionalno osjećanje, u imperijalizam i kolonijalizam poput Engleske i Francuske. Tako su ovi kapitalisti htjeli teškoće pojedinaca uputiti na osvajanje novih kolonijalnih područja preko imperijalističko-nacionalističkih pogleda Njemačke, Italije i Japana. Nacionalističko osjećanje Nijemaca, Talijana i Japanaca oblikovano je kao imperijalistički poriv, a ne kao ideološko rješenje u oblikovanju života zajednica. Tako je u interpretaciji ovih naroda nacionalizam postao istovjetnim s fašizmu i nacizmom. *Pa dok je u svim narodima borba za slobodu naroda i njegovo oslobođenje bila sadržaj nacionalizma, to je sad nacionalizam dobio oznake fašizma i nacizma, jer su Nijemci i Talijani svojoj borbi protiv svojih kapitalističkih suparnika dali otvoreno imperijalističko značenje. Kapitalizam je prihvatio ovu lažnu interpretaciju nacionalizma, jer mu je bilo zgodnije da se više na antikomunizam kao na fašizam i nacizam, nego da se više na sam kapitalizam kao na antikomunizam. Kapitalizam je tako izašao u ovom ratu neozlijeđen, makar je on bio stvarno u ratu predstavljen po svima.*

Komunizam je također izašao neozlijeđen, jer je konačno predstavljao pobjedničku stranu. Jedino je nacionalizam stradao moravši primiti na sebe kapitalističko-imperijalističke grijehe Njemačke, Japana i Italije. *Njemačka, Italija i Japan izlaze tobože kao neki nacionalistički krivci, dok su stvarno imperijalistički krivci, točno poput Engleske i Francuske. Nacionalizam i*

nacionalno osjećanje bilo je od vlastodržaca na isti način zloupotrebavano pred domoljubnim građanima od nacista kao i od svih imperijalista i konačno komunista Staljina.

Fašizam i nacizam sa svojim imperijalističkim izvrnutostima toliko su zablatili nacionalnu ideju da je dosta da se komunizam i liberalizam samo nabace na neko nacionalističko gibanje da je ono fašizam, pa da ovo time izgubi ugled i uspjeh.

Zbog odsutnosti nacionalizma kao ispravno formulirane socijalno-političke snage i oblika, narodi se utječu u nezadovoljstvu i pod pritiskom vještih agitatora komunizmu. (1968. – Republika Hrvatska 74:17/19).

SVJETSKA REAKCIONARNOST

Prešutno smo usvojili da je sadašnji čovjek podijeljen na dvije sile, na dvije ideologije, na dva svijeta, na dvije logike. No dnevno vidimo da je to zapravo razapinjanje između dva stupa, između dvije laži za koje osjećamo da imaju mnogo više dodirnih točaka između sebe, nego što bismo mi nalazili između nas i ma koje od ovih laži. I, čini se, da u tome leži prava tjeskoba i prava nesreća čovječanstva. Prisiljeno je okretati se jednoj i drugoj logici, dok u stvari osjeća da se približava bitno istom sadržaju i zato je zbunjeno i tjeskobno.

Pogotovo je to tragično za intelektualnu mladež, jer je za nju jednako odbojna komunistička reakcionarnost predstavljena po boljševičkoj Rusiji, kao i antikomunistička predstavljena po Sj. Americi. Njena tjeskoba ne osjeća se na nekoj srednjoj i neutralnoj liniji između tih reakcija, nego na izvjesnoj još neodređenoj i buntovnoj liniji prema objema, koju nije u stanju formulirati i organizatorno obuhvatiti.

Ne osjeća u odbojnosti prema komunizmu puninu privlačnosti prema službenom antikomunizmu, niti u odbojnosti prema kapitalizmu nalazi puninu zadovoljstva u komunizmu. Ove dvije reakcionarne orijentacije nameću se čovječanstvu kao alternativne samo svojim fizičkim snagama, ali ne i unutrašnjim zadovoljstvom onih kojima se obraćaju.

Možda prema tome nije sasvim ispravno govoriti da se svijet upućuje sukobu između ove dvije reakcije zato da bi se našla podloga za nastavak života u pobjedi jedne od njih, nego je možda točnije očekivati da će čovječanska buntovna tjeskoba naći svoje oslobođenje i svoj put na međusobnom uništenju objiju reakcija.

Neprestani uspjeh koegzistencijalističkih nastojanja između obje reakcionarne orijentacije osniva se na njihovu strahu da pobijedi nešto, što bitno isključuje i jednu i drugu reakciju. Objе reakcije izbjegavaju spominjati pravu narav svojeg supostojanja. No ipak se razlozi nazrijevaju u tome, što dokazuju da će se jedno društvo preobratiti u drugo bez potrebe sukoba. Time kažu da je bitna orijentacija jednog i drugog stanja i razvitka jednaka, te da se radi tek o stupnju više manje tehničkog razvitka između komunističkog i nekomunističkog svijeta. Radi se, recimo, o dva vlaka na istoj pruzi, na kojoj boljševički vlak ide brže, pa će stići kapitalistički. U pogledu tog stizanja Moskva misli da je došao čas mirnog preuzimanja vodstva u oba vlaka, odnosno

stvaranja jednog vlaka, a kapitalistički svijet misli da će u času stizavanja taj vlak biti izjednačen njihovom vlaku, te će život nastaviti mirnije i nesmetanije nego do sada.

Nema, dakle, razloga za rat, nego samo treba pomagati zaostalijem vlaku da se što brže preobrazi pod vodstvom znanstveno-tehničkog razvitka.

Moskva i Sj. Amerika stvarno nalaze razlog za međusobne pobjede odnosno uklapanja bez rata u svojoj supstancijalnoj identičnosti.

Što je čovjek moralno i intelektualno u ovakvom jednom položaju, ako ne potpuni poraženik, potpuni izgubljenik, jer se mora razapeti na ove dvije reakcije i odricati se mogućnosti da bi svojim buntovničkim tjeskobama mogao pružiti vjerojatnost izlaza. Strašno bi pak bilo da bi prirodna buntovnička tjeskoba, pogotovo kod intelektualne mladeži kao kvasca budućnosti, postala obuzeta malodušnosti prema jednoj ili drugoj reakciji, jer otkriva u njihovim degenerativnim porivima da je prevarena.

Nju se prisiljava na infantilizam, na to da poput djece govori, zabrinjuje se ili veseli, što je danas američki, a sutra sovjetski satelit išao brže, te manje ili više puta oko nečega, kao da se buntovna tjeskoba čovječanstva može zadovoljavati ovakvim reakcijama u ljudskoj prirodi.

Ako se ne može zadovoljiti, može se zbunjivati, vrlo uspješno zbunjivati, te svoditi prirodne i napredne formulacije čovječanstva na malene i nemoćne revolucionarne skupine.

Stoga je prva stvar osloboditi se krive alternative, komunizam ili kapitalizam, te se postaviti u idejnu revolucionarnu dinamiku oslobođenja i od komunizma i od kapitalizma.

Mi ne možemo učiniti ništa da bi se reakcije uništile nama za ljubav ili za ljubav bilo koga. One će to učiniti samo zbog sebe, ali možemo učiniti barem to da ne jačamo njihove položaje na štetu slobode čovjeka i naroda, da ne budemo nigdje reakcionarno oružje, nego naprotiv da jačamo gdje možemo i kako možemo ideje, porive i činjenice slobode.

Bili smo, naime, sa svim reakcijama više nego itko drugi: austro-ugarskom, srpskom, njemačkom, talijanskom, ruskom i američkom, pa ništa. U vremenima klijanja i djelomičnih ostvarenja i postizavanja slobode mi smo uvijek bili s reakcionarima, pa nam to nije ništa donijelo kraj svih uvjerenja, obećanja, te ideoloških, kulturnih i rasnih slaganja.

Mi nažalost ne pripadamo moćnim konkretizacijama u borbi za slobodu, nego samo moćnoj tjeskobi slobodarskih poriva, koji su pritisnuti najstrašnijim reakcionarnim silama, koje sanjaju o podjeli sfera da bi se mogle još više ustaljivati.

* * *

Ne smijemo se čuditi što reakcionarne sile previše govore o svojim materijalnim ostvarenjima. Ne mogu govoriti mimo svoje naravi. I to, uostalom, ne bi bilo ni najveće zlo. Konačno nema u tome ništa zla što netko hoće proizvesti sto milijardi kravata, ako je tolika potražnja. To je dobro, a ne zlo. Zlo je tek u tome što bismo morali misliti da je smisao života jedino u pravljenju, kupovanju i nošenju tih kravata ili sličnih stvari, koje se mogu zvati i cipele ili automobili. Zlo je

tek u tome što je pritisak ovakvog smisla skoro apsolutan, a čovjek nije stvoren isključivo u takvom smislu. Jer, konačno, čovjek sjedne u avion, pojede pilulu, skine kravatu, i što sad? Vrlo jednostavno. U psihologiji kravate čovjek hoće imati barem tri stotine šezdeset kravata i onda onaj koji ima samo trideset ili šest jauče od bijede i zaostalosti. U takvim „groznim” poteškoćama različiti pokreti za napredak, sve u psihologiji kravate, moraju pomagati čovječanstvo da ne zaostane.

Osim što se u psihologiji kravate mora svaki dan proizvoditi sve više kravata, čovječanstvo se rađa, i samim time nameće elementarne materijalne zahtjeve koji opravdavaju materijalnu orijentaciju čovječanstva i daju mu praktično oruđe za zahvaćanje i definiranje moći na svim materijalnim linijama. Smatra da zato što se prvo mora jesti pa onda filozofirati, da se ni ne treba filozofirati a najmanje biti slobodan i imati pravo na filozofiranje.

U nastojanju da se donekle izbjegne pritisku moćnih i vladajućih reakcionarnih sila poneki su dolazili na misao da zauzmu neku treću poziciju, poziciju neutralnosti. Pa kako je taj položaj bio *supstancijalno jednak gospodujućim reakcijama*, to se neutralnost svršila na repu, više ili manje stidljivo, pod više ili manje otvorenim okriljem gospodujućih sila. Nijedna od neutralnih sila nije izrazila položaj i orijentacije supstancijalnog otpora gospodujućim reakcijama, nego supstancijalnog uokviravanja. Titov otpor Staljinu nije nosio ništa bitna, kao što to ne nose ni neutralci Nehru, Nasser, Ibn Saud i njima slični. Ovi, dakle, ne unose ništa napredna u općem stanju, te nisu niti mogu biti kategorije u kojima bi čovječanstvo osjećalo orijentaciju izlaženja iz tjeskoba.

U razvitku čovječanstva ne dolazi se do korisnih uspjeha samo umjerenim i postepenim napredovanjem, nego i vrlo naglašenim i neumjerenim udarima, sudarima, borbama i ekstremizmima. Nijedna istina i nijedna spoznaja nije usvojena u rukavicama, nego prečesto udaranjem po glavi. Stotine stvari su jasne kad se propovijeda, ali kad ih treba priznati u životu, onda ih se niječe. Zbog toga je put od barbarstva do današnjeg stanja i napretka mučan, spor i krvav.

Sjetit ćemo se samo kako je bilo u pitanju oblikovanja društva. Došlo je čak do te krajnosti da se kralj nametao kao bog samo da bi mogao lakše upravljati nerazvijenim masama. Makar je kralju i dvorjanicima bilo jasno da on nije nikakav bog, nego često puta obični probisvijet, ipak je proteklo more krvi, te učinjeno mnogo napora, dok je upravljanje društva krenulo drugim putem i krajnost oborena. Ako je u to vrijeme moglo biti nužno da bi si upravljač uzeo božanski autoritet, u novija vremena ta je nužda prestala, no time nije nestala nužda upravljanja. Da bi se pak činjenici potrebe upravljanja došlo od krajnosti kralja-boga do izbornih predsjednika, prošla su stoljeća borbi. Bez tih borbi, bez ideja i spoznaja, u kojima su borbe vođene, čovječanstvo bi još u cijelosti čamilo u vladavini “Negusa” i “Ibn Sauda”.

Nema promjena bez naprednih ideja, koje nose nešto bolje.

Današnje reakcionarne sile nose ekstremne i neumjerene dominacije na materijalnom polju, no ne mogu nastati promjene na bolje i drugačije bez naprednih ideja.

U borbi protiv boga-upravljača nije bio smisao da nestane ustanove upravljača ili da se obori smisao i potreba upravljanja, nego da se uništi lažnog boga, izrađenog na bezuvjetnoj nuždi upravljanja i upravljača.

Isto tako u borbi protiv materijalističke reakcije ne može se raditi o tome da se uništi smisao i potreba stvaranja i iskorišćivanja materijalnih dobara, nego da se uništi lažnog boga, da se uništi zlatno tele, izgrađeno kao diktatura na bezuvjetnoj materijalnoj nuždi.

Modernizirana neronska neuravnoteženost i mobilizirana napoleonska prepotencija definiraju suvremenu materijalističku reakcionarnost koja u svojim uspjesima i u svojoj samozaljubljenosti duboko vrijeđa narav čovjeka i organiziranje sklada u čovjeku.

Moć i uspjeh reakcija su toliko veliki da se čovjek ne usudi ni misliti da bi u svemu tome bilo nešto izvrnuto, te mu ne ostaje ništa drugo nego u svojoj prosječnosti priznati, slijediti i voljeti „boga i božanstvo”.

No tjeskoba time ne nestaje, jer se prava narav čovjeka ne ukida ni onda kad on najviše uživa u svojim izvrnutostima.

Reakcija se ne može uništiti pasivnom rezignacijom, nego djelatnom borbom, aktiviranjem ljudske naravi i suprotstavljanjem svemu onome što je zlo.

Povijest pokazuje da lažni bogovi ne padaju sve dotle dok svoju božansku ekstremnost ne dotjeraju do životnog apsurd, što pak moraju učiniti to brže što je djelatni i organiziraniji otpor ljudske naravi u težnji prema pozitivnom napretku. Ljudska izvrnutost također pripada ljudskoj naravi kao negativna i neskladna kompozicija čovjekovih moći i dok ona ne doživi slom, apsurd, dotle napretku nema mjesta. Dok mi uživamo u alkoholu, a ne škodi nam, teško je očekivati da bismo prihvatili pripovijesti o škodljivosti alkohola. Kad uživanje dovede do apsurd, do rušenja zdravlja, onda ne samo da rado slušamo takve pripovijesti, nego trčimo i za liječnicima.

U kojem će času i u kojem obliku doživjeti svoj slom današnja reakcionarna materijalistička struja, nitko ne može točno znati.

* * *

Čovjek je strukturalno prilično usklađeno i uređeno biće.

Svatko, na primjer, zna da tijelo stegovno šuti i miruje kad duh radi. Kad pak tijelo radi, duh ne zanovijeta, nego se povlači.

U dominaciji materije duh je prirodno potisnut i pritisnut na inferiornost, ali nije uništen, te se može buniti i doživljavati stvaralačke tjeskobe i nezadovoljstva. Duh šuti to discipliniranije što je tijelo bolje i više zabavljeno u naravi materije, u pokretu, u većoj brzini kretanja. Otuda se gospodarstvo reakcionarnih sila izražava kao stalna jurnjava i kao jedina prava manifestacija čovjekove naravi. Junaci na reakcionarnom području mjere se u kategorijama brzine. Pa kako je zemlja malena za postignute brzine, čovjek osvaja svemir. Osvaja svemir da bi što većom

brzinom pobjegao pred tjeskobom duha, jer je u zemaljskom kretanju prisiljen otkriti jednostranost jurnjave i svih njenih izražavanja.

U stvari najveći neprijatelj današnjeg čovječanstva jest svaki čas mira u kojem se nađe pojedini čovjek. U času osamljenosti i tjeskobe provaljuju se prirodno pritisci duha, koji moraju biti zatomljeni i uništeni neprestanim nalaženjem bilo kojeg izraza kretanja.

U diktatorskoj ambiciji materije da gospodari čovjekom i čovječanstvom, duh je morao u svom masovnom prosjeku kapitulirati i svesti sebe na minimum svoje dinamike da bi mogao sa nekim zadovoljstvom ili bez otpora podnositi nasilje te ambicije.

Još jedino mladež i oni koji su mladi do smrti, tj. filozofi, osjećaju tjeskobu i bune se.

Zbog toga se mladež u svim zemljama dijeli na reakcionarnu i nezadovoljnu mladež. Reakcionarna mladež, kapitulantska mladež, čini krv reakcionarne dinamike u svojim porivima i željama da se što savršenije smjesti u proizvodnom lancu. Svojom dinamikom toliko je aktivna da duh ne može biti ni čas u neaktivnoj praznini.

Slobodna mladež, buntovna i nezadovoljna mladež, tjeskobna je, jer nema stvaralačke orijentacije, jer se osjeća izgubljenom, pa čak i s osjećanjem krivnje što se ne može snaći protiv pobjedničke dominacije svjetskih reakcija. Tjeskoba duha u strukturalnoj neuravnoteženosti nije našla put stvaralačkog izlaza, jer ovaj nije ni oblikovan ni izražen, nego neodređen i upravo paraliziran postavljanjem krivih alternativa: Istok-Zapad.

U nešto opipljivijem smislu mogli bismo reći: Europa, kao područje svih mogućih stoljetnih spoznaja, pokušaja, iskustava, vjera, kultura i politika, odbija uokviriti se u bilo koju gospodujuću reakcionarnost, ali čini se ne s ciljem zauzimanja neke treće pozicije neaktivne neutralnosti, nego bi se prije moglo reći s ciljem da se barem djelomično naglasi stajalište djelatne protivnosti, u čemu bi se mogla nazrijeti čvrsta i konkretna podloga pobjedničke dinamike na reakcionarnim ruševinama.

Zaista je teško zamisliti da bi Europa postala satelitom boljševičke ili američke reakcionarnosti ili nekog idiotskog neutralizma u stilu Jugoslavije.

Ona se izražava kao položaj idejne i naoružane samostalnosti, mnogo bliže i opipljivije porivima čovjekove, narodne i ljudske slobode uopće, nego svjetskih reakcija koje traže priliku i oblike da tu Europu kao takvu oslabe i neutraliziraju.

* * *

Hrvatska intelektualna mladež u domovini također je zbunjena moćnim i krivim alternativama. Bilo bi vrlo nesretno za nju da se obmanjuje jednim oblikom reakcije proti drugome, a najmanje da bude graditelj jugoslavenske reakcionarnosti, jer su sve to samo različita stanja jedne te iste identičnosti.

Njen duh u tjeskobi, nezadovoljstvu i buntovništvu treba da se upućuje stvaralačkim porivima slobode čovjeka i slobode naroda, bez nijekanja svih tekovina za materijalne potrebe čovjeka.

Treba da se upućuje skladnim i uravnoteženim porivima cjelokupne strukture čovjeka: političkim, socijalno-ekonomskim, kulturnim i vjerskim. Treba da odbija svaku ambiciju političkih diktatura, socijalno-ekonomskih diktatura, kulturno-ideoloških diktatura i vjersko-klerikalnih diktatura, jer samo prirodnim, uravnoteženim i skladnim realizacijama slobode pripada pravo pobjedničke inicijative na ruševinama svjetskih reakcija. (1963. – Republika Hrvatska, 53:6/14).

POTREBA DIJALEKTIČKOG UNIŠTENJA

Ljudima se neprestano nameću ideali i metode koje tobože nužno vode u savršenstvo čovječanstva i u njegovo bezuvjetno totalitarističko jedinstvo u kojem bi vladao mir, red, sreća, mudrost, jednom riječi sve ono što bi se moglo označiti kao raj na zemlji. Pa kako se mnogima žuri što prije ostvariti takvo rajsko jedinstvo, to uvode diktature i silom urazumljuju ili jednostavno ubijaju „slaboumne” pripadnike čovječanstva da bi ubrzali proces lijene povijesti.

Klasna diktatura, rasna dominacija, religijska inkvizicija, imperijalističko odgajanje nerazvijenih u bezbrojnim varijantama pokazuje nezadovoljstvo svih onih trudbenika koji žele sreću čovječanstvu, pa ga udaraju i muče da bi se opametio i priznao ispravnost njihovih prekrasno obojenih ideologija.

U ovaj čas svijet muče dvije moćne integracione ideologije, dva materijalistička procesa, dvije grane razularenoga i izbeumljenoga znanstvenog progresa, koji u jednoj grani stvara teror oduševljenja prema *produkcijom procesu* što odgovara radničkoj klasi, dok u drugoj grani nameće sadizam oduševljenja *za sam produkt*, kako to i odgovara kapitalističkoj klasi. Stroj ima biti bog radničkoj klasi a proizvod kapitalističkoj. U funkciji stroja odnosno u obilju proizvoda treba da se osjeti jedinstvo, zadovoljstvo i savršenstvo čovječanstva. Stroj i proizvod današnje su ideološke integracione baze, u koje bi se imale uključiti sve religije, svi narodi i sve kulture kao pomoćni funkcionalni elementi, bez ikakva svoga autonomna smisla i vrijednosti.

I te dvije ideologije sručile su se također na Europu, na svoju majku, da joj pokažu do kakvog su visokog stupnja razvile njenu izvornu integracionu ideju znanstvenog progresa. Milenijska Europa našla se u zagrljaju svoje djece osjećajući da je taj zagrljaj davi. Europa, majka modernog čovječanstva, spoznaje da to ne odgovara njenoj prirodi, te da je ona začela ovu svoju djecu u pijanstvu zabluda o svemoći znanstvenog progresa.

Zar je konačno Europa u znoju i krvi rađala svoje pothvate zato da osjeti najfiniji kulturni doživljaj u simfoniji stroja, a najveću sreću u sve većoj i bržoj potrošnji materijalnih dobara?

Djeca se pak čude i ljute što ona ne reagira prema očekivanjima, nego se opire i na jednu i na drugu stranu, a to zato što nije satkana samo od zabluda u kojima rastu njena djeca, nego ima mnogo čvršću životnu strukturu po kojoj se zadnjim snagama opire moćnim i privlačnim mitovima simfonije stroja i simfonije proizvoda.

Da bi uništile otpor Europe i osigurali pobjedu, integracione ideologije nastoje postepeno ukloniti taktički uputnije zaprijeke. Tako Moskva hoće iskorijeniti i potisnuti religiju na području dominirane Europe, ali ne uklanja nacionalne granice, dok Washington hoće potisnuti nacionalne granice, ali ne dira u religiju.

I zbog toga na području moskovske Europe otpor nose kardinali, a na području washingtonske Europe francuska nacija.

Europa je dakle, proti velikoj djeci svoje zablude progovorila kroz kardinale Katoličke crkve i kroz najstariju naciju, francusku naciju, dokazujući time da se strojevima ne integrira Boga, niti proizvodima nacionalne integritete, jer su to životno realne i autonomne ideje.

Komunizam je imao hrabrosti da svoju idejnu brutalnost otvoreno izrazi kao fizičku brutalnost u koncepciji diktature proletarijata i to provodi.

Ali da stanje bude potpuno tragično u povijesnom smislu, integraciona materijalistička ideja proizvoda nameće se svijetu kao antikomunistička teza, kao alternativna ideja proti integracionoj materijalističkoj ideji stroja. Kakav tragični apsurd, kakvo nasilno upućivanje čovječanstva na platformu materijalističkih alternativa koje izbacije ideju spasa, *ideju o koegzistencijalnosti*, kad su utvrdile nuždu svoga sukoba.

Ne može se reći da zabluda, iz Europe bačena i proširena u svijet, u obožavanju znanstvenoga progressa nema i u njoj samoj snažne i mnogobrojne pristaše, kao što se ne može reći da i na području Moskve i Washingtona ne bi bilo snažnih i mnogobrojnih protivnika integracionih ideja stroja i proizvoda. Tek se radi o tome da su integracione ideje u moćnoj dominaciji, napadanju i osvajanju, dok je zdrava struktura u prilično slaboj poziciji.

Stroj i proizvod, simfonija materijalnog stvaranja i simfonija materijalnog uživanja, akumuliraju snage, svaka na svom području, koje u svom graničnom stanju vode međusobnom uništenju, unatoč svih pokušaja za njihovo koegzistencijalno održavanje.

Neće nestati strojeva i proizvoda, nego će ljudski mozak shvatiti da oni imaju služiti čovječanstvu, organiziranom na priznavanju bolje prirode čovjeka.

Nesreća je to velika što se brutalna idejna besmislenost, izražena kao brutalna fizička besmislenost, ne može likvidirati dokazivanjem i glasovanjem, nego se mora voditi teška borba oslobođenja. *Na žalost, samo uništenjem strojeva i proizvoda kao i nosilaca njihove dominacije i integracije može se postići oslobođenje. To pak dijalektičko uništenje mogu izvršiti samo oni međusobno.*

U povijesnom smislu budućnost je, dakle, optimistična, nakon što će čovječanstvo, doduše, a osobito Europa, teško platiti svoju zabludu o svemoći znanstvenog progressa, koji si je umislio da se može igrati sa samom strukturom čovječanstva. U toj budućnosti pobjeda očividno neće pripasti ni jednoj od integracionih ideologija, jer je njihova povijesna funkcija utvrđena njihovim međusobnim uništenjem. (1955. – Republika Hrvatska, 16:2/9).

ENCIKLIKA PAVLA VI. "O RAZVITKU NARODA"

Živeći pod pritiskom najmoćnijih i najorganiziranijih materijalističkih snaga i izraza što ih je ikada posjedovalo čovječanstvo, pod pritiskom Rusije i Sjeverne Amerike, čovjek dolazi na pomisao da je izgubljen smisao života, ili bolje reći, da izvan materijalističkih poriva i oblika drugog života i smisla ni nema.

Kako je ljudski život neposredno i trajno vezan na bezbrojne materijalne potrebe i kako ih se ne može osloboditi niti redovno zadovoljiti, to je po njima i preko njih izručen svim vrstama sebičnosti, samovolje, nasilja i poniženja, kad se nađe pred mogućnostima i nuždama da se materijalno izživi.

Današnji društveni poredak u svom liberalističkom i komunističkom izdanju prisiljava čovjeka na požudno gramzljenje za materijalnim dobrima da bi u slobodnoj igri liberalnog sustava bio pogođen što većom mrvicom obilja, a u komunističkom društvu što ambicioznijim lakajstvom.

Kako američke statistike donose, samo je maleni broj njenih građana koji u toj liberalnoj igri da se zadovolje ljudske potrebe nisu izvršili neki prijestup i zločin i nisu došli u sukob s pozitivnim zakonom.

Čovjek očevidno jede i zarađuje svoj kruh ne samo u znoju i prljavštini svoga lica, nego i u znoju i prljavštini svoje duše. Pa dok se donekle uči i priučava prati svoje lice, dotle se previše priučava živjeti s nečistom dušom.

Priučava se znanstveno i filozofski.

Priučava se stvorivši na jednoj strani društveno uređenje liberalne slobode u kojoj cvjeta sposobnost volje i samovolje, i na drugoj strani društveno uređenje komunizma kao sustava nasilja i zločina.

Tu, naravno, nema i nije bilo mjesta ni duhu, ni ljubavi, ni Isusu Kristu.

I najednom se javio Papa sa svojom novom enciklikom. Sasvim neuobičajenom, punom života i životne snage. Punom konkretnosti. Javio se kao potrebna reakcija na komunizam i liberalizam. No možda sa zakašnjenjem od barem trideset godina.

Izlazile su i prije enciklike, koje su bile primljene formalistički, s dužnim poštovanjem, da ih se stavi na raspolaganje stručnjacima i prepusti na usvajanje vrlo rijetkim ljudima dobre volje. Čini se da je to tako moralo biti, jer ni same enciklike nisu uzbuđivale život svojom suhoparnom korektnošću i savršenim nastojanjem da nigdje previše ne zapnu, nego da sve bude otprilike kako je i prije bilo. Ali zato se nova enciklika neprestano kvači na vrlo određeni način s mnogim životnim izvrnutostima.

Ne pojavljuje se kao sredstvo za umirenje slabih i himbenih savjesti, nego kao oštar obračun s njima. Svakako su i „veliki” katolici dodirnuti enciklikom. Katolici, koji su u uvjerenju, da su enciklike pripovijesti za neke druge, a ne za njih, pogotovo kad se radi o pribavljanju materijalnih dobara i o raspolaganju s njima. Oni su mirno, makar krivo, očekivali da ih

enciklike trebaju gladiti po truhu, jer se tobože razumije samo po sebi da Papa puše u kapitalističke i izrabljivačke diple.

Eto, upravo ovu, tobože logičku pretpostavku, nije enciklika zadovoljila, jer je pala kao bomba usred materijalističkog svijeta, jednako kapitalističkog kao i komunističkog, tražeći pravdu i ljubav.

Papa jadikuje nad stanjem pravde i slobode, te izražava stvari s kojima se i mi mnogo slažemo.

Praktično značenje čovječanstva u glavnome je u tome kakvo je stanje pravde i slobode u razvitku čovjeka i naroda, kako se ostvaruje vlast i kapital, kakva je socijalna pravda. Pri tom se, naravno, ne radi o nekom izvanrednom savršenstvu i pretjeranom zanovijetanju, nego u najmanju ruku o tome da se ne živi u bijedi i u strahu.

Sustav bijede koji označuje dobar dio kapitalističkog područja i sustav bijede i straha, koji označuje cijeli komunistički sustav, sramota su za čovječanstvo koje je međutim zadovoljno kad se u tom pogledu pojavi bilo kakav napredak i razvitak.

Svakako je dobro što je izašla ova enciklika, dobro zbog same Crkve koja je bila uvučena u životni oportunistički i koja je gledana kao jedna socijalno-ekonomska oportunistička ustanova s kapitalističkim krilima; dobro zbog cijelog čovječanstva, koje je izgubilo vjeru u izvor i postojanje prave riječi.

Enciklika je puna kršćanskog humanizma i solidarizma u svojoj određenosti, te ne predstavlja nikakav oportunistički socijalno-ekonomski temelj.

Oštro onemogućuje da bi se stabiliziralo kršćansko stajalište kao normalno i nepravedno stajalište života.

Konačno je Crkva progovorila na socijalno-ekonomskom području antikapitalističkim jezikom, koji se međutim ne može označiti kao da bi bio libreto za komunističku muziku nasilja, nego je poziv na socijalnu pravdu.

Ovom enciklikom otpada prigovor da je Crkva kapitalistička, te da svojim izlaganjem sve tako savršeno zamota da se u nju može smjestiti svaka nepodopština unatoč činjenici da su Evanđelje i Isus Krist bili jasni i određeni.

* * *

Što se pak tiče isticanja i usklika Pape: „Tko ne vidi potrebu da se postepeno dođe do toga da se uspostavi jedan svjetski autoritet koji bi mogao uspješno djelovati na pravnom i političkom području?” mi smo doista skeptični, te ne smatramo ni potrebnim jednu, na primjer, svjetsku vladu za solidarističko odvijanje međunarodnog političkog života. Čak smatramo opasnim za slobodu čovjeka i naroda sve jače usredotočenje vlasti i ekonomije u cilju promicanja svjetske vladavine.

Podvlačimo pak riječi Pape, da „svjetska solidarnost treba dopustiti svim narodima da postanu graditelji svoje sudbine. To je legitimni zahtjev svakoga naroda koji se ima poslušati i zadovoljiti”.

Smatramo uputnim podsjetiti sasvim ukratko čitatelje „Republike Hrvatske” na još neke sjajne misli „Enciklike”:

“Da se dobro razumijemo: današnje stanje ima se suočiti s hrabrošću, pobijati i pobijediti nepravde koje nosi sobom. Svaki treba velikodušno preuzeti svoj zadatak, osobito oni koji po svome odgoju, svome stanju i vlasti imaju velike djelatne mogućnosti. Neka, davajući time primjer, počnu s vlastitom imovinom, kao što su to već učinila mnoga naša braća među biskupima.”

„Gladni narodi zazivaju danas na dramatičan način moćne narode. Crkva trpi nad ovom krizom tjeskobe i poziva sve da se odazovu s ljubavlju na poziv svoje braće”.

„Univerzalna solidarnost, koja je činjenica i blagodat za sve, također je i dužnost.”

“Isključivo nastojanje za posjedovanjem pretvara se u smetnju za čovjeka i protivi se njegovoj pravoj veličini. Za narode kao i pojedince škrtost je najočividniji oblik slabog moralnog razvitka.”

„Ako je zemlja dana da pruži svakome sredstva za život i instrumente za njegov napredak, svaki čovjek ima pravo da nađe na njoj sve što treba.”

“Bog je stvorio zemlju i sve što ona sadrži za upotrebu svim ljudima i narodima tako da stvorena dobra budu dostupna svima pravedno i neodjeljivo od ljubavi. Sva ostala prava, ma koja bila, uključivši prava vlasništva i slobodne trgovine, tome su podređena: ne smiju smetati, nego, naprotiv, moraju olakšavati njihovo ostvarenje, i ozbiljna i žurna socijalna dužnost jest privesti ih njihovom prvotnom cilju.”

“Zemlja je dana za sve, a ne samo za bogataše, što znači da privatno vlasništvo ne predstavlja ni za koga bezuvjetno i apsolutno pravo. Nema nikakva razloga pridržati za isključivu upotrebu ono što nadilazi vlastitu nuždu, kad drugima manjka ono što je nužno. Jednom riječi: pravo vlasništva ne smije se nikada vršiti na štetu općeg dobra, prema tradicionalnoj doktrini crkvenih otaca i velikih teologa. Ako dođe do sukoba između stečenih privatnih prava i osnovnih zahtjeva općenitosti, pripada javnim oblastima pobrinuti se za rješenje, uz aktivno sudjelovanje osoba i društvenih skupina.”

“Liberalizam bez granica, koji vodi u diktaturu, pravilno je bio napadnut po Piju XI. kao izvor međunarodnog imperijalizma novaca.”

“Nema boljeg načina da se pokudi takva zloupotreba, nego sjetiti se svečano još jednom da ekonomija mora biti u službi čovjeka.”

“Sigurno je da postoje stanja čija nepravda do neba viče. Kad cijela stanovništva žive bez onoga što im je nužno u takvoj ovisnosti koja im sprečava svaku inicijativu i odgovornost, isto tako kao

i svaku mogućnost kulturnog razvitka i sudjelovanja u društvenom i političkom životu, veliko je iskušenje da silom odbiju tako ozbiljne povrede ljudskog dostojanstva.”

“Međutim već se zna: revolucionarni ustanak – osim u slučaju očevidne i poduže tiranije koja bi ozbiljno ugrozila osnovna prava osobe i opasno škodila općem dobru zemlje – rađa nove nepravde, unosi nove neuravnoteženosti i izaziva nove ruševine. Ne može se pobijati jedno stvarno zlo uz cijenu većeg zla.”

“Svjetska solidarnost, svaki dan sve uspješnija, mora omogućiti svim narodima da postanu čimbenicima svoje sudbine.”

Sve ove misli kao i cijela enciklika moraju imati neku praktičnu tendenciju. U tom pak cilju ona je potpuno revolucionarna, *pobudno revolucionarna*.

Obadva vladajuća sustava očevidno su dva snažna sustava, koji viču kao nitko prije njih da predstavljaju znanost, tehniku i napredak. Nijedan od njih ne zadovoljava ni približno ideje enciklike. Ne vjerujemo, međutim, da će bilo koji od njih progoniti i zapostavljati Crkvu i vjeru više nego što je to do sada činio.

“Veliko Američko Društvo” i komunizam osjećaju se toliko moćnim da se neće osjećati ugroženim uslijed Papine enciklike, nego naprotiv mogu si dopustiti luksuz blagonaklono pohvaliti je.

Svakako će s vremenom enciklika zadobiti praktično revolucionarno značenje, osobito uslijed toga što će se ta revolucionarnost početi provoditi i na području same Crkve, tako da će ona imati oslobođena krila za idejnu sigurnost. Konačno nema jačeg djelotvornog primjera, nego što je onaj koji se pokazuje na samom sebi i sa samim sobom. Siromašni sv. Franjo mogao je s povjerenjem propovijedati ljubav prema bližnjemu, dok je to po nekim crkvenim knezovima bilo samo teoretsko i neuvjerljivo prepričavanje. Riječi našega Stepinca bile su riječi Istine i Ljubavi.

U svakom slučaju, ako se Crkva započne strogo i sasvim ozbiljno nametati čovječanstvu s ovom enciklikom, morat će računati na druge katakombe pred bezobzirnim licem udruženog materijalizma, udruženog kapitalizma i komunizma. (1967. – Republika Hrvatska, 70:3/8).

II. Hrvatski narod: Prošlost i sadašnjost

- 1. Hrvatski narod*
- 2. Povijest se ne briše*
- 3. Neke naše stranke, pokreti i organizacije*
- 4. Potreba sudjelovanja u političkom radu*
- 5. Totalitarističko jedinstvo i demokratska suradnja*

1. HRVATSKI NAROD

- 1. Povijesni narod ili pleme*
- 2. Zrelost hrvatskog naroda*
- 3. Hrvatska državotvorna linija*
- 4. Naša vjersko-moralna orijentacija*
- 5. Različitost ili superiornost?*
- 6. Surogati*
- 7. Današnje pokoljenje*

POVIJESNI NAROD ILI PLEME?

U razvitku je čovječanstva pokazano posve jasno u čemu se mora ogledavati veća ili manja vrijednost jednoga naroda. Utvrđeno je da nijedan narod od vrijednosti nije zaboravio da je prva stvar imati političku ideju o sebi, boriti se za nju i čvrsto je manifestirati. Narodi koji tome nisu bili dorasli nestali su ili su poznati kao plemena koja žive sa svojim vođama ili poglavicama unutar država ili uprava koje im priznavaju više ili manje njihove narodne običaje, plesove, glazbu, način rada i slično. U osobitim slučajevima dopušta im se popunjavati redarstvo i niže vojničke ili administrativne službe, to jest sudjelovati u jačanju političke ideje gospodara na najnižoj mogućoj ljestvici na kojoj se uglavnom ništa ne pita, nego samo sluša i izvršava. Vremenom se pojačava priljev u službe, razvijaju se različite spoznaje, često pojačane sa strane, dok jednoga dana ne sazriju do tog stupnja da „pleme” odluči zbaciti gospodara, jer se njegova politička ideja i dozrela ideja naroda pokazuju kao dvije isključive ideje koje povijesno ne mogu više zajedno.

Kad mislimo na ovaj smještaj političke ideje o narodu u okviru povijesnog razvitka, onda otkrivamo žalosne činjenice u hrvatskoj politici najnovijih vremena.

Zar nisu izvjesni ugledni prvaci Hrvatske seljačke stranke smještali hrvatski narod u poziciju plemena, na čelu kojeg jaši poglavica na bijelom konju (1), koje priređuje plesove, pjesme i običaje, ostavljajući politiku, vojsku, diplomaciju, vlast i državu drugom narodu, tobože „bratskom“?

Politika dr. Vladimira Mačeka, Šuteja, Torbara, Krnjevića i drugova predstavljala je protupovijesno tjeranje hrvatskog naroda u stanje plemena, unatrag, u barbarstvo, u niže povijesno stanje, u nastojanja da se sloboda definira manifestacijama toga nižega stanja i u prihvaćanju političkih rješenja koja se mogu priznati plemenu („Banovina Hrvatska“, sudjelovanje pri vladi, imenovanje viših časnika iz „plemena“ u redove vladajućeg naroda, itd.). Po ovom je dijelu vodstva HSS bivao hrvatski narod neprestano izražavan i predstavljan isključio kao neka etnička skupina, dakle, povijesno nepotpuno i krivo, a sve samo zato da se ne dovede u pitanje cjelina Jugoslavije i da se ne mora formulirati hrvatska politička ideja; *svjesno se varalo, obmanjivalo i mrtvilo hrvatski narod da se smatra punim u etničkom doživljavanju koncepcije naroda*. Isticano je vrlo često da borba za hrvatsku državu znači borbu za nešto prazno, a nije se smatralo praznim borbu za Jugoslaviju; isticano je da je država, koja nema sadržaja isto što i bačva bez vina, ali nije se borilo za punu i pravu hrvatsku državu; naprotiv se kolaboriralo za spašavanje i punjenje Jugoslavije. Hrvatska država je bila uvijek nešto što mora biti prazno, a Jugoslavija nešto što je samo po sebi puno pa se prvo bezuvjetno odbijalo, makar bilo ponuđeno i na tanjuru, a drugo je čak trebalo i braniti, makar bilo i tamnica.

Hrvatski narod, koji je imao državu prije tisuću godina, borio se u periodu Austro-Ugarske da sačuva državnu ideju, koji rađa Starčevića i Radića da se što jače osposobi idejno, organizatorno i masovno za biti politički narod, taj narod koji neprestano

1. U doba Banovine Hrvatske i prije nje HSS je širila sliku dr. Mačeka kako jaši na bijelom konju. Priređivane su velike folklorne manifestacije te se je nastojalo širiti „seljačku kulturu“. Postojala je tendencija, koja je smatrala da se sloboda sastoji u tom da se možemo nazivati Hrvatima, da možemo nositi svoju zastavu, nazivati svoj jezik hrvatskim, plesati narodne plesove, te, općenito, kulturno se izživljavati

vibrira u svim svojim osjećajima da zbacila sa sebe svaki trag tuđinske vlasti, pa da sam „ispuni bačvu“ svojim sadržajem, biva svjesno tjeran u zadovoljavanja s karakterom plemena, što je imala biti interpretacija „Slobodne Hrvatske“.

Doista, jedan se narod koji posjeduje zrelost plemena, osjeća slobodnim kad može slobodno plesati i pjevati.

Međutim, hrvatski narod nije mogao biti jugoslavensko ili balkansko pleme, pa čak i objekt za zadovoljstvo turistima, nego je htio biti narod koji hoće stvarati zakone, uređivati socijalne i ekonomske podloge svoga života, shodno procesu kojega bi doživljavao u svom vlastitom

mozgu i u slobodnom dodiru s drugim narodima svijeta. On je bio dozrio za kategoriju slobode jednog povijesnog državnog naroda i zbog toga je upravo brutalnom nesmiljenošću zbacio i zaboravio na poglavicu i vođu s bijelim konjem i prionuo borbi za državu i slobodu. (1952. – Republika Hrvatska 3:12/14).

ZRELOST HRVATSKOG NARODA

Isto tako kao što jedan narod ima to veću važnost što jasnije, određenije, solidnije i odlučnije zastupa političku ideju o sebi kao narodnoj cjelini, ima to veću važnost i što jasnije izražava, doživljava i oživotvoruje ideje o svom unutrašnjem životu, i to u prvom redu ideje o slobodi čovjeka u okviru naroda. Makar hrvatski narod nije imao mnogo prilike pokazati što u tom pogledu određeno osjeća, ipak se mogu iznijeti sa sigurnošću neke osnovne indikacije koje načelno i konkretno isključuju izvjesne pojave koje su dolazile do izražaja.

Tako, na primjer, nije istina da je hrvatski narod osjećao i usvojio stalešku koncepciju, po kojoj bi seljaci nosili mržnju na građane-gospodu, intelektualce i radnike. To nije bila ideja koja je vladala u osjećajima hrvatskog naroda, nego političko demagoško šarlatanstvo neinteligentnih korteša i advokata u HSS, koji nisu imali čime ispunjavati svoje govore, pa su se izivljavali u ovome glupom i jeftinom šlageru, koji im je vješto nametan od onih koji su htjeli odvojiti seljake od hrvatske inteligencije i svesti ih na razinu plemena. Istina je, naprotiv, da seljaci šalju svoje sinove u škole i naukovanja, jer od njih očekuju stvaranje boljih uvjeta života za sebe i za cijeli narod, a ne mrze ih niti se žele odvajati od njih. U tom je pogledu skoro cijeli hrvatski narod jedna obitelj u kojoj su jedni članovi seljaci, drugi radnici manuelni ili umni.

Ta je, dakle, ideja o strateškoj mržnji negacija hrvatskih osjećaja, te nije i ne može biti temelj u gledanju na izgradnju slobode pripadnika naroda.

Isto se tako ne može ničim dokazati da bi osjećajima hrvatskog naroda vladala neka posebna naklonost za bilo kakve političke, socijalne, ekonomske, vjerske i kulturne totalitarističke orijentacije. Naprotiv je u osjećajima hrvatskog naroda razvijena ideja skladnosti. Zato su pojave o isključenju iz hrvatskog naroda bile mrlje jednog barbarskoga totalitarizma, apsolutno protivna osjećajima hrvatskog naroda. U ideji skladnosti hrvatski je narod uvijek izražavao vrlo poznate pretpostavke da među političkim prvacima postoji dogovor, podijeljene uloge, itd., dakle, u krajnjoj liniji sklad, a nikada nije manifestirao želje i osjećaje isključivosti, isključivanja ili čak ubijanja političkih protivnika i shvaćanja da bi svi morali biti u jednom toru.

Tko god razgovara s jednim Hrvatom, seljakom ili radnikom, mora se začuditi njegovu znanju i poznavanju prilika i ideja koje struje u stranim narodima, što znači da narod doživljava strujanja i u svijetu na vrlo širokoj narodnoj razini i time dokazuje intelektualnu sposobnost da bude aktivni član međunarodna života.

Isto je tako hrvatskom narodu posve tuđa misao da bi se on želio smatrati krdom sakupljenih ovaca, bez osjećaja odgovornosti i bez zahtjeva za odgovornost. Hrvatski je narod to dokazao

kad je oduševljeno slijedio Stjepana Radića dok je bio u opoziciji, kad je bio rezerviran prema njemu čim je ušao u beogradsku vladu, kad je glasovao za dr. Mačeka te kad mu je okrenuo leđa godine 1941. Dokazao je time da on ne daje nikome punomoći u dinastičkom smislu ili da radi što hoće, a sebe da bi smatrao praktično neodgovornim, nego, naprotiv, da u njemu stalno kolaju osjećaji ispitivanja, kritičnosti i rasuđivanja. Pokazao je povijesno snažno i odlučno intelektualnu zrelost, samostalnost i određenost da ne prihvaća diktatorski princip u vođenju politike, nego da hoće imati instrumente i mogućnosti, gdje će moći pitati, kazati, kritizirati, kontrolirati i odlučivati, to jest manifestirati svoju odgovornost u pitanjima svoje sudbine; da hoće takvo političko uređenje u kojem će on sudjelovati i biti odgovoran.

No ne može se zbog svega ovoga odreći hrvatskom narodu posjedovanje i izražavanje poštovanja i lojalnosti prema političkim prvacima. Ideja poštovanja autoriteta, ideja lojalnosti je vrlo živa u osjećajima naroda, ali je krivo smatrati da to poštivanje i ta lojalnost znači likvidiranje vlastite odgovornosti, pameti i dostojanstva, te apsolutno uništenje vlastite osobnosti. To je protivno osjećajima hrvatskog čovjeka u apsolutnom smislu, kao što su poštovanje i lojalnost realni u apsolutnom smislu.

Hrvatski narod, koliko je imao prilike pokazati, nigdje i nikada nije postavio političke razlike, politička mimoilaženja i političke protivnosti u kategoriju međusobnog fizičkog obračunavanja ili ubijanja, te prema tome unošenje takvih metoda na hrvatsku političku pozornicu znači unositi barbarstvo, što su mnogi narodi godinama nastojali isključiti u svom političkom razvitku, znači unositi ono što je bitno protivno osobini skladnosti koja nužno pretpostavlja postojanje različitosti.

Hrvatski je narod dokazao da su u njemu ideje vjerske, rasne i nacionalne tolerancije tako snažne i realne, da su se na njegovu nacionalnom tijelu mogle smjestiti različite vjere, rase i narodnosti s tolikom sigurnošću i prepotencijom da su bili stavljeni u pitanje, u igru i izigravanje sam hrvatski narod i njegov teritorij, tj. smatralo se osobinu tolerancije hrvatskog naroda kao osobinu gluposti na koju se više ne treba ni obazirati. Nijemci su čak pomišljali da bi na hrvatskom tlu stvorili jednu posebnu njemačku državu, Talijani su mislili da je hrvatska obala duboko njihova, Srbi da su Bosna, Dalmacija i Slavonija srpski, Mađari da je Slavonija, Hrvatsko Zagorje i Hrvatsko primorje njihovo; nigdje Hrvatske i nigdje Hrvata.

Međutim, hrvatski narod postoji na svom teritoriju tolerantan, ali ne tup niti mrtav.

Prema tome, kad se među nekim političkim prvacima čuje da se ne može isticati hrvatsku državu i njene granice, jer da ima izvjesnih manjina, onda su ti političari na liniji tolerancije koja smatra hrvatski narod tupavim u tolikoj mjeri da bi on u ime te tolerancije trebao zaboraviti ne samo da ima teritorij, nego i koji je to teritorij. Tolerancija pak u ime koje bi hrvatski narod imao nestati kao narod i kao teritorij, ne postoji u osjećajima hrvatskog naroda, te prema tome svi koji zastupaju takve ideje, zastupaju ih protivno osjećajima hrvatskog naroda.

Nije rijetko čuti ponekad izraze nemoći, ništavosti zbog toga što smo malen narod, pa se prema tome zaključuje da su nam šanse uspjeha bezizgledne. Takvi osjećaji ne leže u prirodi hrvatskog

naroda, što je on dokazao osobito u borbi između 1941.-1945. kad nije malaksavao u predodžbama o nekoj svojoj ništavosti i nevažnosti, nego se, naprotiv, izrugivao takvim pojavama kod drugih naroda. Prema tome, sva definiranja politike u osjećajima i oko osjećaja vlastite bezvrijednosti ne odgovaraju osjećajima hrvatskog naroda, nego su mu duboko protivna; nije hrvatski narod onaj koji je tražio politiku oportunitizma i slabosti, nego su to bili izvjesni hrvatski političari, jučer kao i danas, dok je narod pokazao najveću pripravnost da sudjeluje u politici najhrabrijih zahtjeva.

U osjećajima hrvatskog naroda leži ideja odlučnosti i pripravnosti slijediti i postavljati političke zahtjeve kako to narodu pripada, te je prema tome sva politika protivna tome bila kriva, i kad se radilo o odnosu sa Srbima i o odnosu s Talijanima.

Iz svega ovoga se vidi da hrvatski narod nije nezrela masa bez razvijenih političkih osjećaja, impulsa i orijentacija, nego, naprotiv, da u njemu ključaju vrlo određeni osjećaj, ideje i indikacije, koje traže od političkih stranaka i političkih ljudi što temeljitije formulacije, razmišljanje, te provođenje u život onako kako to odgovara prirodi pojedine ideje. (1952. – Republika Hrvatska, 3:14/17).

HRVATSKA DRŽAVOTVORNA LINIJA

U našoj političkoj dinamici koja je za hrvatski narod osobito važna u ovim časovima, mi bismo mogli spomenuti različite vrste orijentacija. Jedne su, na primjer, na liniji hrvatske državne ideje.

Ako bismo htjeli analizirati značajke državne ideje, onda bismo to najbolje učinili analizirajući djela i osjećanja onih naroda, koji su dovoljno zrelo izrazili osobine državne ideje, na primjer, francuskog i engleskog državnog naroda. Možemo primijetiti da ti narodi pokazuju osobine kolektivne personalnosti, po kojoj se odjeljuju od drugih naroda sa željom da imaju svoj vlastiti državni teritorij, da sami upravljaju svojim odnosima s drugim narodima, te svojim unutrašnjim poslovima, a na priznavanju osobine nezavisnosti pripadnika naroda, koji pripadnici po slobodno i većinski utvrđenim zakonima razvijaju život zajednice i položaj pojedinaca unutar te zajednice. Ta državna ideja doživljava se tako ekstremno da se zbog nje ide u rat, a tko nju izdaje tome se kao pojedincu oduzima život.

Hrvatski narod sve se više upravljao prema takvom osjećanju državne ideje; rat za svoju državu, povezivanje sa drugim narodima i izgrađivanje vlastitih zakona unutrašnjeg života.

Očevidno ne bismo mogli reći da se hrvatska državna ideja potpuno poklapa s hrvatskim narodom, kao što se, na primjer, engleska državna ideja poklapa s engleskim narodom. U takvom uspoređivanju mi bismo ispali manje vrijedan i manje značajan narod, jer ima daleko više Hrvata koji jednostavno nisu za hrvatsku državu, nego što ima Engleza koji nisu za englesku državu. Naša je, dakle, negativna orijentacija značajnija od engleske. I kad bismo tako poredali sve europske narode prema njihovim doživljavanjima državne ideje, očevidno je da bismo na tom području uspoređivanja bili na najnižoj ljestvici vrijednosti, na beznačajnoj ljestvici vrijednosti.

Englez koji bi, na primjer, bio protivan da Engleska bude samostalna država, vjerojatno ne bi mogao definirati ni pristojnu karikaturu. Mi smo pak definirali narodno i državno jugoslavenstvo, tj. doktrinarnu i djelatnu negaciju hrvatske državne ideje, što predstavlja jednu od najvećih nesreća moderne povijesti. Ako u engleskoj nema jake negativne orijentacije na području državne ideje, to je zato što je tamo snažno ne samo državno osjećanje, nego je snažna i ubitačna moć prema pojavama negativne orijentacije, kojoj je dana oznaka izdaje i rušilaštva.

Hrvatski narod bio je pao 1918. godine tako nisko da je snagom i pobjedom negativne orijentacije upravo hrvatska državna ideja bila progonjena kao izdaja i rušilaštvo. *To je tako velika nesreća i tako neumjerena životna pojava da je život morao reagirati na najstrašnije načine.*

Živimo u vremenima kad je državna ideja vrhovno pravilo u međunarodnom svijetu i kad se priznaje nezavisnost narodima tako reći na njihovu mig. Zbog toga postizavati tome ugled u svijetu i u domovini nije zapravo ni velika vještina ni veliki problem. Vještina je, naprotiv, zastupati pred svijetom i u domovini Jugoslaviju i jugoslavenstvo, pa ipak se Hrvati i time bave još i danas, kao što su se bavili i prije pedeset godina. Ne samo *da se ne jača* hrvatska državna ideja u onakvom istom značenju i vrijednosti kakva je ona u Engleza, Francuza, Španjolaca, Šveđana i Japanaca, nego se isticanjem živih i pokojnih Jugoslavena jača negativna orijentacija pred svijetom i u domovini. Nameće se svijetu, koji živi u svojim državnim idejama, čisto, mirno, korektno i odgovorno, *smušenost*, kao da bi hrvatski narod mogao živjeti u kombinacijama poput malene ili velike Jugoslavije, prikazujući njenu nasilnu narav kao nešto prolazno, dok je upravo to nasilje bitno za održavanje Jugoslavije.

Bilo bi povijesno i psihološki netočno kad bismo prihvatili ili sami izmišljali različite nebitne razloge za sukob između Hrvata i Jugoslavije, između hrvatstva i jugoslavenstva i zaboravili da je sukob morao nastati u životnom procesu isključivosti između pozitivne i negativne hrvatske političke orijentacije.

Pozitivna orijentacija nošena je cijelom tisućugodišnjom egzistencijalnosti, a negativna liberalnim antikatoličkim i antimuslimanskim slavenstvom, katoličkim ćirilometodstvom i marksizmom; pojačana je potporom pravoslavnog stanovništva u Hrvatskoj i ostvarena imperijalističkim zahvatom srpsko-pravoslavnog ekspanzionizma. Tisuću godina hrvatske egzistencijalnosti, koja se oblikovala kao povijesna personalnost, nije moglo nestati, te je prema tome hrvatska državna ideja kao pozitivni politički izraz i dalje u sukobu s posve vidljivom negativnom linijom, a taj sukob *naravno još nije završen*. (1964. – Republika Hrvatska, 58:7/10).

NAŠA VJERSKO-MORALNA ORIJENTACIJA

Hrvatski je narod bio teroriziran *preko svake mjere u vremenu i načinu*. U njemu je tako reći stoljećima razvijan osjećaj mržnje do najstrašnije negativne skrajnosti. Hrvatski narod je strahovito mrzio. Mrzio je Nijemce, Mađare, Talijane i konačno Srbe. Svi su ga oni progonili i

šikanirali, kao Nijemci, kao Mađari, kao Talijani, kao Srbi, njega kao Hrvata. Svi su oni u njemu kao Hrvatu, u njegovoj osobnosti, *u njegovoj strukturi stvarali mržnju kao etički sadržaj.*

I kad je došlo do stvarne mogućnosti da se izrazi ta stoljetna naslaga mržnje, ona je izvršila svoj neposredni udar i lomljivu na onima koje su i Turci i Nijemci i Mađari i Talijani i Srbijanci podatno iskorišćivali protiv Hrvata, u prvom redu na hrvatskim pravoslavicima.

Svi se zgražaju nad onim što su Hrvati učinili, pa i mi sami, jer u nama postoji i živi pozitivni etički osjećaj koji, međutim, nije mogao dominirati, jer ga nitko nikada nije razvijao do izvanredno visokog stupnja, nego je naprotiv bio uništavan neprestanim slaganjem ubitačne mržnje.

Ako se, dakle, gledamo na etičkom području u prilikama u kojima smo stoljećima živjeli, uvijek u nekoj većoj ili manjoj ovisnosti o drugim narodima, možemo utvrditi da smo dotjerali do tako negativnog stanja da ćemo po njemu ući u svjetsku povijest, a da mu pri tome ne pokušamo davati niti istinsko sociološko tumačenje.

U pozitivnom nastojanju etičke linije ostali smo na vrlo tankom pozitivom izrazu, poznatom i istaknutom u imenima Starčevića i Stepinca.

Tako nam izgleda naša etička linija u svojim ekstremima; *s jedne strane naslage beskrajne mržnje, s druge strane mučeništvo pozitivne orijentacije.*

I na mjestu je pitanje, kako nam sad ide, te što trebamo raditi da etička struktura hrvatskog naroda ne bude ispunjena isključivo mržnjom, koju su nam naši susjedi i mnogi drugi, toliko obilno slagali. Možemo mi, naime, postati i država s negativnom etičkom strujom, u kojoj bi mržnja ispunjavala sve naše unutrašnje odnose. *Nasljedstvo stoljeća mogli bismo usvojiti kao svoje vlasništvo, kao svoj kapital te s njime živjeti i možda ga uvećavati.*

Vrijedno je, dakle, pogledati da li se mogu nazrijevati kakve mjere u nastojanjima oko stvaranja pozitivnog etičkog kapitala.

Općenito govoreći svaki je čovjek odgovoran za vjersko i etičko jačanje čovječanstva, svoga naroda i sebe. No ipak su na tom prostoru odgovorniji svećenici od svih ostalih ljudi, kao što su, na primjer, političari odgovorniji na političkom području od svećenika ili ekonomski na ekonomskom području od političara, svećenika i kulturnih radnika. Bilo bi stoga uputno i poželjno da naši svećenici razvijaju našu vjersko-moralnu liniju gdje god mogu.

Ispravna je stoga i prihvatljiva riječ s vjersko-moralne pozornice za naše hrvatsko političko područje: “Ljubite se i poštujte, braćo, svih stranaka, društava i skupina uvijek i svagdje” – jer se tim upućivanjem jača naša vjersko-moralna linija. Ali nije ispravna i prihvatljiva riječ upućena s vjersko-moralne pozornice na političko područje: “Nemojte osnivati nikakve stranke, nego budite jedinstveni kao što ste jedno u Crkvi”, jer se time slabi politička linija u kojoj su bitna stranačka okupljanja i razlikovanja.

Niti se može s vjersko-moralne pozornice govoriti da su političke skupine zlo, suvišnost i nepotrebnost, danas ili sutra, jednostavno ističući njihovo strancarstvo kao da bi im to bio jedini

sadržaj, makar se svi pripadnici stranaka ponizno i jedinstveno skupljaju u crkvama; niti se to isto može govoriti sa športske pozornice, makar se pripadnici svih vjera, stranaka i društvenih slojeva oduševljeno skupljali oko nekog nogometnog kluba; niti se to može činiti s pozornice jednog poduzeća, u kome svi složno rade u jednom proizvodnom zadatku.

Strukturalno je i prirodno da se ljudi politički, kulturno i socijalno-ekonomski razlikuju. No da te razlike, makar i prirodne, ne bi vodile međusobnom rasulu, krivo je propovijedati neka ih ne bude, nego je ispravno jačati vjersko-moralnu strukturu čovjeka da bi ona pomogla upravljati sve razlike na korist razvitka čovjeka, a ne na njegovo uništenje.

Svi, dakle, koji se bave politikom trebali bi željeti da se među njima i pred njima razvija vjersko-moralni duh kardinala Stepinca sa strane odgovornih nosilaca vjersko-moralne odgovornosti, no ne mogu željeti da im se govori neka se ne bave politikom i strankama, nazivajući to posprdno strančarenjem.

Hrvatski narod treba politiku, treba sva moguća nastojanja u smislu svog pozitivnog političkog izraza, ali treba i silnog nastojanja u smislu stvaranja pozitivnog vjersko-moralnog sadržaja da i politika i nezavisnost i sav život ne bi predstavljali ostvarenje nesreće. (1964. – Republika Hrvatska 58:10/12)

RAZLIČITOST ILI SUPERIORNOST

Ljudska struktura ne može se svesti na jednu idejnu liniju, pa da bismo samo na njoj imali pozitivne i negativne izraze i sukobe među njima, nego je složena tako da na jednom idejnom području možemo imati izvanredno pozitivne izraze, a na drugom izvanredno negativne. Postojanja velikih i značajnih pozicija na *jednom* području ne moraju značiti da postoje značajne pozicije *istodobno* na svim životnim područjima, netko može biti izvrstan trkač, ali slab glazbenik, netko vrlo učen i uz to vrlo siromašan, netko vrlo bogat i vrlo bolestan, netko vrlo pošten i bedast, netko vrlo dobar učenjak, a slab političar. Rjeđe se mogu složiti ili sve pozitivne ili sve negativne orijentacije, može netko biti učen i bogat i pošten, ili istodobno siromašan, bolestan i bedast.

Tako je to i u životu naroda.

No mi smo skloni u našoj nesavršenosti i često jednostranosti pripisivati nekoj osobi s jednom pozitivnom osobinom i sve ostale osobine kao pozitivne, osim ako to baš nije očevidno isključivo. Tako smo skloni pripisati nekom vrlo bogatom čovjeku da je vrlo pošten i pametan, a da za to nemamo nikakva pouzdana temelja. *Skloni smo totalitarnom gledanju čovjeka*, što ne mora biti ispravno nego odaje našu prirodnu sklonost prema želji i očekivanju potpunog sklada i savršenstvu u čovjeku i društvu. Nekako je neugodno čuti da bi jedan, na primjer, vrlo pošten čovjek bio vrlo kratke pameti, jer nam je to znak neskladnosti i nesavršenosti.

No dok nam je to lako uočljivo na jednom pojedincu, nešto je složenija stvar kad se promatra nacionalna osobnost.

Po kakvoj je to logici, na primjer, morao biti hrvatski narod godine 1941. sveznajući u upravljanju državom i u etičkom savršenstvu kad je zahvatio vlast, kad su ga prije toga apostolski svetosavski silnici prisiljavali na neznanje, koruptivnost i kukavičluk?

Godine 1941. Hrvati su mogli biti *oduševljeni za svoju državu i svoju vlast, te za nju ginuti, no to ne znači da su u istom času nužno morali raspolagati s pozitivnim organizatornim i etičkim svojstvima*. Moguće je u posjedovanju vlasti raspolagati s minimumom znanja za upravljanje državom i s minimumom etičkih vrijednosti.

Zbog toga što se ne uočava s dovoljnom jasnoćom činjenica da u času ostvarenja pozitivne političke orijentacije mi nismo mogli po nekoj totalitarističkoj nužnosti nositi i sve pozitivne orijentacije, *nego i negativne*, onakve kakve smo imali i naslijedili, želi se također pripisati našoj državnosti negativnost, te joj prema tome davati umanjeni ugled u svijetu i umanjenu vrijednost u našoj osobnosti. Ovakvo totalitarističko gledanje, ova nesposobnost razlikovanja pojava nameće nam smušenosti koje trebaju biti raščišćene.

Zbog ovakve strukturalne zbrke mi i Srbi izražavamo zablude kad se međusobno mjerimo i kad mi velimo da smo superiorniji od Srba ili kad oni vele da su oni superiorniji od nas ili kad netko kaže da smo jednaki. Kad se mi ističemo pred Srbima, obično ističemo našu tisućugodišnju kulturu, dakle jednu kulturnu orijentaciju. Mi po toj kulturnoj orijentaciji želimo svojatati totalnu prednost, a Srbi po političkoj, što je međutim krivo i jedno i drugo. Bilo bi svakako umjesno, kad bismo shvaćali da je jedna nacionalna personalnost prilično nesavršena s manjkavim političkim orijentacijama, a Srbi da je nacionalni personalizam vrlo nesavršen s manjkavim kulturnim orijentacijama. Srbi i Hrvati su svakako različite nacionalne personalnosti, ali ne i visoke personalnosti. Najveće zlo među nama jest u tome *što živimo zajedno* ubijajući se, umjesto odijeljeno razvijajući se.

Kako je u životu važno definirati uzroke i odgovornosti, spomenut ću da uzrok tog najvećeg zla leži u tome, što je vjerska srpska orijentacija (pravoslavlje) totalitarno upravila srpsku politiku na uništenje hrvatske personalnosti i što hrvatski kulturni liberalizam i vjersko ćirilometodstvo paraliziraju hrvatsku politiku.

Srpski političari trebali bi podsjetiti pravoslavlje da je kršćanstvu temeljni sadržaj ljubav, a ne osvajanje Hrvatske, te da pravoslavci u Hrvatskoj pripadaju drugoj, *hrvatskoj*, političkoj orijentaciji, a ne srpskoj. Hrvatska pak politička orijentacija mora znati da su katolici i muslimani nosioci ljubavi, s kojom mogu i trebaju dokazati da hrvatski pravoslavci zbog njih ne trebaju uništiti hrvatsku državnu ideju, te tražiti zaštitu srpskog ili bilo kojeg drugog stranog državnog tutorstva. Srpska i hrvatska politička orijentacija imaju se osloboditi odgovornosti da zaostale i izvrnute vjerske i kulturne imperijalističke egzaltacije, koje nemaju nikakve veze s vjerskom ljubavi, definiraju kao smisao svojih razvijanja.

Hrvatska politička orijentacija, kao najviša težnja i ostvarenje u izgradnji slobode, ne može imati kao svoj sadržaj vjersko-moralnu borbu i međusobno uništenje, nego naprotiv, najveći vjersko-moralni procvat i zadovoljstvo. (1964. – Republika Hrvatska, 58:16/19).

SUROGATI

Hrvatski narod već je doživljavao da mu budu uništavani svi njegovi politički faktori, kao djelomično i kulturni, vjerski i ekonomski, sad više sad manje, sad svi, sad samo neki, i da ga se obmanjuje sa različitim surogatima, sad po njegovom vlastitom pristanku i izboru, sad silom, prevarom i korupcijom.

Time što se narod nije mogao normalno izražavati u političkoj ideji kroz prirodne i legitimne čimbenike te ideje, izražavao se politički u krivo, kroz kulturne, vjerske i ekonomske čimbenike, ili oportunistički, više na korist neprijatelja nego na svoju vlastitu.

Tako je za vrijeme prve Jugoslavije narod od Mačeka napravio vođu-suverena na bijelom konju da time naglasi i izrazi svoju težnju za državom, samostalnošću i poglavarom svoje države. U izvjesnom času se oblikovala od Zaštite vojska. Narod nije htio nikakvu autonomiju, kako je varan, dok prođe opasnost pa da mu se ponovo nametne put političkog oportunizma za njegovo trajno političko izživljavanje; narod je htio državu.

Za sociologe bi moralo biti od odlučne važnosti ovo naglašavanje hrvatskog naroda *da nepotpunim političkim izražavanjima daje u svojim težnjama potpunije značajke*. Maček nije htio biti ništa u hrvatskom suverenskom smislu, ali narod je natezao njegov predstavnički položaj u svom samoobmanjivanju. Kroz cijelu povijest narod je po neprijateljima varan, dok su mu pripuštali različite vrste suverenskih surogata kao što su potkraljevi, banovi, namjesnici i slično, potpomognuti svim vrstama blažih i oštrijih oportunizama i izdajstava.

Komunisti su također mislili zamazati oči hrvatskom narodu pomoću hrvatske vlade i sabora, što ne uspijeva zato, jer narod teži stvarnom suverenstvu, a ne očevidno samo formalnom i falsificiranom.

Kad je narod bio toliko pritisnut da je ostao bez stvarnih političkih čimbenika, bez slobodnih stranaka, bez svoje vojske, svoga državnog poglavara, kad se nalazio na najnižim mogućnostima za oblikovanje svoje idejne političke strukture, kad nije mogao naći ni približni politički suverenski surogat u svojim političkim porivima, onda je prebacio i sakrivao te svoje legitimne političke težnje na legitimno vjersko ili kulturno ili ekonomsko idejno područje.

* * *

Sjetit ćemo se da je u hrvatskoj povijesti politički autoritet pao na zagrebačkog nadbiskupa, na istaknuti vjersko-crkveni položaj. Da su politički čimbenici bili normalni u svojoj punini i odgovornosti, zagrebački nadbiskup bi bio najviša crkvena kategorija i nikome ne bi padalo na pamet da pravi zbrku između političkih i crkvenih hijerarhijskih položaja, između dvaju autonomnih i idejnih područja. No uslijed uništavanja i povrede političkih vrhova, narod je posegnuo za prvakom na vjerskom području, prebacivši na njega svoj politički pogled.

Kako je narod bio u nesreći udaren po političkim čimbenicima, nisu vjersko-crkveni prvaci mogli govoriti da ih se stvar ne tiče, da ih se narodna nesreća ne tiče, jer da su oni vjerski a ne

politički čimbenici. Glas naroda se morao čuti gdje je narod bio najjače udaren i kamo se bol upravljala za pomoć i razumijevanje. Kako je narod jedna sociološko-povijesna cjelina, to mora nesreću doživljavati u cijeloj strukturi svog bića, makar se ona upravljala tobože samo proti političkim ili vjerskim ili kulturnim ili gospodarskim čimbenicima.

Osim toga crkveni su autoriteti često bili tehnički raspoloživi, jer nisu bili onemogućeni ili progonjeni, pa je predstavnički autoritet, prebačen na njih, bio zaštićen i za političko djelovanje.

U Titovoj srpsko-komunističkoj diktaturi hrvatski narod trebao je biti potpuno dotučen u svim hijerarhijskim kategorijama, u političkoj, vjerskoj, ekonomskoj i kulturnoj idejnoj strukturi. Pa kako je narod ostao bez svih svojih političkih prvaka, skoro po običaju posegnuo je na vjersko idejno područje, na već poznatog nadbiskupa, odnosno kardinala Stepinca. Njegova mučenička kruna bila je u političkom smislu suverenska, a u vjersko-moralnom svetačka. Kako je sam suveren, kao politički čimbenik, izbjegao mučeničku krunu, ona je pala na Stepinca zajedno s vjersko-crkvenom mučeničkom krunom.

Dok narod živi, traži sve mogućnosti da se izrazi i učvrsti. Pa ako nema pravilnih mogućnosti, ako nema ustaljenih i priznatih čimbenika, kao što su državni poglavar, nadbiskup i slično, služi se svim sredstvima sasvim nepravilno, revolucionarno. Kad je narod spao već na to da mora posegnuti isključivo za revolucionarnim sredstvima, onda je s jedne strane na najnižoj ljestvici slobode, a s druge strane svjestan da se protiv postojećeg stanja može samo silom boriti.

Za vrijeme Mađara, Austrijanaca i djelomično za vrijeme prve Jugoslavije neprijatelj je prepuštao narodu oportunističke političke položaje, od kojih je posljednji primjer Maček, pa se narod dao navlačiti po tim političkim prilikama, dok je danas narod gurnut u borbu. Partizani, kao komunizam uopće, pali su u sociološku zabludu da su vječni i nepromjenljivi, te prema tome ne računaju da bi mogli nestati pred revolucionarnim pritiskom mržnje na njihovo nasije. Zbog osjećanja umišljene sigurnosti nema ozbiljnih političkih popuštanja (3). Njima je uputno ne sjećati se onoga što su pokazali za vrijeme mađarske revolucije. I to je svakako korisno za narav revolucionarnog djelovanja i uspjeha, jer je poznato da su oportunistička skretanja svake vrste bila najopasnija za revolucionarni razvitak. Tito i njegov predšasnik Aleksandar predstavljaju klasične tipove političkih glupana, koji uspješno hrane revolucionarne porive.

3. Pisano prije "Proljeća", koje je po nakani Tita trebalo biti pokušaj otvaranja ventila i pružanja "surogata". Razvitak "Proljeća" vodio je, međutim, novom Desetom Travnju i zato je moralo doći do Karađorđeva

Ovakve diktature pružaju kamuflažu pred vlastitim očima i za dobro pogošćene strance kako su tobože uspješno riješile sva pitanja. Za svoju pak propast osiguravaju upravo ono, što je najvažnije, naime tajnost. Time se čuva koža revolucionaraca za onaj čas, kad dođe do provale

mržnje i osvete. Na žalost ta je revolucionarna provala strahovito opasna, nasilna i neuravnotežena upravo kao reakcija na pretjerano nasilje.

* * *

Hrvatski narod, stoljećima pritiskivan u potpunom izražavanju i razvijanju političke ideje, utekao se što autentičnom što surogatnom zanimanju i razvitku *kulturne* ideje. Tako je ni kriv ni dužan postao autentično kulturnim narodom.

Narod je u prosječnosti sastavljen od normalnih ljudi, a ne od izuzetnih junaka. Pa kako su istaknuti politički prvaci bili proganjeni ili je politička ideja bila zahvaćena uglednim oportunistima, to je narod u prosječnosti bio upućen sa svojim energijama i slobodnijim mogućnostima na kulturno područje života, smatrano za vlastodršce katkada neopasnijim od otvorenog političkog djelovanja. Pred narodom se čak vršila i obmana kako je on kulturni narod, što je trebalo shvaćati kao prednost pred drugim manje kulturnim narodima koji bi se morali u nas ugledati i slijediti nas.

Posljednji neuspjeli pokušaj jednog hrvatskog kulturnog izvjetavanja s jugoslavenskom političkom značajkom izvršavan je pomoću Meštrovića. Međutim dalje od njegove umjetnosti nije se moglo ići. Narod ga nikada nije prihvatio za bilo kakav predstavnički položaj suverenskog značaja.

Jači hrvatski autentični poriv na kulturnom području, izvršen po intelektualcu Šufflayu, završen je ubojstvom. Ubojstva su bila sredstva za uklanjanje hrvatskih autentičnih vrhova, Kvaternika, Šufflaya, Stepinca i sl. Progon hrvatskih intelektualaca, vršen po Pribičeviću, trebao je značiti uništenje svih autentičnih kulturnih kategorija, profesora, književnika te tako onemogućiti sve jače političke i kulturne doživljaje.

No narod se ipak ne da uništiti. Ostao je bez svih autentičnih hijerarhijskih vrhova. Morao se konačno braniti kao sociološki fenomen oblikovane prosječnosti, tražeći put probijanja za svoje surogatske osjećaje političke suverenosti. Nije se moglo biti istaknuti hrvatski učenjak, istaknuti crkveni dostojanstvenik, pa čak ni autentični politički oportunist tipa Maček. Biti revolucionar kao pojava je izuzetnost. Što se moglo drugo oblikovati u sociološkom smislu, nego jedna u prosječnosti usredotočena nacionalna masa s vrlo bogatim i razrađenim osjećajnim kategorijama, u prvom redu među seljacima, radnicima i malim građanima? U takvoj prikrivenoj i donekle neopasnoj prosječnosti nastalo je i razvilo se među potlačenim intelektualcima hrvatsko rodoljublje, kao surogat autentičnog stvaralačkog doživljavanja svih idejnih poriva (4). Suverenske težnje izbijale su sa značajkom iskorišćivanja svih povoljnih prilika, ma na kojem idejnom području, najjače sačuvanom ili najjače razvijenom.

4. Prof. Oršanić ovdje opisuje prilike u predratnoj Jugoslaviji, a ne u današnjoj

Tako je konačno došao red i na socijalno-ekonomsko idejno područje.

U svom razvitku narod je bio došao do toga da bude siromašan i zadužen zemljoposjednik, malen trgovčić i malo bolje stojeći obrtnik. Ni Mađari ni Srbijanci nisu mu dopustili više.

Naša povijest je slika, kako se jedan narod muči da opstoji samostalan i nezavisan na svom povijesnom prostoru. Kako se muči da živi potpunim idejnim životom u svim svojim temeljnim čimbenicima, po svim svojim spoznajnim kategorijama i kako je u svom spašavanju sve miješao i iskorišćivao. Pretpostavljati da su u njemu sve stvari i svi pojmovi na svom mjestu, nemoguće je kraj tolikih dugotrajnih i snažnih smetanja. Hrvatski narod ima sve mane i vrline koje ovakve nesreće mogu oblikovati. Njegova je vrlina da je strahovito otporan, a njegova je mana da je postao suviše osjećajan u kulturno-vjerskoj idejnoj surogatnoj i autentičnoj kombinaciji. Zbog ovoga je i stvorena kriva predodžba da je on u biti tamburaški narod. Očevidno nije jednoobrazan kao, uostalom, nijedan narod.

Postojanjem države došli su do izvanrednog izražaja skoro svi legitimni politički čimbenici: Državni poglavar, vojska i ostali. Takozvana kulturno-tamburaška linija, kojom se narod služio kao političkim surogatom, također je procvatela na svom normalnom legitimnom području. Narod je posjedovanjem države osjetio povijesne mogućnosti hijerarhijskih izražavanja.

Udarac, koji smo doživjeli 1945., bio je strašan u tehničkom pogledu. *Uništeno je ono što je bilo, ali ne ono što će biti i što može biti.*

Uslijed pomanjkanja oportunističkih ublaživanja diktatorskog nasilja na političkom području, politički je otpor u sociološkom smislu totalan, jer upravo preko partizana na vlasti narod je doživljavao teror i nasilje, a ne zadovoljavanje svojih političkih težnji.

Pa kao što smo u prošlim povijesnim uvjetima spašavali političku ideju po ostalim idejnim surogatima i kroz osjećajne spoznajne kategorije, tako to i sad činimo *preko ekonomskih idejnih poriva i kroz intelektualne spoznajne kategorije*, jer su komunisti zbog svojih materijalističkih pogleda otvorili mogućnosti za bavljenje tehničkim pitanjima. Hrvati su postali istaknutim stručnjacima i tehničarima, na čemu izbijaju prikrivene suverenske težnje.

Osim toga partizani su pišući o sebi promicali u vojsci, tisku i školama revolucionarne motive, te su tako i nehotice *intelektualno podigli revolucionarne kategorije koje sociološki nadilaze prijašnja stanja*. Partizani su jednostavno počeli učiti Hrvate kako ih treba srušiti i kako se protivnika ima oboriti silom i revolucijom. Stoga su hrvatski intelektualni i osjećajni porivi na revolucionarnom polju danas višeg reda nego, recimo, 1920. ili 1930. Od 1918. pa do danas hrvatska revolucionarna struja očevidno se razvijala u dinamici državne ideje i predstavljala važan sociološko-politički napredak.

Period NDH je razdoblje u kojem su se Hrvati borili za državu koju su imali. Sadašnja borba ima sasvim drugu narav, jer države nema, kao što je nije bilo ni prije 1941. godine. Period NDH je kod Hrvata u Hrvatskoj jedan rezervni zatomljeni osjećaj, koji će oživjeti u svoje vrijeme, više kao sociološki nastavak onoga što je završilo 1945., nego kao logični izraz današnjih prilika.

Kao cjelina svi Hrvati od 1918. godine pa do danas predstavljaju jedno državno-političko pokoljenje s jačim idejno-političkim porivom zbog ostvarenja NDH, no današnji Hrvati u domovini predstavljaju jaču revolucionarnu političku masu.

U ovaj čas moramo smatrati da su svi hrvatski radnici na radu u Njemačkoj i Francuskoj živi potencijalni vojničko-politički element. Najveći dio ostalih radnika ili emigranata izgubio je mogućnost vojničko-političke primjene u Hrvatskoj, ali naravno nije i na drugim mjestima o kojima svakako treba voditi računa.

Hrvati u Hrvatskoj sigurno pokazuju napredak u tome što se poriv suverenskog otpora pokazuje na kulturnom, socijalno-ekonomskom i vjerskom idejnom području *u intelektualnim kategorijama na prosječno širem revolucionarnom području.*

U svakom slučaju u domovini je osjećajna kategorija u kulturnom surogatu hrvatske politike znatno oslabljena na korist intelektualne. Samo još u emigraciji cvjeta osjećajna kategorija, nastojeći nositi hrvatske političke ideje u kulturnom ruhu umjesto u njihovom legitimnom političkom ruhu.

U previše je slučajeva nastupilo surogatsko prihvaćanje i izražavanje političkih ideja zbog autentičnog izumiranja političkih čimbenika, da bi mjesto bilo prepušteno autentičnim kulturnim i vjerskim osjećajima. Zato smo mi i postali u autentičnom smislu kulturnim narodom na štetu naših političkih odgovornosti.

Mi se stoga možemo ponositi našom kulturnosti, religioznošću i današnjim znanstvenim stanjem u usporedbi s nekim drugim narodima, ali moramo znati koliko nas to stoji i čime smo to platili. Moramo znati da je ta naša dobit nastala što na autentičnom, što na nasilnom prepuštanju i zapuštanju političkih čimbenika. Moramo znati da se u svakoj lirskoj pjesmici s kojom se ponosimo, da se u svakom povijesnom radu, u svakom tehničkom usponu, u svakoj nazdravici koju samodopadno izgovorimo, nalazi jedan dio našeg političkog kapitala, koji bi nam mogao u izvjesnom času uzmanjkati.

* * *

Politički čimbenici uvijek su potrebni i ne mogu se nikada uspješno improvizirati. Dokazalo je to i postojanje NDH.

To što svi narodi stvaraju i vježbaju stotinama godina pa im ide svakojako, ne mogu Hrvati znati u čas. Imali smo državu, pa smo je izgubili. Ali zašto? Raspravljajući o tome u neku ruku se potiskuje, zbog različitih osjećaja, od kojih je samo jedan važan.

Bojimo se razgovarati o tome, kao i o svim našim političkim nepogodnostima, da ne bismo morali i ovaj puta dodirnuti, otkrivati i dokazivati našu vlastitu krivnju.

Lakše je svakako pjevati pjesmu o banu Jelačiću, nego utvrđivati našu političku nesposobnost u politici bana Jelačića. Lakše je oduševljavati se za Strossmayerovu kulturnost, nego analizirati ubitačnost jugoslavenstva; lakše je osjećajno krmeljiti o „bijelom konju”, nego utvrđivati jugoslavensku politiku „bijeloga konja”.

A najlakše je obmanjivati se idejom totalitarističkog jedinstva. Ova ideja, povlačeći korijen iz doba diktatura, toliko tlači naš politički razvitak da sama pomisao na postanak političkih stranaka, tih nemirnih i živih političkih izvora i središta, izaziva neugodnost.

Razvijeni politički život znači uništenje diktature, dok odbojnost prema strankama te deklamatorsko i osjećajno jedinstvo praktično ne znači ništa drugo, nego frazersko opravdanje da se ništa ne radi.

Sva ispravna politička jedinstva moraju biti definirana političkim sporazumima među političkim prvacima, a ne izvikivana i upravljana po neodgovornim surogatskim skupinama, sakrivenim diktatorskim ciljevima ili čak uhodama.

Diktatura stvara sociološku kompoziciju „jedinstva” kao najviši surogat dinamike života i diferenciranosti u njemu. „Jedinstvo” je prema tome vrlina prosječnosti koju stvaraju diktature i mi smo je posjedovali u izvanrednoj mjeri.

Revolucionarne skupine moraju se oslobađati magle nediferenciranog “jedinstva”. Hrvatski oslobodilački poriv ne može biti samo u mržnji na neprijatelja, nego i u pozitivnom i donekle razrađenom gledanju na sve političke čimbenike. Hrvatski intelektualac koji bi se s argumentom diktature htio uvjeravati da nije mogao ni u sebi ni s nikim drugim uz sebe obraditi konkretnost pogleda o hrvatskoj državi kao i svoju revolucionarnu poziciju za odgovorni čas, mora se smatrati volom, koji svoju odgovornost ne može prebaciti ni na emigraciju ni na diktaturu, ni na sve žive i mrtve strance da bi svoju totalnu nebrigu nosio i čuvao kao ljudsku vrijednost. (1965. – Republika Hrvatska, 62:7/15).

DANAŠNJE POKOLJENJE

Pokoljenje očividno nije mrtva stvar, koja se može rezati da bi se točno znalo gdje jedan komad svršava, a drugi počinje. Više je slično stablu, koje ima svoje korijenje, deblo i plodove, ili godišnjim dobima, koja počinju i nastavljaju se prema nekom vrhuncu i padaju, dajući mjesto drugoj godišnjoj dobi, u prenesenom smislu, drugom pokoljenju. Pri tom je očividno da svaki dio stabla ili godišnje dobi ima svoje karakteristike koje ga razlikuju od drugog dijela stabla ili godišnje dobi. I ograničenje jednog nacionalnog razdoblja možemo smatrati pokoljenjem, različitim od nekog prošlog pokoljenja, po nekim karakteristikama.

Pokoljenje sačinjava jednu značajnu spoznajnu strukturu, jednu spoznajnu kategoriju, jedan značajan skup prilika, pojava, i reakcija u dinamici života.

Hrvati, koji su imali 18 godina starosti 1918. doživjeli su postanak Jugoslavije i još su uvijek u Jugoslaviji s onima koji danas imaju 18 godina starosti.

Ja sam u to doba imao 14 godina i sjećam se sljedećih događaja.

Kad je srpska vojska ušla u moje mjesto, slučajno sam stajao kraj prozora i vidio kako batinaju jednog brijačkog pomoćnika, koji je bio poznat kao dobar hrvatski omladinac. Srbin profesor,

koji se još samo nešto ranije isticao u nagovaranju učenika da upisuju austrijski ratni zajam, pretvorio se u istaknutog Velikosrbina.

Neki su učenici pjevali Luji Vojnoviću, a biskup Akšamović je počeo držati jugoslavenske govore.

Hrvatska nacionalna, kulturna i vjerska društva počinje se progoniti.

U školi su se držala školska vijeća na kojima su učenici pravoslavne vjere osobito napadali obuku u vjeronauku.

Oni, koji su imali 18 godina, sigurno su vidjeli mnogo toga više.

I to što je vidio svaki Hrvat u prvim danima Jugoslavije, u svojoj 18. godini starosti, to su gledali i to gledaju svi Hrvati do danas, definirajući time postojanje jednog pokoljenja.

Nije bitno da li je netko bio batinan na ulici, u stanu ili u zatvoru, pa da bismo zbog tih razlika pravili i razlike, kao da bi jedno pokoljenje Hrvata bili oni koji su dobivali batine na ulici, a drugo u stanu i treće pokoljenje u zatvoru. Isto tako nije bitno da li su oni, koji su batinali u ime Jugoslavije i u Jugoslaviji, bili radikali, demokrati ili partizani, sa šajkačom, zvijezdom ili kokardom, pa da bismo se mi Hrvati prema tome dijelili u hrvatsko pokoljenje kokarde i hrvatsko pokoljenja zvijezde. To je sporedno, kao što je sporedno da li se hrvatskim seljacima oduzima zemlja u okviru poreza, kazne, ovog ili onog zakona ili doprinosa, jer je bitno da se hrvatskom seljaku oduzima njegov životni prostor, hrvatski prostor. Sporedna je također izmišljotina o troimenom narodu, bratstvu i jedinstvu, kao što su sporedne oblasti, banovine i republike.

Ništa od svega toga ne utvrđuje na poseban način značajke našeg pokoljenja, jer su to sve skupa samo pojedinačne projekcije jedne proklete biti po kojoj smo postali kolonijom u formulacijama svojih vlastitih zabluda.

To je karakteristika našeg pokoljenja.

Srpska smo kolonija, ali ne po srpskom maču, kao što su to postale španjolske, engleske, francuske ili portugalske kolonije, nego po vlastitim zabludama, po vlastitim formulacijama, po Štrosmajeru, Supilu, Trumbiću, Meštroviću, Mačeku i Titu, po formulacijama jednog barbarskog rasizma sa svim svojim varijantama o troimenom narodu, o bratstvu i jedinstvu, o oblastima, banovinama, republikama i federacijama.

To je karakteristično za život našeg pokoljenja: činjenično kolonijalstvo i održavanje kolonijalizma u formulacijama samih Hrvata.

I to definira tragediju pokoljenja. U svim političkim, kulturnim, socijalnim, ekonomskim, vjerskim i moralnim projekcijama.

Nasuprot idejnog jugoslavenstva i praktičnog srpskog kolonijalizma, kao negativnih strana tragedije našeg pokoljenja, izražava se i pozitivna strana te tragedije u idejnom i praktičnom smislu, što jednako bitno karakterizira današnje pokoljenje.

Ta pozitivna strana počela je iz korijenja rasti u deblo nakon što je srpski kolonijalizam izvršio atentat u parlamentu na najvećeg onodobnog hrvatskog "jugoslavena", Stjepana Radića. Hrvatska državna ideja buja silnom snagom i dobiva svoj kratkotrajni praktični izražaj 1941. u postojanju Nezavisne Države Hrvatske. Sva je u borbi protiv Jugoslavije, kojoj daje međunarodni autoritet vodstvo Hrv. selj. stranke u londonskoj vladi, a na terenu komunističko partizanstvo, pod vodstvom Tita.

Tako Hrvatska državna ideja, obrađena u modernom smislu po Starčeviću i krivo upućena kao ostvarenje u Jugoslaviju, predstavlja bitnu i snažnu značajku današnjeg pokoljenja.

Pokušaji da se sociološko i povijesno jedinstvo ovog pokoljenja razdvaja zbog nebitnih razloga, nekorektni su, pa čak i često su suviše primitivni.

Hrvat iz 1918. i Hrvat iz 1963. godine pripadaju istom hrvatskom pokoljenju, jer žive u totalnoj idejnoj i konkretnoj strukturi hrvatske tragedije, u svim njenim projekcijama koje zbog svojih slučajnih i nebitnih različnosti ne mogu definirati postojanje više pokoljenja u tom razdoblju.

Kao što struktura današnjeg hrvatskog pokoljenja, definiranog postojanjem Jugoslavije, srpskim kolonijalizmom, jugoslavenskim zabludama Hrvata, te hrvatskom državnim idejom kao ideju slobode i nezavisnosti, nameće svakom Hrvatima različitu poziciju u svim dobima, *tako mu nameće i različitu mogućnost djelovanja*, a da se tim raznoličnostima i nijansama ne utvrđuje posebno postojanje nekog novog pokoljenja.

Neki izbjeglica od prije dvije godine predstavlja isto pokoljenje s drugim izbjeglicom od prije deset ili dvadeset godina, jer su izbjegli zbog istih temeljnih razloga u traženju slobode pred jugoslavenskom diktaturom, konkretiziranom kao srpska politička, kulturna, ekonomska i vjerska dominacija.

Isto pokoljenje utvrđuju dva zatvorenika od kojih jedan ima 30 a drugi 60 godina, ili jedan čovjek u zatvoru a drugi vani, jedan u zemlji a drugi u inozemstvu. Jedan te isti čovjek pripada istom pokoljenju, ako je danas radnik u nekoj tvornici, sutra zatvorenik u nekoj staroj kaznionici, prekosutra u nekoj novoj, pa iza toga pušten i ponovo namješten, ili je iza toga izbjeglica.

Isticanje mlađih i starijih utvrđuje različnost pokoljenja samo onda, ako se obuhvaćaju dvije različite idejne i konkretne strukture, od kojih jedna pada više na mlađe, a druga više na starije, tako da se može približno zapaziti dva pokoljenja. No osobe koje su 1918. godine bile mlade kao pokoljenje i kao stanovnici zatvora, progona, batinanja, otpuštanja i pod pritiskom jugoslavenskih zabluda, te u težnji za slobodom i državom, u istoj su strukturalnoj atmosferi s osobama šezdesetih godina ili onih od 18 godina danas. (1963. – Republika Hrvatska, 55:3/6).

2. POVIJEST SE NE BRIŠE

a) *Povijest se ne briše*

b) *Da li je NDH bila država?*

c) *Država Hrvatska i naci-fašistička politika*

POVIJEST SE NE BRIŠE

Svima bez ijednog izuzetka, koji su do sada dotaknuli povijesni period Nezavisne Države Hrvatske s karakterom isključivog napadaja ili tobože nekog, zbog vanjsko-političkih razloga, odjeljivanja ustaštva od hrvatskog naroda, može se dokazati pomanjkanje političkog, filozofskog i sociološkog znanja, te volje i sposobnosti da u ovu pojavu hrvatskog naroda uđu s dubokom intelektualnom, moralnom i nacionalnom odgovornošću.

Osobito oni koji su svoj život, želje i djelovanja intelektualnog i političkog rada razvijali na historijskoj varijanti jugoslavenske domovine, nastoje tvrditi da su ustaše zločinci s kojima hrvatski narod nema ništa zajedničko, ili čak da se upravo po ustaštvu može pokazati da bi Srbi i Hrvati bili jedno i jedan te isti narod. Samo historijska varijanta jugoslavenstva bi htjela da je ovo istina i da se ovako interpretira ustaški period hrvatske povijesti i samo prijatelji te varijante u vanjskom svijetu žele da se takva interpretacija učini službenom interpretacijom hrvatske politike, jer onda računaju da u njoj ima pasti i ideja države Hrvatske na međunarodnoj platformi, kao previše vezana s takvim ustaškim imenom.

Međutim povijest se ne briše.

Povijesna je istina da je u ustaštvu bila oličena ideja države i borba do smrti za državu. Povijesna je istina da je ustaštvo bilo u ovom smislu prihvaćeno po ogromnoj većini naroda. Povijesna je istina da ustaštvo nije prihvaćeno kao stranačko-politička organizacija hrvatskog naroda. Povijesna je istina da ustaštvo u svojoj borbi za državnu opstojnost nije bilo ni komunofilsko, ni srbofilsko, ni germanofilsko, ni talijanofilsko, ni anglofilsko, ni frankofilsko, ni demokratsko, ni fašističko. Hrvatski narod u ustaškom periodu hrvatske povijesti htio je svoju državu, bio je pripravan boriti se protiv svima, bez obzira na ideologije i činio je to; borio se protiv komunizma, Srba, Nijemaca, Talijana i Engleza, jednostavno zato što su oni svaki posebice tu državu rušili; jedni u službenom karakteru prijatelja i saveznika, drugi u službenom karakteru neprijatelja, a treći bez ikakva službena karaktera no stvarno u svim mogućim okvirima; jedni komunisti, drugi fašisti, treći demokrati. Istina je da je u tom periodu bilo satelitskih duša, kao što je istina da je za odlučujuću većinu, ideja nezavisnosti bila središnja ideja svekolikog djelovanja.

Istina je da je bilo osoba koje su gledale iskoristiti revolucionarno i ratno stanje isključivo za svoje sebične interese, za svoje sadističko-zločinačke instinkte, osobe koje su zaboravljale da politika bez odgovornosti ne vodi trajnim uspjesima, kojima se zavrtjela glava uslijed visine položaja na koje su se popeli i po zaslugama i bez ikakvih zasluga, koji nisu prezali ni pred zločinom u zadovoljavanju ambicija, prave moralne nakaze itd., itd.; možda, tko to zna, cijela

hrvatska povijest nije evidentirala toliko jada koliko ustaški period hrvatske povijesti. Tko može izmjeriti erupcije historijske eksplozije?

Ali istina je i to, da cijela hrvatska povijest ne poznaje ta divna, genijalna, pa čak i svetačka junaštva i djela koja su vjekovi spremili za ovaj period borbe za slobodu i nezavisnost. Samo najvulgarniji politički prostak može svemu tome davati oznake i razloge fašizma i satelitstva.

Povijest se ne briše.

Hrvatski narod je malen narod, pa su hrvatski političari odabirali različite povijesne varijante vjerojatnosti, povoljne za hrvatski narod, po njihovu mišljenju i računu. Bizant, Venecija, Carigrad, Beč, Budimpešta, Rim i Beograd, predstavljaju te povijesne varijante, koje ispunjavaju našu tragičnu prošlost. U povijesnom procesu sazrijevanja hrvatski narod je iskočio i s povijesnom varijantom vjerojatnosti vlastite države kao povoljna rješenja. Kako pak ideja o vlastitoj državi ima apsolutnu međunarodnu vrijednost na terenu principa, to se njena realizacija mora ocjenjivati s karakterom političke i znanstvene odgovornosti, a ne neprestanim brbljanjem o satelitstvu.

Svi partneri bez razlike, koje je hrvatski narod prihvatio po hrvatskim političarima ili silom u bilo kojoj povijesnoj varijanti vjerojatnosti da će mu biti bolje, položili su ispit na najgori način. Ovo nije mjesto za pisanje hrvatske povijesti. Spomenimo samo milijune Hrvata, maloga naroda, koji su morali napustiti Hrvatsku u periodu Austro-Ugarske, zbog cjelokupne politike Beča i Pešte. Sjetimo se predratne Jugoslavije. Kad bi Beograd bio samo pet minuta na superiornijoj intelektualnoj i moralnoj visini, morao bi reći: Osim kosovsko-kajmakčalanske hipokrizije i prepotentnosti, pljačke, prevare i zločina, ti Hrvati nisu od nas ništa drugo mogli vidjeti.

U hrvatskom je narodu stoljećima slagano i složeno mnogo toga što ga je politički, ekonomski, socijalno, duhovno i moralno imalo dotući, zatući, uništiti, razrovati i pokvariti. Po svakom komadiću hrvatske zemlje sloboda je nemilosrdno gažena, a oni koji su je htjeli nositi, propovijedati i ostvariti najsurovije su proganjani. Čovjek Hrvat ne bi bio ljudsko biće, a Hrvati povijesno biće, kada ne bi bili neprestano osjećali prirodnu i urođenu težnju za slobodom, koja je ugušivana i gažena danima, godinama i stoljećima. Stoljeća slažu želje i težnje, sve što je gledao, osjećao i doživljavao narod. A složeno je mnogo toga i dobra i zla.

U povijesnoj varijanti hrvatske državne ideje, kao ideje slobode, ti dani, te godine, ta stoljeća eksplodiraju, naslage su našle otvor slobode, lava je potekla i zacrvenila se. Kojim je to čudom mogao hrvatski narod biti isključivo svetački, junački, dobar, plemenit i odgovoran, kada mu se još k tome suprotstavljaju na putu slobode i ostvarenja i takozvani prijatelji i neprijatelji, pa čak i nekakva "braća" jugoslavenske varijante.

Zar možemo možda braniti zločine, izdajstva, egoizme, a zar možemo zaboraviti junaštva i veličine?

Niti jedno, niti drugo, ali moramo znati razlikovati. Mi koji smatramo historijsku varijantu hrvatske nacionalne politike principijelno i povijesno izraženu najbolje i najispravnije u

hrvatskoj državnoj ideji, najteže osjećamo sve što tu ideju blati i dovodi u pitanje. Mi osjećamo svu tragediju koju su Bizant, Venecija, Beč, Pešta i Beograd izbacili kao nasljedstvo naslaga u svojim vjekovnim nastojanjima da nas u svakom pogledu unište.

Zašto nije eksplodiralo samo i isključivo sve što je lijepo i dobro? Zašto i kako, jasno je kada su vjekovi naše povijesti pripadali onima koji su lijepo i dobro uništavali i progonili. Ta mi, koji volimo tu Hrvatsku, ne možemo željeti i nismo željeli da zlo caruje Hrvatskom, makar je zlo bilo također u nama i po nama.

To mogu željeti samo oni koji ne propuštaju nijednu priliku da periodu hrvatske državne ideje od 1941.-1945. godine ne prišiju samo zlo, zlo koje je stvarano i njegovano od takvih istih ljudi kojima je domovina neprestano bila, a i danas jest tamo, gdje se svaka plemenita i poštena politička, socijalna, kulturna, ekonomska i vjerska ideja korisna Hrvatskoj mrzi, podcjenjuje i uništava.

Oni koji su se grčili od jada i nevolje što ne ide kako treba i koji su griješili, ne shvaćajući zašto su slobodu označili grijehom – jer nisu bili gospodari vjekova; oni koji su se pošteno borili i koji su u borbi sve izgubili; ona zemlja natopljena krvlju; oni kojima je jedina ambicija bila dati sve, a ne uzeti ništa, svi mrtvi i živi, pravedni i krivi, sav onaj narod koji je oko ideje slobode dao i davao sve što je imao i kako je imao, zna samo za jednu interpretaciju: Period od godine 1941.-1945. bio je period borbe za državu kao uvjeta narodne slobode.

Nismo mi konačno prvi narod koji je nakon dugih vremena borbe za slobodu prošao kroz jedan revolucionarni period. Prije bismo mogli reći da se ubrajamo među posljednje narode te vrste i zbog toga moramo snositi posljedice hipokritskih zgražanja, u pozadini kojih ključaju bestijalni politički računi koji bi htjeli da se mi počnemo toliko zgražati da zamrzimo svoju ideju slobode, da izgubimo vjeru u svoju slobodu, da zamrzimo i poplujemo sami sebe, da priznamo, prema tome, na vlastitoj mržnji, pravo svima da nas upravljaju kud hoće i kako hoće.

Sigurno je da ustaštvu historijski nema mjesta, jer se ostvarenjem države došlo u više kategorije političkog, nacionalnog i međunarodnog gledanja, ali je isto tako jasno da upravo u tim višim kategorijama, sve političke varijante, koje hoće pokretati hrvatsku unutarnju politiku izvan platforme hrvatskog naroda i hrvatske države, spadaju u područja – nacionalnog izdajstva.

Pokušaji nekog uljepšavanja i izmotavanja imaju značaj nojevskog turanja glave u pijesak, jer mi imamo toliko brižljivih neprijatelja da konačno ne možemo ništa sakriti.

Zbog toga, a i zbog naših vlastitih unutarnjih razloga sazrijevanja, pametnije je ulaziti u problematiku tragedije i u njoj tražiti logična tumačenja koja konačno nisu izvan zbivanja već izraženih u povijesti drugih naroda i prema tome razumljiva i u analogijama poznata.

Tko hoće, na primjer, francusku revoluciju shvaćati samo kao rezanje glava na giljotini u najblažem je smislu lud; tko hoće hrvatsku revoluciju gledati samo u zločinu – ništa manje.

Tko hoće uništiti smisao i vrijednost francuske, ruske itd., itd., i hrvatske revolucije po tome što je u njima bilo mnogo nepodopština, u najmanju ruku je naivan, jer se to ne može postići, ni što

se tiče francuske, ni što se tiče hrvatske revolucije. No tko misli da se zla francuske revolucije, pa i hrvatske, mogu bilo kakvim razlozima brisati i stavljati u stranu, potpunoma se vara.

Povijest se ne briše – ni u svojim strahotama, ni u svojim veličinama, ničija, pa ni hrvatska, nikome za volju, ljubav, štetu ili korist.

Jako bismo se prevarili misleći da bismo trebali iznositi samo lijepe stvari iz naše povijesti, a samo se braniti, ako bi nam neprijatelji iznosili neugodne. Međutim, mi trebamo naše neugodne stvari zbog nas, isto kao i lijepe. Povijest se ne prelazi prešućivanjem, jer je povijest i u nama, ako smo narod. Analizama, kritikama, pročišćavanjem pojava i događaja, uspoređivanjem, pronalaženjem puteva da se utvrđena, ukorijenjena i naslijeđena zla liječe, a dobra ucijepe i razviju odgojem, politikom, ustanovama itd., a sve na temelju što više i svestranije ispitanih činjenica, može se sazrijevati i napredovati.

Narod (političari, filozofi, sociolozi u prvom redu), koji ima hrabrosti suprotstaviti se svojoj pojavnosti u cijelosti, tj. vršiti solidnu, trijeznu i ozbiljnu analizu svoga historijskog bića, bilo to u bližoj ili daljnjoj prošlosti ili sadašnjosti, na bilo kojem području svoga djelovanja, može se smatrati politički zrelim, intelektualno doraslim i moralno jakim. Sva izmotavanja, zavaravanja osobnog ili općeg karaktera, sva nojevska izbjegavanja, sva špekulantska izvijanja i izvlačenja ne odaju ništa velika ni u kojem pogledu.

Ako se, dakle, uputimo svome povijesnom biću iskreno i s ljubavi, bez lažljiva straha od bilo koga i vješto nametanih sugestija o našoj povijesti, utvrđivat ćemo malo pomalo da se iz prividne slabosti dižemo sve snažniji tako da nikakvi outsideri, surogati i diskretni špekulanti neće moći iskrivljavati pravu nit hrvatske volje za slobodom, od jučer i od danas, a za sutra.

Ne treba se zbunjivati što će zlobnici i neprijatelji iskorištavati mnoge izjave, iznošenja i tumačenja, jer na kraju krajeva pobijedit će sinteza i rezultati koje ne možemo postići bez jasnog uvida u događaje. Klizač, koji se boji pada i smijeha, nikada neće naučiti klizati. I mi moramo stisnutih zubiju prolaziti kroz neugodnosti, da bismo došli do solidnijih spoznaja i da bismo se prisilili na djelovanja koja su u drugim narodima utvrđena kao politički razumna i razumljiva. (1951. – Republika Hrvatska, 1:5/9).

DA LI JE NDH BILA DRŽAVA?

O Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pisalo se u dva, dosta kriva pogleda: s jedne strane da uopće nije bila država, a s druge s pravničkim nadmudrivanjem da je to bila. Međutim oba ovakva pogleda samo pomažu razvijanju oportunitizma. Nije naime mnogo važan, u našem slučaju, ni jedan ni drugi pogled, nego samo to da je međunarodni svijet doživljavao to što se zvalo Nezavisna Država Hrvatska, pokraj onoga kako je to doživljavao sam hrvatski narod.

Neću u ovaj čas govoriti o tome da li je Nezavisna Država Hrvatska mogla imati bolju ili goru vladu, politiku ili upravu, makar je i to neobično važno, nego samo o tome kako ju je doživljavao međunarodni svijet i sam hrvatski narod.

Činjenica je da je Roosevelt smatrao i rekao da Hrvati i Srbi ne mogu zajedno živjeti, čime je stvarno priznao potrebu i smisao postojanja hrvatske države, kao i besmisao i suvišnost Jugoslavije. Do tog priznanja došao je tijekom rata, za vrijeme postojanja Nezavisne Države Hrvatske. Da je on bio uvjeren da je ta država u svojoj egzistenciji i smislu satelitska država, te da je Jugoslavija realna i supstancijalna država, sigurno ne bi nikada rekao da Hrvati i Srbi ne spadaju u jednu državu.

Dakle u očima najvećeg i najvažnijeg službenog protivnika, u onoj međunarodnoj konstelaciji Nezavisna Država Hrvatska nametala je osjećaje smislenosti, a Jugoslavija suvišnosti.

Ovo je važniji argumenat, nego sva pravnička nadmudrivanja o tome da li je Nezavisna Država Hrvatska bila ili nije bila država, jer je ovo životni argumenat u kojem je Jugoslavija kao država, pokraj svih titula juridičnosti, gubila svoj smisao.

Nećemo sad zastraniti u ispitivanje interesa zbog kojih netko opet hoće Jugoslaviju a ne Hrvatsku.

Činjenica je, također, da su njemački, talijanski, rumunjski, bugarski, mađarski i konačno srpski narod osjetili i smatrali tu državu kao stvarnu fizičku i vojničku snagu, koju se mora uzimati u obzir čak i u takvim razmjerima snaga kao što je to Svjetski rat.

Suvišno je, dakle, gubiti se oko nekih formalističkih natezanja o državi, kad su stotine milijuna ljudi osjećali, cijenili i doživljavali stvarnost onoga što se zvalo i što je bilo Nezavisna Država Hrvatska, dok taj isti svijet zna, kao uostalom i cijeli svijet, da se ono što se zvalo Jugoslavija raspalo kao kuća od karata, te da je ponovno stvoreno ruskim, engleskim i američkim oružjem i osvajanjem, kao posljedica svjetske pobjede.

Činjenica je, osim toga, da je Nezavisna Država Hrvatska propala *svršetkom* rata kao posljedica svjetskih snaga i kompozicija, a nije propala tijekom rata zato što bi je srušio narod ili neprijatelj. Naprotiv, Jugoslavija je propala prvi dan pred navalom snaga, jer je ona i po Srbima bila jednaka ničtici, pokraj svih pravničkih argumenata.

Činjenica je također i to da je Nezavisna Država Hrvatska ispunjavala sve svoje obveze, te je bila siguran i snažan stup u jednom savezništvu, a nije izrazila politiku jeguljastu i licemjernu poput Jugoslavije, koja je trebala definirati lanac Male Antante, ali ga je kukavički napustila u odlučnom času, ili poput jugoslavenske vlade u Londonu, čiji ministar vojske Mihajlović surađuje s Nijemcima i Talijanima, ili poput Tita koji je poznat kao svjetski komedijant u majmunisanju od Moskve prema Washingtonu i pabirčenju sklonosti po cijelom svijetu.

Mimoilaziti ovakve činjenice, te se upuštati u pretpotopna pravnička natezanja ili u oportunistički kukavičluk, znači smatrati nevažnim stvarno doživljavanje protivnika, stvarno doživljavanje milijuna ljudi, pokraj stvarnog doživljavanja vlastitog naroda.

Jednom u životu možemo argumentirati s nepobitnim činjenicama i onda bježimo za argumentima sterilnih kancelarija ili za oportunističkim mrvicama. Što će nam oni, kad nikoga i

baš nikoga ne uvjeravaju, kad ustvari i nisu nikakvi argumenti na području borbe i za vođenje borbe, i kad ne pružaju nikakav uspjeh.

Više vrijedi činjenica da mi hoćemo i znamo srušiti Jugoslaviju, kad joj dođe crni petak; više vrijedi činjenica da mi hoćemo i znamo braniti svoju državu u najtežim časovima; više vrijedi činjenica da to zna cijeli svijet, nego sve teorije o tome da li smo bili ili nismo bili država i nego sva ropska gmizanja oko stolova tirana.

U tome znanju treba podržavati svijet, jer to znači podržavati ga u istini, a ne u laži; u realnosti, a ne obmanama; u pravilnim, a ne imaginarnim političkim odnosima. To su naše činjenice koje ne mole i ne prose da se na njih obazire, nego koje jamče što će se dogoditi i prema kojima se treba kao prema činjenicama obazirati, pozitivno ili negativno, ali ih se ne može mimoilaziti. (1960. – Republika Hrvatska, 40: 7/9).

DRŽAVA HRVATSKA I NACI-FAŠISTIČKA POLITIKA

U periodu od 1918.-1941. našli smo se u položaju da nismo mogli očekivati nikakvo razumijevanje kod tako zvanih demokratskih sila, kako “reakcionarnih” (Engleske, Francuske i Sj. Amerike), tako i “progresivne” ruske demokracije, nego smo sasvim prirodno počeli tražiti društvo onih sila koje su isticale dinamiku promjena, tj. u prvom redu Njemačke i Italije, jer smo konačno i mi željeli promjenu. Apsolutno je krivo smatrati da smo se mi počeli okretati u tom pravcu zbog ideoloških razloga fašizma i nacizma; samo i isključivo zbog razloga naših zahtjeva za slobodom i nezavisnošću. No razumljivo je da se u vođenju takve politike nije moglo neprestano isticati ograđivanje od fašizma i nacional-socijalizma, jer samo budala može nabadati na nos ograđivanje od ideja onih, s kojima želi biti u društvu ili od kojih očekuje neku pomoć. U potrebi da bi se naš interes šetao što glađe i povoljnije u politici sila koje su nosile promjenu, mi smo prihvatili što je bilo nužno u tom pogledu. Ne može se reći da nije bilo i pojava iskrenosti, no u biti se radilo o slobodi i državi.

Međutim Italija i Njemačka nisu htjele mijenjati poziciju na Balkanu računajući pogrešno da je Jugoslavija suviše tvrd orah, koji bi im oduzeo previše vremena i vojnika, suviše komplicirao njihove vojno-političke i ekonomske kombinacije, te međusobnu ljubomoru. Dakle, unatoč načelne politike promjena, Njemačka i Italija su se suglasile da se u konkretnom slučaju Jugoslavije ne bi poduzela nikakva državna promjena. Čak su Njemačka i Italija izvršile pokušaj stvaranja fašističkog režima u Jugoslaviji na čelu sa Stojadinovićem, što im na hrvatskoj strani nije uspjelo. Time je upravo dokazano da se Hrvate nije moglo voziti po ideološkoj liniji fašizma i nacional-socijalizma, kako su to htjele Njemačka i Italija, nego je hrvatski narod neprestano bio svjestan svojih nacionalnih aspiracija u tendenciji naslanjanja na sile promjena.

Kad su se, dakle, Njemačka i Italija našle prisiljene odlučno nastupiti prema Jugoslaviji zbog “puča” u Beogradu, onda je hrvatsko stajalište došlo logički do izražaja, jer je s jedne strane bilo antijugoslavensko, a s druge strane bilo naklono prema Italiji i Njemačkoj.

U dinamici neprekidnih događaja hrvatsko je stajalište postalo aktualno i nametnulo se događajima, makar to nisu htjele ni predviđale ni Njemačka ni Italija, a najmanje Srbi.

Prema tome Nezavisna Država Hrvatska nije ideološko-političko djelo ni Njemačke ni Italije, ni fašizma ni nacionalno-socijalizma, nego hrvatskog naroda, koji je svojom voljom uskočio u događaje i zapravo dobro došao i Njemačkoj i Italiji, jer se time izbjegao rat i jer su se Njemačka i Italija mogle poslužiti propagandom da su pomogle uspostaviti nezavisnost hrvatskoga naroda.

Tu su, dakle, koincidirala dva interesa: interes hrvatskoga naroda da izađe iz jugoslavenske tamnice i uspostavi slobodu, i interes Nijemaca i Talijana da bez krvi dobiju jednu važnu bitku i poziciju. Nikakav fašizam ni nacional-socijalizam nisu odigrali odlučnu i bitnu ulogu u ovim časovima.

Bitna uloga fašizma i nacional-socijalizma započinje tek nakon priznanja hrvatske države.

Mi u ovom razmatranju nećemo ulaziti u to što su značili fašizam i nacional-socijalizam u njihovim unutrašnjim manifestacijama, nego samo utoliko, ukoliko su se nas ticali u prošlosti, a naravno i zbog budućnosti.

U priznavanju Hrvatske Italija nalazi mogućnosti da u potpunosti izrazi svoje poglede onako kako ih je mogla osjećati u svom fašističkom ideološkom okviru. To izražavanje ogleda se u sljedećem:

Iskoristiti sve da se u postojanju hrvatske države postigne ono što su sve moguće doondašnje talijanske politike pomišljale postići, kao i sve ono što je najbezobzirniji mozak na talijanskom tlu mogao zahtijevati: Sušak, Split, Šibenik, Dubrovnik, Kotor, oči, uši, nos, usta, sve izlaze, sve linije k tim izlazima, i sve to još osigurano otocima i zaleđem i još na sve to jednoga "našega" kralja u samome Zagrebu!

To je fašizam za Hrvate, i taj je fašizam smatrao svojom smetnjom sve što je u Hrvatskoj izražavalo snagu i nacionalnu misao, a to je bilo ustaštvo.

Paradoks: ustaška Hrvatska je bila međunarodni saveznik fašističke Italije, a ipak je ustaštvo bilo *supstancijalno najveća zapreka konkretnim ludostima i zločinima fašističke Italije*. Tako velika da je ova pretpostavljala podupirati sve konkretne neprijateljske sile proti hrvatskoj državi, kao što su to bili četnici i komunisti, te osim toga iznositi u svijet svaku nespretnost i nepodopštinu koju su počinili ustaše ili ma tko od ustaških vlasti, *samo zato da bi diskreditirali Hrvatsku kao državu i ustaštvo kao odgovornu moralno-političku snagu hrvatskog naroda*. Dakle, u činjenicama međunarodnoga reda, fašistička je Italija stvorila svojom politikom prema hrvatskom narodu i hrvatskoj državi sigurne uzroke i razloge rata i sukoba.

Do danas se pak fašizam novoga izdanja nije nigdje odrekao ni jedne točke onakve svoje politike, nego ih, naprotiv, u svakoj prilici naglašava. Pojava porasta fašizma u Italiji za nas Hrvate ne može zato biti utješna stvar.

Što se tiče njemačkog nacional-socijalizma, on je hrvatsku državu progutao vrlo nevoljko u svojim međunarodnim pogledima i dosljedno je tome tretirao. I Njemačka je pretpostavljala Jugoslaviju Hrvatskoj, jer je smatrala:

1. Da u postojanju hrvatske države uvijek postoji neka atrakciona mogućnost između Austrije i Hrvatske.
2. Što je željela da bi Jugoslavija bila jedinstveno i ujednačeno agrarno područje za industrijsku Njemačku.
3. Što su u Srbima gledali sa simpatijom Pruse Balkana, kojima je od “Boga” dana funkcija i pozicija da stvore red na Balkanu.
4. Što je Srbija prešla u Njemačku sferu, dok je Hrvatska bila priznata kao talijanska politička sfera.
5. Što je ustaštvo u svojem nacionalističkom stavu smetalo ekonomsku i političku dominaciju “Kulturbunda” (1) i stabiliziranje vojno-političkog satelitstva.

1. Stvoren pri koncu Jugoslavije kao savez njemačkih društva, Kulturbund je stvarno bio ispostava njemačke nacional-socijalističke stranke u Jugoslaviji, što je, kasnije, nastavio i u hrvatskoj državi. Bio je posve totalitarna organizacija, koja je za njemačku manjinu zahtijevala položaj države u državi i smatrao se više obvezatnim služiti Njemačkoj nego zemlji u kojoj je djelovao.

No kako nikome u životu nije dano da može provoditi isključivo svoje ciljeve a da ne mora voditi računa, silom ili milom, o svim ostalim živim čimbenicima, tako to nije bilo moguće ni nacional-socijalističkoj Njemačkoj. Ako je, dakle, Njemačka podupirala četnike na tlu Hrvatske da se tobože bore protiv komunista, dok su ovi u stvari pravili stotinu neprilika hrvatskoj državi, ipak je ona s druge strane zbog igre prema Italiji, te zbog sve veće opasnosti od komunizma, podupirala i Hrvatsku tako da je u igri političke ljubomore i izigravanja, na području Hrvatske, između Njemačke i Italije, te općeg međunarodnog stanja, bilo moguće izvlačiti i povoljne ishode. Na taj je način Njemačka imala izvjesne simpatije u južnoj Hrvatskoj, jer je ona, što prividno što stvarno, davala utisak da se odupire talijanskim pretenzijama za još jačim utjecajem i još većim zahvatima hrvatskog područja. U sjevernoj Hrvatskoj tih simpatija nije bilo, jer je tamo produženi “Kulturbund” bio ne samo hitlerskiji od Hitlera, nego je na izvjesnim nedopustivim područjima bio udružen sa Srbima, a negdje si je dozvolio čak i taj luksus da se smatra državom u državi. Činjenica je ipak nepobitna da se „Kulturbund” u koncepcijama nacional-socijalističke njemačke politike pokazao kao smetnja i slabljenje hrvatske države.

Prema tome, u totalnim pogledima nacional-socijalizma na međunarodnom području hrvatska je država bila tolerirana činjenica, nametnuta događajima, a nije niti izašla iz okvira nacional-socijalističkih ideoloških pogleda, niti je ikada bila u njima sa simpatijama usvojena.

Smisao ovog isticanja jest u tome da se stave na prvo mjesto hrvatske nacionalne aspiracije i ustaštvo prema međunarodnim ciljevima i djelima fašizma i nacional-socijalizma, projiciranih na hrvatski prostor. Iz svega konačno je vidljivo sljedeće:

1. Hrvatski je narod okrenuo poglede prema silama Osovine, kao prema silama koje su nosile promjenu na međunarodnom području, jer se je uvjerio da kako “reakcionarna” tako i “progresivna” demokracija nose poglede o nepromjenjivosti, a nije to učinio zbog ideoloških razloga fašizma i nacionalno-socijalizma.

2. Sile Osovine, makar nosioci promjena, predviđale su održavanje Jugoslavije, čak u pokušajima stvaranja fašističkog režima u Jugoslaviji pod vodstvom Stojadinovića, što im je na hrvatskom tlu potpuno propalo, te u privlačenju Cvetković-Mačeka u antikominformovski pakt, što im je uspjelo.

3. Iznenadnom pojavom puča, koji stavlja Jugoslaviju u otvoreno neprijateljstvo prema Njemačkoj i Italiji, hrvatski narod u politici hrvatskih nacionalista stavlja u igru hrvatsku državnu ideju, koju Njemačka i Italija priznaju, jer dobivaju jednu povoljnu propagandističku dobit za međunarodno područje.

4. Fašistička Italija smjesta koncipira postojanje hrvatske države kao mogućnost za ostvarenje svojih najbezobzirnijih zahtjeva, i u tom pogledu nailazi na stalni otpor u ustaškim redovima, a pomoć u Srbima i komunistima.

5. Nacional-socijalistička Njemačka igra sa Srbima protiv Hrvata, a sa Hrvatima protiv Italije, te u tom pogledu uživa simpatije kod osoba, kojima nije bila dokučiva pozadina igre, dok u većini ustaških redova nailazi na nacionalistički otpor, sve to kraj zajedničke borbe protiv komunista.

6. U toku dodirivanja fašizma i nacional-socijalizma, kao formulacija talijanske i njemačke nacionalne i internacionalne politike, s ustaštvom kao jasne težnje hrvatskog naroda za državom, sve više je dolazilo do spoznaje i do izražaja da se radi o strujama mnogo više pogodim za izražavanje međusobnih sukoba negoli međusobnog sklada i suglasnosti. Stanje je u ustaškim redovima bilo takvo da bi oni u stopostotnoj disciplini stupili u rat protiv fašizma i nacizma, da je to bilo moguće.

7. Tako zvani ustaški fašizam ili nacizam, odnosno ustaška ideološka identičnost s fašizmom ili nacizmom, dolazila je do izražaja samo u potrebama formalne naravi, u potrebama da se savezništvu, koje je neprestano hramalo i spoticala se u stotinu vojničkih, ekonomskih, ideoloških, propagandističkih, špijunskih, osobnih kamena i kamenčića, dade hrana za održanje koje je u kompleksu događaja moralo biti održavano, jer ni za jednu stranu nije bilo bolje solucije. Niti smo se mi mogli okrenuti protiv Njemačke i Italije, niti je Njemačkoj i Italiji ikada naišao povoljan čas da obračunaju otvoreno i definitivno s hrvatskom državom.

8. U toj atmosferi „savezništva” s fašističkom Italijom i s nacističkom Njemačkom bilo je Hrvata koji su bili nacisti, ideološki, službenički i satelitski, što se ne može reći u tolikoj mjeri za fašizam, jer, među nama rečeno, jedva je tko u Hrvatskoj i znao što je fašizam, a osim toga

talijanska je politika bila općenito omražena. Bilo je Hrvata, kojima je nacizam bio iznad hrvatske državne ideje i koji su bili za Jugoslaviju sve dok je Hitler smatrao da Jugoslavija treba opstati.

9. Ustaštvo nije imalo ni vremenskih ni tehničkih mogućnosti izgraditi se u bilo kakvu ideološku formaciju, jer je trebalo ratovati, jer je trebalo braniti hrvatsku državu, jer je u tom smislu sve trebalo spremati, pa prema tome ono nije bilo ni fašističko, ni nacističko, ni demokratsko; potpuno se iscrpljivalo i konkretiziralo u borbi za državu, prihvaćajući pritom forme koje su imale dobar odjek među našim saveznicima, kao i autoritativne, pa čak i diktatorske metode, kojima je sve pogodovalo: rat, revolucionarno stanje, ignorancija i osobne naklonosti.

Činjenica je, međutim, da su mnogi osjećali s jedne strane opterećenje u tome da se ustaštvo smatra fašističkim (nacističkim), dok su drugi misli da ustaše trebaju smatrati supstancijalno (ideološki), u smislu unutrašnjih političkih realizacija, fašistima odnosno nacistima.

Činjenica je da su nas smatrali, uz stalne sumnje, i nacisti i fašisti sebi srodnim pokretom, činjenica je da smo mi mnogu prigodu iskoristili da to tako izgleda, ali je isto tako činjenica da to općenito tako nije bilo. *U postanku i djelovanju ustaštva bitno je bilo samo jedno: borba za hrvatsku državu. Sve drugo su bili nebitni dodaci, ma koliko snažno dolazili do izražaja.*

Zbog toga, tko želi borbu hrvatskog naroda za slobodu onda i danas, koja je obuhvatila cijeli narod, pa zatim ustaštvo, makar onako izdaleka, stavljati na platformu fašizma ili nacizma, taj iskrivljuje istinu o ulozi fašizma i nacional-socijalizma prema našoj borbi, taj isključuje osjećaje hrvatskog naroda, odnosno ustaštva o djelovanju fašizma i nacizma, taj vrijeđa bezbrojne mrtve, koji su pali za Hrvatsku kao Hrvati i ustaše.

Tko ima pravi ustaški, nacionalni, hrvatski osjećaj, taj mora zadrhtati od žalosti i od zebnje da bi fašizam i nacizam opet bili nosioci promjena prema kojima bismo se trebali okretati. (1952. – Republika Hrvatska, 5/6:10 /14).

3. NEKE NAŠE STRANKE, POKRETI I ORGANIZACIJE

a) *Hrvatska seljačka stranka*

b) *Ustaški pokret*

c) *Banovina Hrvatska i Bleiburg*

d) *Hrvati komunisti*

e) *Muslimanska politička organizacija*

f) *Hrvatstvo muslimana*

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA

U doba jugoslavenske diktature hrvatski je narod u više mahova glasovao za Hrvatsku seljačku stranku. Svatko tko namjerava objektivno prosuđivati našu političku povijest priznat će da na tim izborima narod nije očitovao svoje pristajanje uz neki određeni stranački program, nego je samo opunomoćivao tu stranku da ga predstavlja u nacionalnoj borbi. Isto tako nije Stjepan Radić ubijen u beogradskom parlamentu što bi bio nosilac jednog stranačkog seljačkog programa, nego zato što je do krajnjih granica uznemiravao i dovodio u pitanje srbijansku dominaciju, imajući iza sebe osjećanje cijelog hrvatskog naroda, svih hrvatskih stranaka i političara. Hrvatska seljačka stranka i njeni predstavnici dobili su povijesnu značajku predstavnika cijelog naroda, ali ne za provođenje jednog stranačkog programa, nego za vođenje nacionalne borbe protiv srpske diktature i za stvaranje hrvatske države.

Hrvatsko seljaštvo, koje je počeo organizirati Radić u velikim razmjerima, nije se moglo ukorijeniti u jednu stranku, jer je u svom razvitku osjetilo da je narod, i ono je organski htjelo da bi stranka bila njegov instrument (1). Narod je imperativno i neprestano htio da Hrvatska seljačka stranka odnosno njeno vodstvo bude njegov tumač, no vodstvo je tijekom vremena sve više nastojalo da bi narod slijedio vodstvo. I u ovome leži povijesni sukob između Hrvatske seljačke stranke i hrvatskog naroda.

Vodstvo Hrvatske seljačke stranke opijeno opetovanim veličanstvenim uspjesima na izborima nastoji degenerirati ovaj povijesni značaj glasovanja i podmetnuti narodu stranačko-političku kvalifikaciju izbora. To vodi u totalitarističko-patrijarhalnu barbarizaciju cjelokupne hrvatske političke strukture, u kojoj šef stranke dobiva službeni naslov vođe naroda, i tko nije seljak ili predstavnik seljaka, taj je nešto mimo naroda, izvan naroda, bez naroda, što konačno vodi u progone, u fizičko i materijalno uništavanje političkih ljudi koji imaju hrabrosti zastupati nacionalnu borbu za slobodu i nezavisnost (2).

Vodstvo Hrvatske seljačke stranke stvarno je uništilo demokratsku strukturu hrvatskog političkog razvitka i u tom pogledu velika odgovornost leži na njemu.

Međutim hrvatski narod pokazao je godine 1941. da on slijedi svoju liniju koja nije mogla biti zarobljena niti jednim stranačkim okvirom niti stranačkim vodstvom, dokazavši uvjerljivo da vodstvo Hrvatske seljačke stranke nije imalo pravo svesti hrvatski narod na svoj stranački nazivnik. Ujedno je bilo dokazano da je značaj prošlih glasovanja bio u svojoj biti nacionalno-političkog a ne stranačkog reda. Hrvatski narod morao je u novonastalim dinamičkim prilikama naglasiti svoju volju za slobodom i nezavisnošću, te nije mogao slijediti dr. Vlatka Mačeka u njegovoj tezi čuvanja Jugoslavije, niti dr. Krnjevića, dr. Šuteja i dr. Šubašića kao kraljevske ministre.

Zbog ove jasno naglašene orijentacije hrvatskog naroda prema svojoj državi, znatan broj zastupnika i dužnosnika Hrvatske seljačke stranke pošao je za narodom, što čuvajući, što napuštajući svoje stranačko obilježje. Jedan manji dio priključio se komunističkoj orijentaciji. Dakle, u slijedu događaja godine 1941. te dalje ne samo da je narod pošao svojim putem mimo

stranke kao vodstva i organizacije, nego je i samo vodstvo krenulo svojim putem bez ikakve stranačke discipline, te je svaki član vodstva tumačio stranačku odgovornost prema svome osobnom receptu. Dr. Šubašić definirao je svoju stranačku odgovornost na jugoslavenskoj liniji, jer je sam bio Jugoslaven, dr. Bićanić na jugoslavenskoj i komunističkoj, jer je sam bio jugoslavenski komunist, a većina zastupnika na hrvatskoj nacionalnoj liniji, jer su sami bili Hrvati i za hrvatsku državu, te su se stvarno nalazili na istoj liniji s narodom. Ovo

1. HSS poprima značaj općehrvatskog pokreta, a gubi obilježje stranke, budući da se seljaštvo osjeća u Jugoslaviji zapostavljeno kao dio hrvatskog naroda a ne kao nekakva klasa.

2. HSS u doba Banovine Hrvatske otvara prve koncentracione logore u koje baca hrvatske nacionaliste.

auto-orijentiranje uglednih prvaka Hrvatske seljačke stranke povijesni je dokaz njenog vodstvenog raspada i stvarnog stranačkog rasula. Nijedna stranka ne može podnijeti takvu rastezljivost da bi u njoj odnosno u njenom vodstvu mogle biti aktualne i dinamičke sve ove orijentacije. Do godine 1941. svi su bili zajedno, ali 1941. godine, kad je trebalo biti ili Hrvat ili Jugoslaven ili komunist ili ništa, nastao je raspad.

Ne možemo prešutjeti postojanje vodstvene skupine Hrvatske seljačke stranke (3), koja je slijedila volju hrvatskog naroda u borbi za državu i bila mu najbliža, samo zato što nije priznata od M. P. (4) i što je, djelomično, jedva očuvala glavu.

Ovo je potrebno imati na umu zato da bi se moglo ispravno procijeniti značaj vodstvene skupine Hrvatske seljačke stranke Šubašić i Šutej, koja se godine 1945. vraća iz emigracije u “slobodu” Titove policije, kao i vodstvene skupine Maček i Torbar, koja u isti čas odlazi u “slobodu” engleske i američke vojne policije.

Osim toga što se u obliku ove prave tragikomedije manifestira na izvanredno istaknuti način pomanjkanje svake stranačke discipline i potpuni vodstveni raspad Hrvatske seljačke stranke, započet odvajanjem skupine Tortića i drugova, očevidno se potvrđuje činjenica da dr. Vladimir Maček i skupina predstavljaju samo jedan vanjsko-politički oportunitet hrvatske politike, jer se nitko drugi nije imao prava ni mogućnosti kretati u pobjedničkoj slobodi. Prema tome držanje ove skupine, osobito prema skupini Hrvatske seljačke stranke koja je aktivno sudjelovala u borbi za državu u posljednjem ratu, kao prema nekim otpadnicima, izdajicama, izopćenicima, pa zatim prema samoj činjenici hrvatske države i ostalim hrvatskim političkim ljudima, ima se smatrati samo kao iskorišćivanje satelitskih privilegija u pobjedničkoj slobodi, a ne kao izražavanje osjećanja hrvatskog naroda. Ne samo da je neispravno poistovjetiti volju hrvatskog naroda s politikom ove skupine, nego je to i vrlo opasno, jer upravo ona ne jamči ničim da hrvatski narod ne bi opet jednom morao ići svojim putem mimo “službenog vodstva”. Nije nepoznato da se na terenu ove skupine vodi diskretna borba o nasljedstvo, koja ima vrlo važno značenje. U slučaju

pobjede dr. Torbara izlazi čisto jugoslavenska orijentacija. U slučaju pobjede dr. Krnjevića nije još potpuno jasno da li će on najedanput imati hrabrosti definirati politiku ove skupine na liniji osjećanja hrvatskog naroda.

3. Lijepi broj narodnih zastupnika HSS-a objeručke je prihvatio hrvatsku državu. Među njima je glavnu riječ vodio Janko Tortić, pa zato prof. Oršanić piše o “skupini Tortića i drugova”. Toj je skupini pripadao i Stjepan Hefer. Obojica su bili ministri hrvatske državne vlade.

4. M. P. (Military Police), engleska vojna policija, koja je progonila hrvatske rodoljube po Italiji i Austriji odmah iza završetka rata.

Ne može se skupina dr. Mačeka samovoljno smatrati ni vodstvom Hrvatske seljačke stranke mimo i protiv Šubašića i Šuteja ili Tortića i drugova, a kamoli vodstvom hrvatskog naroda. Ali ne može ih se ni zajedno smatrati vodstvom jedne aktualne stranke. Dinamika života uništila je vodstvo Hrvatske seljačke stranke kao legitimnu predstavničku skupinu jednog stranačkog tijela. Sve su to više ili manje brojne skupine od po nekoliko prijatelja ili istomišljenika iz bivšeg vodstva Hrvatske seljačke stranke, s više ili manje zvučnim titulama koje mi priznajemo više iz konvencionalnih, negoli stvarnih razloga. I ako bi te titule imale ozbiljan značaj, onda bi, na primjer, bilo na mjestu tragično isticanje da je, recimo, tajnik Hrvatske seljačke stranke sjedio kao potpredsjednik jugoslavenske vlade u isto vrijeme, dok je narod vodio borbu za svoj hrvatski, nacionalni opstanak protiv svih jugoslavenskih snaga i frakcija. A taj hrvatski narod, to je zapravo tijelo Hrvatske seljačke stranke, uz koje je pristajao najveći broj predstavnika stranke. Po kojoj se to sad političkoj logici očekuje od kraljevskih, jugoslavenskih potpredsjednika da bi postali odlučnim borcima za hrvatsku državu, kad su oni bili borci na jugoslavenskoj liniji onda kad je cijeli narod bio za hrvatsku državu?

Potpuno je lažno i falsificirano isticanje da bi jedna skupina s ovakvim kvalifikacijama mogla imati karakter općeg nacionalno predstavništva. Samo emigrantski nekvalificirani očaj, koji je bio izgubio karakter nacionalnog dostojanstva i političke ozbiljnosti, mogao je pomišljati da treba pridružiti osjećaje hrvatskog naroda svakom političaru koji smije bez opasnosti razgovarati s prvim Englezom ili Amerikancem, te stanovati u Londonu ili Washingtonu.

Hrvatski je narod borac i dokazao je da zna biti za onoga, koji nosi njegove osjećaje pa makar se nalazio u “rupi” (Radić) (5), i da zna okrenuti leđa onome tko je na ministarskoj stolici, kad mu se učini da ne nosi njegove osjećaje (Radić), pa su prema tome sva isticanja skupine dr. Mačeka, kao vodstva hrvatskog naroda samo zato, što se smije kretati iza „dolarskog zastora” bila potpuno nekvalificirana i protivna karakteru hrvatskog naroda. (1952. – Republika Hrvatska, 2:1/4)

5. 1. siječnja 1925. primijenjen je protiv HSS (tada zvane HRSS, tj. Hrvatska Republikanska Seljačka Stranka) Zakon o zaštiti države (famozna Obznana). Stjepan Radić se tada sakrio u jedno sklonište (posebnu rupu) u stanu ing. Košutića, narodnog zastupnika Hrvatske Republikanske Seljačke Stranke i zeta Stjepana Radića. Dne 6. siječnja zagrebačko redarstvo otkrilo je Stjepana Radića, koji je odmah bio uhićen. Nedugo iza toga 8. veljače 1925., vrše se izbori na kojima Hrvatska Republikanska Seljačka Stranka povećava broj dobivenih glasova. Naskoro Stranka mijenja svoj kurs (deklaracija Pavla Radića od 27. ožujka 1925.), mijenja svoje ime u HSS., priznaje jugoslavenski Ustav, te Radić postaje ministrom. Na izborima od 11. rujna 1927. HSS gubi oko 30% svojih glasova. S Radićem u „rupi“ Hrvatska Republikanska Seljačka Stranka dobiva glasove, a sa Radićem u jugoslavenskoj vladi HSS gubi glasove.

USTAŠKI POKRET

Ustaštvo, kao povijesno oličenje borbe za državu, dobilo je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske svoju konačnu važnost i značenje u borbenim jedinicama, gubeći neprestano svoj stranačko-politički značaj kojega zapravo nikada nije uspjelo oblikovati.

Ovakav razvitak imao je svoje unutrašnje i vanjsko-političke razloge. Kako se država nalazila u ratu koji se odvijao na vlastitom teritoriju, to je bilo prirodno i nužno davati svemu značaj vojničkog jačanja i osiguravanja. Budući da su pak Nijemci u svojoj vanjskoj politici pokazivali namjeru da svaka država ima dobiti doista satelitske i poslušne vlade koje bi bez smetnja izvršavale sve što njemački ratni stroj zahtjeva, to su ocjenjivali ustaše nepogodnim elementom za provođenje svojih ciljeva. S druge strane Talijani su također smatrali ustaše jakom smetnjom u svom polaganom zauzimanju Dalmacije. Pri tome su Nijemci nailazili na povoljan odaziv u izvjesnim domobranskim redovima, kojima je lebdjela pred očima mogućnost likvidiranja ustaštva na sličan način kako su to Nijemci izvršili u Rumunjskoj zajedno s generalom Antonescu-om a protiv Željezne garde.

Uslijed ovih razloga političke naravi, te sve oštrijeg rata kao razloga vojničke naravi, težište ustaškog pokreta prelazi na njihove vojničke jedinice. I kako su oba razloga imali duboki nacionalni značaj, to ustaške jedinice postaju sve više općenarodnim jedinicama, nezavisno i izvan svakog stranačkog razloga i pripadništva. Dobivajući ustaštvo na taj način nacionalni značaj, potiskuje se sasvim njegovo stranačko oblikovanje. Ustaštvo pak, kao organizacija, pretvara se u propagandistički instrument borbe za državu, dakle, opet u jedan općenacionalni rad. Ustaštvo kao stranka, kao stranački program, kao stranačko vodstvo, kao vlast u strogom smislu nestaju. Tako, na primjer, posljednja hrvatska vlada sastavljena je tako reći sva od nestranačkih ustaša, koji su neprestano bili toga svjesni.

Jedan od važnih razloga slavljenja stranačkog smisla u ustaštvu bila je potreba okupljanja političkih ljudi u vodstvo države; ti su ljudi mogli prihvatiti ustaštvo u njegovoj nacionalnoj interpretaciji, ali ne u stranačkoj. Došlo se čak dokle da su se u takvoj nacionalnoj atmosferi mnogi članovi Hrvatske seljačke stranke ili Muslimanske političke organizacije upisivali u ustaški pokret, ne smatrajući da se time upisuju u jednu stranku i da bi tim upisivanjem brisali i nijekali svoja posebna stranačka pripadništva. Osim toga bilo je opasno ostaviti sve te političke ljude, koji su stvarno bili za državu, na milost i nemilost njemačkim i talijanskim nastojanjima koja nikada nisu prestala pokušavati kanalizirati hrvatsku politiku u svoje posebne interpretacije.

Ustaštvo je bilo apsorbirano po cijelom narodu u tolikoj mjeri da organski nije više moglo biti stranačkom organizacijom. Postalo je zauvijek osigurano u živoj svijesti naroda kao stalni djelotvorni čimbenik njegove sadašnjosti i budućnosti. Ideja o državi i pripravnost na borbu za državu postale su općenarodne vlastitosti, koje ne mogu biti okviri i monopoli za jednu jedinu organizaciju, nego samo temelji svim organizacijama.

I godine 1945. ustaštvo kao stranka jedva da i postoji, dok su borbene jedinice, jednako ustaške kao i domobranske, na vrhuncu svojih snaga.

Posljedica ovoga procesa, pojačanog različitim i vrlo važnim i nevažnim razlozima osobnog, normalnog, vojničkog i političkog značenja jest da se danas može govoriti samo o pojedinim istaknutim osobama i skupinama iz Ustaškog pokreta, ali se ne može govoriti o jednoj jedinstvenoj ustaškoj organizaciji.

Bivši vodstveni elementi Ustaškog pokreta utvrdili su, što prije sloma, što za vrijeme i poslije sloma, da naprosto ne spadaju zajedno po svojim idejama i pogledima. U tom pogledu od velike su važnosti za ocjenjivanje političkog stanja poznate činjenice da, na primjer, Jelić, Kvaternik, Herenčić i drugi, kao najistaknutije osobe iz prve emigracije, te dr. Lovro Sušić, postrojniki, i doktor Mate Frković, doglavljenik, kao najistaknutiji dužnosnici Pokreta iz Nezavisne Države Hrvatske, nisu ni u kakvoj suradnji ni međusobno, ni s dr. A. Pavelićem, te da osim toga upravo ova dva najviša ustaška dužnosnika, makar su bivši ministri, neće da se smatraju vladom ni u vladi (1). Dakle, ustaški postrojniki i ustaški doglavljenik ne žele biti zajedno s ustaškim poglavljenikom ni u stranačkoj organizaciji, ni u okupljanju pod nazivom vlade.

Samo oni, koji hoće da se to sve ne zna, ili koji čak doista ne znaju, ili koji naivno i sentimentalno misle da bi možda i ugrozili plemenitost i veličinu svog ustaškog idealizma, nepolitički govore i propovijedaju kako bi svi ustaše trebali biti organizacijski ujedinjeni i pod jednim vodstvom. (1955. – Republika Hrvatska 2:5/6).

1. Od 1945. do 1951. godine nitko nije u Hrvatskoj emigraciji govorio o hrvatskoj vladi, iako se je vani nalazila nekolicina pripadnika zadnje hrvatske vlade. Dne 26. travnja 1951. objavila je buenosaireška „Hrvatska“ da je popunjena hrvatska državna vlada. Nekoji bivši ministri, među njima i dr. Mate Frković i dr. Lovro Sušić, nisu bili u tom novom političkom tijelu. Nakon izvjesnog vremena prestalo se govoriti o toj vladi.

BANOVINA HRVATSKA I BLEIBURG

U času međunarodne nesigurnosti, koja Srbima nameće razumljivu slutnju da bi Hrvati mogli izraziti težnju za nezavisnošću zbog nezadovoljstva s Jugoslavijom, beogradski odgovorni krugovi dolaze na ideju (staru koliko i čovječanstvo za sve slične slučajeve) da bi se Hrvatima trebalo popustiti. Pristupilo se popuštanju Hrvatima, da bi im se Jugoslavija učinila milijom od njihove težnje za potpunom nezavisnošću, pod najstrožom kontrolom i sudjelovanjem dvaju interesnih čuvara Jugoslavije i srpske hegemonije, to jest srpske masonerije i Srpske pravoslavne crkve. Bilo je učinjeno sve što je bilo nužno u političkom,

pravnom, ekonomskom i vojničkom pogledu da se popuštanje može likvidirati jednim potezom pera; bilo je učinjeno sve da popuštanje bude čista politička prevara.

Dakle, Banovina Hrvatska po ideji je jugoslavenska i antihrvatska, jer joj je bio smisao spašavanje Jugoslavije i izigravanje hrvatskih nacionalnih težnji. Kako HSS nije nigdje formulirala politički program u smislu stvaranja nekakve banovine u okviru Jugoslavije, to je svaka zabuna u pogledu osjećanja samoga naroda bila isključena glasovanjem za “Janka Pustu” god. 1935. (1)

Hrvati glasuju godine 1935. stvarno za “Janka Pustu” a formalno za dr. Vlatka Mačeka odnosno za HSS. U osjećajima cijeloga naroda postojala je sigurnost da hrvatska politika vodi stvaranju države, a formalno da taktizira, dok ne dođe povoljan čas. Skupljanjem oblaka u Europi, svi su smatrali da se taj čas približava, te da ga Hrvati moraju iskoristiti.

Narod je neprestano u osjećajima jedinstva i povjerenja logično smatrao da je ta Banovina, kao politički oblik popuštanja zbog očividnog međunarodnog položaja samo nužno zlo, koje se moralo trpjeti, kako se sve drugo trpjelo. On je doživljavao pregovore, stvaranje Banovine i samu Banovinu kao nešto što treba iskoristiti u borbi za konačni cilj, za stvaranje vlastite države, dakle, u hrvatskim i antijugoslavenskim perspektivama, te je prirodno računao da to tako osjeća i cjelokupno vodstvo Hrvatske seljačke stranke.

Da ta “Banovina” ne bi doista postala samo jedna stepenica za raspad Jugoslavije, Beograd je uspio osigurati svojoj inicijativi apsolutno pouzdane ljude: Mačeka, Krnjevića, Šubašića, Šuteja, Torbara, Andresa, Jukića, Bićanića i sl. Na vrhu “Banovine” dolazi do izražaja težnja Jugoslavije da se održi, a ne težnja hrvatskog naroda za oslobođenjem. Pa kako se međunarodno stanje sve više zaoštava, to je jugoslavenska orijentacija HSS gubila sve mogućnosti sakrivanja svojih pravih nastojanja pred hrvatskim narodom. Nitko ne govori o demokraciji, nitko ne govori o pacifizmu, odlučni časovi se približavaju, odriješuju se jugoslavenske uzde u Hrvatskoj, progone se hrvatski nacionalisti, provodi se mobilizacija, izdaju se zapovijedi da se mora ići u vojsku braniti Jugoslaviju i drže se politički govori u tom smislu.

Narod je sasvim nezadovoljan, najveći dio predstavnika HSS koji je neprestano u dodiru s narodom vidi *da su upute vodstva u potpunoj suprotnosti s osjećajima naroda*.

Diktatura je učinila svoje favorizirajući jugoslavensku špekulaciju u HSS-u, priznavši joj najveći autoritet u času kad se Jugoslaviji radilo o biti ili ne biti.

Zbog toga je hrvatski narod bio toliko nezadovoljan da u raspadu Jugoslavije i uspostavi države stvarno briše u svojim osjećajima HSS kao organizaciju po tome vodstvu, koje je još kao jučer pozivalo narod na oružje za obranu Jugoslavije. Dok

1. Janka Pusta je bio ustaški logor u Mađarskoj u prvim počecima ustaške emigracije. Prigodom izbora 1935. vlada izbacuje parolu “Tko glasa za Mačeka – glasa za Janka Pustu”, želeći time zastrašiti Hrvate, upozorivši da će biti smatrani antidržavnim elementom svi koji budu glasovali za Mačeka.

narod doživljava historijsko oduševljenje u dodiru i očekivanju ostvarenja hrvatske državne ideje u god. 1941., HSS i njeno vodstvo historijski se raspadaju. Hrvatski narod je imao izvanredno povjerenje u nosioce “Slobodne Hrvatske”, ali ih je osjetio kao nosioce Jugoslavije u odlučnom času kad ih je trebao kao nosioce oslobođenja.

U otkriću hrvatskog naroda da je “Banovina Hrvatska” bila politička prijevara nad njim, da je trebala biti sredstvo za spašavanje Jugoslavije, da je trebala biti izigravanje hrvatskih nacionalnih težnji, vodstvo HSS-a (i da nije nepovratno rastepeno) izbrisano je u osjećajima naroda i HSS je izgubila značaj političke organizacije hrvatskog naroda.

Nitko ne može više pokupiti bivše vodstvo HSS u jednu stranku, u jedno vodstveno tijelo, u političko jedinstvo Hrvatske seljačke stranke. Vodstvo stranke se raspalo, rastalilo, izgubilo na vatri eminentno nacionalnog pitanja, pitanja države i njenog ostvarenja u sudaru s hrvatskom državnom idejom, izraženom u oduševljenju naroda koje se nije moglo ukloniti, zabraniti, zatvoriti ili staviti u logor.

Pitanje odgovornosti bivšeg vodstva te stranke vrlo je teško postaviti u nekom formalnom smislu, jer ono kao političko tijelo nije nikada ništa reklo, ni na što se obvezao, te ga s te strane može svatko natezati prema potrebi u svakom mogućem pravcu. Međutim, prije negoli se raspalo, to jest dok je predstavljalo jedno političko tijelo, sva djelatnost i sve službene izjave vrhova te stranke bile su u vojničko-političkom pogledu jugoslavenske, te prema tome odgovorne i obvezne za ondašnje političko tijelo HSS, pa zato u povijesnom smislu ne može biti nikakvih zabuna u pogledu pravoga stajališta i stvarne odgovornosti tih vrhova, *kako je to narod neprevarljivo pravilno doživio i ocijenio*.

U samome hrvatskome narodu, u stotinama tisuća hrvatskih boraca, pa novih pokoljenja, i sama HSS samo je prošlost i ništa više, pojavom države, te novim događajima, narod je otišao naprijed i povijesno konzumirao stranku. Ali još uvijek ima pojedinaca, koji ne osjećaju ovu povijesnu

očevidnost, pa misle da se ništa nije dogodilo, a samo zato da bi sebe ili druge mogli uvjeravati da smo mi još uvijek u vremenima Hrvatske seljačke stranke. Ovoj reduciranoj vodstvenoj političkoj skupini, koja toliko želi da ju se smatra demokratskom, nije prihvatljiva misao da je neprestano poistovljavanje HSS s hrvatskim narodom u sadašnje vrijeme već pomalo i neozbiljno, te da bi u najprimitivnijem koncipiranju hrvatske demokratske politike morali pretpostaviti da hrvatski narod nije krdo ovaca u kojem ne bi bilo poriva za političkim oblikovanjem i naprednijim formulacijama i organizacijama. Totalitarističko isticanje „jedinog legalnog vođe“, s nürnberškim zaleđen a ne zaleđem prevarenog naroda, predstavlja najbolju ilustraciju ovakve iste demokracije kakvu su ovi ljudi već na djelu potvrdili, sa zatvorima i bez suda.

Na temelju ove reducirane skupine ljudi, s ovakvim pretenzijama, može se govoriti samo o diktaturi i isključivosti, a ne demokraciji i demokratskom političkom jedinstvu.

* * *

Godine 1945. mi smo izgubili rat.

I za naša razmatranja potrebno je obazrijeti se također i na izvjesne momente u vezi s tim ratom.

Prije svega poznato je da se na bazi hrvatske državne ideje, na bazi hrvatske države borilo samo na strani Njemačke i Italije, i u općem slomu te strane hrvatska je izgubila rat. Na strani Amerike, Engleske, Francuske i Rusije hrvatska državna ideja nije bila zastupana, niti se itko na toj strani za hrvatsku državu borio, te na toj pobjedničkoj strani nije Hrvatska mogla ni pobijediti. Naprotiv, na toj su strani bili aktivni borci protiv hrvatske države, kao tobože fašističke tvorevine, Hrvati komunisti i jedan manji i najistaknutiji dio predstavnika Hrvatske seljačke stranke, to jest upravo oni koji su uvijek nalazili sve argumente za jugoslavensku orijentaciju. Tragedija Hrvatske je u tome što na pobjedničkoj strani nije bilo borbe za Hrvatsku državu jer – tko zna – možda bi to ipak okrenulo politiku ovoga sektora drugim smjerom?

Pisati u smislu što bi bilo da je bilo, nećemo, ali je izvanredno važno neprestano imati na umu da je onaj dio hrvatskih političara, koji je bio na pobjedničkoj strani, donio hrvatskom narodu jugoslavensku pobjedu, imajući u svojoj odgovornosti pri tome i svu djelatnost protiv hrvatske države onakve kakva je bila, kao i odgovornost da se nije borio ni za kakvu drugu i drugačiju hrvatsku državu.

No, kad se govori o onoj strani koja je rat izgubila, problem se ne iscrpljuje politički time što se konstatira da su svi izgubili, jer još uvijek ostaje važno pitanje: a kako smo izgubili?

Makar je u događajima oko “Bleiburga” situacija bila službeno i stvarno u rukama odgovornoga zapovjednika oružanih snaga i poglavnika NDH, koji neposredno snosi odgovornost za te događaje, o čemu ne može biti nikakve diskusije, *ipak oni dotiču Ustaški pokret kao cjelinu u smislu političke odgovornosti*. Malo je važno i to što je posljednja vlada sastavljena od ustaške manjine kad je historijski sve bilo u znaku Ustaškog pokreta. Nije Ustaški pokret izgubio

političku igru zato što je hrvatska država propala, jer je on bio prije godine 1941. i jer jedna politička stranka može doživljavati i poraze, kako to odgovara prirodi života.

Vodstvo Ustaškog pokreta nije samo fizički rastepeno, nego su ga događaji “Bleiburga” uništili, jer je ono tamo bilo moralno, politički i vojnički angažirano, makar ga nije bilo organizacijski.

Ako je itko dokazao, a ono su iznad svega ustaše dokazali da borbu i smrt u borbi nisu gledali kao nešto teatralno estetskoga, i upravo su oni morali doživjeti tu ironiju sudbine da se veličanstvu njihove borbe i hrabrosti dade samo jedna estetska razlika nasuprot klanju i mrcvarenju izručenoga vojnika i kolona smrti.

U lice ustaškoj nečuvenoj hrabrosti, u lice povijesnoj hrabrosti hrvatskog vojnika bačeno je shvaćanje “*da bi u borbi, pa makar i bez streljiva, smrt bila samo ljepša*”, naređena je predaja i izručenje, i to u zadnjem činu velike odgovornosti Ustaškog pokreta.

Ne, Ustaškog pokreta nema, njega je “Bleiburg” uništio.

Kao što je teško jednom starom dužnosniku Hrvatske seljačke stranke prihvatiti da nje nema i ne može biti, kao niti njegova vodstva odgovorna u događajima “Banovine”, još je teže jednom ustaši izreći da nema Ustaškog pokreta, niti ga može biti kad je u njemu uloženo toliko mrtvih, toliko požrtvovnosti, toliko vlastitih snaga i vjere.

Naša politička tragedija je doista strašna, jer su u njoj na niti i u igri najsuptilniji osjećaji smrti, ljubavi, vjernosti, žrtve i odricanja, i jer se zaista traže napori i vrijeme da se izađe iz konfuzije očaja, slična očaju nad voljenom i izgubljenom osobom.

Konačno, zar bi sva naša razmatranja bila tako teška i složena da Hrvatska seljačka stranka i Ustaški pokret nisu imali vrhunce svoje slave i svojih zasluga?

Ne znači to da nema Hrvatske seljačke stranke i Ustaškog pokreta u bukvalnom smislu, nego u historijskom smislu. Oni su historijskim procesom i očevitim događajima konzumirani. Otprilike kao što je to bilo i s monarhijom za vrijeme francuske revolucije.

* * *

Mi moramo sačuvati Hrvatsku seljačku stranku i Ustaški pokret u uspomeni naroda kao pozitivne pojave, jer ih je narod i kao takove doživio i jer je u njima bio i djelovao po svojim najboljim potrebama i idealima.

Najviši stupanj našeg političkog jedinstva u historijskom smislu bit će postignut kad svi hrvatski političari budu osjećali da su im Hrvatska seljačka stranka i Ustaški pokret bili jednako vrijedni u mučeničkom hrvanju naroda, koji je stvarno osjećao u krilu Hrvatske seljačke stranke jedno i jedinstveno ono isto što i u Ustaškom pokretu.

Pođemo li od toga stajališta, koje u stvari predstavlja idejno bogatstvo, vrlo konkretno u idealnom prihvaćanju Hrvatske seljačke stranke i Ustaškog pokreta od strane hrvatskog naroda, moći ćemo smoći dovoljno snage da to bogatstvo ne produžujemo kao temelj za političko

razilaženje, nego da na tome zajedničkom bogatstvu stvaramo višu i daljnju kategoriju političkog razvitka. (1953. – Republika Hrvatska, 8/9:27/35).

HRVATSKI KOMUNISTI

Pod utjecajem činjeničnog stanja do godine 1918. Moskva je zastupala stajalište da hrvatskom narodu pripada pravo na samostalnu državu. U tom pogledu traženo je pozitivno gledište na jednom od kongresa Komunističke stranke u Moskvi, te su u tom smislu bile poslone i upute prvacima komunističkih stranaka u svijetu, koje nikada nisu bile opovrgnute unatoč toga što ih se Moskva odrekla.

Srpski komunisti uspjeli su vrlo brzo izmijeniti poglede Moskve i nametnuti joj srpsko-jugoslavensko gledište. I Moskva je uključila hrvatsku problematiku, sasvim neznanstveno, povijesno krivo i neodgovorno u povijesni proces srpske problematike; pokazala je da nije imala u svom znanstvenom šarlatanstvu i hvastanju kako se razumije u povijesna zbivanja nikakvu bolju koncepciju za ovaj toliko napeti dio Europe, doli srpsko-pribičevićevsko-aleksandrovsku diktatorsku formu.

Na toj moskovskoj liniji svaki onaj tko je bio komunist, morao je biti za Jugoslaviju i protiv svih aspiracija hrvatskoga naroda za slobodom, čime su Hrvati komunisti bili postavljeni na kolosijek povijesnog izdajstva i renegatstva, što je u Titu savršeno i potpuno dokazano.

Hrvati općenito nisu prihvatili to neznanstveno i protupovijesno nasilje, te su radi toga komunističkim redovima u Hrvatskoj pripadali mahom stranci, kojima nije bilo teško ne osjećati težnju hrvatskog naroda za slobodom, niti aktivno suzbijati tu težnju.

Srpska građanska diktatura prve Jugoslavije ubrzo je shvatila koliku korist može imati od širenja komunizma u hrvatskim krajevima kao kanala za prihvaćanje Jugoslavije i sredstva za slabljenje hrvatske nacionalne svijesti, te ga je stvarno širila i podupirala. Protiv hrvatskog naroda oblikovana je već za prve Jugoslavije srpsko-komunistička fronta, koja danas u potpunosti vlada drugom Jugoslavijom. Kako je pred početak Drugog svjetskog rata počelo biti očevitim da bi hrvatski narod mogao doći do uspjeha i da bi time komunistička stranka bila potpuno odbačena radi svoje nehrvatske linije, to dolazi do njena taktičkog uvlačenja u Hrvatsku seljačku stranku, do čvrstog nastojanja da bi se paraliziralo hrvatsku državnu tendenciju i do skretanja borbe hrvatskog naroda u socijalno-ekonomsku orijentaciju. Ovo taktično uvlačenje, ovo orijentiranje u socijalno-ekonomskom smislu, ali na jugoslavenskoj platformi, ovo paraliziranje hrvatske državne tendencije, dakle središnjeg motiva u povijesnom procesu, vršeno je uz najveće favoriziranje i odobravanje predsjednika Hrvatske seljačke stranke. To je period brzog i najbržeg jugoslaveniziranja Hrv. selj. stranke u njenim vrhovima, njenoj strukturi i politici, kad na čelu banovine Hrvatske stoji Jugoslaven Šubašić, kad se jugoslavenski komunisti slobodno šću po hrvatskim političkim redovima i kad predsjednik Hrvatske seljačke stranke sjedi u Beogradu kao potpredsjednik jugoslavenske vlade, a sve samo zato da se suzbije povijesni orkan, povijesna oluja naroda koji hoće slobodu protiv svih pokušaja prevare o povijesnom smislu njegove borbe.

I u tom periodu taktiziranja i spašavanja moskovske linije srpsko-jugoslavenskog smisla unutar redova Hrvatske seljačke stranke narod je osjećao komunizam kao tuđu misao a ne kao svoju, i zbog toga je komunistima ostao pečat protunarodnih elemenata.

S takvim srpsko-komunističkim, a protuhrvatskim pečatom, vođena je i tako zvana “oslobodilačka borba” i stvorena je druga Jugoslavija.

Svi Hrvati komunisti našli su se u procijepu čim su došli na vlast, jer su im se dužnosti kretale na izdajničkom kolosijeku. No to nije moglo ići tako jednostavno. Nije se moglo uništavati sve što je hrvatsko tobože kao ustaško. Proces hrvatske problematike koji je uzdrmao Aleksandrovom Jugoslavijom uzdrmao je i Titovom. Jedan dio Hrvata komunista došao je u zatvor, jer naprosto nije bio sposoban riješiti ijedan hrvatski problem u srpskoj koncepciji. Ni u jednom, naime, narodu nisu komunisti bili tako besmisleno postavljeni prema vlastitom narodu kao u hrvatskom. Oni više nisu znali koga zapravo izdaju: sebe, narod, Tita, Staljina, komunizam, jer su se vrtjeli u potpunoj besmislenosti povijesnog i ideološkog reda.

I time što su izvjesni komunistički prvaci Hrvati morali ići u zatvor, stvarno je osuđena srpsko-moskovska linija. Po tome pak što se zatvorene Hrvate komuniste smatra kominformovcima ne može se zaključiti da je Moskva možda usvojila hrvatsko stajalište u potpunosti. U shvaćanju problematike hrvatskog naroda i Moskva, koja sebe naziva progresivnom demokracijom, i zapadne “reakcionarne” demokracije na istoj su liniji, jer po nekoj idiotskoj logici nazivaju fašizmom svaku borbu naroda za slobodu, što se onda naravno mora suzbijati i progoniti.

Na generalnoj liniji Moskve, koja je dovela Tita i hrvatski narod u kliješta rješavanja srpske povijesne problematike, hrvatski komunisti nisu ni mogli odigrati kakvu dostojniju ulogu, niti su bili u stanju objasniti sami sebi i drugima po kakvoj to Marks-Lenjinovoj nauci razvitak hrvatskog društva ide u istoj liniji s razvitkom srpskog društva. (1952. Republika Hrvatska 2: 6/8).

* * *

Hrvatska državna ideja i komunizam nisu nikako uspjeli doći do organskog ideološkog ili praktičkog suglasja, te zbog toga hrvatski narod nije mogao izraziti svoju stranačku komunističku struju.

Kako bilo da bilo, komunizam je u biti klasna borba i bez takve se borbe ne može približiti životu, što mu je na tlu Hrvatske bilo nemoguće. Komunizam, naime, nije mogao ni smio postaviti tezu klasne borbe iz sljedećih razloga:

Svatko zna da su u Hrvatskoj prije rata promicatelji komunizma bili sinovi imućnih Srba i Židova. Oni su imali novca da nabavljaju marksističku literaturu, oni su imali vremena da se bave propagandom, konačno oni nisu imali nikakvu vjersko-filozofsku kočnicu protiv marksističkih ideja, koje su u neku ruku došle kao moda i logički slijed degeneriranom liberalističkom odgoju. Tako komunistička teza nije sjela na proletersku klasnu mržnju, nego na imućnu liberalističku raspuštenost, kojoj je ipak manjkala snaga da započne borbu protiv

vlastitih očeva i vlastite materijalne podloge. Zbog toga je komunizam nužno zaobilazio oko građanskog kapitalističkog sloja, kojega su u Hrvatskoj sačinjavali Židovi i Srbi, te se upravljao na tri elementa koji su bitno sačinjavali hrvatsku nacionalnu osobnost, kako bi ipak našao mogućnost za izživljavanje. On se upravlja protiv hrvatske državne ideje, označivši je fašizmom, upravlja se protiv katoličke vjere, označivši je klerikalizmom, i upravlja se protiv seljaštva, označivši ga zatucanim konzervativizmom.

Kako je pak Jugoslavija izražavala isti smisao, to je prirodno došlo do sklada između jugoslavenstva i komunizma, te do pojačane diktature i nasilja protiv Hrvata.

Da je komunizam ideja individualne i nacionalne slobode, on bi morao biti ultrahrvatski, međutim on je bio izrazito antihrvatski. U Rusiji nije bio antiruski, u Italiji antitalijanski i tako dalje. Samo je to bio u Hrvatskoj, jer je povijesno pripadao jugoslavensko-srpskoj koncepciji.

Kako se pak na Balkanu nije rješavao samo hrvatski problem u odnosu na Jugoslaviju, nego kraj mnogih drugih i makedonski, to je jugoslavensko-srpski komunizam morao negdje popustiti, što nije htio, i tako je došlo do neslaganja s Moskvom, te čak do isticanja jugoslavenskog nacionalizma, što ustvari znači do srpske diktature, kao i prije. (1952. – Republika Hrvatska, 5/6:17/18).

MUSLIMANSKA POLITIČKA ORGANIZACIJA

Muslimanska politička organizacija oblikovana na vjerskom pripadništvu ima svoj korijen u potrebi obrane muslimana. Kao takva ojačala je u Jugoslaviji i kao takva ušla je i u NDH.

Međutim, muslimani nisu mogli ostati izvan prirode cjelokupnog zbivanja, jer se ono nije kretalo isključivo u odnosu na muslimanstvo kao na vjersku zajednicu, pa su oni stoga morali silom prilika zauzimati stajalište i u potpuno nevjerskim stvarima.

U nacionalnoj borbi između Srba i Hrvata za vrijeme Jugoslavije, makar je najbolje bilo biti Srbin, a vrlo oportuno “Jugoslaven”, tek se maleni broj muslimana izjasnio kao Srbi, dok je skoro cijelo muslimanstvo listom deklariralo svoju hrvatsku pripadnost. U stranačko-političkom orijentiranju počeli su Hrvati muslimani pokazivati jasne osjećaje da ne žele biti obuhvaćeni i definirani jednom jedinom političkom organizacijom. Ti su osjećaji sve više jačali što je postojalo očevitijim da muslimanska vjera nije ničim ugrožena na hrvatskom političkom i nacionalnom stajalištu, pa da prema tome nema smisla ni organizacija koja bi trebala braniti ono što nije ugroženo. Tako počinjemo zapažati muslimane u Hrvatskoj seljačkoj stranci mimo i izvan Muslimanske političke organizacije, dok je za vrijeme NDH prijetilo rasulo toj Organizaciji uslijed toga što je postalo jasnim da izgradnja političkih organizacija na vjerskom temelju nema mnogo smisla. Bojeći se ovoga rasula, te bojeći se da će izgubiti svoje političke pozicije i svoj utjecaj, nekim muslimanima pričinilo se potrebnim pokušati nametnuti autonomiju Bosne, u kojoj bi se naravno imala očuvati politička pozicija na vjerskoj podlozi. Taj je pokušaj bio propao. No u razvitku događaja, Muslimansku političku organizaciju nije načela samo

Hrvatska seljačka stranka, te Ustaški pokret nego i komunizam; drugim riječima, život nije dopustio muslimanskom sektoru da živi izvan nacionalnih, stranačkih i ideoloških realnosti zatvoren u Muslimanskoj političkoj organizaciji, nego je pokazao da muslimani ne mogu i ne žele biti monopolizirani u ime svoje vjere. Muslimani su jasno dokazali da ne trpe stanje u kojem bi zbog vjere morali slijediti jedan totalitaristički stranački princip; pokazali su volju za slobodom i time zrelost da ih se ne može tretirati kao čopor, koji bi nužno morao biti gledan u jednom utvrđenom toru; pokazali su sposobnost kao i svi drugi Hrvati, da kao narod kažu da hoće biti slobodni i oslobođeni od nasilnih političkih interpretiranja odozgo. Prema tome, Muslimanska politička organizacija nije predstavnik svih muslimana ni u vjerskom, ni u stranačkom, ni u ideološkom pogledu, a osim toga nije uopće politička organizacija s doživljenim stranačko-političkim programom. Danas pak iole uređeno vodstvo te organizacije jednostavno ne postoji.

Govoriti da bi se svi muslimani danas, obzirom na svoje političke poglede opredijeljeni na različitim stranama, trebali možda ujediniti u svoju Muslimansku političku organizaciju zbog jedinstva muslimana, potpuna je besmislica, jer je problem muslimana i katolika u Hrvatskoj ljudski (tj. jednako muslimanski kao i katolički) i nacionalno hrvatski, pa kao što katolici ne pomišljaju da bi se trebali organizirati u neku svoju jedinstvenu “katoličku političku organizaciju”, isto tako ne može se to smatrati razumnim ni za muslimane. (1952. – Republika Hrvatska, 2:4/5).

HRVATSTVO MUSLIMANA

Turska je, kao autoritativni nosilac muslimanstva, dolaskom Kemal Atatürka unijela u muslimanstvo cijeloga svijeta sasvim nove poglede. Po Kemalu je nametnuto dvojstvo; vjera i nacija su dvije stvari a ne jedna. Oni muslimani, koji su po muslimanstvu htjeli biti Turci, napustili su Hrvatsku ili su se povukli u nostalgичnu prazninu. Većina je pak afirmirala svoje hrvatstvo, koje je postalo oslobođeno upravo time što je Turska odvojila pripadništvo muslimanstvu od svoga nacionalnog autoriteta.

Kako se prva Jugoslavija izrazila prema muslimanima općenito negativno, a pogotovo na jugu (u Makedoniji i Albaniji), kao orijentacija iskorjenjivanja, to je muslimanstvo hrvatskog područja prirodno došlo u suglasnost s općom sudbinom hrvatskog naroda.

Pokušaji njemačke politike učinjeni za vrijeme rata da se Hrvate muslimane izdvoji iz žive hrvatske nacionalne baze i uključi u opći muslimanski kompleks, interpretiran po njemačkom generalnom štabu i njegovim saveznicima iz muslimanskog svijeta, doživio je negodovanje i osudu. Hrvati muslimani, naime, ne osjećaju se mehaničkim, federativnim dijelom hrvatskog naroda, kako je to mislio Hitler, pa neki muslimani ili neki hrvatski političari katoličke vjeroispovijesti, nego su živi, organski, integralni dio hrvatskog nacionalnog tijela. Samo oni muslimani, koji se stvarno ne osjećaju Hrvatima, ili samo oni Hrvati, koji muslimane nazivaju i ističu kao Hrvate demagoški i propagandistički, te zbog političkog oportunitizma i taktike prema

Srbima, mogu muslimane u Hrvatskoj definirati autonomistički ili federalistički. Takvima bi mogao jedan ozbiljan Hrvat musliman ovako odgovoriti: “Mi se muslimani ne smatramo ni autonomnim ni federativnim dijelom Hrvatske, nego se smatramo Hrvatskom, a vama katolicima ćemo priznati autonomiju ili federaciju. Mi ne dopuštamo vama katolicima da nas ograđujete ni vjerom ni teritorijem, jer je Hrvatska za nas tamo gdje su Hrvati, a što se tiče vjere, to je naša stvar, koja ima vrijediti za cijelu Hrvatsku, a ne samo za jedan autonomistički ili federalistički geto. Hrvatska je stvar Hrvata, a nije stvar u kojoj jedni Hrvati nešto nude drugim Hrvatima da bi ih privukli u Hrvatsku i za Hrvatsku. Muslimani su već dokazali da ne trpe guranje u vjerski tor, kad misle ili kad hoće i trebaju misliti politički i nacionalno, pa prema tome činiti to, znači stvarno dolaziti s jednim tutorstvom koje nas skoro neprikriveno smatra drugorazrednom, inferiornom čeljadi, koja bi htjela unutar Hrvatske nešto postići i osiguravati s nekakvom autonomijom ili federacijom. Mi međutim ne želimo biti ni prvorazredni ni drugorazredni Hrvati, ni tutori ni tutorizirani, ni autonomni ni federirani, nego Hrvati hrvatske države, vjerski osigurani zakonima kao i katolici i ostale vjere, a politički onako kako nam se svakome posebno u političkoj stranci i njenome uspjehu sviđa”.

Očevidno je sramota da ima Hrvata katolika koji zbog svojih propalih stranačkih razloga golicaju Hrvate muslimane s tutorsko-demagoškim federalizmom, smatrajući ih nacionalno političkim primitivcima koji da ne osjećaju ni Hrvatsku ni hrvatstvo. Hrvate muslimane želi se strpati u jedan okvir i onda ispred njega tjerati politiku: “Tko da više”. Čudno je da se jedan dio Hrvata tretira na takav način od strane katolika, kao što je čudno da ima Hrvata muslimana, koji ne samo dopuštaju da se takva politika vodi, nego su čak nosioci i oslon takve zaostale, barbarske, anacionalne i špekulantske politike. Od mnogih političkih primitivizama u hrvatskoj politici i ovo je jedan primitivizam da se vjersko pripadništvo tulumashi, demagoški, bez ikakve potrebe, protiv najboljih osjećaja samih vjernika, stavlja u nacionalno političku igru i to čak od pripadnika druge vjere. (1952. – Republika Hrvatska, 5/6:15-16).

4. POTREBA SUDJELOVANJA U POLITIČKOM RADU

- a) Hrvatski intelektualci i politika*
- b) Stranačko i izvan i iznad stranačko stajalište*
- c) Strah i nemar*
- d) “Glavno je država”*
- e) Emigrantski patriotizam*

U izgledima za uspjeh u borbi za slobodu, hrvatska je historijska volja uvijek očekivala dinamiku djelovanja u prvom redu od onih slojeva koji su bili najizobraženiji.

Političko, naime, djelovanje ne zahtijeva samo odlučnost, hrabrost i dobru volju, zahtijeva i izvjesno veće znanje, koje intelektualci uglavnom posjeduju ili se u njega mogu lako i brzo uputiti a bez kojega se ne može voditi politika, i pogotovo ne u širokom međunarodnome svijetu.

Prema tome, ako intelektualci zakažu, krenu u krivo ili dignu ruke od politike, onda narod, onda zemlja, onda bit politike jednoga naroda ostaje bez instrumenata apsolutno potrebnih za postizanje uspjeha.

Svi su nasilnici i svi neprijatelji hrvatskog naroda bili svjesni te činjenice, te su svim sredstvima nastojali odvojiti hrvatsku narodnu masu od tankog sloja hrvatskih intelektualaca: ubijanjem, prijetnjama, nasiljem i kupovanjem, kao i moralnim intelektualnim kastriranjem.

Poznato je, na primjer, da se hrvatski intelektualac prestaje baviti politikom nakon svršenja školovanja, na vratima krute realnosti, u kojoj se tuđinska misao, tuđinska volja i tuđinska moć pojavljivala kao najjači i najodlučniji čimbenik. Ozbiljan se čovjek koji misli na svoju budućnost, na svoju obitelj, na svoj društveni položaj i na svoj mir, ne bavi politikom, ili ako se bavi onda to čini na onoj strani koja mu sve to osigurava, na strani tuđinske misli i tuđinske moći. Tako je kroz dugi niz godina složena naslaga misli i osjećaja da ozbiljna politika mora biti realna ili da se politikom uopće ne treba baviti. Oni pak koji su se bavili “nerealnom” politikom smatrani su neozbiljnima, luđacima, idealistima odnosno smušenjacija.

Tako su u tragičnoj borbi hrvatskog naroda za slobodu razvijena uglavnom tri smjera hrvatskih političara i hrvatske politike: smjer “luđaka”, smjer “realista” i smjer „eunuha“.

Smjer “luđaka” predstavljaju Starčević i Radić; smjer “realista” hrvatski advokati, koji svoje zvanje i svoju kancelariju povezuju s narodom (u opoziciji) i s ministarstvima (na vladi); smjer “eunuha”, koji se ne bavi politikom, predstavljaju bezbrojni stručnjaci, izvrsni činovnici, izvan-iznad stranački, izvan-iznad nacionalni pisci i umjetnici.

Doista u pogledima strašnoga realizma i grube normalnosti Starčević i Radić imaju sve oznake ludih ljudi.

“Pametan”, “ozbiljan”, “realan”, “normalan” čovjek ne bi mogao biti ni Starčević ni Radić. To su mogli biti samo “ludi” ljudi, i zaista su to bili. Mi bismo morali obići cijeli svijet da bismo mogli pronaći tako abnormalne primjere, jer u normalni pameti, opreznosti, lukavosti, proračunljivosti itd. njih jednostavno ne možete pronaći.

I to su najveći ljudi hrvatske povijesti, dva giganta koji obaraju u prah i smjer špekulantskog realizma i smjer eunuha. Oni, međutim, nisu ništa postigli, ama baš ništa, dok realisti i eunusi postizavaju svaki dan nešto, opipljivo, privlačno, realno, konkretno, udobno, brzo, danas.

Smjer “luđaka” je smjer vječnosti, pun i potpun u svojoj cjelini, dok je smjer realnosti smjer ovoga časa, pun i potpun u svakoj pojedinosti. Ovaj kruti život pripada u svojoj sveobuhvatnosti

gigantima, na jedan mističan način, dok u svojoj dnevnoj brutalnosti pripada “pameti”, “triježnosti” i “realnosti” sposobnih špekulanata i bijedi uglednih eunuha.

Što su oni primali od dnevne, uspješne i privlačne moći? Prečesto smijeh i pogrde, jer su realisti uvijek dovoljno moćni, dovoljno ugledni, dovoljno uspješni da “luđake” izvrgnu smijehu i pljuvanju. Ipak su u mladosti hrvatski intelektualci s “luđacima”, jer osjećaju u njima Boga, ideale, ljepotu, narod, sve – a u času, kad zatreba živjeti životom dana, tj. pameti, ozbiljnosti i realnosti, započinju slijediti smjer realnosti. To je tragedija našeg ropstva.

Samo su giganti, samo su luđaci mogli ići linijom slobode, a svi su drugi morali ići linijom ropstva, oblikujući svoju povijesnu krivnju time što su svim izrazima svoga ropskog djelovanja davali pred narodom autoritet ispravnosti i superiornosti, a smjeru giganata značaj ludosti, neuspješnosti i inferiornosti.

I u tom pogledu Austro-Ugarska i Jugoslavija predstavljaju zločinačka stanja koja su onemogućivala našim intelektualcima da bi mogli vršiti potpunu političku odgovornost s osobinama normalna čovjeka. Tražilo se izvanredne primjere kakve ni drugi veliki narodi nisu imali u stotinama godina, bez izgleda, ponižavani prečesto od moćnog i uglednog domaćeg i međunarodnog realizma i indiferentizma.

Hrvatska historijska volja za slobodom morala je probijati naslagu realnosti, naslage cementiranoga ropstva, po svojim “luđacima”, jer je u njima bila istina i bivstvo života, od jučer, od danas i za sutra.

U njima je hrvatski narod pokazao koji je smjer hrvatskih intelektualaca ispravan i superioran u odnosu prema politici hrvatskog naroda.

Ne, nije to bio superioran smjer u tisućugodišnjoj volji hrvatske borbe za postojanjem, kad je siromašni hrvatski odvjetnik kombinirao na koju će stranu da bi osigurao napredak svojoj kancelariji, niti kad su hrvatski odgojitelji uz sjajne nazdravice umirivali tinjanje nacionalnih osjećaja, niti kad su hrvatski stručnjaci govorili da se ne bave politikom, nego da su sa svima dobri, izvan svih obveza, sigurni svakoj vlasti, pripravnici na sve usluge i napredovanja u službama, novcu, medaljama, ugledu, itd., niti kad su hrvatski intelektualci uopće isticali svoje ne samo izvan-iznad stranačko, nego i izvan-iznad nacionalno, izvan-iznad idejno stajalište i kad su pretendirali da se u svemu tome gleda i cijeni superiorno političko i životno držanje nasuprot smjeru “luđaka”, označenom politički i životno inferiornim.

Ali narod nije mogao osjećati svoju historijsku volju kao nešto inferiorno, makar je bio pod tako strašnim pritiskom realizma koji, naravno, nije smetao tuđinu i neprijatelju, te koji je uživao potpunu slobodu u izgrađivanju pozicija varljive, časovite, privlačne superiornosti, pameti, ozbiljnosti i koristi, nego je izbacio ljude kova Starčevića i Radića, intelektualce najjačeg kalibra, silne volje, sposobnosti, odlučnosti i požrtvornosti, da pokaže svoju suverenu opstojnost i svoju želju za spasom.

Međutim, bilo bi suviše nadobudno tvrditi da naši neprijatelji nisu imali uspjeha – naprotiv, već ga tisuću godina imaju.

No najveći im je uspjeh svakako u tome što su nam nametnuli shvaćanje o politici ubitačno za hrvatski narod.

Pa zar mi mislimo da smo ostali bez uspjeha slučajno, zbog apsolutne nemogućnosti da uspijemo, ili zbog toga što su nam uvijek neki drugi krivi za naš neuspjeh?

Sva je krivnja za naše stogodišnje neuspjehe na žalost samo na nama, jer se u idejama, koje su općenito vladale u svijetu, ne može postavljati pitanje krivnje drugoga. U odnosima između Austrije i Hrvatske, između Mađarske i Hrvatske, Srbije i Hrvatske, ne može se bacati krivnja na Austriju, Mađarsku i Srbiju ili na zapadne sile, jer je to uspjeh njihov, a krivnja je naša.

I dok se svo ispitivanje u našoj politici ne postavi na ovu polaznu točku, dotle ne možemo doći do pravilne ocjene o odnosu između hrvatskih intelektualaca i hrvatske politike.

Dok mi ne usvojimo ideju hrvatske slobode kao apsolutnu ideju hrvatske politike u ovakvom istom općem smislu kako je to usvojeno u svim slobodnim narodima, dotle mi nikada nećemo biti ni za što krivi.

Dok mi za sve naše politike, političare, ideje i stavove intelektualaca nalazimo samo hvalospjeve i isprike, a za sve narode svijeta samo napadaje i optužbe, dotle mi ne možemo govoriti da smo definitivno ušli u fazu hrvatske političke apsolutnosti iz faze hrvatskog idejno-političkog relativizma i indiferentizma. Dok bilo koji slobodni hrvatski intelektualac može biti, na primjer, djelatni jugoslaven, bez obzira na to da li je političar, stručnjak ili umjetnik, a da pri tome ne biva označen i osuđen, dotle naša politika ne zna što je to odgovornost prema apsolutnoj ideji naroda.

Dok mi u hrvatskoj politici ne shvatimo što je prvo u apsolutnom smislu, a onda sve drugo, dotle možemo biti na hrvatskom tlu mirne savjesti u službi svih neprijatelja Hrvatske; možemo postizavati najviše položaje, te biti izvrsni stručnjaci koji se ne bave politikom, pa prema tome u prirodnom pravu neodgovornog služništva; možemo biti izvrsni umjetnici, iznad-izvan svih obveza i ideja nacionalne prirode, jer je umjetnik slobodan čovjek; biti izdajnici, koji usred borbe s neprijateljem sjednu u zrakoplov i prijeđu neprijatelju, i tako dalje, jer hrvatski idejno-politički relativizam i indiferentizam dopuštaju sve.

Neprijatelji su hrvatskog naroda zasijali sjeme toga relativizma i ono je tako moćno i snažno da stalno odlučuje hrvatskom sudbinom. Mnogi su pak narodi u Europi, kao i svi narodi s kojima su Hrvati živjeli u zajednici, bili svjesni svoje apsolutne misli, i u tom je pogledu bilo mnogo ratova, ali odstupanja nije moglo biti.

I svi ti narodi postoje još i danas u svojim idejama.

Mi smo se, međutim, gubili s našim političkim relativizmom tobože u višim razlozima i htjeli bismo za to još i priznanje, htjeli bismo nagradu i bacamo krivnju na sve i svakoga, pa čak optužujući zbog nezahvalnosti i zahtijevajući zahvalnost. Mi smo taj unikum na svijetu, koji napada zbog nezahvalnosti i koji zahtijeva zahvalnost! Međutim, krivnja je samo naša, jer smo u

našem idejno-političkom relativizmu htjeli dovesti u pitanje smisao života, zakon života, manifestiran u svim razvijenim narodima svijeta kao volja Božja.

Kako smo mi došli do toga da negiramo ideju o sebi zbog bilo kakvih razloga o zajednici s drugim narodima, dok su drugi jačali svoju ideju? Kako to da mi tvrdimo da nas je nekad bilo koliko i Engleza, dok smo danas jedva spomena vrijedan narod? Zašto nije obrnuti slučaj? Zašto u zajednici s Austrijom nije jačana hrvatska državna misao, nego austrijska, a s Mađarskom mađarska, a sa Srbijom srpska? Samo i jedino zato, jer je na hrvatskom tlu vladao idejno-politički relativizam kojega konačno treba potpuno uništiti, jer nakon toliko mrtvih i palih za hrvatsku slobodu i za hrvatsku državu nema mjesta političkim lutanjima.

Austrofilo, mađaroni, srbofilo, talijanaši, anglofilo, frankofilo, itd., i na sve ove glupofilije izvršni nepolitički stručnjaci, izvan-iznad nacionalni umjetnici i znanstvenici nisu mogli jačati hrvatsku državnu ideju i slobodu Hrvata ni na tlu svoga naroda, a kamoli tuđega; naprotiv, jačali su idejno-politički relativizam, idejno političko poltronstvo, idejno-političku impotenciju.

Kako je hrvatski narod mogao postići ostvarenje slobode u engleskom ili francuskom smislu, kad su njegovi intelektualci smatrali da je nacionalno političko stajalište superiorno izraženo u svakoj varijanti idejno-političkog relativizma odnosno indiferentizma, dok se inferiorno stajalište predstavljalo u hrvatskoj državnoj ideji?

Kad se ističe ovaj hrvatski idejno-politički relativizam odnosno indiferentizam, izražen u smjeru naših realista i eunuha koji su cementirali moći tuđina a ponižavali ideju o vlastitom narodu, onda to nije zbog toga što bi se moglo očekivati i tražiti da bi se svaki Hrvat pretvorio u aktivnog revolucionarca, nego zbog toga da se istakne da i u hrvatskoj politici ima i mora biti jedna apsolutna politička ideja, na kojoj se jedinog imaju mjeriti i ispitivati svi politički i nepolitički stavovi svih hrvatskih intelektualaca. Ističe se zato da bi se pridonijelo definitivnom uklanjanju idejno-političkog relativizma; da bi smjer “luđaka”, smjer realista i smjer eunuha dobili svaki svoj pravi smještaj u ocjenjivanju hrvatske politike, a ne da bi ono što je u sebi idejno najpraznije, moralno najbjednije, karakterno najbezkičmenije, intelektualno najtupavije držalo historijsku poziciju superiornosti na nesrećama naroda.

Hoće se istaknuti da je taj krivi poredak vrijednosti nametnut i razvijen od naših neprijatelja i njihovih misli, a ne od hrvatskog naroda u impulsu njegove ideje i njegovih potreba.

Hoće se istaknuti da su svi oni hrvatski intelektualci, kojima ne prijete ni austrijska ni mađarska ni srpska vlada ni redarstvo, teror i progoni nego su razasuti po svijetu a imaju slobodu baviti se politikom pa to ne čine, jer su se izručili životnom realizmu, idejno-političkom relativizmu, superiornom indiferentizmu i služničkom stručnjaštvu, stvarno mizerije i izdajnici hrvatske povijesne volje. (1953. – Republika Hrvatska, 7:3/6).

STRANAČKO I IZVAN I IZNAD STRANAČKO STAJALIŠTE

Korisno je istaknuti kako se na naš politički teren nastoji uvući jedno čudno mišljenje o politici, po kojemu bi trebalo smatrati da je izvan i iznad stranačka pozicija nešto superiornija prema stranačkoj poziciji; politika, stranke, baviti se politikom, strankama, sve je nešto inferiorna!

Međutim, naši bi ljudi trebali definitivno i zauvijek shvatiti da je politika u svojoj bitnosti nauka o sudbini naroda, kao i primjena te nauke, pa prema tome predstavlja najsuperiornije, najteže i najodgovornije znanje. Ni sva znanost, ni sva umjetnost, ni bilo što u svijetu ne može se usporediti s političkim potezima kao što su, na primjer, sljedeći: “Sutra se maršira u Poljsku”; “Prekosutra se bombardira Hirošima”; “Kinu se prepušta komunistima”; “Uspostavlja se Jugoslavija”; “Kralj i narod, dosta sa strankama”; “Zabranjuju se štrajkovi”; “Ukida se vjeronauk u školama”; itd.

Ta se pak nauka formira i formulira kao živa snaga u političkim skupinama, javnim ili tajnim, velikim ili malim, pod ovim ili onim nazivom, te izvan njih nema političkog rađanja, stvaranja i razvijanja politike ni u jednom narodu.

Razumljivo je da nisu svi geniji koji se bave politikom ili ističu na političkom polju, no unatoč tome nije jasno zašto bi se direktno ili indirektno ponižavala politika i stranačko političko djelovanje. Zar su možda svi pjesnici, umjetnici, muzičari, ekonomisti itd. geniji, pa ih ipak nitko ne napada, a najmanje političari. Treba samo čitati oštre i svadljive polemike i kritike na tom području pa shvatiti da se zbog toga, kao i zbog tisuća umjetnika male vrijednosti ne može skinuti umjetnost s pijedestala važnosti i vrijednosti.

Životni, sudbinski interes hrvatskoga naroda je njegova sloboda – ali nakon svega iskustva pogledi o toj slobodi tako su različni i tako krvavo različni da naša politika ne može biti podvrgnuta drečanju komotnih deklamatora o jedinstvu, dobronamjernim i poštenim nezalicama, usiljeno histeričnom obmanjivanju da ćemo propasti ako se najvećom brzinom ne stavimo pod nečiju kapu, nabacivanjem s visoka na stranačke svađe.

Umjesto da se na svim stranama ističe izvanredna potreba najvećega zanimanja za najkonkretniju političku djelatnost svake vrsti, umjesto da se razvija poštivanje političkog zanimanja i djelovanja, kraj svih svađa koje se uvijek mogu požaliti i osuditi, umjesto da se ozbiljan čovjek postidi i ispričava što se ne bavi politikom svoga naroda u onim i onakvim političkim instrumentima kakve i drugi politički razvijeni narodi imaju, umjesto da se oblikuju čvrste političke skupine s odgovarajućim idejama o slobodi naroda, te mogućnostima i načinima borbe, umjesto da se stvaraju i angažiraju borci za danas i za sutra na platformi međunarodnoj i unutrašnjoj, želi se politiku konzimirati s romantičkim izvan i iznad stranačkim patriotizmom, traže se lažne i hipokritske pozicije za to da se konačno uništi politika, to jest jedino što je bitno i važno za svaki uspjeh.

Svakako moramo biti na čistu da politika nema stalno značajku tragedije, jer u svom razvitku narodi imaju časova veselja, komotnosti, pa čak i opasne raspuštenosti kad je relativno jednostavno baviti se politikom, međutim, sigurno je da se naša politika kreće na terenu

tragičnoga, u svakom pogledu, pa zato kad naš čovjek ističe kako se ne bavi politikom on stvarno u većini slučajeva kaže:

“Uspio sam pobjeći s toga terena tragičnosti, hvala Bogu, sad sam miran, ali da bih neprestano imao opravdanje za svoj kukavički bijeg i za umirenje savjesti, to moram proglasiti politiku i stranke područjem inferiornosti i običnog svađanja, a sebe postaviti na prijestolje čistoga, djevičanskog altruističkog patriotizma, s kojega mogu sve prigovarati i za ništa ne odgovarati, s kojega mogu dobrohotno pljeskati i davati patriotski milodar i gdje sam uvijek raspoloživ, ako me Domovina zatreba (naravno kad uspije), nemam nikakvih pogleda zbog kojih bi se borio i svađao, kao što nemam nikakvih grijeha zbog kojih bi se ispovijedao; ja sam dobar Hrvat i dobar kršćanin i ja sam za državu, premda mi se čini da će to teško ići jer mi (tj. 'oni') smo nesposobni”.

Međutim, da ničega drugoga nije bilo u našoj politici, nego samo događaja oko “Banovine” i „Bleiburga” (da ne idemo dalje u prošlost), svaki bi ozbiljni Hrvat morao stvoriti nepromjenjivi zaključak da se mi moramo baviti politikom na što je moguće ozbiljniji, temeljitiji i svestraniji način, da moramo stvarati političke skupine koje će svojim znanjem, borbom, vještinom, stjecanjem iskustva, međusobnom ravnotežom onemogućiti za svagda u hrvatskoj politici i s hrvatskom politikom tragedije u tragedijama.

Svako bježanje od politike nije motivirano isključivo mentalnom i moralnom komotnošću te proračunatim odabiranjem povoljne „patriotske” izvan i iznad stranačke pozicije za „svaki” slučaj.

U stvari mnogi iskreno i pošteno osjećaju da je politika doista teško i mučno zanimanje, koje traži od čovjeka rad i žrtve, koje možda neće nikada donijeti nikakva osobna uspjeha i priznanja, nego samo napadaje, razočaranja i sve vrsti neuspjeha i neugodnosti, a oni nemaju snage taj križ prihvatiti. Ali je to ipak neugodno priznavati, pa im onda dobro dolazi patriotski surogat i izvan i iznad stranačka pozicija, jer na taj način spašavaju čast i ugled; imaju poziciju kao patrioti. Razumljivo je što žele da takvo stajalište ima i svoje predstavnike, te da ono bude priznato i isticano kao vrijedno (Bože moj, zašto ne kao najvrijednije?!), stajalište, a svako drugo kao manje vrijedno (tobože kao stranačko i svadljivo).

Osim ovih, da tako kažemo, “poštenih bojažljivaca” ima i ljudi koji smatraju da nemaju sposobnosti za politiku zbog svojih inih vrijednih naklonosti, no jasno im je da politika mora biti usredotočena u prirodnim političkim instrumentima, te bi željeli pripadati jednoj političkoj skupini i učiniti što mogu, ali iz raznoraznih razloga protivni su svim postojećim skupinama, te se zbog toga priklanjaju izvan i iznad stranačkom surogatu.

Svakako bi bilo logičnije kad bi ovakvi ljudi odabrali koju političku skupinu kao surogat, no tko zna nisu li u pozadini još uvijek možda nedovoljno usvijješćeni razlozi političke špekulacije, komotnosti ili političke bojažljivosti.

Međutim, ne ulazeći u pitanje političke ispravnosti, svaki politički čovjek, svaki stranački politički pristaša predstavlja načelno bolje stajalište od izvan i iznad stranačkog stajališta.

Oni ipak koje ističu da smo mi otišli u emigraciju zbog nacionalnih a ne stranačkih razloga, i da narod od nas očekuje nacionalno a ne stranačko djelovanje, te nacionalne a ne stranačke pobjede, ili ne razumiju što pišu ili žele krivim nepotrebnim i pomalo deklamatorskim naglašavanjem nacionalnoga prema stranačkom nametnuti zaključak u korist nacionalne teze.

Egzistencijalni smisao stranke je narod, klasa, rasa itd., prema odgovarajućem programu stranke. Stranka zbog sebe nije ništa. I upravo zbog toga što je tako, što je u stranačkom programu i djelovanju predviđen narod, što, dakle, postoji organski odnos između stranke i naroda (klase, rase itd.), načelno nije na svom mjestu nametati krivi pogled o nekoj protivnosti.

Ovakve zabune u pogledu stranačkoga i nacionalnoga smisla dolaze možda i otuda što mi nismo imali prilike konkretizirati pravu funkciju stranaka, te ustvari mnogi naši ljudi ni ne znaju što su to stranke u njihovoj funkciji nacionalnog (rasnoga, klasnoga) okvira. Oni ne znaju da su stranke ona organizacijska mjesta u kojima pojedinac konkretno formulira, obrađuje, izgrađuje, disciplinira, angažira svoju pripadnost narodu (klasi, rasi itd.), te ako maknete stranku, onda ste ga učinili politički sakatim, objektom samovolje, nametnute propagande, u stvari politički inferiornim, bez oruđa i instrumenata za stvaranje pouzdanoga i djelatnog stajališta, tehnički i pomalo psihološki izvan i iznad stranaka, te lakim plijenom diktature, političkog indiferentizma i beskičmenjaštva.

Kad dobronamjerni pisci članaka ističu potrebu izdizanja iznad stranačkih pogleda, oni u najboljem smislu toga isticanja sigurno žele reći da bi trebalo isključiti gledanje (osjećanje, doživljavanje i realiziranje) države u stranačkim i po stranačkim željama, pa makar one, recimo, bile i najplemenitije, i približiti se u apsolutnom smislu shvaćanju da hrvatski narod kao historijska i neuništiva činjenica mora i treba imati svoju vlast na svom teritoriju, to jest državu, jer da narod to očekuje od svojih političara, a ne ostvarenje ovoga ili onoga stranačkog programa.

Može se dopustiti bez ikakvih poteškoća da takvo shvaćanje dođe do izražaja u potpisima na peticije koje se upućuju različitim međunarodnim forumima i vladama, u izjavama i člancima, u različitim predstavljanjima itd., jer pri tome svakome ostaje slobodno da misli i idealizira što hoće, ali kad treba tu državu dodirnuti ma u najmanjoj konkretnosti, ma u najbljeđoj viziji, u najgrubljim crtama, onda se nužno dodiruju stranački pogledi.

Patriotizam voli domovinu, ali politička stranka, pokret ili skupina konkretizira i dinamizira tu ljubav. Biti pripadnik Katoličke crkve, izvan i iznad svih organizacija, kongregacija i redova (te njihovih svađa!) manje je vrijedno, negoli biti pripadnik ili svećenik kojega reda ili kongregacije u kojima se vjerski život produbljuje. Naravno ima redova koji se konzumiraju kao i stranke, ali se ipak iz toga ne može stvoriti zaključak da bi možda izvan i iznad stranačko stajalište bilo nacionalno superiornije niti da bi nužno između stranačke djelatnosti (koja je u stvari nacionalna, klasna, rasna, shodno programu) i nacionalne (koja je praktično koncipirana ili osobnom diktaturom, ili većinom jednog stranačkog programa, ili sporazumom više stranaka) postojala protivnost.

Nije narod nešto što se samo o sebi i po sebi razvija, nego po aktivnim pogledima ljudi, stranaka i organizacija, i na tom području jedna stranka ne prepušta narod drugoj stranci bez borbe.

Zbog toga se mora dobro razlikovati to historijski nužno osjećanje o državi u stranačkim institucijama od stranačkih svađa. Stranačke svađe mogu se i trebaju umanjivati, ali stranačko konkretiziranje države ne treba stavljati u suprotnost s narodom i državom, te borbom i radom za narod i državu, nego, naprotiv, shvatiti da upravo ovakvo konkretiziranje jedino može voditi jamstvu za ostvarenje naše integralne slobode, tj. slobode hrvatskoga naroda (države) prema drugima državama i hrvatskog naroda (čovjeka) u vlastitoj državi. (1953. – Republika Hrvatska, 8/9: 36/40).

STRAH I NEMAR

U zemlji se govorilo, da se ne može baviti politikom, jer je opasno, jer se može izgubiti namještenje, jer treba misliti na obitelj, jer se može doći u zatvor, pa i glavu izgubiti. Sve je to nametao neprijateljski režim da bi hrvatski narod ostao politički nerazvijen i onesposobljen. Ni danas nemamo normalne uvjete u zemlji da bismo se mogli baviti politikom, a baviti se politikom izvan zemlje samo je po sebi nenormalno. I u ovo nenormalno stanje neprijateljski su agenti uspjeli ugurati misao da se ne smije ništa započeti politički organizirati, jer smo izvan domovine. I tako za mnoge kukavice u diktaturama vrijedi isprika da se ne mogu baviti politikom u zemlji, jer je opasno, a za mnoge lijeve emigrante zato jer su izvan domovine.

U prvom slučaju neprijatelj gradi svoju moć i uspjeh na strahu, a u drugom slučaju na gluposti i nemarnosti koja se hrani argumentima da nitko ništa ne radi, da nema izgleda na uspjeh, da sve što se radi nema smisla, da nema jedinstva, da se vani ne stvaraju stranke i organizacije, da su sve samo svađe, da je glavno država, a onda će se već sve urediti, itd.

Ne može se reći da svi ti argumenti nemaju uspjeha. Koliko ljudi totalno šuti u diktaturama da ne “upropasti” obitelj, a koliko u emigraciji da se ne zamjeri lijevo i desno, da ne pokvari jedinstvo, koga ni nema, da se ne svađa, i zato što ne vidi neposredna uspjeha. *Tako su nam strah i nemar aktivni čimbenici političke realnosti u našoj povijesti.* Ali isto tako kao što se revolucionarci u diktaturama ne obaziru na argumente kukavica, ne mogu se ni politički aktivisti u emigraciji obazirati na argumente slabića.

Argumenti, koji se savršeno hvataju ljudskih slabosti, makar imali manju objektivnu vrijednost, imaju daleko veću moć i uspjeh od argumenata, koji zahtijevaju čvrstinu i odlučnost, makar bili i veće objektivne vrijednosti. Iako je objektivno jasno da se diktature ne ruše bez revolucionarne pripravnosti i djelatnosti, ipak mnogi čuvaju namještenje, obitelj i kukavnu slobodu straha; iako je jasno da emigracija mora imati instrumente za stalno, ustrajno, djelotvorno i odgovorno djelovanje, ipak je mnogima bliže biti izvan i iznad svega, te isticati takav stav sa superiornom hipokrizijom koja osim što izražava potpuni nerad, želi ga još i opravdati.

U našoj političkoj dekadenciji došli smo čak dotle da osobe bez stava i stajališta, bez programatske i djelatne odgovornosti, bez obveza i angažiranja, hoće upravo takvom stanju dati oznaku najidealnijega hrvatstva, jer da ono obuhvaća Hrvate tobože u najširem i najvišem smislu. Takve bi osobe htjele definirati hrvatsko jedinstvo i hrvatske nacionalne odbore na *ukidanju političkih stajališta, programa, odgovornosti, djelatnosti i čvrstih osobnih angažiranja*. Vojnici su tobože izvan i iznad stranaka, programa i razlika, svećenici isto tako, trgovci isto tako, književnici isto tako. U stvari potpune neznalice i lijenčine, jer da išta znaju razumiju i prate, vidjeli bi da se ni u politici ne može biti izvan i iznad svega, mimo programa i razlika koje ti programi nose, kao što se to ne može biti ni u trgovini, umjetnosti i u cijelom životu, nego da mora zauzeti stav za njih ili protiv njih.

Nemati stajalište o vlastitom životu, o vlastitoj odgovornosti u životu, nemati djelatnu orijentaciju u idejama i problemima života znači biti ništica, a poznati stav “iznad i izvan svega” samo je pokušaj spašavanja ništica do određenog časa. Kao da život nije pokazao da su sve te ništice samo tako dugo u stavu” iznad i izvan svega”, dok se ne vidi gdje su novci, titule, položaji i slični uspjesi, jer kad se to pitanje riješi, onda je teško sresti čovjeka koji bi bio “izvan i iznad svega”, tolika je navala na sve jedinice. Koji revolucionarac nije sreo u slučaju uspjeha stotine junaka, koji su mu žučno i sa „svjedocima i svjedočanstvima” dokazivali da nisu bili “izvan i iznad svega”, nego da su bili upleteni u sve.

Svi koji rade ne mora biti da rade ispravno ili iz idealizma, ali oni koji ništa ne rade ili koji bi s malo rada htjeli mnogo postići na račun rada svojih bližnjih jesu obična bagaža, kojoj je cilj samo osobni interes ove ili one vrste i ništa drugo. (1957. – Republika Hrvatska, 25:3/6).

“GLAVNO JE DRŽAVA”

Mnogi borci za slobodu nisu vodili računa o prijelomnim procesima, pa se stoga manifestirala pojava da revolucije jedu svoje prvake. Oni su mislili, glavno je da se sruši prethodna vladavina, zaboravljajući pri tome da iza njenog pada mora doći buduća vladavina, njihova vladavina, o kojoj pak prije pada nisu htjeli ni razgovarati. Ova pak uzrečica, da revolucije jednu svoju djecu, vrijedi u prvom redu za nadobudnu, za ambicioznu, za lakovjenu djecu. Za Lenjina, Staljina i Hitlera ta uzrečica nije našla svoju primjenu, jer su oni, vjerujući i radeći za pobjedu, pripremali joj i odgovarajući sadržaj, odgovarajući ravnotežni proces. Nije riječ o tome, da li su njihove ideje ispravne. Ističe se tek samo to da oni koji vjeruju u jedan cilj, ne rade samo na tome da sruše jedan sustav ideja i činjenica, nego im je glavno da izraze svu vrijednost rušenja u valjanosti, smislu i potrebi *svog* građenja. Posve je prirodno da *oni koji ozbiljno vjeruju u jedan cilj, moraju tome cilju i toj vjeri davati aktualne projekcije, činjenice i slike realnosti*.

Ako hoćemo hrvatsku državu, prirodno je željeti da ona bude nešto određeno. Određenost pak nastaje samo onda, ako se oko nje nastoji, misli, radi i pripravlja. Zašto bi, na primjer, hrvatska država imala biti država slobode? *Čime se to jamči?* Oni koji govore da je glavna država i koji se stalno obaraju na nekakve sitnice i zadjevica kad god ističu da je glavno država, jamče samo to

da u njihovom pojmu države ne postoji ništa ozbiljno, jer kad bi to postojalo moralo bi se smatrati vrlo važnim, a ne nevažnim. Kako bi morala izgledati jedna država, kad bi svi borci za nju smatrali da sve što se o njoj može misliti i govoriti spada u sitnice i zadjevice? Morala bi to bezuvjetno biti država sitnica i zadjevica, država nesklada i anarhije. No kako je život suviše ozbiljan da bi samo to mogao biti, nije čudo da on borce revolucionarce s ovakvim shvaćanjem uklanja i izlučuje u stvaranju svojih ozbiljnih ravnotežnih odnosa. Možda oni koji govore da su razlikovanja o državi samo sitnice i zadjevice, te uopće ne prihvaćaju, ne shvaćaju i ne poštuju nikakva druga razlikovanja, obmanjuju i sebe i nas da su borci, jer se očividno ne može biti borac za nešto što je kao realizacija i kao život samo sitnica i zadjevica. Ili, u stvari, i što je najvjerojatnije, predstavljaju sasvim običnu prazninu, koja također želi imati svoju kakvu-takvu organiziranu sliku i svoju riječ, pa misli da se najbolje osigurala kad kaže da je glavno država, a sve drugo da su sitnice i zadjevice, želeći time nametnuti shvaćanje kao da je ona za sebe osigurala bolji dio, tj. borbu za državu, a svima drugima da pripadaju sitnice i zadjevice.

Tragično je, a i komično, da ta praznina želi povezati hrvatsku nacionalnu borbu na shvaćanju da razgovori o hrvatskoj državi, o stvaranju države i o hrvatskoj budućnosti spadaju u nekakve sitnice i zadjevice.

Svakako je nužno pravilno spoznavati anarhičnu primitivnost i inferiornost ove, tobože izvan i iznad stranačke nametljivosti, koja, makar u sebi nema ništa, i što je najgore, upravo zbog toga traži u političkim odnosima poziciju superiornosti. Međutim, po ovakvim pozicijama borba za državu i sama država ne predstavlja ništa vrijedna, odnosno predstavlja ono što one same govore i neprestano ističu: sitnice i zadjevice.

Što bi narod imao u svojoj državi od ovih koji su se naučili smatrati da političke stranke, na primjer, predstavljaju samo ustanove i izraze sitnica i zadjevica, a da je njihovo stajalište superiorno, nego klicu buduće diktature jedinstva kao nečeg superiornog naprama “sitnim zadjevicama”.

Tko se učio i naučio biti superiornim na prazno neće se od toga dobrovoljno odučiti, nego će takvu poziciju osvajati silom, ako može, dok ne tresne i ne bude srušen.

Sve to plaća narod teškim nesrećama.

Nitko, dakle, nije opasniji i suvišniji za pravilan nacionalni život, nego onaj tko se nameće iznad i izvan svega, u ime države i jedinstva naroda, *jer su upravo te dvije ideje već od pamtivijeka utvrđene kao diktatorske odskočnice*. Ne treba se, međutim, zbunjivati zbog toga što se one umataju u svečani deklamatorski i demagoški patriotizam, da bi oni koji bilo što kritički kažu o tom patriotizmu ispali kao da su protiv države i protiv sloge.

Problematika o borbi za državu, o državi, njenim vanjsko-političkim egzistencijalnim mogućnostima i orijentacijama ima biti izvan i iznad patriotske demagogije, te ne može biti prihvaćena kao nekakva sitnica i zadjevica. Takva kvalifikacija ne vlada ni u jednom i malo zrelijem narodu, filozofiji, sociologiji i povijesti, pa to neće ni u našem narodu, ni u našoj politici, niti u našim naukama.

Smisao borbe za državu i smisao same države toliko su ozbiljne stvari u životu čovjeka, pa makar taj čovjek bio i Hrvat, da se ne može priznati superiornost na hrvatskoj političkoj pozornici beskrajnom ornamentiranju na temu: glavno je država, budimo složni, sve su samo sitnice i zadjevice – jer upravo *to je način da se u krajnjoj liniji ubije vjera u državu, stalno definiranu kao nekakve sitnice i zadjevice, kad se ta država projicira iz svoje apstrakcije na područje konkretnosti.* (1958. – Republika Hrvatska, 32: 12/14).

EMIGRANTSKI PATRIOTIZAM

Svako napuštanje jedne sredine i prijelaz u drugu sredinu, na primjer kao izbjeglica, u pravilu je tragedija. Tragedija se ublažuje samo ako su zadovoljeni neki povoljni uvjeti, kao na primjer materijalna sigurnost, izvjesna idejna skladnost i prijelaz izvršen na uređeni način. Tko napušta svoju zemlju s putnicom u džepu, te odlazi u zemlju približne kulturne, vjerske i političke razine, te na istu ili bolju materijalnu sigurnost, lakše će se snaći. Ali politički izbjeglica u pravom smislu, bez novca, imena, idejne sklonosti, uz mnoštvo drugih obiteljskih, zdravstvenih i inih neprilika doživljava prijelaz iz jedne sredine u drugu kao potpunu tragediju. Izlaz iz narodne sredine, tradicije i ideja, prirodne i konkretne utkanosti i povezanosti, i dolazak na najnižu ljestvicu novih sredina lomi svaku ograničenost i nameće oblike izvrnuta života.

U procesu ukorjenjivanja u novu sredinu i zadržavanja veza s domovinom igraju ulogu sve pozitivne i negativne ljudske mogućnosti. Niti je lako ukorijeniti se, niti je lako iskorijeniti se, ali jedno i drugo slijedi realnosti života u kojima se nova sredina čini svaki dan sve bližom i konkretnijom a domovina sve daljom i zamišljenijom. Na tom putu krutog priznavanja životne neposrednosti, kojoj se sve podređuje, domovinu se spašava u slatki, blagi i idealistički patriotizam, koji ne želi biti smetan nikakvim naporom, nikakvim problema, nego održavan jedinstvenim poštovanjem i ugađanjem prema svemu što je u podsvijesti već sahranjeno ili u vrlo daleke i nejasne nade pohranjeno. Ovakav patriotizam je najljepši oblik skidanja domovine s oltara odgovornosti i neranljivog i neuvrijedljivog iskorjenjivanja.

Emigrantski je patriotizam zadnji ostatak nostalgичnog sjećanja na domovinu. Teško podnosi jači pritisak političkih, kulturnih i vjersko-moralnih zahvata. Većinom traži prilike, društva i organizacije za izživljavanje temeljnih doživljaja; razgovaranja na svom jeziku, pjevanja, zabavljanja i sjećanja na prošle događaje. I politika mu je stvarno najveći neprijatelj, jer predstavlja uvlačenje čovjeka u *konkretnosti* ideje o cjelini i obveze prema njoj, što je izvan procesa definitivnog iskorjenjivanja emigranata. Političari kojima je više stalo do popularnosti negoli do politike popuštaju, nastojeći se spojiti s doživljajima ovakvog patriotizma.

Politika, koja se svojim energijama podređuje ovim prečesto vanjskofinim prazninama da bi tobože držala duh, uništava svoju svježinu, jer se obmanjuje da uspijeva, dok se stvarno usklađuje s nestajanjem. Patriotizam je zavodljivi oklop s kojim se slabi duboko političko djelovanje, jer se nameće kao diktat koji hoće isključiti politiku, označujući je suvišnim svađanjem, dijeljenjem i kvarenjem jedinstva. Hoće da je on jedina izvan i iznad-stranačka i

jedinstvena politika, izbjegavajući dodire s pravom politikom. Najviši njegov oblik dobiva finiju značajku pri održavanju kakve patriotske mise (na kojoj čak i propovjednik zaboravlja da bi misa uvijek trebala biti vjerski čin) ili prigodom nadobudnih predstava, nakon kojih svi odlaze kući uvjereni da su izvršili svoju patriotsku dužnost. Malene revolucionarne skupine ne znače tobože ništa, dok neko veliko i veselo društvo nešto znači. Revolucionarne skupine nikoga ne privlače i ne osvajaju, dok pijano iskreni i svečano hipokritski patriotizam okupljaju mase – stvarno iskorijenjenih i politički praznih i ispražnjenih osoba. *Udaljivanje od politike traži puteve i oblike koji umiruju savjest i svijest* i koji ublažuju ono što je čovjek htio da se nikada ne dogodi i što je svaki politički emigrant smatrao strašnim, pa čak u neku ruku i izdajom prošlosti, predaka i domovine kao i jednog dijela vlastitog života. Zbog toga patriotsko ljujanje u svečanom ruhu i zabavnom ugođaju predstavlja proces ublaženog napuštanja domovine. Politika koja se tom diktatu podređuje propala je za narodne ciljeve, *jer se upućuje iseljeničkim ciljevima koji u stvari nisu skladni ciljevi s domovinskim ciljevima*. Može se s mnogo umišljenosti dokazati da se izbjeglica povezuje s domovinom po činjenicama socijalno-ekonomske, kulturne i vjersko-moralne varijante. Ali je očevidno i pouzdano samo to da je čvrsto povezan s domovinom samo po čimbenicima političke varijante. Dok ovima pripada, dok ove produbljuje, dotle je sklon i po drugim varijantnim čimbenicima približavati se životu domovine. *Tko pak namjerno i izričito napada, podcjenjuje i isključuje političku varijantu iz izbjegličkog života, uništava najjače čimbenike veze s domovinom i prema domovini*. Takvo se uništavanje ne može sakriti s frazom o patriotizmu. Patriotizam koji ne potvrđuje političku varijantu života, nego je slabi i niječe, maska je i otrov za uništenje jedinstva s domovinom. No u potpunosti nacionalnog života treba shvatiti da se ovaj niti pokriva niti iscrpljuje samo s političkom varijantom. Naprotiv, ta potpunost zahtjeva razvitak svih varijanata, što, naravno, izbjeglištvo ne može ostvariti. Ali treba nastojati težiti potpunosti, jer u tom je smisao osjećanja potrebe domovine. Težnja domovini očituje se u izgradnji i produbljivanju u svim mogućim čimbenicima života, a ne u niveliranju površnosti i praznine pod plaštem patriotizma. Nije ispravno da se bilo koje naše društvo, recimo kulturno, vjersko ili sindikalno, temelji isključivo na nepolitičkim osobama, jer se takva društva samim time poklapaju s uništavajućom strujom. Kao što političko udruživanje i okupljanje ne smije isključiti osobe različitih kulturnih i vjerskih pogleda i društava, tako se ni kulturna i vjerska društva ne smiju ograđivati od osoba iz različitih političkih društava. U tom je upravo smisao slobode da se na području političkih okupljanja nalaze ljudi različitih smještaja na socijalno-ekonomskim, kulturnim i vjerskim čimbenicima; da se u kulturnim društvima nađu ljudi različitih političkih, socijalno-ekonomskih i vjerskih orijentacija i da se u vjerskim društvima nađu ljudi različitih smještaja u političkim, socijalno-ekonomskim i kulturnim čimbenicima. Znak je totalitarističkog shvaćanja, ako isti ljudi moraju biti u jednom (svom) političkom i jednom (svom) pjevačkom ili nogometnom društvu, u jednom (svom) sindikatu, u jednom (svom) vjerskom društvu. Znak je pak apsolutne životne praznine i diktatorske isključivosti, ako se u političkom društvu traži dostatnost koja ne može podnijeti kulturno, socijalno-ekonomsku i vjersku razvijenost; ako se u kulturnom društvu traži dostatnost koja ne podnosi postojanje političkih ili vjerskih aktualizacija ili ako se po vjerskom društvu ne podnosi djelatnost različitih

stranaka itd. Zbog toga su ružne pojave u izbjeglištvu da se i pjevačko društvo ima smatrati organizacijom jedne političke skupine, da se ljudi u vjerskom društvu trebaju smatrati diskretnim i prikrivenim nosiocima demokršćanske stranke, da se sindikalno orijentiranje ima podčiniti jednoj političkoj skupini, da se kulturno društvo želi uskladiti s prazninom plesanja itd.

Posve je pogrešno shvaćanje da se jedinstveno osjećanje među razvijenim ljudima može izražavati i postići u oblicima totalitarizma, diktatura ili praznine.

Treba da se okane svoga posla oni koji bi htjeli imati jednu stranku, jedan sindikat, jedno kulturno društvo i jedno vjersko društvo ili samo nešto od toga uz uništavanje i isključenje drugoga, jer *to nije stvaranje jedinstva nego totalitarizma, jer to nije razvijanje slobode, nego diktature i u svemu tome disciplinirane praznine.*

Nacionalno jedinstvo i duh slobode pokazuju samo i isključivo oni ljudi koji mogu biti u istom kulturnom društvu, makar su u različitim strankama, koji mogu biti u istom vjerskom društvu, makar su u različitim strankama i sindikatima, koji mogu biti u istoj stranci, makar bili različite vjere, sindikata ili kulturnih društava.

Nije to djelatan, stvaran i dubok patriotizam, biti izvan i iznad svega, nego biti u svemu, jer je život domovine, naroda i čovjeka neprestano doživljavanje svih čimbenika života.

* * *

Očevidno je da tko živi u svim varijantama vrlo aktivno ne može biti visoko ni u jednoj. Samo teoretski možemo govoriti da bi jedan čovjek mogao biti veliki politički radnik, veliki general, veliki trgovac ili tvorničar, veliki književnik, znanstvenik ili umjetnik i veliki svetac. Veličina na jednoj skali normalno umanjuje veličinu na drugoj ili na drugim skalama. Sve što je veliko redovno pripada jednoj varijanti. Za postizavanje i izražavanje veličine treba mnogo vremena, pripravljanja i usredotočenosti, pa je nemoguće da jedan čovjek bude jedna apsolutna veličina. Bit je međutim u tome da čovjek – zbog nemogućnosti da bude veličina u svemu i da se zanima u najvećoj mjeri sa svime – ne smatra sve ostalo suvišnim i da prema tome kao veličina ne ruši sve ostalo, *nego da svojom veličinom svemu drugome pomaže.*

To što su emigranti prisiljeni usredotočiti se na socijalno-ekonomske čimbenike života, zbog izvanrednih razloga zbrinjavanja, ne bi bilo strašno, nego je strašno to što se briše sve ostalo kao nevažno, nebitno i suvišno. Usredotočenje na socijalno-ekonomske čimbenike izražava se u početku kao umanjenje zanimanja za druge stvari i konačno kao borba protiv svega što je u početku bilo realno priznavano. Stvara se, dakle, izvrnuto društvo, koje na sve reagira samo po čimbenicima socijalno-ekonomske varijante i u njihovu diktatu.

Zanimljiv je slučaj mnogih političkih emigranata, koji ni ne primjećuju, kako postepeno slijede zakone svake druge emigracije. Za njih je domovina u neku ruku privremeno gurnuta u zapećak, s argumentom da nema politike dok se emigracija ne ojača. Domovina se uokviruje s emigrantima, a narod ima čekati dok se ovi ne obogate. U prihvaćanju diktata socijalno-ekonomske varijante bogaćenje raste, a ideali opadaju i tako argumenat da se treba prvo obogatiti

pa onda baviti politikom, općenito ostane bez primjene. Argument da za politiku treba novaca vrijedi, ali ne stoji činjenica da imućni emigranti daju za politiku, kao što ne vrijedi argument da se prvo treba obogatiti pa onda baviti politikom. Oni koji se obogate, više se politikom općenito ne žele baviti – jer se baviti ne mogu, budući da su političku varijantu svoga naroda u faktorima socijalno-ekonomskog diktata ukinuli. Ako bi se radilo o brojčanom uspoređivanju, više se neimućnih nego imućnih emigranata bavi politikom, više neimućni pridonose negoli imućni. Emigrant, pretjerano reduciran na okvir socijalno-ekonomske varijante, s vrlo labavim vezama s čimbenicima ostalih varijanata svog naroda, ulazi u diktat te varijante, u sve njene zavodljivosti, uspjehe i mjerila i u postepeno samouvjeravanje kako su čimbenici ostalih varijanata u krajnjoj liniji gluposti, smetnje i umišljenosti. Kakav Bog, vjera, crkva – zaostalost; kakva politika, obične svađe, ambicije, ništa ozbiljna i uspješna; kakva kultura, novine, časopisi, tko bi to sve plaćao, treba se zabaviti i razonoditi, itd.

Stvarnim mjerilom vrijednosti postaju elementi socijalno-ekonomske varijante, najviše materijalna dobra. Pritisak tog mjerila toliko je strašan, da mnoge osobe doživljavaju prave napadaje bjesnila, mržnje i zavisti kad primijete da ih je preskočila neka poznata im osoba, koja bi po njihovu računu morala biti iza njih. U takvom se stanju prekidaju prijateljstva, pa čak kuju i štetna ogovaranja i opasne podvale. U vrijednosti novca, tko je bez novca i njegovih oblika, nesposoban je, nespretan i neugledan; tko pak ima novca, prisvaja si kvalifikaciju sposobnosti i ugleda. I drukčije ne može ni biti na području diktata socijalno-ekonomske varijante i njenog životnog odgajanja i pritiskivanja. Kroz zelene naočari sve je zeleno, kroz diktat socijalno-ekonomske varijante vide se samo elementi te varijante.

Uspjeh u diktatima socijalno-ekonomske varijante zamračio je poglede na ostale varijante i stvorio emigrantske nakaze, koje su, međutim, dovoljno inteligentne da znaju čuvati dekor. *Uredna vanjština, patriotski rječnik i izvjesni milodari* predstavljaju ljigavu tugaljivost, predstavljaju *izračunati hipokritski zastor* za čuvanje potpune i podle bestidnosti. (1956. – Republika Hrvatska 23/24:25/30).

5. TOTALITARISTIČKO JEDINSTVO I DEMOKRATSKA SURADNJA

- a) *“Jedinstvo” iznad svega*
- b) *Političko jedinstvo historijski je aktualno*
- c) *Hrvatsko narodno vijeće*

“JEDINSTVO” IZNAD SVEGA

Na svijetu ima mnogo riječi sa sugestivnom moći koje pružaju izvjesnije uspjehe i prednosti onima koji ih znaju vješto upotrebljavati i montirati. U neku ruku izlazi nezgodno naći se makar i

u prividnom sudaru i neskladu s takvim riječima. Osobe koje lako podliježu sugestivnom pritisku, osobe slabe inteligencije, površne i bezbrižne, sigurni su plijen ovakvih riječi s dopadljivim i moralističkim prizvukom.

Tako, na primjer, vješto nametanje riječi mir po komunističkim intelektualcima u cijelom izvankomunističkom svijetu stvara utisak da su za rat svi oni koji se ovom nametanju suprotstavljaju, kritiziraju ga, otkrivaju besmisao, laž i pravu pozadinu njegovu. Sama riječ sugestivno hvata većinsku površnost i komotnost, dok razotkrivanje i tumačenje, kao temeljitiji i intelektualniji poslovi, zahtijevaju ipak neko veće zanimanje. Površna struja će reći: „Ali što gnjavite, jeste li za mir ili niste, što uvijek tražite neka tumačenja i izmišljanja?” Ta neugodna pitanja, koja narušuju upinjanje u shvaćanju pojave, stvarno služe da bi se opravdala i sakrila površnost.

Ovako je otprilike i sa riječi jedinstvo. Jedinstvo iznad svega; moramo biti jedinstveni; nema ništa bez jedinstva; drugi su narodi jedinstveni, samo smo mi nesložni, i zato nam tako ide, itd.; sve moguće montaže i svi moralistički prizvuci oko riječi jedinstvo. Ako nešto pitate, kvarite jedinstvo, ako nešto hoćete, kvarite jedinstvo; ako nešto primijetite, rušite jedinstvo, – jednom riječi, samo pravi pravcati mulac se manifestira dostojnim članom toga i tako isticanog jedinstva, iznad kojega su postavljeni gospodari jedinstva koji bi htjeli imati narod psihološki zatupljen i osposobljen za nesavjesno i neodgovorno vođenje u ostvarenja i događaje koji narod cijelim svojim bićem odbija.

Hrvati treba da isključuju sve oblike stranačko-patrijarhalnog jedinstva i da se upućuju pouzdanijim i odgovornijim oblicima političkog jedinstva.

Političko jedinstvo ne može se postići na silu niti na sam milozvučni udar riječi. Usiljenim isticanjem jedinstva želi se nojevski prikriti činjenica da jedinstva nema, želi se izbjeći i mimoići prave i duboke razloge pomanjkanja jedinstva, želi se osigurati nesmetana politika ovoga ili onoga smjera, koja bi mogla doći u pitanje pred kriterijima odgovornosti, želi se tobože pred neprijateljima i pred stranim svijetom pokazati da smo jedinstveni, jer se nekim čudnim zaključivanjem treba smatrati da svijet kojega mi zanimamo ne bi mogao u čas upoznati vrijednost krivo serviranog jedinstva.

Pa kako je opći razvitak čovječanstva pokazao kako se prave i definiraju politička jedinstva, tu mi uzalud želimo biti izumitelji.

Sigurno je da se hrvatski narod želi vidjeti jedinstveno predstavljen u svojim temeljnim ciljevima, ali da se pri tome ne mora odreći onih ideja, osjećaja, pobuda i pogleda koje smatra da mu jedinstvo ne mora i ne treba dovoditi u pitanje. I to naravno preko političkih organizacija i ljudi, u kojima smatra da su te ideje, osjećaji, pobude i pogledi najbolje i najsigurnije evidentirani. Ovo je put političkog realizma koji, ako ne može dati dogovoreno, ugovoreno, definirano i formulirano djelotvorno jedinstvo, onda je svako drugo jedinstvo prazna slama koju nikakva deklamatorstva, nikakva dobronamjernost, nikakve pobožne želje, ambicije i opsjene ne mogu učiniti ozbiljnim i uspješnim. (1951. – Republika Hrvatska, 1:16/17).

POLITIČKO JEDINSTVO HISTORIJSKI JE AKTUALNO

Zahtjev za jedinstvom je prirodna pojava, koja se izražava u ljudskim zajednicama uvijek kad se nalaze u opasnosti ili blizu opasnosti.

Na primjer, u Engleskoj su za vrijeme rata bile na vlasti i Konzervativna i Laburistička stranka, na osnovu sporazuma postignutoga među njima; danas se stvaraju različiti međunarodni paktovi, kao NATO, koji predstavljaju oblik šireg međunarodnog jedinstva, itd.

Ne treba dokazivati da je i hrvatski narod u latentnoj opasnosti, te da je teza jedinstva historijski aktualna, što znači da je potreba njene realizacije organski živa.

Razumljivo je da opasnost nameće strah i da se jedinstvo u slučaju opasnosti prihvaća od straha, ali – *tu je sad središte pitanja* – da li taj strah pripada kategoriji stada ili kategoriji politički razvijenoga naroda?

Nakon događaja “Banovine” i “Bleiburga” hrvatski strah pred opasnostima ne može pripadati kategoriji stada, jer su to događaji koji bi i najtvrdjoj glavi otvorili oči, govoreći: “Hrvati, budite pametni, vi niste stado, nego ljudi, vi imate mozak da se s njime služite uvijek, a iznad svega i najviše u slučaju opasnosti, pa ako morate izgubiti bitku i poginuti, nemojte to učiniti kao stado”.

Naše, dakle, jedinstvo, pokraj svega prirodnoga straha zbog opasnosti, mora biti izrađeno i izgrađeno razumno, politički, a da bi pak takvo moglo biti nužno je posjedovati instrumente u kojima se politički razum razvija u smislu pogleda i odgovornosti, a to su političke skupine.

To je najdublji preduvjet da u času stvarne potrebe možemo ostvariti političko jedinstvo, dakle najvišu kategoriju jedinstva politički razvijenoga naroda, te da isključimo za svagda mogućnosti “Banovina” i “Bleiburga” u jedinstvu kategorije stada, da isključimo za svagda da se narodna oduševljenja učine izvorom političkih neodgovornosti i narodnih nesreća. (1953. – Republika Hrvatska, 8/9:40/41).

HRVATSKO NARODNO VIJEĆE

Čini se da možemo hrvatskoj državnoj ideji dati pobjedničku značajku na području hrvatske politike. Čak i oni, koji su proti njoj, služe se njome u svom političkom manevriranju, jer osjećaju njen pobjednički pritisak, pa su je morali uključiti u svoje političke špekulacije. Pa i oni, koji su otvoreno za Jugoslaviju, govore o nekoj zajednici između hrvatske i srpske države.

Pobjednički tijek hrvatske državne ideje osjeća se i na području sadašnje Jugoslavije. Centralistički pritisak, koji se zavodi u Jugoslaviji, dolazi i zbog toga što je komunistička federativna Jugoslavija propala kao nešto prirodna i prihvatljiva. Nema drugog izlaza nego ponoviti šestosiječanjsku diktaturu i stvarno priznati da Jugoslavija nije rješenje ni u čemu, ni u nacionalnom ni u ekonomskom ni u vjersko-moralnom pogledu. Ni građanski kralj Aleksandar, ni proleterski predsjednik Broz ne rješavaju ništa. Žive na prosjačkoj milostinji onih koji imaju

novaca. Prije rata na milostinji Engleske i Francuske, a danas Sj. Amerike. I bili su korumpirani tadašnji vodeći krugovi, kao što su to i današnji.

Vidi se da se jugoslavensko stajalište upućuje svojoj doktrinarnoj propasti u svim izdanjima, dok se hrvatsko državno stajalište upućuje svojoj doktrinarnoj pobjedi. Naša je stvar, odnosno stvar je domovine, da u povoljnom času izvedemo pobjedu na čistač, u praktičnom smislu.

Samim time što se status Jugoslavije i jugoslovenstva gubi i izražava u jednom uzalud prikrivenom totalitarizmu i u stvari jednom crvenom fašizmu, i što se Jugoslavija na međunarodnom području kreće kao priznati prosjak da bi mogla postojati; time, dakle, što nema kategoriju stabilne i prirodne države, njena je sudbina već zapisana za one časove kad bude međunarodno pogodno ne voditi računa o onome što postoji bez unutrašnjeg smisla i potrebe te bez međunarodne koristi.

Osim toga, što državotvorna ideja zauzima definitivno pobjedničke razmjere i što se oslobađa tuđinskih shvaćanja o spasonosnim zajednicama, koje bismo uvijek mi trebali braniti, razvija se u slobodnom dijelu hrvatskog naroda, u emigraciji, i proces oslobođenja u pogledu na unutrašnje odnose među Hrvatima.

Hrvatski narod, u kakvim god bio prilikama, stvarno je smatrao da je način njegovog unutrašnjeg doživljavanja, suživljavanja, odnošenja i razgovaranja demokratski, saborski, izborni. Cijeli društveni život stvarno je neprestano raspravljanje, slobodno razgovaranje i biranje. Narod je htio da tako bude u svim njegovim političkim, sindikalnim, gospodarskim, kulturnim i vjerskim društvima.

Beogradska frontalna diktatura nametnula nam je frontalnu nacionalnu poziciju, kriza demokracije u svijetu sklonost prema autoritativnom sustavu i čini se da je izlaz iz ovakvih pozicija morao biti psihološki vrlo spor i težak. Narodu u domovini to nikako nije moguće, a u emigraciji je to bilo teško zbog velike raštrkanosti kao i zbog borbe za život. No kraj svih mnogobrojnih teškoća svake vrste i kraj svih održavanja pozicija, koje su se razvile u našim neprirodnim i nesretnim prilikama, u emigraciji je probio iskonski slobodarski duh hrvatskog naroda tražeći različite puteve za konstruktivno snalaženje u odgovornosti prema narodnoj sudbini.

Osobito je na temelju ideje jedinstva nastala odlučna dilema da li će ova ideja biti definirana u slobodarskom duhu kakav se pokazivao u hrvatskim saborovanjima, ili u autoritativnoj nacionalnoj fronti kako je nametala diktatura onemogućavanjem saborskog i slobodarskog društvenog života.

Zapravo cijeli politički proces iza godine 1945. odvijao se oko toga da li će se hrvatska nacionalna politika razvijati u demokratskom shvaćanju problematike jedinstva ili u patrijarhalnom, konzervativnom i ukočenom gledanju na sva pitanja.

Taj proces još nije završen. No ideja jedinstva kao izraz slobodnog sporazumijevanja, društvene ravnopravnosti i političkog saborovanja dobivala je sve jači zamah. I došla je do rezultata onog

časa kad se u potpunosti definirala kao ideja slobode. Stoga je stvaranje Hrvatskog narodnog vijeća u psihološko-povijesnom smislu posljedica pobjedničkog doživljavanja ideje slobode u hrvatskoj emigraciji kao ideje koja ima vladati unutrašnjo-političkim odnosima u hrvatskom narodu. U stvaranju toga Vijeća stvarno nastavljamo svoju slobodarsku tradiciju, ne dopuštajući neprijatelju da nam diktira sustav života u onom dijelu hrvatskog naroda koji nije u ropstvu.

Stvaranjem ovoga Vijeća hrvatski narod u emigraciji predstavlja se pred narodom u domovini, kao i pred cijelim slobodnim svijetom, kao slobodni izraz težnje za državom i kao realizator slobodnog saborskog političkog i društvenog sustava.

Hrvatsko narodno vijeće jest demokratski instrument u ideji nacionalnog jedinstva.

Hrvatsko narodno vijeće prema tome mora neprestano biti svjesno svojega smisla i postanka.

Ono ne može postati diktatorskim, totalitarističkim i monolitnim pokretom. Ono ne može težiti uništavanju hrvatskih društava i skupina. Ono ne može prisvojiti monopol ideje slobode, nego mora postati najsnažnijim jamstvom i zagovornikom slobode.

Ne može nositi duh isključivosti, nerazgovaranja i neravnopravnosti, jer bi time zanijekalo svoj smisao i svoj postanak.

Njegovo je praktično područje u organiziranju svega što se slobodno hoće i pristaje organizirati i uskladiti u svim svojim moralnim, materijalnim i intelektualnim snagama u borbi za oslobođenje i slobodu Hrvatske.

Nije to ni jednostavno ni lako na tolikim daljinama i usred još drugih razumljivih teškoća i kočnica.

No nacionalno-politička pozicija slobode može računati na stvarni uspjeh, jer predstavlja poziciju naše aktualne duhovne nezavisnosti i naše najbolje povijesne tradicionalnosti.

Pobjednička pozicija hrvatske državne ideje kao ideje slobode među narodima i pobjednička pozicija unutrašnjeg bratstva predstavljaju najljepši sklad s kojim se emigracija može obraćati domovini i tražiti mjesto i priznanje za svoj narod među slobodnim narodima Europe i svijeta. (1962. – Republika Hrvatska, 51:3/8).

Iii. Slobodarska država

1. Potreba slobodarskog uređenja države

2. Republikanska teorija

3. Socijalno-ekonomski sustav

4. Temeljni politički čimbenici

1. POTREBA SLOBODARSKOG UREĐENJA DRŽAVE

- a) *Integralna sloboda*
- b) *Da li država zbog države?*
- c) *Iz tragedije u tragediju*
- d) *Sloboda u našim perspektivama*

INTEGRALNA SLOBODA

Pred svakim se Hrvatom problem postavlja u dva pogleda: oslobodilačkom od Jugoslavije, komunističke ili bilo kakve drugačije i u pogledu slobode u Hrvatskoj, bez komunističke ili bilo kakve drugačije diktature.

Može se problem postaviti i ovako: glavno da je hrvatska država, pa makar bila i s komunističkom diktaturom. Ili ovako: glavno da je hrvatska država, pa makar s kakvom nekomunističkom diktaturom. Ili čak i ovako: makar bila i Jugoslavija, samo nek nije komunistička diktatura.

Može se, dakle, problem postavljati na više načina: u svojoj supstancijalnoj cjelovitosti i superiornosti i u svojoj supstancijalnoj nepotpunosti i primitivnosti.

Mi ga republikanci izražavamo u načelu integralne slobode, tj. u potrebi postojanja hrvatske države i u potrebi postojanja sustava slobode u hrvatskoj državi. Nas apsolutno ništa ne obvezuje što ima ljudi koji se zadovoljavaju doživljavanjem hrvatske problematike u njenoj najnižoj, pa čak i negativnoj sadržajnosti. Unatoč toga i protiv toga računamo na republikanske jezgre slobode u Hrvatskoj, koje u sebi gaje i nose hrvatsku problematiku u njenoj najsnažnijoj potpunosti i koje će u danim časovima učiniti da oslobođenje ne bude niti ikakva nova Jugoslavija niti ikakva hrvatska diktatura.

Nama je posve jasno da se takve jezgre mogu razilaziti s ostalim primitivnim pogledima, kao što se to i mi razilazimo u emigraciji, ali tome nema lijeka. *Narod mora posjedovati sile u kojima se ideje o njemu doživljavaju u doktrinarnoj potpunosti*, jer kad ih ne bi imao, pokazivao bi da praktično nije ni sposoban doživljavati sebe superiorno i težiti potpunosti ideje o sebi i o svojoj sudbini. Kad bi cijeli hrvatski narod (**1.**) i njegovi politički prvaci bili samo na takvom stajalištu, da je glavno hrvatska država, pa makar kakva bila, onda bi to doista bilo jedinstveno, ali i potpuno primitivno stajalište. No, ako na razumnoj i razumljivoj težnji naroda za državom postoje jezgre, makar i s različitim pogledima, koje o toj državi imaju potpuno sređena gledišta i obzirom na unutrašnju i vanjsku politiku, onda je time očevidno pokazano da je narod sposoban oblikovati svoje snage u najjačim formulacijama. I upravo po tome što postoje takve jezgre dokazuje snažnu vitalnost, dokazuje da i u najtežim časovima doživljava svoju sudbinu stvaralački, a ne samo očajnički.

Ako postoje takve jezgre u emigraciji, sasvim je razumljivo da ih mora i treba biti i u domovini.

Posve je krivo smatrati da njihovo postojanje onemogućuje jedinstvo i slogu u narodu. Naprotiv, *njihovo postojanje omogućuje, da se jedinstvo definira i konkretizira s izvjesnim karakterom odgovornosti i jamstva* u narodu nasuprot općeg i niveliranog jedinstva, koje zapravo čeka diktatora i diktaturu u svojem poštenom i iskrenom osjećaju, ali i potpunom neznanju i neokretnosti da bilo čemu dade odgovornu djelatnost. Smatramo da narod treba idejno bogatiti, a ne idejno siromašiti i cementirati ga u tragediji očajavanja. Jer od tragedije očajavanja do stvarne oslobodilačke komotnosti i sklonosti oportunističkomu vrlo je mali razmak.

Svaki idealizam treba biti doktrinarno jasan i organizatorno konkretiziran. Stoga je krivo smatrati da nije uputno stvarati različite revolucionarno-političke skupine i stranke s čvrstim programima i odgovornostima za sadašnja i buduća djelovanja, jednako u domovini kao i u emigraciji. To ne ruši ideju slobode, naroda i države, nego ih obogaćuje, izgrađuje i personificira.

U svim pozicijama života i pojedinac i narod jaki su samo onda, ako odbijaju svoga protivnika i njegov sustav u što snažnijem doživljavanju svojih težnji, ciljeva, ideja i sustava. Stvaralačke

1. Prof. Oršanić ističe da je potrebno ostvariti slobodarsku državu. Time ne tvrdi da neslobodarska Hrvatska ne bi bila bolje rješenje od Jugoslavije. U članku „Da li država zbog države“ piše: „Hrvatskom narodu je država glavno u smislu **neposredne** tehničke ciljnosti“, tj. naš je prvi i neposredni cilj ostvarenje države, no naš **konačni** cilj mora biti ostvarenje slobodarskog sustava u toj državi kao preduvjeta za sreću hrvatskog naroda i hrvatskog čovjeka.

jezgre u jednom narodu ne ruše njegovo jedinstvo, nego mu daju životnu snagu dizanja i pridizanja, svježinu otpora i borbenosti, jer ma kako bile organizacijski malene, zbog izuzetnih prilika, njihova snaga nužno struji cijelim narodom.

Nećemo Jugoslaviju ni komunizam, jer hoćemo slobodu i jer crpimo superiornost hrvatske državnosti i republikanskog sustava u doživljavanju slobodarstva i superiornosti nad svakom Jugoslavijom i svakom diktaturom.

Sudbinska smislenost hrvatske države nasuprot Jugoslaviji i komunizmu samo je u ostvarenju ideje slobode. Prema tome ne može se govoriti da je glavno hrvatska država, a sve drugo da će se već urediti, jer se time ne izražava pravilna spoznaja i pravilna formulacija o našoj borbi, našim osjećajima, našem jedinstvu, našoj slozi, našem odnosu prema neprijateljima, nego je, naprotiv, glavno i sudbinski smisleno, da hrvatska država ostvari, izražava, personificira, doživljava ideju slobode nasuprot jugoslavenskog barbarstva. *Hrvatska država mora ostvariti, nositi, nametati ideju slobode. To je glavno.* To je izvorni stav hrvatske sudbine nasuprot svim pojavama. To mora biti supstanca našeg jedinstva i naše sloge. (1959. – Republika Hrvatska, 33:10/12).

DA LI DRŽAVA ZBOG DRŽAVE?

Zašto hrvatski narod hoće državnu? Ni sad ne živi izvan države i bez države. Očevidno je, dakle, da on ne želi ni državu zbog države, ni Hrvate ministre da budu ministri, ni Hrvate vojnike da budu vojnici, nego on to sve hoće da bude samo njegovo, vjerujući da će onda biti sve zbog njega kao naroda, zbog svih Hrvata koji čine narod, te da će on u takvoj državi biti čovjek, slobodan, ugledan, sa svim pravima i dužnostima. Ne gleda i nije gledao u težnji za državom neku smušenost: glavno da je država, a onda će već vidjeti, nego je glavno država zato da vidimo tu našu slobodu zbog nas i za nas, tu našu vojsku, tu našu kulturu, vjeru, te naše ministre, tu našu ekonomiju, jednom riječi to naše odlučivanje zbog nas i za nas.

Hrvatskom narodu je pojam države sadržajni a ne okvirni pojam, dok bi mu poneki emigranti htjeli nametati samo i isključivo okvirni pojam države, jer da je to tobože glavno. Upravo njegova tako široka borba i za vrijeme prve i druge Jugoslavije, na svim područjima života, stranaka, sindikata, ekonomije, kulture i vjere pokazuje da on borbi za svoju državu daje sadržajnu, punu i potpunu snagu.

Pred hrvatskim narodom mora se nositi sadržajna narav države a ne okvirna, jer ga država kao država uopće ne zanima i nije za njega zapravo ništa. Samo za jednu krojačku, praznu, slamnatu i mrtvu lutku može biti glavno da je na njoj odijelo, oklop, vreća ili tome slično, dok živom i europskom Hrvatu država ima biti izraz, smisao i vrijednost njegove sadržajnosti. Prema tome, kad se hrvatskom narodu izričito ističe da je glavno država, a u tom značenju da se sve druge pojave stalno trebaju potiskivati, kao nešto tobože nebitno, manje važno, nevažno i tome slično, onda je to teško natražnjaštvo za dozrelo shvaćanje naroda, jer je njemu država glavno samo i jedino zbog toga da bi on mogao stvarati, te sigurno i suvereno doživljavati upravo sve to što se tako neoprezno podcjenjuje i potiskuje kao tobože manje važno. *Upravo je u porivima i nabujalosti hrvatske personalnosti snaga za državom sociološki neuništiva i zahtjev za državom apsolutan.*

Hrvatski narod uvijek je pravilno postavljao smisao države u načelu "glavno je država". Budući da se u emigraciji sve više izvrće to njegovo metafizičko shvaćanje, treba naglasiti da se hrvatski narod nikada nije dao prevariti, pa recimo pristati uz nastojanja da se konačno treba baviti samo ekonomskim problemima, a da ne treba takvo bavljenje uvezivati u pojam države, ili da se može smatrati dobrim vjernikom, a ne čak i to uključivati u pojam države. Pokušaji da mu se označi država kao nešto posebno, a njegov cijeli politički, kulturni, ekonomski i vjerski život kao nešto drugo, potpuno su propali i sa strane onih, koji su mu htjeli time reći da je onda i svejedno, koja je i čija je država, pa da može biti i Jugoslavija, kao i sa strane onih, koji bi mu tu državu htjeli nametati kao nešto glavno, što je tobože izvan i iznad svega njegova političkog, socijalnog, kulturnog i vjerskog shvaćanja, to jest njegove totalne personalnosti. Hrvatski narod je očevidno dovoljno zreo, da mu se pod firmom jedinstva ne može podvaliti niti kolonijalno-imperijalističko gledište o državi, a niti fašističko gledište o državi. *Njemu je država glavno u smislu neposredne tehničke ciljnosti, a ne u smislu iznad i izvan svega života (2.). Iznad i izvan svega je on sam, koji*

hoće da je država zato da bi mogao kao zreli i slobodni narod živjeti prema drugima i u sebi, a ne možda zato da bi tuđe diktature i totalitarističke pothvate zamijenio vlastitima.

Komunistička ili fašistička hrvatska država bile bi očividno države, ali ne u interpretacijama hrvatske zrelosti. (1959. – Republika Hrvatska, 37:20/21).

IZ TRAGEDIJE U TRAGEDIJU

Mi smijemo pretpostaviti da će se hrvatski narod osloboditi od komunizma i da će se raspasti Jugoslavija već i zato što se to jednom dogodilo i što to hoće hrvatski narod.

A što onda?

Tko bi mogao dokazati da bi oslobođena Hrvatska postala i slobodna Hrvatska?

2. Oršanić ističe, da je „država glavno u smislu neposredne tehničke ciljnosti“, tj. da prije svega trebamo ostvariti vlastitu suverenu državu, no odbija da bi država bila „iznad i izvan svega života“, tj. da bi bilo svejedno kakva je ta država. „U smislu neposredne tehničke ciljnosti“ moglo bi se dogoditi da hrvatska država ne bude država slobode i socijalne pravde, u kojem bismo slučaju trebali nastaviti borbom za uklanjanje tih nedostataka, dakle, za promjenu državnog sistema, ali ne i za rušenje države kao takve.

Iz činjenice da svi ljudi i svi narodi prirodno teže slobodi, ne slijedi da bi hrvatski narod morao biti slobodan u svojoj državi, kad vidimo da ima dosta naroda koji imaju svoje države, ali ne uživaju slobodu i kad znamo, kako su mnogi narodi prolazili teškim revolucijama nakon postignutih oslobođenja. Težiti slobodi prirodno je, ali biti slobodan i znati živjeti slobodno mora se iskušavati, učiti i odgajati. Mnoga razočaranja, nakon oslobođenja, dolaze otuda, što nitko ne zna, kako se to bude slobodan, i što se to treba zapravo raditi da sloboda predstavlja red i rad, a ne anarhiju i nerad. Dešava se i to da u takvom razočaranju narod počinje žaliti za starim stanjem reda ili da počinje težiti za kakvom bilo čvrstom diktatorskom rukom.

Poslije propasti Austro-Ugarske Poljska prolazi diktaturama, u kojima je poznato ime osloboditelja Pilsudskog, Mađarska prolazi krvavim diktaturama, u kojima je poznato ime Bele Kuna, Češka vrši diktaturu nad Slovačkom pod imenima Masaryka i Beneša, u Austriji je diktatura također, itd.

U narodima, koji imaju stoljetne države, nakon jedne srušene diktature potrebno je mnogo vremena i napora da se uhoda sloboda. U Francuskoj revolucija ruši feudalnu diktaturu da dođe pod nož Marata, Robespierrea i konačno Napoleona. Revolucija u Rusiji ruši careve da dođe pod nož Lenjina i Staljina.

Vrijedi pročitati povijest i utvrditi da sustav slobode ne pada iz oblaka i da se ne ostvaruje činom oslobođenja, bilo od tuđina bilo od vlastitih diktatura.

Nužno je uočiti da su oslobođenje naroda i uvođenje slobode dva procesa koji ne moraju predstavljati nikakvo povezano jedinstvo. Narod se oslobodi diktature tuđina i upadne u vlastitu diktaturu ili se oslobodi jedne diktature, pa upadne u drugu. Zbog toga je vrijedno i potrebno razmotriti uvjete i mogućnosti u kojima će sloboda postati prirodnim saveznikom oslobođenja.

* * *

Ako u oslobođenju sudjeluju samo sile, pogledi, sklonosti i iskustva diktatorskog i totalitarističkog smjera, onda će oslobođenje sigurno donijeti diktaturu i totalitarizam, a ne sustav slobode. Takvim se oslobođenjem ostvaruje država vlastite diktature a ne država vlastite slobode.

Pred ovom pojavom i ovakvom mogućnošću dužan je razmišljati i odlučiti se svaki Hrvat. Nitko neće otvoreno izraziti shvaćanje da bi mu oslobođena domovina trebala biti diktatorski upravljana, ali takvo priznanje nije mnogo važno. *Samo oslobođenje izvršeno u silama, pogledima, sklonostima i iskustvima slobode može narodu osiguravati razvitak i učvršćenje sustava slobode.*

Ali, gdje su nam takve sile?

Sile slobode ne rađaju se iz diktatura i totalitarizama. Iz njih se, naprotiv, rađaju diktatorske i totalitarističke sile. U duši svakog buntovnika zrcali se jedino slika vlasti i vladavine koju nosi i ostvaruje diktatura. Oslobođenje ruši diktaturu, ali slika ostaje i ona oblikuje oslobođenja u novim diktatorskim formama. Ono, što je trebala biti sloboda, sve se više izražava kao nova diktatura, vlastita diktatura.

U oslobodilačkoj slici hrvatskog naroda lebdi vladavina, načini, oblici i formule današnje diktature i nasilja. Diktatori mogu nestati, oslobođenje se može ostvariti, ali što je sa slikama koje stvarno prijete slobodi, a koje ostaju kao jedini izvor za oblikovanje vlasti i odgovornosti, jer nema drugih razvijenih sila, koje bi nametale bolje izvore za oblikovanje sustava slobode.

Zbog tog tragičnog povijesnog stanja moramo izvršiti najveće revolucionarne napore u moralnom, intelektualnom i organizacijskom smislu, da bismo u pothvate oslobođenja unosili slike i vizije o sustavu slobode i onemogućili svaki postojeći oblik diktatorskih i totalitarnih shvaćanja među nama.

Eto, u tom je smisao postojanja Hrvatske republikanske stranke, koja u oslobođenje nosi viziju slobode kao jedinstvenu koncepciju Integralne Slobode hrvatskog naroda.

Vizija slobode i slika slobode, koja bi imala revolucionarnu snagu da izbriše i uništi povijesne i naslijeđene slike, koje su nam namrle diktature i totalitarizmi i koja bi u nama živjela kao naša vlastitost, mora biti jasna, određena i nesumnjiva. I to jasnija i određenija, što je samo vizija koja se ima izvanrednim naporom boriti protiv svih stabiliziranih realnosti.

Vizija slobode koju nosi Hrvatska republikanska stranka revolucionarna je vizija i u apsolutnom sukobu s onom realnosti koju gleda hrvatski narod danas, kao i s onom realnosti što je nose izvjesni nostalglični zaostaci.

Hrvatskoj republikanskoj stranci bitna je stvar dati tu izvanredno jasnu sliku o slobodi, koja se ne može zamagliti ni frazama ni hipokrizijom ni demagogijom ni patriotizmom.

U toj revolucionarnoj viziji svaki se Hrvat u domovini i izvan nje može realno i moćno suprotstaviti izvrnutim diktatorskim i totalitarističkim shvaćanjima i pothvatima, bilo da ih nosi tuđin bilo vlastito oslobođenje.

Nama mora biti cilj da cijeli hrvatski narod, i onaj u zemlji i onaj u izbjeglištvu, živi u idejama slobode, – jer nam je to najveća odgovornost. *Jugoslavija će propasti, to joj je sudbina, ali s propašću Jugoslavije propast će diktature samo ako ih ne bude u nama*, i nastat će sloboda, ako je budemo nosili kao vrlo živu i živahnu viziju i odgovornost.

U svjetlu ove odgovornosti svi oni, koji nose i podupiru doživljavanja i oduševljavanja s idejama i ustanovama diktatura i totalitarizama, djeluju, htjeli to ili ne htjeli, svjesno ili nesvjesno, na liniji naših povijesnih neprijatelja. Svi pak oni, koji nose, podupiru i oduševljavaju se s idejama i ustanovama slobode, rade na liniji povijesnog interesa hrvatskog naroda.

Narod koji se bori za slobodu mora se hraniti idejama slobode. (1957. – Republika Hrvatska, 27/28:2/4).

SLOBODA U NAŠIM PERSPEKTIVAMA

Narodi predstavljaju dinamična stanja koja prirodno i organski nameću onakvu rezultantu vladavine kakva im odgovara. Ne može biti, na primjer, u Abesiniji demokratske vladavine, kad tamo nitko ne zna što je to i kad je nitko nije u stanju organizirati, pa makar koliko se napisalo knjiga u svijetu da bi takav sustav trebao vladati.

Kad bi se tamo zaveo engleski vladavinski sustav, on ne bi predstavljao organizaciju slobode, nego anarhiju, a kad bi se abesinski sustav zaveo u Engleskoj, predstavljao bi organizaciju diktature, a ne slobode.

Vladavina u jednom narodu rezultanta je cjelokupne narodne realnosti, rezultanta je ideja koje taj narod doživljava i koje je sposoban organizacijski izraziti kao žive sile.

U narodima s jednim mentalnim nazivnikom, kakav predstavljaju nerazvijena plemena, prirodno je logičan autoritativno diktatorski vladavinski sustav. U narodima s više mentalnih nazivnika, u kojima je životno stanje diferenciranije, logičan je demokratski oblik vladavine.

Nema mehaničke demokracije, nema mehaničkog vladavinskog sustava, nema mehaničke organizacije slobode jednoga naroda, jer žive sile kao komponente traže, nameću i bore se za vlastito izražavanje, za vlastiti vladavinski sustav.

Posve je razumljivo da ni jedan narod ne može trajno imati istu formulaciju svoje vladavine, jer se razvija. Ovi pak prijelazi iz jedne formulacije u drugu nisu jednostavna stvar, zbog toga što proces razvitka u jednom narodu ne obuhvaća sve ljude jednako, te su jedni da ostane isto, drugi da se mijenja, trećih se ništa ne tiče itd., kako to već biva u životu. Lako je shvatiti da se prijelazi vrše lagodnije u intelektualno življim sredinama, dok u zaostalim sredinama nema prijelaza bez lomova i nasilja.

Na području demokratske zrelosti lakše se uočavaju, izriču i nameću promjene, negoli u autoritativno diktatorskim nerazvijenostima.

Jedan prirodno i logično postojeći autoritativno diktatorski vladavinski sustav bio bi historijski, u funkcionalnom smislu, pošten, kad bi sam sebi podgrizao opstanak, to jest kad bi iskorišćivao i upotrebljavao svoj autoritet da na svim linijama stvara komponente zrelosti, kad bi, dakle, namjerno i pozitivno djelovao u smislu razvijanja slobode. Međutim, većina takvih sustava iskorišćuje i upotrebljava svoj autoritet da na svim linijama uništava komponente razvijenosti, te stoga moraju biti oboreni silom, u povoljnom času. U ovakvim historijski besmislenim, dakle, zločinačkim autoritativno-diktatorskim sustavima, ne može biti široko postavljenih slobodarskih ideja niti široko organiziranih živih sila, da te ideje nose i razvijaju, jer ih sustavi uništavaju. Zbog toga se i dešava redovno da narod koji obori jedan zločinački diktatorski sustav pada u drugi, koji doduše može bolje odgovarati narodu. Ona manjina, naime, koja je nosila i izvjesne impulse slobode i zahvatila vlast preslaba je komponenta da bi se mogla nametnuti kao opća rezultanta, rezultanta vladavinskog sustava slobode. Zbog toga ona nužno nastavlja s autoritativno diktatorskim sustavom, koji može imati prednost pred bivšim sustavom, jer obično unosi u život, barem u početku, impulse slobode na široj narodnoj podlozi i tako izvršava jedan pozitivni korak unaprijed. *Povijest ne pozna periode velikih sloboda iza perioda velikih diktatura*, jer se iz velikih diktatura do velikih sloboda mora ići postepeno, a samo zato što organizacija slobode nije mehanička stvar nego rezultanta živih sila, izraženih i organiziranih u idejama slobode, dakle, upravo onih komponenata koje zločinačke diktature redovno uništavaju ali uništiti ne mogu, jer pripadaju naravi života.

Iza ruske carske diktature dolazi ruska proletrska diktatura. Zamišljati i željeti nakon jednom pada boljševičke diktature više manje demokratski sustav u Rusiji može biti doduše plemenito, ali ne i logično, jer nema živih komponenata za izražavanje i organiziranje demokratskog sustava, unatoč široke želje za oslobođenjem od boljševizma.

Uopće, uvijek je dobro razlikovati želje i ideje od oživotvorenja. Od želje za bogatstvom do biti bogat velika je razlika; od želje za izlječenjem od raka do izliječiti se također je daleko; od želje za slobodom do biti slobodan isto tako.

Svi ljudi i svi narodi žele biti slobodni, ali biti slobodan, ili bolje reći znati biti odgovorno slobodan, to jest biti ono što predstavlja savršenstvo života u svrhotnom smislu, vrlo je daleko od želje za slobodom. Narodi prelaze stogodišnje vremenske epohe od želje za slobodom do ostvarenja slobode, i očividno je nužno ovakve bitne razlike uočavati, a ne vladati se kao da ih nema. I u postignutoj slobodi borba se nastavlja, jer svrhotna orijentacija slobode svaki dan i

svaki čas nameće impulse nezadovoljstva, impulse spoznavanja i sazrijevanja prema nedostiživom savršenstvu.

Ovo isticanje u autoritativno diktatorskim sustavima ne može se doslovno primijeniti na Mussolinijevu i Hitlerovu diktaturu zato što je cilj njihovih diktatura bio u provođenju vojno-političkog nazivnika za cijelu naciju, da bi se mogli ostvariti imperiji putem rata i ukloniti Versailleski ugovor, te što je taj i takav nazivnik bio prihvaćen od velike većine talijanskog i njemačkog naroda. Da su, recimo, Mussolini i Hitler pobijedili, ne bi to značilo pojačanje njihovih diktatorskih položaja, nego bi dolazile do izražaja žive snage razvijenosti, koje bi zahtijevale drugi vladavinski sustav, odgovarajući toj razvijenosti, bezuvjetno realnoj u talijanskom i njemačkom narodu.

* * *

U perspektivi organizacije vlastite države, mi moramo biti na čistu o elementima našega organskog reda, da se ne bismo igrali ni diktatura ni demokracije, ako nam je jedno odnosno drugo prirodno nelogično. Čemu da se pravimo važni s demokracijom, ako nam prirodno odgovara autoritativno diktatorska vladavina; čemu da trpimo diktatorske koncepcije, ako nam prirodno odgovara demokratski sustav? Treba to dobro raspraviti. Trebamo dobro voditi računa o tome, da li smo u cjelini narod zaostao, nerazvijen, od jednog nazivnika, diktatorskog kroja ili smo narod razvijenog, diferenciranog, demokratskog kroja.

Pri tome nam mora biti jasno da narod koji nije zreo za demokratski sustav mora imati diktaturu, dok narod koji posjeduje elemente zrelosti, pa mu se nasadi diktatura, mora biti nesretan i mora se boriti i teško boriti, da svojim prirodnim elementima osigura pravo na slobodni život. I zašto bi bilo potrebno da si hrvatski narod osigurava unutrašnju slobodu krvavim revolucijama, ako bi to mogao postići kao rezultat pameti i zrelosti?

Oni koji zastupaju izvan-iznad stranački politički stav i govore da će to već narod odlučiti i da o tome nema smisla danas raspravljati, u stvari pokazuju da apsolutno ništa ne razumiju o krvavim realnostima narodnog života, te o razvijanju vladavinskih sustava u povijesti naroda. Njima su, čini se, engleske, francuske, austrijske, mađarske, bugarske, srpske, talijanske, grčke itd. unutrašnjo-političke revolucije potpune nepoznanice, i oni u hrvatskim perspektivama ništa od toga ne vide. Konačno, teoretizirati o sudbini vlastitog naroda je vrijednije, negoli o svim nogometnim igračima svijeta, svima trkaćim konjima i sličnim pojavama, u smislu: "Da je on ovako onda bi bilo onako". Čudnovata je stvar, ipak, da za izbjegavanje ozbiljnog razgovaranja o hrvatskim problemima ima stotinu razloga. Hrvatska politika, ekonomija, socijalno uređenje, hrvatske pojave i događaji, o tome najbolje ništa, – no ogovaranja ili analiziranja o svjetskim problemima mogu se podnijeti. U stvari je to znak nedostatka građanske hrabrosti zauzeti određeno stajalište, zastupati ga i snositi za njega odgovornost. Za mijenjati mišljenje o Čang Kaj Šeku nije potrebna nikakva odgovornost, niti postoji opasnost da će se itko sjetiti i reći: "Pa vi ste jučer o njemu drugačije govorili". Usred hrvatskih problema treba imati neku liniju i na njoj djelatnu odgovornost, a za čije babe zdravlje? Sutra se može pokazati linija pogrešnom i djelatnost neuspješna, pa eto nevolje. Najbolje je biti izvan i iznad stranački patriotski čovjek,

uvijek nepogrešiv, izvan svake odgovornosti, sa svima dobar, i za svaki slučaj, a odlučivat će i onako narod, koji mora bezuvjetno priznati patriote koji se ne miješaju u prljavu politiku, nego su izvan i iznad takvih žalosnih stvari.

Ovakvi mnogi i premnogi školovani i neškolorani ljudi, koji sebe brišu kao narod time što se lišavaju najbitnije oznake narodne zrelosti, to jest prava i dužnosti da imaju i izražavaju mišljenje i odlučuju o sudbini svojoj kao naroda, ne mogu ništa drugo učiniti za narod nego samo biti njegovi plaćeni službenici. Ne bi se moglo smatrati uobičajenim da školovani ljudi, na primjer u Engleskoj ili Francuskoj, na pitanje, što o sličnim stvarima misle, odgovaraju da će to već narod odlučivati, pa da oni onda nemaju i ne trebaju ništa misliti i raditi.

To je zaostatak, tragični zaostatak onih ropskih i služinskih vremena, kada je školovani čovjek bio prisiljavan od nasilnih vladavina da bude nula.

Zašto pak mora biti nula školovani hrvatski emigrant?

Samo zato što on to jest, što je još uvijek nastavak tragične prošlosti.

Krivo bi pak bilo misliti da su nule bez utjecaja. Naprotiv, sve školovane i neškolorane nule žele jedinstvo mraka da ih se u njemu ne bi vidjelo, da bi bile jednakopravne sa svima; one ne žele nikakvo diferenciranje, jer kud će one u svojoj beskičmenosti. Njima je sve svađanje. One su za mir kao, recimo nogometne lopte, koje su najljepše u izlogu, a najprljavije na kraju svađanja, na kraju utakmice. Borci gube ili pobjeđuju, ali lopte se zaprljaju kao i nule, jer u igri ili borbi prelaze na sve strane i stoga ne mogu biti narod, niti misliti ili odlučivati o narodu. To doista moraju biti neki drugi. I lopta je izvan-iznad stranačka, kupljena i plaćena, služi da zabija golove svima, pa i onima koji su je platili, kao što nule mogu poslužiti da vlastitom narodu zabijaju noževe u leđa.

Na ovako nesretno odgojenim osobama diktatura se ne samo lagodno vozi, nego i prirodno formira. Slobodu ne nosi onaj koji kaže da će o njoj neki drugi odlučivati; slobodu ne nameće u vlastitom narodu niti proti tuđinu onaj koji se odriče da jest i da bude jedinica odlučivanja u takvom poslu; slobodu ne nose ni oni koji imaju patriotsku, sentimentalnu i deklamatorsku naklonost prema domovini, nego oni koji hoće slobodu određenu, u koju unose sve svoje aktivne sile. Samo razvijene ideje, razvijene političke, socijalne, ekonomske, vjerske, kulturne i ine ustanove i organizacije, koje hoće djelovati u slobodi, mogu nametnuti zemlji vlast, vladavinu, sustav, rezultantu slobode. Sloboda kao sustav rezultanta je određenih pogleda o slobodi, konkretiziranih u programe, nastojanja i organizacije.

Svi oni koji danas načelno i stvarno onemogućuju i izbjegavaju formiranje i formuliranje u prvom redu političkih usvješćivanja i stvaranja čistih komponentnih sila, te svi oni koji nose i zastupaju izvan-iznad stranačku patriotsku prazninu podupiru historijski proces diktatorskih oblika vlasti i vladavine u Hrvatskoj. Svi pak oni, koji načelno i stvarno hoće da se hrvatska nacionalna problematika diferencira u određene ideje i organizirane snage, historijski nose formacije vlasti i vladavine u sustavu slobode.

Oni dobronamjerni i zlonamjerni ignoranti, koji govore: „Prvo država, a onda sve ostalo” (3.) trebaju znati, da po gornjim koncepcijama država mora biti diktatura, i drukčije uopće ne može biti bez organiziranih koncepcija o slobodi.

3. Oršanić ne odbija da je naš prvi i neposredni cilj ostvarenje hrvatske države, tek ističe da to ne sprečava da razmišljamo o uređenju te države i da već danas postavljamo temelje slobodarskog uređenja te države, dakle, da se političko-stranački razvijamo i diferenciramo.

Problematika hrvatske budućnosti vrlo je mutna u perspektivi slobode, jer su političke ideje i političke sile za izgradnju slobode u većini negativne. To što je tako, osim što je posljedica diktatura u kojima su Hrvati živjeli, te pomanjkanja iskustvenog doživljavanja slobode, posljedica je i pomanjkanja građanske hrabrosti u slobodnih hrvatskih intelektualaca u prvom redu, da slobodu emigracije iskoriste za formuliranje i formiranje idejnih i organizacionih snaga s obzirom na hrvatsku problematiku, koje bi jamčile hrvatskom narodu državu slobode, a ne državu diktatura.

Tko bi tvrdio da hrvatski narod predstavlja intelektualno živu sredinu, približavao bi se demagoško-deklamatornom postavljanju problema; tko bi tvrdio da su na hrvatskom terenu vrlo žive i organizacijski razvijene sile demokratskog sustava, tvrdio bi neistinu. Isto bi tako bilo netočno tvrditi da hrvatski narod ne bi imao impulse, evidentirane impulse, i indikacije, *koje historijski obvezuju na oblikovanje demokratskog sustava, makar to bilo u početnim fazama razvitka*, ako već ne u onakvom stupnju, kako u svojoj kući pokazuju recimo Englezi. Organski, dakle, mi smijemo smatrati *da smo na onom stupnju razvitka kada nam demokratski sustav prirodno odgovara i autoritativno diktatorski sustavu bio zločin i besmislenost za hrvatski narod*.

Osobito je, dakle, važno voditi računa o elementima koji imaju karakter organskog nošenja stabilnosti slobode naroda.

Obzirom na posve barbarsko stanje u Hrvatskoj, koje onemogućuje mnoge elemente slobodnog razvitka, mi bismo vani morali s mnogo većom brigom isključivati sve diktatorske koncepcije, formacije i formulacije i gajiti ideje, programe i organizacijske skupine, koji će kad-tad unijeti na željno i žedno hrvatsko tlo razvijanje svih onih elementarnih impulsa po kojima hrvatski narod hoće svoju državu slobode, a ne produžavanje nasilja i zločinačkih diktatura u vlastitom okviru i vlastitoj odgovornosti.

Sloboda je vrlo složena pojava i među onima, koji iskreno, pošteno i savjesno zastupaju ideje i djelatnosti slobode, a kakva tek mora biti među onima, koji ih uopće ne zastupaju?

Hrvatski narod ne predstavlja više jedan pokret u kojem bi se ljudi više manje slobodno osjećali u međusobnom povjerenju da svi teže poštenoj realizaciji cilja. Samo politički naivnjak može misliti da bi se danas, nakon svega što je bilo, Hrvati u emigraciji ili u zemlji mogli svrstati u jedan monolitni pokret, unutar kojeg bi moglo vladati povjerenje da neće biti osobno-političkih,

ideološko-političkih ili međunarodno-političkih zaskakivanja ili izigravanja ili da će iz njega biti formulirana vladavina slobode i odgovornosti. Iskustvo upućuje na realnosti već davno izražene u različitim narodima, to jest na programatsku i organizacijsku određenost, kao i spremnost na borbu koja u takvoj određenosti može biti historijski nužna. Naše prošlo jedinstvo nije bilo smatrano podlogom i izvorom za izgradnju sustava slobode, nego diktatorskih, pa čak i klasnih sustava. Ono je osim toga pružilo mogućnosti za strašne pojave. Jedinstvo iz godine 1935. i 1938. svršava se legitimno u zavjetu kralja Aleksandra: “Čuvajte mi Jugoslaviju” stvaranjem Banovine, koja u smislu zavjeta provodi mobilizaciju i zatvara političke protivnike, nastavlja zavjetnu misao sudjelovanjem u Londonskoj vladi i u zemlji preko Draže Mihajlovića i Parca, te zatim godine 1945. Šubašićevom djelatnosti u Titovoj vladi. Jedinstvo pak iz 1941. godine svršava se u groznim događajima Bleiburga.

Mi smo u politici jednoznačnog jedinstva doživjeli takve udarce, nesreće i takve karikature, da imamo pravo i dužnost smatrati takvu politiku vrlo problematičnom za hrvatski narod. No narod nema mogućnosti izraziti svoju težnju za oslobođenjem na diferencirani način, na takav način, da mu sudbina ne bi bila izručena diktatorskom zahvatu, neodgovornosti, pa čak i političkoj izdaji od strane jedinstvenog vodstva, izdignutog u jedinstvenoj težnji oslobođenja. Za diferencirano definiranje političkog jedinstva potrebni su i diferencirani elementi političkog života, diferencirane organizirane političke snage, to jest političke stranke. No kako se na terenu hrvatskog naroda nisu mogle razviti stranke, što zbog diktatura, što zbog jedinstvene težnje naroda za oslobođenjem, formulirane jednoznačnom političkom formacijom, to mi danas stojimo više nego teško u pogledu formiranja diferenciranih snaga političkog života.

* * *

Neprijatelji hrvatske nacionalne slobode i sve koncepcije protivne hrvatskoj slobodi jesu stranog ali i hrvatskog podrijetla, *dočim nosioci unutrašnje i međunarodne hrvatske slobode moraju biti u prvom redu sami Hrvati u svojim idejama i u svojim djelima*. Da nije bilo svega što je bilo, mogli bismo možda opet zaključiti u plemenitim željama za slobodom, da će sloboda biti naš sustav kad neprijatelj bude ispiren, ali eto upravo je to problematično u najvećem stupnju. Deklamatorstvo ne može biti zastor s kojim bi se mogle sakriti realnosti. Uočavajući, dakle, ovu povijesnu tragičnost, obrađivanje hrvatske nacionalne problematike, te razvijanje ideja, oblika organizacija slobode i odgovornosti predstavljaju u djelatnosti oko hrvatske državne ideje sastavni dio same borbe za hrvatsku državu. Hrvatska državna ideja u svom ostvarenju treba da bude ostvarenje slobode hrvatskog naroda kao cjeline prema drugim narodima i hrvatskog čovjeka u narodnoj zajednici; *treba da bude ostvarenje integralne slobode hrvatskog naroda*. (1954. – Republika Hrvatska, 13:2/9).

2. REPUBLIKANSKA TEORIJA

- a) *Tri zakona unutrašnje slobode*
- b) *Istočna i zapadna civilizacija*
- c) *Dominacije i diktati*
- d) *Međusobno podupiranje varijanata*
- e) *Napredak u epohama*

TRI ZAKONA UNUTRAŠNJE SLOBODE

Osnovna linija načela, osnovna linija našega republikanstva može se izraziti općenito kao *Integralna Sloboda*, što znači kao sloboda čovjeka unutar svoje narodne zajednice i kao sloboda narodne zajednice među drugim narodima. Mogli bismo reći i ovako: Integralna sloboda znači slobodu čovjeka kao čovjeka (individue i osobe) i slobodu čovjeka kao Hrvata (zajednice).

Temeljna, kičmena, strukturalna linija naših načela izgrađena je u problematici integralne slobode. U ovaj čas raspravljat ćemo samo o slobodi unutar narode zajednice.

* * *

Nakon toliko stoljeća života, nakon toliko povijesti, možemo već znati, poznavati i formulirati zakone unutrašnje slobode koji vrijede za sva vremena. Nije uputno praviti se pametnim i izmišljati zakone života, kad su oni dani samim životom. Bolje je vidjeti te zakone i uvažavati ih. Mnoge nesreće u našem životu slijede ne samo zbog našeg primitivnog, dječjeg i prirodnog neznanja, nego i zbog tvrdoglavog nepriznavanja već stečenog znanja. Smatrati, na primjer, da Hrvati ne bi trebali imati svoju državu, ne može spadati u dječje neznanje, nego u tvrdoglavo nepriznavanja onoga znanja koje manifestiraju svaki dan stotine država, milijuni knjiga i stotine milijuna govora.

Kad bi se milijunima školske djece, činovnika i radnika samo jednom u životu protumačilo koje zakone slijedi zdravo oko, rijetko bi tko morao nositi naočale.

Kad bi se svim ljudima od vremena do vremena izložilo, kako disati, kako jesti i što jesti, na svijetu bi bilo mnogo manje bolesti. Postoje, naime, zakoni koje se ne poznaje ili ne uvažava i protiv kojih se živi i zato mora biti previše nesreća. To pak što vrijedi za naš organizam, vrijedi i za socijalne organizme. Treba voditi računa o zakonima ljudskog društva, te na njima izgrađivati zgradu života u svim programima i ostvarenjima.

Zakoni, koje ću navesti, spadaju u ono znanje koje se također na mnogim stranama tvrdoglavo ne priznaje i ne vidi, a kako ih se uništiti ne može, jer su životni zakoni, to se njihovim nepriznavanjem umnožavaju nesreće.

1. Zakon o elementarnim varijantama

Mi možemo obuhvatiti cjelokupno zbivanje unutar jedne narodne zajednice u četiri elementarne životne varijante:

- a) Politička varijanta, koja se razvija u ideji o cjelini;
- b) Socijalno-ekonomska varijanta, koja se razvija u ideji interesa (probitka);
- c) Kulturna varijanta, koja se razvija u ideji interesiranja;
- d) Vjersko-moralna varijanta, koja se razvija u ideji smisla i odgovornosti.

Zakon kaže sljedeće: Što su razvijenije elementarne životne varijante u jednoj zajednici, to je u njoj i sloboda čovjeka razvijenija. Prema tome je jasno da u narodnim zajednicama s nerazvijenim elementarnim varijantama mora postojati diktatura. Ona može biti progresivna, ako svjesno razvija varijante, ili reakcionarna, to jest čisto nasilje, ako zatomi i sprječava prirodni razvitak varijantama. Cijeli svijet se dijeli na svijet nerazvijenih elementarnih varijanata odnosno pritisnutih elementarnih varijanata, to jest na svijet diktatura, i na svijet razvijenih životnih varijanata, svijet slobode.

Nema države s vrlo *nerazvijenim* varijantama u kojoj ne bi postojala diktatura, svejedno kakva, kao što nema države s vrlo razvijenim varijantama u kojoj ne bi bilo slobode, svejedno kakve. Diktatura i nerazvijenost su nerazdruživi pojmovi, kao što su razvijenost i sloboda. Naravno da ima i mnogih prelaznih stanja, od kojih svako može biti predmet posebnog ispitivanja.

Kad se govori, na primjer, o Istoku kao o području diktatura i o Zapadu kao području slobode, onda se govori na takav način kao da bi Istok bio nastanjen ljudima za diktaturu, a Zapad ljudima stvorenim za slobodu. Međutim, istina je samo to da je Istok bez razvijenih varijanata, a Zapad s razvijenim varijantama. I dok Istok ne udovolji ovom zakonu o varijantama, *ne može* imati slobode.

Razvijene političke varijante pokazuju bogatstvo impulsa i pogleda, i upravo na tom bogatstvu temelji se snaga s kojom zajednice onemogućuju pokušaj da se ideja cjeline izruči diktaturi. Ideja cjeline u svom nerazvijenom stanju, kao i u svom monolitnom prosjeku, teži diktatorskom izražavanju na osobito istaknuti način kad je zajednica u opasnosti ili u borbi.

Budući, dakle, da se sloboda jedne narodne zajednice manifestira u bogatstvu elementarnih varijanata, to svaki neprijatelj takve zajednice nužno udara po njima, a prije svega po političkoj varijanti. Zabrana političkih stranaka, simbola, glasila i slično, normalna je pojava; zatvaranje, ubijanje i protjerivanje političkih prvaka; komadanje narodne zajednice, plaćanje i nagrađivanje osoba, pokreta i stranaka, koje služe političkoj varijanti dominatora, kao i podupiranje ideja koje

slabe i ruše samu ideju cjeline, itd. Primijenimo li zakon o razvijenim varijantama na nas, imamo bogato iskustvo na raspolaganju. Ako u ovom svijetlu analiziramo našu političku prošlost, možemo shvatiti koliko je bilo pogrešno što su se hrvatske stranke bile povukle s političke pozornice još prije diktature, te što nisu iskoristavale svaku priliku da se ojačaju, bilo u emigraciji, bilo u samoj zemlji, kad je to i u koliko je bilo moguće. Naprotiv su pristali da se ideja cjeline počne manifestirati u svojoj primitivnoj, totalnoj i totalitarnoj, monolitnoj jednostranačkoj formulaciji.

Tako je stvoreno najstrašnije stanje da je, naime, najveća snaga ideje o cjelini najjače zastupana na njenom primitivnom stupnju, a da politička razvijenost predstavlja slabljenje ideje cjeline; *stvorena je time diktatura i na unutrašnjoj fronti hrvatske narodne zajednice kraj diktature na vanjskoj.*

Zakon pak kaže da nema slobode bez razvijenih političkih varijanata.

Stojeći, dakle, na osnovnoj liniji integralne slobode, mi nužno stojimo na zakonu da snaga ideje o cjelini ne propada i ne slabi s razvijanjem političke varijante, kao i svih drugih varijanata, nego se samo jača.

Deklamatorska, demagoška, patrijarhalna, legalistička i legitimistička obmanjivanja o totalitarističkom jedinstvu, o politici i o našoj borbi protivna su zakonu o razvijenim varijantama, te nas održavaju na najprimitivnijoj ljestvici pogleda o cjelini, na ljestvici reakcionarnih diktatura. Kad budemo postigli državu provalom narodnog otpora i međunarodne dinamike, ova obmanjivanja nužno će pokušati ostvariti diktature, jer im je to struktura.

2. Zakon o autonomiji elementarnih varijanata

Četiri elementarne varijante u jednoj narodnoj zajednici nisu nezavisne varijante, nego su međusobno u funkcionalnoj životnoj zavisnosti, kao što su, na primjer, u neprestanoj funkcionalnoj zavisnosti srce i mozak, elementarni organi ljudskog organizma.

Čovjek je jedinica u kojoj se sve varijante razvijaju i usredotočuju. Jedinstven je samo zato što je jedan, ali ne po tome što bi u njemu sve četiri elementarne varijante bile jedno. Čovjek je svaki čas drugačija kompozicija između ovih varijanata, pa čak i vrlo protuslovna kompozicija, makar je jedan. Kad to tako ne bi bilo, čovjek ne bi bio ni razumno ni slobodno biće, niti bi se razvijao.

Kako svaki čovjek ne može uvijek djelovati i odlučivati sam i pojedinačno unutar narodne zajednice, to se ljudi udružuju u slične razvojne orijentacije.

Razumljivo je da se tijekom života mijenjaju i orijentacije i organizacije. U takvom se djelovanju dešava da, na primjer, četiri pripadnika jedne stranke simpatiziraju sa četiri različita nogometna kluba, te da se jedan bavi književnosti, drugi slikarstvom, treći glazbom a četvrti pecanjem riba, kao što se može dogoditi da su svi u istom nogometnom, pjevačkom, kuglaškom ili nekom drugom društvu, a da su pripadnici četiriju različitih stranaka. Pa kad se isključuju međusobno, pravdajući se zbog klubova, ukopčavaju se kad su zajedno u stranci; ili se pravdaju i zbog

stranaka, ali se uključuju kad su u istom klubu. Isto je tako moguće da jedan dobar vjernik i jedan bezvjernik imaju iste poglede o posjedovanju i raspolaganju s materijalnim dobrima, kao što je moguće da dva vjernika ili dva bezvjerca imaju različite poglede o istim stvarima.

Sve to može biti samo u narodnoj zajednici s razvijenim elementarnim varijantama, kako to uostalom život i pokazuje. Tamo gdje je život nerazvijen to jest mnogo više ujednačen, tamo i odgovara i tamo je moguća totalitaristička kompozicija između elementarnih varijanata, ne samo u doživljavanju pojedinaca, nego posve prirodno i u organizacijama, odnosno u jednoj organizaciji u kojoj se upravlja takvo doživljavanje. Autonomija elementarnih varijanata potreba je razvijenoga života. *Samo razvijeni i razvijajući čovjek u svom doživljajnom raščlanjivanju stvara i zahtijeva autonomiju organizacija kojima pripada.* I manifestiranje takve autonomije nije životno isključivanje ni nijekanje cjeline ili ideje o cjelini, nego je samo isključivanje totalitarističkog definiranja i upravljanja cjelinom. Autonomija elementarnih varijanata ne znači uništavanje narodne zajednice, nego je jamstvo višeg stupnja njene slobode. Prva je, međutim, i temeljna stvar da tko priznaje pravo čovjeka na slobodu i njen razvitak, nužno mora priznati zakon o autonomiji elementarnih varijanata, o autonomiji političkih organizacija, autonomiji socijalno-ekonomskih organizacija, autonomiji kulturnih organizacija i autonomiji vjerskih organizacija. Cezaropapizam, komunizam i slično jesu negacije ovoga zakona o autonomiji te predstavljaju reakcionarne diktature. Danas je već vidljivo da su komunističke diktature najgore apsolutističke i reakcionarne diktature.

Autonomija elementarnih varijanata je zakoniti zahtjev razvijajućeg i napredujućeg društva, kao što je totalitarističko-diktatorska koncepcija prirodni izraz nerazvijenog ili reakcionarnog društva.

U onoj narodnoj zajednici, u kojoj bi neka reducirana (klasna ili staleška) skupina htjela živjeti slobodno u razvijanju elementarnih varijanata, ali ne vodeći računa o razvitku cijele zajednice, nužno bi morala ostvariti diktaturu u narodnoj zajednici, kako su to pokazale sve klasne i staleške diktature. Sve su takve koncepcije danas, bile one feudalne, građanske, radničke ili seljačke, ustvari nehumane, isključive, sebične, totalitarne, nosioci ukočene hijerarhijske strukture, barbarstva i diktature. U ime takvih koncepcija ne nosi se ostvarenje nikakvih viših sustava slobode. Takvo je vrijeme za nas prošlo. Ne može danas, na primjer, francusko građanstvo nositi zastavu slobode protiv feudalizma, niti seljaštvo protiv građanstva. Danas je Francuska jedna razvijena narodna zajednica, slobodna za izgradnju svoga života na autonomiji elementarnih varijanata, koje se tako ukrštavaju i ukopčavaju da se ne može koncipirati ukočenje društva, tj. baza za diktature.

3. Zakon o hijerarhijskoj ravnoteži unutar elementarnih varijanata

Spomenuo sam da je sloboda čovjeka u narodnoj zajednici to veća što su u njoj razvijenije elementarne varijante, te zatim u koliko više svaka varijanta uživa izvjesnu autonomiju.

Ovaj treći zakon o slobodi čovjeka govori o hijerarhijskoj ravnoteži na autonomnom području svake varijante, te kaže da svakoj ideji u njenoj funkciji među ljudima mora biti priznata hijerarhijska ravnotežna struktura, da bi mogla vladati sloboda.

Pretpostavimo li koju god ideju u jednoj narodnoj zajednici, lako ćemo zapaziti:

1. Da ona nema u svakom čovjeku istu vrijednost: ona se ne može utjeloviti monolitno u jednoj zajednici nego hijerarhijski;
2. Da se ideja po svakoj višoj vrijednosti smješta na manji broj ljudi, te ima da tako kažem individualnu tendenciju, dok po svojoj nižoj vrijednosti obuhvaća veći broj ljudi, te se može kazati da ima masovnu tendenciju;
3. Da se ljudi mogu samo približno svrstavati u skupine s jednakom vrijednosti ideje;
4. Da se ljudi unutar jedne te iste skupine, no s visokom idejnom vrijednosti, međusobno više vrednotno razlikuju, nego ljudi unutar skupina s nižom vrijednosti ideje;
5. Da se skupine koje jedna ideja usklađuje ne mogu međusobno zamjenjivati i samovoljno ispremiješati, a da se time ne poremeti funkcionalna ravnoteža. Samo se djelomično mogu zamjenjivati pripadnici iz različitih skupina. Približno se jednostavno mogu miješati samo pripadnici unutar iste skupine, i to lakše što su na nižoj (masovnoj) skupini, a to teže što su u višoj (individualnoj) skupini;
6. Da je prijelaz iz jedne skupine u drugu skupinu u nerazvijenim i ukočenim zajednicama više preodređen (naslijeđe) ili je posljedica brutalne igre ljudskih sposobnosti (pravo jačega i vještijega), dok je u razvijenim zajednicama više temeljen na zadovoljavanju zahtjeva koje ideja traži u svakoj skupini (treba nešto znati);
7. Da jedna narodna zajednica ne bi mogla postojati kad bi svi njeni pripadnici bili obuhvaćeni jednom jedinom idejom i jednakom vrijednosti ideje u svima njima;
8. Da se u jednoj funkcionalnoj zajednici redovna, ravnotežna i evoluciona trvenja događaju između susjednih skupina, a revolucionarni lomovi između ekstremnih skupina;
9. Da vodstvo ideja pripada skupinama s višom vrijednosti, a ne skupinama s nižom vrijednosti ideje;
10. Da skupine s višom vrijednosti ideje (hijerarhijski superiorne skupine) nastoje održavati svoje pozicije (konzervirati ih), dok ostale skupine (hijerarhijski inferiornije) nastoje podići se i razviti (evolucionirati i revolucionirati);
11. Jedna funkcionalna zajednica pokazuje to višu idejnu razvijenost što je među različitim funkcionalnim skupinama manja vrednotna, pa prema tome i brojna razlika.

Lakše ćemo to shvatiti na svakidašnjim primjerima.

Uzmimo jednostavni primjer koji potvrđuje, kao uostalom i cijeli život, hijerarhijsku strukturu u raspoređivanju vrijednosti ideje u zajednici obuhvaćenoj idejom: vojska. Ne bi se moglo po

abecedi postavljati generale, niti bi moglo biti toliko generala koliko kaplara ili običnih vojnika. Znanje, iskustvo i dužnosti očevidno su raspoređeni tako da se viša ljestvica vrijednosti usredotočuje na manji broj ljudi. U funkcionalnom smislu, ne može se vršiti izmjenjivanje i uspoređivanje na matematskoj osnovi, dva jednako dva, tri jednako tri, jer dva generala-vojnika nije jednako dva kaplara-vojnika. U funkcionalnom smislu mogu se uspoređivati samo skupine. Kad bismo, recimo, cijelu vojsku podijelili na skupine, onda su one u funkcionalnom smislu jednake, bez ma koje od njih nema vojske. Niti ima vojske bez generala niti bez vojnika. Prema tome, u smislu uspoređivanja, vodstvo vojske, bez obzira na njihov mali broj, pripada generalima, a ne svim vojnicima, bez obzira na njihov veliki broj. Očevidno je da akumulirano znanje, pamet i sposobnosti reduciraju broj, a maleno znanje, pamet i sposobnosti proširuju broj. Život približno priznaje matematsku jednakost među ljudima samo ako se kreću u istoj skupini, kao, na primjer, svi obični vojnici u jednoj jedinici. No u tom je pogledu veća identičnost u hijerarhijski nižoj skupini, negoli u višoj skupini. Među nekoliko generala veća je individualna vrednotna vojnička razlika, negoli među nekoliko tisuća vojnika, a to zato što se tih nekoliko generala kreću u veoma širokim granicama znanja, iskustva i odgovornosti, dok se obični vojnici kreću u vrlo uskim granicama.

Na području jedne funkcije, na primjer vojske, ispravno je priznati vojničku superiornost generalu pred kaplarom, makar general pripada skupini s manjim brojem osoba prema većoj skupini kaplara. Isto u jednom poduzeću, inženjeru pripada superiornost pred običnim radnikom, makar pripada skupini manjeg brojnog sastava. Ovaj i tisuće sličnih primjera pokazuju da u ljudskom društvu ne samo da svi ljudi nisu veliki državnici, veliki bogataši, veliki umjetnici i učenjaci, veliki sveci, nego da ljudsko društvo ne bi moglo ni postojati kad bi svi ljudi sve to bili. Koliko god mi ljudsko društvo isprijecali, uvijek će biti ljudi koji čak u svim varijantama predstavljaju najnižu ljestvicu zadnjih skupina, tj. koji niti imaju razvijen politički osjećaj i znanje, niti neke socijalno-ekonomske interese, niti kulturno interesiranje, niti vjersko-moralno doživljavanje. Uzalud bismo pomišljali, kad govorimo o visoko razvijenom društvu, da bi svi ljudi trebali imati naobrazbu sveučilišnih profesora, kad to jednostavno nije moguće. Ljudska priroda favorizira i podupire hijerarhijsku strukturu ideja u ljudskom društvu.

No odnosi manifestirani na jednom funkcionalnom području ne mogu imati značenje apsolutnosti za cijelu jednu varijantu ili jednu narodnu zajednicu. Ni po čemu nije jasno, da knjigovođa jednog poduzeća ima veću političku razvijenost od jednog inženjera ili da bolje pjeva ili se razumije u glazbu od jednog radnika ili da je slabiji vjernik od šefa poduzeća. Jedan izvrsni umjetnik, na primjer, pripada individualnoj tendenciji na kulturnoj varijanti, ali može pripadati masovnoj tendenciji na političkoj varijanti. U razvijenom društvu mogu dvije osobe na terenu jedne funkcije ili jedne varijante biti u jednom odnosu, dok na terenu druge varijante mogu biti u istoj skupini ili u različitim skupinama ili u sasvim obrnutom hijerarhijskom odnosu. Samo u nerazvijenom društvu hijerarhijski odnos ima apsolutno ukočeno i monolitno ravnotežno značenje, i tako mora biti, jer po čemu bi bilo drugačije, ako nema impulsa i realnih osnova. Međutim, životna je vlastitost jedne narodne zajednice, po tome što je organska zajednica i po tome što ima ostvariti impulse slobode, da ne može trajno podnositi stanje u kojem bi sve

varijante po svojim nekim skupinama bile vezane neprestano na iste ljude. Na primjer, protivno je organičnosti narodne zajednice i duha slobode, da jedna te ista skupina ljudi bude i na čelu politike i na vrhu socijalno-ekonomskog interesa i da ona jedina uživa kulturna dobra, kao što je to bilo, recimo u doba aristokracije. Održavati takvo stanje može samo diktatura. Isto je tako protivno egzistencijalnosti narodne zajednice takvo stanje u kojem bi jednoj skupini (kasti, klasi) pripadala politička, drugoj vojnička, a trećoj radna funkcija. Nemoguće je mehanički definirati autonomije između varijanata na bazi slobode i organičnosti ljudskog društva, nego samo na diktaturi. U velikom razvitku ljudskog društva, na području svih elementarnih varijanata, svi bi ljudi mogli dolaziti do mogućnosti, da po svojim pravim naklonostima ulaze u odgovarajuće skupine. Po jednoj sklonosti, potrebi i djelatnosti jedni bi se smjestili u jednoj varijanti i skupini, a drugi u nekoj drugoj, osjećajući prirodno zadovoljstvo u svom razvijanju i u svojoj poziciji. I, upravo time što se priznaje autonomija elementarnih varijanata, pruža se mogućnost da svi ljudi ne budu pritiješnjeni samo i isključivo s jednom varijantom. Na primjer, socijalno-ekonomskom. U zemljama jednostrano razvijene i naglašene socijalno-ekonomske varijante tko ima više novaca ima apsolutnu hijerarhijsku prednost i superiornost. U zemljama sa svim razvijenim varijantama u superiorne hijerarhijske skupine može spadati i jedan umjetnik bez čekovne knjižice ili jedan sindikalni organizator, jedan odgojitelj ili jedan pošten čovjek. U društvu pak s ukočenim odnosima usredotočuje se postepeno na jednoj strani degenerativno konzerviranje, napuhanost, osjećanje superiorne isključivosti, klasne odijeljenosti, prezira, nadmoći i diktature, a na drugoj strani osjećanje inferiornosti, klasne mržnje i impulzivne zavisti, koja se upravlja osveti i revolucijama.

Razumljivo je da ovakva društvena apsolutnost upotrebljava diktaturu za svoje neprirodno održavanje, kao što je razumljivo da nakon revolucija dolaze neredi, poremećaji među skupinama, te slomovi hijerarhijskih struktura, pa opet prečesto diktature. Tragedija je revolucija u tome što u nepoznavanju ovih zakona smatraju da se uspjeh revolucije manifestira upravo u daljem održavanju ukočenog hijerarhijskog odnosa, samo s tom razlikom da se skupine nižega reda smjeste na pozicije višeg reda i time nameću sirovo i surovo barbarstvo na mjesto profinjene i formalizirane degeneriranosti. Revolucije započinju sa svojim prirodnim padom kad stvore koncepciju da se sve životne varijante imaju silom i totalitarno podrediti pobjedničkoj varijanti. Dok one slijede impuls svoje prirodne i izvorne revolucionarne varijante ka uspjehu, dotle su u napretku, jer slijede zakon. Kad na bazi toga napretka totaliziraju život, te time nametnu i izazovu revolucionarne impulse u drugim varijantama ili skupinama koje moraju slijediti zakone života, jer hoće slobodu, onda je prethodna revolucija završila sa svojom misijom i postaje reakcionarnom diktatorskom silom. Tako bi, recimo, Ustaški pokret završio bio svoju reakcionarnu misiju stvaranjem i osiguravanjem države. Kao što je Hrvatska seljačka stranka bila završila svoju povijesnu funkciju razvivši hrvatskog seljaka u svjesnog čimbenika u ideji cjeline.

U sredinama i epohama u kojima su ovi zakoni slabo bili zahvaćeni svaki je razvitak bio smatran kao rušenje postojećeg reda, sve su varijante bile utotalizirane i hijerarhijska je struktura bila ukočena.

U zaostalom je selu poprijeko gledan seljak, koji bi započeo na neki drugačiji način raditi (“kako je moj otac radio, tako i ja radim”). U učmaloj književnoj sredini, teško onome tko ne slijedi “kako mora biti”; u ograničenoj sredini najbogatiji je čovjek i šef zadruge i pjevačkog društva i predsjednik općine i crkvenog odbora. Kad je Bell izumio telefon, petrogradska je Akademija izjavila da to ne može biti.

Moglo bi se primijetiti da tako kako je i odgovara svima ili barem većini, te da prema tome nema osjećaja diktature. U zaostaloj sredini diktatura ne mora postojati kao dekretirana, diktirana i deklarirana ustanova, nego kao osjećanje i gledanje, mrmljanje i ogovaranje, društveno, ekonomsko, moralno, intelektualno uništavanje, rušenje i onemogućavanje svih impulsa razvijenosti, koji su u početku uvijek malobrojni, jer pripadaju individualnoj hijerarhijskoj tendenciji. Ova diktatura postoji kao stanje koje se manifestira čim se netko “nezgodno” makne. Ako pak ovakvo stanje ima i svoju dekretiranu diktaturu do koje često dolazi, kad impulsi postanu opasni ukočenim varijantama, onda onaj tko se makne može doći i u zatvor. Tako je, na primjer, u hrvatskoj političkoj sredini bilo moguće da budu zatvarani kao ekstremisti oni koji su prije godine 1941. zastupali za svoj narod ideju države, nakon što države postoje toliko tisuća godina.

Svaka je zajednica konzervativna, jer u biti počiva na prirodnim zakonima i na tradiciji koja se razvila u smislu tih zakona ili proti njima. Nove pak spoznaje i novi impulsi ili donose savršenije razumijevanje ovih zakona, pa prema tome ruše i uklanjaju samo jedan dio nevaljale tradicije i premašene konzervativnosti ili donose naopako razumijevanje prirodnih zakona, pa uklanjaju ne samo ono što je preživjelo, nego udaraju i po samim zakonima života, naravno diktatorski, jer drugačije nije moguće. Prema tome velika je razlika između dvije konzervativne težnje, od kojih jedna održava moralnu, mentalnu i socijalno-ekonomsku tupost i komotnost i koja priječi impulse razvitka, dok druga čuva prirodne zakone. Jedna je težnja bila izražena kad je petrogradska Akademija odbila Bellov telefon, već načinjen, i kad su hrvatski “ekstremisti” bili zatvarani, a druga je bila kad je hrvatski narod odbijao rušenje obitelji, svoga imetka i svoje vjere, kad je konzervirao prirodne zakone. (1955. – Republika Hrvatska, 17/18:2/10).

ISTOČNA I ZAPADNA CIVILIZACIJA

Rekosmo, da postoje tri zakona slobode. Prvi *zakon o razvijenim varijantama* kaže da sve četiri elementarne životne varijante moraju biti razvijene da bi u jednom narodu mogla vladati sloboda. Drugi *zakon o autonomiji varijanata* kaže da svaka razvijena varijanta mora uživati autonomiju. Treći *zakon o hijerarhijskoj uravnoteženosti u varijantama* kaže da u razvijenoj i autonomnoj varijanti svaka ideja mora biti hijerarhijski uravnotežena.

Pri tome se život može i mora gledati u četiri elementarne životne varijante.

Politička varijanta, gledana u svojim temeljnim faktorima: predsjedniku države, vladi, državnoj upravi, saborima, vojsci, sudstvu i političkim strankama, razvija se u *ideji o cjelini*.

Socijalno-ekonomska varijanta, gledana u svojim faktorima: sindikatima, ekonomskim formacijama, zdravstvenim i inim ustanovama osiguranja, te posebničkom vlasništvu, razvija se u *ideji interesa čovjeka*.

Kulturna varijanta, gledana u svojim faktorima: filozofiji, umjetnosti, znanosti, sportu, zabavi i svim kulturnim ustanovama, razvija se u *ideji interesiranja*.

Vjersko-moralna varijanta, gledana u svim religijama te vjerskim i moralnim društvima i ustanovama, razvija se u *ideji smisla i odgovornosti*.

U svakom čovjeku i u svakoj narodnoj zajednici u kojima kompozicija između ove četiri varijante zadovoljava tri navedena zakona vlada kompozicija *životnog sklada*. Obratno, u svakom čovjeku i u svakoj narodnoj zajednici u kojima ove varijante ne zadovoljavaju zakone vlada kompozicija *životnog nesklada*.

Može biti shvatljivo da se između ove četiri varijante mogu oblikovati milijuni kompozicija, kazat ćemo milijuni osobnosti i da pri tom sve budu neprestano u ravnotežnim granicama sklada. Isto je tako jasno da može biti mnoštvo kompozicija u kojima se na različite načine potiskuju bilo politička, bilo kulturna ili ostale varijante, i da sve sačinjavaju područje životnog nesklada.

No kraj svih različnosti sklada ili nesklada moguće je zamijeniti njihove kompozicije vrlo općenitog značaja, unutar kojih se razvija život čitavih područja, naroda i pojedinaca, svaki sa svojom kompozicijom sklada i nesklada. Mi ćemo se dogovoriti da ovakve kompozicije *najopćenitijeg ravnotežnog smisla* između četiri životne elementarne varijante zovemo *civilizacijama*. Kad se pak radi o teritorijalno posve određenim zajednicama, koje zatvaraju jednu kompoziciju, govorit ćemo o *narodima*. Najmanje pak društvo je obitelj, koje oblikuje jednu kompoziciju. Konačno svaki pojedinac oblikuje u sebi kompoziciju sklada ili nesklada između ove četiri varijante, koje predstavljaju supstanciju čovjekova bića, te prema tome i svega zbivanja u svijetu.

Iz ovoga smijemo zaključiti da je smisao života izražen u stvaranju sklada, te da je istina života sadržana u njegovu skladu. Prema tome ne možemo pretpostaviti da bi išta na svijetu moglo postojati što bi supstancijalno i u svome smislu negiralo sklad. Tako, na primjer, svi naši instrumentalni faktori (svi organi za gledanje, slušanje, mišljenje, pamćenje, htijenje, itd.), slijedeći svaki svoje zakone i vršeći jednu instrumentalnu funkciju za razvijanje osobnosti naše supstancije i njeno manifestiranje, služe u cijelosti i potpunoma za oblikovanje sklada. Na primjer, ako zakonima slušanja ne smeta čuti da su dva i dva pet, smeta to zakonima mišljenja; ako zakonima mišljenja ne smeta da na bubnjić udari ma kakav prasak, smeta to zakonima slušanja. U odjelima za nepušače stoji jasno upozorenje, koje i pogled i misao prenose, ali ako je ideja čovjekova interesiranja slabo osvjetljena po drugim varijantama, ona upravlja volju pušača da zapali cigaretu, upućujući oko neka vidi, gdje se nalazi službujući činovnik: kompozicija se nesklada očevidno ne obazire na upozorenje i naređuje svima svojim instrumentalnim organima da manifestiraju nesklad.

Razlike među ljudima, narodima i civilizacijama razlike su među ovim kompozicijama. Svaki čovjek i svaki narod ostvaruje jednu životnu logiku, određenu ovim kompozicijama, te je prema tome život velebna struktura bezbrojnih individualnih i nacionalnih osobnosti.

Ne ulazeći u povijesna razglabanja, činjenica je da se svijet danas dijeli u najširem smislu u dvije civilizacije: zapadnu i istočnu. Zapadna civilizacija predstavlja kompoziciju od sve četiri varijante u manifestacijama triju zakona slobode. Istočna civilizacija očevidno ne manifestira zakone slobode. Zapadna civilizacija istaknuto teži skladu, istočna ostvaruje još veliki nesklad. U životnoj logici zapadne civilizacije izražava se očevidna težnja razvijanja političke varijante, pa socijalno-ekonomske, kulturne i vjersko-moralne, zapažaju se obrisi autonomnog priznanja životnih varijanata, kao i realno hijerarhijsko uravnoteživanje ideja u njihovoj životnoj funkciji, što sve skupa dopušta vjerovati u smisao slobode i u ostvarenja sklada u životu. Na Istoku smo tek u najprimitivnijim doživljavanjima zakona slobode i na vrlo ograničenim područjima. Ako na Zapadu sklad nije općenito ostvaren, što nikad među ljudima ne može biti, na njemu se točno znaju elementi sklada i nesklada, zna se kad smo u istini i laži, zna se što je sloboda, a što nije. Sve se to zna i na Istoku. U tom je bitna razlika između opće životne logike zapadne civilizacije, što se u njoj ostvaruje kompozicija sklada u silnom povijesnom razvitku, dok u istočnoj vlada kompozicija nesklada.

Strašni neredi i borbe na Zapadu predstavljaju dinamiku životne analize u svim idejama, u svim varijantama, u svim kompozicijama. Indijski, kineski i japanski negdašnji mir Istoka predstavljali su mrak nesklada, a ne mir u skladu. Istok nije analizirao niti ideju cjeline, niti ideju interesa, niti ideju inteligencije, niti ideju smisla i odgovornosti. Mrak, monolitnost, izuzetna superiornost kasta, diktat, diktatura i disciplina.

Na području iste civilizacije mogu postojati mnogobrojne kompozicije, koje nazivamo narodima. Svaki je narod na svoj način formulirao svoju nacionalnu kompoziciju, te pripadnik jednog naroda, kad dođe u drugi narod, makar pripadao istoj civilizaciji, osjeća da je u tuđini. Ne samo zbog jezika, nego jednostavno zbog toga što je sve nekako drugačije. Francuz, Englez, Nijemac, Talijan, Španjolac, itd. – ista civilizacija, ali opet različite kompozicije u zakonima slobode i u svim varijantama. (1955. – Republika Hrvatska, 19:3/5).

DOMINACIJE I DIKTATI

Tko malo analizira i slijedi povijesna događanja, kao i svoj vlastiti život, mora ustvrditi, da kompozicija među varijantama ima vrlo čudne odnose. Razlikovat ćemo dvije vrste temeljnih odnosa: dominaciju i diktat. Kad je u jednoj kompoziciji između sve četiri varijante jedna varijanta osobito razvijena, govorimo o *dominaciji* te varijante u suradnji, prožimanju, kofunkcionalnosti sa svim drugim varijantama. To je normalna pojava u svim kompozicijama. U jednom je čovjeku više razvijena politička, u drugom kulturna, u trećem socijalno-ekonomska, u četvrtom religiozna varijanta, ali uvijek u realnom kompozicionom priznavanju svih ostalih varijanata. Ako su pri tom zadovoljeni svi zakoni slobode, ovakve kompozicije ostvaruju sklad.

Kad pak jedna varijanta hoće diktirati drugim varijantama, s ciljem njihova uništenja, govorit ćemo o *diktatu* među varijantama, što predstavlja kompoziciju životnog nesklada.

U praktičnom je životu razlika između dominacije i diktata vrlo uočljiva.

Čovjek, u kome dominira, na primjer, politička varijanta koja se, kako smo rekli razvija u ideji cjeline, želi na socijalno-ekonomskom terenu da bude zadovoljen interes svih ljudi, a ne samo nekih. Na kulturnom terenu želi da svi mogu ići u školu i uživati kulturna dobra, a ne samo neki; na vjersko-moralnom terenu želi također da svi ljudi budu vjerski odgojeni. Time što u njemu dominira ideja cjeline, u kompoziciji s ostalim varijantama, u bezuvjetnom priznavanju svih ostalih varijanata, on stvarno hoće dati ideju cjeline svim varijantama više i bolje od svih drugih. On to hoće u svim faktorima koji spadaju u djelokrug političke varijante, jer on te faktore bolje razumije, poznaje i doživljava. Prema tome, ako bi netko sa socijalno-ekonomske, kulturne i vjersko-moralne varijante htio znati kako će se najbolje razvijati njegova stvar u ideji cjeline, morao bi slijediti onoga i one koji u toj ideji dominiraju, koji su na tom poslu savršeni, mora priznati djelovanje političke varijante i u njoj sudjelovati.

Čovjek, u kome dominira kulturna varijanta, ali ne izolirano od drugih varijanata, nego u realnom prožimanju s njima, mora željeti od političke varijante, od ideje cjeline, da bude prosvjetljena filozofijom, znanosti, tehnikom, da bude uljuđena, a ne tupa i barbarska. Mora željeti od religiozno-moralne varijante da bude na filozofskoj i znanstvenoj visini.

Čovjek u kome dominira socijalno-ekonomska varijanta, ali koja ne isključuje druge varijante, hoće od političke varijante da vodi računa o interesima pojedinca, da ih razvija, štiti i osigurava. Hoće od kulturne varijante da se interesira za razvitak interesa pojedinaca u filozofskim, znanstvenim, umjetničkim i tehničkim nastojanjima. Hoće od religiozno-moralne varijante da oplemeni i upravi smislu i odgovornosti interese pojedinca.

Čovjek u kome dominira religiozno-moralna varijanta i koja priznaje ostale varijante unosi u političku varijantu osjećaj odgovornosti, poštenja i pravde; unosi u socijalno-ekonomsku varijantu osjećaj razumijevanja i ljubavi prema bližnjemu; unosi u kulturnu varijantu osjećaj skromnosti, vjere u istinu i u smisao života. U vezi s ovom varijantom zanimljivo je istaknuti da su svi sveci pokazali odnosno da pokazuju vrlo praktično zanimanje za socijalno-ekonomska "pitanja". Oni pokazuju najviši stupanj dominacije religiozno-moralne varijante, uz apsolutno reduciranje socijalno-ekonomskih faktora za sebe, ali priznaju općenito i socijalno-ekonomsku varijantu bitnom za normalnu kompoziciju sklada. Zato oni, više od svakoga drugoga, u osjećanju odgovornosti i smisla, traže one koji nemaju ništa, koji su goli, bos, bolesni i nezaštićeni, da im pruže najnužnije u ideji interesa, da bi mogli s drugim varijantama sastaviti kompoziciju sklada. Ne kažu oni tim siromasima da će im samo propovijedati, a za kruh neka idu kud znaju, nego se brinu za kruh onima koje su svi napustili.

Ovim je vidljivo pokazano da dominantna varijanta upravo po svojoj superiornosti osjeća da ne može živjeti u supstancijalnom skladu, ako ostale varijante nisu zadovoljene barem u najmanjem stupnju. Dubina jedne varijante traži prisutnost svih ostalih varijanata da bi mogla rasti i

djelovati u kompoziciji. No očividno je, da samo sublimne dominacije, stvarajući u svojim varijantama najveće moguće analize, mogu svojim djelovanjem priznati sve varijante za sve ljude, a sami se odricati. Samo sveci na religioznoj varijanti postižu visine, odričući se svega. Samo izuzetni kulturni radnici žrtvuju sve, u otkrivanju opasnih puteva znanosti za dobro svima. To su velike tragedije, koje svijetle na vrhovima varijanata, ne uništavajući ih nego stvarajući im najbolju hranu za kompozicioni sklad.

Tko, dakle, hoće hodati po kulturnoj varijanti, ne može konzultirati neznalice; tko se hoće prožimati religiozno-moralnom varijantom, neka ne čeprka po životu loših svećenika; tko se hoće podučavati na političkoj varijanti, neka se ne napaja špekulantima; tko hoće slijediti socijalno-ekonomsku varijantu, neka se ne oduševljava ni znanim ni neznanim lopovima.

U dominacijama varijanata susrećemo sve veličine, sve vodilje, sve analize, sve velike tragedije koje su razvijale život sklada.

Međutim život nam pruža i obilje primjera životnog nesklada, koji slijedi iz toga što faktori pojedinih varijanata žele diktirati život, potiskivanjem ili uništavanjem drugih varijanata, razaranjem supstancije čovjeka.

Diktat sa političke varijante izvršava se kao diktatura, koja pretvara prije svega samu varijantu u disciplinirano nasilje odnosno u nasilnu disciplinu. Povijest je prepuna ekscesa i ispada političke varijante u imenima mnogih kraljeva, despota, uzurpatora, diktatora i nasilnika, sve od reda cesara, koji su htjeli diktirati život i smrt, imovinu, misao i vjeru, stvarno uništavajući time elementarnu autonomiju i egzistencijalnost svih varijanata. Prirodna je i logična stvar svih diktata uništenje predstavničkih vrhova u svim varijantama, jer u njima varijante vrednotno dominiraju, svijetle, prosvjetljuju, utječu i drže. Svi su diktati političke varijante nastojali služnički podčiniti ovakve vrhove ili ih likvidirati, ako se nisu podčinili: predstavnike znanosti, umjetnosti, filozofije, crkava, sindikata i razumije se predstavnike u samoj političkoj varijanti. U diktatu političke varijante nema nacionalne vojske, nego diktirane (kraljeve, despotove) vojske, nema slobodnih sabora, nego diktiranih sabora, nema slobodnog sudstva, nego diktiranog sudstva. Nema slobodne filozofije, pa čak ni znanosti, umjetnosti, zabave i športa. Nema slobodne religije, nego diktirane, cezaropapističke, a sve u smislu njihova supstancijalnog uništenja.

U diktatu socijalno-ekonomske varijante interes pojedinaca pokazuje također svoje ekscese. Život nam je suviše blizu, a da ne bismo poznavali načelo prava jačega u individualnoj tendenciji varijante i načelo diktature proletarijata u masovnoj tendenciji varijante. Diktat te varijante u prvom redu provodi diktaturu na vlastitom terenu time što individualistička tendencija, oblikovana kao kapitalistička klasa, onemogućuje masovnu tendenciju, oblikovanu kao proleterska klasa, a masovna individualističku oštrom klasnom borbom. Izvan svoje varijante, individualistička tendencija, predstavljena u nosiocima velikog pokretnog i nepokretnog kapitala, jednostavno kupuje, plaća i korumpira političku varijantu, tj. političke stranke, vojsku, administraciju i sudstvo. Masovna pak teži javnoj i otvorenoj diktaturi da bi sama diktirala svojim interesima, što je provedeno u komunističkim diktaturama.

Diktat socijalno-ekonomske varijante na kulturnom terenu podređuje ljudsko interesiranje u čisto služništvo. Silnu masu intelektualaca rutinira u bezlične profesionalce, kojima je jedini cilj postići što bolju socijalno-ekonomsku poziciju bez ikakva obzira na zakone slobode i na stvaranje skladnih kompozicija. Cijela kulturna varijanta prelazi po svojim vrhovima u tehničke laboratorije, reklamna poduzeća i najprimitivniji zabavni ugođaj, obmanjujući svijet da mu sreća i rješenje leži u isključivom razvitku i zadovoljavanju ideje interesa, bez ikakve supstancijalne veze s ostalim varijantama. Ideja interesiranja, diktirana socijalno ekonomskom varijantom, ne slijedi autonomiju slobode, ne stvara suradnju sklada, nego predstavlja moćno oružje u razvijanju diktature socijalno-ekonomske varijante čak i pod lažljivim nazivima filozofije, znanosti i umjetnosti. Tko se opire, jedva ima mjesta gdje bi ga se čulo i slijedilo, jer gigantski stroj diktata vari ono što mu godi, a odbacuje ono što ga ruši. Diktat socijalno-ekonomske varijante i njeni ekscesi na religiozno-moralnom području često su brutalniji, jer se ideja interesa u nepriznavanju vjersko-moralnih naučavanja mora čvrsto osiguravati od načela odgovornosti i smisla. Ni jedan čovjek ne želi u slijedu diktata svoje socijalno-ekonomske varijante da u njemu i u javnom životu čeprkaju nekakve ideje o odgovornosti i smislu. Stoga je pripravan upotrijebiti sva sredstva da osigura u sebi i u javnosti nesmetano cvjetanje diktatorskoj varijanti. U tom su pogledu dobri svi filozofi, znanstvenici i umjetnici koji zastupaju slobodni moral, koji proglašuju sve vjere praznovjernošću, dobre su sve političke stranke koje izbacuju iz javnog života i odgoja “predrasude”, dobar je svaki tisak, koji iznosi život nedostojnih predstavnika vjere. Za svaki slučaj, u najbližim slučajevima diktata, čovjek umiruje savjest darivanjima, milostinjom, kupovanjem “umislica”, jer na kraju krajeva, neće diktati socijalno-ekonomske varijante propasti tolerirajući službenike koji ne dovode u pitanje diktatorski sustav. Diktat socijalno-ekonomske varijante ili uništava vjersko-moralnu varijantu, koja hoće slijediti autonomni put slobode, ili je kupuje i podređuje, te u svakom slučaju supstancijalno razara.

Diktat kulturne varijante pokazuje također svoje negativnosti, koje kao i sve ostale negativnosti teže otvorenim ili prikrivenim diktaturama uništenjem autonomije ostalih varijanata. Nisu nepoznata nastojanja diktature i na području filozofije ili znanosti odnosno umjetnosti, gdje su vladajuće skupine onemogućavale svim sredstvima drugačija mišljenja.

Na području političke varijante diktat kulturne varijante zahtijeva od državne vlasti da zavede u cijeli javni život oslobođenje od svih varijanata, i da se ona miješa samo u ono što joj naređuju trustovi udruženih mozgova, čak i tajnih i zakukuljenih. U slučaju otpora od strane bilo koje varijante, ovakve diktature uzimaju oznaku prosvijetljenih diktatura, da bi izgledale ljepše i opravdanije čak i pred onima kojima se skidaju glave i oduzima imovina, kao i pred onima kojima treba opravdanje za svjesnije pomaganje diktature i za umirenje savjesti. Na području socijalno-ekonomske varijante direktna diktatura kulturne varijante nije mogla i ne može ništa ozbiljno napraviti, jer intelektualistička priroda varijante ne posjeduje mogućnosti za široki diktatorski zahvat. Ona je to radila i radi zaposjedajući vrhove na političkoj i socijalno-ekonomskoj varijanti, i iskorištavajući ih kao instrumentalne pozicije za svoje diktatorske ideje. Tko nije prihvaćao i slijedio te ideje, nije mu bilo i nema napretka nigdje. Pokušaj suprotstavljanja plaćan je potpunim uništenjem, kao u svakoj diktaturi. Razlika između diktature

kulturne varijante i recimo političke samo je u formi. Kako u diktaturu kulturne varijante nema ideje cjeline, nego samo ideoloških ciljeva, to su nosioci takvog diktata postali na socijalno-ekonomskim položajima nosiocima kapitalističke bezobzirnosti, na individualističkoj tendenciji, odnosno marksističkih diktatura na masovnoj tendenciji.

Diktat kulturne varijante nad religiozno-moralnom varijantom bezobziran je u najstrašnijem smislu. On je mozak i motor svih akcija, koje naoko i formalno izvršavaju politička i socijalno-ekonomska varijanta, s ciljem njena potpunog uništenja ili separacije, u smislu potiskivanja u javnom životu i osobito u odgoju.

Diktat religiozne varijante nad političkom varijantom naprosto ukida svaki trag autonomnosti te varijante, uključujući je u svoju funkcionalnu ovisnost, čak u tolikoj mjeri da hoće brisati narode i granice, svodeći ih na samu religioznu varijantu.

Diktat religiozne varijante nad socijalno-ekonomskom varijantom diktatura je posvemašnje nebrige za interes pojedinaca. Naprosto je nepriznavanje toga interesa kao supstancijalne varijante za kompoziciju sklada.

Diktat religiozne varijante nad kulturnom varijantom ukida ideju interesiranja kao filozofiju, znanost, umjetnost, tehniku, pa čak i zabavu. Diktat pak u samoj religioznoj varijanti manifestira se kao ukočeni, savršeni, virtuozni formalizam, unutar kojega se muče izvanredni duhovi da bi ga produhovili, jer žive na njegovu diktatorskom području, te se tako čini kao da bi takvi diktati bili u povijesti nosiocima sklada, a ne supstancijalnog nasilja, nesklada i vjerske zaostalosti.

Razlika između dominacije i diktata je očevidna. Dominacija razvija i uzdiže svoju vlastitu varijantu, i hrani, osvjetljuje i prosvjetljuje s najvišim vrhovima svoje varijante sve ostale varijante. Diktat koči i poništava vlastitu, te razara, zamračuje i kvari ostale varijante. Dominacija teži skladu i ne može biti izvan totalne kompozicije svih varijanata, dok diktat teži neskladu i uopće ne može postojati u kompoziciji svih varijanata, jer supstanca čovjeka hoće slobodu u totalnoj konfunkcionalnosti. (1955. – Republika Hrvatska, 19:3/9).

MEĐUSOBNO PODUPIRANJE VARIJANATA

Mogla bi jedna politička varijanta imati izvanredno stručno sudstvo, sjajno redarstvo itd., ako čimbenici religiozno-moralne varijante ne bi razvijali doživljavanje deset zapovijedi Božjih u pravom varijantnom legitimnom značenju, dogodilo bi se to, da svo to sudstvo i redarstvo, stvoreno u ideji cjeline i kraj svih zakona i normi donesenih u ideji cjeline, ne bi dalo nikakva rezultata, jer supstancijalna vrijednost njihova leži u ideji smisla i odgovornosti, a ne u ideji cjeline. Dogodilo bi se što se i događa, da bi sudac i redarstvenik osjećali isto ono što i svaki prestupnik njima priveden, te bi našli način da bude “vuk sit i koza cijela”. Ako baš svi ne bi ubijali i ne ubijaju, jer “ne bi mogli ni pile zaklati”, ali bi krali, varali i provlačili se kroz sve zapovijedi i norme “s čistom savjesti”. Istina je, dakle, da u ideji cjeline leži težnja da norme “ne ukradi”, “ne ubij” imaju opće značenje, ali njihova hijerarhijska hrana i snaga ne leži u ideji

cjeline, nego u ideji smisla i odgovornosti. Prema tome oni koji pokušavaju stvoriti društvo bez religiozno-moralne varijante, računajući na sud i redarstvo, zaboravljaju da se i sud i redarstvo također smještaju izvan te varijante sa svim posljedicama koje kroz te varijante imaju svi ljudi u narodu. Isto se tako mogu u ideji cjeline stvoriti krasne škole za sav narod. No ako je ideja interesiranja u hijerarhijskom smislu bez ikakvih čimbenika i poriva, premnogi će vrlo brzo zaboraviti čitati i pisati, te prolaziti kroz život s isprikom da su zaboravili naočale kad nešto trebaju pročitati.

U ideji pak interesa može se dogoditi, da oni kojima su pruženi obiteljski domovi u ime ideje cjeline prodaju iz njih sve što se može skinuti i otkinuti. A ako bi se ideja cjeline zabunila, pa u tim domovima pružila čak i glasovire, na njima bi se moglo cijepati drva ili rezati meso, jer se ne zna svirati. A ako bi se našao i po koji biser, djeca bi se mogla igrati špekulama.

Prema tome politička varijanta u sustavu slobode mora željeti najveći razvitak, najveću uravnoteženost, najveće priznanje autonomije svim socijalno-ekonomskim, svim kulturnim, svim vjersko-moralnim čimbenicima, jer bez njih ideja cjeline ostaje bez odgovarajuće supstancijalne hrane za rast i bez hijerarhijske snage za održavanje.

Jedno je stanje u zemlji na, recimo, vjersko-moralom području, gdje postoji mnogo djelatnih redova, pa različitih vjerskih društava, a drugo je stanje gdje cijeli vjerski život u razvijenijem smislu predstavljaju samo biskupi i župnici. Posve je prirodno da jedno i drugo stanje održavaju svoj supstancijalni utjecaj na području drugih čimbenika, prema svojoj većoj ili manjoj vrijednosti, koja postoji u svim pripadnicima zajednice.

U svakoj zemlji postoji, na primjer, zakon da se ne smije primiti mito. I, u zemlji u kojoj vlada visoki stupanj moralne odgovornosti, redovno će zlo proći svaki onaj izuzetak koji ponudi ili primi mito. U zemljama opće korupcije izuzetno može zlo proći poneki od mnogih koji ponudi ili primi mito. Zakon je očividno isti, ali njegova je uravnoteženost u osjećajima ljudi vrlo različita.

Stranke su vrlo odgovorne, jer na njima leži briga da razvijaju ideju o cjelini u životu naroda, da u njoj izgrade sve čimbenike političke varijante i da ih osposobi za sustav slobode. Razumljivo je da u svim ljudima ne vladaju jednake spoznaje, te da može biti više stranaka na tom poslu, no kad bi sve djelovale u poštivanju zakona slobode i u ideji cjeline, katkad bi se našlo i dodirnih djelatnosti. Ali u nepoštivanju zakona slobode, te protiv ideje cjeline, dodiri su na granicama nemogućnosti.

U slučaju sretno uravnotežene političke varijante, s blagim dinamičko-progresivnim težnjama, narodna bi se zajednica možda više zanimala socijalno-ekonomskim, kulturnim ili vjersko-moralnim pitanjima. Najveći intenzitet dinamičkog gibanja u jednom narodu ne mora uvijek biti na području političke varijante. Kao što se u svakom pojedincu javljaju sad politički sad religiozni sad kulturni porivi s različitim intenzitetom, tako se to dešava u cijelom javnom životu. Spoznajni porivi zahvaćaju sad jedan sad drugi dio životne supstance. Život ne pozna matematski jednaku uravnoteženost i matematski jednaku impulzivnost u svim životnim

varijantama. Zbog toga imamo narode u svim nijansama; jedni su više politički, manje kulturni; drugi više kulturni, a manje socijalno-ekonomski; treći religiozni, a manje nešto drugo itd. Prema tome su stranački porivi bogatiji u političkim zemljama, kao što su, recimo, filozofski bogatiji u kulturnim ili porivi automatizacije u socijalno-ekonomskim zemljama. No svaka nova spoznajna uravnoteženost, postignuta u ma kojoj varijanti, zahtijeva promjene u drugim varijantama po liniji samog čovjeka. Dok će recimo, jedna moralno osrednja sredina biti neosjetljiva na području svog stranačkog ili javno-političkog života prema tome kakve sve ljude kandidira za ministre i zastupnike, to bi svakako došlo do poriva za promjenama na političkom terenu nakon što bi narod doživio intenzivni dinamičko-progresivni impuls na religiozno-moralnoj varijanti. Isto bi tako narod postao osjetljiviji prema onima koji ga vode i zastupaju, nakon što bi doživio intenzivan kulturni impuls; učinilo bi mu se da su mnogi nekvalificirani za položaje koje zauzimaju.

Politička varijanta može postojati u zakonima slobode samo ako su druge varijante egzistentne makar u najelementarnijem smislu, jer se život slobode ne može definirati postojanjem čimbenika samo jedne varijante. Nema slobode na dijelove. Cijeli čovjek mora biti slobodan, u sve četiri varijante, u sve četiri ideje, u cijeloj strukturi svoje supstance.

Prema tome političkoj varijanti pripada pravo i dužnost imati jasno stajalište o elementarnim čimbenicima socijalno-ekonomske, kulturne i vjersko-moralne varijante, kao što uostalom i ovima pripada pravo i dužnost imati jasno stajalište o političkoj varijanti.

Kad se religiozno-moralna varijanta bavi osnivanjem domova za siročad, napuštene i slično, ne bavi se ona socijalno-ekonomskom problematikom, nego vjerskom, makar je na terenu socijalno-ekonomske varijante. Isto tako političkim legitimnim čimbenicima ne odgovara dati narodu visoku religioznost, kulturnost i socijalno-ekonomski stupanj, kao što ni čimbenicima ostalih varijanata ne pripada razvijati visoku političnost, jer bi se našli na pragu totalitarističkih nastojanja, koja svršavaju s diktaturom. Zbog toga su međusobne kritike nestvarne. Optuživati crkve što nisu visoko razvile znanost, politiku i ekonomiju, pa da su prema tome zaostale, predstavlja supstancijalnu nekorektnost. Svaki autonomni čimbenik može biti vrednovan samo na terenu vlastite varijante. Ne može se, na primjer, optuživati vojničke organizacije što nisu razvile umjetnost, niti umjetnike što nisu razvili ratničko umijeće. No također se ne može pretpostaviti da se u okviru vojničkih organizacija ne osjeća i ne razvija potreba umjetničkog duha u elementarnom smislu. Sve, na primjer, odore pokazuju umjetnički ukus, kao i svi marševi i defiliranja. Ali slabo bi stajala umjetnost, kad bi bila upućivana i obuhvaćena samo ovim interesiranjem i potrebama. Isto se tako razvija vojničko umijeće i na kulturnom području u elementarnom smislu. Šahovsko umijeće, na primjer, razvija izvjesne borbene primjene. No bitke bi slabo prolazile, kad bi se ostalo kod onoga što šahovska igra pruža.

Prema tome svaka varijanta upućuje *direktno* svoje porive na područje druge varijante samo u najosnovnijem smislu, dok *indirektno*, posredstvom svakog pojedinca, neprestano hrani ostale varijante.

Svim varijantama pripada supstancijalna dužnost međusobno podupiranja. To znači, na primjer, da vjersko-moralna varijanta mora (ne da može, nego mora) djelatno priznavati i podupirati razvitak političke, pa kulturne i socijalno ekonomske varijante. Legitimni čimbenici političke varijante moraju (ne da mogu, nego moraju) djelatno priznavati razvitak legitimnih čimbenika u drugim varijantama, tj. socijalno-ekonomskih, kulturnih i vjersko-moralnih. To hoće čovjek u svom skladnom osjećanju slobode i to mora činiti ljudsko društvo. Naprotiv ne smiju (ne da ne trebaju, nego ne smiju) čimbenici jedne varijante djelatno priznavati ili bolje reći uništavati čimbenike ostalih varijanata s obrazloženjem da su oni izvan i iznad njih, jer se time utvrđuje izolacija među varijantama, a ne autonomija. Čovjek u zakonima slobode hoće društvenu autonomiju, a ne društvenu izolaciju, jer je to supstancijalno nemoguće.

Pojave pak da, recimo, stranke prave svoja pjevačka, nogometna, vjerska i sindikalna društva treba smatrati djelatnostima koje teže oblikovanju totalitarističkih diktatura, a ne učvršćivanju zakona slobode. (1956. – Republika Hrvatska, 21/22:18/21).

NAPREDAK U EPOHAMA

Cijela povijest svijeta slika je s jedne strane civilizacije Zapada, koji se razvija u dominacijama varijanata, i s druge strane Istoka, koji se razvija u diktatima varijanata. Ova dioba međutim ima značenje samo ukoliko utvrđuje smisao povijesti u najširem značenju. To nikako ne znači, da na Zapadu nije bilo i da nema mračnih i strašnih diktatorskih analiza nesklada, – ali neprestano u impulsu oko kompozicije sklada. Isto je tako bilo i sada ima i na Istoku svijetlih pokušaja u analizi sklada, ali sve je to još uvijek u historijskom okviru različitih diktata nesklada.

Makar je razvitak povijesti vrlo spor, ipak se u njemu zamjećuje u kojim se idejama manifestira supstanca života, u čemu je afirmacija i u čemu negacija te supstance. U ljudskom se životu opaža koliko je teško koncentrirati se i izvršiti sinteze. Zato se povijest usredotočila na postepeno razvijanje pojedinih varijanata, na njihovo dugotrajno potanko analiziranje, priznavajući pri tom ostale varijante makar na njihovom primitivnom stupnju. Kazat ćemo, povijest je usavršavala svoju supstancu razvijajući *postepeno* političku varijantu, pa religiozno-moralnu, uz već razvijenu političku varijantu, pa kulturnu varijantu uz ostale dvije razvijene varijante, pa konačno danas živimo u epohi razvitka i analize socijalno-ekonomske varijante.

Mi smo u neku ruku na svršetku povijesne analize, u posljednjoj epohi, i sad bi bilo logično da dođe jedno visoko stanje kompozicije društvenog sklada. Nakon što čovječanstvo zna da je život u svojoj supstanci analiziran samim životom u svim svojim elementarnim varijantama, ono može historijski konkretizirati životni sklad i slobodno ljudsko društvo.

U svim su ovim životnim analizama ključale sve zablude, sve životne logike, sve mogućnosti, pa je bilo teško koncentrirati povijesni proces u savršeniju kompoziciju sklada, dok još život nije bio izrazio sve varijante u njihovim dominantnim vrhovima tako da bi se čovjek mogao kretati po sigurnim spoznajama prema privlačnim i snažnim svjetionicima. Zablude i ekscesi, diktati i mračne reakcije nesklada imale su silnih uspjeha, a poznata je stvar da teoretski argumenti teško

ruše zablude, ekscese i diktate u uspjehu. Da se ne zadržavamo na prošlosti, lakše je gledati zablude i ekscese u današnjoj epohi socijalno-ekonomske varijante. Najveći dio čovječanstva nema osjećaj o tome, da su epohe samo nužna stanja u spoznajnom procesu čovječanstva na putu prema superiornijom sastavljanju kompozicije sklada između svih varijanata. Većina misli, da aktualna epoha obuhvaća cijelu supstanciju čovjekova bića, zbog njenog izvanrednog izživljavanja, te čak stvaraju teorije, ideologije, doktrine, filozofije, pokrete i stranke, koje dokazuju da je smisao života i njegov sklad dan u faktorima te jedine varijante. Zbog njene razmahanosti, uspjeha i povijesno-spoznajne naglašenosti javljaju se duhovi od jednoga dana, koji, nemajući viziju o razvitku čovječanstva, postaju nosiocima diktata u procesu prirodne povijesne dominacije. To su reakcionarni duhovi, reakcionarne sile, koje okreću, izvrću duh nužne dominacije u duh diktata tako da nastupaju momenti povijesnog očajanja, kad se čini kao da je život bez smisla te da je blizu svršetak svijeta. Sile diktata iskorišćuju u krivom smislu sve ono što je povijest već razvila za dolazak varijante u smislu njene manifestacije kao epohe i pripisuju to sebi u korist, da konačno sve izvrnu u lomove i slomove, koji dosta snažno prijete uništenjem procesualnog kontinuiteta povijesti.

U ovaj čas smo u epohi socijalno-ekonomske varijante, koja je došla nakon ostalih bogatih i razvijenih epoha, te se prema tome sile diktata u socijalno-ekonomskoj varijanti ne nalaze na početku povijesti, nego skoro bih mogao reći na njenom svršetku, kad su ostale varijante već toliko razvijene da izvanredno snažni ekscesi i diktati socijalno-ekonomske varijante nemaju izgleda za uspjeh i uništenje cijele povijesti čovječanstva, to jest svega onoga što su ostale epohe iskušale, pripravile i prinijele sintezi historijskog sklada. Stanje u svijetu toliko je ispunjeno ograničenim duhovima, a sile diktata toliko moćne i uspješne, da cijela socijalno-ekonomska varijanta daje više utisak gigantske borbe protiv ostalih varijantama, negoli obogaćivanje i razvijanje supstancije čovjeka. Otuda toliko pesimizma na političkoj varijanti, na kulturnoj i pogotovo religioznoj. Veliki duhovi očajavaju nad orkanom materijalističke bezobzirnosti, koja hoće totalizirati supstanciju čovječanstva, te ne znaju kako izaći iz ove uistinu tragične situacije.

Čovjek i povijest ne posjeduju sposobnost časovite koncentracije i sinteze. Čovjek ne može istodobno raditi, jesti, zabavljati se i spavati, ali zato kad radi nije izgubljena funkcija i potreba spavanja i jedenja. Isto tako povijest nije mogla iskušati sve varijante, nego u epohama, ali zato aktualnost jedne epohe, recimo socijalno-ekonomske, ne smije izgubiti i zaboraviti funkciju i potrebu ostalih varijanata, te tražiti totalitarna rješenja po samoj sebi, bez ikakva obzira ili bez historijski dostatnog obzira na njih. Nije dosadašnji život bio uzalud. Cijeli život čovječanstva predstavlja funkcionalno jedinstvo, kao što predstavlja i život jednog čovjeka. Prema tome nema sadašnjosti bez prošlosti niti budućnosti bez sadašnjosti.

Usljed povijesnog bujanja i plodnosti socijalno-ekonomske varijante, mnoge su njene dominante izvrnute u diktate, mnoge su dobre namjere, sjajni impulsi, izvrsna ostvarenja krenuli u krivo, izgubivši kofunkcionalnu obvezu prema ostalim varijantama. Kraj velebnih i nužnih stvari, kraj izvanredno razvijenih pojava, gladne mase, prepotentni imperijalizmi, materijalističke teze,

samoživost i ignorancija misle da je sav život u faktorima socijalno-ekonomske varijante i uslijed toga je život toliko težak, vulgaran i naoko besmislen.

Pad jednog diktata, međutim, može se očekivati samo onda, kad on u sebi propadne. Dok on slavno, sigurno i uspješno vlada, dok filozofi, učenjaci i nosioci njegovi mogu uspješno reklamirati njegovu slavu, otpor je u samoj varijanti i u drugim varijantama potisnut. Svaki, naime, čovjek osjeća u sebi ugodnost, korist, prednost u postojanju diktata, pa onda pronalazi sve moguće razloge da uspava savjest, osjetljivosti i aktivnost ostalih varijanta. Diktat najsnažnije uništava supstancijalnu strukturu čovjeka svojim prividnim povijesnim uspjehom, pogotovo u bezličnoj masi, te prema tome ima većinski mir, sigurnost i legalnost u javnom životu protiv otpora i pobune hrabrih pojedinaca, manjine, u kojoj je kompozicija sklada povijesno čvrsta i napredna.

Međutim, kad se diktat na socijalno ekonomskoj varijanti počne kolebati, jer ne može pružiti uspjeh, kad, dakle, većina ljudi počne osjećati da zahtjevi i prigovori s područja ostalih varijanata, probuđeni i formulirani od strane hrabre manjine sa čvrstim kompozicijama, imaju realno značenje, diktat je još samo stvar tehničkog svršetka. Ako ovakvi reakcionarni diktati imaju na čelu ambiciozne diktatore, koji obično neće da vide unutrašnji svršetak diktata, pa dakle i nužnost izvanjskog uklanjanja diktata, onda mora doći do revolucionarnog obaranja. Time, naime, što diktat izgubi svoju unutrašnju, prirodnu snagu i uspjeh, s kojim paralizira djelovanje i prigovore sa svoje i sa ostalih varijanata, mora posegnuti za izvanjskom snagom, čistim nasiljem, jer inače nema mogućnosti održavati se. Zbog toga svi diktati pri svom svršetku imaju pojačano pa čak i luđačko držanje, koje samo olakšava supstancijalni uspjeh protivnika diktata, približavajući ih definitivnoj pobjedi.

Istaknuo sam da je smisao čovjeka i čovječanstva jedan te isti: ostvariti kompoziciju sklada, personifikaciju supstancije čovječjeg bića. Cilj je povijesti konkretizirati elementarne životne varijante i pripremiti svjetsku kompoziciju sklada. Ako bismo htjeli govoriti o svršetku svijeta, logično bi bilo da iza prepotencije socijalno-ekonomske epohe dolazi kompozicija sklada i time bi funkcija povijesti bila ispunjena. Bila bi ostvarena sloboda čovjeka u potpunosti, te bi on mogao biti savršeno odgovoran, zaslužan i kriv za svoja djela. Čovjek bi u neku ruku osvojio poziciju, izgublenu u raju zemaljskom: osvojio bi slobodu u kompoziciji sklada svoje supstancije. Novi grijeh i nesklad morao bi značiti svršetak čovječanstva, jer nema unutrašnjeg razloga da bi se povijest ponavljala. (1955. – Republika Hrvatska, 19:9/12).

3. SOCIJALNO-EKONOMSKI SUSTAV

- a) *Nema vraćanja na staro*
- b) *Kapital mora služiti narodu*
- c) *Socijalno-ekonomsko stajalište*
- d) *Približiti rad i kapital*

NEMA VRAĆANJA NA STARO

Bili bismo naivni, kad bismo mislili da hrvatski narod nije ovih deset godina živio, te da je sve što je doživio bilo zlo. Nikakva, pa i najgora diktatura, ne može postojati a da ne napravi nešto dobra, pa makar u njega utrošila svu silu novca na najnerazumniji način i makar to bilo zbog različitih osobnih i propagandističkih razloga. Kad se, na primjer, jedan prljavi zatvor očisti, jer će proći nekakva strana komisija, dobro je, zatvor je očišćen, a ciljevi mogu pritom ostati prljavi.

Prema tome, kad komunistički režim s Jugoslavijom propadne, može ostati nešto dobra, oslobođena od prljavih ciljeva komunizma i Jugoslavije. Ne možemo stati na stajalište: "Briši pa sve nanovo". Ne može biti vraćanja na staro u svim stvarima, jer prije svega ni sve staro nije valjalo.

Komunistički sustav ne valja, ali ne kao negacija kapitalističkog sustava, nego kao negacija čovjekove prirode, koju i kapitalistički sustav prostituira tek samo na drugi način. Ako je pak komunizam likvidirao izvjesne jezgre i oblike kapitalističkog sustava, nije naša stvar da ih oživljujemo samo zato što ih je on srušio.

Mi želimo ići naprijed *u smislu našega programa*, a ne isključivo u smislu onoga što je bilo godine 1945. I u tome programu, kraj apsolutnog isključenja komunističkog sustava tiranije, kao i svakog drugog sustava tiranije ne može se ogledavati ni oživljenje kapitalističkog sustava u hrvatskom narodu.

Razvijanje hrvatske slobode moramo gledati u revolucionarnim programima koji odgovaraju hrvatskom narodu na političkom, socijalno-ekonomskom, kulturnom i vjersko-moralnom području, a ne u konzerviranju i produžavanju zala, nasilnih prava nasljedstva, te političkog, kulturnog, ekonomskog i vjerskog parazitizma. Ne može biti slobode ni bez oslobođenja od mnogih zala niti bez afirmiranja ustanova i oblika, koji imaju ispuniti praznine nastale oslobođenjem, a koje nam nitko nije htio stabilizirati u nasljedstvo, pa je na nama da ih unesemo, da bismo mogli biti prema vani i prema unutra slobodni.

Nakon doživljenih oluja, rekonstrukcija zemlje ne može biti tek obična restauracija, nego naprednija izgradnja, koja zla ne obnavlja, nego umjesto njih unosi nešto boljega, dakle, mogli bismo reći jedna *preobrazba svega života*.

Nismo mi Hrvati doživjeli tolika povijesna iskustva i tolike lomove, kao što su propast Austro-Ugarske, propast prve Jugoslavije, propast hrvatske države, pa zatim dinamiku seljačkog pokreta, ustaškog pokreta i komunizma, te konačno različita kapitalističko-imperijalistička nasljedstva i parazitizme, da bismo se smjeli smatrati narodom bez iskustva ili još gore, narodom koji ne bi znao što napraviti s toliko bogatim iskustvom zbog svoje ograničenosti, komotnosti ili umišljenosti. Upravo je žalosno gledati kako se izvjesni naši intelektualci muče pasući travu isključivo po tuđim pašnjacima i preživavaju je bez ikakve veze s hrvatskim iskustvom, dok mi imamo toliko bogate pašnjake i toliko korova na njima. Sve je to naša prošlost i sadašnjost, koju moramo iskorišćivati za sadašnjost i budućnost. (1956. – Republika Hrvatska 20:7/8).

KAPITAL MORA SLUŽITI NARODU

Kapital mora služiti narodu, te mu zbog toga treba biti što bliži, vidljivo, osjetljivo i neposredno, bilo kao pojedincu u obliku privatnog vlasništva, bilo udruženu u skupinama, zadrugama ili općinama.

Nacionaliziraju se samo ona dobra, koja dovode u pitanje političku, ekonomsku ili društvenu ravnotežu zemlje, i to odlukom općeg narodnog glasanja.

HRS gleda osobiti način približavanja kapitala narodu, te stvaranja socijalne pravde u:

a) Zakonom zajamčenom pravu na obiteljski dom.

b) Zakonom zajamčenom pravu na temeljnu jedinicu zemlje i oruđe u seljačkom gospodarstvu; na temeljne potrebe u obrtničkoj radionici; na radničko oruđe u svim vrstama praktičnih zvanja i sličnih zanimanja (liječničkih, inženjerskih, trgovačkih i dr.).

c) Zakonom zajamčenom općem osiguranju za slučaj starosti, bolesti, iznemoglosti, nesreće i nezaposlenosti, koje odgovara stvarnoj snazi zemlje.

Svaki od navedenih zakona ima sadržavati način ostvarivanja: dobivanje kredita, vrsta otplata, suradnju države, gradova, industrije, sindikata itd.

HRS smatra da materijalna dobra Hrvatske imaju služiti Hrvatima tako da oni to mogu vidjeti, a ne da im se to mora uzaludno dokazivati putem propagande različitih teorija. U tom smislu temeljna raspodjela kapitala mora biti prirodna i logična.

Prirodno je i logično da svaki čovjek ima krov nad glavom i da taj krov ne osjeća svaki dan kao teret i poniženje, nego kao zaštitu i sigurnost svoga dostojanstva. Osiguravajući svakoj obitelji vlastiti dom, to jest vršeći raspodjelu kapitala u ovom smislu, vrši se djelo najdubljeg socijalnog smisla. Najveća laž koja se narodu može izreći jest da nema sredstava za gradnju vlastitih domova.

Kako je teško seljaku, obrtniku, trgovcu i radniku započeti jedan posao, kad godinama ne mogu skupiti početni kapital, makar bio relativno neznan, jer nemaju kredita ili je taj kredit prava

pljačka. Prirodna je logična raspodjela kapitala za osiguravanje početne baze zdravim, osposobljenim rukama, kvalificiranom znanju i zvanju.

U ovim prirodnim i logičnim distribucijama kapitala, manifestira se demokratizacija kapitala. Nitko ne prima kredit za izgradnju doma ili potrebno oruđe, garantirajući otplatu imetkom, mjenicama i jamcima; na temelju zakona i po propisima zakona, potpis pripadnika naroda jest jedina garancija za ispunjenje svih uvjeta, utvrđenih po svim odgovarajućim čimbenicima. U narodu, čovjek-narod je garancija svih kredita i sigurnost svih otplata.

Tko pomisli da bi mogao izigrati i izigravati smisao ove demokracije, što se može očekivati, morao bi osjetiti svu strogost zakona o zaštiti socijalne pravde.

Općim osiguranjem za slučaj starosti, bolesti, iznemoglosti, nesreće i nezaposlenosti osigurava se kapital tako da se potpunoma manifestira socijalni red dostojan čovjeka.

Ako bi kapital u bilo čijim rukama dovodio u pitanje politički, socijalni i ekonomski red u zemlji, onda narod treba odlučiti da li se on ima nacionalizirati ili na koji drugi način onemogućiti.

U svemu ovome duh socijalne pravde zahvaća ekonomska dobra zemlje u najdubljem demokratskom smislu. Narod, koji drži vidljivo i opipljivo u svojim rukama vlast, kapital, kulturu i odgoj, ostvaruje republikanski sustav u kojem je doista svoj gospodar. (Načela Hrvatske republikanske stranke; Točka VII. 1951. god.)

SOCIJALNO-EKONOMSKO STAJALIŠTE

Socijalno-ekonomska životna varijanta treba biti razvijena, autonomna i uravnotežena, da bi predstavljala čimbenike slobode.

Ona je razvijena, ako postoje:

- a) Sindikati;
- b) Osiguranja za slučaj bolesti, nezaposlenosti nemoći i starosti;
- c) Sve grane narodnog gospodarstva.

Ona je autonomna ako njene socijalno-ekonomske ustanove nisu diktirane po ustanovama s druge koje varijante, niti javno niti tajno, niti one diktiraju ustanovama drugih varijanata.

Ona je uravnotežena ako su sve ideje, sve ustanove, sva materijalna dobra tako raspoređeni u narodu, da vlada suglasnost i zadovoljstvo, a ne mržnja, jaz i borba. To znači da u svim postojećim ustanovama moraju postojati slobodni izbori, kako bi ideje i ljudi koji predstavljaju te ideje u ustanovama bili međusobno u hijerarhijskoj ravnoteži. Sve vrste osiguranja i sva materijalna dobra moraju biti tako raspoređena da svi ljudi doživljavaju njihovu realnost u ravnoteži sa svojim radom, znanjem i sposobnošću.

Kad je, dakle, socijalno-ekonomska varijanta razvijena, autonomna i uravnotežena, kad je ona čvrsti stup slobodnog društva, nema politička varijanta ništa misliti, ništa miješati se, ništa diktirati u ime cjeline čimbenicima ove varijante.

Ali ako je zemlja razdijeljena u previše bogate i previše siromašne pripadnike, ako osiguranja uživaju samo bogati, ako je socijalno-ekonomski nered toliko očevidan, da je ideja cjeline realno dovedena u pitanje, da politička varijanta ne može živjeti svojim legitimnim i slobodnim životom, onda ona mora realizirati sve ono što ideji cjeline pripada, a što je Republikanska stranka posve određeno utvrdila u svom programu. Ako je sve ovo što ističe Republikanska stranka već ostvareno, ona nema razloga u ime cjeline ulaziti na područje socijalno-ekonomske varijante. Jer, što bi mogla tražiti na razvijenom i uravnoteženom području slobode? Samo diktaturu i totalitarizam, što se protivi smislu njena postojanja. (1957. – Priručnik HRS-a, str. 42-43).

PRIBLIŽITI RAD I KAPITAL

U težnji ostvarenja uravnotežene slobode smatramo da socijalno-ekonomski uvjeti moraju zadovoljiti cijeli narod time, što se u tim uvjetima mora zadovoljiti svakoga čovjeka, što mora izraziti političko načelo pravednosti u *cijeloj zajednici preko svakog pojedinca*.

Rad i kapital načelno se jednako imaju približiti svim radnim jedinicama. Nema načelne diobe rada i kapitala, ne može načelno biti kapitalista i proletera, nego samo suradnja slobodnih ljudi, normativna suradnja jediničnog radnog kapitala, po nosiocima rada, kojima nacija osigurava odgovarajući jedinični radni kapital.

Svaka obitelj mora imati svoj obiteljski dom kao jedan stabilni oblik osnovnog životnog kapitala i vlasništva nacije, kao što svaka sposobna i osposobljena radna jedinica mora imati svoj dinamični jedinični radni kapital, svoje radno vlasništvo. Načelno ne može biti jednima samo kapital, a drugima samo rad.

Ako država kaže da svaka obitelj *mora* imati svoj obiteljski dom u projekciji svoga socijalno-ekonomskog sustava, *kao osnovni kamen u raspoređivanju svoga narodnog bogatstva* i ako država kaže da *svakoj* radnoj jedinici pripada pravo na osnovni radni kapital za stvaranje slobodne normativne radne suradnje, onda je to manifestiranje konkretnih baza u ideji cjeline za cijeli slobodni socijalno-ekonomski sustav. Indikacija i norma da kapital i rad moraju i mogu ostvariti nužni elementarni produktivni spoj, stvarno je jedna načelna indikacija po kojoj je označen prirodni smještaj rada i kapitala u njihovoj produktivnoj odgovornosti, isključujući međusobni sukob i neugodna iskorišćivanja, borbu i štrajkove. Autoritet rada i kapitala u proizvodnoj suradnji čuvan je i sačuvan time, što jedan drugoga ne može uništavati, nego samo hijerarhijskom odgovornosti broja, vrijednosti i sposobnosti voditi i supstancijalno popunjavati. Važno je razumjeti načelo, da svaka zrela i izučena radna orijentacija i pozicija predstavlja i jednu normativnu poziciju proizvodnog kapitala s kojim se spaja slobodno za djelovanje i odgovornost u proizvodnom lancu. Socijalno-ekonomski odnosi su, dakle, u zajedničkoj

odgovornosti kapitala i rada, ali na temelju slobodnog organiziranja rada, kapitala i društvenih organizacija. Odgovornost i funkcija države u sustavu bezuvjetne suradnje rada i kapitala po njihovim nosiocima dolazi do izražaja u njenoj potrebi da jamči u zemlji i izvan zemlje sve novčane operacije državljana prema inozemstvu, prema ustanovama i pojedincima, koji sudjeluju u ostvarivanju socijalno-ekonomskih zakona države. Temeljni jedinični kapital ne smije biti uništiv, jer on jamči životnu podlogu cjeline. Temeljna kvota jediničnog kapitala, određena po stručnim predstavnicima, može biti s vremenom samo povećana, ako porastu proizvodne sposobnosti naroda. Ovim sustavom želi se normativno osigurati temeljna pozicija jediničnog kapitala, pozicija kapitala i rada u njihovim temeljnim nacionalnim obvezama. Svaka obitelj mora imati svoj dom s odgovarajućim jamstvima zajednice da će dom biti plaćen. To normativno zanima sustav. Da li će netko sagraditi još koju kuću za svoje potrebe ili uživanje, to ovaj sustav normativno ne zanima.

Želimo socijalno-ekonomskim stanjem i razvitkom osiguravati slobodu čovjeka, republikanski sustav. Stoga nužno mora biti zakonski osigurano ono što je za razvitak slobode temeljno, da ne bi sustav postao izvorom prevare i poniženja kao uvjeta za život. Smatramo da se bezuvjetnim osiguranjem obiteljskog doma, svih vrsti socijalno-ekonomskih osiguranja i osnovnog radnog kapitala stvara socijalno-ekonomski poredak slobode, koji dopušta svaku zdravu inicijativu, ali onemogućuje prosjaštvo i ubitačno iskorišćivanje. Kapital i rad moraju shvaćati da je sve podređeno smislu i odgovornosti, pa i oni, makar postizavali najsavršenije tehničke dohvate.

Ne mogu se prihvatiti fraze da se radni odnosi, radna izobrazba, radna izmjena, te kretanje novca i kredita vrše po nekim zakonima, koje treba pasivno i nemoćno prihvaćati. Narod koji ne zna organizirati cirkulaciju kapitala, rada i kredita na takav način u osnovnom smislu da mu domovina osigurava obiteljski dom, početni radni kapital i starost, živi u naopakom, nesposobnom i neodgovornom socijalno-ekonomskom i političkom sustavu, te mora biti podređen revolucionarnim pobudama u realnim izvorima nezadovoljstva i društvenog nesklada.

Socijalno-ekonomska nadgradnja mora počivati na čvrstim socijalno-ekonomskim temeljima, koji jamče pravednost ideje cjeline, tj. njenu supstancijalnu narav. Ideja cjeline ne može postojati mirna i zadovoljna u svojoj naravi, ako socijalno-ekonomski instrumenti ostvaruju i nose stalne povrede u svojim konkretizacijama nepravednosti. Republikanski sustav u svojim težnjama i ostvarenjima slobode ne može vrijeđati pravednost, koju zahtjeva ideja cjeline, nego je potvrđivati. *Viša hijerarhijska pozicija ideje cjeline nad socijalno-ekonomskom idejom pojedinca odlučna je za naše spoznajno doživljavanje i odgovorno oblikovanje slobode u zakonodavstvu.*

U postojanju ekonomsko-sindikalnih čimbenika nezgodno je, kad na njih padne težište, da nose političku odgovornost u odsutnosti pravih političkih instrumenata. Socijalno-ekonomski instrumenti hoće da žive svojom vlastitom naravi, te nepotpuno shvaćaju i izražavaju ideju cjeline i njene instrumente. Kako su svojom naravi prikladni za doživljavanje i obrađivanje posebnih strateških i gospodarskih pitanja, to previše razbijaju ideju cjeline svojom sitničavošću. To je ona sitničavost interesa i pogleda, koja u jednom politički još nezrelom, degeneriranom ili

koruptivnom stanju zamračuje ideju cjeline i onesposobljuje za nacionalnu političku odgovornost.

Ipak, ni u časovima teškoća nije uputno dizati autoritet hijerarhijski nižim kategorijama kao što su to, na primjer, sindikati nasuprot hijerarhijski višim političkim kategorijama, nego upravo obratno treba dizati duh i poziciju nacije, općenitosti, cjeline u svim političkim instrumentalnim kategorijama, u prvom redu najdinamičnijim, strankama, nasuprot socijalno-ekonomskim čimbenicima, koji svojim moćnim promidžbenim pritiscima onemogućuju ideji cjeline superiorni i prirodni smještaj, zbog čega je moderno društvo razbijeno, individualizirano u socijalno-ekonomskim skupinama i pojedincima. (1967. – Republika Hrvatska, 69:9/11).

4. TEMELJNI POLITIČKI ČIMBENICI

a) Temeljni politički čimbenici

b) Sabor kao sinteza hijerarhijskih vrhova

TEMELJNI POLITIČKI ČIMBENICI

Kao što čovjek ima za svoju individualnu djelatnost na raspolaganju instrumentalne čimbenike: za gledanje, slušanje, sjećanje, htijenje, mišljenje, zamišljanje, intuiranje itd., tako ih ima i za svoju društvenu djelatnost; nazvat ćemo ih legitimnim čimbenicima društvena života. Svi zajedno služe za oblikovanje čovjeka u njegovu spoznajnom razvitku.

Legitimni čimbenici političke varijante, u kojima se izražava ideja cjeline su sljedeći: predsjednik države, vojska, sudstvo, državna uprava, vlada, sabor i stranke.

Stabilna i dinamička struktura društvenih čimbenika

Koliko god je život neprestani razvitak u doživljavanju pojedinih čimbenika, ipak možemo razlikovati relativna stanja stabilnosti i dinamičnosti u održavanju ravnoteže u pojedinim varijantama.

Stanje stabilnosti je takvo stanje, koje u duljem vremenu predstavlja podjednaku spoznajnu vrijednost, dok je dinamično stanje očevidno življe u spoznajnom doživljavanju.

Predsjedniku države, na primjer, odgovara stabilno idejno stanje, označeno ustavom, a strankama dinamično stanje.

Stabilna struktura odgovara prirodnoj potrebi sporijeg spoznajnog razvitka, no nikako ne smije biti negacija razvitka.

Ako stabilna strukturalna stanja izložimo dinamičkim udarima stvaramo neuravnoteženost, a ako pak dinamična stanja okamenimo, nema razvitka.

Ne smije se čimbenike međusobno izvrnuti u njihovoj djelatnosti. Ne mogu se funkcionalno zamijeniti sabori s vojskom, državnom upravom, strankama ili slično.

Stabilno strukturalno stanje vojske ne može se promijeniti u dinamičko strukturalno stanje, pa da vojska bude jedna stranka. Isto se tako ne može promijeniti dinamičko strukturalno stanje stranke u stabilno, pa da stranka bude vojska i ostane stranka. Prema tome narod se ne smije zabuniti u svom razvitku, pa od vojske tražiti ono što pripada strankama, a od stranaka ono što pripada vojsci ili čak to, da bi se mogao razvijati samo u čimbeniku vojske ili samo stranaka ili samo državne uprave ili samo sudova.

Ovim bi se učinila slična pogreška i zabluda na društvenom spoznajnom području kakva se čini na individualnom, kad se hoće doći do spoznajnih rezultata po samom razumu ili samo na intuiciji ili samo po iskustvu, zaboravljajući danas za *pravilni spoznajni razvitak treba upotrebljavati sve individualne i sve društvene instrumentalne čimbenike*.

Kao što je zabluda smatrati da, na primjer, umjetnost može biti samo likovna, a ne, recimo, i glazbena ili da iznad matematske strukture nema spoznavanja intuitivnog, tako bi bila zabluda temeljiti spoznajno-politički razvitak samo na njegovu veličanstvu kralju ili na svemoćnoj vojsci ili na pravednom sudstvu ili na nepogrešivoj masi (klasi, rasi) ili samo na odabranom trustu mozgova.

Očevidno je da se ne može politička varijanta pretvoriti u čimbenike s isključivo stabilnim strukturalnim stanjem, jer je to diktatura, ali niti u čimbenike s isključivo dinamičkim stanjem, jer bi to bila anarhija. Kad se pak vez društvene ravnoteže prekine, dolazi ili diktatura ili revolucija, pa onda opet diktatura.

Narod treba biti usvješćivan o pravoj naravi svih legitimnih čimbenika. Idejno uravnotežen pravilno će osjećati čim mu zaprijeti kakva opasnost.

U spoznajama naroda mora postojati hijerarhijski uravnoteženo shvaćanje o naravi i djelatnosti svakog čimbenika.

Samo će u takvom slučaju odgovorni nosioci u svim čimbenicima, kao i norme koje ih formuliraju, te narodna masa u svojim očekivanjima i glasovanjima, uživati napredak bez strašnih lomova, ekscesa i zabluda.

Nije ugodno neprestano se razočaravati, shvaćajući slobodu bez čvrste strukture. Svaki čovjek treba znati da predsjednik države, makar imao najveće povjerenje naroda, ne može i ne smije najednom postati propovjednikom neke vjerske doktrine, te uvjeravati i sebe i druge da on to može, jer je sav narod uz njega i jer je on konačno slobodan čovjek. Ne može se jedan ministar poljoprivrede postaviti pred župnu crkvu u jednom selu, te držati propovijed o vjeri i moralu, te još možda napasti i biskupa i župnika i kapelana. To naime ne predstavlja slobodu nego anarhiju. Jer ako svi ljudi u svim svojim funkcijama mogu govoriti, a dosljedno tome i raditi sve što hoće,

onda nije pravilno upotrijebiti riječ sloboda, nego anarhija, pa onda tko je jači sloboda je njegova, a ostalima razočaranje a možda i batine, progoni i zatvori. Čovjek koji ne bi imao uravnoteženu ideju o tome što je gostiona, a što crkva; što sindikat, a što stranka; što staza a što vrt; što cirkus, a što zbor; što ulica, a što sabor; što ministar, a što sudac; što vojnik, a što svećenik; što učitelj, a što đak; što sin, a što otac itd., nosio bi u sebi i u ljudskom društvu ili anarhiju ili diktaturu, ali slobodu ni u kojem slučaju. Ne može biti slobode, ako čovjek ne nosi u sebi uravnoteženu ideju legitimnosti jednog čimbenika i ako svaki čimbenik ne živi u svojoj legitimnosti. Nema slobode u zemlji, u kojoj su crkve politički čimbenici, sindikati vojska, stranke ekonomski čimbenici, kulturna društva vjerski pokreti, nego tamo vlada nered. Nema slobode izvan osnovnih zakona slobode: ili anarhija ili diktatura.

Zakon o hijerarhijskoj ravnoteži ne može podnijeti da predsjednik države, koji se zakleo na ustav mijenja ustav, da vlada izabrana na jednom programu provodi drugi, da sabor određen izražavati slobodu, izglasa diktaturu, da se stranke, određene nositi dinamiku života, pretvore u suhe profesionalce, jer iz ovakvih ravnotežnih izvrtanja uvijek slijede udari po slobodi čovjeka, koja ne može podnijeti da se nju definira i poistovjećuje s anarhijom i samovoljom.

Unatoč toga što *unutar iste varijante* ima više čimbenika stabilne strukture, *ne mogu se oni poistovjetiti i zamijeniti*, na primjer, vojska i sudstvo, jer predstavljaju različitu instrumentalnu zakonitost. Kao što se, na primjer, ne mogu zamijeniti u svojim funkcijama oko i uho, tako se ne mogu zamijeniti vojska i sudstvo. Kao što oko nije legitimna formulacija za slušanje, nije ni vojska za krojenje pravde.

Ljudi se moraju priučavati na to da svaki čimbenik upotrebljava u njegovoj legitimnoj strukturi, kao i na to da su svi čimbenici potrebni u spoznajnom razvitku.

U individualnom pogledu smo spoznali, da nam manjkaju važni spoznajni čimbenici, ako nam manjka oko ili sjećanje, dok na društvenom području ljudi kao da ne vide, da ne mogu pravilno napredovati ako zatuku ma samo jedan legitimni čimbenik.

Predsjednik države

Predsjednik države je legitimni čimbenik u ideji cjeline, koji izražava stabilno strukturalno stanje. On se zaklinje da će poštivati ustav, te je najviši jamac ustavne sigurnosti. Prema tome sve norme koje utvrđuju djelovanje predsjednika države moraju biti takve da potvrđuju tu strukturu. Ne pripada predsjedniku države ni pravo ni dužnost da započinje s inicijativama za promjenu ustava ili za promjenu društvenog poretka uopće, drugim riječima ne pripada mu pravo i dužnost da postaje nosiocem dinamičkih poriva. Ako bi on to učinio, bio bi izvršen dinamičko progresivni poriv tamo, gdje treba vladati stabilno konzervativno stanje, čime bi bila stvorena neuravnoteženost.

No makar da narod treba osjećati u predsjedniku države hijerarhijski najviše uravnoteženog čuvara ustava, nije uputno priučavati narod na predsjednike s patrijarhalnim držanjem i

shvaćanjem, jer njihove očinsko prepotentne sklonosti u stvari prikrivaju despociju. Sustav takvih predsjednika prenosi se kao lanac na sve visoke dužnosnike u zemlji, gdje svi građani i svi poslovi postaju u neku ruku njihovim vlasništvom i podaništvom. U takvom je sustavu Staljin mislio da može Hruščeva poniziti i narediti mu da pred njim i pijanim društvom pleše, ne računajući da mu ovaj to ne može oprostiti. U takvom je sustavu Pilsudski gledao Poljake, koji su odmah iza njegove smrti odbili glasovati za ustav što ga je on bio pripravio. U takvom je sustavu Mussolini uživao kako će njegovi ministri čitati u novinama, kad se probude, kako više nisu ministri, ne shvaćajući da ga zbog toga mogu samo mrziti. Sustav patrijarha-vođa-otaca sustav je diktatura u zaostalim sredinama i ne odgovara slobodnim narodima.

Zbog ovoga je uputno da predsjednik države bude biran po saboru, da ne bi bio naklon zabludi postaviti se mimo i protiv sabora. Biran direktno po narodu mogao bi pomisliti, kao da je odgovoran samo narodu, to jest praktično nikome i tako zaboraviti da odgovornost koja nije definirana i konkretizirana nije u stvari nikakva odgovornost.

Vojska

Vojska je čimbenik stabilne strukturalne naravi.

Ako ona sebi podčini ideju cjeline mora vladati diktatura. Da bi pak bila uravnotežena, to mora djelovati i razvijati se samo u okviru normi, utvrđenih saborom.

Kako vojska pripada stabilnoj strukturi života, to njoj u sustavu slobode ne može odgovarati funkcija, da bude nosilac promjena društvenog poretka, predsjednika države, vlade, sabora, ustava, zakona i uopće dinamičko-revolucionarnih poriva.

Spoj između vojske i predsjednika države, dakle dviju stabilnih struktura dovodi u opasnost legitimnu saborsku djelatnost, te je stalna prijetnja sustavu slobode.

Spoj između vojske i vlade odalečuje vladu od sabora, te je pretvara u činovničko-stručno upravni dodatak vladavini vojske.

Spoj između vojske i jedne stranke može se izvršiti samo na klasnoj diktatorskoj bazi, pri čemu stranka počinje gubiti svoju dinamičku strukturu.

Vojska koja se u narodu stalno kreće kao neki izuzetni izvanredni čimbenik započinje se osjećati kao da je i iznad naroda, u neku ruku kao neki gospodar njegove sudbine i time lako padne u zabludu diktatorskih odgovornosti. Da bi se takvo neuravnoteženo stanje onemogućilo, potrebno je zabraniti svako kretanje u odorama izvan službenih dužnosti, te smatrati redovnim da se sve osobe u pitanju mogu slobodno kretati po svim društvima i ustanovama kao svaki drugi pripadnik naroda. Težnje građanskih osoba za “maršalskim” nazivima i odorama treba smatrati kompleksima inferiornosti, koji se upravljaju ovakvim zadovoljavanjima upravo zbog krivo postavljenog položaja odora i titula, a ne kao težnje nečem višem. I takve se nerazvijene težnje, u kojima zaostala masa nije nevinna, priklanjaju diktaturi.

Njemačko-pruska naklonost prema odorama i krivom vojničkom zaptu nije ništa drugo doli projekcija pruskog feudalnog ropskog sustava, a ne razvijene superiornosti, te prema tome nije niti može biti graditelj slobodna društva. Do čega je dovelo srpsko oponašanje takvih naklonosti, vidjeli smo. Vidjeli smo i na našem području. Tko je i što je bilo zaostalije to je bilo podobnije tim naklonostima.

Svaki vojnik mora živjeti u uravnoteženoj spoznaji o svim političkim čimbenicima, poput svih drugih pripadnika naroda, te mora biti neprestano svjestan, da i on može i mora djelovati na političkom terenu samo preko legitimnih čimbenika, kao što su sabori i stranke, a ne iskorišćivanjem svog vojničkog položaja, narodnog oružja i pripadnika naroda, upućenih na stručno obučavanje.

Državna uprava

Državna uprava očividno predstavlja stabilno konzervativni čimbenik u ideji cjeline. Ne može se prema tome baviti mislima kako će mijenjati politiku zemlje, nego kako će što savršenije provoditi politiku zemlje. Ako ona ne valja, u zemlji se ne može ništa solidna sprovesti. Prema tome državna uprava mora *znati, moći i htjeti* valjati. Da bi mogla znati, mora za svaki svoj položaj biti točno definirana i uvježbana. Da bi mogla moći, mora imati autoritet, da ono što zna može postati izvršnim, te da je u tom poslu ne može spriječiti nikakva “ugledna”, “moćna” i “utjecajna” sila. Da bi mogla htjeti, mora biti dobro plaćena i nadzirana.

Neznalačka uprava teži diktaturi, jer se samo silom može čuvati od kritike i jer se samo silom može nametati i održavati kao autoritet. Nemoćna se uprava izručuje javnim i tajnim skupinama, koje mogu izvršavati premještaje, imenovanja, otpuštanja i mijenjati odluke. Nevoljna je uprava djelatna samo za onoga tko je plati i postepeno postaje koruptivnom.

Kako ovakve vlastitosti uprave ne ovise o njoj, kao o posebnom upravno-stručnom tijelu, nego o vladama kao odgovornim saborskim upravljačima ovoga tijela, to vlada mora nositi upravljačko znanje, upravljačku nezavisnost i upravljačku odlučnost, osobine koje će po njoj izražavati i cijela uprava.

Vlada koja ne zna upravljati, gubi iz ruku upravu, te se ova nametne vladi; vlada koja nema nezavisnosti izručuje upravu moćnijoj zavisnosti; vlada koja nema odlučnosti prepušta upravu neredu i korupciji.

Zbog toga što uprava teži diktaturi komotnosti i povodljivosti, dobro je kad je državni stroj decentraliziran, jer praktično govoreći nema te vlade, koja može normalnim sredstvima slomiti skriveno nasilje velikog državnog stroja. Ta stabilno konzervativna sila, o kojoj nije uobičajeno voditi računa kao o čimbeniku koji se može nametnuti kao samostalni, nevidljivi i neodgovorni diktator, može ukočiti cijelu zemlju. Upravo u zemljama življih promjena vlada treba decentralizirati državni stroj, jer ovaj iskoristi vladine krize da se nametne kao posve samostalna djelatnost u zemlji, izvan svake uravnoteženosti. Malo se ističe da čvrsti lanac državnog stroja sa

svim rođacima i prijateljima nameće svoju diskretnu volju na takav način, da, recimo, kandidat za normalnog zastupnika, koji ne nastoji biti simpatičan skupinama toga lanca, jedva može računati na uspjeh. A ako uspije i čak postane ministrom, uvijek ga prati sabotaža diskretne diktature.

Prirodnom decentralizacijom postizava se približavanje uprave nadzoru i povezivanju sa živim narodnim ustanovama. Županije i općine mogu se svojim skupštinama i vijećima toliko razviti i povezati s aparatom, da se ovaj ne može izgraditi niti u diktaturu, niti biti razbijem korupcijom pojedinaca i skupina.

Jedna je od najopasnijih diktatura nevidljiva i neobjavljena diktatura državnog stroja. Iz takvog stroja ni jedan jedini ministar nije u stanju izbaciti ni jedan jedini šaraf. Ovo se naravno može izraziti samo u državama velikih tradicija.

Veliko je zlo, kad vlade zaboravljaju da bez dobre uprave ništa ne može valjati u jednoj zemlji, pa započinju trpati u nju iz demagoških razloga ljude koji ništa ne znaju i neće da rade, a samo zato što se izvikuju oduševljenim pristašama. Nesreća je što loše vlade misle da je za instrumentalnu djelatnost u državnoj upravi dovoljna samo stranačka iskaznica, to jest jedan papir i upravo ništa više. Stranke i vlade vrše zločin, kad zaboravljaju da kraj svih mogućih iskaznica treba postojati uravnoteženo znanje ili upućivanje u njega, ako se izlazi iz revolucionarnih kaosa. Za jedan zbor treba znati pjevati i svirati, a za poslove državne uprave nešto više osim pljeskati.

Zbog toga što državnoj upravi odgovara stabilna strukturalna priroda, nije uputno tjerati državne činovnike u njihovu instrumentalnu uključenost, zabranjujući im članstvo, pristup i djelatnost u slobodnim društvima, ustanovama i strankama. Ne može biti pravilna, umjerena i razborita razvitka i napretka u zemljama gdje uprava, vojska i sudstvo predstavljaju ukrućene i izolirane strukture, jer su one toliko snažne da pod vodstvom jednog predsjednika-kralja mogu vršiti diktature, koje samo teški revolucionarni lomovi mogu srušiti. Pripadnici uprave, vojske i sudstva treba da budu slobodni ljudi, slobodni i djelatni čimbenici u svim varijantama sustava slobode.

Sudstvo

Sudstvo je legitimni čimbenik, koji izražava stabilno strukturalno stanje. Kako ideja cjeline nužno uključuje kategoriju pravednosti i kako sudstvo izražava tu kategoriju s najvišim autoritetom, to mu očividno odgovara samo sustav slobode za izvršenje ovakve djelatnosti. U sustavu diktata sudstvo je po naravi svoga stanja instrumenat nepravde. Ono izriče osude u ime zakona, te zajedno s vojničkom silom čini glavni stup nasilja nad legitimnim porivima slobode.

Vlada

Vlada predstavlja čimbenik, koji ima legalnu odgovornost (pravo i dužnost) provoditi zakone, koji postoje i koji će biti napravljeni u smislu programa, na osnovu kojeg je vlada izišla iz sabora odnosno iz naroda. Po smislu postanka i po obvezi pripravljanja novih zakona ona predstavlja vrhunac dinamičkih nastojanja, priznatih po saboru, jer im daje svojim djelovanjem značaj ravnotežne legalnosti za cijelu zemlju.

Zbog provođenja zakona koji postoje pripada joj u sustavu slobode i stabilno konzervativna funkcija.

Vlada koja ne može prihvatiti postojeće zakone, jer u dinamičkom uspjehu nosi revolucionarne promjene, mora uništiti bivšu upravu. Ako to ne učini, naći će se u instrumentalnoj sabotazi. Svaka instrumentalna struktura ima vibracije zakona u kojima je djelovala (instrumentalna tromost). Krivo je misliti da se stara uprava sasvim jednostavno usklađuje s novim zakonima. Jedna uprava apsorbira nove zakone u instrumentalnom smislu samo ako u njima ima neke idejne i tehničke sličnosti sa starim zakonima. U svakom se drugom slučaju stara uprava ima više ili manje uništiti. Naravno i vojsku i sudstvo i predsjednika države, kao nosioce stabilno konzervativnog stanja. Revolucija i revolucionarna vlada koja sjedne u stabilno konzervativnu strukturu, izgubljena je.

Vlada koja gubi dinamičku strukturu, bježi od sabora, te se približava vojsci, sudstvu i upravi, priklanjajući se diktatorskim pogledima. Vlada koja izgubi vezu sa saborom, jer mu je protivna, mora težiti diktaturi, bilo da sabor ukori (kupi, uplaši, itd.) ili, ako je ovaj čvrsto uravnotežen s narodom, da rastjera.

Vlada koja se ravnotežno kreće u saboru bliža je narodu i njegovim potrebama, jer ako ne govori vladina stranka, više opozicija. Vlada koja zna čuti opoziciju može bolje upravljati od vlade, koja zatvara opoziciju, da je ne čuje. Kad vlada ušuti glas opozicionih stranaka, prestaje se šaptati i u vladinoj stranci, jer je diktatura već na vratima.

Vlada koja se poistovjećuje s upravom poprima isključivo stabilnu strukturu, čime predstavlja diktatorsko vodstvo.

Vlada mora biti s jedne strane sposobna, autoritativna i odlučna u vođenju državne uprave, a s druge strane mora biti preko sabora u odgovornoj programskoj i dinamičkoj uravnoteženosti sa zemljom.

Nije uputno da vlada dijeli odgovornost s predsjednikom države ili da je čak identična s njime. Sve su predsjedničke vlade diktatorske vlade u više ili manje otvorenom smislu i čim sabori uspiju izraziti svoju pravu narav, predsjednički sustav ili pada ili prelazi u otvorenu diktaturu. Takav sustav predstavlja još zapravo nerazvijeno stanje legitimnih čimbenika, te se najčešće povezuje u klasne i skupinske interese, daleko od ideje cjeline, te prema tome nužno priželjkuje diktaturu.

Predsjednički je sustav neka vrst republikanskog monarhizma, u kojem predsjednici teže da budu „izabrani” više puta, ili ako to ne mogu postići oni sami, onda članovi njihovih obitelji ili njihovih užih skupina.

Vlada se oblikuje u zadacima, konkretiziranim u potrebama zemlje, te prema tome za nju postoji ravnotežni okvir, u kome se ima kretati njeno pravo na čelu državne uprave i njena dužnost prema saboru odnosno stranci odnosno narodu. Makar se budućnost ne može procijeniti sa sigurnošću, jer uvijek ima neočekivanih događaja, ne može jedna vlada skočiti iz predviđenog ravnotežnog okvira, izvrnuti svoje utvrđene unutrašnje i vanjsko političke poglede i smatrati da je sve to moguće na temelju povjerenja naroda, dobivena za sasvim druge poglede. Takva vlada definira ravnotežni lom, koji pogađa cijelu političku strukturu zemlje i da bi se mogla održati mora težiti diktaturi.

Sabor

Sabor je najveličanstvenija ustanova društvenog stvaralaštva. Tko nju ruši i sruši u njenoj biti, u ime bilo kojeg načela, neprijatelj je slobode tko nju ne gradi, ne gradi slobodu. To je ustanova, u kojoj su stabilno konzervativni i dinamičko progresivni porivi u stalnom trvenju, jer je to trvenje zapravo bitna kategorija sabora. Kad se ljudi čude, što je u saborima neprestano trvenje, čude se jer su neznalice. Spoznajni razvitak naroda stalno unosi u sabor preko različitih predstavnika zahtjeve za novim ravnotežnim odnosima. Sabor je taj legitimni čimbenik, u kome se utvrđuje legalno ravnotežno stanje za cijelu zemlju, kao posljedica trvenja.

Diktature ne poznaju sabore trvenja; u njima vlada red i oduševljeno pljeskanje.

Narod koji ima uravnoteženu spoznaju o saboru slobode neće upirati poglede mimo njega u traženju bilo kakvih rješenja, jer će znati, da time navlači nesreće diktatura.

Upravo je zbog razvijanja i održavanja uravnoteženih spoznaja o djelatnosti sabora potrebno da u njemu sjede predstavnici svih varijantnih čimbenika, jer se time nameće jamstvo da će u njemu biti neprestano prisutna živa narodna realnost, te da će prema tome norme za djelovanje sabora, kao i njegovi zaključci biti bliži potrebama te realnosti.

Sabor koji se odvoji od narodnih osjećaja i koji nije hijerarhijski uravnotežen u narodnim očekivanjima postaje razlogom za upućivanje diktaturama. Kad narodni predstavnici ne osjećaju i ne nose ideju cjeline, nego su samo profesionalni korisnici na političkoj varijanti ili su u službi javnih ili sakrivenih skupina, narod počinje osjećati da je varan i izvan ravnoteže sa svojim saborom, te da su saborska nadmudrivanja, demagogija, hipotetske deklaracije, prostački napadaji i tumačenje samo oblici anarhije, a ne legitimna trvenja, koja bi odgovarala dinamici njegovih spoznaja.

Kad sabor padne pod diktat stabilno konzervativnih snaga, osobito u slabije razvijenim narodima, može se izraziti kao reakcionarna kočnica na ideji cjeline, čime je pritisnuto neuravnoteženo stanje u zemlji, koje bukne jednog dana u revolucionarnim ekscesima, s

diktatorskim završetkom. Kad pak sabor dođe u ruke demokratskoj anarhiji u slabije razvijenim zemljama, uvijek se pripravlja put diktatorskim ekscesima.

Sloboda naroda nije u pitanju, dok je saborsko kočenje ili napredovanje u granicama ravnotežne elastičnosti, koju zdrav smisao naroda osjeća, ali kad se sabor nađe izvan stvarnog i uravnoteženog stanja sa zemljom, zbog reakcionarnog kočenja ili anarhičnog letenja, sloboda je u pitanju.

Zbog toga, ako nakon saborskih vremena dolaze diktature, uz oduševljenje naroda, krive su u prvom redu političke stranke, jer su sebe i sabor izolirale iz osjećaja naroda. Narod neće pljeskati diktaturi, ako se osjeća uravnoteženim sa svojim legitimnim čimbenicima, pa dakle sa saborom i strankama. Samo kad se ovi odvoje od naroda, kad se odvoje od ideje cjeline, narod plješće diktatoru, koji ih odpiri. To je osvetnički pljesak nad zlotvorima, koji se ne priznaju pravim roditeljima diktatura, nego se čak smatraju u pobjedničkom pravu svojatati predstavništvo i nastaviti život, nakon što narodu teškom mukom uspije osloboditi se diktature, a to samo zato što su bile djelomično ili potpuno onemogućene u svojoj djelatnosti za vrijeme diktatura.

Veliku neuravnoteženost unose u sabore totalitarističke stranke, jer se sukobljavaju s drugim zakonom slobode o autonomiji varijanata. Čudno je svakako, na primjer, da sindikalne organizacije trebaju u neku ruku moliti svaka „svoju” stranku, da bi se nešto riješilo u saborima i vladama, kao da one to ne bi mogle učiniti u pravu dužnosti svoje autonomije. Sloboda ne može postojati na temelju totalitarizma među legitimnim čimbenicima i na temelju zakona koji takvo stanje normiraju. U priznavanju autonomije, stranke bi bile programski potisnute na političku varijantu, na ideju cjeline, te bi legitimni čimbenici drugih varijanata apsorbirali velik dio odgovorna posla s kojim se danas totalitaristički bave stranke. Političke stranke moraju ulaziti u sabor samo u ideji cjeline i njihovi programi moraju odgovarati ideji cjeline. U svakom su drugom slučaju nelegitimni čimbenici i načelni nosioci neuravnoteženosti.

Stranke

Stranke su legitimni čimbenici, koji nose dinamičko stanje političke varijante.

Po njima se u razvijenom društvu doživljavaju, obrađuju, raspravljaju i iznose sve moguće političke inicijative. Doživljavati, obrađivati, raspravljati i iznositi znači jednako braniti i odobravati, kao i napadati, promicati i tražiti promjene. Prema tome svaki je čovjek, koji djeluje stranački na javnom (otvorenom ili zatvorenom) sastanku, zboru ili kongresu, u svom glasilu, u zaključcima i objavljivanjima, dakle u posve određenoj i oblikovanoj odgovornosti potpuno slobodan raspravljati o svim političkim čimbenicima.

Svaki legalni progon ovakvog djelovanja, s obrazloženjem, da se ne može dozvoliti napadaj na predsjednika države, sabor, vladu, vojsku itd. predstavlja rušenje slobode čovjeka i stvaranje neuravnoteženosti.

Prema tome u zemlji, u kojoj nema političkih stranaka, kao nosilaca dinamičko progresivnog stanja, nema ni slobode; i na onom nacionalnom području, na kojem ljudi ni ne žele i ne osjećaju potrebu za strankama nema poriva za razvijenim političkim životom, jer nema dinamičko progresivna smisla.

Dok u jednom narodu mnogi žive izvan ideje cjeline i ne bave se politikom, a pritom jadikuju na diktaturu, ne može biti promjena, jer je u tom slučaju kriv narod što ima diktaturu, a diktator sjedi na svojoj prirodnoj stolici. Biti slobodan i htjeti biti slobodan znači biti u neprestanom naporu razvijenosti, uravnoteženosti i autonomnog priznavanja. Biti pak u ropstvu ili pripadati kao emigrant narodu koji je u ropstvu, a koji želi biti slobodan, pa ne sudjelovati u revolucionarnom pripravljanju i razvijanju čimbenika slobode na bilo koji način, znači biti kriv i odgovoran, a pobijati to znači biti pomagač diktature, zbog gluposti, što je rjeđe ili zbog plaćeništva, što je češće.

Bez stranaka i sabora narod predstavlja političko groblje. Tko ističe divlja plemena za uzor života, stvarno ističe uzore zaostalosti, ali ne uzore napretka.

Time što jedna stranka dođe na vlast ne gubi pravo na svoj dinamički smisao, makar je posjedovanjem vlasti prebacila osjećanje i svoju odgovornost na prihvaćanje onoga što provodi vlada. Tu se, naime, nameće jedna finija i razvijena vrsta odgovornosti. Stranka ne može javno, to jest na zborovima, u tisku, u deklaracijama napadati svoju vladu. Ali na svojim unutrašnjim sastancima i kongresima, stranka se može popravljati, kritizirati samu sebe, svoje ministre, svoju vladu, svoje poglede, koristiti iskustvo, predlagati promjene zakona itd. Vlada potekla iz jedne stranke teži ostvarivanju stabilnosti, ali stranka ima pravo na svoj daljnji dinamički život.

Kritizirati svoju vladu treba smatrati normalnim izražajem dinamičkog stanja, a ne rušenjem discipline, makar i tog može biti. Pri površnom gledanju može se činiti kao da je stranka na vladi i u opoziciji. Međutim, ona je u svojoj javnoj odgovornosti na vladi, dok na svom unutrašnjem području mora i dalje zadržavati dinamički smisao svog postojanja. Samo se tako može osposobljavati za nove poglede i za jačanje diferenciranog života. Stranka koja izgubi ovaj supstancijalni smisao samo zato što je postigla vladavinsku odgovornost, te se poistovjećuje sa stabilno konzervativnom težnjom, počinje naginjati diktaturi, jer, izgubivši u sebi kao stranci supstancijalnu strukturu, koja je u stvari dinamičko progresivna, ne shvaća je ni u opoziciji, te teži njenom uništenju. Vladajuća stranka, u kojoj nitko ne smije pitati što radi vlada, ministri, zastupnici, te zašto je ovako, a nije drugačije, nego ima samo pljeskati, nije čimbenik slobode, nego diktature. U takvom se slučaju počinje opoziciju smatrati suvišnim i neugodnim neprijateljem, a ne sastavnim dijelom slobodno razvijenog političkog života. Stranka koja nema duha slobode u sebi ne može ga ostvariti ni u narodnoj zajednici. Stranka koja uništi u sebi dinamičko progresivni duh želi ga uništiti i u narodnoj zajednici. U stvari politička organizacija, u kojoj nema ove supstancijalne strukture i nije politička stranka, nego možda pseudo vojnička organizacija ili samo skupina ljudi, koja drži vlast pomoću vojničke sile, a ono što se zove politička stranka samo je predsoblje za špekulante i laskavce. Bit je stranke, da uvijek zadržava dinamičku progresivnu strukturu. Bez toga nestaje u razvitku političke varijante dinamičko

progresivnog čimbenika, te prestaje spoznajni ciklus i nastupa diktatorsko mrtvilo kao proces zaostajanja. Kad u strankama, koje trebaju nositi dinamičko spoznajno stanje u ideji cjeline zavladaju osobe, koje bogatstvom svog stručnjaštva iscijede stranci ideju cjeline, imamo degenerativni slučaj, koji može neko vrijeme obmanjivati, kao i svi surogati i sve prijevare, ali ne može predstavljati uravnoteženu razvijenost, nego opasnost koja prijeti slobodi. Često diktatori stvaraju vlade sastavljene od stručnjaka to jest stvaraju vlade u sklopu državne uprave, u sklopu stabilnog spoznajnog stanja, izvrući time legitimnu prirodu vlade u spoznajnom razvitku političke varijante.

Često se stranke odvoje od naroda, time što se u neku ruku izruče zastupničkoj službi, u kojoj teže komotnosti, rutini i birokratskom napredovanju prema ministarskim stolicama, komisijama, ambasadama, te nastojanju da stvore čvrste interesne skupine, kao jamstvo za ponovna izabiranje. Zastupnička mjesta u mnogima ubiju ideju i stvore karijeru. Prema tome najvažnija je stvar u jednoj stranci, da ne bude zarobljena od svojih ministara, zastupnika i karijerista, te da joj težište ostane u narodu, kako bi zastupnici i ministri bili uravnoteženiji sa svježom dinamikom strujanja svih spoznaja i novih poriva. Narod osjeti, kad su mu stranke pobjegle na službu u sabor, ali im ne može ništa, jer je zarobljen saborom, koji formalno ispunjava svoju djelatnost, dok je stvarno otuđen. Ako se zemlja nađe u teškoćama u ovakvom stanju lako dolazi do diktature proti saboru i strankama, uz odobravanje naroda, koji se osjeća sretnim, da se oslobodio diktature-anarhije stranačkih laži, hipokrizije i demagogije.

Kada stranke i sabor, dakle čimbenici dinamičke strukture ukinu svoj legitimni ravnotežni položaj, diktatura nastaje kao prirodni izraz općeg stabilnog stanja, koji je stvarno u latentnoj diktatorskoj inicijativi.

Političke stranke predstavljaju legitime čimbenike političke varijante samo onda, ako u njima vlada ideja cjeline. Stoga sve stranke moraju biti nacionalne, jer je ideja cjeline ideja o konkretnoj prostorno-ljudskoj egzistenciji. Kao elementarna stvaralačka ideja čovjeka, ona u svim i po svim narodima izražava neizmjereno bogatstvo, stranačko bogatstvo ljudske supstance. Nivelirati narode znači djelovati direktno proti prvom zakonu slobode o razvitku i stvarati barbarstvo. Narod-čovječanstvo jest inferiorna koncepcija u ideji cjeline.

U smislu nivelacija bilo bi također krivo zaključiti, da se zbog postojanja istih varijantnih čimbenika mogu identično formulirati njegove legalnosti za sve narode. U takvom se krivom shvaćanju prepisuju ustavi i zakoni, te nasaduju sredinama u kojima predstavljaju spoznajnu neuravnoteženost, zbog čega dolazi do suvišnih borbi. Također je krivo shvaćati da narodi mogu imati ujednačenije norme što su razvijeniji, da se, dakle, približavaju nekom idealnom tipu čovječanstva. To je golema zabluda, koju slijede mnogi. Savršenstvo ne vodi identičnosti i monolitnosti, nego različnosti. Među nerazvijenim narodima ustavi i zakoni mogu pokazivati grubu identičnost, dok među razvijenim narodima moraju pokazivati fina razlikovanja. Veća je različnost među stotinu svetaca, stotinu umjetnika, stotinu državnika, negoli među milijunima ne-svetaca, ne-umjetnika ili ne-državnika.

Ideja cjeline osim što je masovna, ona je opća, općenita. U ideji interesa klasne većine može se govoriti o masovnoj demokratskoj većini, koja se može vrlo dobro snalaziti u svojoj stvarnoj diktaturi, pa čak vršiti i isključivanja iz naroda, ali u ideji cjeline obuhvaćeni su svi i svatko, ne kao broj (manjina ili većina), nego kao čovjek. Prema tome u ideji cjeline *težište je na čovjeku* kao na četverovariantnoj *jedinstvenoj individualnoj* strukturi i na čovjeku kao na četverovarijantnoj *autonomnoj društvenoj* strukturi. *Ne vidjeti čovjeka, svakoga čovjeka u ideji cjeline, konkretizirane kao narod, znači plivati u maglama, deklamacijama, zabludama ili skrivenim interesima.* Stranke, koje ne žive i ne djeluju u duhu cjeline, političke su laži, koje prije ili kasnije moraju pokazati svoju pravu narav.

Organizacija u kojoj ne vlada ideja cjeline nije politička organizacija u supstancijalnom ravnotežnom i autonomnom smislu, makar se zvala vlada, vojska ili stranka. Većina današnjih stranaka samo su organi klasnih i skupinskih socijalno-ekonomskih interesa na političkom području, a nisu to supstancijalne organizacije u ideji cjeline. Predsjednik države, vojska, sudstvo, uprava, vlada i zakoni, koji izlaze iz ovakvih stranaka predstavljaju organe tih interesa, te prema tome većinske ili manjinske diktature. Radnička klasna ili latifundijska klasna diktatura, svejedno je.

Kad jedna crkva ili religija osniva stranku s obrazloženjem da većina ili svi pripadaju toj crkvi ili religiji, pa da je prema tome demokratska uravnoteženost zajamčena, ne ostvaruje se pojava slobode, nego vjersko političkog diktata ili totalitarizma s religiozno moralne varijante. Isto se tako ne ostvaruje pojava slobode, kad jedna klasa izbacuje stranku, s obrazloženjem da većina pripada toj klasi, nego se ostvaruje težnja socijalno-ekonomskog klasnog diktata, da cjelini nametne svoj interes i time ostvari ekonomsko-politički totalitarizam. Stoga kad jedna vlada djeluje u probitku jedne klasne skupine, ona se ne bavi politikom, jer ne djeluje u ideji cjeline, nego je obični organ socijalno-ekonomske varijante, koji lažno, izvrnuto, neuravnoteženo i nelegitimno djeluje na političkoj varijanti. Kad stranke ne djeluju u ideji cjeline, one su to samo u legalnom, ali ne i legitimnom supstancijalnom smislu. Stranke prožete *idejom cjeline (ne većine)*, tj. *svakoga* u svima i svih u svakome, odnosno svega u svima ili svih u svemu, moraju organizirati političku varijantu tako da svi njihovi čimbenici djeluju u ideji cjeline.

Čovjek u ideji cjeline ravna se osjećajima, da *svi moraju biti siti, ne većina, nego svi*, dok se čovjek u ideji interesa ravna osjećajima “sit gladnom ne vjeruje”. Prema tome stranka mora imati u svom programu samo ono što dodiruje sve, i što ona mora u svojoj legitimnoj dužnosti provoditi. Čovjek u ideji cjeline mora željeti, da svi znaju čitati i pisati, dok u ideji interesiranja može biti zadovoljan što zna čitati i pisati on sam. Čovjek u ideji cjeline mora provoditi da nitko ne krade i ne bude okraden, dok u moralno vjerskoj može biti zadovoljan da sam ne krade.

Ne mogu stranke u izražavanju ideje cjeline ići dalje od svoje supstancijalne legitimnosti, jer bi se približili težnji totalitarizma. Ne pripada ideji cjeline u svim iznesenim poslovima pravo na način izvođenja njihove političke misije. Jedna vlada može sagraditi sve škole, ali kako će se vršiti obuka, to će bolje znati čimbenici s kulturne i vjersko-moralne varijante. I zato imaju pravo i dužnost sjediti u saboru, gdje se to određuje i normira kao zakon. Vlada može htjeti sagraditi

svakoj obitelji dom, ali način gradnje, financiranje, vrst domova i slično, bolje će znati čimbenici sa socijalno-ekonomske varijante. Stoga trebaju biti u saboru.

Sloboda zemlje je u velikoj opasnosti, kad dolazi do sukoba i ratova s vanjskim neprijateljima, jer u tim časovima dolazi do izražaja fizička snaga zemlje simbolizirana u vojničkim odorama. Predsjednik države, vojska, uprava i vlada dolaze više do izražaja, dok se sabor i stranke potiskuju. To je loše nasljedstvo iz nerazvijenih vremena, kad se išlo u rat za cara i domovinu, dok su sabor i stranke predstavljali samo smetnje. Danas pak, kad se narod bori u ideji cjeline, tj. kad u ideji cjeline ima izvršiti jednu konkretnu djelatnost, u koju se čak ulaže i život, kraj pripravnosti na stotine neprilika, koje donosi rat, moglo bi se shvatiti, da on više gleda i sluša, što će mu kazati sabor i stranke negoli car, carski generali i carinska uprava. Prema tome u iole razvijenom narodu važna je upravo dinamička djelatnost stranaka i sabora, jer danas rat nije samo tehničko vojnička operacija, nego politička, u kojoj sve snage moraju sudjelovati u osjećanju da se brani sloboda, doživljavana u sva tri njezina zakona. Danas se neće boriti onaj dio naroda, koji osjeća da se ratom ne brani ideja cjeline, nego nečiji interesi, koji su njemu protivni i koji u ime zakona hoće sve pripadnike naroda obvezati na ratnu dužnost. Više se ne ide u rat u ime cara i u ime zakona, nego u ime uravnoteženih misli, pogleda i osjećaja, koje narod doživljava i koje u saboru mogu preko slobodnih predstavnika proglasiti i učiniti rat legitimnim. Bez ovakve legalnosti, utvrđene po legitimnim čimbenicima, svaki je građanin u pravu smatrati ratni poziv pozivom diktature, da je narod brani.

U razvijenom sustavu života, za slučaj rata, ističe se bitna važnost sabora i stranaka. Važno je da svi legitimni čimbenici postoje u svom prirodnom stanju, jer će time ravnoteža u pogledima i osjećajima naroda biti najbolje održavana, te će narod biti najsposobniji za podnošenje svih napora. (1956. – Republika Hrvatska, 21/22:2/21)

SABOR KAO SINTEZA HIJERARHIJSKIH VRHOVA

Bez autonomije četiriju elementarnih varijanata nema slobodna društva niti razvijanja skladnosti u jednoj narodnoj zajednici. Autonomija varijanata kao društvena analiza predstavlja najveću moguću zapreku stvaranju totalitarnog društva. Napredni i napredniji su samo oni narodi, u kojima je povijesni razvitak projicirao viši stupanj autonomije među ove četiri varijante.

U onim narodima, u kojima se bilo koja varijanta uništava, otvoreno ili prikriveno, razvijaju se nesklad i nesreće. Uzalud se izrugivati nad egzistencijalnim smislom bilo koje varijante s ma koje ljestvice drugih varijanata, te ga proglašavati preživjelim i zaostalim, jer se time smisao ne uklanja, nego se navlači nesklad sa svim svojim nesretnim posljedicama. Nije znak mudrosti, kad ljudi, ograničeni i apsorbirani faktorima političke varijante, govore da su oni izvan i iznad svih vjera, rasa i interesa, pretendirajući time na neku posebnu poziciju, s koje bi htjeli odlučivati kao s visoka o svim drugim varijantama; nije znak mudrosti, kad različite sindikalne i ekonomske organizacije upotrebljavaju istu frazeologiju, – jer da su i one tobože izvan i iznad svih stranaka,

mjera i ideologija, te u neku ruku samo što ne kažu da su prema tome sve stranke, vjere i ideologije suviše besposlice. Najmanje je ugodno slušati takve izjave s područja kulturne varijante, a upravo vrijeđa ljudski duh, kad čak i s najprimitivnije kategorije ljudskog udruživanja kakav klub ili športsko društvo pretendira na superiornu poziciju služeći se ovom šupljom frazeologijom da su i oni iznad svih vjera, rasa, stranaka i mišljenja, te da su prema tome svi oni koji tome pripadaju nešto nižega, po tome što predstavljaju faktore separiranja i različnosti. Ta se nesretna i nespretna frazeologija, puna zabluda, hipokrizije i uvijek znak krivog postavljanja problematike u životnom koncertu ideja, upotrebljava i s vjersko-moralne varijante u sličnoj formulaciji, iznad i izvan svih stranaka, rasa, naroda, s jednakom pretenzijom govori s višega i tobože ispravnijega pijedestala prema nižem, na koji su stavljani svi faktori razlikovanja s mrljom inferiornosti. Međutim u konkretnom priznavanju autonomije svih varijanata i potrebne društvene analize u sastavu slobode, svima bi moralo biti jasno da smo mi svi i da trebamo biti svi uvijek i neprestano u svim varijantama, one odgovaraju našoj supstanciji, te da samo kompozicija između svih varijanata može dati sklad i nositi slobodno društvo.

Time što bi se autonomijom varijanata ostvarivala životna analiza u narodnim zajednicama, nužno se nameće potreba kompozicione sinteze, bez koje ne može živjeti jedna zajednica, kao što to ne može ni pojedinac. No dok svaki pojedinac može oblikovati svoju sintezu u okviru vlastite odgovornosti, onako kako hoće i može, zajednica mora odrediti način za stvaranje svoje kompozicije. Pojedinac može biti u skladnoj kompoziciji, ako živi na najnižoj ljestvici svake varijante, kao što to može biti čovjek s jednom, dvije ili više visokih dominantata u kompoziciji, ali u jednoj zajednici zakoni i dekreti ne mogu sve predstavljati, i najniže i najviše, i ovakve i onakve kompozicione strukture. Logično je, dakle, da takozvani parlament, to jest službena mjesta za formuliranje i uzakonjenje kompozicija budu sastavljeni od predstavnika svih četiriju autonomnih varijanata (1.), kad se radi o poslovima, koji se odnose na sve varijante, odnosno od onih varijanata, kojih se problematika ima u parlamentu riješiti. Pri tom može biti razumljivo da predstavnici političke varijante, kao nosioci ideje cjeline, budu članovi parlamenta u svim problemima, a predstavnici ostalih varijanata kad se odlučuje o problematici njihovih varijanata. Time bi zakone donosili oni ljudi u kojima vladaju najsavršenije dominante, to jest sve ono što je najbolje za život i uspjeh drugih varijanata, a bili bi isključeni diktati, tj. sve ono što je u jednoj varijanti najgore za život i uspjeh drugih varijanata. Narod bi bio

1. Nekoji kritičari su povezivali ovu ideju Oršanića s fašističkim korporativnim parlamentom. Međutim između ta dva rješenja postoje bitne razlike. U fašističkom je parlamentu bila samo jedna stranka, te su svi predstavnici korporacija bili također eksponenti te stranke. U Oršanićevoj koncepciji Sabor se sastoji od narodnih zastupnika, dakle predstavnika **raznih** stranaka, izabranih putem općih slobodnih izbora, te od predstavnika društava, ustanova, zadruga, sindikata, itd., biranih putem posebnih društvenih izbora; predstavnici slobodnih udruženja sudjeluju na onim zasjedanjima Državnog Sabora i njegovih odbora, na kojima se raspravljaju pitanja koja dotiču interese dotičnog udruženja. (Točka VI. „Načela HRS-e“).

zadovoljan, kad bi doživljavao, da mu javni život određuju i komponiraju slobodno birani i hijerarhijski priznati najbolji predstavnici sklada i ravnoteže. (1955. – Republika Hrvatska 19:12/14).

* * *

Time što bi u sabor ulazili narodni predstavnici iz svih autonomnih varijanata bilo bi tako reći onemogućeno stvaranje diktata političke varijante na području i s područja sabora, što bi značilo jačanje drugog zakona slobode, o autonomiji varijanata. *Ovi bi predstavnici unosili inicijativu i impuls slobodne orijentacije među sve stranke za sva ona pitanja, koja su u strogom smislu izvan političke varijante.*

Po tome što bi dinamika svih problema strujala kroz sve aktivne organe, organizme i organizacije naroda sve do odgovornog stvaranja zakona i upravljanja, sloboda bi bila djelatna, doživljavana i predstavljala bi realnost života. Sloboda bi zaista bila uravnotežena.

Time pak što bi postojalo bogatstvo međusobno priznatih organizacija u autonomnim varijantama, u međusobnoj utakmici, sloboda bi počivala na razvijenim varijantama. (1956. – Republika Hrvatska, 20:11).

IV. Borbom do slobode

1. *Reformistička politika*
2. *Tri glavne pogreške*
3. *Oportunizam i radikalizam*
4. *Smisao i izdaja revolucije*
5. *Održavanje položaja*
6. *Revolucionarno stanje*
5. *Hrvatski revolucionarni proces*
6. *Spontanost i organiziranost*
7. *Oslobođenje i sloboda*
8. *Savjeti hrvatskom borcu*

REFORMISTIČKA POLITIKA

Kad predstavnici naroda izgube vjeru u narod, u njegove ciljeve, u sebe, ili kad zbog izvjesnih svojih razloga žele djelovati na korist neprijatelja, onda iznose potrebu i korist bilo kakve reformističke politike unutar postojećih državnih okvira. Takva je politika uvijek *zla* iz svih razloga.

Takva politika slabi vjeru u uspjeh i ispravnost samog cilja, *te praktično ukida djelovanje u smislu cilja*. Kako se vjera, snaga i zrelost jedne ideje u narodu očituje u njegovim hijerarhijskim vrhovima, te, ako ovi popuste, ostvarivanje ideje gubi na djelatnosti i udarnoj snazi u potrebnom času.

Takva reformistička politika okvira slabi povjerenje naroda u ispravnost i sposobnost narodnih predstavnika, zbog čega nastaje zabuna i nesigurnost. Dok narod vidi da predstavnici drugih naroda vjeruju u svoje države, bore se za njih, organiziraju ih u svim poteškoćama, dotle mu njegovi vlastiti predstavnici pokazuju radinost i suprotnost samo u onemogućavanju njegove državne nezavisnosti; *u stvari, dakle, u onakvom poslu kakav se u svim ozbiljnim narodima smatra i osuđuje kao izdajnički*.

Valjda je samo među Hrvatima moguće, da se ama baš svako djelovanje smatra ispravnim nacionalnim djelovanjem, pa čak i takvo djelovanje da hrvatski narod bude okvirni, autonomaški, federalni narod, *te da se upravo kao takav smatra državnim narodom*, dok je u stotinu slučajeva očividno da su svi okvirni narodi nedržavni narodi.

Mi se međusobno možemo razlikovati u stotinu stvari, što prirodno pripada razvijenom narodu i demokratskom sustavu, *ali uvijek na podlozi državne ideje kao naše političke realnosti*. Samo se time izjednačujemo u stupnju zrelosti sa svim državnim narodima, u kojima su antidržavni stav i antidržavno djelovanje istovjetni s izdajom. No, među nama je moguća čak i takva politička prostota, da se okvirni reformisti pozivaju na legitimaciju samog hrvatskog naroda. *Mi bismo po njima bili fenomen, koji bi u tako vulgarnom i besmislenom državnom okviru, kao što je jugoslavenski, trebao sebe ostvariti kao državni narod*. Stoga ako ne želimo biti izuzetak u svijetu, onda nužno moramo smatrati izdajom stavljanje hrvatske državne ideje u okvire, jer nam je ona sve, kao što bi svaki narod smatrao izdajom stavljanje svoje države u bilo kakav okvir.

Kako je vanjska politika naroda uvijek odraz njegove unutrašnje strukture, to slabljenje vjere u uspjeh i u cilj predstavlja pothvat, kojim se slabi djelovanje na vanjskopolitičkom području u smislu njegove državne ideje. Naglašavanje rješenja u jugoslavenskom okviru s argumentima da se državni cilj ne može ili ne treba ostvariti, ili da je u samom okviru ostvarenje državnog cilja, ne teži jačanju hrvatske državne ideje, makar se o njoj govorilo, kao što je to bilo 1918., nego njenom likvidiranju, upravo onako kako je to bilo 1918. Stoga ne može biti ni razgovora ni bilo kakvog zajedničkog djelovanja, nego, naprotiv, najoštrija borba s Hrvatima, koji nakon svih tragedija od 1918. do danas tvrde da bi hrvatski narod dao bilo kome povjerenje za politiku jugoslavenskog okvira.

Takva reformistička politika upućuje poglede i energije na reformističko okvirno područje, umjesto na oslobodilačko. U njoj bi narod trebao izgubiti i napustiti uvid, obvezu i nastojanje da pomogne, da se udruži, da iskoristi i druge sile na području postojećeg okvira u cilju postizavanja i njihove i vlastite slobode. Gubi se iz vida, da Slovenija i Makedonija žele oslobođenje, te da se njima ne smije nametati okvirna misao zbog vlastitog kukavičluka ili zbog opravdanja vlastitih prošlih zabluda, koje su kao takve utvrđene nizom teških žrtava. Naprotiv, u čistoj ideji slobode, energije se pripremaju i troše u zajednici s njima.

Takva politika okvira skida narodnu djelatnost s međunarodne pozornice, *te se onda ne traže niti međunarodne veze i dodiri* na ispravnoj ideji, niti se unosi išta nova i ozbiljna na međunarodno područje, niti se iskorišćuju i pripremaju međunarodne mogućnosti. (1960. – Republika Hrvatska, 40:6/7).

TRI GLAVNE POGREŠKE

U našem stogodišnjem iskustvu, čini se, da možemo otkriti tri glavne pogreške naših neuspjeha.

Učinili smo pogrešku, kad smo se uživali u činjenicu da nemamo egzistencijalnog smisla izvan Austro-Ugarske, pa smo se prestali smatrati međunarodnim subjektom s odgovarajućim pogledima i inicijativama i učinili se unutrašnjim objektom austrijsko-mađarskih shvaćanja i kombinacija. S istom tom pogreškom kretali smo se u punom jedinstvu pod vodstvom i u odgovornosti Hrvatske seljačke stranke u Jugoslaviji, kao unutrašnji objekt srpskih potreba bez inicijativa međunarodnog značenja. Opet s argumentom, da nam nema egzistencijalnog smisla izvan Jugoslavije.

Druga naša pogreška ogleda se u tome da smo stalno kolebljivi u svojoj nacionalnoj osobnosti. U toj kolebljivosti nismo uspjeli dati ni jednoj ideji kičmeno dostojanstvo, ni sigurnost u sebi i za druge.

Treća nam je pogreška da smo činjenice smatrali vječnim, prema kojima se treba uvijek oportunistički odnositi, te u takvom osjećaju nismo razvijali duboke revolucionarne porive s vjerom u druge činjenice i mogućnosti.

Proti tim pogreškama izbacio je hrvatski narod pozitivne porive u Hrvatskoj stranci prava, u Radićevim pokušajima, u Ustaškom pokretu, i Stepincu, ali te pogreške nisu nestale niti su pobijeđene. Stoga smo obvezatni neprestano ih uočavati i protiv njih se boriti.

Nasuprot prvoj pogrešci moramo odbijati u svojoj svijesti i savjesti poziciju objekta, unutrašnjeg objekta bilo kakvog sadašnjeg ili budućeg okvira te jačati svijest o sebi kao o međunarodnom državnom subjektu. U vezi s time moramo isključivati i onemogućavati sve ljude i sve inicijative koje bi nas definirale kao okvirni objekt, te smatrati logičnim jedino stvaranje i pripremanje odnosa međunarodnog značaja.

U pogledu pak naše kolebljivosti treba otvoreno uočavati činjenice, te biti sasvim na čisto o tome koje ideje čine našu nacionalnu kičmu. U nas je prilično kolebljivo i nesigurno, što su načela, a što taktika.

Mi smo slobodarski narod, pa je nužno naglašavati i nositi slobodarski duh hrvatskog naroda u nepokolebljivog smislu, te isključiti svaki trag totalitarizma.

U pogledu pak treće pogreške dosta je sjetiti se, da Austro-Ugarske nema, makar je bila činjenica, te da Jugoslavija može ponovo i ne biti, makar je danas činjenica, i to svakako manja no što je bila ona do 1941. godine. Prema tome bili su opravdaniji revolucionarni porivi u smislu oslobodilačke nepokolebljivosti i kičmenog dostojanstva, negoli oportunističko sudjelovanje u smislu pregrađivanja činjenica, bez dostojanstva i u idejnoj kolebljivosti. Dužnost nam je, dakle, nositi vjeru u druge činjenice, u naše činjenice, revolucionarnom odlučnošću.

Nasuprot trima najvećim pogreškama treba, dakle, usvijestiti do najveće djelatne snage revolucionarnu vjeru u ideju slobode, u naš slobodarski duh i u međunarodnu poziciju hrvatskog prostora.

Po toj djelatnoj revolucionarnoj vjeri, po tom nepokolebljivom slobodarskom duhu i po čvrstim stavovima međunarodnog značenja definiramo sebe pred sobom i za sebe, pred drugima i za druge – potpuno.

Nasuprot ideji jugoslavenstva kao konkretizaciji nasilja u svim njenim ideološkim, ekonomskim, strateškim i rasnim razlozima, hrvatski narod treba unositi neumoljivom i revolucionarnom odlučnošću ideju slobode svih naroda Balkana. Jednako većih kao i manjih, kao što su Slovenci, Crnogorci, Bugari i Albanci.

Sve ono što je u narodu funkcionalno jugoslavensko ili u bilo kojem smislu imperijalističko prema drugima ili drugih prema nama treba najvećom bezobzirnošću ukloniti iz naše propagande, obrađivanja i djelatnosti kao direktno ili indirektno rušenje osnovne životne ideje hrvatskog prostora: ideje slobode.

Ni utjecaji moćnih država, koje predstavljaju samo tehnički organizirane prostore, kao što su to Rusija i Sjeverna Amerika, bez dostignute i usvijestene narodne personalnosti, ne mogu biti prihvaćeni u povijesnom razvitku kao progresivni pogledi, u njihovu zabacivanju personalnog suvereniteta naroda. To su akcidentalni utjecaji materijalne moći, a ne idejne egzistencijalne vrijednosti. Materijalistička shvaćanja, egzaltirana u materijalnom porivu masa američkog i azijskog prostora, ne mogu uništiti smisao povijesti, koji se sastoji u konkretiziranju individualnih i društvenih personalnosti kao stvaralačkih poriva slobodna čovjeka. Ne smijemo natrag, nego naprijed.

Rusko-američki materijalistički primitivizam sadašnjice i jugoslavensko-rasni primitivizam prošlosti ne smiju biti prihvaćeni ni u jednoj njihovoj koincidenciji kao smetnja u ostvarenju ideje slobode na balkanskom prostoru. Sloboda, kao priroda ljudskog bića, ne može biti uništena i mi ne smijemo kapitulirati zbog toga što su njeni neprijatelji toliko moćni u svojim izvrnutim i

ekscesivnim materijalističkim diktatima. Ako hoćemo pošteno raditi za svoj narod, te slijediti smisao povijesti, ne možemo prihvaćati te diktate ni u jednom njihovom naopakom zahtjevu. Tko je njima diktiran, tko se njima izručio u izbjeglištvu, supstancijalno se odvojio od svoga naroda.

Oni pak u zemlji trebaju shvatiti da im je prezir materijalističkih diktata nužni odnos i oklop za pravilno shvaćanje i izgrađivanje ljudskog bića. Napredak čovjeka i čovječanstva treba gledati i izgrađivati u strukturi pune i potpune slobode čovjeka i naroda nasuprot natražnom i reakcionarnom rusko-američkom ukrućivanju čovjeka na isključivi socijalno-ekonomski idejni nazivnik.

Idejna kompozicija, kakvu sačinjavaju službena Rusija, službena Amerika i službena Jugoslavija može podupirati samo diktaturu. U tradiciji je Sjeverne Amerike da podupire diktatore kao redarstvene čimbenike za održavanje reda u zemljama njenih interesa, kao što je to već postalo i ruskom tradicijom u podupiranju i stvaranju njenih diktatora.

Krivo je, dakle, očekivati, da bi ove dvije sile bile nosiocima uklanjanja Jugoslavije i graditeljima slobode, kad zato ne nose ni svoje idejne ni svoje praktične razloge.

Težište rušenja Jugoslavije neprestano mora ležati idejno i konkretno u samim narodima balkanskog prostora, a ne na očekivanju da im to netko drugi napravi i skroji.

Pogrešno je očekivati pobjede samo iz onoga što će odlučiti “veliki”, tome se izručiti, te se osloboditi odgovornosti za vlastitu djelatnost. U osjećanju nacionalne personalnosti i njene idejne odgovornosti, svaki Hrvat mora doživljavati i projicirati tu odgovornost i davati joj život u perspektivama uklanjanja Jugoslavije.

Mi ne možemo govoriti za druge narode, ali možemo za sebe.

Bez jasne idejne svijesti o potrebi slobode svih i svakoga naroda Balkana, te o čvrstom odbijanju svih ideja, koje se tome suprotstavljaju, ma odakle i od koga dolazile, ne može se razvijati dovoljni revolucionarni idealizam, kao izvor svih potrebnih djelatnosti za pripravljanje i za izvršenje uništenja Jugoslavije u mogućim prilikama i u dogovarajućem času.

Ako Balkan hoće slobodu, mora ukloniti Jugoslaviju, ustanovu stalnog nereda i nasilja jer ta država nema drugi supstrat za svoje postojanje.

Ako je duh nasilja na Balkanu dobio eksponenta u Srbima, treba o tome voditi računa, a ne udruživati se s njime protiv slobode Balkana. Žalosno je svakako, da je nakon izvjesnih djelovanja u podržavanju nereda na Balkanu sa strane europskih sila sad došla i Amerika da direktno podupire to nasilje sa sumnjivim opravdanjima nasuprot Rusiji, kad bi uputnije bilo ostaviti diktaturu Jugoslavije na njenim vlastitim nogama i sudbini slobode da ona s njome obračuna.

U svojoj povijesnoj poziciji ostvarenja ideje slobode na Balkanu, te uništenja ideja i oblika nasilja, kao što su to očevidno jugoslavenstvo i Jugoslavija, mi ne možemo i ne smijemo biti nosiocima i graditeljima ideja i organizacija koje supstancijalno niječu strukturu slobode i

projiciraju nasilja. Stoga se moramo idejno i konkretno odreći mnogih stvari, koje su mogle biti razumljive u prošlosti, ali koje ne bi trebale ulaziti u budućnost, jer bitno ruše smisao naše odgovornosti i konačnog uspjeha na Balkanu.

Što, na primjer, možemo htjeti u ostvarivanju slobode čovjeka i društva sa znanstveno, politički i povijesno posve krivim varanjem sebe i drugih, da je seljaštvo osnovica jedinstva čovječanstva, da su proleterstvo, pa građanstvo to isto, i u tom smislu podržavati agrarni, socijalistički i liberalni utopizam s njihovim totalitarističkim projekcijama na međunarodni život, kao na primjer, jugoslavenstvom, na sve balkanske narode.

Isto tako ne možemo ići na teren slobode s instrumentima, koji ne vide i ne znaju da naša pozicija na Balkanu ne može nositi nikakve fašističko-građanske ideje i organizatorne sklonosti, jer su one povijesno suvišne i štetne za izgradnju slobode hrvatskog naroda i svih naroda Balkana.

Domovina treba da pripada svom dušom, svim snagama i svojim idealizmom samo strukturi slobode, u bogatstvu svih svojih poriva, skupina i stranaka.

Svaki Hrvat mora biti potencijalni, posve izgrađeni i izrađeni čimbenik građenja slobode Balkana u ideji suverenosti svih njegovih naroda. Svako mjesto, svaki položaj, svaka mogućnost moraju biti savjesno, metodički i znanstveno proučeni, po pogledima i sposobnostima različitih skupina. Samo se time idejni revolucionarni drhtaj pripravlja za revolucionarnu metodu borbe i žrtve uništenja i stvaranja. Ideja mora biti revolucionarno razrađena u sve moguće rušilačke i stvaralačke konkretnosti.

Ona nužno pretpostavlja osjećaj moralne i mentalne superiornosti nad primitivizmom boljševičkog materijalizma i američkog liberalizma, ukrašenog pozitivističkim univerzalizmom, koji jednako niječu slobodu čovjeka i slobodu naroda.

Hrvatski narod mora biti na čistu da pripada svijetu slobode, svijetu potpunoga čovjeka, čovjeka političke slobode, čovjeka kulturne slobode, čovjeka vjersko-moralne slobode, čovjeka socijalno-ekonomske slobode; čovjeka autonomnih a ne totalitarističkih, političkih, kulturnih, vjersko-moralnih i socijalno-ekonomskih poriva, sa svojim slobodno izabranim predstavnicima unutar svoje suverene i međunarodno priznate narodne zajednice. (1959. – Republika Hrvatska, 33:5/9).

OPORTUNIZAM I RADIKALIZAM

Cijeli je naš život razapet na različite oblike oportunističkog i radikalizma. Nitko se ne može osloboditi tog križa. U najvećem propalici bjesne svetački radikalizam i u najvećem svecu tinja oportunistička slabost. Ne može se život razrezati na čisti oportunistički i čisti radikalizam. Ali unatoč toga može se govoriti o oportunističkom i radikalizmu, jer postoje kao životne realnosti.

Mogli bismo se sporazumjeti, da oportunistički predstavlja ono životno nastojanje, u kojem se svjesno i voljno odbija i isključuje radikalizam, dok je radikalizam nastojanje, u kojem se svjesno i voljno isključuje oportunistički. Nije pravednik onaj čovjek, koji nikada ne sagriješi,

nego onaj, koji svjesno odbija grešne porive. Nije grešnik onaj čovjek, koji nikada ne učini dobro djelo, nego onaj koji svjesno ne mari za dobra djela.

Prema tome za ocjenu jednog stanja nužno je imati jasnu orijentaciju prema drugom stanju. Oportunist zna što je to radikalizam, kao što grešnik zna što je pravednost. U orijentaciji između oportunističkog i radikalizma, grešnosti i pravednosti, bitan je izbor između jednoga i drugoga.

Oni, koji si stave za ugled velike oportuniste, prihvatili su put sigurnog oportunističkog, oni pak, koji se ugledaju u velike radikaliste, izabrali su put, na kojem će i oni biti makar maleni radikalisti.

Skoro svi su narodi shvatili da odgojna orijentacija zahtjeva ugledavanje u velike radikaliste. Nije poznat ni jedan zreli narod, koji bi pred mladost, pred temelje života, stavio oportunistički kao odgojnu orijentaciju.

Život očevitno upravlja svoje izražavanje u dvije orijentacije: oportunističku i radikalnu. Pri tom oportunistička odgovara najnormalnijoj želji za konkretnim osiguranjem sreće i ugodnosti odnosno za izbjegavanje svake nesreće, neugodnosti i nesigurnosti života, a pogotovo smrti. Radikalizam pak kao da uništava život, kao da traži njegovo uništenje, kao da ga žrtvuje zbog nekog neosobnog cilja, zbog neke ideje.

Tako je oportunistički postao ideologijom *osobnih* uspjeha u svim mogućim kategorijama želja, zadovoljstava, ciljeva, prilika i mogućnosti, a radikalizam ideologijom *idejnih* uspjeha, u svim mogućim kategorijama borbe, žrtava, požrtvovnosti, odricanja, idealizma. I na tom području ideologije osobnog uspjeha, osoba može postići najzavidniji uspjeh i manifestirati svoju sreću, udobnost i sigurnost, a žrtvovati i ubiti mnoge ideje, dok na području ideologije idejnog uspjeha, ideja može postići najzavidnije uspjehe, uz žrtvu i smrt mnogih osoba.

U oportunističkom se žrtvuju ideje, u radikalizmu časoviti uspjeh. U oportunističkom nema ni žrtve ni revolucionarstva, u radikalizmu je vatra požrtvovnosti, idealizma i revolucionarstva.

Tko god se podređuje idejnoj kompoziciji života stalno mora biti idealist, stalno revolucionaran i stalno požrtvovan.

Tako život svetaca pokazuje vjerski radikalizam. Oportunisti to nazivaju fanatizmom, što bi se trebalo smatrati glupošću. U svakom slučaju svetac ne može biti slika oportunističkog. Život velikog učenjaka pokazuje kulturni radikalizam. Neprestano podređen ustrajnom, točnom, istinitom metodičnom zanimanju oko jednog problema. Život velikih državnika i narodnih boraca predstavlja silne napore u ideji cjeline, koji ih često stoje gubitka osobne slobode, pa i života.

Govoriti o osobnom uspjehu sveca, velikog učenjaka i narodnog borca čak je neukusno i uvredljivo. U vezi s njima mora se govoriti samo o velikim uspjesima ideja, koje su predstavljali i u kojima su izgorjeli i nestali.

Svaki čovjek i svaki narod mora za sebe odrediti i odabrati svoje osnovno okvirno životno stanje oportunitizma ili radikalizma. Ne može se služiti istodobno Bogu i Mamonu; ne može se istodobno biti hrvatski borac i jugoslavenski, austrijski, mađarski, turski ili europski oportunist.

Narod koji je u ropstvu, pa mu njegova inteligencija nosi povijesnu oportunističku orijentaciju, bolje je da ne postoji – jer je u stalnoj tragediji, da se divi genijalnim uspjesima svojih velikih oportunističkih, i da jadikuje nad žalosnim neuspjesima svojih rijetkih radikalista. Bijeda, koja ne shvati da joj je jedini izlaz u silnim snagama radikalizma, uvijek će cementirati svoje stanje varljivom ornamentikom oportunističkog sjaja.

Narodi u ropstvu moraju shvatiti da pripadaju ideologiji idejnih uspjeha, u kojima padaju životi, a ne ideologiji osobnih uspjeha, u kojima padaju ideje.

Hrvati su si dopustili luksuz, da se izruče divljenju “svojim” generalima na bečkom dvoru i “svojim” pašama na turskom dvoru i “svojim” ministrima na beogradskome dvoru. To je bilo uzaludno divljenje svijetu sjajnog oportunitizma, jer je njihovoj tragediji pripadao samo svijet radikalizma.

U normalnim prilikama radikalizam može biti ispunjen s mnogo osoba, jer opasnosti nema nikakve, jer se izrazi požrtvornosti i idealizma mogu pokriti s vrlo komotnom dobrom voljom, s vrlo malenim naporima i s vrlo malo novčanih prihoda, pa čak se s njime može vrlo jeftino špekulirati.

Biti vjernik u normalnim vremenima, relativno je lako, ali za vrijeme vjerskih progona sigurno nitko neće biti vjernik iz oportunitizma. U takvim vremenima je oportunističkije smatrati da je za domovinu korisno biti veliki inženjer. I naravno, teško je kasnije kritizirati takvog primjernog inženjera, što nije bio veliki vjernik, kad je svaka njegova gradnja lijepa i korisna stvar. Naša povjesnica raspolaže s istaknutim javnim radnicima, koji su smatrali oportunitizmom izgrađivati velike, lijepe i korisne stvari, kad je bilo opasno biti makar samo umjerenim hrvatskim borcem. Tragedija je, međutim, u tome, što je potreba za borcima bila bitna, te se nije mogla zamijeniti nikakvom drugom velikom, lijepom i korisnom stvari. Kad je čovjek na smrt žedan, uzalud mu je naticati zlatnu krunu na glavu. Što nam vrijede i što nam znače svi sjajni austrijski generali, svi ti turske paše, svi ti “jagići” hrvatskog podrijetla, kad smo mi narod s kojim se svijet podruguje. Što nam vrijede svi ti Štrosmajeri, Trumbići, Supile, Meštrovići i svi ti Hrvati, koji su stvarali Jugoslaviju, kad nisu shvatili da se radi o običnom zločinu: što nam vrijede svi ti Kršnjavi i Kriškovići, kad su oni davali čokoladu onima koji su bili u lancima. Sve su to bili veliki oportunistički – onda – kad je narod trebao veliki radikalizam. I uzalud se mučimo prikriti potrebu i vrijednost povijesnog radikalizma blještavim isticanjem povijesnog oportunitizma.

Međutim, ne ulazeći u subjektivna osjećanja naših velikih oportunističkih i u njihove možebitne dobre namjere, kao i subjektivno osjećanje nosilaca naših velikih zabluda i u njihova kajanja, važno je da mi znamo razlikovati objektivnu vrijednost povijesnog oportunitizma i povijesnog radikalizma u pojavi naše narodne borbe.

Činjenica je da je povijesna linija oportunizma dovela do znatnih osobnih uspjeha mnogih Hrvata, ali je u njoj Hrvatska bila i ostala skoro jedinom zemljom u Europi bez slobode. Pri tom se ne može nijekati, da u osobnim uspjesima hrvatskog oportunizma nije bilo izvršeno mnogo dobrih stvari. Svaki čovjek koji je zasadio jednu voćku, izvršio je korisno i trajno djelo.

Usljed pomanjkanja duboke i trajne orijentacije povijesnog radikalizma, u kojoj se nosi uspjeh ideje, Hrvatska je bila izručena balansiranju oko osobnih uspjeha hrvatskih oportunisti i u njihovu je uspjehu počela gledati svoj uspjeh, makar je u ideji slobode i države na dnu neuspjeha ležala i tragedija. Usljed pomanjkanja povijesnog radikalizma narod nije imao razvijena čutila i snage za stvaranje i iskorišćivanje međunarodnih prilika, u kojima bi se nametnuo uspjeh nacionalne ideje. Na povijesnoj orijentaciji oportunizma Mađarska je pružila veliki osobni uspjeh mađaronima, Austrija austrofilima, Srbija jugoslavenima, i Hrvatska je u njihovu nastojanju trebala gledati borbu za svoju slobodu, što je u stvari bilo nastojanje oko njihovih osobnih uspjeha i ambicija uz istodobno izgrađivanje i žrtvovanje narodne slobode i narodne ideje.

Nije ni naš povijesni radikalizam od jučer. Ali je kidan i prekidan. Na primjer, godine 1918. uopće nije postojao. Kako stvaranje hrvatske države pripada idejnoj konstrukciji povijesnog radikalizma, kojega nije bilo, to nije moglo biti ni države. Godine 1941. došli smo do države, jer smo to htjeli, jer je povijesni radikalizam bio živ. Ako se uspoređuju prilike, onda je godina 1918. bila međunarodno daleko povoljnija, nego li godina 1941., jer se u ono vrijeme vikalo o samoodređenju naroda na sve strane, pa i za našu zemlju. Dakle, uzalud nam vanjske prilike i neprilike, ako u nama nema povijesnog stanja, čutila i snaga, podređenih i pripravnih za uspjeh ideje, nego samo za uspjeh ove ili one osobe, ovog ili onog oportunizma, ove ili one zablude, izvan povijesnog radikalizma.

Mi ćemo se nalaziti na ispravnom nacionalnom putu, kad shvatimo da povijesni oportunizam mora biti osuđen, kao neispravna politika prošlosti i kao neispravna politika sadašnjosti, kad shvatimo da nam povijesni radikalizam ima postati čvrstim i konačnim spoznajnim stanjem, u kojemu ćemo točno razlikovati kad smo na liniji naše ideje i kad se ispravno žrtvuju osobni uspjesi za pobjedu ideje, a kad se vrijeđa, gazi i uništava ideju, da bi se neispravno stvarala pobjeda velikim zabludama i velikim oportunističkim ambicijama. (1957. – Republika Hrvatska, 26:2/5).

SMISAO I IZDAJA REVOLUCIJE

Organizacija države ima smisao samo u tome, da ostvari prirodni povijesni tok slobode jednom narodu. Prema tome, ako to jedna država ne ostvaruje, nego naprotiv onemogućava, nameće se pravo i dužnost svakome i svima da tu državu ruši; očividno, ako se radi o više naroda, onda državu, a ako se radi o jednoj državi, onda nosioce nasilja. Princip da se nitko ne smije miješati u poslove druge države, princip je čikaških razbojnika, koji su se bili omeđili po zonama, i koji može biti legaliziran, a prenesen na međunarodno područje po diktaturama i kolonijalnim silama, ali mu nema mjesta u svijetlu zakona slobode. Legalne norme nasilja i nasilnika su oružje, koje

se daje u ruke sudstvu, kao što se puške daju vojnicima, i savjesti koje se osjećaju opterećene tim normama savjesti su zaostalosti ili kukavičluka. Sve se diktature oslanjaju na vojsku kao fizičku silu i na sudstvo kao moralnu silu. Ako još mogu upregnuti koju poslušnu crkvu, socijalno-ekonomsku skupinu korisnika i slobodnih intelektualaca, onda su već savršene u borbi protiv ostvarenja slobode.

Stoga mi danas osuđujemo zlodjela prošlosti, legalna u smislu onda postojećih normi, a slavimo mnoge koji su se s njima sukobili u borbi za legitimna prava čovjeka. Sva slobodarska strujanja imaju svoje izrazite borce, koji se najvećma javljaju kao vrlo prezrene manjine proti vrlo uglednim i moćnim većinama. Tim izrazitim borcima, koji nose porive slobode prema savršenijim ostvarenjima kroz duge i mučne spoznajne procese odnosno njihovoj uspomeni treba neprestano davati priznanje, jer ga katkada više zaslužuju od onih boraca, koji dolaze na gotovo, na svršetak slobodarskog procesa. Svakako je lakše biti borac usred općeg oduševljenja, negoli sam proti svima. Lakše je biti general na čelu vojske, nego li sam protiv cijele vojske.

Jedna država ima milijune vojnika boraca, koji su pripravnici poginuli, dok jedan revolucionarni početak, koji se bori usred zaostale sredine jedva ima nekoliko boraca pripravnih na smrt. U povijesnom vrednotnom smislu ovih nekoliko boraca iz dalekih vremena možda su iznad milijuna sadašnjih vremena. Opravdano je slaviti one pojedince i skupine, koje su u spoznajnom razvitku svoga naroda započele jednu ilegalnu, ali supstancijalno legitimnu borbu, u posljednjama koje milijuni legalno uživaju legitimne plodove.

U povijest spada sve ono što se u narodu događalo, ali u pozitivno bogatstvo, u pozitivnu tradiciju treba da spada samo ono što je nosilo i razvijalo legitimne čimbenike slobode. Sve drugo treba osuditi i odbaciti, kao što naš organizam odbacuje sve ono što ne valja.

Sredine, koje se odgajaju i podržavaju u legalističkim reakcijama samo zato što je uz njih bio ili je danas cesarski sjaj oduševljenih većina i time ponižavaju i dave porive slobode, vrlo su zaostale sredine. Isus Krist je legalno razapet na križu usred oduševljene mase. On je bio u pravu da kao Bog hoda po zemlji, ali je to bilo ilegalno. Tako je još i danas u mnogim zemljama.

Revolucija izvršena proti jednoj totalnoj i totalitarnoj diktaturi mora težiti stvaranju svih legitimnih čimbenika u svim varijantama u smislu triju zakona slobode. I dok se čimbenici ne izraze, revolucija predstavlja vladavinu sile, a vrlo često i nasilja proti svim smetnjama diktatorskog produžavanja. To što je, na primjer, Italija bila zaposjednuta poslije rata, omogućilo joj je da se oblikuju svi varijantni čimbenici, a da zadatak revolucionarne sile pretežno izvrši organizirana i do neke mjere nezainteresirana okupaciona snaga. Tako su se mogli razviti i dinamični čimbenici, bez potrebe i mogućnosti da se odabere put diktature. Takva nezainteresirana, a stvarna snaga, upravo je ono što manjka svim revolucijama, koje moraju srušiti ne samo diktatora, nego i cijelo diktatorsko stabilno ustrojstvo: vojsku, upravu i sudstvo, pa onda ostaju u samim dinamičkim čimbenicima, i postaju često plijenom dinamičke anarhije, neobuzdanih ambicija i špekulacija, koje pogoduju bonapartističkim diktatorskim zahvatima. Ako pak ne unište diktatorski stroj, on se pojavljuje kao reakcionarni spasilac usred revolucionarnih nereda, pokušaja, razočaranja i nestrljivosti.

Očevidno je teško uspostaviti ravnotežu nakon velikih diktatura, jer ih revolucija mora tek stvarati, pa prema tome ne mogu sve odmah valjati, niti biti dovoljno razvijene.

Revolucije koje sruše diktature samo su onda na uspješnom putu, ako se uspiju spasiti od sebičnih skupina, koje bi narod osjetio kao nosioce izrazite neuravnoteženosti (svejedno u kojoj varijanti) i ako uspiju uputiti sve dinamičke čimbenike u međusobno četverovarijantno priznavanje. U protivnom se slučaju revolucije upućuju novim oblicima diktatura, dok jednom ne dođe do učvršćivanja sustava slobode. Ovaj revolucionarni proces od diktatura do slobode plaća se ne samo razočaranjima, nego i krvlju mnogih nevinih, ali uvijek sigurno krvlju onih, koji se suprotstavljaju legitimnom procesu stvaranja slobode. Teško, naime, onima koji misle da mogu nekažnjeno uživati razočaranja, jer se od njihove krvi stvara podloga na kojoj sloboda postizava svoju legalnost.

Nema te revolucije koja bi bila toliko snažna, inteligentna i brza, da bi mogla uspješno uništavati prošlost i ujedno ekscese slobode, koja tek započinje živjeti. Sustav slobode vrlo je složen i kad je uhodan, pa se u njemu kreću zlotvori, a kako može još nerazvijen zahvatiti svu bandu, koja krade i ubija slobodi sve vrednote pod njenom vlastitom zastavom.

Teško je razlikovati pravednika od razbojnika u mučnim, mračnim i nepoznatim zavijucima revolucija, kad je to teško i u svagdašnjem životu.

U ovakvim i za ovakve časove pomišlja se, kako je pogodno imati dinastiju, kao “čvrsti stup” “nepriistranog” arbitra. Međutim sloboda, kojoj je arbitar i čvrsti stup monarh, izručena je monarhu kao diktatoru.

U razgovorima o diktaturama treba imati na umu da najgore stanje nije ono koje postoji za vrijeme diktature, nego ono iza diktature. *Najveća osveta diktatora i diktature je u stanju koje ostave iza sebe.*

Narod očekuje u promjenama iza pada diktature rješenja, koja mu nitko ne može dati u onom roku i u onoj mjeri u kojima to očekuje. Stoga sve revolucije donose razočaranja, koja se katkad kanaliziraju u rezignacije i žaljenja za diktaturom (redom), te u nove diktature. Zbog toga što revolucije nose često samo općenito formulirane želje i ciljeve, zbog toga što sile prošlih diktatura ostaju čvrste na tako zvanim nekompromitiranim položajima (recimo ekonomskim), zbog toga što nema razvijenih sila slobode, da prihvate revoluciju u stabilnim i dinamičkim oblicima, *zbog toga što u revolucionarima ne vladaju isključivo ideje o cjelini, nego također ideje interesa*, koje kao vrlo aktualne i određene (čak i međunarodne) snage nastoje narodu ukrasti revoluciju, zbog toga što su možebitni emigranti bili lijeni ili nesposobni da pripreme i unesu čimbenike slobode, slijedeći komotno načelo da je glavno da padne diktatura, a onda će se sve urediti, te zbog mnogih drugih razloga, kao što su osobne ambicije, nesposobnost, nervoza i osvete, narod se razočara i prihvati diktaturu-red.

Revolucije imaju samo jedno opravdanje i potrebne su samo zbog jednog cilja, da naime dadu život zakonima slobode. Mimo toga revolucije su zločini. Revolucija podignuta sa zastavom slobode počinja izdaju, kad se potpuno izruči stabilnim čimbenicima, te sama započne progoniti

dinamičke čimbenike. Tko izda revoluciju, kriv je za svu prolivenu krv kao zločinac. Tko na revoluciji slobode zavede diktaturu zato što revolucija otvara proces nereda oko prirodne težnje da se uspostavi društvena ravnoteža, zaslužuje najoštriju osudu. Revolucija sama po sebi još nije sloboda, nego nasilje, nered, pokušaji, zablude, ambicije, ali u težnji stvaranja sustava slobode. Revolucija je najodvratnije stanje ljudskog života, te iz njega vode dva puta: put stvaranja svih čimbenika slobode, put ponešto spor i mučan, put teških odgovornosti, strpljenja i dobrih živaca, te put stvaranja reda pomoću diktature, brz, jednostavan i neodgovoran. *U prvom leži smisao revolucija, u drugom izdaja revolucija.* Mnogi pretpostavljaju svaku diktaturu revolucijama, koje su sve od reda sirove, surove, blesave, infantilne, improvizirane, krvave, osvetničke i tako slično. Svježini svih revolucija pripadaju mnoge i mnoge manjkavosti. *Tko pak proslijedi svježinom revolucije, stvorit će slobodu, tko se izruči pritisku manjkavosti, stvorit će diktaturu.* (1956. – Republika Hrvatska, 21/22:8/12).

ODRŽAVANJE POLOŽAJA

Nije na mjestu prebacivati instrumente s jednog idejnog područja na drugo, recimo, vojnike na stranačko-političku hijerarhijsku liniju ili sindikalne radnike u stranačke dužnosnike li preskakivati hijerarhijske ljestvice, te postaviti bez daljnega jednog općinskog vijećnika za ministra pravosuđa.

Neurednosti u promatranju idejnih i hijerarhijskih pozicija dovode do katastrofalnih iznenađenja, razočaranja i nesreća.

Sve ovakve neurednosti osobito su izvršene u revolucionarnim vremenima, a najveće nesreće iz revolucionarnih udara, kad se stečene pozicije raspoređuju po svim krivim kriterijima, bez ikakvih kriterija ili samo jednim kriterijem revolucionarne pouzdanosti. Ova je svakako nužna za dolazak na vlast, ali na dulji rok nije dovoljna za održavanje vlasti. Svi naime instrumenti moraju biti hranjeni sa svojim spoznajnim kategorijama, kako to traži njihova funkcionalna narav. Kategorija vjernosti jednoj revoluciji nažalost nije i kategorija znanja u vođenju jednog ministarstva, sindikata, banke ili kulturne ustanove.

Zbog toga revolucionarci griješe protiv uspjeha same revolucije, kad u nju unose samo svoju vjernost revoluciji, jer to u konačnom spoznajnom smislu znači da je njima stalo samo do održavanju položaja, a ne do poštenog služenja idejama. *Vjernost je često samo naličje stvarne namjere za nasilno održavanje osvojenih pozicija, bez onih odgovornosti, koje zahtjeva konkretno nošenje instrumentalnih funkcija.* Ispravno je stoga što revolucije silom ili milom uklanjaju mnoge svoje prvoborce, koje dovode na vlast kao idejnu ekipu i to često vrlo brzo, jer ovi svojom upravljačkom nesposobnošću oduzimaju svaki ugled revoluciji.

U svemu tomu se pokazuje, da se grubo izrazim, da ni u kojem slučaju spoznajna kategorija jednog “vola” ne može ispuniti sa hijerarhijskom odgovornosti položaj ministra, ravnatelja banke, prvaka sindikata i slično.

Ruska revolucija 1917. počela je sa spoznajnim kategorijama volova i još danas nije hijerarhijski dostupna višim spoznajnim kategorijama na svim autonomnim područjima. Revolucija koja nije dostigla to, da nakon pedeset godina može biti spoznajna podloga slobode i sklada, idejna je laž i spoznajna kočnica, te zavređuje da u ime slobode i daljnjeg razvitka bude nemilosrdno smijenjena u svojim odgovornim vrhovima, jer je očevidno da se više ne radi o bilo kakvoj revolucionarnosti, nego o održavanju privilegija pomoću birokratskog lanca diktatorskih kategorija. (1967. – Republika Hrvatska, 69:13/14).

REVOLUCIONARNO STANJE

Narod je najjači kad je potpuno i slobodno organiziran. Zbog toga neprijatelj uništava sve slobodne političke, kulturne, društveno-gospodarske i vjersko-moralne organizacije, u kojima ne može gospodariti, a organizira onakve pomoću kojih može rastvarati i razarati moralne snage naroda. Posebno dopušta one koje mu u svom oportunizmu pružaju prividni dokaz slobode i ispravnosti njegove vladavine.

Stoga narod, koji nema slobode, doživljava svoje probleme kroz tri žive snage: *revolucionarnu*, koja mora biti tajna i vrlo malobrojna, ali koja najbolje odgovara narodnim željama, zatim *neprijateljsku*, koja nosi vlast i teror, te *oportunističku*, koja vara narod, sebe i neprijatelja. Poznato je da oportunistička struja bolje živi u vlasti neprijatelja, što je jača i opasnija revolucionarna struja, jer je težnja neprijatelja da popuštanjem oportunističkoj struji slabi revolucionarnu struju, što znači da je funkcionalni smještaj oportunističkih snaga u zadnjoj posljedici uvijek izdajnički. Tako to mora biti u zemlji, a tako i na izbjegličkom području.

Da su revolucionarne snage u suprotnosti s neprijateljskim snagama, redovna je činjenica. Ali oportunističke snage mogu se naći u oporbi prema neprijatelju, noseći izvjesne značajke suprotnosti s kojima se narod obmanjuje kao da bi se radilo o ispravnom stavu. Narod pristaje uz njih na račun revolucionarnih snaga, jer mu se one čine nepotrebnim, malobrojnim, neuglednim, slabim i konačno nevidljivim. Prema tome za svakog neprijatelja izvjesni oporbeni prkos oportunističke struje vrijedi više za uništavanje revolucionarnih snaga, negoli one struje koje trče na korito i samo hvale neprijatelja. Oportunističke snage, koje neprijatelj čak i progoni, u osjećaju prave ili krive snage, najopasnije su za revolucionarno strujanje u narodu. A ako takve oportunističke snage, nakon svoje tobožnje borbe, postignu i neke uspjehe, narod je pripravan pokloniti im povjerenje i olabaviti svoju pripravnost i sklonost prema revolucionarnim snagama.

Narod, dakle, kroz ove tri struje doživljava i izražava svoju moralnu i mentalnu vrijednost. Ako bi se našao bez revolucionarnih struja u zemlji i izvan nje u slobodnom svijetu, pokazao bi se narodom bez vrijednosti, bez prave zrelosti. Ako bi se izručio oportunističkim strujama, na vladi ili u oporbi, pokazao bi se u domovini naivan, a u inozemstvu potpuno izdajničkim i glupim. Oni pak koji bi u inozemstvu, izvan dohvata neprijateljskih vlasti, radili s neprijateljem, nemaju u ljudskom rječniku prave izraze za svoje djelovanje, makar je sasvim jasno, što ih čeka za takvo djelovanje.

Dok je narod prožet revolucionarnim strujama ima vjerojatnosti da uspije. Kada prevladavaju oportunističke snage, nema nikakve vjerojatnosti da bi uspio, s jednog razloga što ne nose ni orijentaciju ni vrijednost uspjeha, nego naprotiv vrijednost neuspjeha. Točno, kako je to bilo godine 1918., kad su u hrvatskom političkom životu prevladavale oportunističke struje, pa nije uspio, ili godine 1941., kad je uspio jer su u njegovu životu prevladavale revolucionarne struje.

Ako želimo ispitivati naše sociološko stanje, utvrdit ćemo slijedeće: Sudovi Jugoslavije pokazuju da u domovini postoje revolucionarne struje, te mi prema tome nemamo što govoriti u tom pogledu. Neprijatelj je, međutim, toliko izrazit u svom neprijateljstvu i u svojoj samozaljubljenosti, da uopće ne dopušta oporbenih oportunističkih mogućnosti, koje bi obmanjivale narod, kao što je to činilo, recimo, vodstvo HSS-a za vrijeme bivše Jugoslavije. Sve je očevidni i nesumnjivi izdajnik. Prema tome, u domovini postoje samo revolucionarne snage i čisti izdajnici. Takvo stanje pokazuje s jedne strane totalnu glupost neprijatelja, a s druge strane totalnu sigurnost uspjeha revolucionarnih snaga. Dok u domovini nema zapravo nikakvih političkih oportunističkih snaga dotle ih emigracija pokazuje na istom području na kojem su i prije postojale.

Prema tome, mentalno i moralno stanje naroda povoljno je u domovini i u emigraciji, jer hrvatski narod u svojim osjećajima nosi revolucionarnu snagu kao svoju vrijednost.

Također je zanimljivo utvrditi i društveno-gospodarsko stanje u Hrvatskoj. Hrvati su većinom proleter, sirotinja, koji osjećaju sve druge kao povlaštene skupine. Nije važno, kako ćemo označiti te skupine, nego je važno samo to da su Hrvati pritisnuti. Na osnovu svih iskustava, potlačene skupine, klase i mase redovno su zatukle nosioce pritiska, kad je ventil prsnuo i u tom pogledu suviše je svako raspravljanje.

Komunizam predstavlja reakcionarni, izrabljivački i tiranski položaj, koji mora biti uništen od naprednog, slobodoljubljivog i potlačenog poriva. Pritom je sasvim svejedno, da li taj reakcionarni položaj čine Srbi, Crnogorci, Slovenci i neki Hrvati.

Na društveno-gospodarskom području hrvatska masa predstavlja potencijalni revolucionarni poriv, nužno protkan s potisnutim hrvatskim intelektualnim snagama.

Na kulturnom području smušeni komunistički pritisak sa srpskim sadržajem toliko je pretjerao da je hrvatski kulturni duh morao odbijati komunizam, jer je ovaj praktički bio srpski. Kako je po Titu morao postati i posebni jugoslavenski nasuprot boljševizmu, to je još manje mogao biti doktrinarno čist, te ga je hrvatsko kulturno područje moralo doživljavati po onome, što je stvarno bio: kao srpski imperijalizam, obučen u jugoslavensko bratstvo nasuprot tako zvanom separatizmu. Uslijed toga se hrvatski intelekt našao sasvim skućenim, pa kako se ne usudi biti otvoreno buntovan, izražava se u surogatima, kao što su nezadovoljstvo u književnosti, filozofiji, umjetnosti i glazbi. No sociološki postavljen on je revolucionaran i očajan, što mora biti oportunistički i kukavičan, te predstavlja organski dio hrvatske revolucionarne mase.

Na vjersko-moralnom području narod je potpuno nezadovoljan. Duh Stepinca dao mu je revolucionarne porive.

Ako, dakle, ujediniimo poglede s cijele ljudske strukture, dobit ćemo siguran uvid u jedno opće revolucionarno stanje, na kojem sjedi jugoslavenska glupost kao sila i nasilje, kao izvor mržnje i osvete.

Plašenje Hrvata, šireno po Titovoj promidžbi, da bi ruski komunizam bio gori, te da zato treba pretpostavljati Tita, ne može biti uvjerljivo za Hrvate, jer zato nema dokaza, da bi ruski komunizam morao biti nemilosrdniji od srpskoga. Na primjer, nije jasno, zašto bi ruskom komunizmu bilo više stalo, recimo, do toga da se na Rijeku naseljuju srpski nacionalisti, nego li srpskom komunizmu. I tako slično na stotinu drugih područja. Kakvo glupo zadovoljstvo može imati doktrinarni komunizam da se od Hrvata prave Srbi? Takvo zadovoljstvo može imati samo srpski nacionalizam pod firmom jugoslavenskog komunizma, kome služe jugoslavenski komunistički idioti, korisnici i izdajnici. Osim srpskih nacionalista, kojima može koristiti promidžba da je Tito bolji od Rusa, ovakvu promidžbu šire i ovi hrvatski izdajnici, jer su oni u svojoj bijedi potpuno vezani na njihovo sadašnje stanje, pa bi se u svakoj promjeni našli bez vlasti.

Po kakvom to marksističkom načelu Hrvati kao narod moraju nestajati na račun Srba, te zašto je marksizmu jedini praktični sadržaj uništavanje Hrvata, ali ne da postaju komunistima nego srbojugoslavenima? Zašto je komunizam postao funkcionalnim čimbenikom srpsko-jugoslavenske diktature preuzevši ulogu srpskog građanskog društva i Srpske pravoslavne crkve? Komunizam se toliko podredio opstanku Jugoslavije, da je u stvari samo ljevičarski konj za vožnju srbojugoslavenstva. Namjesto diktature srpskog građanskog društva došla je diktatura njegovih sinova ljevičara. Namjesto hrvatskih intelektualnih primitivaca i konzervativaca u službi jugoslavenstva, tipa Mačeka i Šubašića, došli su hrvatski ljevičari u službi jugoslavenstva.

Tako ostaje logičnim samo jedno, da su hrvatski komunisti tipa Bakarića zadovoljni što su na vlasti. To zadovoljstvo je zapravo jedini smisao njihova komunizma. Boje se čak takvih promjena, koje bi mogle uslijediti na samom komunističkom području, te stoga nameću promidžbu: “A što bi bilo da dođu Rusi.” Hrvatima niti bi bilo gore niti bolje, to nije njihovo pitanje u kojem bi doživljavali svoju sudbinu i tražili rješenje. To je pitanje njihovih komunističkih izdajica koji bi mogli odletjeti, da njihovo mjesto zauzmu druge izdajice. No narod bi imao bar neko zadovoljstvo, koje uostalom ništa ne rješava, da vidi kako jedan dio izdajica prima zasluženu plaću.

Hrvatski narod, stavljen u sociološke uvjete eksplozije, ne može ništa misliti ni o ratu ni o miru, jer su to za njega nepostojeće stvari, kao za sve druge narode koji žive u sličnom revolucionarnom položaju. On može samo misliti na jedno, da eksplodira, da uništiti lance ropstva, bez obzira, da li se to zvao mir ili rat. Sloboda teži ostvarenju, bez obzira na žrtve, svoje ili tuđe, jer pripada ljudskoj naravi. (1960. – Republika Hrvatska, 42/43:7/14).

HRVATSKI REVOLUCIONARNI PROCES

Svi revolucionarci radi zla sanjaju o dobru, svi pretpostavljaju, da će biti bolji od neprijatelja, ne za njega, nego za sebe, pa ipak ispadne nešto sasvim neželjeno i donekle neočekivano s beskrajnim razočaranjima. Put slobodi počinje bivati križnim putem, na kojem idealizmi često nestaju, a rađaju se ambicije, umišljenosti, osvete i gramzljivosti za novcem, časti i položajima. Vrijedno je stoga osvrnuti se i na različite pojave u vezi s držanjem revolucionarnih skupina u vrijeme nastajanja novih država i novih vlada.

Revolucionarni duh

Razumljivo je, da ni jedna revolucionarna vladavina ne pada iz oblaka, nego joj prethodi dugotrajno i više manje tajno revolucionarno djelovanje. Zbog toga se ova pitanja ne mogu ispravno raspravljati, ako se ne vodi računa o tome, da revolucionarno razdoblje obuhvaća već prije samog ostvarenja države više različitih faza. U najgrubljim crtama obuhvaća dvije takve faze: idealističku i oportunističku. Njihov međusobni omjer odlučuje kakva će biti nova revolucionarna vlada odnosno država.

Idealistička faza revolucionarne borbe obuhvaća ono razdoblje, u kojem se vrlo rijetki pojedinci hrane čistom idejom, podnoseći ne samo razumljive progone idejnih neprijatelja nego i potpuno podcjenjivanje nedozrelih slojeva, za čiju se stvar bore.

Ne može se govoriti da hrvatski narod ne bi bio uvijek za svoju državu, ali bilo bi netočno, da je to uvijek bio u Kvaternikovom revolucionarnom smislu.

Dok cijeli narod ne živi u idejnom revolucionarnom stanju, dotle mu je revolucionarni idealizam ograničen samo na rijetke i osamljene idealiste revolucionarce.

Dugotrajnim djelovanjem Starčevića razvijen je hrvatski revolucionarni duh do mjere, da je revolucionarni idealizam počeo zahvaćati već i široke slojeve. U takvim već popularnim časovima počinje se javljati oportunistička faza idejne revolucionarne borbe pogotovo kad se naslućuje njena aktualizacija širih mogućnosti ili praktičnih korisnih zahvata.

Pravi revolucionarci su izuzetna pojava u narodnom životu i zato se moramo s posebnom pažnjom približavati tim izuzetcima, jer oni u nama zvuče kao posebne vrijednosti i kao najsnažniji i najstariji sastavni dijelovi naše idejne strukture. Tijekom stoljeća smo odrasli u vrlo bijednim prilikama, pa su naši revolucionarni izuzeci zakopani kao bezimena junaci, jer nisu uvijek bili kraljevi i velikaši, jer su bili onemogućeni prije nego su postajali poznatima.

Time smo ostajali reprezentativno osiromašeni u sebi, za sebe i pred drugima. Naravno, da nismo mogli biti zadovoljni, jer narod kao cjelina teži izraziti se u hijerarhijskim vrhovima, koje rađa cijelim svojim povijesnim bićem.

Starčeviću je teškom mukom uspjelo stvoriti predstavnički ugled, velikom požrtvovnošću i kao žrtva života. Predstavlja pojavu najveće ljudske rijetkosti.

Kad revolucionarna ideja dobije izvjesnu popularnost tako da ne predstavlja više opasnost za život borcima, nego postaje podloga i izvor za sve moguće ljudske ambicije i koristi, onda ona ostvaruje i svoju oportunističku revolucionarnu fazu, što dokazuje obilje primjera.

Teško je izbjeći oportunističke težnje, jer ih život nameće svojom naravi. Nema biljke bez korova. Afirmacija i negacija su prirodne u svim nijansama. *Važno je prema tome s kolikom revolucionarnom dubinom jedna ideja analizira život i konkretizira ga prije nego što je počne daviti njena oportunistička narav.*

Pokazalo se, naime, da je idejna strana revolucionarca samo jedna njegova strana, ali ne i jedina. I kad prilike zahvate te druge strane, revolucionarac se mijenja.

Komunisti su iskusili da su s malim izuzetcima svi skloni izdaji, tj. tajnoj samoprodaji, a socijalisti da su svi skloni hipokritskom oportunizmu.

Čovjek lako gubi ravnotežu kad nije priučen na vrtoglave promjene ili kad idejno čvrsto ne gospodari svojim orijentacijama.

To je prilično razumljivo, jer čovjek koji je, recimo, cijelog života bio siromašni učitelj i mirno živio u krugu svoje obitelji sasvim poludi – i on i obitelj – ako iznenada postane ministar.

Revolucionarac, koji se godinama skrivao i kojekako živio, pa postane moćan i bogat preko noći, postaje sasvim drugim čovjekom. Sasvim drugim po svemu: po držanju, govoru, odijevanju, hodaњу i mišljenju.

Zbog toga skoro svi ovakvi ljudi moraju predstavljati u izvjesnom smislu životne karikature. Redovni život je skoro nemoguć pod vodstvom ovakvih neuravnoteženih karikatura i eliminira ih na različite načine, radi čega se kaže da revolucije jedu vlastitu djecu. *Samo oni revolucionarci, koji su idejnom snagom iznad slučajnosti života, mogu revolucije voditi do pobjede. Samo oni, koji su revolucionarno i idejno učvrstili sebe, ispravno pobjeđuju.* Općenito revolucionarac u fazi borbe predstavlja sasvim drugačiju mentalnu strukturu, nego u fazi pobjede. Prema tome, sve ono što se može reći o jednom revolucionarcu iz faze borbe, malo ili ništa vrijedi za pobjedničku fazu.

Na zajedničkom nazivniku u vremenima progona i borbe vlada prilična stega, često nametnuta i podržavana ne samo djelatnim autoritetom revolucionarnih prvaka, nego i silom, uglavnom zbog straha pred izdajom.

Teoretsko-ideološka razlikovanja, obično ograničena na vrlo neznatan krug ljudi, u povoljnim slučajevima odlažu se za kasnije, a u nepovoljnim redovito vode do međusobnog uništavanja.

Većina se okuplja na temeljnim tezama, iscrpljujući svoju revolucionarnost, a u discipliniranom izvršavanju pametnih, glupih ili ambicioznih naloga svojih prvaka, zadržavajući za sebe ili u uskom krugu različita kritička zapažanja, jer se ovakva često i mnogo kasnije mogu pokazati neopreznim i opasnim.

U dužem revolucionarnom radu među nekim revolucionarcima dolazi i do bližih prijateljskih odnosa, koji utvrđuju među njima raznovrsne položaje i njihove službene odgovornosti. Međutim, za slučaj pobjede, sve to skupa jedva nešto znači. Počinju odlučivati sasvim drugi čimbenici. Zbog toga su dugogodišnji revolucionarci (koji su spoznali da je najveći broj revolucionaraca kratkog daha, sklon popuštanju, napuštanju pa i izdajstvu) vrlo šutljivi i nepovjerljivi. Revolucionarni put samo je za vrlo rijetke ljude put vrlina, dok je za većinu često sramotan put. Međutim, samo u vrlo oštrim međusobnim tajnovitim borbama ova sramota izbija čak i na javu.

Najveći idealizam u revolucionarnim borbama mora se probijati kroz ljudsko blato. I hrvatska nacionalna revolucionarna borba, koja obiluje mnogim idealističkim zahvatima, nije vrt ukrašen samo cvijećem.

Oportunisti u revolucionarnom procesu

Dok su za vrijeme prve Jugoslavije samo točno označeni i rijetki pojedinci bili nosioci revolucionarnih ideja, nije bilo teško znati i vidjeti one koji zastupaju izrazito oportunističke poglede. Ali kad je revolucionarno stanje već postalo masovno onda su vješti i sposobni oportunisti okrenuli sve pothvate na svoju korist i nastojali ukloniti autentične nosioce revolucionarnog stanja i nametnuti svoju oportunističku, pa čak i neprijateljsku liniju, *kao ispravnu nacionalnu liniju*. Tako su, na primjer, hrvatski nacionalisti uspjeli oblikovati hrvatsku državnu ideju u autentični revolucionarni poriv hrvatskih masa za vrijeme monarhističke Jugoslavije. No radi ubijanja, zatvaranja i progona tih hrvatskih nacionalista, hrvatski politički oportunisti postepeno ispunjavaju revolucionarno poprište sa svojim ljudima vješto izvikujući i licemjerno zastupajući hrvatske nacionalne težnje. Pa kad se približavalo vrijeme da bi se hrvatska nacionalna revolucija trebala ostvariti kao logični svršetak borbe hrvatskog naroda za državu, onda dolaze ti hrvatski politički oportunisti i izdajice da zajedno s Beogradom prave neki jugoslavenski sporazum.

Hrvatski politički oportunizam nastao je i razvijao se u prvom redu zato, što su neprijatelji fizički ubijali istaknute nosioce hrvatskog političkog revolucionarnog idealizma, počevši od Kvaternika do danas, te je narod posizao za onima, koji su vješto, moćno i bogato nametani za njegove političke prvake.

Oportunističko razdoblje hrvatskog političkog života kulminira u stvaranju Banovine, kulminira s najvećom političkom prevarom protiv rastuće hrvatske revolucije, da se u rat 1939. uđe s političkim sporazumom za život i čuvanje Jugoslavije protiv očividno izrazitog revolucionarnog stanja u Hrvatskoj.

Intelektualni ulog u revolucionarnom procesu

Ciljevi hrvatske revolucije za vrijeme prve Jugoslavije uzimani su kao nešto, što se samo po sebi razumije, te o njima niti je mnogo pisano niti išta raspravljano, a pogotovo ne u konkretnom i konkretiziranom smislu.

U zemlji je uvijek bilo zabranjeno svako političko raspravljanje, dok je emigracija živjela u sustavu discipline revolucionarne djelatnosti, koja radi što može, smatrajući raspravljanje nepotrebnim, jer da je glavno stvoriti državu. Usredotočujući se na formaciju borbe za državu i zadovoljavajući u najtežim prilikama elementarnim revolucionarnim i promidžbenim potrebama, raspravljanju o samoj državi nije tako reći ni bilo mjesta, te se nije moglo ni razvijati ni postići potrebne rezultate. Onaj sloj i broj mladića, radnika i seljaka s nešto intelektualaca na kojima je počivala dinamika suvremene hrvatske revolucije, nije bio dorastao politički raspravljati i razrađivati problematiku revolucije. Intelektualci su bili uglavnom odsutni, tako da je revolucionarna dinamika živjela na vrlo mršavom intelektualnom aparatu i još k tome pod pritiskom pogrešnog shvaćanja da intelektualcima nema ni mjesta u revoluciji. S vremenom su se mnogi intelektualci priključili revoluciji, ali nažalost kao pomoćni čimbenici, a ne kao aktivni vodstveni element. Kako pak nije bilo dosta intelektualne supstance i njenog prirodnog pritiska u revolucionarnoj sredini, nije bilo ni odgovarajućeg političkog oblikovanja.

Sve do stvaranja hrvatske države, hrvatski revolucionarni proces razvijao se nedovoljnom ulogom intelektualne moći i prednosti. Hrvatska intelektualna kategorija bila je previše oportunistički upravljana u doba HSS-e, kad je skoro vladalo uvjerenje, da biti revolucionarac nije dostojno intelektualca, što je bilo prihvaćeno kao neko legitimno i ispravno stajalište.

Kad je Radić prije svoje kapitulacije pred Aleksandrom razmahivao političko djelovanje u nekom revolucionarnom duhu, što je narod oduševljeno prihvaćao, hrvatski su se intelektualci povukli, izrazivši mu povjerenje i izručivši mu vodstvo hrvatske politike. Prema tome krivnja je na hrvatskim intelektualcima što je hrvatska revolucija zapela Radićevom kapitulacijom i Radićevom smrću. Njihova odsutnost i njihov kukavičluk sve je bio prepustio Radiću, pa kad je on kapitulirao, opet se digao i konačno poginuo, što je samo pojačalo revolucionarnu argumentaciju, vladala je praznina intelektualnog uloga i odgovornosti. Izdajom Bazale (1) i ubojstvom Šufflaya (2) praznina je samo pojačana i revolucionarni akcent polagano prelazi, osobito 1929. na mlađe i bezimene revolucionarce ("šofere") i na emigraciju.

Usljed krivog shvaćanja da revolucionarni rad ne pripada legitimno intelektualnoj spoznajnoj kategoriji, nego neškolovanim osobama, trebalo je dugo vremena dok se revolucionarni pravac oporavio od skretanja Radića, a pogotovo Mačeka u malograđanski jugoslavenski opozicionalizam.

Razvila se i druga simplicistička linija, naime, da revolucionarna odgovornost pripada samo emigraciji, što je unijelo izvjesnu komotnost u revolucionarni razvitak na tlu domovine.

1. Dr. Albert Bazala, hrvatski filozof i političar, napustio je redove Hrvatske federalističke seljačke stranke i priklonio se šestosiječanjskoj diktaturi.

2. Dr. Milan Šufflay, povjesničar i stručnjak za prošlost Albanije, član Hrvatske stranke prava i u prvom razdoblju kraljevske diktature jedan od političkih savjetnika dr. Vlatka Mačeka. Ubijen 1931. na ulici u Zagrebu po jednom agentu Jugoslavenske policije

Ovaj individualni revolucionarni kolosijek bio je dosta slab do Aleksandrove diktature, jer je psihološki bio isključen masovnom pretežnošću hrvatskih seljačkih masa okupljenih i vođenih legalnom Radićevom i kasnije Mačekovom opozicijom.

Proglašenjem diktature, revolucionarna inicijativa bila je pala skoro sasvim na emigraciju kao izraz hrvatskog revolucionarnog stanja, sve do jačeg revolucionarnog gibanja u domovini i s jačim intelektualnim ulogom iza 1935.

Vanjski utjecaj na revolucionarni razvitak

Usljed mnogih razloga, u koje nije potrebno ovaj čas ulaziti, hrvatska državna ideja nije imala najveće međunarodne izgleda, jer su sve države sklone izvjesnoj komotnosti, pa se priklanjaju analiziranju političkih pojava na konkretnom temelju, na održavanju onakvog međunarodnog stanja kakvo je pred očima, a ne na organiziranje revolucionarnih promjena. Takvo konzervativno stanje predstavljao je Versaljski ugovor. Po revolucionarnom kriteriju, mi smo Hrvati nužno morali biti za promjenu tog ugovora, te prema tome za sve veze i saveze koji su težili promjenama tog ugovora, odnosno stanja definiranog tim ugovorom.

Tko se jače isticao na međunarodnom području za promjene, bio je Hrvatima simpatičniji, bez obzira na njegovo unutrašnje političko uređenje. Kako su se protiv Jugoslavije isticali sad više sad manje, naravno svatko zbog svojih a ne zbog naših razloga, Mađarska, Bugarska, Italija i Njemačka, to je došlo i do veza s tim državama. Ove su zemlje – osim Bugarske – uvijek predstavljale opasnost za Hrvate, ali prihvatiti Jugoslaviju i odreći se hrvatske države zbog opasnosti od bilo koga, nije moglo biti prihvatljivo u težnji za nacionalnom samostalnošću.

Naravno međunarodna politika ne može se odvijati a da nitko nikome ništa ne govori, pa su tako Bugari morali reći Hrvatima otvoreno što misle, žele i očekuju, kao i drugi narodi koje je hrvatski problem zanimalo. Bugari su sklopili s Jugoslavijom pakt o vječnom prijateljstvu, nakon što je Maček izaslaniku bugarskog cara na njegovo izričito zanimanje odgovorio da Hrvati neće rušiti Jugoslaviju u slučaju rata između Bugarske i Jugoslavije.

Mađari su podupirali ustaše na Janka Pusti. Talijani su ih sad podupirali, sad progonili, a bili su pripravnici izručiti sve emigrante.

Nijemci su se jedva obazirali na hrvatske emigrante.

Talijani i Nijemci su sve do početka Drugog svjetskog rata bili skloni Jugoslaviji. Kako su neke od ovih zemalja nosile dinamičke porive i budile nadu da će doći do promjena versaljskog sustava, koji je bio temeljem Jugoslavije, to su se Hrvati našli s njima na istoj liniji bez obzira na

njihovo mišljenje, pa čak i o Hrvatskoj. To se životno riskiranje načelno pokazalo ispravnim, te da su i službeni hrvatski politički predstavnici stajali čvrsto na hrvatskom stajalištu, a ne na jugoslavenskom, hrvatska država bi ne samo nastala 1941. godine, nego bi se vjerojatno održala i nakon 1945.

No uslijed jugoslavenske politike Mačeka, hrvatska državna politika nacionalista bila je previše gurnuta na osovinski međunarodni kolosijek, što inače nije imalo bitne veze s hrvatskom revolucijom, koja je bila vođena načelima stvaranje hrvatske države, a ne fašizma i nacizma. Tim usputnim međunarodnim pečatom duh hrvatske revolucije, koji se povlači od Starčevića i Kvaternika, krivo je interpretiran kao ideološka fašistička pojava, da bi se zaprljao autentični duh revolucije, nezavisno od međunarodnih ideoloških slučajnosti. No taj pokušaj iskrivljavanja autentičnosti hrvatske revolucije nije bio osnovan samo na neprijateljskim nastojanjima, nego je pomagan i različitim hrvatskim neideološkim i osobnim oportunističkim motivima, koji su bili povezani s vrlo moćnim njemačkim utjecajima neposredno pred rat 1941. god. kao i za samo vrijeme rata.

Hrvatska revolucija nije imala nikakav fašistički ni nacistički pečat god. 1920. ili 1930. Bila je načelno antiversaljska i po tom sklona svim revizionističkim silama, ali bez ideološkog istrčavanja ili bolje reći s vrlo rezerviranim ideološkim sklonostima. Germanofilska struja među hrvatskim nacionalistima postala je prilično nametljiva i nestrpljiva u pogledu svoga „filstva” tek nekoliko godina pred rat. Da bi se što više približila Nijemcima, povezuje se s njima na posebni način, tajeći to i unutrašnjem revolucionarnom vodstvu. U pripravljanju stvaranja države ona je imala tehničku prednost. Naravno da Nijemci toj struji pridaju važnost i da ta struja čini sve da bude najvažnija.

To predstavlja područje unutrašnjih političkih borbi u životu hrvatske države, iz kojih se vidi kako je to strašno, kad se u cijelu unutrašnju političku igru umiješaju moćni vanjskopolitički utjecaji sa svim svojim osobnim i općim pogledima, orijentacijama i samovoljama pod krinkom općenitosti. Hrvatska država nastaje u podmuklom sukobu između Njemačke i Italije, jer ni jedna nije predviđala postanak države, s tim da je Italiji priznata politička prednost sa strane Njemačke. Neslužbeno Njemačka stavlja u igru svoje germanofile da vode germanofilsku politiku i da se na Hrvatsku iskali osvetnički bijes Italije, jer da tobože Njemačka nije kriva zbog hrvatskog germanofilstva, nego sami Hrvati. Borba između Njemačke i Italije počivala je na krivim pretpostavkama, te je nametala i odgovarajuće krive postupke.

Italija je gomilala svoju vojsku oko Hrvatske da bude jača prema pobjedničkoj Njemačkoj, kako je računala, i s tom je vojskom vojnički i politički igrala po grbači Hrvatske. Ljubomora je bila nepodnošljiva. No zbog te igre, rata i svih mogućih problema, izgubila se čistoća hrvatskog revolucionarnog procesa, jer su u njega ušli i prejaki oportunistički čimbenici.

Germanofilska struja zahvaća sve po Slavku Kvaterniku i Mladenu Lorkoviću, dok dr. Paveliću ostaje da bude na talijanskoj vanjsko-političkoj liniji, koje u samom narodu praktički nema. Paveliću uspijeva vještim manevriranjem pomoću Lorkovića srušiti Kvaternika, a vještim

manevriranjem s Mandićem zbaciti Lorkovića, dakle oba nosioca germanofilske linije u vrijeme njemačke snage. Bila je to dramatična unutrašnja-politička borba uz igru stranih čimbenika.

Padom Italije i slabljenjem Njemačke stvara se mogućnost oslobođenja hrvatske revolucije od njihovih snažnih upada, ali hrvatska emigracija u Londonu ne zastupa državnu ideju, da joj u ovim mogućnostima dade aktualnost i realizaciju, nego zastupa izdajničku jugoslavensku poziciju, da upropasti i onemogući svaki pobjednički izgled hrvatske državne ideje.

Revolucija i oportunisti

Dolazimo do nedvojbenog zaključka koliko je veliko značenje svih oportunističkih zahvata na samoj revolucionarnoj liniji pri stvaranju države, kao i na revolucionarnoj liniji u vođenju države, i kolika je njihova opasnost za postizavanje pravih uspjeha. Oportunisti svih boja najopasniji su za uspjeh svake revolucionarne borbe, koja se može naći u teškoćama. No nisu oportunisti samo računčije za novac i položaj. To su oportunisti zadnje kategorije. To su već brojni krpelji. Najgori su idejni oportunisti koji ne mogu spoznajno zahvatiti revolucionarnu misao u svim njenim dubinama, pogledima i izražajima, pa se spoznajno zadržavaju na njenim prigodnim, neposrednim, površinskim, vrednosno nižim i stvarno kočecim, pa čak i objektivno izdajničkim spoznajnim pozicijama.

Oportunisti računčije mogu biti čak vrlo korisni na svim revolucionarnim linijama, jer ti rade što je više moguće da njihov izabrani račun donese ploda. Kao takvi, pod vodstvom autentičnih revolucionaraca, predstavljaju najsavršeniji radni aparat. Ali kad oni sami preuzmu vodstvo, predstavljaju najsavršenije organizatore izdaje.

Svaka spoznajna kategorija sastavljena je od svoje pozitivne i svoje negativne vrednotne težnje, a iskustvo je pokazalo da su oportunistički karakteri po svojoj naravi izdajnički i služnički.

Pod vodstvom vještog i sigurnog diktatora služnički karakteri mogu čuda stvoriti, jer zbog straha i kukavičluka ulažu sve svoje sposobnosti, da osiguraju za sebe što bolje položaje i sklonost diktatora.

Međutim neka se sigurnost samo malo pomakne, sva se sposobnost okreće u izvanredno uspješno izdajstvo.

Tko god hoće srušiti jednu diktaturu, mora osigurati početni stvarni promidžbeni udar za pad diktature. Onda ona pada s najjačim snagama. Budući da su oportunisti uvijek na vrhovima, obično svaka revolucija najprije njih uništava čime se lišava najsposobnijih upravnih suradnika. Revolucija si međutim, može dopustiti luksuz da uništava oportunistički sloj tek kad je osigurana revolucionarna zamjena. Inače mora prolaziti kroz neprestane teškoće vodeći državne poslove, jer uništenjem protivnika, uništava se najsposobniji upravni sloj. Srbijanci su, na primjer, poslije Prvog svjetskog rata bili dosta pametni da u svoju administraciju uzmu najsposobnije službouljudne Hrvate, koji su Jugoslaviji omogućili da prohoda. Tito je bio sasvim glup. Sve je uništio i Jugoslavija još i danas nije administrativno ozbiljna država. Hrvatska državna uprava

bila je usred rata bolja, nego Jugoslavija danas. Uslijed toga što je hrvatski državotvorni sloj bio po oportunistima prije postanka države proganjan, zatvaran i uništavan, oportunisti su zauzimali sve udobnije pozicije u hrvatskom revolucionarnom procesu do 1941., kao i u samoj državi. Revolucionarni duh i sama ideja hijerarhijski i formalno su bivali sve jači i odlučniji, ali ljudski materijal u zastupanju tih ideja nije bio intelektualno adekvatan tom usponu. Tako smo ostvarenje hrvatske države doživjeli u *najvećem masovnom nacionalnom oduševljenju, ali ne s adekvatnim hijerarhijskim individualnim snagama*, što je došlo do izražaja, kad je državi počelo ići zlo. Time što je vodstveni sloj Hrvatske seljačke stranke bio oportunistički, lakše je došla na vodstvo hrvatske države ona nacionalna struja, koja je u onaj čas imala međunarodno-političku oportunističku prednost i pomoć tj. Slavko Kvaternik i Mladen Lorković.

Buržujsko-liberalni tip oportunizma snažno je probio sa svim svojim korupcionističkim pratnjama, usred divnih primjera junačkim borbi za državu.

Kako je ratno doba, to sve pripada vojničko-političkoj premoći, dok građansko-politička grana života postaje drugorazrednom.

No unatoč rata hrvatski nacionalni smisao nalazi svoj put slobodarskog oblikovanja i izražavanja preko staleških odnosno sindikalnih i gospodarskih postrojbi, napuštajući sasvim povremene oblike fašističkih pokušaja. Makar ne pod otvorenim imenom, stvarno se opredjeljivanje i glasovanje vršilo oko hrvatskih nacionalista i HSS-e. Polagano se uspostavljaju oblici slobodnog demokratskog snalaženja u hrvatskom revolucionarnom procesu, što je konačno prekinuto zločinačkom komunističkom i jugoslavenskom diktaturom. (1966. – Republika Hrvatska, 68:3/17).

SPONTANOST I ORGANIZIRANOST

Posvema je neprirodno da revolucionarni porivi imaju u svom početku masovnu značajku. Jezgra mora zreti do davanja plodova. Nema revolucionarne ideje, koja daje istodobno i plod čim se formira kao životna jezgra u jednoj osnovnoj skupini ljudi. *Stoga su nosioci jezgri u prvom redu nosioci vjere u plod, a tek u drugom redu i nosioci plodova.*

Životna snaga jednog naroda i njegova osobita povijesna veličina sastoji se u tome, da li je sposoban rađati jezgre vjere, formulacije vjere i tim jezgrama i formulacijama davati sve više životne formulacije pozitivne hijerarhijske uravnoteženosti, nasuprot izraženim pojavama nivelacija, stagnacija, plodova životnih oportunitizama, te izrazitih neskladnih poriva.

Neshvaćanje ovog zakona o hijerarhijskoj uravnoteženosti ideja u ljudskom društvu, pa zatim o stvaranju životnih jezgri i poriva u razvitku tih uravnoteženosti i uspjesima života, dovodi do naopakih zaključaka i pothvata, do naopakih stajališta, koje nije uputno preporučivati hrvatskom narodu. Tako mu se nastoji nametnuti misao da je on, na primjer, do hrvatske države došao nekom svojom spontanošću, bez nekih važnih jezgri, poriva i organizacija, hijerarhijskih vrhova, te posve određenih, svjesnih, pripravljenih i pripravljenih formulacija i formacija.

Ništa se, međutim, velika i značajna u životu ne dešava spontano, nego, naprotiv, ulaganjem velikih i ustrajnih napora, žrtava i djelovanja svjesnih ljudskih snaga, koje formuliraju početne jezgre. To treba propovijedati hrvatskom narodu u domovini i u emigraciji, a ne uvjeravati ga da se do bilo kakvih uspjeha, rezultata i posljedica ikad došlo ili može doći spontano, nijekajući stvarne formulacije u njihovim pokušajima da stvore životne formulacije.

Sve ono što je postalo značajnim imalo je u svom početku vrlo skromne dohvate, te sve ono što u povijesti poznamo odgovara svjesnim stvaralačkim porivima.

Ni 10. travnja, na primjer, nije posljedica nikakvih spontanosti, nego posve određenih životnih formulacija u prirodnoj težnji naroda za državom i za oslobođenjem od nasilnog neprijatelja. Sama težnja naroda ne znači apsolutno ništa, kao što ne znači ništa ni prirodna težnja čovjeka za vodom. Ne dolazi se spontano do vode, ni do države, niti do bilo čega u životu. Niti su Francuzi izgradili svoj politički i kulturni život spontano niti Englezi svoj, niti je sv. Ignacije spontano stvorio isusovački red, niti Wagner svoju muziku. Spontano se živi samo na rubovima života, na dnu života, a ne u stvaralačkim oblikovanjima individualnih ili nacionalnih personalnosti i na vrhovima života.

Kako je već po naravi stvari teško politički i revolucionarno raditi i kako je za takav posao uvijek i svagdje malo osoba, stvarati još i uvjerenje da to u stvari nije nikad ni bilo od neke posebne važnosti u prošlosti, pa da nije od bitne važnosti za budućnost, jer da se i onako sve dešava po nekoj narodnoj spontanosti, stvarno je rušilački i anarhistički posao pod vidom neke moralističke jednakosti svih ljudi u zajedničkoj težnji za državom.

Tako se može činiti povijesna istina samo onima koji ništa ne znaju, koji su u zabludi ili koji bi htjeli da je tako, da bi onda pod plaštem spontanosti nerad i komotnost dobili svoju životnu potvrdu, apsolutnu vrijednost i jednakost s onima koji su dokazali da prirodna želja naroda može doći do svih svojih uspjeha samo onda, ako se izrazi u čvrstim, odlučnim i konkretiziranim porivima žrtve, požrtvovnosti, ustrajne djelatnosti i velikih napora.

* * *

Povijesna istina oko 10. travnja raščlanjuje se u četiri projekcije, od kojih svaka nije čista teoriju o nekoj spontanosti cijelog hrvatskog naroda.

Jedna projekcija izražava se postojanjem Hrvatskog seljačkog pokreta, koji u totalitarističkom oblikovanju upravlja političkim, kulturnim, socijalno-ekonomskim i vjersko-poganskim djelovanjem. Aktivnost brojnih dužnosnika, zastupnika i organizacija ne može se označiti nikakvom spontanošću u životu naroda, nego, naprotiv, svjesnim i formuliranim djelovanjem. Time što se čitavo djelovanje i stanje izražava pod imenom dr. V. Mačeka, kao hijerarhijskog vrha u cjelokupnoj totalitarističkoj uravnoteženosti, ne utvrđuje se kao povijesna istina, da se ovo djelovanje odvijalo zbog dr. Mačeka, kao neke osobnosti, ali se ne može smatrati povijesnom istinom, da to djelovanje nije bilo vršeno i izražavano pod hijerarhijskom odgovornošću dr. Mačeka. Unatoč toga, što je dr. Maček mislio i pripravljaao sasvim protivno toč toga, što je hijerarhijski predstavljao, povijesna je istina da je hrvatski narod vezan za njegovo ime i u

svojim sasvim pozitivnim izražavanjima. Čak i to, što je dr. Maček izvikivao “Slobodnu Hrvatsku”, bilo je u objektivnom smislu uspješno i pozitivno, jer narod nije mogao prihvaćati tu ideju dvosmisleno, tj. onako kako ju je dr. Maček izlagao: za narod, da bi mogao misliti da se radi o samostalnoj državi, i za sebe i za Beograd da se radi o održavanju Jugoslavije i jugoslavenskog okvira. Hrvatska seljačka zaštita, makar pod hijerarhijskom odgovornošću dr. Mačeka, nije ni jedan čas pomišljala da bi spasila Jugoslaviju i princa Pavla, nego da ih ruši i stvara državu. Prema tome, da je dr. Maček htio stvarno ostvariti samostalnu državu, kako je bio na hijerarhijskom vodstvu organizacija koje su to htjele, onda bi “spontana” volja hrvatskog naroda i 10. travnja bili vezani uz ime dr. Mačeka kao povijesna istina. I opet ne zbog njega, nego po ostvarenjima svih postojećih i pripremljenih organizacija u hijerarhijskoj uravnoteženosti s njime i s cijelim hrvatskim narodom. Ali dr. Maček je morao otkriti da je za Jugoslaviju i onda su ga sve organizacije ostavile, kao ime i kao osobu, i kao hijerarhijski vrh u ideji ostvarenja hrvatske države. Izbori 1935. i 1938., kao izvori političke legitimnosti, spadaju u okvir ove hijerarhijske uravnoteženosti u borbi za hrvatsku državu. Izvan nje legitimnost Mačeka i drugova je politička i sociološka besmislica.

Svakako je na mjestu sociološka primjedba, da bi hrvatski narod bio daleko jači, pa možda i uspješniji u pogledu hrvatske ideje, da je njegov hijerarhijski vrh bio čvršći i u potpunoj uravnoteženosti s njime.

To što je dr. Maček smatrao i mogao smatrati da on kao hijerarhijski vrh, kao ime, kao samostalna osoba, može sebi uzeti pravo i slobodu da sebe definira nekim legitimnim predstavnikom i vođom, *bez ikakvog obzira na idejnu uravnoteženost sa svim organizacijama i narodom*, dokaz je potpune nevaljanosti totalitarističkog sustava, dokaz je potpune samovolje totalitarističkog vrha, dokaz je potpunog neobaziranja na zakonitost *da organizacijska hijerarhijska uravnoteženost nema nikakvu opravdanost izvan idejnog sadržaja*.

Druga projekcija, koja nije čisto tako zvanu spontanost i dokazuje svjesnu organiziranost, osnutak je i djelovanje Ustaškog pokreta, najvećma u inozemstvu, kojemu je hijerarhijski vrh u imenu dr. A. Pavelića. Posve razumljivo da je postojanje ove organizacije uživalo u organizacijama HSS-e i u narodu veliku naklonost. Ne zbog imena, nego zbog shvaćanja da ta organizacija radi u drugoj, revolucionarnoj, hijerarhijskoj uravnoteženosti s hrvatskom državnom idejom. Pa kad je narodu postalo potpuno vidljivim da ime i vodstvo dr. Mačeka ne predstavljaju hijerarhijski vrh hrvatske državne ideje, hrvatski narod nije imao nikakvu idejnu poteškoću prihvatiti u svim svojim organizacijama ime dr. A. Pavelića. Prema tome nije hrvatski narod prihvatio dr. A. Pavelića zbog imena i osobe, kao što zbog toga nije napustio dr. Mačeka, nego zato što je dr. Pavelić predstavljao hijerarhijski vrh u borbi za hrvatsku državu. Pri tom se, naravno, ne mogu nijekati svi oni ljudi koji su radili i djelovali u uravnoteženosti s hijerarhijskim vrhom, bilo zlo bilo dobro, te prema tomu sve skućiti na jedno ime, na jednu osobu, kao na potpunu cjelinu. Kad se hijerarhijski vrh i vodstvo definiraju *jedinom* cjelinom, onda imamo slučaj diktature, nezavisno od cjeline. Povijesna je, dakle, istina da je ostvarenje države vezano na ime dr. A.

Pavelića u ovom hijerarhijskom smislu, bez obzira gdje se on bio nalazio, a ne u tom smislu kao da bi on sam stvorio državu.

Ne može se nasuprot ovoj činjenici prihvaćanja hijerarhijskog revolucionarnog vrha, namjesto dr. Mačeka, nijekati važnost postojanja revolucionarne formulacije i formacije teorijom o spontanoj volji hrvatskog naroda zato, što je dr. Pavelić kasnijim činima doveo u pitanje svoj hijerarhijski autoritet, kao Poglavnik, kao vrhovni zapovjednik vojske i šef Ustaškog pokreta.

* * *

Treća projekcija hrvatske nacionalne dinamike, koja također nijeće teoriju o nekoj spontanosti narodne volje je unutrašnje revolucionarno djelovanje, koje se pojačavalo sve to više što se više otkrivalo da je hijerarhijska uloga dr. Mačeka u stvari izdajnička, negativna, neskladna i neuravnotežena. U toj dinamici stvara se jako propagandističko djelovanje u vojsci, mladeži, radnicima, sve to u posve određenim formacijama, kao što su različite ćelije, tajni tečajevi, tiskare itd., itd. Sve to djelovanje pripravljalno je stanje koje će jednoga časa provaliti kao narodna "spontanost". Hrvatski nacionalisti rade vrlo živo svojim tajnim i raširenim kanalima koji zahvaćaju sela, gradove, škole, tvornice, vojsku. Narodna težnja za slobodom struji kroz vrlo žive i živahne hijerarhijske organizme da u njima i po njima dobiva sposobnost ostvarenja u danima 10. travnja. No i ta je unutrašnja djelatnost, makar najvećma samostalna i posve neovisna od djelatnosti i uputa iz inozemstva, hijerarhijski uravnotežena u imenu dr. A. Pavelića, ne zbog njega i za njega, – nego u ravnoteži hrvatske revolucionarne cjelovitosti kojoj je na vrhu bio dr. Pavelić. To su povijesne istine. U njima se narod izražavao, one nisu mimo naroda, izvan naroda i iznad naroda.

* * *

Četvrta je projekcija, izvanredno aktivna, hijerarhijski uravnotežena s idejom Jugoslavije, u dva sasvim odijeljena kanala: jugo-karađorđevićevskom na čelu sa Šubašićem i jugo-komunističkom na čelu s vidljivim nosiocima: Bićanićem, Frolom, Sremcem i drugima. Ova projekcija nastoji stvoriti snažne uvjete dr. Mačeku za njegovu stvarnu jugoslavensku koncepciju i uništiti dinamičke pozicije hrvatskih nacionalista za slučaj "događaja".

Prema tome, da nije bilo razvijenih i raširenih pozicija i formacija hrvatskih nacionalista i organizirane HSS-e u ideji hrvatske države, veliko je pitanje, da li bi hrvatski narod išta mogao izraziti i učiniti protiv potpuno svjesnih organiziranih jugoslavenskih snaga, koje su tako čvrsto bile zaposjele i paralizirale sve hijerarhijske pozicije s kojima je hrvatski narod mislio da je uravnotežen upravo za stvaranje države. Jugoslavenske pozicije držale su vodstvo HSS-e u Mačeku, Krnjeviću u Šuteju, upravu u Šubašiću, ekonomiju u Bićaniću, vojsku u rukama srpskih generala i četnika.

Ako nam išta iskustvo nalaže, onda to sigurno nije u potrebi izmišljanja bilo kakvih teorija s kojim bi se uništavali stvaralački porivi, stvaralačke jezgre i formulacije obzirom na potrebe sadašnjosti i vizije budućnosti za stvaranje države i njene slobode, nego su nam potrebne samo takve teorije, koje će nas spašavati od toga da mogu postojati legitimni šefovi stranaka, koji će za

časove stvaranja države pripravljati sve moguće zapreke tom stvaranju: teorije, koje će nas spašavati od toga da u oslobođenoj zemlji ne vidimo, ne znamo, ne nastojimo osiguravati sustav slobode i definiranih odgovornosti. Iskustvo nam kaže, *da ni oslobođenje ni sloboda nisu posljedice spontanijh doživljaja, nego mnogih i mnogih znanih i neznanih, više ili manje formuliranih nastojanja, borbi, žrtava i požrtvovanosti.*

* * *

Ne pristoji Hrvatima nijekati u prvom redu duh Europe, koji se izražava upravo u tome, da su silnim naporima formuliranih jezgri stvorene velike formacije hijerarhijskih uravnoteženosti. Bezbrojni državnici, vojskovođe, politički prvaci, bezbrojni filozofi, učenjaci, književnici, umjetnici i muzičari, bezbrojni sveci, redovi, teolozi, bezbrojni socijalni i ekonomski organizatori samo su hijerarhijski vrhovi u cjelovitim uravnoteženim formacijama u kojima živi i ostvaruje ljudska supstanca individualne, društvene i nacionalne personalnosti.

Europa je bogatstvo jezgri i formulacija, koje su se razvile u silne državne, nacionalne i društvene formacije. I ona je nacija višega reda u Europi koja je bogatija porivima, naporima, uspjesima i neuspjesima. Spontanost, koja ne rađa bogatstvo, spontanost je divljih plemena, a teorije koje u samoj spontanosti gledaju čak najveće bogatstvo i savršenstvo stanja, teorije su duhovnog siromaštva i nacionalnog samoubojstva. To su osobito nepogodne teorije za narod nad kojim vlada neprijatelj s ciljem da mu uništava sve njegove izraze, sve njegove formulacije i sve njegove formacije.

Na spontanosti hrvatskog bivstva moraju se rađati životne jezgre, životne formule, u početku kao malene skupine ljudi koje ne valja uništavati nikakvim teorijama – jer sve što je danas veliko, pa se ruga malenim počecima, ruga se svom vlastitom rođenju. A sve što hoće da se rađa kao veliko, kao punoglavac, samo je velika praznina.

Hrvatska seljačka stranka počela je kao vrlo malena organizacija i godinama se mukotrpno probijala, dok je postala velikom formacijom, – a danas se stidi da bi bila malena, pa se obmanjuje legitimističkim iluzijama o vodstvu naroda; Ustaški pokret bio je vrlo neznatna organizacija, dok nije postao čak moćnom vojskom, a danas neki maleni ostaci misle davati veliku važnost legalističkim iluzijama o poglavništvu.

Ove monarhističko-patrijarhalne koncepcije razlogom su da poneki u svom vrijednom nastojanju da bi ih uklonili, padaju u opasnu zabludu, da niječu sam smisao stvaranju snažnih životnih jezgri, ne videći da time u krajnjoj liniji niječu i svoju vlastitu egzistencijalnu vrijednost. Ne može se nijekati sva prošlost zato što je izgubila svježinu i vrijednost za budućnost. (1958. – Republika Hrvatska, 30:10/20).

OSLOBOĐENJE I SLOBODA

Naše oslobođenje mora biti djelo naše volje, naše savjesti i našeg idealizma, u času kad zaigraju tuđi egoizmi i idealizmi, kad započne ples odluka za sve. Nama pripada čas svjetske zbrke,

kakva je bila 1918., 1941. i 1945. U dinamici takvih časova Hrvati imaju srušiti Jugoslaviju i stvoriti svoju državu slobode. Za ovakav čas svaki Hrvat ima obraditi, izgraditi, analizirati svoj položaj u svim odnosima i mogućnostima rušenja Jugoslavije i građenja slobode u svojoj državi. Svaki hrvatski položaj, svaki hrvatski mozak, svaka hrvatska mišica imaju biti moralno, umno i tjelesno spremni da u času uništenja zločina, nasilja i prevare zadaju povijesni udarac. Svi Hrvati imaju živjeti za taj čas u apsolutnoj spoznaji da su oni u ovakvom udaru najjači na svom teritoriju, jer će svi drugi morati biti zaokupljeni svojim važnijim brigama i jer nitko neće biti spreman tako kao mi. Svaki Hrvat ima svaki dan hraniti svoju vjeru u uspjeh odlučnog časa i gojiti povjerenje prema svim ostalim Hrvatima, da se i oni spremaju unatoč svog prividno drugačijeg držanja. Svaki čovjek mora imati plan akcije: plan destruktivni i plan konstruktivni.

Jugoslavija ima slomiti se zadavljena hrvatskom voljom za slobodom.

Narod koji postoji mora ostvariti svoju osnovu ideju, tj. državnu nezavisnost kao osnovni uvjet za izgradnju svih oblika slobode. I dok narod postoji u nužnoj težnji za ostvarenjem države, državljanska se dužnost konkretizira u borbi za uspostavu države. Nitko se ne može izuzeti od te dužnosti zato što nema dužnosnika koji bi svaki dan izdavali zakone, naredbe i propise. Tko se, dakle, ne pripravlja, ne vrši svoju nacionalnu državljansku dužnost.

Svaki Hrvat može biti normalno više ili manje junak ili kukavica, pošten ili nepošten, učen ili neuk, siromah ili imućan, spretan ili nespretn, kriv ili nekriv, vezan ili nevezan s neprijateljem, ali za sudbonosni čas mora stvoriti odluku, da ima biti čas najvećeg uloga, čas u kojemu se imaju usvijestiti tisuću godina povijesne težnje za slobodom, jer više vrijedi jedan trenutak uloga u pravo vrijeme, usred pravih mogućnosti, nego stotinu tisuća u ne vrijeme.

Pred nama je zadatak pripremiti i organizirati čas povijesnog herojstva. U njemu nitko ne može i neće biti jači od nas, jer nitko ne može i neće uložiti toliko energije, znanja, pripravnosti, ljubavi, požrtvornosti i volje na našem tlu kao mi. Ako vjerujemo u tu snagu, u smisao toga pripravljanja, bit ćemo pobjednici. I ono što narod čvrsto ostvari, bit će priznato, jer će za tu čvrstoću imati i saveznika kojima će upravo to biti interes.

Zbog toga su najgori oni Hrvati, koji sami sebe ubijaju, sami sebe vješaju, sami sebe zatvaraju, sami sebe ukidaju samouvjeravanjima da oni ništa ne mogu, da su nevažni, da sudbina Hrvatske ne ovisi o njima, da je neprijatelj tobože dobro organiziran, da ima međunarodnu pomoć, i time upravljaju savjest na neodgovornost, neaktivnost i pasivno čekanje. Tko na svom mjestu, za svoje mjesto, sa svog mjesta, ma gdje bio, ne može i nakon nekoliko mjeseci ili godina izgraditi mogućnost makar i najskromnijeg djelovanja ili sudjelovanja u uništenju hrvatskog narodnog neprijatelja ili je budala ili toliko komotan, da njegova komotnost sama po sebi definira izdaju i neprijateljstvo prema vlastitom narodu.

* * *

Perspektiva uspjeha ima dvije strane: psihološku i tehničku. U psihološkom pogledu, uspjeh se hrani beskrajnom vjerom u opravdanost cilja, tj. u opravdanost borbe za hrvatsku nacionalnu slobodu; u tehničkom pogledu uspjeh je osiguran, ako svaki na svom mjestu provede plan

djelovanja, tj. u prvom redu rušenja zločinačke tamnice. Uspjeh je siguran na apsolutnoj vjeri u cilj i na apsolutnoj pripravi za ostvarenje cilja u odlučnom času.

Bilo bi tehnički krivo očekivati nekakvu zapovijed. Od koga Hrvati žele primiti zapovijed da je došao pravi čas oslobodilačkog djelovanja, kad se spontani doživljaj i zapažaj pojavljuje logično za svakog onoga tko živi gornje dvije realnosti: u vjeri i pripravnosti. Onom tko ne živi s prirodom događaja i ne zapaža ništa, tko je odsutan vjerom i pripravnosću, ni ne vrijedi upućivati zapovijedi. Međutim kad provali hrvatski revolucionarni otpor u samostalnoj i individualnoj odlučnosti i povijesnoj spontanosti, pojavit će se sile koncentracije općeg nacionalnog značenja. Nema čekanja početne zapovijedi. Inicijativa uništenja predstavlja početnu zapovijed na koju se smjesta ima nadovezati opće uništenje cjelokupnog tiranskog stroja.

Nikada se ne smije zaboraviti na temeljni zakon koji vrijedi za rušenje i pad svih diktatura: na strah i paniku, čim osjete da ne drže potpunu vlast. Sve su, naime, relativno duge diktature naučene osjećati sigurnost i uspjeh u svojim nasilničkim potezima. Kad samo malo osjete da im je sigurnost izmaknula, obuzima ih toliki strah i tolika panika, da gube i onu silu koju još imaju. Zato udar uništenja mora biti toliko snažan, da vlasti nametne strah i paniku, tj. da je psihološki dotuče. Prema tome, u akciji uništenja prva je i najvažnija stvar onemogućenje svih komunikacija, svih veza, svih linija, i onih bez žica, koje ne mogu funkcionirati, ako u aparatima uzmanjka i najmanji šarafić. U pojavi izoliranja elementi diktature potpuno nestaju. Osamljenost je psihološka smrt svih stupova diktature.

U svem ovom pripravljanju treba voditi računa o tome, da je Srbija u takvoj opasnosti u kakvoj nije bila još od turskih vremena. Srbija je prazna zemlja, nenaseljena, zbog prepotencije raspršena na sve strane. U času odluka raspršene snage bit će izgubljene snage, a prazna zemlja otkrit će svoju potpunu slabost. U prilikama velikih odluka ne treba se bojati naduvenosti, jer ona splasne, kao da ničega nije ni bilo. Zar smo zaboravili propast "moćne" Jugoslavije, koja je raspolagala s istim međunarodnim i novčanim pomoćima s kojima i danas raspolaže? Ako je Hrvati nisu branili, a gdje su je Srbi branili? Nigdje, jer su psihički i fizički nesposobni prisiliti Hrvate da kao robovi brane njihovu tiraniju, a sami su nesposobni za borbu. Malodušni Hrvati misle samo na protivnika i pripisuju mu snagu koju nema. Prazna Srbija je u opasnosti da ne bude ispunjena Srbima, nego neprijateljima Srbije. Čime će se čuvati ta Srbija, kad se budu uspoređivale oružane snage i, konačno, brojni odnosi na različitim glasovanjima. Samo budala može misliti da Srbi mogu napuniti Makedoniju, Bačku, Banat, Baranju i Hrvatsku, a da se to ne osveti jednog dana praznoj Srbiji.

Jugoslaviji i srpsko-komunističkoj diktaturi dani su odbrojani. Ne postoji ni jedan argumenat, s kojim bi se Hrvate moglo uvjeriti da ne treba rušiti tamnicu. Svijet mora definitivno spoznati, da će Hrvat srušiti svaku državu, koja nije njegova. Kad bi se i moglo dokazivati, da će neprijatelj biti gori, i onda bi je trebalo rušiti, da se stvori apsolutni i neoborivi dokaz: Hrvatski prostor ili će biti slobodan i temelj hrvatske države ili će svagda biti izvor uništenja svake tiranije. U obmanjivanju, da bi moglo biti možda gore, prihvatili bismo ponovno igru naših neprijatelja, kako nam je to povijest bjelodano dokazala.

Prema tome za hrvatsku savjest ne može biti nikakva kolebanja, nikakva biranja, nikakve dvojbenosti. Mogućnost je samo jedna: u svakom slučaju srušiti Jugoslaviju, tehnički se za to pripravit, s vjerom u vlastiti cilj i u vlastitu slobodu.

Nemojmo voditi računa kome se to u svijetu može dopadati, a kome ne. Kad se radi o Hrvatskoj, onda se ima provoditi ono što se nama Hrvatima dopada. Ako budemo čekali da nam netko poruči da bismo trebali biti slobodni, onda poruka nikada doći neće, kao što ni dosada nije dolazila.

Možemo neuspjeti čak i ako hoćemo svoju državu, čak i ako se borimo za nju, ali moramo neuspjeti, ako je nećemo i ako čekamo da netko kaže da bismo mogli i trebali biti za nju.

Ako Srbi, koji žive na području Hrvatske, dokažu surađivanjem u tom povijesnom času da se smatraju sastavnim djelom sudbine hrvatskog naroda u ideji slobode i nezavisnosti, dakle u najvećem času i najvećem zahtjevu, zahtjevu hrvatskog prostora, moraju biti priznati za sva vremena nosiocima njegove slobode. To je odlučni čas za Srbe u Hrvatskoj. Oni mogu stvoriti svoju apsolutnu sigurnost u Hrvatskoj, nezavisno od imperijalističkih zločina i ciljeva Srbije, u kojima igraju ponižavajuću ulogu žbirova, slugu, zločinaca, denuncijanata, uz posprdni prizvuk "švaba", za račun srbijanskog imperijalizama. Taj će, naime, pasti kao što su pali imperijalizmi Turske, Austrije, Mađarske i Italije na istom prostoru.

Svaki progon, svako izazivanje i svako nametanje sukoba sa Srbima, koji bi dokazali da vjeruju u Hrvatsku, bio bi zločin koji nema nikakve veze s borbom hrvatskog naroda za slobodu.

Hrvatski narod mora u borbu uložiti najveću odlučnost, da bi slomio i uništio zločinca, ali ne zato da bi na svoj prostor unio ideju zločina. Jugoslavija odnosno Srbija suviše je zamrljala balkanski prostor zločinima, neredom i bijedom, te je dužnost hrvatskog naroda da na svom prostoru uspostavi, u ideji slobode, odgovornost prema čovječjem dostojanstvu. Zajedništvo sa Srbijom osramotilo nas je, i u svojoj slobodi ne možemo biti nasljednica Austro-Ugarske niti prve niti druge Jugoslavije, nego vlastite nacionalne državničke odgovornosti.

Što se tiče komunista, danas toliko rječitih, koji trikovima hoće davati utisak koliko su moćni, upućeni i odlučni, ne treba im pridavati toliku važnost koliko si oni pridavaju da bi sami sebe obmanjivali. Neka se što više obmanjuju. Treba im olakšati taj posao. U kobnom času ono malo izdajica i kriminalaca razbježat će se s novcima, koje su već pripremili (zato se moraju danas isprsavati, da se to ne bi znalo), a oni koji su zabludili i vjerovali u komunizam, pa se opravdano razočarali, utvrdivši njegovu zločinačku odgovornost prema hrvatskom narodu i koji su se u svojoj savjesti obratili neka nipošto ne napuštaju svoje položaje, nego, naprotiv, neka ih što jače drže da bi na njima mogli izvršiti u odlučnom času veliku dužnost oslobođenja, time popraviti svoje zablude i ući u hrvatski život slobode otkupljeni, čiste savjesti i herojski svježi za novi život.

Takvih ima na različitim položajima u vojsci, industriji, administraciji, zatvorima, poslanstvima i slično, gdje mogu pripravljati plan za akcije slobode.

* * *

Da bi se svaki pojedinac lakše uputio u pripravljanju svoga osobnog plana iznosimo samo nekoliko orijentacionih uputa.

Republikanska mladež, mladež slobode ima biti najpripravnija u rušenju srpsko-komunističkog barbarstva, nasilja, diktature i reakcije. Njena bitna funkcija mora biti udarna; zauzimanje željezničkih stanica, pošta, općina, redarstvenih, oružničkih i komunističkih postaja, tj. svih mjesta čuvanih s neznatnim snagama, da bi se našim ljudima, već pripravnim na tim položajima, pružila mogućnost za lakše i brže izvršenje njihove zadaće. Seljački mladići izvršit će to na selima, u gradovima ponajprije učenici.

Republikanski intelektualci: učitelji neka se priključe mladićima na njihovu poslu, te neka izvrše povezivanje s ostalim selima, da bi ojačali središta djelatnosti; profesori neka to učine u gradovima; inženjeri i tehničari neka se stavljaju na raspolaganje uspostavljenim vojničkim jedinicama; svi ostali intelektualci neka organiziraju središta prehrambene, bolničke i administrativne pomoći. Odmah po rasulu Jugoslavije ima početi djelovanje hrvatski nacionalni organizam i sposobnost organiziranja. Republikanski radnici i namještenici imaju smjesta uspostaviti vodstva u tvornicama, trgovinama i poduzećima. Republikanski vozači automobila neka budu u svim mjestima usredotočeni. Nijedno vozilo ni jedna lokomotiva ne smiju izaći iz Hrvatske.

Republikanske vojničke snage imaju sprovesti dvije vojničko političke operacije, osim razumljivih isključivo vojničkih operacija, koje će naravno ovisiti, o konkretnim događajima, a to su:

Uspostaviti dodir s albanskim, bugarskim, makedonskim i rumunjskim nacionalnim jedinicama s najvećom mogućom brzinom, zbog koordinirane djelatnosti na području Srbije;

U slučaju ulaska stranih vojski na područje Hrvatske, hrvatske jedinice trebaju čuvati karakter apsolutne državne nezavisnosti, zadržati apsolutnu nezavisnost zapovijedanja, te se držati na takvim položajima i u takvom stanju, da ne mogu biti ni od koga razoružane, te da mogu uvijek stupiti u borbu i biti jamstvo državne nezavisnosti. Ne smiju se ponoviti ni godina 1918. ni godina 1941. Zašto su bile te godine, nego da iz njih nešto naučimo.

U dinamici događaja moguće je da neke sile nađu i istaknu svoj solidaristički interes u stvaranju i postojanje hrvatske države. U takvom slučaju, Hrvatska republikanska stranka u izbjeglištvu naglasit će to na posebni način. Ako pak Hrvatske republikanske stranke ne bude bilo nigdje, bit će to znak za najveću opreznost, bit će to znak da je priznanje hrvatske državne nezavisnosti u apsolutnoj opasnosti. Ne treba nikada zaboraviti u ovakvim događajima, da su u svim našim nesrećama naši neprijatelji uvijek našli lakovjerne i naivne Hrvate s uglednim imenima. Što su se ovakvi Hrvati kasnije pokajali, nije dalo hrvatskom narodu nikakve koristi.

Hrvatske vojničke jedinice mogu surađivati samo na bazi potpuno određenog priznanja hrvatske državne nezavisnosti, a ne na bazi obmanjivanja da će se već sve kasnije urediti. One osobe koje bi širile ovakva obmanjivanja treba onemogućiti, jer su to onakva ista uvjerenja kakvim su nam lažni prijatelji oduzimali povoljne prilike u povijesti da uspijemo. Izražaje hrvatske lakovjernosti, koji u stvari predstavljaju moralnu i mentalnu nesposobnost, inferiornost i lijenost, treba najenergičnije isključiti, te pri najmanjoj pojavi ugušiti.

* * *

Hrvatske republikanske skupine moraju biti svjesne da se uspostavom države ostvaruje tek primarni uvjet za stvaranje slobode, ali ne i sama sloboda. Sloboda ne pada iz oblaka kao ni oslobođenje. Stoga je potrebno, da stvoreni odbori, organizacije i vojničke jedinice ne napuštaju svoja mjesta u općem oduševljenju oslobođenja, nego da ih vrlo čvrsto drže, dok ne bude sastavljena vlada, koja će osigurati slobodu u stvaranju političkih, kulturnih, vjerskih, sindikalnih i ekonomskih organizacija i ustanova, te provođenju izbora: vlada, koja će potpuno isključiti bilo kakve totalitarističke, klasne, seljačke, radničke ili građanske diktature. Dosta je dugo hrvatski narod živio pod diktaturama. S njima se ima svršiti jednom za sva vremena. Hrvatska država ne smije biti nastavljatelj diktatura Austrije, Mađarske i Srbije. Smisao države ima biti samo to, i jedino to, da hrvatski narod bude slobodan. Stoga će Hrvatska republikanska stranka biti tamo, gdje se sprema i gdje se bori za slobodu, a ne za diktaturu u Hrvatskoj državi. Oslobođenje ne smije biti ukradeno po silama mraka, koje budu nastale u oslobodilačkoj dinamici. (1956. – “Ekonomska snaga hrvatskog iseljništva”. Brošura. Str. 3-7).

SAVJETI HRVATSKOM BORCU

U tri pisma iz 1961. i 1962., prof. Oršanić daje savjete, pouke i upute jednom hrvatskom borcu.

14. srpnja 1961.

Kad sam ja radio prije 1941., nisam ni jedne sekunde pomislio da bi mi netko iz inozemstva trebao poslati nekakvi nalog ili uputu. To je bila moja stvar kao svjesnog pripadnika hrvatskog naroda koji je u obvezi borbe za hrvatsku državu nalazio poriv za sve djelatnosti u onim prilikama. Isto tako nije mi palo na pamet da bih bilo kome u inozemstvo slao bilo kakve poruke i zahtjeve, tobože u ime zarobljene domovine i zarobljenog naroda, jer sam smatrao da su oni kao emigranti svjesni svojih obveza u onim emigrantskim prilikama, na emigrantskoj fronti za hrvatsku državu, kao što sam ja to bio svjestan u domovini, na domovinskoj fronti za hrvatsku državu. Prema tome, nemoguće mi je, u ovaj čas, kad sam ovaj puta na dužnosti u emigraciji, zauzeti drugačije stajalište, nego što sam ga nekada zauzimao u domovini. Nemam dokaza da sam bolji od onih u domovini, te da im šaljem naloge, ali niti da sam gori, pa da ih primam iz domovine.

Tvrđim s potpunom odlučnošću: Emigracija ima izvršavati svoj zadatak potpuno i ne turati nos u domovinu u *tehničko-organizatornom smislu*, jer je to prirodno područje domovinske odgovornosti, nego samo u *idejno-revolucionarnom pogledu*, jer je u tom pogledu domovina diktaturom onemogućena. Emigracija ima izvršiti i *svoj posao u tehničko-organizatornom i idejno-revolucionarnom pogledu*, jer to također domovina ne može izvršiti.

Ja vam mogu govoriti samo svojim životnim iskustvom i svojom životnom pozicijom. Odlučiti se slobodno, s glavom, koja uvijek može biti u opasnosti, na rad s jednom skupinom. Raditi savjesno i savršeno sa svim svojim životom u onome što se slobodno odabere i utvrdi pa onda što Bog daje!

Odluka je čvrsta samo onda, ako je *idejno čista, organizatorno definirana, radno orijentirana i karakterom zajamčena*. Sve drugo je ništa. Odaberite brazdu, odaberite mobu, pa ako Vas zapadne da sijete sjeme, činite to savjesno, svjesno i sa znanjem; ako Vas zapadne da čistite korov, čistite to da nitko ne može bolje; ako Vas zapadne da samo lijepite marke, nemojte se osjećati poniženim kao što se nisam osjetio ni ja.

Da se ovako odlučuju svi koji se ističu svojim rodoljubljem, možda bi naši unutrašnjo-politički štetočine bili manje odlučni i uvaženi na vanjsko-političkom području i možda bi se Tito već prestao svijetom šepiriti! Nismo svjesni da nam je Bog dao emigrantsko kao bojno polje, pa smo na njemu nesavjesni i gubimo bitke koje se samo na njemu mogu dobiti.

Vi ste dokazali da imate dušu borca, da je Vaš idealizam plemenit i ponosan, da je Vaš patriotizam djelatan, pa neka Vas to vodi u Vašem odlučivanju. To što Vi niste visoko školovan čovjek malo me zanima, jer sam barem siguran da nećete od mene nikada tražiti i očekivati da sve što radim bude zato da Vam osiguram mjesto ministra ili ambasadora. Neškolovani ljudi traže od mene upravo ono što radim, školovani pak samo to da im sav moj rad posluži za njihove karijere i udobnosti – ako uspijem. Ako pak ne uspijem, osigurali su dovoljno pljuvačke i prezira da istresu nada mnom. Lijepo mi je jednom rekao jedan naš liječnik koji je svojedobno imao visoki položaj: “A tko mi jamči?” Odgovorio sam mu: “A tko je jamčio Lenjinu kad je u izbjegličkoj potkrovnici radio protiv moćnog ruskog cara?” Mnogim Hrvatima, da bi nešto malo radili, treba jamstvo, u prvom redu školovanim Hrvatima.

7. svibnja 1962.

Dobar je *samo* onaj Hrvat koji hoće raditi, ili ako to ne zna ili ne može, koji daje efektivna novčana sredstva za veći uspjeh rada. Svi drugi Hrvati dobri su toliko za našu nacionalnu borbu koliko se mogu propagandistički iskoristiti za ideju naše borbe. Dakle, koliko se mogu iskoristiti, inače ne znače apsolutno ništa sa svim svojim brbljanjem, kartanjem, žderanjem, zarađivanjem, škrtošću, hipokrizijom, lažljivom brigom za domovinu, apsolutnom lijenosti i tako dalje. *Mi ne postojimo zato da ovakvi pitaju što radimo*. Samo oni koji sami rade imaju pravo pitati za rad. Mene zanima što netko *konkretnim radom* jamči na mukotrpnom putu za Hrvatsku.

Emigracija predugo traje, a da bi se moglo biti solidni revolucionarni radnik iz idealizma i vjere. Ljudi traže uspjeh. Zar Vi možda ne tražite uspjeh? Svi ga traže, ali ga ostvaruju samo oni koji ga svojim radom nose. Za prosječne ljude uspjeh je uvijek nešto što se pokazuje kao iznenadna oluja i to od nas ti ljudi traže. No nama mora biti jasno da oluja dolazi nakon silnog spremanja i kad su mnoge okolnosti ispunjene, kao što je, recimo, bilo 1918. ili 1941. Mi, dakle, ne možemo biti malodušnici koji napuštaju revolucionarnu povijesnu odgovornost, jer oluje nema na nosu i pred nosom, nego moramo biti ustrajni *radni* graditelji kao što su to bili *jedni* emigranti i *drugi* stupovi domovinske fronte. Moramo, dakle biti na čistu da se revolucionarci dijele na ustrajne, s kojima dolazi uspjeh i oluja, i malodušne, koji postaju umorni od duga vremena i pomanjkanja jamstva o točnom datumu uspjeha.

U svemu ne treba zaboraviti na glavnu pogrešku. Makar je na oko sve jasno, uvijek se ponavlja ta pogreška: *hvalisavost*. Ona ne dopušta održati potrebnu tajnovitost. Prije posljednjeg rata postojala je u Zagrebu jedna nacionalistička skupina koju redarstvo nije progonilo, jer je svaki uhoda mogao bez ikakva truda doznati sve zbog njihove hvalisavosti, te što se sprema, tko kamo putuje itd. Tom hvalisavosti davali su sebi ugled prema onima koji neprestano traže “uspjeh”, a sami ništa ne žrtvuju i ne rade. Kako od nas neprestano traže nekakve uspjehe, to je teško imati čvrste živce i šutjeti ako se nešto sprema. *To* je glavni razlog zašto mnoge djelatnosti emigranata koji se spremaju u domovinu svršavaju u ždrijelu neprijatelja.

21. lipnja 1962.

Tko može nositi ove psihološke predispozicije i ovakav način gledanja? Samo *reducirani* broj koji ide domovinskom cilju ne tražeći pljesak. Jedan željezni lanac u kojemu svaka karika ima biti djelatna, odgovorna, čvrsta i pouzdana vrijednost hrvatske slobode. Zato mi temeljimo stranku na revolucionarcima-borcima, jer su samo oni sposobni za revolucionarno-političku borbu, dok je sve drugo luft u ovim prilikama, zajedno sa svim hrvatskim generalima i pukovnicima, poslanicima i ministrima. Na revolucionarcima-borcima kojima je jasno da moraju kao takvi biti brojna manjina kao što su to bili i 1941. usred cijelog naroda za državu, ali i da moraju upravo zato što su manjina izražavati velik politički kvalitet. (1962. – Republika Hrvatska, 112:17/26).

KAZALO

Ivan Oršanić (život – osoba – misao)

Motto

Idem jasnim putem

I. Hrvatska i svijet

1. Hrvatski prostor
2. Potreba pluralizma u vanjskoj politici
3. Naši susjedi
4. Pomagači Jugoslavije
5. Međudržavne kombinacije
6. Europa
7. Svjetska reakcionarnost

II. Hrvatski narod: prošlost i sadašnjost

1. Hrvatski narod
2. Povijest se ne briše
3. Neke naše stranke, pokreti i organizacije
4. Potreba sudjelovanja u političkom radu
5. Totalitarističko jedinstvo i demokratska suradnja

III. Slobodarska država

1. Potreba slobodarskog uređenja države
2. Republikanska teorija
3. Socijalno-ekonomski sustav
4. Temeljni politički čimbenici

IV. Borbom do slobode